SCRIITORII ROMÂNI MODERNI

BOGDAN PETRICEICU-HASDEU

SCRIERI LITERARE MORALE ȘI POLITICE

EDIȚIE CRITICĂ CU NOTE
ȘI VARIANTE DE
MIRCEA ELIADE

TOMUL II

FUNDAȚIA PENTRU LITERATURĂ
ȘI ARTĂ „REGELE CAROL II"

BOGDAN PETRICEICU-HASDEU

SCRIERI
LITERARE, MORALE ŞI POLITICE

TOMUL II

S'AU TRAS DIN ACEASTĂ CARTE, PE HÂRTIE VIDALON VĂRGATĂ, DOUĂZECI ŞI CINCI DE EXEMPLARE NEPUSE ÎN COMERŢ, NUMEROTATE DELA 1 LA 25.

BOGDAN PETRICEICU-HASDEU

SCRIERI LITERARE, MORALE ŞI POLITICE

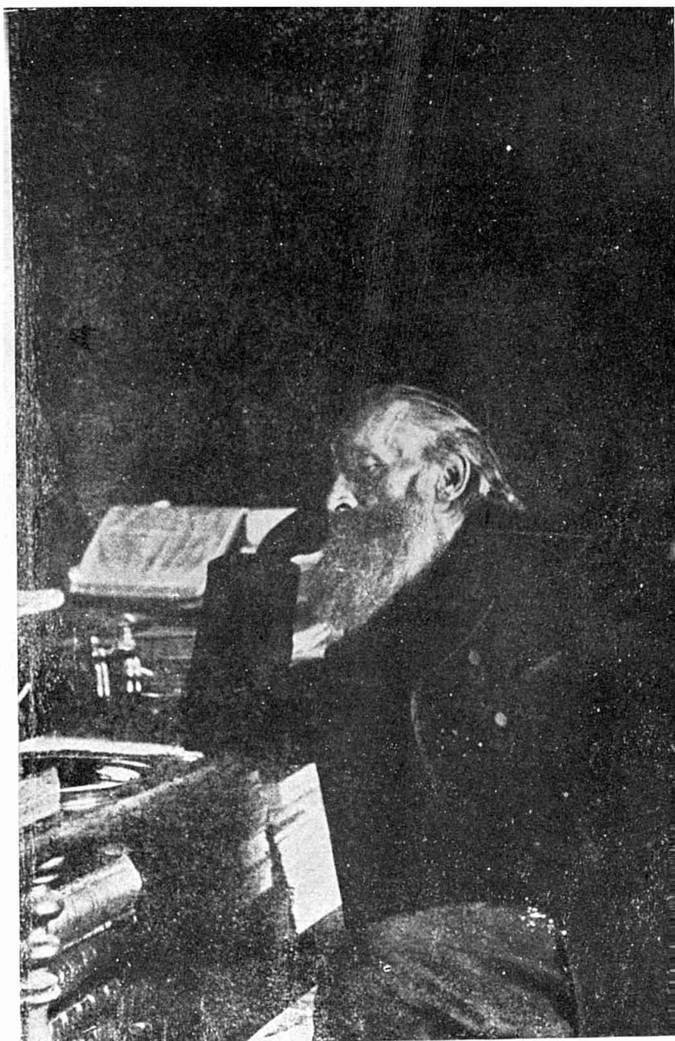
TOMUL II

EDIŢIE CRITICĂ CU NOTE ŞI VARIANTE
de
MIRCEA ELIADE

Cu trei planşe afară din text

BUCUREŞTI
FUNDAŢIA PENTRU LITERATURĂ ŞI ARTĂ «REGELE CAROL II»
39, Bulevardul Lascar Catargi, 39
1937

BOGDAN PETRICEICU-HASDEU
(după moartea Iuliei)

ESSEU ŞI CULTURĂ

FILOSOFIA PORTRETULUI LUI ȚEPEȘ

SCHIȚĂ ICONOGRAFICĂ

'Ανέγνων, ἔγνων, κατέγνων . . .
IMP. IULIAN

§ 1. Engel a descoperit și a publicat cel dintâiu icoana lui Vlad Țepeș, poreclit și Dracu-Vodă, alăturată la o veche istorioară săsească despre cruzimile acestui principe [1]).

§ 2. Reproducând aci gravura după cum o găsim în Engel, ne-am putea scuti de a lungi materia cu înșirarea datelor biografice: iconografia cercetează portretele numai ale oamenilor mari și, prin urmare, deja obștește cunoscuți.

Fiu al lui Vlad Dracu cel Bătrân, Țepeș se sui pe tron în 1456; alungat de către Turci în 1462, el reveni cu ajutorul Ungurilor în 1477, și pieri peste doi ani, ucis de către unul din curtenii săi.

Duca, Calcondilla, Bonfinius, etc. au descris faptele lui Țepeș, a căror expunere sistematică și mai mult sau mai puțin critică o puteți citi în Gebhardi, Engel, Șincai, Fotino, etc.

§ 3. Portretul, supus acum analizei noastre, nu ni arată costumul principelui, afară numai de cușma, care diferește întrucâtva de a tuturor celorlalți domni moldo-munteni.

Modul acoperirii capului la vechii Români a fost *pileus* roman, simbolul de libertate la străbunii noștri și care la noi fu botezat sub numele de « țurcă mocănească ».

Tabloul bătăliei dela Obertin între Petru Rareș și Poloni, desemnat de pe natură de cronicarul și ostașul Martin Bielski, ni înfățișează armata moldoveană întreagă *înțurcănită* [2]).

[1]) Van deme quaden tyranne Dracole Wyda; ap. Engel, t. 1, p. 75—80.

[2]) Paszkowski, *Kronika*. Kraków, 1611, in-f., t. 9, p. 23.

Domnitorii noştri, de asemenea, obicinuiau mai cu deosebire ţurcele, feliurind forma lor dupre moda timpului sau dupre gustul personal. Aşa sunt, de pildă, toate portretele lui Mihaiu cel Viteaz, din care mai cu seamă acel ortellian [1]) reprezintă ţurca în perfecţiune.

Cuşma lui Ţepeş e tot ţurcănească, distingându-se numai prin împodobirile sale, introduse în spiritul epocei, — vezi ornamentele *berettei* regelui Francisc I pe portretul făcut de nemuritorul Rafaele [2]), — şi acordate, totodată, cu caracterul tiranic al voevodului, precum inima săgetată, vasul înflăcărat, etc., etc.

Ţurca lui Ţepeş nu este blănită, ci de stofă, cusută cu aur sau cu argint, şi având în bază, pe o cordea de 'mpregiurul capului, o stea de pietre scumpe, tocmai de-asupra frunţii.

De'napoiul ţurcii vedem un guler triangular, rădicat în sus şi care după trebuinţă se putea lăsa în jos pentru a acoperi părul; ceva analog cu gulerul şepcei împăratului bizantin Ioan Paleologu [3]).

In culmea ţurcei se află un fel de canaf.

In curmeziş se întinde o cordea bicoloră, după care sunt vârîte nişte floricele, chiar cum fac până astăzi Românii dela ţară.

Portretul fiind nevăpsit, suntem siliţi a ne mărgini în amănunţimile de mai sus [4]).

§ 4. Dacă icoana nu ni dă o idee clară despre costumul lui Ţepeş, cel puţin ea ni reproduce într'un mod caracteristic fisionomia domnitorului; adică ceea ce interesează şi preocupă în specie pe un iconograf.

Schematica, sau studiul costumelor antice, este un ram separat al archeologiei, în o legătură destul de depărtată cu iconografia, a cărei esenţă se cercuscrie în cercetarea tipului fisionomic al celebrităţilor istorice; lăsând pe un plan secundar împrejurările de port sau de modă.

---

[1]) *Revista Română*, t. I.

[2]) Malliot, *Recherches sur les costumes*, t. 3. (Paris, 1819, in-4), planche LXXIX.

[3]) Du Cange, *Historia Byzantina.* Paris, 1729, in-f., p. 200.

[4]) Nu ştiu dacă d-l Vaillant nu cumva glumeşte dupre obiceiul său în istorie, zicând că: «il porte sur sa tête une cuciula d'agneau noir (?), assez semblable à la thiare du pape (?), et coupée en biais par un large ruban bleu et jaune (?)». De unde oare toate astea? Vezi: *La Romanie*, t. I, pp. 249—50.

Precum cronologia se întemeiază pe astronomie, astfeliu iconografia îşi are fundamentele sale în fisiognomie [1]).

Iată sfera asupra căreia ne vom întinde mai pe larg, cu atât mai bucuros că ea este de tot nouă în prelucrarea istoriei române, studiul de faţă fiind la noi prima încercare iconografică; iară mie unuia îmi place mai ales a mă îndruma pe căi nebătute.

§ 5. Mai 'nainte de toate, să observăm un fapt necunoscut de aiurea, decât numai din portretul lui Ţepeş.

D'asupra sprincenei drepte ni apare o cicatrice abia vindecată şi care, strângând pieliţa frunţii, dă acestei sprincene o formă mai arcată. Lovitura armei e aci vederată.

In zadar ar voi cineva să presupună în aceste linii nişte sbârcituri fireşti ale frunţii: o frunte astfel sbârcită din natură e fisiologiceşte cu neputinţă [2]); nu se văd ele d'asupra acestui semn, lungindu-se într'o direcţiune paralelă cu sprincenele ?

Şi mai ciudat va fi de a-şi imagina aci o umbră; căci:

1. Umbra nu schimbă forma sprincenei;

2. Locul umbrei este între marginile ţurcei şi sbârciturile frunţii, iară nu între sbârciturile frunţii şi sprinceană;

3. Umbra se sapă prin linii paralele, precum vedeţi chiar în gravura lui Ţepeş pe cuşmă, pe buca feţei, pe bărbie, etc.; iară nu prin linii opuse;

4. Umbra nici într'un caz nu poate fi tocmai din partea luminii!

Când şi unde fost-a rănit Ţepeş? Nu ştiu şi prefer a nu şti, decât a ghici. E sigur, însă, că aceasta dete fisionomiei lui o înfăţişare şi mai înfiorătoarie; un efect, ce s'a putut remarca în privinţa mai multor alte personage istorice astfeliu cicatrisate, din care îmi aduc aminte, pentru astădată, pe celebrul duce Enric de Guise poreclit «le Balafré», groaza Franciei în epoca luptei catolicilor cu hughenoţii din secolul XVI.

---

[1]) Aşa, bunăoară, ilustrul Visconti (*Iconographie romaine*, Milan, 1819, in- 8, t. I, p. 80) zice: «Nous retrouvons dans le buste de Scipion cette forme carrée et anguleuse du front, ce léger prolongement du menton terminé en pointe, caractères que les anciens physionomonistes reconnaîssent»... etc.

[2]) Spontoni, *La metoposcopia, ovvero commensuratione delle linee della fronte*, Peschiera, 1625, in-16, passim.

§ 6. Deşi înălţimea frunţii lui Ţepeş e în mare parte ascunsă sub ţurcă, totuşi fisiologia ne permite a înlătura oarecum această piedică prin regula simetricităţii de lungime între frunte, nas şi intervalul dintre baza nasului şi capătul bărbiei; o regulă generală pentru viţa europee, şi cu atât mai aplicabilă către portretul lui Ţepeş, că aici ne întâmpină deja identitatea măsurii celor două părţi văzute: nas şi partea de jos.

Deci, înălţimea frunţii în cazul de faţă se întinde tocmai până la punctul central al stelei de pietre scumpe, care împodobeşte cuşma lui Vodă.

O aşa frunte nu putea aparţine decât unui bărbat înzestrat cu cea mai viguroasă inteligenţă; încât dacă istoria acuză pe Ţepeş de a fi fost un gâde al ţării sale, un calău al străinilor, un monstru de cruzime, apoi ea trebue să îngreuneze această învinovăţire, constatând că domnitorul avea conştiinţa faptelor sale, încruntându-se în sânge nu din instinctul brut al fiarelor, ci cu precugetare şi cu sistemă.

Iată un exemplu:

Ţepeş întâlneşte un ţăran îmbrăcat cu o cămaşă prea scurtă. « Eşti însurat, badeo? » — Ţăranul răspunde: « da ». Vodă porunceşte să se înţepe ţăranca, şi dă ţăranului o altă femeie, care să-i facă cămeşi mai potrivite, de frica ţepei.

§ 7. Spaţiul între sprincenele şi încreţitura frunţii prezintă o bossă foarte desvoltată, o rădicătură din causa căreia însăşi sbârciturile cercuvecine se par mai adânci, şi care se vederează mai cu seamă prin linia strâmbă între sprinceana stângă şi rădăcina nasului.

Această bossă, după frenologi, este a *individualizării*.

Ea arată, — zice Bourdon, — memoria lucrurilor şi a faptelor, uşurinţa la învăţat, gustul detaliilor [1]); în fine o facultate neapărată şi pentru un principe, şi pentru Cuvier, şi pentru un erudit, şi pentru Napoleon [2]).

Iconografia romană atestă desvălirea acestei bosse pe frunţile tuturor oamenilor mari ai Romei, învăţaţi sau ostaşi, Numa Pompiliu,

---

[1]) *La physiognomonie et la phrénologie.* Paris, 1842, in-8, p. 163.

[2]) Combe, *Manuel de phrénologie*, trad. par Fossati. Paris, 1836, in-12, p. 167.

Brutu cel bătrân, Scipione Africanul, Brutu cel ţânăr; Antoniu, Cesare, Agrippa, Pompeiu, Cicerone, Seneca, etc.; şi totdeauna ea se distinge pe portrete prin adâncimea sbârciturilor învecinate şi, mai ales, prin întorsătura liniei sprincenelor mai sus de rădăcina nasului; ca pe icoana lui Ţepeş.

Principele nostru, ce-i dreptul, era atât de sigur în facultatea sa de *individualizare*, încât el nu voi a încredinţa altora cercetarea stării armatei otomane, intrate în România, ci se străvesti el însuşi şi, intrând în tabăra duşmană, o revăzu dela un capăt până la altul.

§ 8. Sprincenele lui Ţepeş sunt bine configurate şi se apropie de ochi, ceea ce adevereşte zisele noastre despre capacitatea lui Vodă [1]),

Aceeaşi cauză, care a silit pe portretistul a lăsa ochii fără gene pentru a nu acoperi expresiunea lor, l-a îndemnat să subţieze sprincenele pentru hatârul cicatricii.

Aceasta se probează prin sprinceana stângă, care fiind liberă împrejur, e reprezentată mai tufoasă.

Cu toate astea, importanţa fisionomică a sprincenelor pe portretul lui Ţepeş e minimă, nu numai din neregularitatea desemnului (motivată prin alternativa, în care se afla portretistul sau de a greşi sprinceana dreaptă, ori de a scăpa cicatricea); şi încă de aceea, că Vodă e zugrăvit aci într'o stare de linişte, când sprincenele, la orişicine, nu oglindesc atâta plecările morale, ca pe cele intelectuale.

Pentru a se încredinţa în aceasta e de ajuns a alătura, de pildă, portretul lui Ionaşcu vodă cel Cumplit (1572—74) de pe moneta lui cu acel făcut *guaccio* într'un format mai mare, pe pergamenă, şi care se află la mine. Pe monetă Ionaşcu e liniştit; sprincenele lui, bine conformate, vădesc o frumoasă inteligenţă, şi nimica mai mult. Pe pergamenă el e furios; el trage sabia din teacă: sprincenele lui s'au strâns pe d'o parte d'asupra rădăcinii nasului şi au rădicat în sus capetele opuse, ca aripile unui vultur. Aci plecările morale ale lui Ionaşcu s'ar putea citi chiar numai de pre sprincene!

§ 9. Ochii şi nasul lui Ţepeş prezintă o asemănare atât de perfectă cu a lui Cesare Borgia şi Shakspeare, încât, desemnându-se aceste

[1]) Lavater, *La physiognomonie*, trad. par Bacharach, p. 179: « Plus les sourcils sont rapprochés des yeux plus le caractère est sérieux, profond et ferme ».

organe de pe portretul unuia din câteşi-trei fără celelalte trăsături ale feţei, pictorul cu greu ar putea decide cui anume apartenesc membrii astfel isolaţi.

Această analogie e de cea mai mare însemnătate.

Ştiţi oare cine au fost Cesare Borgia şi Shakspeare?

Cel dintâiu fu principele cel mai viclean, cel mai crunt şi, totodată, unul din cei mai viteji şi mai inteligenţi din seclul XV.

Voiţi a cunoaşte viaţa şi principiile lui? Citiţi pe amicul şi admiratoriul său Macchiavelli: numele biografului zice destul! [1]).

Reproducând în gravură portretul lui Borgia, făcut de ilustrul Rafaele, d. Armengaud zice:

« L'inceste, le meurtre, l'empoisonnement, toutes les perfidies, tous les crimes lui étaient familiers. Du reste, il était brave, hardi, pénétrant, et avait de la grandeur jusque dans ses vices. Raphael a peint sur la physionomie de César Borgia ce mélange de circonspection et d'audace, de fierté et de finesse, qui en firent l'homme le plus brillant et le plus dangereux de son siècle. Cardinal et guerrier, prince et bandit... » [2]).

Chiar întâmplările vieţii lui Ţepeş, mai cu seamă anii cei de pe urmă, înfăţişează nu puţină conformitate cu ai lui Cesare Borgia.

Bastard al famosului prin crime şi desfrânări papă Alexandru VI, el se urcă de june la demnitatea de cardinal, şi parte prin intrigi, parte prin arme, închipuindu-şi un întins principat în centrul Italiei şi se proclamă în 1501 duce de Romagna.

Modurile, prin care el a ajuns şi gândea a se întări la putere, apar ca o înfricoşată amalgamă de sânge şi de otravă.

Nu era pe lume niciun lucru sânt în ochii lui Borgia!

El nu s'a sfiit a trăi cu soră-sa Lucreţia şi a măcela pe frate-său Gandia!

In 1503 moare papa Alexandru VI: de atunci se încep calamităţile lui Borgia.

---

[1]) *Il Principe*, passim. Cf. Michelet, *Précis d'hist. moderne*, éd. 7-e. Brux., 1837, pp. 89—90.

[2]) *Les galeries publiques de Rome*. Paris, 1857, in-4, pp. 254—5.

Papa Iuliu II îl despoaie şi-l aruncă în temniţă; abia scăpat din închisoare, el se vede prins de către Gonzalv de Cordova şi trămis în Spania; de aci, reuşind a fugi la regele Navarrei, cumnatu-său, el piere ucis în războiul cu Spaniolii, sub murii Vianei, în 1507.

Aceste evenimente oare nu ne amintesc ele robirea şi încarcerarea lui Ţepeş de către Unguri, moartea-i din mâna unui trădător, necontenitul vagabondaj, ce caracterizează ultimii timpi ai vieţii sale?

Incât priveşte nemoralitatea, bravura, agerimea minţii, Ţepeş şi Borgia sunt doi fraţi gemeni.

Shakspeare n'a fost Domn, n'a strălucit pe câmpul bătăliei, nu s'a ilustrat prin crimele sale... de unde dară provine acea minunată şi misterioasă legătură, care se poate remarca între portretul acestui sublim geniu literar şi chipurile lui Ţepeş şi Cesare Borgia?

Să ne gândim.

De s'ar fi născut el într'o altă epocă, într'o altă ţară şi dintr'o altă familie, atunci, — şi ca ostaş, şi ca diplomat, şi ca om, — cine ştie dacă el n'ar fi egalat pe Ţepeş şi pe Borgia!

Pe de altă parte, ambii aceşti principi, să se fi desvoltat ei în atmosfera lui Shakspeare, cine ştie dacă posteritatea nu le datora şi lor vreun *Macbeth* sau vreun *Othello!*

Imprejurările exterioare nu schimbă fondul; însă dela ele depinde a face din aceeaşi materie când un diamant, când un cărbune: chimicul şi istoricul descompun substanţa, înlătură varietatea formei şi arată la lumină identitatea elementului.

Să nu apăsăm mult asupra începuturilor lui Shakspeare ca băiat de măcelar [1]) şi apoi ca braconier; deşi dela aceste meserii, în spiritul acelor timpuri, nu era decât un pas până la rolul de hoţ.

Ajunge să citim tragediile acestui semi-zeu dramatic, pentru ca să ne încredinţăm apoi deplin, că stofa sa natural armoniza cu a lui Borgia şi Ţepeş.

---

[1]) Nu va fi de prisos a cita aci următoarea anecdotă: «...lorsque Shakspeare était chargé de tuer un veau, il faisait cette exécution avec une sorte de pompe, et ne manquait pas de prononcer un discours devant les voisins assemblés». Vezi Villemain, *Etudes de littérature.* Paris, 1846, p. 200. Despre cruzimea căsapilor vorbeşte ca naturalist Cabanis, *Rapports du physique et du moral de l'homme.* Paris, 1855, t. 1, p. 127.

Cine isbutit-a vreodată ca Shakspeare a insufla privitorilor scenei un sentiment de teroare, un cutremur panic, o spaimă involuntară?

Poetul englez realizează astfel prin scriere ceea ce Borgia şi Ţepeş realizează prin faptă, otrăvind, spânzurând, înţepând...

Cine oare întrece pe Shakspeare în întrelegarea tabloanelor celor mai sângerânde cu glumele cele mai bufone sau cu sarcasmul cel mai amar?

Aşa făceau şi Borgia şi Ţepeş, cu acea simplă diferenţă, că tragicomediile lor erau adevărate, pe când Shakspeare se vedea silit a se mărgini în acele imaginarii!

Omul descrie cu perfecţiune numai unele acte externe, care-şi află un răsunet simpatic în dispoziţiunile sale interne; mai pe scurt, omul reproduce bine numai pe «ego» al său, oriunde îl găseşte. Un spirit melancolic zugrăvit-a el vreodată cum-se-cade o icoană de veselie? Un Fénelon descris-a el undeva un caracter în felul lui *Iago* sau *Richard III?*

Acuma dară nu ne mai poate minuna asemănarea fisionomică a acestor trei ilustraţiuni deopotrivă *tragice:* Cesare Borgia, Shakspeare, Ţepeş!

§ 10. Uitaţi-vă bine în ochii lui Ţepeş: să nu ştiţi nimica despre celelalte trăsături ale feţei, şi să vă fie cu totul necunoscută biografia Voevodului; ei bine! de pe singură aprofundarea acestor ochi, d-voastră aţi putea renaşte figura totală, precum Cuvier restaura o lume de pe un osământ!

Băgaţi de seamă aste pleoape atât de masive, aste unghiuri interioare atât de ascuţite în direcţiunea nasului, astă privire atât de ţintită ca şi când ar voi a străbate în fundul inimilor, aste viclene sbârcituri dela coada ochilor, astă *lumină* (lumen oculi) atât de umedă şi ieşită afară curat ca ochiul şarpelui [1]) ... toate astea combinate sunt, pentru oricare fisionomist, semne de energie, fineţă şi cruzime unite.

Expresiunea cea mai blândă a unor aşa ochi poate fi ironia!

Ochii lui Shakspeare [2]) sunt ceva mai deschişi prin direcţiunea mai rotunzită a pleoapelor inferioare, şi n'au sbârcituri aşa de

---

[1]) Lavater, p. 110. Cf. Paracelsus, *Opera*, Strasbourg, in f., t. I, *de natura rerum*, LIX, p. 912.

[2]) Vezi artisticul portret făcut de Freeman, în *Shakspeare's Plays and Poems*. Lond., 1849, in-8.

caracteristice la unghiurile exterioare: aceşti ochi prezintă aceeaşi energie şi aceeaşi plecare la cruzime, adică nepăsare pentru suferinţele altora, ca şi ochii lui Ţepeş şi ai lui Borgia; dară ei manifestă o mai puţină diplomaţie sau artă de a suci şi a răsuci.

Diferenţa e de grad!

§ 11. Acum să trecem la partea cea mai positivă a figurii lui Ţepeş.

« Nasul, — zice marele Herder, — e tonul fizionomiei: rădăcina, trasul, vârful, vinele, nările sale demască spiritul şi caracterul individului » [1].

Vechii Romani aveau un proverb: « non cuique est habere nasum ».

Ce-i dreptul, un nas frumos e de o sută de ori mai rar decât nişte ochi frumoşi, o gură sau o frunte frumoasă, etc.

Ochii, sprincenele, buzele, fruntea schimbă mai mult sau mai puţin expresiunea lor sub înrâurirea momentului, când vesele şi zâmbinde, când triste şi ursuze; dară nasul, aşezat ca o columnă în mijlocul feţei, rămâne nepăsător, flegmatic, rece, nemişcat, liber de orice influenţă.

Iată de ce un fisionomist preferă a-şi concentra atenţiunea asupra acestui organ, atât de elocvent cu toată tăcerea sa [2].

Nasurile cele tipice sunt de două feluri: sau coroiate, sau drepte; un nas cârn sau bastard nu oglindeşte niciodată o mare capacitate.

Nasul coroiat aparteneşte oamenilor meniţi a se distinge prin energia activităţii: a face şi a desface, a clădi şi a dărma; însă nu şi a suferi cu linişte, cu tărie, cu demnitate loviturile vrăjmaşe ale soartei.

Acei ce ştiu şi a se urca la înălţime şi a nu se desbărbăta apoi văzându-se căzuţi din ea, aceia au mai totdeauna nasuri drepte [3]: aşa

---

[1]) *Antiquarische Aufsaetze.* Stuttgart, 1830, in-16, p. 86: « Die Nase gibt dem ganzen Gesicht Haltung... Die Wurzel der Nase, ihre Spitze, ihr Knorpel, die Oeffnungen, dadurch sie Leben athmet, wie bedeutend fuer Geist und Charakter! ».

[2]) Lavater, p. 180.

[3]) *Ibid.*, p. 181.

sunt nasurile lui Sylla, Marius, Marc-Brutu, etc. din iconografia romană [1]).

Priviţi acum la portretul lui Ţepeş: nasul principelui e, cum zice Românul, un nas *tras*.

Insă, rădăcina şi vârful lui înfăţişează unele linii suplimentarii, care pot servi la completarea caracteristicei generale.

Rădăcina înaintează de sub arcul frunţii: semnul unei voinţe puternice.

Vârful (orbiculus) e ascuţit, fără a fi subţire: semnul unei minunate agerimi a minţii, unite cu o mare încredere în sine.

Nările sunt mari, ca la toţi oamenii cu mari patime; însă ele nu sunt umflate ca la acei în care predomneşte gustul voluptăţii.

In fine, nasul lui Ţepeş e unul din cele mai frumoase din câte se poate studia pe chipurile celebrităţilor istorice.

Din mii de portrete, cutreerate în cursul studiilor mele fisionomice, n'am aflat decât unul singur, care se pare a prezenta o exactă copie a nasului lui Ţepeş: portretul lui Shakspeare.

Nasul lui Cesare Borgia are o mică deosebire: el se abate ceva dela linia dreaptă plecându-se cam arcat în direcţiunea gurei; vârful lui e mai subţire şi nările sunt mai umflate: aceasta înseamnă, în limbagiul fisiognomoniei, că Borgia era de o natură mai ascunsă, mai rafinat în vicleniile sale, mai supus voluptăţii.

§ 12. Intervalul dintre nas şi gură, cunoscut în anatomie sub denumirea de *pallium*, nu e fără importanţă.

Să nu speraţi mult dela un *pallium* lung şi drept.

Pe portretele tuturor bărbaţilor însemnaţi în vreo privinţă, acest spaţiu e foarte mic în alăturare cu lungimea nasului: ceva ca a patra sau a cincea parte.

Sculptura antică a consacrat şi ea această proporţiune.

---

[1]) Visconti, *op. cit.*, passim. Nasul drept se pare a fi tipic la Români, întru cât va fi iertat a judeca de pe portretele lui Alexandru cel Bun, Ştefan cel Mare, Bogdan cel Grozav, Petru Rareş, etc. D-l V. Alexandrescu posedă o gravură spaniolă din 1595, subsemnată « Un gentil-hombre de Valaquia »: nasul boierului e aci drept şi seamănă foarte mult cu al lui Ţepeş.

Pe portretul lui Ţepeş musteţile ascund *pallium;* dar fisiologia ne învaţă că « o gură largă şi unduioasă se uneşte cu un *pallium scurt şi concav* »[1]); încât de pe gura principelui ni este permis a restaura cu siguranţă însăşi forma palliului, o sublimă regulă preşezând în natură chiar acolo unde un ochiu novice nu vede decât neregulateţă.

§ 13. Am zis că ochii lui Ţepeş prezintă o nuanţă de ironie; această expresiune se manifestă şi mai vederat în capetele rădicate în sus a liniei mijlocii între ambe buzele; cercetaţi portretele oamenilor satirici, sarcastici, caustici: Voltaire, Sterne, etc., şi veţi recunoaşte deplin adevărul acestei observaţiuni.

Ţepeş parcă-şi bate joc de omenirea pe care o spânzură şi o înţeapă!

Buza inferioară, mult mai largă şi mai înaintată decât acea superioară, vădeşte un caracter dispreţuitor.

Plecarea la cruzime se vederează prin adâncimea liniei curbe la mijlocul gurei: individul, în genere, e cu atât mai blând, mai domol, cu cât această linie e mai dulce, mai puţin pronunţată.

In fine, tăria voinţei apare lămurit în strângerea buzelor, lipite ca şi când n'ar fi menite a se deschide vreodată: în fisiognomonie e admis, ca una din regulile cele mai bine constatate, că voinţa omului e cu atât mai slabă şi mai nedecisă, cu cât buzele sunt mai crăpate sau, cum se zice, mai căscate[2]).

§ 14. « O îndelungată ispită, — zice celebrul Lavater, — mi-a dovedit că o bărbie înaintată exprimă totdeauna ceva pozitiv, iară o bărbie înapoiată — ceva negativ »[3]).

Din acest punct de vedere, bărbia lui Ţepeş, precum o arată portretul, e foarte pozitivă.

Două linii o caracterizează mai cu deosebire: semi-cercul sub buza inferioară şi săpăturile perpendiculare la capăt.

Fără acel semi-cerc, noi n'am cunoaşte forma şi mărimea bărbiei, formă şi mărime prin care se atestă energia, constatată deja în celelalte organe ale feţei.

---

[1]) Lavater, p. 183.

[2]) *Ibid.*

[3]) *Ibid.*, p. 184. Cf. Bourdon, *op. cit.*, p. 245: « Un menton plus avancé que la bouche est un signe de force et d'énergie ».

Fără acele săpături perpendiculare, ar fi puţin caracteristică în figura lui Ţepeş o pasiune, al cărei locaş e mai cu seamă bărbia: pasiunea voluptăţii.

Bărbiile despicate, ca pe portretul lui Ţepeş, aparţin desfrânaţilor: cititorii lesne pot adeveri această aserţiune studiind bărbiile vecinilor!

§ 15. Să ne rezumăm.

Fruntea şi sprincenile sunt mai ales rezervatoriul facultăţilor intelectuale; gura şi bărbia sunt mai ales oglinzile plecărilor morale; ochii şi nasul, ţinând un loc mijlociu între aceste două extremităţi, răsfrâng deopotrivă şi mintea şi voia, şi înţelegerea şi moralitatea omului; adică sunt ca un fel de prismă, în care vin a se concentra razele cele împrăştiate.

Fruntea şi sprincenile ne-au desvăluit întinderea capacităţii principelui şi, mai vârtos, darul *individualizării*, sau uşurinţa în priceperea şi memorizarea lucrurilor.

Insă analiza frunţii şi a sprincenelor n'a putut să ne ducă prea departe, din cauza cuşmei şi a cicatricei, care acoperă sau desfigurează aceste organe.

Ochii şi nasul ne-au destăinuit înnăscuta cruzime a lui Ţepeş, mărimea şi reprezentarea energiei sale, pătrunderea sau fineţea sa întru a prevedea şi a combina împrejurările, întru a citi în adâncul cugetelor; bărbăţia sa în suferinţe şi nevoi; natura sa înfocată...

Am fost uimiţi de a găsi ochii şi nasul lui Ţepeş pe portretul lui Cesare Borgia şi al lui Shakspeare; cu acea numai diferenţă, că ochii poetului englez sunt ceva mai meditativi, iară nasul tiranului italian ceva mai meschin şi mai terestru.

Ne-am silit a răstălmăci această identitate fisionomică prin înrudirea caracterelor.

Pallium, ca un punct intermediar, ne-a condus a aborda partea inferioară a feţei: gura şi bărbia.

Ironia, un dispreţ mizantropic, cruzimea şi o voinţă de fier — iată ce am căpătat din studiul gurii lui Ţepeş.

In bărbia principelui am constatat, mai cu adinsul, tiparul voluptăţii.

Am putea să mai lărgim cadrul cercetării noastre, comentând, bunăoară, aceşti obraji atât de macri, ca la toţi oamenii ambiţioşi şi neliniştiţi din firea lor [1]); acest păr, către care se aplică atât de bine vechia diagnostică de putere şi voluptate: «vir pilosus — aut fortis, aut libidinosus »; etc.

Iar chipul lui Ţepeş e al unui om mare, fie prin inteligenţă, fie prin activitate, fie prin viciuri; şi asemenea chipuri înfăţişează numai trăsături sau linii mari, din care una singură spune deja mai mult decât întreaga figură a unei nulităţi umane, a unor broaşte-ţestoase ieşinde o dată pe an din balta lor la lumina soarelui, după expresiunea unui celebru poet [2]).

Cred dară că, fie oricât de necompletă şi neperfectă, analiza mea ajunge pentru a arăta cine a fost Ţepeş!

Intenţiunea mea secundară fu de a demonstra în ce mod o ştiinţă curat naturală, ca fisiognomonia, poate servi şi e chiar neapărată pentru o ştiinţă curat archeologică: iconografia.

Toate cunoştinţele omeneşti se întreleagă, se ajută şi se înrudesc, ca zeităţile lui Omer:

„*οὐ γαρ τ᾽ἀγνῶτες θεοὶ ἀλλήλοισι πέλονται*
„*ἀθάνατοι, ουδ᾽ εἴ τις ἀπόπροθι δώματα ναίει . . .* [3])

§ 16. Rămâne acuma, drept concluziune, a se deslega o întrebare, prin care se va întări într'un chip şi mai decisiv valoarea tuturor observaţiunilor noastre.

Portretul lui Ţepeş este el autentic? este el de pe natură?

Am prevenit chiar dela început, că povestirea săsească, din care s'a extras portretul de către Engel, a fost publicat chiar în timpul lui Ţepeş.

---

[1]) Shakspeare, *Iulius Caesar*, act. I, sc. 2:

« Let me have men about me that are fat;
« Sleek-headed men and such as sleep o'nights:
« Yond Casius has a lean and hungry look;
« He thinks too much: such men are dangerous...

[2]) Mickiewicz, *Konrad Wallenrod*, act. III.

[3]) *᾽Οδυσσ.*, V, 79—80.

Numele autorului e necunoscut; dar el încheie preţioasa-i istorioară prin descrierea petrecerii lui Ţepeş în Peşta, la regele Matei Corvin, carele îi dete un ajutor de oaste pentru a se întóarce în România [1]).

Totul ne face a crede, că acest opuscul, scris de un Sas din Transilvania, s'a alcătuit la Curtea lui Corvin; şi atunci portretul lui Ţepeş e tot aşa de veridic, ca portretul lui Mihai cel Viteaz, făcut la Praga, când eroul muntean se afla lângă împăratul Rudolf II.

DICŢIONARE ŞI DICŢIONARE [2])

— Oare până la ce literă ai ajuns? mă întreba într'o zi un bărbat cu vază în lume.

— Hm! răspunsei eu printr'o altă întrebare—până la ce literă ai citit?

Aci, fireşte, o mare încurcătură, căci omul meu cunoştea cartea numai din svon. Românul însă nu se prea încurcă mai niciodată. Prefăcându-se că n'a auzit întrebarea, el se apucă, cu o măiastră uşurinţă a mă lăuda pe mine, a lăuda Etimologicul, a lăuda Academia, a lăuda câte în lună şi în soare, dară — fără un «dară» nu se poate — îşi încheie acatistul printr'un adânc suspin şi o duioasă urare:

— Numai să-ţi dea Dumnezeu ani mulţi ca să poţi isprăvi!...

A! iată ceva care trece peste competenţa mea, şi chiar peste votul unanim al înaltului Corp Academic. Ar fi de minune, negreşit, dacă Stăpânirea ar putea să vină în Parlament cu un proiect de lege, prin care să mă oprească de a muri până la terminarea Etimologicului, ba încă să-mi mai lungească zilele şi peste litera *z* pentru ca să fac un suplement. Nu ştiu, dacă ţara ar câştiga prin aceasta; eu însă unul aş fi pe deplin mulţumit. Dar fericitele timpuri, când se potcoveau purecii au trecut de mult. E foarte cu putinţă ca eu să mor mâine sau poimâine, şi într'un asemenea caz, fără îndoială, nimeni nu va zice: după ce a murit, câte zile a mai trăit ca să isprăvească?...

---

[1]) Engel, t. I, p. 80. Cf. Bonfinius, Chalcocondylas, etc., apud Şincaiu, t. 2, p. 41 sq.

[2]) *Etymologicum Magnum*, t. II, p. IX—XVIII; *Din Etymologicum Magnum Romaniae*, ed. V. (Bucureşti, 1894), pp. 5—20.

Ceea ce mă linişteşte întrucâtva, este că paguba n'ar fi tocmai mare. In adevăr, dacă lucrarea mea nu e nici caldă nici rece, aşa şi aşa, cât duce ciurul apă, lesne se vor găsi mulţi ca s'o urnească mai departe; dacă însă, dimpotrivă, ea ar fi cumva atât de bună încât anevoie să se găsească cineva ca să mă înlocuiască la muncă, atunci, oricât va rămânea dela mine, un volum, două sau trei, va fi un dar bine venit, o pârgă nu de prisos pentru ştiinţă în genere şi pentru românime în parte. Punându-mă la mijloc între ambele ipoteze, eu îmi permit a crede că opera mea, fără a fi ceva de toate zilele, nu este totuşi vreo grozăvie peste puterile oricui va întruni în sine un temeiu de cunoştinţe istorice şi filologice cu un dram de bun simţ şi de bună voinţă.

Cu asemenea cunoştinţe filologice şi istorice pe de o parte, cu bună voinţă şi bun simţ pe de alta, nu va avea cineva, ca să poată merge înainte cu desăvârşirea lucrării, decât să se pătrundă de planul general, de marginile în care el se desfăşoară, de cugetarea cea călăuză pe calea ce-l duce la capăt.

Al meu, în toată puterea cuvântului, este numai acest plan, prin care — după zisa d-lui Dimitrie Sturdza — eu izbutii « a cuprinde înţelesul intim al ideii M. S. Regelui » şi pe care din capul locului îl încuviinţase Academia. In tomul I, pe cele 1.120 de coloane, se vede deja destul de limpede chipul de realizare al acelui plan.

Dar ce zic? Nici acest plan, cu a cărui paternitate aş vrea să mă fălesc, nu este al meu. El rezultă aproape întreg din starea actuală a ştiinţei limbei. De nu l-aş fi zămislit eu, trebuia s'o facă astăzi sau mâine un X sau un Y. Prioritatea este aci o simplă întâmplare; iar zăbava din partea altora nu e de mirare, deoarece însăşi Linguistica s'a născut abia de jumătate de secol. Câte şi mai câte de dres îi mai rămâne de aci încolo!

Dacă sarcina mea ar fi de a lucra un Etimologic al limbii franceze sau al celei germane ori italiene, este învederat că aş avea la îndemână un material însutit mai mare, studiat mai dinainte de o pleiadă de cărturari; povara, prin urmare, ar fi nespus mai purtăreaţă; dar să nu se crează că atunci eu aş procede altfel decât acuma; să nu se crează iarăş că altfel aş procede, când mi s'ar da vreun graiu sălbatic din Africa sau din America, lipsit de orice monumente, de orice

cultură, de orice năzuinţe literare; nu altfel aş procede, nu şi nu, căci planul — încă o dată — nu este o nepregetată născocire a creerului meu stăruitor, ci mi se impune vrând nevrând din afară prin Ştiinţa limbii.

Dela Bopp şi Diez, dela Schleicher sau dela Curtius încoace; nici chiar un mic manual de gramatică pentru clase primare nu se mai scrie aşa cum se scria altădată. Cu atât mai vârtos, este un abis între cea mai voluminoasă gramatică a oricărei limbi de pe la 1800 şi între orice gramatică ştiinţifică de astăzi, fie ea şi mai mititică decât aceea a lui Brachet. Cum dară se întâmplă, că numai Dicţionarul n'a făcut în principiu aproape niciun pas înainte?

Nu vorbim nimic despre acele dicţionare aşa zise practice, pe cari Francezul pretinde a le purta în buzunar: «dictionnaire de poche», iar Neamţul le ţine în mână: «Handwörterbuch», unii şi alţii servindu-se cu ele pentru a-şi tălmăci bine-rău o frază sau o vorbă străină: acele vocabulare elementare, cu ajutorul cărora nu este de mirare dacă la noi unul din vulgarizatorii romanţurilor pariziene de pe la 1850 traduse pe «plateau de Waterloo» prin «talerul dela Waterloo». Despre asemeni ABC ai lexicografiei nu se vorbeşte. Nu vorbim iarăşi despre acele dicţionare, aşa zicând imperative, prin care un areopag oficial, o Academie Franceză, sau o Academie della Crusca se crede în drept a legifera asupra limbii curat literare a unei naţiuni, făcând din graiu un fel de selecţiune nu naturală, ci de tot artificială cel mult artistică. Este un gust, iar despre gusturi nu se dispută. Noi avem aci în vedere numai Lexica totius linguae, numai Thesauros, numai acele repertorie colosale, pe care Littré le defineşte: « un enregistrement très-étendu des usages de la langue, energistrement qui, avec le présent, embrasse le passé ».

Să luăm excelentul dicţionar latin al abatelui Forcellini din secolul trecut şi să-l punem alături cu cea mai nouă mare operă lexicografică: « A new english dictionary on historical principles », pe care dela 1884 încoace a început a o publica James Murray, după ce în curs de 25 de ani o societate întreagă îi adunase şi-i grămădise materialuri peste materialuri.

Inţelegem ca Forcellini să nu ne dea altceva decât clasicitatea latină, căci « populus romanus » nu mai trăieşte; graiul lui cel viu s'a

metamorfozat de veacuri în dialectele romanice de astăzi, fără a ne fi lăsat mai nicio urmă proprie; cântecele sale, poveştile, ghicitorile, bocetele, râsuri şi plânsuri, totul s'a prăbuşit, acoperindu-se cu giulgiul uitării. Dar oare în aceeaşi poziţiune se află Murray? El are a face cu cea mai jună din naţiunile cele mari ale Europei, o naţiune plină de sucul vieţei, o naţiune căreia i se datorează însuşi cuvântul folklore, care însemnează toate prin câte se manifestă spiritul unui popor, obiceiurile lui, ideile-i despre sine şi despre lume, literatura lui cea nescrisă, mii şi mii de trăsuri caracteristice cu rădăcini în inimă şi cu muguri în graiu. Ei bine, cărturăria engleză, veche şi nouă, se găseşte la Murray, dar poporul englez — nu.

Popor! iată ceea ce deosibeşte pe Ştiinţa limbei, născută în secolul nostru, de acele studii linguistice de altădată, cari n'au lipsit pe ici pe colea nici chiar în negura veacului de mijloc. Oare de ce nu s'a putut plăsmui această ştiinţă în minţile cele semi-zeeşti ale unor uriaşi ca Aristotele sau ca Bacon? De ce? — fiindcă oricare naţiune ceva mai înaintată se credea pe atunci a fi prea superioară celorlalte mai puţin desvoltate, şi fiindcă în fruntea fiecării naţiuni se păuna câte o clasă socială rădicată cu mult mai pe sus de straturile cele de jos, crezându-se datoare a le despreţui şi a nu le băga în seamă, după cum strălucitul păun — se zice — nu se uită niciodată la picioarele sale, căci sunt aspre şi întunecoase. Sub o asemenea aristocraţie între naţiuni şi sub o asemenea aristocraţie între clase, orice altă ştiinţă sau artă putea să propăşească, dar nu Linguistica, al căreia material brut se află mai-mai întreg în cătune, în colibe, în bordeie, nu în palaturi.

Se crede, cum că creştinismul ar fi dat naştere Ştiinţei limbii. O spuseră odată Pott şi Max Müller; de atunci o tot repetă alţii. In adevăr, niminea înainte de Crist n'a şters deosebirea dintre om şi om, înfrăţind pe şerb şi pe stăpân, pe Elin şi pe barbar. Dar vorba Românului: Vodă vrea, Hâncu ba! una a fost cugetul Mântuitorului, şi alta a hotărît Papa. In locul graiurilor celor vii, pe cari erau trimişi să le înveţe apostolii, eclesia ulterioară a încărcat omenirea, ca un soiu de monopol, cu câteva limbi moarte şi prohodite, mai ales ebraica, greaca şi latina; în locul frăţiei evangelice, cârja Sfântului Petru a concurs la desfăşurarea şi creşterea acelui feudalism, care turtea sub

2*

nouă »; dar « alt-gramatische Schule » şi « neu-gramatische Schule » călcâie elementul poporan; contra limbilor celor răposate, contra nimicirii morale a gloatelor, dacă protesta cineva, apoi numai doară ereticii, numai doară acei pretinşi schismatici, pe cari îi spulberau fulgerele Vaticanului. Este adevărat, de trei ori adevărat, lui Crist i se datorează principiul metafizic al Ştiinţei limbii; naşterea ei însă, întruparea-i cea pipăită, nu putea fi opera Papilor, ci este rezultanta spiritului celui egalitar, care de un veac şi mai bine pregătise Revoluţiunea franceză şi pe care Revoluţiunea franceză l-a transmis înjghebat şi întărit secolului nostru. Şi fără a se fi desgropat limba sanscrită, deşi poate ceva mai anevoie, Linguistica trebuia să se nască din dată ce au devenit egale de 'naintea ştiinţei limbile cele mai culte cu graiurile cele mai necioplite, iar toţi cetăţenii, dela vlădică până la opincă, egali pe tărâmul politic. Linguistica fusese prevăzută abia pe la începutul secolului trecut de către marele Napolitan Giambattista Vico, care trăsese cel dintâiu luarea aminte asupra literaturii poporane, asupra idiotismelor vulgului, asupra acelei împrejurări că fiecare popor posedă câte o enciclopedie a sa, o geografie, o cosmografie, o astronomie, etc., cari toate constitue o nepreţuită comoară a cugetării sub învălişul graiului.

Un mare dicţionar, în care poporul nu este cuprins c e l p u ţ i n tot atât pe cât se cuprinde acolo statul major al naţiunii; în care o odă sau un sonet nu primesc în clubul lor un cântec bătrânesc sau o doină; în care citaţiunile dintr'o nuvelă s'ar crede pângărite alături de citaţiuni dintr'un basm; în care ar fi un scandal nesuferit de a se întâlni laolaltă un vers din « Vicleem » cu o strofă dintr'o tragedie, şi 'n care se descrie menuetul, dar nu se pomeneşte « ca la uşa cortului »; un asemenea mare dicţionar este un anacronism astăzi, căci Ştiinţa limbii urmăreşte cu stăruinţă evoluţiunea vorbei nu într'o samă de capete alese, nu în individualitatea cutare sau cutare, nu în cercuri sociale restrânse, ci tocmai în popor mai pre sus de toate.

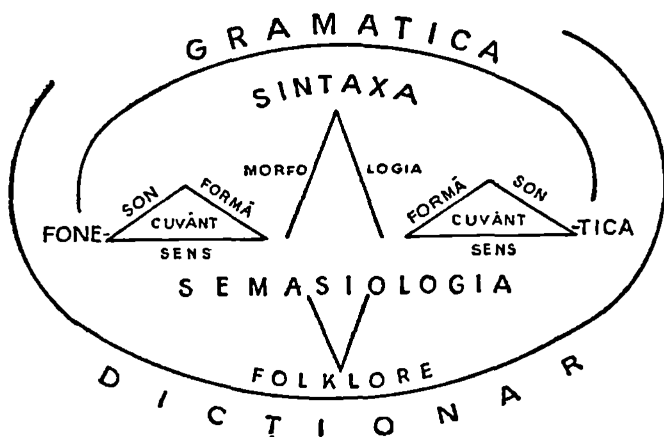
Să constatăm însă că Linguistica este oarecum ea însăşi de vină, dacă G r a m a t i c a a mers cu mult mai repede decât D i c ţ i o n a r u l. Preocupaţiunea aproape exclusivă a corifeilor ştiinţei a fost în trecut, şi nu încetează încă de a mai fi, curat gramaticală. După aşa zisa « şcoală gramaticală veche » urmează aşa zisa « şcoală gramaticală

sunt ambele deopotrivă « gramatische Schule ». Mulţumită acestei griji unilaterale, Gramatica a făcut paşi gigantici; Dicţionarul însă a rămas departe în urmă, profitând întrucâtva abia-abia sub raportul fonetic şi morfologic. Lexicografii au început a întemeia derivaţiunea materială a vorbelor pe corelaţiunea regulată a sonurilor, şi a început a da loc printre cuvinte elementelor celor formative ca prefixuri sau sufixuri; dar atâta e tot. Modelându-se Diţcionarul după Gramatică, s'a scăpat din vedere că sfera *Dicţionarului* e cu mult mai vastă decât acea a *Gramaticei*.

S'a zis adesea că cuvântul rezultă din trei factori quintensenţiali: son, formă şi sens. Când noi rostim « fac », înşirăm *sonurile* f, a, c, a cărora unire *formează* un verb la prima persoană a prezentului indicativ, având *sensul* cutare. Din cei trei factori, cu sonul se ocupă în acelaşi grad Gramatica şi Dicţionarul, căci el este rudimentul oarecum zoologic al graiului, prin care limba umană nu se deosebeşte în principiu de miorlăitul pisicii sau de ciripitul vrabiei. Rămân forma şi sensul. Gramatica are a face în specie cu forma, iar cu sensul numai întru cât se atinge de relaţiuni logice între o formă şi alta. Cele două ramuri proprie ale Gramaticei sunt morfologia şi sintaxa, ambele având de obiect forma şi iarăşi forma, căci orice categorie morfologică, bunăoară « j'ai dit », este identică în fond cu o construcţiune sintactică: « ego habeo dictum ». In opoziţiune cu Gramatica, Dicţionarul are a face în specie cu sensul, obiect al doctrinei numite semasiologie; însă aproape tot pe atâta şi cu forma, fără care rare ori se poate limpezi înţelesul unui element lexic. Sensul cuvântului izolat este pururea şovăitor. Oare ce înseamnă « scap »? Negreşit nu tot una în « *scap* teafăr din foc » şi în « *scap* căciula în puţ ». Sensul particular al lui « scap » în cazul cutare sau cutare se cunoaşte numai în frază, în propoziţiune, în întrebuinţarea-i cea sintactică. Totuşi Dicţionarul nu se mărgineşte cu atâta, ci sgândăreşte mai departe. El caută sensul cel fundamental, din care să se poată desfăşura diverginţa între cele două sau mai multe sensuri particulare, şi-l găseşte în prototipul latin vulgar « excapare », compus din proposiţiunea « ex » şi din « capa = manta », de unde derivă atât românul « scap », precum şi francesul « échapper », spaniolul

« escapar », etc. « Excapare » însemna literalmente « a ieşi din manta », adică pe deoparte: « a se desbăra de ceva », pe de alta: « a lăsa jos »; în primul caz: « s c a p din foc », în cel al doilea: « s c a p căciula ». Dar la Stockholm sau la Moscova, într'o climă vitregă, acolo unde nici chiar cojocul nu ajunge pentru a înfrunta năvala crivăţului, s'ar fi desvoltat oare vreodată ideea de « scăpare » din aceea de « ieşire din manta »? Ea nu putea să se nască decât într'o ţară dela amiază-zi, unde mantaua este bună din când în când la nevoie, dar mai adesea e nesuferită în toiul căldurii. La Romani « capa » înfăşura tot corpul omului: « totum c a p i a t hominem » după expresiunea lui Isidor. O purtau mai ales călătorii plecând la drum; şi pe dată ce soseau la cineva, era obiceiul ca gazda s'o ia de pe umerii oaspelui, să-l s c a p e de o asemenea belea: « aufertur capa ». Iată-ne dară, pentru ca să putem înţelege pe al nostru s c a p, siliţi a ne strămuta în traiul intim al străbunilor, în datinele lor, în folklorul Romei antice. Şi aşa este aproape totdeauna.

Gramatica cuprinde o parte dintr'o sferă foarte întinsă, pe care Dicţionarul o îmbrăţişează întreagă. Raportul sinoptic dintre ambele s'ar putea reprezenta prin următoarea figură, din care vedem totodată că Gramatica nu numai se intercalează oarecum în Dicţionar, dar încă — chiar când o considerăm în deosebi — se întemeiază pe el:

Prin « folklore » se înţeleg aci nu acele texturi poporane, care sunt nu mai puţin trebuincioase Gramaticei, fiind o preţioasă fântână pentru Linguistica peste tot; ci se înţelege întregul trai prezinte şi trecut al unui popor, viaţa lui materială şi morală în treptata-i desfăşurare, cu toate ale ei, multe şi mărunte. Cu cât acest trai ne este mai cunoscut, cu cât noi ni-l putem înfăţişa într'un chip mai intuitiv, mai văzut cu ochii, cu atâta mai limpede ne dăm samă de sensul cel mlădios al cuvintelor. Cine oare n'ar pricepe şi mai bine naşterea logică a lui s c a p din « excapo = ies din manta », dacă ar avea dinainte-i chiar imaginea acelei mantale, care înfăşura pe drumeţul roman obosit? Un dicţionar e dator, după putinţă, a-şi împinge cercetările până la acea margine extremă, căci ţinta lui, în starea actuală a ştiinţei, este de a ne împărtăşi în istoria fiecărui cuvânt geneza totală a unei asociaţiuni de idei.

Pe lângă « capa », poporul roman mai avea şi alte feluri de mantale numite « lacerna », « birrus », « sagus », « mantum », etc. Putem noi oare cunoaşte cu deplinătate pe una din ele, dacă nu o ştim deosebi de celelalte? Şi nu numai când e vorba de lucruri, ci nu mai puţin şi în privinţa cea imaterială a simţimintelor şi a speculaţiunilor intelectuale, orice graiu, fie cât de necioplit sub raportul literar, posedă pentru orice categorie o samă de sinonimi, pe cari le distinge, unele de altele, fiecare din ele având o nuanţă proprie şi dând naştere unor derivate diferite, uneori chiar divergenţi. Altceva este « scap » şi altceva sinonimul « mântuesc », derivat din « mantum », adică din aceeaşi noţiune fundamentală ca şi « capa ». Diminutivul « mantellum » ne apare deja la Plaut (Capt. III, 3 v. 5—6) cu sensul de « scăpare »:

Nec mendaciis subdolis mihi usquam mantellum *est meis,*
Nec sycophantiis, nec fucis ullum mantellum *obviam est...*

« Mântuesc », care n'are a face cu maghiarul « menteni », este format din latinul « mantum » şi însemnează literalmente « acopăr cu o manta », de unde pe de o parte sensul de « sauver », pe de alta — la Moldoveni — acela de « achever », niciodată « laisser tomber », căci

la Romani «mantum» era scurt şi uşor, «breve amictum», nu supărăcios ca lunga «capa». Fără sinonimică, accepţiunea celor mai multe vorbe ne apare într'o umbră, în care ochiul zăreşte figurile, dar confundă feţele.

Dela Festus până la Suidas, dela Suidas până la Henricus Stephanus, dela Henricus Stephanus până mai în zilele noastre, dicţionarele cele mari se mulţumesc cu arătarea sensului imediat vechiu sau nou al unui cuvânt prin întrebuinţarea-i curat literară într'o construcţiune sintactică. Dar până şi această citare a texturilor este generalmente prea trunchiată, uitându-se că adesea înţelesul cel intenţionat al cuvântului nu se lămureşte fără un lung pasagiu reprodus in extenso. Littré cel dintâiu a ştiut să citeze, şi tocmai de aceea cel dintâiu el a reuşit să indice într'o mulţime de cazuri nu numai sensurile, dar până şi nuanţele cele mai fine ale fiecărui sens în parte. Graţie citaţiunilor bine alese, bine cumpănite şi bine clasificate, graţie totdeodată unei pătrunzătoare şi interesante sinonimice, opera lexicografului francez este nu numai un registru de consultat, ci până la un punct o carte de lectură; pe când publicaţiunea Englezului Murray se aseamănă mai mult cu o diagramă: pe una o poţi primi ca pe acel tovarăş cu care vorbeşti fără să ţi se urască şi — după zicătoarea română — vorba vorbă aduce; cealaltă este un fel de schelet, un specimen anatomic, o hârcă cu oscioare numerotate într'un mod foarte simetric, pe care trebue s'o studiezi câteodată, dar cu care unei firi nervoase nu-i prea vine la socoteală a rămânea singură în odaie.

Orice mare dicţionar al unei limbi ar trebui să fie cartea de lectură cea mai răspândită, cea mai atrăgătoare, căci acolo şi numai acolo se află deplinul *γνῶθι σεαυτὸν* al unei naţiuni: «cunoaşte-te pe tine însuţi». In loc de aceasta, ni se dă mai totdeauna o stenografie de abreviaţiuni peste abreviaţiuni, un nămol de terminologie scolastică, un laconism pe care nu-l întrece nici chiar stilul telegramelor, nişte litere microscopice menite a face economie de hârtie şi a da ochilor orbul găinilor, şi apoi unul şi acelaşi tipic monoton aplicat la biografia fiecărei vorbe, deşi fiecare vorbă trăieşte ca o individualitate proprie. Toate astea sunt nişte păcate moştenite, în cari se

răsfaţă de bunăvoie Murray, de cari într'o parte s'a scuturat Littré, şi de cari n'a putut să se scape ilustrul Iacob Grimm în monumentalul său dicţionar german, deşi ne spune el însuşi că ar fi dorit să-i dea caracterul unei cărţi de lectură, astfel încât să poată fi citit ca o petrecere de familie serile pe la gura sobei. Tocmai aceasta aş vrea şi eu, dar străduinţa e cam anevoioasă, căci izbânda atârnă nu dela talentul cel problematic al autorului, ci mai cu seamă dela temperamentul naţiunii cu care are a face. Un Englez sau un German citesc ceasuri întregi fără a moţăi, aceleaşi pagini care ar adormi într'o clipă pe un Francez, pe un Italian, pe un Român; iar ceea ce place naturei vioaie şi neastâmpărate a ginţii latine, poate să se pară nu ştiu cum şi nu ştiu ce duhurilor născute şi crescute într'o altfel de atmosferă. Eu unul am lucrat şi lucrez între Români.

Carte de lectură pentru toţi fiii naţiunii, un mare dicţionar, zămislit şi săvârşit după planul de mai sus, ar putea şi în şcoală să înlocuiască acele compilaţiuni adesea insipide, mai toate indigeste, prin cari un spirit, fraged încă, se desgustă de citire, departe de a se instrui petrecând sau de a petrece instruindu-se. Incepând dela clasele cele mai elementare şi până la bacalaureat, fie pentru băieţi, fie pentru fete, ar fi lesne de a spicui, potrivit cu vârsta fiecăruia, câte un şir de c u v i n t e de o varietate extremă, cari nu numai să placă şi să înveţe, dar în acelaş timp să atingă o ţintă cu mult şi mai înaltă: a sădi până în baierele inimii cultul raţionat al graiului părintesc...

La întemeierea Etimologicului, dorul Augustului Suveran, rostit de pe Tribuna Academiei, a fost de a mântui din peire: « toate cuvintele vechi, cari altmintrelea vor fi pierdute pentru generaţiunile viitoare... ».

Orice cuvânt oglindeşte un lucru, o fiinţă, o idee, o datină; aceste lucruri, aceste fiinţe, aceste idei, aceste datine, eu m'am încercat şi mă încerc a le apuca câne-câneşte din ieri şi din astăzi ale poporului român; dar pentru ca ele cu adevărat să nu fie pierdute, pentru ca să poată rodi cu îmbelşugare în brazdele cele adânci ale zilei de mâine, mă tem a le da seci, sarbede, retezate, ci m'am silit şi mă voiu sili a le aduce palpitânde de vieaţă pe ogorul neamului românesc.

FONDUL BASMULUI[1])

In literatura poporană *basmul* ocupă întocmai acelaşi loc ca romanul în literatura cea cultă, şi de aceea unii le cuprind pe amândouă sub aceeaşi rubrică de « ficţiune », o caracteristică cu desăvârşire necorectă. *Basmul*, ca şi romanul, reprezintă fiecare câte o realitate în toată puterea cuvântului, dar două realităţi foarte diferite, aproape antagoniste.

Littré (Dict. v. Conte) zice: « Il n'y a pas de différence fondamentale entre le conte et le roman; l'un et l'autre sont des narrations mensongères ou regardées comme telles. Tout ce qu'on peut dire, c'est que conte est le terme générique puisqu'il s'applique à toutes les narrations fictives, depuis les plus courtes jusqu'aux plus longues. Le roman ne se dit que de celles-ci. Un conte de trois pages ne s'appellera jamais un roman, tandis qu'un roman est, dans toute la rigueur du mot, un conte suffisamment long. La nouvelle ne se distingue pas non plus au fond du conte ou du roman. Dans l'usage ordinaire, c'est un roman de petite dimension dont le sujet est présenté comme nouveau ou peu ancien, ou avec des détails inconnus jusqu'ici... ».

Sunt minunaţi filozofii aşa numiţi pozitivişti! Pentru dânşii în lumea întreagă nu există nemic decât numai raportul între dimensiuni. Romanul e mai lung, nuvela e mai scurtă, *basmul* e şi lung şi scurt, câte-trele de o potrivă minciună, « narration mensongère », adică: minciună mai lungă, minciună mai scurtă, minciună mai aşa sau aşa, iată toată deosebirea cea macaronică.

Lăsând deocamdată la o parte *basmul*, să ne întrebăm: romanul şi nuvela sunt ele minciuni? Un romancier adevărat, un Dickens, un Balzac, un Thakeray, nu face altceva în privinţa realităţii celei concrete decât ceea ce face algebra în privinţa aritmeticei, adică: din ceea ce în realitate ne întâmpină la fiecare pas ca figure sau eveni-

[1]) *Etymologicum Magnum Romanie*, t. III (Bucureşti, 1893) col. 2602—2619; fragment din « Basm » (col. 2596—2652).

Studiul a fost publicat în întregime în *Revista Nouă*, an. VI, Nr. 10, pp. 369—390, specificându-se că a fost « cetit dinaintea M. S. Regelui în şedinţa Academiei la 9 Aprilie 1894 ».

mente deosebite, împrăştiate, individuale, romancierul abstrage tipuri de figuri şi tipuri de evenimente, pe cari le grupează apoi întocmai după cum ele ar fi cu putinţă de a se grupa dela sine şi în realitate. In loc de operaţiunea aritmetică: 1 + 1, 1 + 2, 1 + 3..., romancierul ne dă: A + B. Oare A + B să fie o minciună? Tot aşa face şi nuvelistul, tratând un episod acolo unde romancierul tratează o vastă totalitate. Când un romancier sau un nuvelist ne-ar da tipuri false şi când le-ar grupa fals, numai atunci ar fi o minciună; dar atunci nimenea nu-i citeşte! O minciună nu poate trăi. Nu va trăi filozofia pozitivistă, dar romanul şi nuvela vor trăi, căci ele nu sunt minciuni: ele nu fac decât a reduce aritmetica fenomenelor la algebra tipurilor. Şi dacă *basmul* trăieşte şi el, trăieşte de când e lumea, probă că reproduce şi el o realitate.

Nu în lungime consistă deosebirea între roman sau nuvelă, de o parte şi între *basm* de alta, ci mai întâiu în deosebirea sferelor respective. Romanul şi nuvela, începând dela « Daphnis şi Chloe » a lui Longus, începând dela « Satyriconul » lui Petroniu, ba începând chiar dela specimene chinese, indiene, egiptene şi asiriene, aparţin numai literaturii culte, sunt creaţiuni exclusiv individuale, niciodată o operă colectivă anonimă a popoarelor, după cum este *basmul*. Nu e deosebire de mai scurt şi mai lung, ci este deosebire de cult sau individual şi de poporan sau colectiv. Dar această deosebire de sfere nu este încă destul de caracteristică. Un individ de geniu, un Hoffmann sau Edgar Poe, aparţinând pe deplin literaturii culte, poate să scrie totuşi un *basm*, fără a trece prin această literatură poporană. « Orlando furioso » al lui Ariosto şi « Gerusalemme liberata » a lui Tasso sunt ţesături de *basme*, ca şi multe alte opere curat individuale din veacul de mijloc sau din alte epoce, şi totuşi ele nu sunt poporane, chiar atunci când sunt inspirate din popor, ceea ce trebuia să se fi întâmplat foarte adesea. Şi în literatura cultă, prin urmare, se poate furişa *basmul*; el va fi însă acolo ca o plantă exotică, care poate să fie frumoasă, poate să placă, după cum este la noi, de exemplu, *basmul* cutare sau cutare ieşit din fantasia lui Delavrancea. Deosebirea dară, care ne preocupă, trebui să consiste nu numai în sfere, ci mai ales în natura diferită a

celor două realităţi, din cari una se resfrânge în roman şi în nuvelă, cealaltă în *basm*.

In adevăr omul, ca şi alte fiinţe organice, trăieşte nu o singură vieaţă, ci două vieţi: vieaţa veghierii şi vieaţa somnului. Ceea ce facem noi în veghiere, ceea ce lucrăm, vedem, suntem, cugetăm, este o realitate; dar nu mai puţin realitate, deşi de o altă natură, este ceea ce facem noi, ceea ce lucrăm, vedem, simţim, cugetăm în stare de somn, adică în vis. Şi omul primitiv crede de o potrivă, cu aceeaşi tărie de convicţiune, în ambele aceste realităţi. «Ca şi copilul — zice foarte bine ilustrul filolog englez Sayce (*Science of language*, II, 290) — el nu poate să deosebească limpede una de alta starea de veghiere şi ceea ce vede în vis». Romanul şi nuvela oglindesc într'un mod algebraic realitatea veghierii; *basmul*, tot într'un mod algebraic, este o oglindă a realităţii visului.

D. Şăineanu (*Ist. Filol. române*, p. 360) zice: « In timpul din urmă, d. Hasdeu a expus, într'o serie de prelegeri universitare, o nouă teorie despre formaţiunea *basmelor*. După d-sa, explicaţiunea elementului antropologic sau a miraculosului din poveşti o poate da numai visul, care, asemenea *basmului*, nu cunoaşte nici timp nici spaţiu. Astfel într'ambele aceste elemente, deopotrivă caracterisate prin fenomenul miraculosului, n'ar exista nicio deosebire esenţială... ». Teoria mea este nouă numai fiindcă omenirea a uitat-o de vreo cincisprezece secoli, în cursul cărora ştiinţa nu s'a ocupat de loc cu literatura poporană. Această teorie pare a se fi născut în şcoala neo-platonică din Alexandria, şi anume în creerul martirei Hypatia, ultima rază a filozofiei antice. Se ştie, cu ce nepovestită barbarie calăii patriarhului Ciril sfâşiaseră în bucăţi pe marea profesoară de filozofie a Museului din Alexandria, în momentul chiar când sublima virgină se ducea a-şi face cursul despre armonia între Platone şi Aristotele. Operele ei, afară de un fragment astronomic, au fost toate nimicite de către sălbaticele fiare, cari cutezau a vorbi în numele lui Crist. Din fericire, cel mai iubit elev al Hypatiei a fost tocmai un episcop creştin, nobilul Synesius. Intre altele, Synesius ne-a lăsat un tractat « despre vise », "*περὶ ἐνυπνίων λόγος*", pe care îl închinase magistrei

sale Hypatia «"τῇ φιλοσόφῳ», şi în care spune în treacăt, ca ceva cunoscut deja în şcoala de atunci din Alexandria, că originea miturilor este în vise: "μερὶς τῶν ἐνυπνίων ὄντες οἱ μῦθοι" (Synessi opera, Lutetiae 1623, p. 157). Aşa dară, dacă nu teoria mea cu d'amăruntul, ce puţin «le bout d'idée» se datorează Hypatiei.

Rare ori mi se întâmplă a îmbrăţişa vreo aserţiune a lui Schopenhauer; dar tocmai de aceea sunt pentru mine foarte importante acele puncte, în cari noi ne putem întâlni, căci îmi zic atunci eu însumi: dacă un lucru are acelaşi aspect pentru un ultra-pesimist şi pentru un ultra-optimist, este cea mai sigură dovadă despre veritatea aspectului.

In studiul său «Versuch über Geistersehn», Schopenhauer zice: «A lua visurile drept un simplu joc al cugetării, drept nişte simple imagini fantastice, este a fi lipsit cineva de reflexiune sau de bună credinţă, fiind învederat că visurile sunt cu totul altceva. Imaginile pornite din fantasie sunt slabe, palide, fragmentare, unilaterale, şi atât de efemere încât prin fantasie noi abia în curs de câteva secunde ne putem crea în minte imaginea unui om absent. Până şi fantasia cea mai vie n'are nimic comparabil cu acea realitate palpabilă (handgreifliche Wirklichkeit) pe care ne-o dă visul. E cu totul fals de a explica acest fenomen prin aceea că imaginile fantasiei sunt turburate şi slăbite prin impresiunea produsă asupra lor de către lumea exterioară. Chiar în liniştea cea mai adâncă a nopţii celei mai întunecoase, fantasia nu poate să producă nimic care să se apropie măcar de evidenţa şi de corporalitatea cele obiective ale visului (obiektive Anschaulichkeit und Leibhaftigkeit des Traumes). Apoi imaginile fantasiei sunt totdeauna provocate de asociaţiuni de idei sau de alte motive, şi omul are conştiinţă de arbitraritatea lor; pe când visul, din contra, ni se impune nouă ca ceva de tot străin, ca o lume exterioară, independinte de voinţa noastră şi chiar contrarie voinţei noastre».

Schopenhauer conchide că omul posedă pentru vis un deosebit organ, «Traumorgan», «organul visului», prin care vede, aude, simte. Dar un singur organ are o singură misiune: ochii de a vedea, urechile de a auzi, mâinile de a pipăi, etc., pe când organul visului întruneşte toate acestea, deci nu este un organ, ci un organism, un complex de

organe. Omul dară, după Schopenhauer, are două organisme deosebite, prin cari trăieşte în două lumi, în d o u ă r e a l i t ă ţ i: realitatea veghierii şi realitatea somnului. Negreşit, prin strânsa întrunire a ambelor organisme în acelaşi individ, elemente din starea de veghiere se resfrâng în somn, şi, vice-versa, elemente din somn se pot resfrânge în starea de veghiere. Elementul cel mai important de această natură: r e s f r â n g e r e a s o m n u l u i î n v e g h i e r e, este *basmul*, care constitue pentru om l i t e r a t u r a v i s u l u i, o literatură întemeiată şi ea, ca şi acea a veghierei, pe observaţiuni, dar observaţiuni nu prin organe corporale, ci prin celalt organism, prin « Traumorganismus » al lui Schopenhauer.

Visul însoţeşte totdeauna somnul, deşi nu totdeauna omul şi-l aduce aminte. Şi este ştiut de demult că: cu cât omul e mai primitiv, mai incult, mai natură, cu atâta mai bine el îşi aminteşte visul cu toate amăruntele lui.

Alfred Maury a scris o carte întreagă pentru a dovedi că visul rezultă din impresiuni exterioare primite de corp în timpul somnului. Descartes, zice el, a fost pişcat de un purice şi visa că-l străpunge o sabie. Insuşi Maury a pus pe un amic să-l gâdile uşor cu o peniţă pe obraz pe când dormea, şi visa că este torturat.

Ce urmează de aci? In vis, ca şi 'n *basm*, piticul devine uriaş, totul creşte, totul se măreşte, totul ia proporţiuni gigantice.

Această trăsură caracteristică a visului, şi ceva mai mult decât numai atâta, ni-o descrie cu o admirabilă plasticitate următorul scurt *basm* românesc din colecţiunea lui Ispirescu, întitulat « Sufletul » (*Legende*, ed. 1872, p. 119—23):

« A fost odată doi muncitori. Prieteni din copilărie, orice găseau de muncă, lucrau împreună, şi niciodată nu se despărţeau. Şi ca să nu şează fără treabă, nu se codeau la niciun fel de muncă; puneau mâna şi la una şi la alta, numai să nu se lenevească. Dacă într'un loc nu găseau de muncă, ei se duceau în altă parte. Şi la câmp, şi în oraş, ei munceau la orice le ieşea înainte, numai să trăiască cinstiţi şi cu frica lui Dumnezeu. Mergând odată pentru muncă la un sat, şi fiind timpul frumos şi noaptea răcoroasă, merseră, merseră până în revărsatul de zio. Ajunseră într'o poiană verde şi frumoasă, cu

fel de fel de floricele; se puseră a se odihni şi a trage câte un puiu de somn, mai cu samă că erau şi obosiţi de drum. Pe unul dintr'înşii, cum puse capul jos, îl fură sântul; celălalt însă, nu ştiu cum, nu ştiu de ce, dară nu-l putea fura somnul, nici cât ai da în cremene. Se întoarse pe o parte, se întoarse pe alta, să doarmă nicidecum; strânse ochii cât putu, şi cu toate acestea nu fu cu putinţă nici măcar a aromi; parcă ar fi fost cu ochii în soare. Dacă văzu şi văzu, se puse şi el pe brânci cu coatele pe pământ şi cu capul rezemat de mâini, şi privea la tovarăşul său cum dormea de dulce.

« Era jumătate de oră de când privea el astfel; când deodată se scoală în sus şi rămâne cu gura căscată, văzând un porumbel alb care sbura pe deasupra omului adormit şi pe care nu-l băgase de samă până aci. Şi fiindcă era aşa de jos, crezu că ar putea să-l prinză cu mâna; dară unde! că porumbelul, cât de blând se părea a fi, avea aripi, bată-l nevoia, şi sburând mai cât colea, se puse jos. Omul nostru se ia după dânsul; porumbelul sboară mai 'nainte, şi tot astfel trecură livada cu floricele şi cu iarbă verde, până ajunse la un crânguleţ. Acolo dete peste o căpăţână de cal, pe care ploaia şi soarele o albise ca osul de fildeş. Porumbelul intră pe gură, şi sări afară prin locul ochilor, mai intră şi ieşi de mai multe ori; apoi ieşind se scutură şi părea a se veseli, luă iară drumul ca mai 'nainte, sburând cât colea şi uitându-se la om ca cum i-ar fi zis: vino după mine; şi merse şi merse până la o măgură, unde porumbelul se înălţă până în slava cerului de nu-l mai putea vedea. Omul nostru se gătea a se întoarce, crezând că norii au luat pe porumbel, când deodată îl văzu că se coboară în jocuri, iute ca o săgeată; şi luă drumul înapoi până la tovarăşul ce rămăsese dormind. Aci, se puse pe fruntea lui şi peri. Atunci se culcă şi omul nostru, şi îndată adormi, parcă l-ar fi lovit cineva cu muchea în cap.

« După ce îşi făcură povara de somn, se sculară şi se găteau a-şi urma calea, când omul pe fruntea căruia se pusese porumbelul zise:

« — Ce vis frumos am visat!

« — Ce vis? şi ce ai văzut? zise celălalt.

« — Dădusem cu mâna în foc. Se făcea că eram pe o câmpie frumoasă şi plină de flori. După ce am îmblat câtva, am ajuns la un palat

numai de marmoră. Am intrat acolo, şi aşa de bine ce-mi părea, ca cum ar fi fost al meu. Am intrat pe uşă, m'am preumblat prin toate odăile, săream pe ferestre şi iară intram. Era acolo nişte scaune şi paturi numai de mătase. Oglinzi mari cu cercevele de aur, păreţii poleiţi, şi părea că era al meu. Cu toate astea nu ştiu de ce, dară trebuia să plec. După ce am mers o bucată bună de drum prin iarbă verde şi înaltă, care da un miros de te 'mbăta, am ajuns la o movilă mare şi am intrat într'însa printr'o crăpătură. De pe cele ce vedeam, mă aşteptam să văd cine ştie ce minune, când colo nu găsii decât un chiup d'alea marile, şi vechiu, şi muced, de nu-ţi venea să pui mâna pe el. Apoi mi-am luat inima în dinţi şi am zis: fie ce o fi: şi am ridicat capacul; când colo ce să vezi? jăratec. Am băgat prin buzunări, am luat în căciulă, am luat cât am putut să duc, dar nici pomeneală nu era să se golească chiupul. Şi nişte bani, numai de aur; şi străluceau de-ţi lua ochii. Am plecat şi l-am lăsat aşa, cu gând să te găsesc şi pe tine ca să mergem să-l golim; ştiu că eream rupt de osteneală; m'am întors pe la palat, dar n'am mai intrat în el, fiindcă mă grăbeam; am ajuns de unde plecasem, apoi nu-mi aduc aminte ce am mai făcut, şi m'am deşteptat.

« Pe când acesta îşi spunea visul, celalalt zâmbia. Apoi după ce sfârşi de spus, îi zise:

« — Măi vere, ceea ce n'ai putut să faci tu singur, aidem să facem amândoi. Vom merge să luăm banii. Ce zici tu?

« — Da ce mă, nebun eşti tu? Ce bani să luăm? Eu îţi spusei că am visat, şi tu, tronc, te pomeneşti vorbind. Dar de unde să iei banii?

« Tovarăşul său îi vorbi aşa de serios încât îl încredinţă şi primi să meargă cu el, dară cam cu îndoială şi cam ciorovăindu-se.

« Porniră, deci, tot pe drumul ce apucase porumbelul, şi ba că a fi una, ba că a fi alta, ba că tunsă, ba că rasă, ajunseră la căpăţâna de cal, şi o arătă cu degetul celui ce visase, zicându-i:

« — Iată palatul tău de marmură, în care ai umblat şi atâta te-ai înveselit. Omul cu visul se uită cam cu coada ochiului la tovarăşul său, şi se gândi: el este nebun sau îşi râde de mine. Până a nu apuca să mai zică ceva, se luă după tovarăşul său, care pornise înainte; el era foarte hotărît a nu mai urma pe tovarăşul său dacă şi-ar râde

de dânsul mai mult, spuindu-i astfel de minciuni, şi a se despărţi de dânsul.

« Mai merseră însă ce merseră şi ajunseră în poalele movilei. Apoi omul zise celui ce visase:

« — Aci este.

« — Ce este?

« — Ei bine, comoara... Dar, ia stăi, ce om găsi pe jumătate.

« — Totul, dacă vrei! era să zică; dară luându-şi seama, începu la glumă: ei bine, pe din două: nu suntem noi tovarăşi la muncă?

« Nu făcură zece paşi în crăpătură şi dădură peste chiupul cel vechiu, muced şi mâncat de rugină. Până a nu se atinge de dânsul, se uitară unul la altul şi începură a râde de bucurie. In sfârşit ridicară capacul şi rămaseră înmărmuriţi, când văzură că chiupul era plin cu vârf numai cu bani de aur; şi fiindcă erau oameni de omenie, împărţiră frăţeşte şi se legară între dânşii a fi tovarăşi până la moarte ».

In acest *basm*-v i s sau v i s-*basm*, *basmul* şi v i s u l sunt minunat de bine caracterizate prin cele două ale lor trăsuri comune fundamentale:

1. In vis totul capătă forme mai mult decât iperbolice: o căpăţână de cal din realitatea veghierii devine un palat în realitatea somnului; aceeaşi ultra-exageraţiune în *basme.*

2. Ceea ce visează omul poate să se adeverească în starea-i de veghiere, după cum s'a adeverit chiupul cel cu galbeni în crăpătura movilei; visurile dară, oricât de ciudate în aparenţă, pot fi crezute, pot fi ceea ce Virgiliu numea « vera somnia », pot descoperi ceea ce nu se vede sau nu se ştie; de aci orice popor crede în v i s e, şi tot aşa el crede în *basme*, pe cari — la noi şi pretutindeni — le începe mai totdeauna prin afirmativul « fost-a fost », ba în limba sanscrită însuşi *basmul* se chiamă i t i h ā s a = iti ha āsa », adică « aşa a fost » (Pott, *Etym. Forsch.* ^{2}II, I, p. 430).

Plecând de aci, nu este greu de a urmări mai departe strânsul paralelism omnilateral între v i s şi între *basm;* un paralelism sdrobitor pentru teoriile cele solare, meteorologice, etc., etc., despre originea *basmului.*

3. In *basm*, ca şi în v i s, spaţiul se şterge; dormind în Bucureşti, omul se visează la Paris, şi peste o clipă la New-York, tot aşa precum

eroul basmului străbate ca săgeata până la buricul pământului, peste nouă mări şi nouă ţări, în lumea-albă şi 'n lumea-neagră, fără a se prea plânge de oboseală.

4. In *basm*, ca şi 'n v i s, se şterge nu numai spaţiul, dar şi timpul: în câteva minute visătorul trăieşte mai mulţi ani; eroina *basmului* umblă atâta încât îşi toceşte toiagul şi papucii de fier, dar totuşi ajunge la ţel tânără şi frumoasă ca şi 'n ziua plecării.

5. In *basm*, ca şi 'n v i s, sborul este un mijloc foarte îndemânatic de locomoţiune.

6. In *basm*, ca şi 'n v i s, omul vede zei sau zâne şi petrece cu sfinţii.

7. In *basm*, ca şi 'n v i s, ne întâmpină monştri, cu cari ne luptăm şi pe cari mai totdeauna îi învingem.

8. In *basm*, ca şi 'n v i s, deosebirea de limbi nu există, toţi se înţeleg unii cu alţii, ba vorbesc omeneşte până şi dobitoacele.

9. In *basm*, ca şi 'n vis, metamorfozele cele mai extravagante sunt ceva foarte normal.

10. In fine, în *basm* ca şi 'n v i s, suferinţele şi nenorocirile cele mai cumplite se încheie sistematic printr'un bun desnodământ, printr'o nuntă, printr'un banchet, căci coşmarul în ipnologie este o excepţiune.

Nu se poate găsi un singur element al *basmului*, care să nu-şi aibă obârşia în v i s; şi dacă ştiinţa n'a observat până acum acest perfect paralelism, dacă ea a alergat la tot soiul de teorii mai mult sau mai puţin absurde, dintre cari cea mai absurdă este neapărat aceea a lui Dr. Gaster despre naşterea *basmelor* din c ă r ţ i şi mai ales c ă r ţ i e v r e e ş t i (*Lit. populară română*, p. 545 sqq.), cauza este că ştiinţa, cam totdeauna şi cam în toate, începe ca Don-Quixote prin excentricităţi, şi numai la urma urmei, tot ca Don-Quixote, se pocăieşte şi-şi vine în fire.

Toţi oamenii, cei inculţi însă mai viu decât ceilalţi, au visat, visează şi vor visa până la sfârşitul pământului; de aceea şi *basmul* nu s'a născut într'o epocă sau într'o ţară oarecare, ci pretutindenea s'a născut odată cu naşterea omenirii.

Stările psihice ale oamenilor primitivi, ca şi ale copilului în genere, fiind puţine şi aproape cu aceleaşi variaţiuni sau asociaţiuni de idei,

visurile lor — fie la Indiani, fie la Hotentoţi, la Japonezi, la Zelandezi, la oricine — s'ar putea restrânge la un număr foarte mărginit de norme comune identice, pe cari etnologii ar trebui să le adune şi să le grupeze, ceea ce nu s'a făcut încă până acum. Iată de ce şi *basmele* se aseamănă într'un mod atât de uimitor la neamurile cele mai diverse, chiar atunci când şi acolo unde e absolut peste putinţă de a admite vreo umbră de împrumut dela neam la neam; şi iată de ce, în acelaşi timp, totalitatea *basmelor*, fie ele indo-europene, fie turanice, fie africane, fie americane sau australiene, se poate restrânge la un număr foarte mărginit de norme comune identice. O ingenioasă încercare în această privinţă s'a făcut de către Hahn (*Griech. Märchen*, I, 45 sqq.), care a reuşit a împărţi întregul tezaur antropologic de *basme* numai în patruzeci de prototipuri, ba şi chiar patruzeci sunt încă prea mult. După indicaţiunile mele, elevul meu D. C. Litzica dela Şcoala Normală Superioară a redus prototipurile lui Hahn la următoarele douăzeci şi opt:

I. *a)* O fiinţă supra-omenească se căsătoreşte cu una umană, punând la nuntă o condiţie; *b)* Omul calcă condiţia şi fiinţa supra-umană îl părăseşte; *c)* Omul pleacă după ea şi o regăseşte sau nu.

II. *a)* Bărbatul lasă pe nevastă, fără nicio vină; *b)* Ea îl aşteaptă cu credinţă; *c)* Intoarcerea lui şi veselia.

III. *a)* Copiii cei noi-născuţi sunt furaţi şi duşi departe; *b)* Mama e acuzată că i-a ucis; *c)* Ca urmare e pedeapsa mamei; *d)* Copii sunt regăsiţi de tatăl lor şi vine împăcarea.

IV. *a)* O femeie pierde soţul care pleacă în lume şi se însoară iar; *b)* Femeia îl regăseşte, dar nu se poate apropia din cauza nevestei de a doua; *c)* Pentru daruri minunate nevasta a doua o lasă să vie la ei; *d)* A 3-a noapte el o aude cum i se plânge şi o reia.

V. *a)* O virgină cere daruri dela un bărbat; *b)* Il înşeală de două ori, dar a treia oară e prinsă şi se mărită cu el.

VI. *a)* Părinţii dorind un copil, la naştere, din vreo cauză, îl făgăduesc dracului; *b)* Dracul vine la termen, dar copilul fuge; *c)* Dracul îl caută; *d)* Dracul e învins.

VII. O fată e aruncată în mare împreună cu copilul ce a născut, dar scapă ambii şi se reîntorc după câtva timp la tatăl fetei.

VIII. *a)* O fată de împărat e expusă spre a fi mâncată de un monstru; *b)* Un erou omoară monstrul; *c)* Urmează căsătoria.

IX. *a)* O mamă vitregă izgoneşte pe fiica bărbatului său pentru că e ma' frumoasă; *b)* Reuşeşte s'o omoare; *c)* Un erou o găseşte moartă, o învie şi pedepseşte pe vitregă.

X. *a)* Fratele şi sora fug de vitregă; *b)* Unul sau chiar ambii sunt schimbaţi în fiare, dar scapă curând de vrajă şi redevin oameni.

XI. *a)* Spre a face o izbândă se încearcă trei fraţi, dar reuşeşte cel mai mic; *b)* Invingător, scapă pe cei mai mari; *c)* Aceştia voind să-l piardă, spun că ei au reuşit; *d)* Fratele mai mic vine travestit, se descopere şi îi pedepseşte.

XII. *a)* Sora cea mai mică e dispreţuită de două surori mai mari; *b)* Apare de două ori la curte îmbrăcată împărăteşte; *c)* A 3-a oară este recunoscută şi o ia de soţie fiul împăratului.

XIII. *a)* Doi fraţi gemeni se duc spre a găsi noroc; *b)* Unul cade în pericol; *c)* Celălalt aleargă de-l scapă.

XIV. *a)* Un erou omoară pe toţi smeii afară de unul; *b)* Acesta se înţelege cu mama sau sora eroului spre a-l pierde: ea se face bolnavă şi-l trimite după leacuri; *c)* Eroul scapă şi-i pedepseşte.

XV. *a)* O soră arc mai mulţi fraţi schimbaţi în animale; *b)* Pleacă după ei, îi găseşte şi-i scapă.

XVI. *a)* Adevăratul copil sau nevasta sunt trimişi la tată sau la mire, însoţite de o slugă; *b)* Pe drum copilul sau nevasta, ori se rătăcesc ori schimbă locul cu sluga din cauza vreunui pericol; *c)* Ajungând la destinare, sluga trăieşte ca copil ori nevastă; *d)* Minciuna e descoperită şi pedepsită.

XVII. *a)* Eroul are trei surori căsătorite după fii de împăraţi schimbaţi în fiare; *b)* Eroul îi cercetează pe fiecare; *c)* Ajungând în pericol cumnaţii îl scapă; *d)* Scăpând el, îi scapă şi pe dânşii.

XVIII. Eroul nu poate căpăta mâna iubitei decât de va executa întreprinderi grele sau va deslega enigme.

XIX. *a)* Eroul răpeşte o femee cu sau fără voia ei; *b)* Răpirea poate să fie sau să nu fie urmată de căsătorie.

XX. *a)* O fiinţă mai bătrână, de natură demonică, opreşte pe o fiinţă tânără de a deschide o uşă; *b)* Ea nu o ascultă; *c)* El vrea să o omoare, dar nu poate.

XXI. *a)* Forţa fizică a eroului este ascunsă într'un loc; *b)* O rudă, mamă, soră sau nevastă, află locul, şi demonii îi iau puterea; *c)* Eroul recapătă puterea singur sau cu ajutorul nevestei dacă nu e vinovată, şi pedepseşte pe culpabil.

XXII. *a)* Eroul scapă dela moarte nişte fiare; *b)* Ajungând în pericol, fiarele îl scapă.

XXIII. E vorba de un pitic de o tărie extraordinară, viclean şi maliţios.

XXIV. *a)* Un amic răpeşte pentru erou o fată şi i-o duce; *b)* Pe drum păsările îi spun că acasă îl aşteaptă pericol şi-l învaţă cum să scape, dar să nu spuie nimănui; *c)* El scapă, dar divulgă secretul şi e metamorfozat; *d)* Eroul sau mireasa îl scapă.

XXV. *a)* Eroul în călătorie e silit să se facă slugă; *b)* De două ori se arată el sub adevăratul chip, apoi se străvesteşte; *c)* A treia oară lucrul se descopere şi eroul îşi reia locul.

XXVI. *a)* Eroul prinde pe demonii în cursa ce-i pregăteau lui; *b)* Ii robeşte şi le ia comorile.

XXVII. Un om slab, dar şiret, prin ifos face să-i se supună nişte forţe diabolice.

XXVIII. Un om merge în infern, şi după multe lupte, vine iar în lume cu comori şi cu nevasta.

Hahn a făcut, fireşte, câteva scăpări din vedere. Aşa, ca să nu dăm decât un singur exemplu, el a uitat cu totul acel prototip în care o zeitate călătoreşte pe pământ pentru a pedepsi sau a răsplăti pe oameni; un prototip foarte răspândit pretutindeni şi reprezentat admirabil la Români, între altele, prin *basmul* « Azima călătoare ». Către cele douăzeci şi opt de prototipuri din tabelul de mai sus, cercetările ulterioare, negreşit, vor mai adăoga un număr oarecare, în orice caz nu prea însemnat, şi atunci noi vom avea fondul complet al *basmului*, un fond atât de mic, şi totuşi susceptibil de a se multiplica în mii şi mii de varianturi!

Lucrul nu este de mirare. Scribe, cel mai fecund scriitor teatral din timpul nostru, zicea că toate situaţiunile comice se reduc în ultima analiză la şapte. Din acest fond de şapte situaţiuni, prin diferite combinări şi complicări, se naşte un milion. Cu atât şi mai lesne se poate multiplica într'un mod indefinit numărul cel cu mult mai mare al prototipurilor de *basme*, şi aceasta anume amestecându-se fiecare *basm*:

cu elemente din alte *basme*;

cu elemente din vieaţa de veghiere, fie actuală, fie istorică;

cu elemente psihice sau fizice proprie poporului, în sânul căruia se operează amestecul;

cu elemente topice sau climaterice ale fiecărei ţări;

cu elemente cărturăreşti, datorite contactului clasei inculte cu stratul cel cult al societăţii;

cu elemente linguistice de etimologie poporană ale fiecărui graiu în deosebi;

cu câte altele, cari îmi scapă din vedere;

şi 'n fine, astfel modificat printr'un amestec simplu sau multiplu, *basmul* trece prin moştenire la generaţiuni viitoare, cari iarăşi îl mai modifică, sau trece prin împrumut la alte naţiuni, unde se supune unor noi modificări.

Cât de anevoie este a descurca unele amestecuri, se poate vedea în studiul meu despre «Povestea numerelor» (*Cuv. d. Bătr.* II).

Uneori amestecul lesne se constată, dar totuşi rămâne o enigmă modalitatea prin care s'a putut introduce. Aşa în *basmul* «George cel viteaz» din colecţiunea lui Ispirescu (*Legende*, p. 139) eroul botează sabia sa, punându-i numele «B a l m u t ajutătorul meu». Acest «Balmut» este învederat faimoasa sabie magică B a l m u n g a eroului epic german Siegfried (cfr. Cox, *Aryan mythol.* I, 292, 300).

Dar cum oare a pătruns ea într'un *basm* românesc, auzit în Bucureşti dela «Mihalache Constantinescu din mahalaua Delea-Veche»? Urmează a se cerceta. Şi câtă bătaie de cap! Să se observe că botezarea săbiilor pare a fi fost un vechiu obiceiu exclusiv germanic: sabia «Mimung» a lui Wieland, sabia «Nägling» a lui Beóvulf, sabia «Durndart» sau «Durandal» a lui Roland, etc. (Cfr. Schrader, *Sprachvergleichung u. Urgeschichte*, p. 241).

Cu chipul acesta, unul şi acelaşi prototip poate să se transforme în trei, cinci, zece, nu numai variaţiuni, ci chiar *basme* diferite în una şi aceeaşi literatură poporană. Iată de ce se cere adesea o muncă colosală şi cea mai ageră pătrundere din partea filologului pentru a discerne originea şi filiaţiunile unui *basm*. Prima încercare comparativă metodică asupra unui *basm* românesc, a fost monografia mea despre «Măzărel împărat» (*Cuv. d. Bătr.* II, 567—608).

Şi totuşi trecând prin fel de fel de modificări, trăsurile cele caracteristice ale fiecărui *basm*, câteodată până şi amănuntele, se păstrează uneori din secol în secol cu o minunată statornicie, graţie pe de o parte spiritului celui pretutindenea foarte staţionar şi conservator al poporului de jos, iar pe de altă parte graţie vestmântului stereotip pe care-l are sau la care tinde.

ELISABETA HASDEU
Portret în uleiu, colecția Arhivelor Statului

PAMFLETE ŞI CRONICI

MIŞCAREA LITERELOR ÎN EŞI[1])

Dela anul nou încoace, ca de vreo două luni, Eşul tinde a deveni Atenea României. Setea de literatură străbate în toate cercurile societăţii noastre. Până şi municipalitatea a intrat pe calea teoriilor ştiinţifice, precum dovedeşte celebra broşură în favoarea *gogoaşelor* de mătasă! Până şi *la Banque de Moldavie*, care, ca şi bancele din Adunare, nu e tocmai o bancă română, a deschis în saloanele sale cursuri publice... de *agio*? ba de filosofie! Până şi damele s'au apucat să urmeze nu numai la prelegeri libere, ci chiar la cursul universitar de istorie, înflăcărându-se de dorinţa de a auzi în ce mod « populele se resbelesc »! Până şi Jidovii năbuşesc în turmă la Teatrul *Naţional*, nu pentru a vedea cât de natural d-l Lupescu face pe jidan, ci pentru ca să se 'nveţe a vorbi în stil nou, în care sunt scrise şi traduse aproape toate dramele şi comediile, câte s'au reprezentat în această iarnă; adică cu « tandreţa », cu « şarmanta », etc.! Până şi vechiul redaptor al « Tribunei Române » pregăteşte, se zice, o tragedie, nu din *decadele* ministerului d-lui Cogălniceanu, ci din catastrofele domniei lui Ioniţă-împărat! Până şi... dar oare mai poate fi vreo îndoială, cum că Eşul e în adevăr Atenea României?

Orişicare întâmplare, fie cât de mică, serveşte, naturalminte, într'un oraş ca al nostru, într'o Atene, cum am zis, de sujet pentru vagabunda inspiraţie a poeţilor. Se ştie că, la beneficiul d-nei M. Pascaly, d-l B. P. Hâjdeu şi d-l V. Alexandrescu-*Urechea* au *asurzit* publicul, fiecare în parte, câte cu un *sunet*. D-na Pascaly a inspirat pe

---

[1]) *Lumina* II, [1863],nr. 12, p. 89—104; III [1863], n. 13—14, p. 1—16; nr. 16, p. 50 — 58. Studiu rămas neterminat din cauza încetării apariţiei *Luminei*. [Ed.].

doi poeţi-profesori. D-ra Teodorescu a reuşit să însufle pe un poet-elev, pe d-l Gheorghian, care, din zel, i-a durat o poezie de două ori mai lungă, decât *sunetele* profesorali. Mulţumitu-s'a d-ra Teodorescu cu această respectabilă lungime? nu ştiu. O altă ocazie poetică s'a iscat din moartea junelui Vasilie Ionescu, care sfârşea acum gimnaziul, dând cele mai frumoase speranţe pentru viitor. Aproape toţi doftorii noştri au căutat pe sărmanul tânăr, fără a-i fi putut prelungi zilele; d-l Negură a fost cel de pe urmă. Un coleg al răposatului Ionescu, d-l Vârgolici, ale cărui poezii au putut să le admire cetitorii foaiei noastre, a scris la acest prilej o condoleanţă plină de foc şi de idei. O reproducem cu îndreptările, făcute de către însuşi autorul:

Azi pare-se că munţii suspină cu 'ntristare
Şi echo repetează al râurilor plâns;
Şi stelele în lacrimi ascund a lor oftare,
Şi soarele în sânge făclia sa şi-a stâns;

Şi lina aureală cu-o tristă adiere
Azi pare că şopteşte încetinel prin flori,
Că, *Vasilică* dragă, lăsându-ne 'n durere,
Pe-aripi de inocinţă, tu către ceruri sbori.

Tu sbori unde te cheamă a îngerilor ceată;
Tu sbori, tu sbori în sânul frumosului Edem;
Tu sbori acolo unde în veci nu se arată
Durere şi tristeţă, şi umbrele nu gem.

Ca şi o floricică ce 'n zori îmboboceşte,
Sorbind în sine-al nopţei desfătător nectar;
Erai într'o etate când totul ne zâmbeşte:
Pe noăsprece trepte urcaşi al vieţei car;
Când moartea te şi smulge din ale noastre braţă;
Precum o crenguliţă se smulge de un vânt;
Căci Domnul chiar voise să curme a ta vieaţă,
Ca prin divinii arbori s'audă al tău cânt.

Adio dar, amice, pân' oara o să vie,
Ca şi noi toţi cu tine în cer să ne 'ntâlnim;
Şi-acolo să începem în leagăn de-armonie,
Scăldându-ne 'n lumină, al zeităţei imn!

Actorii noştri au avut şi ei poeţi ai lor, ca şi actoriţele: gusturile sunt diferite. Pentru beneficiul comicului Lupescu un oarecare G. M. scrise un sonet cam... Pentru d-l Pascaly răsună, din contra, o liră adevărat poetică, lira italiană a colegului nostru Luigi Ademollo. Publicăm întreaga bucată, drept frumos specimen al Parnasului auson din Eşi:

« Di quale arcano fascino
« Ogni tuo detto è pieno,
« Perchè nel fondo all'anima
« Trascorre si sereno?
« E quale è la favella
« Pura, gentile e bella,
« Per cui cotanta eserciti
« Sovra ogni cor virtù?

De ce farmec misterios
E plin cuvântul tău,
De poate 'n fundul inimei
A străbâte aşa senin?
Şi care-ţi e limbajul,
Pur, gingaş şi frumos,
Ce-atâta înfluinţă
Iţi dă preste noi toţi?

« Quand'io contemplo estatico
« Il tuo virile aspetto,
« Or fiero, or melanconico,
« O a impallidir costretto,
« Attonito a me stesso
« Io vo chiedendo spesso,
« Qual Dio t'inspira i numeri
« Che alletano il pensier?

Când privesc în estase
Aspectu-ţi bărbătesc,
Sau mândru, sau melancolic,
Sau în dureri căzut;
Incremenit eu însumi
Adesea mă întreb:
Ce zeu inspiră voacea-ţi
De mintea-mi desfătezi?

« Ognun t'ascolta tacito,
« Silenzioso, intento,
« Onde poter raccogliere
« Il tuo sovrano accento;
« Ed ogni cor com'eco
« Piange e sospira teco,
« Ed obbediente e cieco
« Allor per te si fà.

Te-ascultăm în tăcere
Şi mulcomi şi uimiţi,
Cu drag spre a culege
Accentu-ţi domnitor;
Ca ec, a noastre suflete
Cu tine plâng, suspin,
Şi orbi în ascultare
Toţi sunt ţie supuşi.

« Se sul tuo volto mistico
« Vivo balena un riso,
« È luce, è lampo rapido
« Che vien dal paradiso;

Dacă 'n faţa-ţi mistică
Voios râs s'a ivit;
E raza, fulger iute,
Viind din paradis.

« O se di pianto stilla
« Negli occhi ti sfavilla,
« Quella è possente lacrima
« Che scendo fino al cor.

« L'arte divina italica
« Bacio d'amor t'invia
« Bravo Michele accoglilo,
« Esso dal cor venia;
« Vedi! già Italia bella
« A Romania sorella,
« Nell'aureo libro artistico
« Il nome Tuo segnò.

Iar când de plâns o perlă
Umide ai tăi ochi,
E lacrima putinte
Ce'n suflet a destins!

Artea zână Italică
Sărut de amor îţi dă;
Distins artist, primeşte-l,
Din inimă ieşit.
Vezi! mândra Italie,
A României soră,
In cartea artei d'aur
Numele-ţi l-au înscris!

Teatrul eşean nu numai însufleţeşte pe poeţi, români şi italieni, ci se însufleţeşte încă el însuşi; şi se 'nsufleţeşte nu prin suflătorul teatrului, d-l Jorj (care, ce-i dreptul, în *Doi morţi* nu se mulţumeşte a sufla din borta sa, dupre obicei, ci iese chiar pe scenă tocmai în rolul poetului Acrostihescu); nu, ci prin *rege-soarele* său d-l Pascaly. Cu ocazia serbării zilei unioniste de 24 Genar, artistul nostru tragic scrise în versuri nu un dialog, sau convorbire între două persoane, ci o *polilogie* între mai multe simboluri, întitlată: « Urarea şi dorul României în ziua de 24 Ianuarie 1863 ». Persoanele polilogiei sunt: Bătrânul ţăran orb sau Trecutul (nouă ni se pare, că trecutul nostru e mai de grab *un boier*), Muma sau Iubirea, Junele sau Progresul, o Femee sau Credinţa (o, ce rătăcire din partea amicului nostru Pascaly!), un copil şi corul general de toate clasele din România: burghezi, *popor*, ţărani, soldaţi (se vede, că *poporul* român, dupre ideea poetului, e ceea ce nu este nici burghez, nici ţăran, nici soldat; ce dară?). Polilogia se începe prin frumoasa învocaţie a corului:

« Cânte ţeara, să răsune
« Din Carpaţi şi până 'n mare;
« Să 'mpletim flori şi cunune
« L'astă zi de sărbătoare! ».

Dela cel întâiu vers ne încredinţăm, că Pascaly e un adevărat poet; poet din acei ce « nascuntur », iar nu « fiunt »; poet prin idee, prin simţ şi prin armonie; şi care ar fi un mare poet, să se fi ajutat bogata natură prin un studiu poetic. Citiţi următoarele strofe; cuvintele Mumei:

« Când vedeam că ziua trece,
« Când simţeam că noaptea vine,
« Noaptea rea cu vântul rece
« Şi cu viscole străine;

« Când vedeam bolta încinsă
« De steluţi scânteetoare;
« Şi steluţa-mi sta ascunsă
« Intr'o noapte 'ngrozitoare;

« Pe mormântul maicei mele
« Rugam Domnul, cu copiii,
« Să răsară între stele
« Steaua mândr'a Româniii;

« Şi svânta vântul de ghiaţă
« Ale noastre lăcrămioare;
« Şi domnea în ţară ceaţă...
« Când păru o *zi cu soare !* ».

Ceea ce lipseşte lui Pascaly-poet e *poezia întregului ;* bucăţile sunt, în cea mai mare parte, amiravere; dar nimic nu le leagă într'o unitate poetică. Ideile, simţimintele, armonia sunt frumoase numai întru cât cercetaţi strofele una câte una; şi sublimul lor dispare de 'ndată ce voiţi a le îmbrăţişa toate împreună. Mai pe scurt vorbind, Pascaly e, ca mai mulţi alţi, poeţi de detal, iar nu poet-compusetor. El se poate asemăna cu un pictor, minunat în represintarea unei flori sau a unei muşti, şi încapaver de a crea un tablou. Acesta e defectul principal al amicului nostru poet; căci nu voim a înşira aici pe acele secundare:

mai multe repeţiciuni în idei şi 'n cuvinte, precum sunt «lumina», «steaua», «soarele», etc., reapărânde la tot pasul în «Urarea şi dorul Românilor»; unele «cacofonii», precum, de pildă, e versul:

«Ca copilul la o Mumă, ca natura la un soare...»;

vers, care se începe prin «cac» şi se încbee prin «unsoare».

Dacă nu ca poet, încai ca artist dramatic, Pascaly a ştiut să atragă la teatrul eşean un public fabulos în analile scenei noastre. Jocul său e *non-plus ultra* patetic: se cunoaşte că actorul simte rolul său, şi câteodată îl simte chiar mai mult decât ar trebui spre a rămânea credincios naturii. Principalul neajuns al lui Pascaly e de a vorbi prea repede: şi iroii gândesc mai 'nainte de a se rosti şi, prin urmare, ei nu pot vorbi *în fugă ca de pe carte.* Mai are d-lui pe «ei bine», întrebuinţat mai la tot cuvântul, ca «ţupa-lupa» unui cântec (precum directorul trupei, comicul Bălănescu, are pe «he?»). Dar cu toate astea, scena română n'a poşezut niciodată, afară doară de nefericitul Poni, un alt tragic ca Pascaly; şi nu ne mirăm, dacă publicul înneacă teatrul, deşi alegerea pieselor n'a fost tocmai cum se cade. Dramele, aproape toate, au avut un caracter *medical: Orbul, Nebuna, Idiotul, Ghebosul, Oftigosul...* cât pe ce era teamă să nu se reprezinte *boala sifilitică*! Din comedii, am văzut una singură de tot nouă: «Balul mortului» al fratelui Alexandrescu-*Urechea;* farsă plină de spirit, dar pe care îndestul a lăudat-o deja în nr. 10 al foaiei noastre foiletonistul *Quis.* Alexandrescu traduse, de asemenea din italieneşte, pe «Pamela fanciulla» a lui Goldoni, pentru beneficiul d-rei Teodorescu; însă nu ştim din care cauză capul-d'operă al comicului veneţian nu s'a dat pe scenă. Nu cumva pentrucă în «Pamela» n'are nici un rol ceva mai însemnat artista noastră dramatică d-na Matilda Pascaly? Nu cumva pentrucă în «Pamela» nu putea străluci femeeşte decât d-şoara Teodorescu? Nu cumva pentrucă d-l Pascaly e *regesoarele* teatrului? Nu cumva pentrucă pe toate afişele numele d-lui ş'al d-nei Pascaly se scriu *ni-tam-ni-sam* cu litere mari, pe când poreclele celorlalţi actori, începând dela directorul teatrului d-l Bălănescu şi până la d-nii Popovici-Marcovanu-Companie, abea se zăresc? Nu cumva pentrucă d-şoara Teodorescu e domnişoară, vreau să zic pentrucă d-ei n'are bărbat? Nu cumva pentrucă... cine mai poate afla! publicul

presupune de toate! Mult ne-am mâhni de ar fi «cumva» adevărat vreunul din aceste «*nu-cum-va*»!.

Afară de d-l Pascaly ş'afară de corişti, două poluri opuse ale scenei noastre, trupa eşeană română se compune din următorii membri:

Bărbăteşti	*Femeeşti*
D-l Bălănescu,	D-le Matilda Pascaly,
— Lupescu,	— Merişeasca,
— Galino,	— Lupeasca,
— Gheorghiu.	— Teodoreasca.

Fiecare din aceşti membri de ambe sexele are bunătăţile şi neajunsurile sale; precum: 1, d-l Bălănescu e de minune în *jocuri comice naive;* dar vai! d-lui niciodată nu-şi învaţă rolul, ceea ce-l cam încurcă de multe ori; şi, pe deasupra, are tristul obiceiu de a se uita necontenit la loje şi la parter, numărând, pe semne, ca director al teatrului, locurile ocupate şi cele deşerte. 2, d-l Lupescu e neimitabil în *roluri comice bufone;* dar câteodată e bufon peste măsură, precum a fost, de pildă, în *Coana Chiriţa,* când se uita sub coada fracului unui Neamţ şi descoperirile sale le arăta şi publicului! 3, d-l Galino e foarte bun în *roluri de intrigant nobil,* de *confidente,* de *doftor dramatic;* dar pronunţia d-sale nu e românească: cam «pute» pentru «poate». 3, d-l Gheorghiu are un glas de zimbru; d-lui e de suferit în rolul lui *Ghiftui* în *Doi morţi vii,* de *cartofor muntean* în *Cucoana Chiriţa*... dar nu poate cânta, nu vorbeşte cu o întonare naturală, şi face rea întrebuinţare de tufoasele sale sprincene, mişcându-le ne 'ncetat în jos şi 'n sus, încât îţi vine a-i dori o *călătorie sprincenată* de pe scenă. 5, d-na Pascaly e sublimă în roluri de *une femme de trente ans;* dar n'ar trebui s'o împingă dorul de a juca pe domnişoare, ş'apoi ar fi bine ca d-ei să vorbească ceva mai repejor, iar nu: «duu-cee-saa...» 6, d-na Merişeasca e unică în *Cucoana Chiriţa,* în *Doi morţi,* în *Ramurea;* dar nu e nici de cum la locul său în roluri dramatice de *mume suferinde:* suferinţa n'are în veci volumul d-nei Merişescu. 7, d-na Lupeasca e minunată în roluri de *drăguţă;* şi, pentru aceste roluri, nu-i lipseşte nemica. 8, d-şoara Teodorescu e «prea gingaşă», după cum

s'a rostit foiletonistul *Quis*, în cunoştinţa cauzei; d-ei e mai patetică decât d-na Pascaly; d-ei simte cu foc, cu durere, cu entuziasm... dar vorbind, deschide gura afară din cale, încât privitorii gândesc, că d-ei cască. Ar trebui să pomenim aici şi pe copilul Anestin, care, în rolurile sale mici, a ştiut să câştige nu o dată, cam prin obrăznicie, aplaudele publicului.

A propos de scenă, cată să anunţăm că producerea dramatică a d-lui Alesandri, acea despre care atâta s'a vorbit şi aici şi la Bucureşti, « Sgârcitul râsipitor », apăru, în fine, la lumină cu sfârşitul lui Februar, ca un precursor al « zilelor Babei »; şi nu degeaba! căci în adevăr, marele poet zugrăveşte în drama sa nestatornicia socială a Românilor moderni, ce se poate asemăna numai doară cu nestatornicia fizică a ţărei noastre. In politică, în literatură, în familie, oriunde ni-am întoarce privirile înjurul nostru, ne întâmpină « Zilele Babei »; cald şi rece, uscat şi umed, liniştit şi furtunos, frumos şi urît, toate la un loc, un haos de contraziceri, o lipsă absolută de *caracter*! Se zice, că scrierea d-lui Alesandri a displăcut *spiritelor liberali;* tot cu aşa temei noi am încredinţa, că ea n'ar putea să placă *spiritelor retrograde;* ce-i dreptul, « Sgârcitul râsipitor » nu e nici liberal, nici retrograd; el este ca « zilele Babei » şi ca societatea noastră: fără principii. Arătaţi-mi pe acei ce-i numiţi « strigoi »: în haine, în limbă, în obicee, ei sunt ca toţi Românii dela mic pân' la mare. Care e deosebirea lor? D-voastră răspundeţi, că ei ţin la *proprietate*, că ei resping *ecaretatea*, că ei nu se unesc cu *fraternitatea*... O, Doamne! dar unde e acel « liberale », care să nu ţină şi el la *proprietatea* sa tellequelle? care să nu-şi bată slugile, sau să nu facă mai multe alte de acest soiu, fără respect de *ecaretate?* care să nu gândească în gândul său: « frate, frate; dar brânza-i cu bani »? Aşa numiţii *retrograzi* şi *liberali* nu pot forma la noi două tabere, ci sau numai una, sau mii de mii. Ei formează numai o tabără, pentrucă steagul lor comun e « egoismul »; ei formează mii de mii de tabere, pentrucă *egoismul* e lucrul cel mai individual în lume. De aceea vedem la noi, că, de 'ndată ce « interesul poartă fesul » apropie pe un *retrograd* de un *liberal* şi vice-versa; *retrogradul* nu se mai îngrijeşte de ceilalţi ai săi, nici *liberalele* nu-şi mai bate capul cu amicii săi politici; ci ei doi se

'mbrăţişează ca fraţi-gemeni, şi-şi dreg trebuşoarele în armonie, pân' la a doa-zi, sau şi mai curând, când « Baba » schimbă cojocul. Iată starea socială, descrisă în drama d-lui Alesandri; descrisă cum descrie numai d-l Alesandri; adică descrisă măestreşte!

Antohi, sgârcit proprietar a 20.000 galbini în numărătoare, închişi într'o ladă, pusă sub patul său; trage de moarte, lăsând moştenitor pe copilul său de suflet, Polidor, pentru care simte o dragoste nemărginită. Polidor, libertuş în formă, benchetueşte cu amicii săi într'o odae învecinată, prohodindu-şi în beţie slobozenia holteiască. Fără voia sa, el trebuie să se alieze cu un maior rusesc, pe a cărui fată a compromis-o din uşoritate. Militarul cu fiică-sa şi nuntaşii vin de-l trag la biserică. Intorcându-se dela ceremonie acasă, Polidor găseşte pe Antohi leşinat şi înainte-i deschisă misterioasa lădiţă:

« Sărmanul tată! sărmanul bătrân! au murit pe mâna străinilor *(se apropie încet de canapea)*. Au murit tocmai în ziua... *(zăreşte sipetul deschis)* în ziua cu...nu...ni...ei... Iacă banii!... un sipet plin!... plin?... Ian să vedem *(bagă mâna în galbeni)*. Plin! îi plin ca un sac!... Vină 'ncoace, sătulule! *(trage sipetul la mijlocul scenei)*. Vină să facem cunoştinţă împreună, că destul aţi mucezit la tata *(întorcând spatele la Antohi, se pleacă pe sipet cu lăcomie)*. Să vă mai văd şi eu, cum sunteţi la faţă şi câte butelci de şampanie plătiţi? Una, două, trei, o sută, o mie!... Cine vă poate număra! că de când sunteţi închişi, v'aţi făcut de cap, berbanţilor! v'aţi înmulţit ca frunzele, v'aţi plodit ca locustele *(priveşte galbenii cu extaz şi cântă)*.

Locuste scumpe ş'aurite!
Din acest sipet ce vă 'nghite
Ieşiţi la aer, sburaţi la soare,
Să gustăm vieaţă veselitoare.

(In vreme ce Polidor cântă, Antohi, trezindu-se din leşin, întinde mâna spre sipet şi cu ochii închişi pipăie pe lângă canapea).

Acum v'am văzut din partea asta, să vă privesc şi din cealaltă parte ca să mă încredinţez dacă pătimiţi de gălbinare *(trece dincolo de sipet şi cu faţa spre Antohi vântură galbinii, cântând)*.

Vai de-acel ce galbini n'are,
Că mi-l prinde gălbinare.

(Antohi deschide ochii şi iar îi închide, zărind scena ce se petrece în salon. Pe urmă ridică capul şi iar îl lasă să cadă pe pernă, ca când

ar fi ademenit de un vis grozav. In sfârşit se ridică încet cu privirea ţintă la Polidor, întinde braţele şi vrea să strige, dar glasul i se curmă. Polidor la sfârşitul cântecului vede pe tatăl său sculat şi rămâne încremenit) ».

Criza scapă pe Antohi şi, spre a pedepsi pe nerecunoscătorul Polidor, el se hotărăşte a-l întrece în prodigalitate, pentru ca să nu-i lase nemic după moarte. Sgârcitul se face râsipitor. Saloanele lui strălucesc cu lux, fostul « boier ruginit » e frizat şi 'mbrăcat dupre *Journal des modes;* masa-i deschisă pentru toată lumea; el înfiinţează o orfanotrofie, salariază pe ziarişti; se 'nfrăţeşte cu berbanţii, ce benchetuiau mai deună-zi cu Polidor şi care îl părăsiră, de când nu-l mai ajută Antohi; în fine, se duce la Paris cu o tânără, al cărei bărbat singur înlesneşte ruşinea sa pentru 400 galbini.

« Ascultă-mă, Sandule. Toate câte vezi aici şi câte le auzi din gura mea, trebue negreşit să te mire şi chiar să te mâhnească! o înţeleg. Tu priveşti la mine, şi te întrebi de sunt tot eu, vechiul tău prieten Antohi Sgârcea, adică sgârcitul cel mai nesăţios de bani, care s'a lipsit în vreme de 30 ani de cele mai mici mulţemiri ale lumei?... In adevăr am fost un nebun toată vieaţa mea, căci m'am chinuit zi şi noapte pentru un copil nerecunoscător!... Ah, Sandule! numai Dumnezeu poate şti ce durere grozavă am simţit în sufletul meu, când am cunoscut adevărul!... Frate! eu îmi dam duhul, şi el cânta vânturând galbinii din sipet!... Cânta de veselie, ticălosul, lângă trupul tătâni-său!... O! Dumnezeule! cum de n'am murit atunce!...

SANDU. Ce spui frate? Nu le ştiam aceste.

ANTOHI. Nu le ştiai?... Apoi e bine să nu le mai ştii, prietene, pentrucă mi-ai da dreptate, când ţi-aş spune că, în desperarea ce m'a cuprins, de mai multe ori mi-a venit să mă 'mpuşc.

SANDU *(spăriat)*. Să te 'mpuşti, tu?... Ferească-te Dumnezeu de un păcat ca aista, că nu te-or îngropa la biserică! *(în parte făcându-şi cruce)*. Sărmanul! *Pater imon o entis uranis...*

ANTOHI. Nu, m'am luptat cu ademenirea păcatului şi pân' acum am scăpat de el, însă am luat o hotărîre, care mă va răzbuna de ticălosul de Polidor...

SANDU. Care hotărîre?... Să nu fie iar vr'o nebunie?

ANTOHI. Judec-o însuşi. Când mi-am deschis ochii la lumină, am hotărît, deşi cam târziu poate, a începe o vieaţă nouă, a mă scălda în toate plăcerile lumeşti până a nu cădea în mormânt. Am vroit să gust mulţumirile luxului şi iată!... priveşte, Sandule... m'am căptuşit

cu stofe de matasă. Am dorit să cunosc fala şi am luat în chirie doi trimbiţaşi, cari pentru o sumă oarecare pe lună îmi trimbiţă meritele, ce nu le am, în foaia lor, în « Gogoaşa patriotică ».

Gospodăria lui Polidor merge tot mai rău. El recurge la meşteşugul cărţilor. Insă, departe de a-i prii, ştosul l-aruncă şi mai adânc în tină. Nu-i rămâne alta, fără cât să speculeze cu Maşa. Sandu, vechiul amic al lui Antohi şi care era să fie epitropul lui Polidor, e bogat. Lui Polidor îi trebuesc 800 galbini, datoriţi din cărţi. Maşa iubeşte pe Duducescu, de care a apropiat-o însuşi Polidor, pentru ca mai lesne să-l poată despoia în joc. Polidor supraprinde corespondinţa amoroasă a femeiei sale şi, îngrozind-o că, la caz de refuz, va 'mpuşca pe Duducescu, o sileşte să atragă în capcană pe Sandu, dându-i o întâlnire, la miezul nopţei. Polidor se pregăteşte a năvăli asupra amăgitului bătrân ş'a stoarce de la el, drept răscumpărare, cei 800 galbeni. Dar Sandu, plin de amicie pentru familia lui Antohi, înştiinţează despre rendez-vous pe acesta, abia revenit de la Paris. Antohi merge în locul lui Sandu. Pe de altă parte, Maşa s'a înţeles cu Duducescu ca s'o fure la miezul-nopţei. Aşa dar, se întâlnesc numai Antohi şi Polidor.

ANTOHI, *învălit în mantaua sa înaintează prin întuneric.*

POLIDOR, *iese din dreapta, purtând un pistol şi o lumânare aprinsă.*

POLIDOR. Am auzit pasuri în apartamentul Maşei... *(vede pe Antohi fără să-l cunoască).* A! d-ta eşti Domnule Sandu?... D-ta intri pe la miezul nopţei la femeia mea? Imi strici casa?... mă dezonorezi?... Şi ai crezut poate că-i scăpa de mine?... că mi-i fura ce am mai scump pe lume, nevasta şi onorul, fără să plăteşti scump o asemenea faptă?... *(ameninţând).* Scoate bani, ghiuj bătrân şi neruşinat ce eşti!... Imi trebuie 800 de galbini... Bani, că te ucid ca pe un câne *(întinde pistolul).* Bani... bani!...

ANTOHI *(descoperindu-şi obrazul).* Ucide!!!

POLIDOR *(îngrozit).* Tată-meu! *(scapă pistolul din mână).*

ANTOHI. Ticălosule! *(se întoarce şi iese încet pe uşa din stânga).*

POLIDOR *(nebun de groază).* Tatăl meu!... aici? *(tremură).*

FECIORUL *(intră pin fund).* Cucoane, iată un ravaş de la cuconiţa.

POLIDOR. Un ravaş? *(citeşte).* « Te las ca pe un nelegiuit în mustrarea cugetului şi fug departe de tine pentru toată viaţa mea Maşa!... » Maşa a fugit!... A! înnebunesc... mor!... *(cade abătut în braţele feciorului)* ».

Antohi reveni dela Paris, după ce amanta sa îl lăsă pentru a se arunca în braţele unui actor. Răzbunarea e acum sfârşită: Antohi şi-a cheltuit toată averea şi nevrednicul Polidor nu va putea moşteni după el, decât doară datorii. Mai rămân câteva rufe: Antohi le dărueşte credincioasei sale slugi, lui Martin. Dar el singur, el ce va face oare? Sunt mai multe mijloace de a-şi curma suferinţele: Antohi e decis a recurge la vre-unul din ele. Tocmai atunci vine maiorul şi povesteşte fuga fiicei sale din cauza lui Polidor, pe care el l-a pălmuit fără ca să-l fi putut sili prin aceasta a ieşi la duel... Antohi, sătul de vieaţă, se grăbeşte a primi cartelul în locul lui Polidor; şi-i ucis. Când el moare în agonie, apare Polidor...

POLIDOR *(afară)*. Tată-meu!... tată-meu a murit!... *(deschide uşa din dreapta şi zăreşte pe Antohi, întinde mâinile spre el şi cade în genunchi strigând)*. Tată! Tată, iertare!

ANTOHI. Polidor!... tu aici, nelegiuitule!... Ai alergat ca să mă vezi murind?... ai socotit că-i găsi un sipet cu galbini?... să joci şi să cânţi de bucurie?

POLIDOR *(plângând)*. Iertare!... fie-ţi milă!

ANTOHI. Milă de un ticălos care-şi vinde nevasta?... Iertare unui mişel care nu are curaj decât a primi palme?... milă de un nelegiuit ce mi-a amărît sufletul şi m-a adus acum la gura morţei?... Blăstem! blăstem! blăstem!

TOŢI *(cu înfiorare)*. O! Dumnezeule!

ANTOHI *(în delir de moarte)*. Ce mai vreţi de la mine?... Bani?... *(râde cu spasmuri)*. Ha, ha, ha!... i-am mâncat pe toţi! Din toată averea mea nu a mai rămas clironomie decât ulcica asta... şi nici asta întreagă... Na! culegeţi!. *(aruncă ulcica pe jos de o strică, apoi cade pe perne, dă un gemăt lung şi moare)*.

DOCTORUL. A murit!

TOŢI. A!...

(Polidor se scoală turburat, dar întorcându-se, întâlneşte pe Comisarul de poliţie).

« COMISARUL *(intrând prin dreapta)*. D-le Polidor, din ordinul Ministrului, te arestuesc! »

Acesta e scheletul dramei d-lui Alesandri. Ni este cu neputinţă a reproduce, ba chiar numai a analiza aice toate frumuseţile de detal ale acestei însemnate produceri. Cât de nimerit sunt caracterizaţi

quasi-publiciştii noştri în persoanele lui Clevetici şi Tribunescu; cât de viu sunt zugrăvite bătrânele noastre aristocrate în *Contesa*, mai cu seamă în scena de'ntre ea şi Ischiuzarliu; cât de fin e tabloul, în care Rufinescu îndeamnă pe femeia sa a *face amor* cu Antohi şi în care Antohi se prinde în laţul Rufineascăi. Puţin naturali, se 'nţelege pentru ţara noastră, sunt numai personajurile lui Martin, al doftorului ş'al lui Sandu: ele-s prea nobile în mijlocul conruptei noastre societăţi! O slugă credincioasă, un medic devotat, un amic sincer... sunt la noi ca umbra pierdută a lui Peter Schlemil, pe care ar trebui s'o căutăm în pustiităţile Tibetului! Astfel, în loc de a învinovăţi pe d-l Alesandri de a pinge starea noastră socială cu culori prea negre (precum făcea an-terţ « Ateneul Român » al lui V. Alesandrescu, àpropos de *Clevetici*, *Demagogul* şi *Rusaliile în satul lui Cremene*), noi l-am acuza mai de grab de a fi încă prea blând pentru « greşelile » noastre.

Studiând *Repertorul Dramatic* al d-lui Alesandri, cu mâhnire am însemnat aproape în toate piesele d-sale o mare eroare artistică, care se pare a fi devenit pentru d-lui ca o a doua natură: patima de a scrie nu curat româneşte, ci în zece limbi. In *Iorgu de la Sadagura* auziţi pe Chiufaloglu:

« *Ma psichi mu, Zoiţă, nu m'ai înşelato...* »;

pe Iţic:

« *Gewalt! nu lesaţi...* »;

conversaţiunea între Neamţul şi Gahiţa:

« *Neamţul: Liebe Gachitzchen! du bist mein Leben!*
« *Gahiţa: Pour toujours!* »

In *Creditorii* apar unul după altul, de 'ntâi un croitor francez:

« *Comment? para?... O! oui; vrem para...* »;

un ciubotar neamţ:

« *Saperment! das ist gut...* »;

un tutungiu armean:

« *Sarut muna la dumneata...* »;

un cofetar grec:

« *Polla cala...* »;

un drojcar lipovan:

« *Coconaş, plateşte la mine dva galbine pe drojca...* ».

In *Iaşii în Carnaval*, în *Rămăşagul*, în *Piatra din casă*, în *Doi morţi*, în *Chir Zuliaridi*, etc. aceeaşi babilonie, fie-ni iertat cuvântul, care nu e nici de cum comică, căci, de s'ar cuprinde comismul în atâta, apoi ori-şi-cine ar putea deveni Molière sau Goldoni *à coup de dictionnaire;* care e şi mai puţin caracteristică, căci caracterele sunt, fireşte, ceea ce nu-i oscur; şi care e bună numai doară ca limba cartagineză în *Poenulus* lui Plaut, pentru a prezinta o materie de discuţie eruditilor de peste două mii de ani! Nici « Sgârcitul râsipitor » n'a scăpat, din nenorocire, de această maculă. Maiorul, socrul lui Polidor, vorbeşte ruseşte şi încă vorbeşte într'o rusească ce n'ar putea s'o înţeleagă un Rus, iar cu atât mai vârtos un Român:

« *A! zdrasti, brateţ... zdarov?...* »

In curând va ieşi de sub tipar, din tipografia Bermann-Pilecki, a doua ediţiune a « Doinelor şi lăcrămioarelor », piatra angulară a nemurirei d-lui Alesandri, şi care l-ar păstra în memoria viitoarei României, chiar să nu fi scris « Repertorul dramatic ». D-l Alesandri e la noi părinte şi cap al poeziei naţionale, bazate pe studiul acelei poporane; este ceea ce mitropolitul Dosotei e în privirea muzei religioase, Beldiman în a epopeei, Conachi în a lirei anacreontice, Boliac în a versurilor antice, Bolintineanu în a tabloanelor cavalereşti, Donici în a fabulei... D-l Alesandri e mare poet, dar nu cel mai mare, precum îl numesc unii; fiindcă d-lui n'a îmbrăţişat decât un singur ram din ale poeziei. D-l Alesandri e mare, ca unul ce-i creator în sfera sa, nu imitător, ca Grandea ş'alţii; dar acea sferă este abia o mică parte din ale câmpului poetic; din acel câmp atât de întins, încât un nou geniu ori-şi-când va găsi în el o ţelină, neatinsă de munca înaintaşilor; precum la Români, bun'oară, e de a se crea de acum înainte poezia filosofică, în care să se răsfrângă nu entuziasmul religios, nu istoria trecutului, nu superficialitatea amoarei, etc.; ci sublimele profundităţi ale metafizicei. Zicând că d-l Alesandri nu e poetul român cel mai mare, nu zic prin aceasta c'am fi având vr'un altul, care să-l covârşească. Donici, Boliac, Dosotei, Conachi, etc., e fiecare în parte deopotrivă mare în propria sa regiune, fără concurenţă cu ceilalţi; căci nu e cu putinţă a se întrece acei ce păşesc pe căi deosebite şi neatârnate. Nu e drept a crede, de asemenea, precum făcea în 1856

d-l C. Rosetti, à propos de prima ediţiune a «Doinelor şi lăcrămioarelor», cum că numai d-l Alesandri a scris «poezii româneşti», pentru că numai d-lui a reprezintat «tipul naţional». Au duioşii bădiţaşi şi gingaşele leliţe formează tot poporul român? Un istoric sau un archeolog, ca Boliac şi Bolintineanu, au nu sunt ei Români, unde nu s'au inspirat de frunza verde? Un teolog, ca Dosotei, oare nu este Român, fiindcă a lucrat într'un cerc poetic, de tot străin şezătoarilor sătene? Un poet filosof nu va fi el Român, zugrăvind ideile şi patimele, fie subiective, fie obiective, născute şi crescute într'o atmosferă mai presus de acea a cotunelor?

Micşurând, astfel, rolul d-lui Alesandri în întindere, noi îl mărim în înălţime. Ramul d-sale poetic nu e, precum am arătat, toată poezia română, dar este, fără tăgadă, prototipul şi microcosmul ei, întocmai cum [1]) ţăranul e în privirea tuturor celorlalte stări sociale. Ţăranul nu se face din istoric. din archeolog, din teolog, din filosof... nu; ci vice-versa, istoricii, archeologii, teologii. filosofii. etc., se fac din ţăran. Ţăranul cuprinde 'n mintea şi 'n sufletul său toate elementele carı înfloresc apoi în cultură; dar aceste elemente se află în el bobocind în naivitatea lor primitivă. «Poezia vulgară»,—zice creatorul filosofiei istoriei Vico—poezia vulgară e germele tuturor cunoştinţilor umane fizice şi metafizice, însă ea este un germe, în care se *simte* numai ceea ce mai în urmă e menit a fi *ştiut*». Poezia vulgară e o *enciclopedie*, vădind ce este întregul unui popor prin acea fire a sa, pe care împrejurările pot s'o ascundă sau să 'ntunece, făr' să fie în stare ca s'o şteargă. Vreţi să aflaţi dacă Românul, Românul cum l-a făcut sfântul Dumnezeu, e din natură atât de domol, precum ni se pare el în cercustanţele de faţă? ascultaţi cântările ţăranului, citiţi *Doinele* d-lui Alesandri... şi ele vor răspunde: nu! Doriţi să ştiţi, dacă corumperea noastră de astăzi e urmarea tinderilor naţionale fireşti? întrebaţi pe ţăranul sau pe d-l Alesandri, şi ei vor întâmpina în sublime versuri: ba! Precum d'asupra leagănului copilului Crist strălucea steaua conducătoare a regilor-magi; steaua, care prevestea că pruncul va fi *zeu*; tot aşa în «lăcrămioarele» neamului român se 'ntrevede o dulce

[1]) In text: «ca» [Ed.]

lucoare, o mică scântee, din care acel ce o zăreşte deduce viitoarea noastră mărime în ştiinţe, în arte, în moravuri, în toate! A ni descoperi acea lumină, este misia unui mare geniu: d-l Alesandri ni-a descoperit-o.

Am spus, pare-mi-se, că d-l Alesandri, în ramul său poetic, n'ar avea rivali sau «avalmi», cum zicea răposatul Pogor în traducerea Enriadei. Spus-o-am? Atunci am greşit. D-l Alesandri are un *avalm* cât-colea, şi pentru poezia naţională şi pentru genul dramatic, în persoana d-lui G. Asachi, precum dovedesc pipăit, matematiceşte, fără apel, două opuri ieşite la lumină de vr'o câteva săptămâni: *Calendarul Albinei* şi *Petru Rareş*. *Petru Rareş* rivalizează cu *Sgârcitul râsipitor* pe tăcute; *Calendarul* e mai îndrăzneţ: el loveşte *Doinele* în faţă şi fără sfială, prin o poezie *La D. V. Alesandri:*

Versul, care 'ntâia oară a sunat în Românie
Pe-alăuta, ce de secoli fără coarde a fost rămas,
Spre-aminti a patrii fapte şi a doinei armonie,
Dupre metrul, care Muza l-a dictat de pe Parnas,
Va trăi atâtea timpuri cât Pionul, petros munte
Intre nouri înălţa-va maestoasa a lui frunte.

Deşi cântul a lui Omer purtă cea întâi cunună,
El nu 'ntunecă pe Pindar, nici a lui Alceos ton,
Infocatele suspinuri şi cuvintele 'ncă sună
A Safei înamorate şi a lui Anacreon;
Nici într'a Greciei zâne a brilat numai Elena,
Pe eroi şi pe filosofi n'a produs numai Atena.

Mai 'nainte de Achiles şi de falange Spartane
Vieţuit-au şi alţi eroi, cari împleau în timpul lor
Prin virtute, 'nţelepciune şi prin fapte miliane
Lumea toată de esemple, de mirare şi lucor;
Insă geniile-acele, demne chiar de nemurire,
Zac uitate, că poeta n'a lăsat de ele ştire.

Tu, în căruia sin zeul au aprins sânta scântee,
Să dai faptelor prin Muză traiul cel nemuritor,
Intre teme înmiite nu-i afla mai naltă-idee,
De aceea ce dictează sântul patriei amor.
A străbunilor virtute deci prin versul tău să 'nvie,
Ca nepoţilor d'esemplu şi de glorie să fie.

Un cititor de « Calendare » nu va însemna, prubaminte, în poezia d-lui Asachi, decât sau ordinarele greşeli gramaticale ale « Albinei »: *maestoasa a lui frunte, în căruia sin;* sau unele neologisme de prisos, precum *a brila;* sau unele ambiguităţi ciudate, de pildă:

« *Intre teme înmiite nu-i afla mai naltă-idee* »;

de unde s'ar putea încheia, că *teama* sau frica este izvorul ideilor celor înalte; sau se vor întreba cu nedumerire pe sine însuşi, dacă *falangele spartane* ale lui Asachi au vr'o înrudire cu *falangele fanariote* ale trecutului nostru; sau, în fine, un aşa cititor se va pune a gândi asupra următoarelor versuri:

Insă geniile-acele, demne chiar de nemurire,
Zac uitate că *poeta* n'a lăsat de ele ştíre,

vers, care ne-ar face a crede că monumentele *poeziei* antice se păstrau de obşte în nescări *poete*, ceea ce ar fi produs, poate, cine mai ştie, şi denumirea animalelor râmătoare sau, dupre ortografia ardeleană, *rimătoare.* Insă poezia d-lui Asachi cuprinde în sine mai mult decât atâta. Ea este o lovire deadreptul în gloria d-lui Alesandri, către care poetul Albinei strigă aşa: « d-ta eşti Pindar, Alceos, Safo (femeie?), « Anacreon, orice vei vrea; însă eu sunt Omer (mai 'nainte de a fi « căpătat acesta un paşalâc?) şi te-aş putea întuneca: dar nu vreau! ». Iată înţelesul poeziei d-lui Asachi. In adevăr, d-lui pretinde, nu numai în versuri, ci şi în proză (pag. 43 a Calendarului), a fi creatorul poeziei române, cel întâiu poet în limba noastră:

« *Ce se atinge de literatura naţională, nime va contesta, că ea ar fi esistat înaintea anului 1809 şi 1811 (?), când la Roma s'au publicat chiar în foaea oficiale Giornale di Campidoglio, nr. 154 cele întâiu*

versuri, compuse dupre regulele prosodiei de Asachi, întroduse în limba română... ».

Sărmane Costine! Nefericitule Dosotee! Voi sunteţi mai noi decât d-l Asachi. Desamăgitule d. Alesandri! pleacă fruntea înaintea lui Omer român, descoperit de către el însuşi, pe când miile de învăţaţi, în decursul atâtor secole, n'au fost în stare a destăinui pe acel elin!

Calendarul reproduce din *Giornale di Campidoglio* una din mai sus citatele poezii ale d-lui Asachi, anume sonetul « la ocazia sborului aerostatic a Madamei Blanchard în Roma, la 1811, pe când se arătase în cer comitul cel mare ». Această micuţă producere poetică ne pune pe gânduri. D-l Asachi trebue să fi fost atunci foarte tânăr. S'ar părea, că, de l-a înzestrat pe d-lui natura cu vr'un dar poetic, apoi e lucrul firesc ca un asemene să se fi format, întărit, acrescut într'un interval *semi-secular*. E cu anevoie a crede, ca un bărbat să nu facă nici chiar aşa cum face el însuşi fiind copil; ca de 'ntr'un june poet să iasă un om de tot prozaic; ca de 'ntr'un prelud plin de speranţe să se nască o urmare din ce în ce mai descântătoare. Ei bine! sonetul d-lui Asachi-copil pentru Franceza Blanchard e cea mai bună şi, am putea zice, este unica frumoasă poezie a pretinsului nostru *baş poet*. Să fie astfel toate cântările d-sale, eu nu m'aş sfii niciun minut de a-l declara *Petrarca* Românilor, cu aceeaşi nepregetată francheţe cu care sunt deprins a rosti opiniile şi convingerile mele literare. Sonetul d-lui Asachi din 1811 e, pentru acea epocă, un cap d'operă prin fond şi prin formă. Iată-l:

Nu ţintiţi de-acuma ochii către steaua înfocată,
Ce întinde peste ceruri coama sa de rea menire:
E deprinsă de mult Roma cu asemenea privire,
Azi minune mult mai mare o femee ni arată.

Spre-a supune voei sale calea vânturilor dată,
Nestatornic uşor aer îl închide 'n văl subţire,
Preste nouri sboară luntrea, prin asemenea urzire,
Cu odorul cel mai dulce a naturei încărcată.

Inmândrit atunci Apollo de-o fiinţă aşa dorită,
I deschide-a lui secrete, ce-s a lumei armonie,
Şi cu ea domnia 'mparte peste sfera cea stelită.

La pământ, de unde sboară, ea de-acum nu vrea să vie,
Că puternicul ei cuget mai înalt o tot învită;
Şi în cer de nu ajunge, este demnă să se sue.

Deşi «vie» şi «sue» nu sunt rime; deşi versul:

«Azi minune mult mai mare o femee ni arată...»

e cam şugubeţ; totuşi cât de departe e dela aceste sublime versuri până la poznaşa poezie către d-l Alesandri! Ar gândi neştine că însuflarea poetică fu pentru d-l Asachi numai ca o repede rază ce l-a fost luminat pe o clipă şi apoi, dispărând pentru totdeauna, i-a lăsat o înşelătoare şi vie suvenire, în puterea cărei d-lui se tot crede a fi «poet». Explice psihologii acest minunat fenomen, mai minunat decât *minunea* d-nei Blanchard; noi ne grăbim a trece la drama d-lui Asachi.

Dacă trecutul unui popor poate să învie undeva cu culorile sale plăpânde, cu repegiunea adevăratului traiu, cu spontaneea varietate a faptelor, a persoanelor, a limbajului; apoi numai doară pe scenă, într'o dramă istorică, într'un *Götz von Berlichingen* sau un *Lodovico Moro.* Romanul istoric e prea monoton, chiar sub peana unui Walter Scott; istoria proprie e prea sistematică, chiar din mâna unui Barante; drama şi numai drama respinge dela sine şi monotonia, şi sistema; drama, şi numai drama e în stare a reproduce vieaţa umană cum ea este, fără a o lungi, fără a o tăia în categorii, fără a o desfigura prin subiectivitatea autorului. «Poezia dramatică, — zicea marele Bacon, sunt acum trei secole, — este o istorie văzută: ea ni arată de faţă ceea ce în istorie ni se arată în trecut». Insă nu toate dramele istorice sunt drame istorice: adesea numele ne înşeală. Nu e de ajuns a dialogiza un fapt, a împărţi dialogul în acte şi 'n scene, a presăra ici-colo în paranteze câte un cuvânt al-de «se scoală», «intră», «iese», etc.; a da persoanelor nume adevărate sau quasi... nu e de ajuns atâta pentru a crea o dramă istorică! Pe lângă adânca cunoştinţă a artei dramatice în genere şi pe lângă un mare fond născut de gust şi de

imaginaţiune, pe lângă ceea ce se cere dela tot autorul dramatic; mai trebue studiul epocei dramatizate din toate punctele de vedere. În *Petru Rareş* al d-lui Asachi nu vedem absolutamente niciuna din aceste condiţii *sine qua non.* D-l Asachi n'are nicio idee despre ceea ce-i drama ca artă; d-l Asachi se arată lipsit de orice gust şi de orice imaginaţiune; d-l Asachi nu cunoaşte cât de puţin timpul lui Petru Rareş. Aşa dar, producerea d-sale nu este *dramă istorică*! ce-i dară? Un x, o câtime necunoscută, în care începutul e un monolog din 117 rânduri cu litere mărunte; neologismele cele mai proaspete sunt puse alături cu arcaismele cele mai uitate, cu *aprozia* (vitejia), cu *vinceala* (biruinţa), etc.; ţăranii vorbesc lătineşte; ţara se află sub o caimacamie interimară de trei; răzeşii discută despre republica romană; Rutenii «huţuli» din Bucovina sunt metamorfozaţi în Români; se citează *macchiavellismul* şi *utopia*, deşi cartea lui Macchiavelli se tipări deja după întronarea lui Petru Rareş şi măcar că *Utopia* lui Toma More, apărută atunci abia de câţiva ani, nu se prea răspândise încă nici în apusul Europei; soldaţii fac clasificarea crimelor în private şi publice; se prezintă un dentist în Moldova din începutul sutei XVI, care pune dinţi artificiali la cucoane bătrâne; se agită chestia averilor mănăstireşti; moartea domnilor se numeşte «un eveniment rar în istoria Moldovei»; se descrie *sufrajul universal* şi *drepturile de alegător;* toţi boierii moldoveni se laudă a fi *filosofi-stoici;* logofătul Trotuşean strigă:

«Apelez în regulamentul Adunării de a păşi la ordinul zilei...».

Din toate astea, fără vr'o altă analiză (le jeu ne vaut pas la chandelle!), vă puteţi încredinţa, că scena se petrece în anul 1863, iar nu 1529; că principalul personaj e d-l Asachi, iar nu Petru Rareş; că drama e tipografică, iar nu istorică.

Voind a rivaliza cu d-l Alesandri, *Albina* a dat şi ea peste un puternic rival în persoana *Bondarului:* aste două insecte înaripate s'au încrucişat, pentru serbarea anului nou, în aceeaşi carieră bâzâitoare a calendarelor, sburând spre nemurire, unul din regiunea celor *Patruzeci sfinţi,* altul de pe *Podul vechiu.* Intocmai ca şi d-l Asachi, amicul nostru I. Adrian nu numai scoate un Cale'n-dar, ci încă se laudă pe sine însuşi în versuri şi 'n proză, uitând vechea zicătoare românească despre *sacul cel mic.* Iată tămâia poetică:

Dragă Adriene, ai minte uşoară!
Intră mult mai bine într'o slujbuşoară,
Cum făcură ş'alţii din taraful tău,
Şi nu fii, amice, astfel nătărău;
Căci guvernul are mare trebuinţă
De băieţi ca tine, blânzi şi cu ştiinţă...

Mai iată şi fumul cădelniţei prozaice:

« Vă spun drept, aveam o figură cât se poate de plăcută: aveam o pereche de ochi negri, ce scânteiau de un foc viu şi exprimau deodată amorul, simţirea, veselia, şi tot ce vă place; cari erau acoperiţi de nişte gene stufoase şi încadraţi de un brâu de sprâncene trase ca cu *(o expresie indecentă!)* pensonul; aveam o frunte lată şi senină; aveam o faţă albă şi râzătoare, pe care arăta adesea sângele tinereţei de o culoare purpurie; aveam o gură, ce juca totdeauna cu zâmbetul, încununată de un rând *(nu două?)* de musteţe, ce abea înfiereau, şi mărginită de neşte buze rumene naturalmente *(?)*, sub care străluceau două şiruri de dinţi albi ca laptele; mai purtam încă şi un păr lung, care căzând în bucle negre se undula pe un gât mlădios... ». Frate Adriene cel blând, cel cu ştiinţă, cel viu, cel amoros, cel simţitor, cel vesel, cel plăcut, cel senin, cel zâmbitor, cel *rumen naturalmente*, cel ca laptele, cel mlădios, şi aşa mai departe! Cititorii cată să-ţi mulţumească pentrucă nu ţi-ai dat osteneala de a-ţi descrie în amănunţime rămăşiţa trupului; ba chiar şi din faţa ta ai uitat, nu ştiu cum, pe nepilduitu-ţi năsuşor, pe care, necum să-l pierzi... din vedere, încă l-ai fi putut depinge foarte poetic: o frumoasă curiozitate a naturii; un fel de gingaşă ciupercă trandafirie, smălţuită cu artistice vine albăstrii ca ceriul şi verzi ca lunca, şi împodobite cu două misterioase găurele, în cari etc., etc., etc.

Intr'unul din « arte-cu-lele » *Calendarului*, d-l Adrian se plânge amarnic contra editorului său, amicul nostru A. Pileski:

« ... *editorul meu îmi face zile fripte ca să-i trâmit manuscripte...* »;

ceea ce aţi putea întoarce în versuri ca ne-altele:

« Editoru-mi face zile *fripte...*
« Ca să-i trâmit *manuscripte...* ».

A scrie 112 pagine in-8 *de porunceală* nu e tocmai lucru uşor; vreau să zic, e cam greu a le scrie bine dela început până la sfârşit. Spiritul e ca o femeie, care te îndrăgeşte cu atât mai mult cu cât mai puţin o curteneşti, şi te păcăleşte de 'ndată ce vede din parte-ţi o prea mare învăpăere. Ideile ne vin dela sine când nu le căutăm; şi fug dela noi, dacă le voim prinde cu de-a-sila, pentru ca să le arătăm apoi publicului, îmbelciugate ca ursul ţiganului. Aşa a păţit şi amicul nostru. In voluminosul său *Calendar* vedeţi, pentru cea mai mare parte, cum spiritul nu primeşte năuca curte a Bondarului, cum autorul se întoarce dela vânatul ideilor cu puşca descărcată în vânt; deşi el însuşi, după obiceiul tuturor don-juanilor şi vânătorilor, nu conteneşte a vă încredinţa pe a sa lege, cum că *a pus mâna.*

« Prorociile vestitului minciunolog Gogoşescu » sunt, mai toate, nici dulci, nici amare, nici sărate, nici pipărate; ceea ce neologiştii ar numi *insipide*... dar noi ne ferim de cuvinte cu două înţelesuri. Luaţi, bunăoară, începutul anului:

« Lună nouă în 7 Ianuarie. Timp ghiviziu ca rochia Babei Cloanţa; frigul se părpăleşte. O ştire însemnată face să îngheţe toate spiritele de ger şi gazetele trag clopotele în toate părţile. Gâciţi ce este? Un nas mare a degerat. Nu beţi apă în ziua de bobotează şi observaţi pe 5 Ianuarie... ».

Numai doară o mare sărăcie sau foamete de spirit va putea face pe cineva ca să-l caute pân' şi în aceste rânduri, precum sălbatecii din Australia, de vom crede pe călători, mănâncă de nevoie turetcele pierdute ale Europenilor, în loc de beafsteac. Nu tăgăduesc însă, că şi în *prorociile lui Gogoşescu* s'ar putea culege ici-colea câte o *minciună* nimerită, câte un diamanţel strălucit chiar din mijlocul relei societăţi ce-l înconjoară: de pildă vreau să zic *anume:*

« Primăvara va fi desghieţată şi va semăna cu o duducă dela mahala, care iese la Copou toată înălbită: numai pe deasupra cu lustru ».

« Brânduşele, ghioceii, toporaşii şi brebeneii vor răsări pe cuafiurele şi capelele cucoanelor ».

« O fată mare face una mică ».

« Neguri mari: oamenii de treabă nu se mai cunosc din întuneric ».

Celelalte ale *Calendarului* sunt ca şi prorociile sale. *Istoria portretului meu* e o îngâmfată ţesătură de lucruri necrezute, pe când un roman, şi chiar o poveste, pentru a fi bune, cată să fie cel puţin probabile. *Cafeaua sultanului* e slabă şi pretenţioasă ca o cafea nemţească. *Bărbaţii judecaţi după cap de femeie* este o rapsodie nemistuită, ca şi când n'ar fi compusă din ideile proprii ale autorului. *Un salon de conversaţie din anul 1862* este o rea parodie a nu-bunei produceri a răposatului N. Istrati: *Babilonia românească.* Poeziile *Calendarului* nu sunt poezii nici în lung, nici în lat, nici în fund; până şi acele traduse (sunt cam multişoare) au devenit sub pana Bondarului ca un covor turcesc pe dos.

Acei ce au cetit în Nr. 7 al foaiei noastre sublima poezie a lui Adrian « Mîni », un mic cap-d'operă prin melodia versului şi prin profunditatea cugetării, se vor întreba pe sine înşişi cu nedumerire, dacă acelaşi autor a putut scrie neşte *stihuri politiceşti* ca acele din *Calendarul:*

E roşu acest vin ca roza 'ncântătoare,
Ca buza neatinsă a mândrelor fecioare!
Parfumul său cel viu simţesc cum mă îmbată
Şi aburu-i narcotic ai mei creieri esaltă;
Prin corpu-mi sbor fiorii de-o patimă ne 'nvinsă,
D'o dulce suvenire ce nu e încă stinsă:
De draga mea iubită acesta este dorul,
E dor de-al ei amor!... Trăiască, ah! Amorul!!!...

sau:

Cântă, iubite! Nu te 'ngrozească
Nici chiar a legei aspre somaţii;
Cântă, şi 'n sboru-i nimic n'oprească
A fantesiei dulci inspiraţii...

sau:

Căci eu de mult pierdui amorul femeiesc,
De mult abandonai şi slaba lui credinţă...

stihuri nu numai fără măsură, ci încă de tot prozaice prin tabloanele lor şi prin alegerea espresiilor. Nu cumva şi Bondarul, ca şi rivalul său d-l Asachi, a fost inspirat numai o dată în vieaţă? Nu cumva către

ei amândoi s'ar putea apleca cuvintele lui La Harpe: « on peut citer des auteurs nés avec de très-heureuses dispositions pour la poésie, et qui pourtant n'ont jamais connu l'art d'écrire en vers »?. Nu cumva unul şi altul sunt somnambuli, cari pe 'n somn vorbesc limpede într'o limbă ce ei înşişi nici măcar înţeleg aevea? Nu voim a afirma una ca aceasta, mai 'nainte de a vedea pe amicul nostru ajuns la anii *Albinei*... ba deie-i Dumnezeu a trăi şi vrâsta papagalului, care, după cum se crede, vieţueşte peste un secol.

D-nii Adrian, Asachi, Tăutu, Sion, etc. au studiat, fără îndoială, regulele poeticei; dar aceasta nu este încă a fi făcut un *studiu poetic*, care e folositor şi pentru *genii*, dar apoi de tot neapărat pentru — nu zic mediocrităţi, nu; pentru talente. Nu e aci locul de a înfăţişa desvoltări despre ceea ce e şi ceea ce nu este poezia; ne vom mărgini a înzice trei puncte principale, a căror necunoştinţă caracterizează aproape pe generalitatea poeţilor români: 1, ideea poetică; 2, graiul poetic; 3, efectul poetic; — trei stânci de căpetenie, opintinde sborul versificatorilor noştri; trei greutăţi, nu tocmai bine simţite şi înlăturate chiar în literaturile străine.

I. Dela Aristotel, ba dela filosofii indieni şi până astăzi, sub toate schimbările, ocurse în sfera teoriilor literare, nimeni n'a negat prima importanţă a imaginaţiunii în poezie. Precum fără raţie nu poate fi filosofia, aşa fără imaginaţie n'ar putea fi poezia; precum filosofia s'a născut din fireasca trebuinţă a omului de a *cugeta*, aşa poezia s'a iscat din naturala noastră tindere de a *închipui;* în fine, precum proba bunătăţii unei filosofii este când ea ne *înduplecă*, adică se verifică prin propria noastră raţionare; aşa proba perfecţiei unei poezii este când ea ne *răpeşte*, adică se verifică prin propria noastră imaginare. Astfel, imaginaţiunea e cauza, esenţa şi criteriul poeziei. Insă, imaginaţia se manifestă ea oare unicaminte prin stihuri? nu! versul e numai cât o formă posterioară şi arbitrară, în care se îmbracă un fond mlădios, o *imagină pură* sau ceea ce numim noi « o idee poetică ». Când Tasso cântă în versuri:

« ... adombrato il ciel par che s'anneri
Sotto un immenso nuvolo di strali... »;

când mitropolitul Varlaam zice în proză:

« ... săgeţile acoper soarele... »;

aici versurile şi proza sunt de tot secundare. Poezia se cuprinde în tabloul cerului sau al soarelui, întunecat sub norul săgeţilor; tablou care ne *răpeşte*, făcându-ne a închipui înaintea ochilor noştri ceea ce-şi închipueşte însuşi poetul:

« Hark, his hands the lyre explore!
Bright-ey'd Fancy hovering o'er,
Scatters from her pictur'd urn,
Thoughts that breathe, and words that burn ... »

« Ascultă! mânile sale ating alăuta! fantazia cu ochi luminoşi se pleacă asupra-i, şi răspândeşte din pitoreasca-i urnă gânduri ce respiră şi cuvinte ce ard... ».

Totuşi, precum am mai spus în privirea amicului Pascaly, nu ajunge a avea idei poetice de detal; deşi aceasta e orişicum mai mult decum a nu le avea de fel: trebue ca întregul să prezinte în unitatea sa o idee poetică; aşa cum este, de pildă, următoarea scurtuţă poezie a lui Văcărescu, pe care lesne o puteţi întoarce în proză, fără ca să i se piardă cât de puţin sublimul:

Intr'o grădină,
Lâng'o tulpină,
S'află o floare
Ca o lumină.
S'o tai se strică,
S'o las mi-e frică,
Că vine altul
Şi mi-o râdică ».

« O floare luminoasă se află lângă tulpina unei grădini; de voiu tăia-o, se va strica, dar îmi e frică s'o las, că, viind altul, să nu mi-o râdice ». Iată ce este *imagina pură* sau *ideia poetică*, nodul sau sâmburele

poeziei. Desfiinţaţi măsura şi rima aproape în toate stihurile unor d-ni al-de Adrian, Asachi, Tăutu, Sion... rămâne proză fără un pic de amestec! vedeţi înainte-vă actorul dela *Bobino* desbrăcat din haine de împărat!

II. Poezia are o limbă a sa, care nu se închee în cadenţă sau în consunanţă, ci în alegerea şi gruparea cuvintelor, potrivit cu misia artei. Această chestie a fost de minune desbătută de către celebrul filosof scotlandez Dugald-Stewart, al cărui aducem aici însuşi textul, generalmente cam prea puţin citat: «Poetul, în producerile sale serioase, ţinteşte a înălţa închipuirea cititorului mai pe sus de lucruri simţite, a-l răpi din cercul vieţei de toate zilele: de aceea el cată să se ferească de ziceri triviale, de vorbe vulgare; şi de 'ntre expresiile limbii sale, cari sunt deopotrivă clare, să aleagă pe acele mai puţin întrebuinţate. In aşa chip se formeză cu încetul la toate popoarele un graiu poetic, prea depărtat dela simplicitatea prozei, şi mai puţin supus nestatorniciilor modei, ca politicosul limbaj al ordinarei conversaţiuni. De îndată ce-l îmbrăţişează poeţii, prozaiştii cei buni îl încunjoară, ca prea pompos pentru genul lor. Astfel, el îşi păstrează farmecul cât timp fiinţează însăşi limba; ba încă devine din ce în ce mai plăcut, înaintând în vrâstă: cu vremea, singur sonul cuvintelor recunoscute poetice, neatârnat de înţelesul lor, deşteaptă în noi jucundele impresii, lăsate de mai înainte prin opurile cele mai gustate; încât iubitorul poeziei îl aude cu mulţumire până şi în nişte fraze altminte neînsemnate. Limbile se deosebesc mult în respectul avuţiei graiului poetic. Engleza întrece fără asemănare pe franceza: zicerile sale poetice sunt atât de numeroase, încât înlesnesc calea renumelui chiar autorilor mediocri, prin singur prestigiul fonetic. Dar poezia difereşte de proză nu numai prin cuvinte, ci încă prin o certă a lor înorânduire, care, adoptându-se odată şi sfinţindu-se prin cursul timpului, poetizează zicerilor cele mai comune; pe când nimic nu darmă nurul poeziei, ca un şir de cuvinte, dispuse într'o ordine atât de vulgară, încât cel dintâi ne face deja a prevedea pe acele următoare. O singură espresie proastă desplace; dar apoi cu cât mai vârtos două asemeni, grupate în modul în care le întrebuinţează conversaţiunea familiară: o aşa pereche însuşeşte unei

poezii caracterul parodiei ». Limba română are ea sau nu cuvinte şi fraze poetice? Le are până şi acea irocheză! Cine nu cunoaşte « fala », « pulberea de stele », « cosiţa aurorei », « a spinteca aerul », etc. ale poeţilor noştri. Totuşi, necum poetaştrii, ci şi barzii români cei mai renumiţi cad adeseori în răceala graiului prozaic. Ce-i oare mai vulgar, de pildă, decât aceste versuri ale lui Bolintineanu:

O Doamne-al bunătăţii, *esenţă creatoare,*
De care niciodată eu nu m'am îndoit...
. . . .
Tu, ce-ai sădit în inimi speranţa şi credinţă,
Căci una fără alta nu pot a esista...

Noi credem, că pentru îmbogăţirea ziciunarului român poetic, ar trebui să facem la noi ceea ce Omer, Dante, Milton Goethe, au făcut în diferite timpuri la diferite popoare: să studiem provincialismele şi arcaismele, iar nu, cum fac scripisitorii noştri, ba chiar toată lumea, din *patriotism* şi din *cultură*, neologismele şi jargonul saloanelor, cari sunt orişicând şi orişiunde *per excellentiam* prozaice. Aşa vedem, că pronunţia muntenească *vultùr, duşmàn*, etc. e foarte plăcută în versuri. Ardelenismul « astrucat » întrece în poezie pe « îngropat » sau « înmormântat ». Macedonoromânii ni-ar putea da pe a lor « fede », care de nu e mai poetică, încai este mult mai energică decât a noastră « credinţă ». In letopiseţile, în opurile lui Varlaam, Dosotei, Cantemir, am găsi mii de ziceri, neglese în vorba vulgară de astăzi, şi care cu atât mai ales ar fi adevărate odoare în poezie...

III. *Finis coronat opus*, zice un proverb banal, pe care neologiştii îl traduc ştergând litera de pe urmă a fiecărui cuvânt, deşi el s'ar putea întoarce pe românie mult mai bine aşa: toamna se numără bobocii. Adevărată în toate privirile, această zicală e de o mie de ori şi mai la locul său în respectul artei poetice. Scopul poetului este a magnetiza pe cititorul său: dela primul vers sau cuvânt se începe gâdilitoarea sa lucrare; se întăreşte şi creşte cu tot rândul mai departe; se închee şi reuşeşte cu ultima strofă. O poezie adevărat frumoasă e aceea în care totu-i bun, nu-i vorbă, dar mai electric, aşa zicând, decât totul e tocmai sfârşitul său. De ce oare sonetul este

cea mai plăcută din formele poetice; încât, după zisa lui Boileau, el ar preţui cât o poemă? de ce? din cauza terţetului, care, prin însuşi planul acestui fel de poezii, întrece totdeauna în sublimitate versurile dela început. In producerile lui Béranger şi ale lui Heine, de pildă, ideea este, în genere, puţin poetică; graiul, în sensul definit mai sus, e mai mult prozaic; şi, cu toate astea, ele ne încântă... prin încheerile lor. Citiţi pe toţi poeţii mari vechi şi noi; desfrunziţi, de asemenea, de-ţi avea o doză de răbdare, pe toţi versificatorii mărunţi antici şi moderni; şi vă veţi convinge deplin, că farmecul finalului poetic e generalminte atât de puternic, încât adeseori el răscumpără neperfecţiunile unei poezii întregi; că, vice-versa, un final greşit, rece, slab, aruncă înapoi o neagră umbră asupra versurilor precise, fie ele oricât de escelinţi. Suntem dară în tot dreptul de a denumi această magică ţâţână «efect poetic». Ei bine! noi, Românii, avem versuri câte şi mai câte; însă efectul poetic ne e atât de străin, încât, chiar în poeţii cei mari, cari de obşte au darul de a gâci prin geniu ceea ce nu ştiu prin arte, şi tot încă nu o dată vedeţi poezia prelungindu-se după ce s'a sfârşit. Cine nu-şi aduce aminte gingaşa baladă a lui Conachi: *Intr'un redi de dimineaţă?* Amorul-copil strânge flori: trece o copiliţă căutându-şi pierduta mioară; vede pe copilaşul, îl întreabă... Amorul se teme să nu-l muşte albinele şi o roagă să-l ducă cu sine acasă; fetiţa se îndură, suspină, îl ia la sân; dar vai de ea!

Aleargă pe dealuri, plânge,
Se vaetă, suspinând,
Dar focul ei nu se stânge,
Ci s'adaoge arzând...
Merge la părinţi acasă,
Le spune ce a păţit:
Părinţii o blăstemasă
Pentrucă a zăbovit!

Care final poate fi mai sublim în naivitatea sa! mai potrivit cu însuşi genul poeziei! mai plin de efect poetic!... Un lucru de nemică vine de strică totul. Conachi, crezând, din nenorocire, că n'a sfârşit încă, urmează mai departe:

Năcăjită biata fată
Se întoarce înapoi,
Strigând: « ah, când să se poată
La ale mele nevoi
Moartea fără prelungire
Să vie şi să mă ia!...
Căci alt chip de mântuire
Nu am la durerea mea! ».

Iată un sfârşit peste sfârşit! un colac peste pupăză! Au nu era destul, ca părinţii să-şi blasteme copila, *pentrucă a zăbovit?* Au din însăşi aceasta nu se deducea naturalmente desperarea fetei, fără ca poetul să nimicească frumuseţea tabloului prin o lămurire de prisos, de suferit numai doar în proză?

In istoria literaturilor ne întâmpină prea şi prea puţini poeţi, cari să fi întrunit cu desăvârşire, din când în când, într'un cap-d'operă, aceste trei măreţe ţeluri poetice: ideea, graiul, efectul; fără ca să predomnească unul în dauna desvoltării celorlalte două, sau chiar să regească nemărginit, în nefiinţa lor. De cele mai multe ori, ici vezi profunditatea conceperii, espreasă prin un limbaj neîndestulător; colo te robeşte prestigiul cuvintelor şi frazelor, îmbrobodinde o idee de rând; mai departe, guşti cu mirare gingăşia unui final, ce închee nişte versuri idealmente şi verbalmente de mijloc. Dar a fi lipsit de tustrele deodată şi în aceeaşi măsură, este a nu fi poet nici câtu-i negru sub unghie; ci doară un stâlpitor de silabe şi alegător de consunanţe, o specie de geometru, despre al cărui ingeniu, vreau să zic *ingenierie,* criticul se rosteşte cu Oraţiu:

« ... versus inopes rerum, nugaeque canorae... ».

Insă, din norocire pentru progresul literilor, este foarte rar ca un astfel de poet *des ponts-et-chaussées* să fie măcar un versificător cum se cade: până şi mecanicul metru îi întoarce dosul; până şi copilăreasca rimă îi face o opoziţie parlamentară; precum puteţi vedea în poeziile d-lor Asachi, Adrian, Sion, Tăutu, etc., dela pagina 1-a până la cuvântul *finit;* cuvânt, din care Voltaire ar fi şters a doua silabă, lăsând

numai pe «fi»! Această *judecată* este ea oare prea aspră? Bucuros o am îmblânzi, de n'ar fi ea din parte-ne «judecata cea de pe urmă».

Am făcut un lung tractat *à propos de bottes*, adică à propos de Calendarul Bondarului; şi tot încă n'am sfârşit: ciubota e cam lungă. Am arătat, că amicul Adrian, departe de a fi poet, nici în pedeastra proză nu ştie să fiarbă «Cafeaua sultanului». Totuşi, a fi rău cafegiu, chiar în ţările tributare imperiul otoman, nu-i încă a nu fi bun de nemică. Nu-ţi prieşte cafeaua, frăţică: ian cearcă la *ce-ai;* căci, zău, trebue să ai şi tu ceva, batâr chinezesc! Satiricul Marţial zice despre cărţi în genere:

«*Sunt bona quaedam, sunt mediocria, sunt mala plura*...».

Şi în Calendarul d-lui Adrian sunt *multe rele*, sunt câteva *aşa-şi-aşa*... este şi o părticică bună, un *ce-ai* al autorului, o producere plină de spirit şi — însemnaţi bine, — de spirit netradus; în fine: *Musu Tachi Paspandachi*. Viaţa cinovnicească prezintă, în toate regiunile lumii, o materie bogată şi interesantă pentru studiul nuvelistului. Biurocraţii se înfăţişează orişiunde cu o fizionomie proprie a lor, diferită de a tuturor celorlalte clase sociale: în maniere, în trai, în costum, în limbă, în idei, în simţiminte, ba încă şi în anatomia degetelor! Apucaţi-vă, bunăoară, a studia *specia* sameşilor: au nu e prea vederat, că ei toţi câţi se târâe pe pestriţa faţă a pământului, seamănă ca fraţi gemeni unul cu altul şi se deosebesc ca cerul de pământ, voiam să zic ca pământul de cer, de rămăşiţele neamului omenesc? Acest esemplu nu e al meu; şi poate tocmai de aceea îl citez aici, ca rezultatul unor vechi şi recunoscute observaţiuni. Primul romanist al Franţei a zis de mult: «Il est une nature d'hommes que la Civilisation obtient dans le Règne Social, comme les fleuristes créent dans le Règne végétal, par l'éducation de la serre, une espèce hibride qu'ils ne peuvent reproduire ni par semis ni par bouture. Cet homme est un caissier...». Aceste sunt cuvintele marelui Balzac, care nu s'a sfiit a jertfi gloriei biurocratice una din producerile sale cele mai caracteristice, o adevărată galerie de portrete de pre natură; Cinovnicii (Les employés). *Logofeţii* români sunt, poate, şi mai curioşi decât *amploiaţii* francezi, dacă nu de alta, apoi cel puţin prin subdiviziunea lor în două tabere neîmpăcate, în *vechi* şi *noi*, în oamenii

cu *dela*, cu *zapisca*, cu *vigavor*... şi acei cu *dosar*, cu *memoar*, cu *reprimanda*! în bărbaţi *practici* şi bărbaţi *teoretici*! în acei care au făcut un curs de gramatichie la dascălul Iani, şi acei cari au urmat la facultatea de drept fără a fi sfârşit clasa întâia colegială! etc., etc., etc. A adânci şi a scoate la iveală acest *ram zoologic* este treaba unui profund observator. Amicul Adrian lesne ar putea s'o facă, judecându-se de pre modul în care, în *Tachi Paspandachi*, el descrie câteva episoade din biografia unui *conţepist*, «scripisind la o mesuţă veche în colţul canţelariei».

Musu Tachi Paspandachi, mai înainte de a fi el ceea ce a fost mai pe urmă, era:

«... un tinerel, holtei-tomnatic, sfrijit şi perpelit; cu nasul său cel lung; cu ochii săi ghivizii; cu gura sa cea botoasă, încununată cu o păreche de musteţi roşietice înnegrite cu muc de lumânare; cu peruca sa cea castanie, roasă de vechime şi de multă pieptănătură; cu paltonul său cel unt-de-lemniu, a căruia cusuturi pronunţate atesta îndelungatul său serviciu; cu ciubotele sale cele de iuft sau teletin, lustruite cu untură de peşte; cu pălăria sa cea înaltă, de la fabrica telalilor din Târgul-Cucului; şi cu cortelul cel roşu, tovarăş credincios, carele nu părăsea braţul statornic al stăpânului său nici pe ploaie nici pe vreme bună».

Iată însă leafa eroului nostru, ca scriitor la unul din ministere, creşte, prin binefacerea noului buget, dela 150 la 350 lei pe lună. Paspandachi de 'ntru 'ntâi tuşeşte, îşi suflă nasul, îşi suceşte musteaţa: toate astea *ex promptu;* apoi, cu adâncă precugetare, strică abonamentul său la locanta Dascălului din Sfânta Vineri pentru *reaua cualitate a bucatelor*, îşi face la croitorul Ghidali un rând de strae *după moda cea mai nouă*, zice adio la vechile sale amante bucătărese...

«Dar toate ca toate, orice-şi pune în minte, nu-i părea greu de împlinit prin mijlocul lefei CELEI NOUĂ ş'al venitului pe sub mână; un singur lucru îi rodea inima şi nu-i venea nici cum la socoteală: PERUCA! AFURISITA DE PERUCĂ!!! — Şi Paspandachi dorea cu orice preţ să se litrosească de această tigvă moartă ce-i învălea capul, vroea să poarte şi el chică naturală ca ceilalţi oameni. Insă cum şi prin ce mijloc? — Iată ceea ce nu putea gâci. — In sfârşit, după o gândire de vr'o două oare, el se opri în loc cu îndoială. — Să cerc,

zise el. — Şi luându-şi pălăria ieşi ducându-se întins la megieşul său, doftorul de cai, ca să-i mărturisească dorinţa şi să-l roage de a-l ajuta dacă poate.

— Să fitem, poti putem faci cefa, răspunse veterinarul zâmbind bucuros că i se prezintă ocazia de a smulge ceva parale.

— Mă rog matale, Cucoane Domnule Doftor; ţ'oi da ce-i cere.

— Io am un alefi care faci sicor crescut por la toti cai ci uncem. Tomita focut tare pun, her Pişpindac, chi'i finit la mini; io te mult fruut si spunem la Tumilifostru, aber chindit che tomita frei portat peruc di placer. Lasa şos peruc şi'i fitem cap ».

Peste două săptămâni, elegantul Tachi, înzestrat acum cu păr natural prin puterea alifiilor veterinarului, se plimbă la Copou, petrece în grădina lui Chirilă, visează amoruri... şi-şi găseşte o coş-cogea *Veneră* nu visată, ci pipăită, tocmai în Tătăraş, în persoana pastramagiului Raicu, durdulia văduvă Pachiţa, care-l ademeneşte cu scrisori ca al-de

« Scumpul meu dragă iubite Tăchiţă! Mai întâi ca răvaşelul meu să te găsească cu dulce pe guriţă, ca aflând că eşti sănătos să mă bucur şi eu; al doilea te înştiinţez că babaca şi bădiţa s'au dus de acasă şi nu vor veni în iastă noapte acasă; iar al treilea te rog să vii în iastă noapte numai decât la mine. Te aştept.

A ta veşnică
PACHIŢA »

« Vină tot prin grădină ca mai 'nainte ».

Sărmanul Paspandachi, poet din dragoste, putea oare să nu-i răspunză şi el aşa:

« Ingerul vieţii mele fragede!
La porunca ta zeiţă
eu voi fi ascultător,
şi să ştii dragă Pachiţă
că sunt grabnic următor
de-a veni în iastă noapte
precum tu îmi porunceşti
căci de doru-ţi oftez foarte
cum nici poţi ca să gândeşti!
al tău până la mormânt
plecat şi supus sânt

TACHI »

Pachiţa voieşte numai decât a fi *madam' Paspandachi.* Văzând suciturile iubovnicului său, care devenise prea civilizat pentru a nu despreţui legăturile căsătoriei, ea comploteazǎ cu tatǎ-său Raicu pastramagiu régnant şi cu frate-său Petcu pastramagiu héritier-présomptif: Tachi e supraprins noaptea în etacul văduviţei! Cum a scăpat bietul cinovnicaş, judecaţi de pre răzgândirile sale, după ce s'a oprit din fugă tocmai în Palestina, adică în Târgul-Cucului:

«Câte nenorociri într'o singură oară: umerii răniţi de uşorii ferestei, mânile sângerate de spinii gardului şi capul spart de piatra din uliţă când căzuse jos!... câte pagube într'o noapte numai: pălăria uitată în iatac la Pachiţa, surtucul şi pantalonii fâşieţi bucăţele, şi pantoful, pantoful CEL DE GLANŢ, rămas pradă în mânile lui Petcu!...»

Paspandachi jură acum, înaintea perucei, «ce sta aşezată după sobă ca un testamoniu al trecutului său», că nu se va mai încurca cu femei care au coadă după ele». Insă a nu iubi la fel, o! aceasta nu e cu putinţă pentru gingaşa natură a junelui nostru; mărginirea hotărîrii sale e numai ca obiectul suspinelor să nu fie o cometă ca Pachiţa, să nu aibe taţi şi fraţi, să nu seamene cu Dulcineea dela pastramagie. O atare fiinţă e Cheti sau Catti, «toate deodată: şi fată mare, şi măritată, şi văduvă», cu locuinţa în Petru Bacal N. 20; frumuseţea «liberă ca pasărea cerului, pe care orice vânător o poate împuşca când ar voi». Căci, cine e Catti a d-lui Adrian, ba a nuvelei d-sale? Tachi o vede într'o seară la teatru, şi-i prăpădit! Amicul său Chilipirgescu, «un patriot din cei mai liberali şi mai de treabă», îl introduce a doua zi în *buduarul Afroditei.*

«Catti sta încă în aşternut, însă asta nu făcea nimic: ea era dispusă totdeauna a primi în orice toaletă s'ar fi aflat.

După ceremoniile obişnuite de prezentare, Chilipirgescu îşi luă îndată pălăria şi bastonul, salută pe Tachi cu un «bonjour» ce fu ripostat de un «mersâ» recunoscător, şi plecându-se la urechea Cattii îi zise încetişor:

— Ia seama, Catti; ţ'am adus un boboc de smuls; vezi de-l jumuleşte binişor.

— Lasă pe mine, răspunse ea.

Şi Chilipirgescu ieşi ducându-se în treaba lui, lăsând pe Paspandachi singur înaintea Zeiţei sale adorate.

— Cât de mult doream să fac cunoştinţa matale! — începu Catti, scoţind un picior de sub învălitoarea şi lăsând desvălit sânul pe care voluptatea se leagănă cu o graţie ademenitoare.

— D'apoi eu, duduţa mea! — răspunse Tachi sclipind din ochi cu aprindere. Căci când ai şti îngerul meu ce simţesc în mine... şi spre dovadă te rog ceteşte această poezie ce am scris astă noapte în focul amorului pentru mătăluţă ».

Catti a ştiut să-şi joace rolul de minune. Dintâi, ea stoarce dela lesneîncrezătorul nostru erou 15 zimţi pentru quasi-plata a unor datorii închipuite; apoi îl pofteşte deseară la sine, ca « să petrecem împreună »; în fine, când Paspandachi sboară sub vălul întunericului la chemarea zeului Priap...

« ... când intră în lăuntru, Catti şedea a lene pe canapea şi se juca cu friza unui bărbat ce sta lungit lângă dânsa; era un tânăr jurnalist ce studia, pe semne, în braţele frumoasei grizete vr'un articol de fond... politic. Cum zări pe Paspandachi, Catti se sculă cu grabă, merse înaintea lui şi oprindu-l în loc îi zise încetişor:

— Pentru Dumnezeu! Tăchiţă ieşi degrabă. Acesta-i amantul meu de care ţ'am vorbit; chiar acum mă certam cu el şi-i spuneam să-şi caute de drum că nu-l mai iubesc. Du-te drăguţă, căci mă tem să nu înţeleagă că l-am schimbat pentru tine şi să-ţi găseşti beleaua. Peste « un ceas voi fi singură şi atunci poţi veni.

Tachi fugea de belele ca dracul de tămâie; aventura din Tataraş era încă proaspătă în memoria sa, şi deci fără a zice măcar un cuvânt se retrase furişându-se ca un iepure.

Ceasul trecu ca o clipeală şi iată-l iarăşi îndărăt; însă astă dată în camera de 'ntâi era întuneric, Catti nu se afla acolo şi numai slujnica îi ieşi înainte întru întâmpinare.

— Unde-i stăpână-ta?

— S'a dus cu Cuconaşul ce erea dinioare aice.

— Ce fel s'a dus; strigă el mânios — când mi-a zis să vin peste un ceas că va fi singură?

— Apoi ia s'a dus;... dar m'a lăsat pe mine în locul D-sale, zise slujnica mădârându-se înaintea lui şi strângându-l de mână cu înţeles. — Of Tăchiţă, Tăchiţă! Cum de m'ai uitat tu pe mine! Nu-ţi mai aduci aminte cât de mult mă iubeai când eram spălătoriţă la Cucoana Zamfira în Păcurari?... »

Paspandachi jură pentru a doua oară, în faţa credincioasei sale peruce, a nu mai umbla după *panghioane* şi *palaţandre*. De acu'nainte obiectul dragostei sale va fi numai doară vreo fiinţă statornică şi ca şi legiuită, fără coadă şi fără datorii; mai pe scurt: o întreţinută. A treia ispită! Norocul, ba mai bine zis nenorocirea, grăbeşte împlinirea dorinţei tânărului nostru. Intr'o seară el zăreşte ieşind dintr'o magazie o modistă, o abordă, o întovărăşeşte până la dânsa, îi face oarecari propuneri, şi-i primit *pentru o sută de lei pe lună*. Una sută douăzeci de zile în şir Musu Tachi gustă, fără a se sătura, netulburata fericire a căsătoriţilor.

« Intr'o zi — sâmbătă la 12 Mai în ziua sfântului Epifanie, zi nefastă pentru Paspandachi — el îşi primise leafa şi după ce merse de-şi plăti abonamentul mai întâi pentru mâncare la BAROTTY se întoarse şi pe la Nina.

Când intră în casă, Nina cu părul vâlvoi şi cu hainele rupte sta trântită în mijlocul odăiţei şi se bocea amarnic.

— Ce este? ce s'a întâmplat? strigă Tachi speriat de poziţia pierdută a metresei sale.

— Of! nenorocire! ţipă ea înecându-se în plâns.

— Dar bine ce este, Nina?

— Inchipueşte-ţi dragă că mi-a dat Madama azi să calc o rochie de bariz a Cucoanei Titifneasca, şi nu ştiu cum am uitat fierul pe rochie şi am ars-o. Madama s'a mâniat şi a început a mă ocărî, eu încă m'am mâniat şi i-am răspuns, Madama s'a mâniat şi mai tare: m'a luat la bătaie, m'a socotit îndată şi m'a dat afară; ba încă m'a scos datoare cu 200 lei pentru rochia arsă, şi până-i voi plăti a trimes un epistat de mi-a luat zălog toate rufele de 'mpreună şi cu cămăşile tale. — Oooof! vai de mine şi de mine! Ce-o să mă fac eu acum?... — Şi biata femeie se izbea cu pumnii peste cap şi-şi smulgea părul ca o nebună ».

Tache, nu fără a ofta, deslegă mica sa punguţă: « Nina se linişteşte, şi trebile se statorniciră iar *in statu quo ante bellum* ». Dar, vai! ziua de 12 Mai n'a trecut încă! Modista locuia pe Bahlui. Paspandachi se culca la ea, ca toţi acei care se culcă la *ele*. La o oară după miezul nopţii *fluviul eşean* inundă mahalaua. Cinovnicelul nostru, spre a nu fi supraprins la amanta sa, ceea ce i-ar fi întunecat numele în ochii lumii...

«... se îmbrăcă într'o clipă, ieşi în cerdac, sări pe zaplazul ogrăzei din vecinătate şi porni de-a încălecatele să se târâe până în capăt la uscat, înainte de a apuca apa să se suie mai la deal. — Planul său era ingenios! Dar tocmai când erea să se vadă mântuit, un câne din ogradă văzând o momâe ce se furişează pe zaplaz, se repede hămăind cu turbare: Tachi se spărie, îşi pierde echilibrul şi cade ALIVANTA-PLĂCINTA ca o broască în mijlocul apei. — Fatalitatea fatalităţilor!!!... Musu Tachi Paspandachi se boteză de a doua oară cu straie cu tot, cu SINGURELE STRĂIŢE CE LE MAI AVEA!...

Asta era prea mult. Soarta îşi făcea prea mare râs de dânsul: dar cineva trebuie, vrând nevrând, să se supue decretelor sale şi să sufere cu bărbăţie toate ispitele ce ea le trimite!... — Se scoală deci din apă nefericitul tânăr murat ca un şoarece şi plin de glod ca un cotei îşi găseşte abia pălăria ce plutea ca un dubas şi tremurând de frig se duce acasă plângând.

Ei bine! în ce stau acum lucrurile? Straile stricate, în pungă nici o leţcae, şi credit... comerţul se află în criză! Cu ce se duce mâne la canţelarie? Nu-i rămâne alta decât să alerge iar la paltonul CEL DE JUDECATĂ, pe care-l aruncase cu dispreţ».

Peruca primeşte acum, deşi cam târzior! jurământul al treilea şi de pe urmă al nefericitului biurocrat; «în vecii vecilor nu voiu mai umbla după femei», fie ele văduve, modiste, afrodite sau chiar ermafrodite! Dar cruda lui soartă nu se mulţumeşte cu prigonirile trecute. Ea-i pregăteşte chiar pentru a doua zi ultima şi cea mai cruntă lovitură: Unirea Principatelor e proclamată, Divanul e desfiinţat, cinovnicii săi rămân fără slujbă cu jumătate de leafă...

Ce face oare acum la Bucureşti Musu Paspandachi? Cum trăeşte, şi cu ce isnoave îşi mai petrece timpul? Nu ştiu. Ştiu atâta că Pachiţa, Catti şi Nina se usuc de dorul său; că jupân Raicu povesteşte adese-ori cu haz, stând în dugheană cu vecinii, patarania ibovnicului fetei sale; că Chilipirgescu istoriseşte la toţi cu plăcere aventura burlescă şi înşelăciunea prietenului său; că cânele ce l-a spăriat a turbat şi a crăpat, şi că Bahluiul n'a mai avut de atunci cinstea să boteze în glodul său o persoană atât de SEMANDICOASĂ ca iubitul nostru Musu Tachi Papandachi!»

De pre analiza de mai sus se poate judeca, cât de original şi de plăcut e *Musu Tachi Paspandachi* al amicului Adrian. Până şi stilul

d-sale, care ar fi de tot neiertat în orice altă sferă, e măestreşte adaptat la caracterul materiei. Nimeni nu întrece pe iubitul *Bondar* în cunoaşterea termenilor technice ale limbei noastre biurocratice: tars, ighemonicon, veli-glas, a prăpădi într'un buc hodorogul, dickisele, fesfesele, handâc, a propozarisi, semendicos, selemet, alivanta-plăcinta, etc. Toate personajele nuvelei, de asemene, sunt schiţate de minune: Chilipirgescu, Catti, Nina, Ioja, până şi baba dela Tataraş, vă apar înaintea ochilor palpitând din viaţă, ca figurile triviale ale picturii flamande. Dar citiţi însăşi scrierea, şi atunci nu mă îndoesc, că, din amoare pentru literatura pământeană, vă veţi grăbi a vă uni voacea cu a mea, pentru a striga către autorul Calendarului: «Lasă de o parte poeziile tale... şi lucrează în ceea ce-i tăria ta: în descrierea cinovnicimei noastre, al cărei poţi fi Omer... şi nu Omer ca d-l Asachi!».

Păcat, zău păcat, că nenorocitul Tachi Paspandachi, mai înainte de a se încurca cu Pachiţa, Catti şi Nina, n'a făcut cunoştinţa prietenului nostru d-l N. Ionescu. Această singură împrejurare l-ar fi scăpat de multe belele! Femeile, — i-ar fi zis fostul redactor al *Tribunei Române*, — nu sunt atât de negre, precum ţi s'au arătat ele ţie; numai nu le căuta, frate, nici în Tataraş, nici la Petru Bacal, nici în mahalaua Bahluiului! fă ca mine: du-te la Varatic! Aşa ar fi spus, chiar din filantropie, d-l N. Ionescu; şi nici ar fi putut să stea un Paspandachi contra unei elocinţi *tribuniane*. Dar oare ce are aface Varaticul cu d-l N. Ionescu; sau, cu alte cuvinte, oare ce are a face d-l N. Ionescu cu Varaticul? Ce are a face! poftim, întrebare! *Facerea* d-sale se cunoaşte din scrierile d-sale. Cum de nu ştiţi, că, din călătoria sa la monastirea femeească dela Varatec, d-l N. Ionescu aduse o mulţime de *copii*... 2, 3, 4, numărul precis nu l-am aflat până acum... din cari o parte s'a făcut cunoscută publicului din sfârşitul anului vechiu şi începutul anului nou. Dintâi, ca un «avant-goût», apăruse la lumină: *Viaţa maicei Nazaria prima stariţă de Varatic (1788 — 1814); de pe un manuscript anonim păstrat de maica Evghenia Negri*. Apoi în curând: *Istoria formării monastirei Varaticul de maica Epistimia Hagiu*.

Pe titlul acestei publicaţiuni numele editorului, menţionat aiurea într'o notă, lipseşte, fiind înlocuit, nu ştiu cum, prin următorul simbol:

0 0 0 0 0 0 0

0 0 0 0 0 0 0

pe cari unii îl restălmăcesc aşa : *zero* înmulţit prin *zero* sau *zero* adunat cu *zero ;* iar alţii se mulţumesc a bodogăni cu nedumerire: ce de mai găuri a întrebuinţat d-l N. Ionescu în chestia Varaticului!

Iată precuvântarea editorului la *Viaţa Nazariei* şi la ulterioarele *reproduceri varatice :*

« Numele celui ce a făcut această biografie pioasă a maicii Nazariei nu se ştie. După caracterul stilului ei, după icoana scrisorei manuscriptului, ar putea prepune cineva că însăşi maica Olimpia este autorul. Insă din o foaie preţioasă resleţită învederat dintr'o scriere mai întinsă dictată, de bună seamă, de maica Olimpiada, precum şi din scrierea unui Vasile Lupea, *Transilvano-Chiciudeanul*, din 1834 manuscript cunoscut sub titlu: *Talpa Varaticului*, şi îndreptat pe alocurea de venerabila stareţă cu chiar mâna sa, nu mai puţin şi din alte documente autentice rămase de la maica Olimpiada, am putea încheia cel puţin că scurta biografie a maicei Nazariei, ce pentru însemnătatea ei istorică se dă la lumină, n'a fost străină de inspirarea Olimpiadei.

Zicerea următoare din scrierea de faţă ar autoriza această din urmă presupunere:

« *Alţii, zice nu ştiu vieaţa preacuvioasei Nazariei, numai ucenița sfinţiei-sale prea cuvioasa Olimpiada, prin carea i-au fost şi aducerea şi stăreţia în Varatic, tot prin prea-cuvioasa Olimpiada, ş. c.* ».

Editorul închină această *Vieaţă* a prea-cuvioasei maicei Nazariei cuvioaselor mirese ale lui Hristos din s. m. Varaticul. Maica Olimpiada numia pe unii din profanii vizitatori ai lavrei sale *tâlhari de suflete*...

Eu unul n'am căutat a lua din sfântul dominiu al Olimpiadei decât nişte hârţoage ca aceasta pe care, mulţămită obligenţei bine cunoscute a maicei stareţe actuale şi a maicei Evgenia Negri, le voi scoate pe rând la lumină spre mărirea nemuritoarei Olimpiade.

Mulţi vor zice: Da ce? tocmai din vieaţa călugărilor şi a călugăriţelor au ajuns Românii timpului acestuia de a lua cele mari pilde de virtute şi de evlavie! Eu unul am temei de a crede că da. Ba chiar sunt încredinţat că, de şi pe la mânăstirile noastre îndeobşte se arde astăzi mai puţină smirnă de cât iarbă nicotiană, totuşi un profum de antică virtute română se simte acolo mai mult de cât oriunde ».

Cine se mai poate îndoi, cum că d-l N. Ionescu n'a furat *niciun suflet* din monastirea Varaticului: sufletele sunt de obşte prea uşoare şi n'au nicio valoare politico-economică. Scoaterea copiilor, tipărirea lor *en petit*, au fost, negreşit, toată sarcina d-sale, ca viajor, tipograf şi literat. Incât se atinge de încredinţarea că « antica virtute română », s'ar fi păstrând până azi la călugăriţele noastre; apoi nu ne putem rosti, mai înainte de a ne lămuri însuşi d-l N. Ionescu, dacă cuvântul *virtute* d-lui a luat în sensul latin, sau în înţelesul românesc, moraliceşte sau fiziceşte; dacă *maicile* şi *miresele* au *antiquam virtutem romanam*, sau sunt numai cât nişte *femei vârtoase*, cum zice poporul nostru, în ochii cărui tăria trupului e apogeul perfecţiei omeneşti. Până atunci, să cercetăm numai interesul istoric al ambelor publicaţiuni, « scoase pe rând la lumină spre mărirea numelui nemuritoarei Olimpiade »; un nume pentasilabic, care, ce-i dreptul, a fost şi mai înainte destul de lung, fără însă a fi vreodată mare.

D-l Ionescu crede, *bona fide*, că publicaţiile d-sale despre începuturile Varaticului ar avea o coşcogea însemnătate istorică. Ca editor, d-lui e un fel de părinte; ca părinte, d-lui fireşte îşi laudă copiii; dar ceea ce d-l Ionescu a uitat să facă, fie ca editor, fie ca părinte, este de a ne hărăzi un singur cuvânt prin care să-şi justifice bine-rău credinţa. Un tată zice: « Nu vă puteţi închipui isteţimea Costicăi! Se joacă cu cărţi, mănâncă pe cărţi, toate numai pe cărţi şi cu cărţi! O să iasă un Voltaire! » Oricât de iperbolică e logica unui aşa tată, ea este totuşi mult mai temeinică decât aceea a d-lui Ionescu, când d-lui întrebuinţează zicerea « însemnătatea istorică », fără a-şi dovedi vorba măcar prin o umbră de argument! *Ipse dixit*, « el însuşi a zis » a şcoalei filosofice italice, nu e deajuns pentru a îndupleca minţile cele nedogmatice din timpul nostru. Un filolog ca Moja descopere câteva bucăţi, nu varatice, ci din pierduta « Respublica » a lui Cicerone. S'ar părea, că singur numele faimosului orator era o destulă chezăşie de interesateaţă. Mai trebuia oare să se probeze însemnătatea unei astfel descoperiri? Celebrul Italian a socotit totuşi, că aceasta e neapărat chiar pentru un Cicerone! D-l Ionescu gândeşte, dinpotrivă, că maica Olimpiada n'are nevoie de o asemenea lucrare! Deosebirea între d-l Ionescu şi Moja este aici, precum vedeţi, tot aşa de mare, ca între maica Olimpiada şi Cicerone.

Studiul trecutului monastirilor, şi la noi, şi pe aiurea, poate fi mai mult sau mai puţin interesant şi important, sau din punctul de vedere istorico-filosofic, sau din acel istorico-literar, sau din acel istorico-archeologic; sau, în fine, din toate-trele deodată. Ca un aşezământ social, o monastire are o mai mare sau mai mică, o mai bună sau mai rea înrâurire asupra spiritului şi energiei poporului, în sânul căruia s'a desfăşurat. Acesta e punctul de vedere istorico-filosofic. Ca o specie de şcoală, în care călugării sau se învaţă ei înşişi, ori învaţă pe alţii; ca o *casarmă*, aşa zicând, a cărei disciplină permite numai ruga, munca şi citirea; monastirile au grămădit în chiliile lor fel de fel de produceri literare, mai vechi sau mai noui, mai de preţ sau mai de rând. Acesta e punctul de vedere istorico-literar. Ca o arhivă monumentală, crescută câteodată în cursul secolilor, o monastire cată să prezinte istoricului mai multe sau mai puţine, mai scumpe sau mai obişnuite isvoare epigrafice, diplomatice, paleografice, iconografice, arhitectonice, etc., a cărora deslușire aruncă o mai vie sau mai slabă lumină asupra sorţilor naţionale. Acesta e punctul de vedere istorico-arheologic. In cele mai multe cazuri, însemnătatea filosofică, acea literară şi arheologică sunt întrunite; încât istoria unei antice monastiri ne înfăţişează la olaltă şi tabloul lucrării călugărismului asupra vieţii unei ţări în diferite epoce; şi galeriile unui preţios muzeu ştiinţific şi artistic. Văraticul d-lui Ionescu încape el oare în această clasă? sau, la adică, este el însemnat batâr din unul singur din acele trei puncte de vedere istorice? Care-i interesateaţa sa filosofică? Care-i acea literară? Care-i acea arheologică? Din cele publicate până acuma de d-l Ionescu, suntem plecaţi a crede, că d-lui n'a găsit între călugăriţele dela Văratic nici prea multă filosofie, nici prea manină lumină, nici lucruri vechişoare, vreau să zic « archeologice ».

I. Cronica monastică arată pretutindeni aceeaşi nestrămutată treptare în urmarea fazelor: adăpost pentru fedea prigonită, adăpost pentru luminile primejduite, adăpost pentru neputinţă sau lene. Nu numai în Europa şi nu numai în lumea creştină am putea adeveri această lege istorică-filosofică: mergeţi în Tibet sau în India, urcaţi-vă în anticitatea Caldeii sau a Egiptului, și-ţi vedea tot atât! De 'ntru 'ntâiu

cultul vechi, — împiedecând creşterea unei noi şi duşmane mărturisiri, cei goniţi, sfinţii Pauli-pusnici sau Antonii, — se trag în munţi, în codri, în pustietăţi; ducând cu sine şi tăinuind în umbră *evangeliul* lor: aceasta e schitul primitiv. Apoi luptele politice, lipsa de siguranţă, năvălirile străinilor, silesc pe oamenii paşnici şi cugetători, — pe sfinţii Vasili sau Benedicţi, — a-şi căuta odihna în singurătate sau în armonia unei obştii, alcătuite din o seamă de inşi cu aceleaşi dorinţi. Ştiinţa, fiica liniştii şi a concentrării, devine petrecerea şi arma lor. Iată secundul period al istoriei monăstireşti. In sfârşit, goana religioasă nu mai fulgeră; barbarii nu mai năbuşesc; ţara nu mai geme de anarchie; cultura e universalminte răspândită şi susţinută... la ce oare mai poate servi călugărimea? monastirile se umplu acum de becisnici şi trântori.

Aplecaţi aceste trăsături generale către Moldova în parte; ceea ce aţi putea face tot aşa de bine în privirea orişicărei alte ţărişoare, române, sau neromâne, ortodoxe, schismatice sau chiar păgâne.

In secolul V, când creştinismul nu era încă destul de întărit nici la Roma, iar cu atât mai vârtos pe 'n provincii; când Goţii, Gepizii, Hunii, şi atâţi alţii câtcâuni stăpâneau şi asupreau întinderea vechei Dacii; un Niceta fundă în ascunsul poalelor Vrancei «monastirea Milcovanului», carea, dintâiu creştină nedesbinată, mai înainte de naşterea schismei; apoi papistaşă în cursul mai multor sutimi de ani sub numele de episcopatu milcovian; după un interval oarecare de nefiinţare, fu reînoită în veacul XVII de către Constantin Vodă Cantemir în duhul ortodoxismului, numindu-se «Mira». Acesta e cuibul creştinătăţii în Moldova: monastirea apostolică. Sub Alexandru cel Bun, sub Ştefan cel Mare, sub Petru Rareş şi urmaşii lor; când resmeriţele dinastice dinăuntru şi încălecările vrăjmaşe din afară, Turcii, Ungurii, Leşii, Cazacii, Tătarii, ferbeau din toate părţile; s'au râdicat la fiinţă sântele locaşuri Neamţul, Putna, Moldoviţa, Probota, etc.; în care floreau literele şi artele atunci când câmpiile din giur răsunau de strigătele voinicilor şi de loviturile armelor. Vorbi-vom şi despre epoca a treia? Trebui-va să demonstrăm că monastirile noastre, înfiinţate cam încoace dela jumătatea secolului trecut, nu mai puteau fi nici răsadnice de credinţă, nici tării contra vălmăşagului politic;

ci doară una din numeroasele aplecări ale cuvintelor nemuritorului Montesquieu: «Le monachisme a ce désavantage, qu'il augmente les mauvais effets du climat, c'est-à-dire la paresse naturelle»?

Toate astea se reportă deopotrivă şi către monastirile bărbăteşti, şi către acele femeeşti, cari păşeau pururea în o linie paralelă, de când sfântul Pacomie şi soră-sa, al cărei nume de fericită memorie nu mi-l mai aduc aminte, înfiinţaseră două schituri pe doi ţărmi opuşi ai Nilului. Şi femeile au apostolizat în timpul lor: dovedea Elenele, Clotildele, Pulcheriile, Nivele, Olgele, etc. ale diferitelor popoare. Şi femeile aruncau într'o vreme, mai târziu, în periodul al doilea, o dulce lucoare din fundul chinoviilor; ca Eloiza în scrisorile sale către Abelard, Baudonivia în Viaţa sfântei Radegunde, Hroswitha în celebrele sale încercări dramatice; şi altele. Şi femeile, în fine, au faza lor monastică de «fâltecismu»; când ele fac, bunăoară, ca Olimpiada d-lui Ionescu:

> «Iară întru acea vreme s'a întâmplat unei fiice de preot de s'a despărţit de bărbat, având şi o fiică Ecaterina. Şi pe maica Ecaterina o chiamă Balaşa, de două zeci şi trei ani fiind când s'a despărţit de bărbat, dintr'un oraş ce se numeşte Iaşii. Iară Balaşa, fiind plină de duhul sfânt, şi de Dumnezeu aleasă, au venit la călugărie dimpreună cu fiică-sa Ecaterina».
>
> (Viaţa maicei Nazaria; p. 5).

II. «Care anume din clasele sociale ale veacului de mijloc era menită a scăpa rămăşiţele culturii greco-romane? Mirenii sau clerul?» Iată întrebarea ce-şi propune renumitul Eichhorn în istoria literaturii mijlocii. «Nu mirenii — urmează el mai departe. Nobilii germani, dispuşi numai pentru răsboiu şi pentru vânat, despreţuiau toate «ştiinţele, ca pe un ce muieratic. Poziţia lor în lume nu cerea nici o creştere literară. Pentru a cârmui un ducat, un contat sau un marchezat, nu trebuia nici cea mai mică învăţătură, ci numai o putere fizică, o înfăţişare războinică, vitejia, şi singura cunoştinţă a arcontologiei germane, care se căpăta prin deprindere... Astfel, de nu lua clerul asupră-şi sarcina ştiinţelor, ele ar fi dispărut fără sminteală de pe faţa pământului. Bisericaşii au urmat acestei chemări, înfiinţând şcoli pe lângă catedrale şi pe 'n monastiri». «Călugării

apuseni, — zice Guizot, — au fost desţelenitorii Europei ». « Pân' şi pe 'n monastirile de fete, — mai adaugă el a zice, — studiul ţinea un loc însemnat în cercul îndeletnicirilor zilnice. Monastirea dela Arles, fondată de sfântul Cesarie, întrunea în sine, la începutul secolului VII, două sute de călugăriţe, ocupate, pentru cea mai mare parte, cu prescrierea cărţilor, fie religioase, fie profane ». După ce am făcut să vorbească un Eichhorn şi un Guizot, a mai cita pe alţii ar fi de prisos. Să nu ne mirăm dară, dacă în cursul timpurilor mijlocii aproape toţi învăţaţii şi artiştii, călăuzii vieţii înţelesale, ieşeau de sub steagurile Bisericei.

In Moldova, ca şi în Germania, ca şi în apusul Europei, călugării au fost, într'o vreme, luminoasele făclii ale poporului; numai doară că evul mediu al nostru naţional se începe tocmai atunci când se sfârşeşte acel al ţărilor mai înaintate în cultură şi în fiinţarea politică.

Sub Alexandru cel Bun strălucea la noi geniul lui Grigore Ţamblac, stareţul Neamţului, apoi mitropolitul Sucevei şi în fine al Chievului, unde l-a chemat clerul rusesc, mişcat de renumele acestui mare bărbat. Ţamblac lăsă un însemnat număr de scrieri în limba slavonă, mistuite parte în biblioteca nemţeană, parte prin arhivele ruseşti; şi din cari cele mai însemnate sunt Viaţa sfântei Paraschiva şi Biografia domnului sârbesc Decean. Sub Ştefan cel Mare, înfiinţându-se monastirea Putnei, viteazul principe impuse călugărilor măreaţa datorie de a scrie cronica ţării, mânuind condeiul, pe când voinicii apărau cu sabia hotarele Moldovei. De atunci şi până la finitul secolului XVII, până la Varlaami şi Dosotei, monastirile n'au contenit a scoate la iveală un şir de lumini literare, ca Pamva Berindei, adânc elinist, latinist şi ebraist, autorul celui dintâiu ziciunar slavon; Petru Movilă, steaua Bisericii ortodoxe; Gedeon Balaban; etc. Mai înainte de focul întâmplat de curând la Neamţ, această străveche chinovie poseda 422 manuscripte române originale, 129 traduceri şi 410 manuscripte grece, latine şi slavoane! Germanul Neibaur, profesorul colejului dela Cernăuţi, găsise la monastirea Putna în Bucovina un turn întreg, plin de cărţi şi de manuscripte în diferite limbi! Iată pe unde ar fi putut căuta d-l Ionescu « însemnătatea monastică istorică », în loc de a slăvi *o literatură* ca următoarea:

« Precum o grădină al unuia prea vestit stăpânitor, fiind împodobită cu feluri de flori, puternic mirositoare, şi cu mulţime de pomi a feliuri de roduri îmbogăţită; când nimine nu s'ar împărtăşi întru miroazna acelor flori, nici ar putea gusta din dulceaţa rodurilor ei, fiind cu totul încuiată şi îndosită: atunci s'ar face acea grădină nebăgată în seamă, părăsită, uitată, şi netrebnică; aseminea şi un lăcaş al uneia sfinte monastiri, când cu totul s'ar închide întru tăcere, şi nu s'ar da la iveală fiinţa sa, spre a se împărtăşi tot iubitoriului de mireasmă duhovnicească, şi spre a se îndulci de sufleteştele roduri, s'ar face cu totul părăsită, uitată şi netrebnică. Drept aceea fiind şi această de Dumnezeu păzită monastire, Varaticu, una din grădinele marelui stăpân al ceriului şi al pământului, şi necuviindu-se întru tăcere a se închide buna sa mireasmă duhovnicească, ce se varsă din florile umilitelor rugăciuni, şi a nu se gusta din rodurile cele sfinte ce cresc în pomii cei vii ai inimilor cuvioase, sunt îndemnat cu totul, prin râvna şi dorirea sfiinţiilor-voastre, nu numai spre a descoperi mirosul florilor sufleteşti, şi spre a dovedi prin întărite argumenturi pre dulceaţa rodurilor duhovniceşti, ci mai vârtos m'am îndatorit, după cererea atot soborului Varaticul, din temeiu a da la iveală, atât pe osârdnicul pricinuitoriu al începutului, şi al aflării, şi al întemeierei, acestei grădini sfinte, spre mulţumirea şi spre veşnica ei pomenire, cât şi pre toată întemeierea ei, care se vede astăzi, din talpă a o arăta ».

(Talpa Varaticului; p. 3—4)

III. Respectul, ce însuflă obştimii privirea Crucii şi adesea chiar murii monastirii, întăriţi şi înarmaţi ca o fortăreaţă, înlesneau călugărilor păstrarea anticităţilor, adunate şi moştenite din generaţie în generaţie, şi care uşor s'ar fi pierdut, pentru cea mai mare parte, în mânile particularilor. In aşa chip, monastirile deveneau pinacotece şi cartofilace ale timpului. Astăzi, după ce faza cea strălucită a istoriei lor a apus de mult, înlocuindu-se prin faza trândăviei, mii de eruditi răscolesc în toate unghiurile Europei locaşurile, câte au mai rămas din trecut, scoţând la lumină de sub oborocul decădinţii ici un uric, schimbând prin cuprinsul său faţa istoriei locale; colo o icoană, purtând numele vreunui uitat maestro; mai departe vr'o sculptură; sau un port străbun; sau o mosaică; etc., etc. Unele aşa cercetări monastice sunt cu atât mai neapărate şi mai grabnice, că nedemnii urmaşi ai Tomilor d'Aquino cam învălesc masline într'o

glosă virgiliană, astup o butelcă cu vr'un fragment din Tit-Livie, sau zugrăvesc vr'un sfânt Dunstan, cum strânge cu cleştele nasul dracului, deasupra unui *fresco* de a lui Rafael. Numai hrisoavele şi-au păstrat oarecum preţul în părerea materialiştilor monaci; ele privesc la moşii, la danii, la scutinţi...

D-l Cogălniceanu în *Archiva Românească* şi d-l Odobescu în *Revista Română* au prezentat câte un specimen despre ceea ce se poate culege de prin monastirile române, şi în Moldova, şi în Muntenia, în privinţa arheologică; dar mai mult rămâne de făcut de acum înainte!

Uricele domneşti, aflătoare pe la monastirile noastre, sunt nenumărate. O mare parte din ele am cunoscut de pe copiile Arhivei Statului din Iaşi, prescriind pentru mine peste patruzeci de documente numai dela Ştefan cel Mare! Din sfera epigrafică, inscripţiile monastirii Putna sunt de mult descrise, deşi într'un mod greşit, din cauza necunoştinţii limbii slave. La monastirea Tazlăul atrag atenţia arheologului portretele lui Ştefan cel Mare cu doamna sa Maria, al lui Bogdan cel Grozav, etc.; arhitectura unor vechi ornamente, inscripţiile de pe pietre; şi altele. In Bistriţa rămăşiţele epigrafice sunt şi mai numeroase. Aci mai aflaţi chipurile lui Roman Vodă tatăl lui Alesandru cel Bun, al lui Petru Rareş, al doamnei Elena... La Neamţ veţi vedea evanghelii legate în argint tocmai din începutul secolului XV, sfeşnice, pàhare şi vase din epoca marelui Ştefan, portretul letopiseţului Urechea, al teologului Grigore Ţamblac, al mitropolitului Teoctist. Oare găsiţi ceva asemenea în Varaticul d-lui Ionescu? Nu cumva însemnătatea istorică a acestei monastiri se mărgineşte în cele enumerate de maica Epistimia Hagiu: 4 biserici, 7 clopote, 300 chiliuţe, 700 călugăriţe, 12 moşii şi 13.000 galbini venit?

Aşa dar putem zice, fără frică de păcat, cum că, din toate punctele de vedere, cele două sau trei publicaţii varatice ale vechiului redactor al *Tribunei Romàne*, ca şi cele multe de acum înainte, au o însemnătate istorică mai mult decât îndoielnică. Nici filosofia istoriei române, nici literatura pământeană, nici arheologia noastră, nu câştig nimic de dorit din aceste «Vieţi», «Istorii», «Talpe», etc., ale d-lui Ionescu; şi oricine va voi să ştie mai de aproape ceea ce-i Văraticul, cată mai bine să recurgă la următoarea scurtă descriere, publicată

an de părintele Musceleanu, carele arată adevărul, măcar că vorbeşte tocmai într'un Calendar:

« Această monastire este numai de 56 ani; dacă va fi fost alta mai dinainte, n'am putut descoperi, din cauză că vârsta înaintată, în care se găseşte Superioara, face ca administrarea să fie deranjată. Inscripţia următoare se găseşte d'asupra uşii, de unde am copiat-o la 31 Iulie. † La anul 1807, s'a zidit această sfântă şi Dumnezeiască biserică ce se prăznueşte hramul Adormirea Maicei Domnului, prin osârdia şi osteneala sfinţiilor sale a Prea-cuviosului şi Duhovnicului nostru părinte Iosif Eroshimonahul, ş'a Cuvioşiei sale Shimonahiei Olimpiada. Iar cea întâe cheltuială a fost de la Maicele Sf. Locaş, al doilea a iubitorilor de D-zeu miluitori, şi cea întâe ctitoră Sfinţia sa maica Elencu Palade, care înzestrare este mai mult dela D-ii, dăruind patru moşii, şi anume: Bâlileştii, Cleja, Zărneştii, Pereşanii cu alăturatele părţi, şi Shimonahia Elisaveta Balş ctitora a dăruit moşia Vultureşti; cu alăturatele părţi, şi îndestule odoare Sfintei biserici a făcut împreună cu fii sfinţii sale. Iară meremetul înoirii bisericii, atât în lăuntru cât şi pe din-afară, este cheltuiala iubitorilor de D-zeu bine-făcători ctitori şi a răposatului mare Scalam (se vede că a vrut să zică Scarlat dar nu s'a putut descifra) Palade, precât şi a răposatei Shimonahii Fevronia... şi sfintei M-te, toate s'au săvârşit tot în zilele sfinţii sale Olimpiada stariţei sfintei monastiri Varaticul, 1841, Oct. 20. — Am zis, că bătrâneţa şi privilejul naşterii superioarei au moleşit administraţia; aceasta este adevărat, şi ca să probez mă simţ dator a însemna următoarele linii: Vrând a vedea, ca la toate monastirile ce vizitasem pân'aci, odoarele cele mai frumoase (de va fi având) cu care se ornează biserica pe serbări mari, nu s'a putut găsi cheile!!! Crezând (şi această credinţă este adevărat raţională), că la un stareţ şi stareţă trebue să fie uşa deschisă pentru toţi şi la orice timp, am cerut să vizităm pe superioară: ni s'a răspuns după un moment, că maica se găteşte de masă; la acest răspuns am fost curios ca să ştiu ca ce persoană este superioara: mi s'a răspuns că este cucoană şi se numeşte *Efrosina Lazu*. După o oară şi mai bine a trimis ca să ni se spue că are timp ca să ne primească, şi că este la cafeaua după masă; însă pentru noi erea târziu. Şi aici ca şi la Agapia sunt cele mai multe maici de familie, care trăesc de la sine şi în lux ».

Acei cari au auzit nu tocmai de mult discursul de deschidere al d-lui Ionescu, ca profesor de istorie universală la facultatea filosofică din municipiul Eşului, vor pricepe foarte lesne, şi numai ei singuri

vor pricepe, ceea ce vrea să zică «însemnătatea istorică» în graiul d-sale. D-l Ionescu zise atunci între altele, fără ca să zâmbească măcar: «E *absurdă* părerea acelor ce pretind că istoria trebue să fie «nepărtinitoare». Eu sunt martor ocular şi auricular, cum că «absurditatea» a ieşit în adevăr din gura profesorului. Prin urmare, dupre propria teorie a d-sale, istoria fiind de dritu supusă părtinirii, şi părtinirea fiind necesarminte lucrul cel mai individual în lume, apoi «însemnătatea istorică» se traduce altfel prin o *însemnătate individuală.* Varaticul e însemnat pentru părtinirea d-lui Ionescu; deci, el posedă o însemnătate istorică. Băgaţi seamă, că discursul profesorului nostru, oricât de des-cusut, a fost nu zic «înţeles», ci aplauzit; mă tem că şi el a avut o *însemnătate istorică* pentru părtinirea ascultătorilor! Ce-i dreptul, întrucât se atinge de aplauze, — pas grand' chose! — apoi Eşenii noştri au nişte palme pe cât se poate de integinţi! Iarna aplauzele pune sângele în circulaţie şi încălzesc mâinile; vara ele fac vânt şi produc răcoare. Ce egoism din partea ascultătorilor!

E curios a vedea, cum bătuta din palme celebritate ştiinţifică a oratorilor noştri *ex cathedra* se întunecă şi dispare niţel-niţel, de îndată ce le vine în cap nenorocita, vreau să zic mântuitoarea idee de a pune mâna pe condeiu. Iată, bunăoară, d-l Alexandrescu, hotărîndu-se a da publicului un specimen *tipărit* despre cunoştinţele sale literare, în loc de a se mărgini în sfera farselor ca «Balul mortului» sau ca *Bondarul* din «Zimbrul şi Vulturul», traduce în versuri ceva din Juvenal în modul următor:

Pururea tot asculta-voi? Să nu replic niciodată,
D'a lui Codru reguşitul, Tezaida, asurzit?. ,.
D'aici lacrimi şi mânia! L'aste deci tu te gândeşte
Până ce semnalul încă de trompetă nu s'a dat.
Casca când copere capul, de căit timp nu mai este,
In Flaminea şi Latina cenuşa ce odihneşte.
Contra ei să cerc eu dară ce-adevăruri se 'nvoeşte!»

Iată, începutornica *matemă* (*μάθημα*) d-nii *Ma*iorescu-*Te*odori-*Mâr*zescu, scriu faimoasa lor adresă din 18 Aprilie! Iată d-l Ionescu, foarte

hazliu în publicismul neştiinţific al *Tribunei Române*, «măreşte numele nemuritoarei Olimpiade»! Şi apoi să vezi cât de tare se supără d-lor când le vorbeşti verde în ochi! D-l Alexandrescu te sdrobeşte în cursul d-sale! D-l Maiorescu, ale cărui baze teoretice, iubesc a fi drept, dau o frumoasă speranţă pentru viitor şi care, prin urmare, formează ca o excepţie în mijlocul celorlalţi, te ucide şi d-lui, prin imitaţie, în cursul d-sale! D-l Ionescu te cruţă în clasă; dar te atacă întâlnindu-te cumva în vreo locantă, ceea ce mi s'a întâmplat şi mie... deşi m'a ferit sfântul de a fi ca zeul Canop din Egipt, care se reprezinta în forma unui cruşon de bere...

GAMENUL DE PARIS[1])

Gamenul de Paris se reprezintă de atâtea ori şi cu atâta succes de Societatea Dramatică din Bucureşti, încât ar merita de a fi jucat şi la Peking, dacă teatrurile chineze, mai puţin progresiste decât scena română, n'ar persista cu încăpăţânare de a respinge orice piesă tradusă, fie cât de bună, mulţumindu-se cu repertoriul naţional, fie câtde rău.

Dar comedia, de care vorbim aci, e nu numai străină, ci mai are o calitate, pe care Chinezii nu o vor putea înţelege niciodată: ea este compusă de doi autori, adică se aseamănă cu o casă plănuită de doi arhitecţi, cu un pod făcut de doi ingineri, cu o corabie povăţuită de doi cârmaci.

La noi, în China, se admite numai doar un plug, tras de doi boi; căci, în asemenea caz, amândoi colaboratorii ascultă, cu cea mai oarbă supunere, biciul unui director numit plugar, încât s'ar putea zice că acesta este unicul *autor* al brăzduirii: meşteşugul de a se asocia doi literaţi, pentru a scri o singură piesă, e cu totul necunoscut Chinezilor, pe când în Europa se întâmplă, câteodată, ca zece pretinşi bărbaţi de geniu să coopereze la naşterea unei pagini.

---

[1]) *Satyrul*, Nr. 2, 13 Februarie 1866. Cronică publicată sub pseudonimul Puang-Hon-Ki.

Acesta este rezultatul principiului economico-politic de Asociaţiune: asociaţiune între cismari, asociaţiune între brutari, asociaţiune între hornari, asociaţiune între tipografi... de ce dară să nu fie şi o asociaţiune între romancieri sau între autori de comedie?

Ziare, redijate de mai mulţi, s'au văzut şi în China, unde bunăoară Gazeta numită Imperială există de două sute de ani, trecând prin mii de redacţiuni succesive. Dar se ştie, că un ziar este cu atât mai bun, cu cât e mai variat în toate, în idee, în sujete, în stiluri, până şi în puncte de vedere; precum e, de pildă, *Times*-ul englezesc, cel mai celebru jurnal în Europa, demn rival cu Gazeta Imperială dela Peking, şi în care, asupra aceleiaşi materie şi în aceeaşi zi găsiţi opiniuni pentru şi contra. Un romanţ, o dramă, o comedie, să fie oare tot aşa?

E de mirare, că, până acuma, cu toată faima teoriilor economico-politice, nu s'au văzut încă doi poeţi asociându-se pentru a face o singură poemă, deşi poema este şi ea, în esenţă, nu alta decât un romanţ sau o comedie sau o dramă versificată. De ce oare această excepţie? Dacă unitatea de concepţiune şi de execuţiune se cere dela o poemă, apoi neapărat cată să se ceară şi dela un romanţ sau dela o piesă teatrală. Dacă acea unitate e de prisos în romanţ sau în piesă de teatru, atunci nu înţelegem pentru ce ea să nu fie tot aşa de prisos în poemă. Bazându-ne dar pe principiul de asociaţiune, noi sperăm şi ne mângâem că peste puţin timp literatura europeană va produce un *Child-Harold* sau un *Faust*, scris de câte o companie de zece poeţi.

Ş'apoi autorii, astfel asociaţi, nu e necesitate să fie compatrioţi; iară progresul credem că va mai face în curând ca ei să nu fie datori nici măcar de a scri opera comună toţi într'o singură limbă: poema, ce o aşteptăm noi dela geniul asociaţiunii, va putea fi compusă din douăzeci şi cinci capitole în douăzeci şi cinci diferite limbi: un capitol englezeşte, un altul franţuzeşte, de aci nemţeşte, şi aşa mai departe. Eu unul mă propun, de pe acum, de a scri un capitol în limba chineză, iar colegul meu San-huang-ki, poet distins, născut la Si-dsang, în partea sudică a Chinei, va putea procura un alt capitol în limba tibetană, pe care îl va citi cu plăcere venerabilul Dalai-Lama.

Gamenul de Paris fu compus, din nenorocire, numai în limba franceză, deşi unul din autori e Olandez. Zic *din nenorocire*, căci, dacă

d-l Van der Burch ar fi scris partea sa din comedie în limba olandeză, iar celălalt autor, d-l Bayard, în limba franceză, atunci lectorii lipsiţi de cunoştinţa uneia din aceste limbi n'ar fi în stare de a constata că piesa nu are unitate de direcţiune.

Autorii asociaţi îşi propuseră de erou pe un gamen, adică pe un ştrengar parizian, precum arată însuşi titlul comediei. In adevăr, în actul I, acest personagiu e principal: nimic nu-l întunecă. In actul II însă apare deodată pe scenă un alt personagiu, un general, de care nici nu se visează în actul I şi carele, cu toate astea, ia nişte proporţiuni atât de gigantice, încât, la sfârşitul piesei, nimeni nu-şi mai bate capul cu bietul gamen. Să fi scris comedia un singur autor, ori cât de stângaciu, e sigur că nu va întâmpina această sublimă de: armonie.

Dar cine e gamenul? cine e generalul? vor întreba aceia cari n'a putut vedea piesa; şi sunt cam mulţi, din cauza micimii teatrulu. Bossel, unde abia încap teatrofilii nemţi din Bucureşti, şi, prin urmare, nu vor încăpea niciodată teatrofilii români din Bucureşti, presupunându-se, fireşte, că Bucureştiul este un oraş românesc, iar nu nemţesc. Pentru a răspunde la întrebare, vom da o scurtă expozizițiune a piesei.

Ilustrul satiric în antereu, d-l Bălăcescu, descrie în următorul mod felurimea sujetelor teatrale:

« Asta, vezi, este teatrul,
Aci afli lucruri mari;
Cum a băut împăratul,
Cum s'au certat doi măgari;
Fetele cum să iubească,
Flăcăii iarăşi mereu
Cum să le tot amăgească:
Ia-ţi căciula, fătul meu! »

Sujetul *Gamenului de Paris* nefiind nici împăraţii, nici măgarii; urmează dară dela sineşi, că trebue să fie *fetele* şi *flăcăii*.

Fiul unui general înşală, după mai multe marafeturi, pe sora unui gamen; gamenul, fratele surorei sale, se plânge, după mai multe

marafeturi, la gneralul, tatăl fiului său; şi, în fine, iarăşi după mai multe marafeturi, generalul ajunge a însoţi pe fiul său cu sora gamenului.

Aceasta este expoziţiunea piesei, în care, ca personagii de tot secundare, apare mătuşa gamenului, un amic al mătuşei gamenului şi o cumnată a generalului. Scena se petrece în Franţa, puţin după epoca marelui Napoleon.

După ce apreţuirăm piesa, ne vine acum rândul de a apreţui jocul actorilor... Iertare! In România actori nu sunt: sunt numai artişti dramatici; precum nu sunt amploiaţi, ci numai funcţionari; precum nu sunt oameni învăţaţi, ci numai doctori; precum nu sunt femei, ci numai doamne; precum nu sunt cetăţeni, ci numai patrioţi; precum... precum... în sfârşit, aşa este România!

Astfel, artiştii dramatici, cari au jucat în piesa, supusă analizei noastre, sunt d-l Mihail Pascaly — gamenul, d-l Ştefan Velescu — generalul, d-na Matilda Pascaly — sora gamenului, d-l Vlădicescu — amicul mătuşei gamenului, adică a d-nei Flechtenmacher; d-l Velescu cel mic — fiul generalului şi d-na Dumitreasca — cumnata generalului; şapte artişti dramatici, precum ereau şapte înţelepţi în Grecia, pe când Grecia mai avea încă înţelepţi.

Să nu vă închipuiţi însă, că teatrul Bossel fu totdeauna atât de complect: d-l Ştefan Velescu este pentru el o achisiţiune nouă, provenită din o pierdere veche a teatrului cel mare. După mai multe luni de neactivitate voluntară, motivată prin cunoscuta exactitate a d-lui Millo de a nu plăti lefurile trupei sale, d-l Ştefan Velescu, oftând după succese de scenă, cu cari nu e de mirare că se deprinsese, veni să contribue prin jocul său la splendoarea teatrului Bossel. In *Gamenul de Paris*, d-lui debută pentru prima oară de 'naintea unui public cu totul diferit de muşterii d-lui Millo. Il felicităm din toată inima pentru această frumoasă hotărîre, care nu va întârzia de a-i face amici pe toţi amicii noştri... dela Peking.

D-l Pascaly şi d-l Velescu, un *Mihai* şi un *Ştefan*, întrecându-se, care de care, sub aceleaşi steaguri! D-l Pascaly având generozitatea de a se face *gamen*, numai pentru a procura d-lui Velescu ocaziunea de a fi *general*! Suntem entusiasmaţi, de şi entusiasmul nu este tocmai în caracterul Chinezilor.

Unora se păru că d-l Pascaly e cam bătrân pentru a ştrengări, fie măcar şi pe scenă; dar acest mic defect, de care bucuros ar voi să scape însuşi d-lui, fu răscumpărat pe deplin, nu atât prin briciul bărbierului, cât prin o agerime de mişcări şi o vivacitate de limbă mai mult decât admirabile. D-l Pascaly sărea în dreapta şi în stânga, pe mese şi pe scaune, vorbea, ţipa şi striga cu atâta repeziciune, încât nu lăsa publicului nici chiar timpul să-l admire. Aceasta, credem că numai aceasta fu cauza, că *gamenul* plăcu mai puţin decât *generalul*.

D-l Velescu din contra, jucând un personagiu bătrân şi paralitic, la fiecare pas şi la fiecare cuvânt îşi atrăgea aplauzele cele mai *rumegate;* căci pasul unui bătrân, după calculele matematicului englez Wallis, durează treizeci şi două de secunde, iar cuvântul unui paralitic se trăgănează secunde douăzeci şi una şi jumătate; astfel că d-l Pascaly făcea giurul scenei şi recita o pagină întreagă, până ce d-l Velescu mişca piciorul şi deschidea gura.

Am auzit Francezi extaziaţi de 'naintea jocului d-lui Velescu şi repetând cu mulţumire: «iată tipul unui adevărat general!». Am auzit cu neîncredere: «nu văzurăm niciodată un asemenea general!

Pe semne generalii români nu sunt nici bătrâni nici paralitici, aşa credem noi, deşi suntem de prea puţin timp în această ţară, pentru ca să ne fi putut încredinţa într'un mod pozitiv. Tot ce ne permitem pentru astădată, este de a întreba pe d-l Velescu, dacă d-lui ar fi în stare de a se juca tot aşa de bine pe un general român? Chestiunea e foarte serioasă; căci avurăm ocaziuni de a observa, că Românii, în toate privinţele, cunosc de minune universul întreg, afară numai de propria lor ţară.

Vom trece acum de tot pe scurt jocul celorlalţi artişti dramatici.

Mai întâiu de toate, d-na Matilda Pascaly avu un rol prea neînsemnat în proporţiune cu frumosul său talent. Nu ne-am fi mirat de loc să-l fi jucat chiar rău, căci:

Qui brille au premier rang,
S'éclipse au second.......

D-l Vlădicescu fu secondat prea bine de o imensă umbrelă, de care nu se despărţea: felicitaţiunile noastre privesc pe amândoi deo potrivă.

D-l Velescu cel mic are nevoie de multă stăruinţă pentru ca să poată deveni vreodată Velescu cel mare.

D-na Dumitreasca..... aşteptăm cu nerăbdare anul nou cel mai apropiat, pentru a-i dori d-ei în viitor succes în roluri aristocratice.

D-na Flechtenmacher, din contra, se bucură de privilegiul, foarte rar în lumea artistică, de a juca bine în toate rolurile, fără excepţiune: tânără sau bătrână, subretă sau cocoană, mătuşe sau nepoată.....

A proposit de d-na Flechtenmacher, aflăm cu plăcerea cea mai vie, că acel gingaş căţeluş, ce făcuse furori în piesa *Iadeşul* a d-lui Pantazi, se numeşte Azor şi are avantajul de a fi proprietatea acestei admirabile artiste: apoi mai zică cineva că şcoala nu face mult!

ZIARELE ÎN ROMÂNIA [1]

Voind cineva a scrie istoria literaturii române moderne, ceea ce nimeni n'a voit până acuma, ar fi silit a o împărţi în trei ramure de o întindere foarte inegală: opere originale, traducţiuni şi ziare.

Operele originale sunt atât de puţine, şi chiar acele ce există sunt atât de bănuite, încât Românii cei serioşi recunosc cu durere că originalitatea este mai mult o dorinţă, decât o realitate în literatura zisă naţională. Noi însă am reuşit a descoperi câteva opere române adevărat originale, dar ele sunt compuse de ţărani, adică de nişte oameni, cari neştiind carte, sunt puşi în imposibilitate de a traduce: acele opere se numesc *cântece* şi *basme.*

Traducţiunile sunt cu atât mai numeroase în limba română, cu cât ele cuprind nu numai traducerile cele mărturisite pe titlu, ci mai îmbrăţişează aproape totalitatea operelor aşa numite originale; căci traducătorii din această ţară de cele mai multe ori se feresc, cu un fel de antipatie, de a zice că traduc: ei *localizează, imitează* sau *prelucrează.*

---

[1]) *Satyrul,* Nr. 9, 3 April 1866, semnat Wang-Pon-Ki; reprodus în *Familia* din 25 Aprilie 1871, p. 200-201.

Dar partea cea mai ponderoasă a literaturii române sunt ziarele. Ziarele nu sunt nici opere originale, nici traducţiuni, ci o specie de condică, în care un om, numit *publicist*, înscrie în ordinea zilelor, dar fără ordine de materie, tot ce aude, tot ce vede, tot ce i se pare că a văzut sau a auzit, şi în fine tot ce-i vine în cap! Această ramură de literatură e cea mai răspândită şi cea mai gustată în România.

Pentru a scri o operă originală, un om, fie măcar şi un Român, are trebuinţă de învăţătură, de spirit, de meditaţiuni, de răbdare. Pentru a putea traduce, el are nevoie de a cunoaşte cu perfecţie limba sa proprie şi limba străină, din care traduce. Pentru a fi ziarist sau, cum se zice, *publicist*, Românul nu are zor de nimic, nici chiar de gramatică! Tot ce-i trebuie sunt ochi, sunt urechi, urechi cu cât mai mari cu atât mai bine, şi o căpăţână în înţelesul material al cuvântului, adică un organ comun tuturor animalelor, şi în interiorul căruia se operează, într'un mod confuz, oarecari asociaţiuni de idei. A şti să scrii, nu strică; dar nu e de prima necesitate: ziaristul român preferă a dicta, din dată ce-şi poate procura un secretar, iar pentru a dicta ajunge a avea o gură.

Dar aceste avantagii nu sunt singure şi nu sunt cele principale.

Pe când autorul unei opere originale vorbeşte numai în propriul său nume; pe când traducătorul vorbeşte numai în numele unui autor străin; publicistul, chiar cel mai de pe urmă, declamă totdeauna în numele ţării întregi, zicându-se a fi expresia cea mai complectă a naţiunii. Şi să observaţi bine, că nimeni nu-l poate desminţi în această privinţă, afară numai de un alt publicist; căci nimeni altul nu posedă mandatul de reprezentant al tuturor acelora ce nici nu-l cunosc, nici nu l-au văzut, nici n'au vorbit cu dânsul, nici n'au auzit poate de numele lui!

Alt avantagiu nu mai puţin pretenţios este privelegiul ce au ziariştii români de a schimba pe toată ziua ceea ce se numeşte *principii*. A fi ziarist, este a fi acelaşi om în cursul unei singure zile; căci cuvântul *ziar* se trage din cuvântul *zi*. Din dată însă ce a trecut o noapte la mijloc, ziaristul schimbă faţa: ceea ce ieri a fost alb, devine negru; *da* se preface în *nu*, marele Cuza se transformă în tiranul Cuza, ilustrul Cogălniceanu se transfigurează în trădătorul Cogălniceanu... O noapte la mijloc, nu mai mult!

Câteodată publicistul stigmatizează, în termeni fulgerători, demoralizarea ţării, corupţiunea funcţionarilor, abuzurile administraţiunii, etc., etc...... Cetindu-l, ai crede că vorbeşte un Caton, că auzi pe un Socrat, că vezi pe un Brutu. Desamăgeşte-te! Ziaristul nostru el însuşi e înnoroiat în viţiuri, e scăldat în corupţiune, e înnecat în abuzuri! Ce vreţi! între drepturile, cuprinse în calitatea de publicist, se numără şi acela de a cere ca alţii să fie buni, fără ca să fim buni noi înşine.

Aşa dară, jurnalistul, numai jurnalistul, se bucură în România de prerogativul de a nu şti nimic, de a vorbi verzi şi uscate în numele ţării, de a nu avea principii, sau mai bine, de a le avea prea multe; şi, în fine, de a predica moralitatea de pe însăşi tribuna imoralităţii! Acesta e tipul publicistului român. Sunt excepţiuni, dar excepţiunile nu sunt reguli; şi chiar excepţiunile, câte ne întâmpină aci, nu ni se par a fi destul de sigure. Se întâmplă, bunăoară, câte un jurnalist moral, dar ce folos! el nu ştie carte. Se întâmplă, pe de altă parte, câte un jurnalist meşter de a scri, dar fără cea mai mică autoritate morală. Se mai întâmplă câte un jurnalist cu principii nestrămutate, dar vai! acele principii sunt nestrămutate numai în rătăciri. Cât priveşte sacramentalul obiceiu de a îndruga înşiră-te-mărgărite în numele naţiunii, o! în această privinţă vă putem garanta, că nu veţi găsi în România nicio excepţie.

Dar după această caracteristică generală, cată să adăugăm câteva detalii de nuanţă, ce nu vor fi fără interes pentru lectorii noştri din China. Sub denumirea de ziarist se înţeleg nu numai directorii, redactorii şi colaboratorii ziarelor, ci încă *proprietarii* şi *amatorii*, două graduri inferioare, de o mare importanţă socială.

Proprietarul ziarului, când nu întruneşte cu această calitate vreuna din celelalte calităţi din ierarhia publicismului, e un simplu sac din care iese bani şi în care intră bani. De cele mai multe ori, el este vreun fost neguţător de comestibile solide sau lichide, care avusese nenorocirea de a crede că în ţara românească cele de hrană spirituală se vând mai bine decât cele de hrană materială. Văzându-se mai la urmă înşelat în calculele sale, încredinţându-se că publicului nu-i e foame nici sete de ziare, şi simţindu-se pe calea ruinei; acest proprietar ajunge, pe la sfârşit, a-şi căuta mântuirea financiară unind

editarea ziarului cu vre-o altă meserie mai lucrativă: de pildă, cu acea de cămătar. Veţi întreba însă, de ce el nu se lapădă cu totul de publicism? Ei bine, e imposibil! Amorul de glorie este mai puternic decât judecata cea sănătoasă. E dulce a putea zice onorabilul burghez: «sunt şi eu un ziarist».

Amator este oricine a scris vreodată un singur articolaş de zece rânduri într'un ziaraş oarecare. Acele zece rânduri îi procură pentru totdeauna titlul onorific de *publicist*. Din acea zi, încetând de a fi un simplu muritor, el începe a ţine capul sus, începe a vorbi mai trăgănat, începe a gesticula cu demnitatea unui tenor dela Operă, şi toate disputele sale cu *adversarii politici*, din saloane sau de prin cafenele, încheie neapărat cu această sonoră frază: «domnule, am desvoltat pe larg ideile mele în numărul cutare din ziarul cutare, în coloana cutare». A răspunde unui asemenea ziarist că n'aţi citit articolul său, este a comite o crimă de les-majestate. Pentru a nu vă atrage mânia acestui gigant al publicismului, d-voastră preferiţi mai bine a-i spune că aţi citit faimosul articol de două ori. Atunci publicistul nostru vă zâmbeşte cu un aer de înaltă satisfacţiune; şi trece la alţii, pentru a-i întreba şi pe aceia, dacă au avut plăcerea de a citi *numărul cutare din ziarul cutare, în coloana cutare*...

După ce v'am recomandat interesanta persoană a ziaristului român din diferite puncturi de vedere, îmi rămâne a vă introduce, iubiţilor compatrioţi Chinezi, în fabrica în care se elaborează cuprinsul cel cotidian, ebdomadar, sau de trei ori pe săptămână al unui ziar.

Când publicistul are o casă, atunci cabinetul său de lucru prezintă o lungă masă în mijlocul apartamentului, încărcată de hârtie, condeie, călimări, şi câteva flori, dar nicio carte pe masă sau în restul odăii, afară numai doară de dicţionarele lui Bouillet, în care se mărgineşte biblioteca unui ziarist ce se respectă. Mobilarea casei e extremă: sau foarte simplă, de lemn prost şi tapiţată cu o stofă anonimă, sau foarte pompoasă, bunăoară ceva în gustul oriental, cu divanuri turceşti, cu covoare persiane, cu perdele de adamasc, cu *antice* aruncate în toate colţurile. In genere, un ziarist român s'ar crede

nedemn de a conduce opiniunea publică, dacă s'ar ţinea pe o cale de mijloc, nici prea-prea nici foarte-foarte.

Când publicistul n'are casă, atunci el lucrează în *redacţie*, adică într'o întunecoasă cameră din Pasagiu, unde se primesc abonamentele şi se face expediţia. O masă acoperită cu un postav pătat ca o piele de tigru; un dulap de lemn alb, în care se ţin numerele ziarului; un scaun sau două, şi trei halbe cu bere, — prezintă tabloul cel mai complect al acestui apartament.

Publicistul, atât acel cu casă, precum şi cel fără casă, iar mai ales acest din urmă, nu e niciodată singur. *Amicii politici* îl înconjoară totdeauna, fumând, vorbind, strigând şi certându-se, pe când el, ca un al doilea Cesar, aruncat în acest chaos de voci, răspunde unora, întreabă pe alţii şi, totdeodată, scrie *revista*. Revista este de două feluri: *interioară* şi *exterioară*. Revista exterioară cuprinde traducerea unor pasagii descusute din ziare franceze, despre tot ce s'a petrecut în Paris, în Londra sau în Peking, nu mai departe decât *cu şase luni înainte*. Revista interioară nu cuprinde niciodată altceva, afară numai de o umflată frazeologie asupra uneia din aceste două teme, după împrejurări: «guvernul e excelent» sau «guvernul e abominabil». Ambele reviste ocupă prima pagină a ziarului. Vă puteţi imagina restul!

Ce e nu mai puţin remarcabil, este indiferenţa şefului redacţiunii pentru articolii ce i se trimit de aiurea şi cari ocupă în ziar paginele a doua şi a treia. Fie articolul cât de sec, cât de rău scris, cât de absurd, el e primit cu braţele deschise şi se publică îndată, cea dintâi grijă a unui bun ziarist fiind de a umple ziarul! Iată de ce pagina a patra, destinată pentru anunciuri, e totdeauna cea mai solidă în ziarele române!

Am mai putea spune multe, foarte multe, dar ne lipseşte spaţiul. Suntem mulţumiţi, dacă ne-am împlini măcar pe jumătate scopul de a cântări greutatea *organelor opiniunii publice* în România.

AMORUL IN CRONICELE ROMÂNE[1])

Sunt frumoase cronicele române! Ele ne strămută în timpii lui Mircea şi Ştefan, pentru cari e prea mic chiar epitetul de «cei mari»; ele ne pun faţă 'n faţă cu Ţepeş, Rareş, Ion-Vodă, Mihaiu... Ce Români, o Doamne! Ai crede că în vinele lor curgea un alt sânge, că braţele lor erau de alt os, că inimele lor frământau acel teribil element, care asvârlă fulgere şi sgudue pământul în temeliile sale. Suntem fii ai lor, o ştiu; dară de cele mai multe ori, vai! fiii nu moştenesc decât numele părinţilor.

Când citesc şi recitesc, cu o voace tremurândă de emoţiune, cu pieptul dilatat de o mândrie cu atât mai vie cu cât ea este mai trecătoare; când citesc şi recitesc tablourile, în cari cronicarii ne zugrăvesc pe un Baiezid, pe un Amurat, pe un Suleiman, fugând şi umiliţi înaintea armelor române, înzecit mai puţin numeroase... ei bine! atunci mă 'ntreb pe mine însumi cu un fel de ipocondrie naţională: purtăm numele de Români, stăpânim pământul României; de ce dară am căzut aşa de jos?

Omul e tare, când constată factul, când afirmă o stare de lucruri, când analizează ceea ce este sau ceea ce a fost; dară debila sa inteligenţă se opinteşte, se clatină, şovăieşte, din dată ce-i abate veleitatea de a pătrunde în cauza evenimentelor, adresându-şi cestiunea: de ce? — o cestiune, la care o mie de voci sunt totdeauna gata a răspunde în o mie de moduri, fără ca din cele o mie de răspunsuri măcar unul să fie adevărat.

Aşa dară, fără a mă rătăci în labirintul cauzelor, mă mulţumesc a şti numai atâta, că, după expresia poetului: «la noi mărul e putred». Aduc aci cuvintele bardului român nu din întâmplare, ci pentrucă lucrul se trece de glumă, când până şi poeţii, aceşti copii fericiţi ai râzătoarei iluziuni, aceşti luminaţi orbi, cari admiră seninul norilor şi splendoarea nopţii; când până şi ei încep a pipăi plaga realităţii! Citiţi însă cronicele române, şi veţi afla timpul, când şi putredul

---

[1]) *Satyrul*, I, Nr. 9; 3 Aprilie 1866, pp. 1—3, semnat Wang-Pon-Ki; republicat în *Familia* 1869, an. V, pp. 109—110, 121—123.

nostru măr era un adevărat măr domnesc, un măr smaltat din afară cu rumeneala juneţii şi care păstra în sinu-i un sâmbure vivace şi sănătos!

Totuşi, pe lângă contrastul, ce am observat între sublima bravură a strămoşilor şi efemeiata moliciune a strănepoţilor, mai este un altceva, care mă electrizează tot atât de mult în lectura cronicelor române: un alt contrast, un contrast mai puţin simţit, fiindcă nu este politic, dară nicicum mai puţin desavantajos pentru caracteristica timpului nostru propriu.

Cronicarii români cugetă româneşte. Teoriile, credinţele, maximele lor nu sunt transportate pe de-a'ntregul de pe ţărmii Seinei sau ai Tamisei, din Torino sau din Berlin. Asemenea modestei crisalide, care, când vine ziua hotărîtă, îşi formează brillantele sale aripe din sine însăşi, ei meditau, meditau bine şi profund, fără a lua împrumut sau chiar a fura, ca noi ăştia de azi, aripele de aninătură ale străinilor!

Un individ mare, un geniu fie în resbel, fie în pace, fie în litere; un Bonaparte, un Colbert sau un Shakespeare, este acela carele modulează, după propria inspiraţie, lumea supusă acţiunii sale, iară nu devine plecatul serv al acelei lumi. Cum dară vreţi, cum puteţi pretinde, ca să fie cevaşi dintr'un popor, o adunare de individualităţi, în care totul se importă, şi nimic, nimic nu e bun pentru exportaţie?

Din literaţii noştri moderni, — nu numesc pe nimeni, pentru a nu mă certa cu ponderoasa majoritate, — numai aceia au înfipt nişte urme solide în cariera lor, cari au putut să petreacă şi pe 'n străinătate, dară au învăţat în ţară. Alecsandri, Bolintineanu, Cogălniceanu, Bolliac, C. Rosetti, G. Alexandresco, Negruzzi, nu sunt nici doctori, nici laureaţi, nici licenţiaţi.

Cugetând româneşte, cronicarii noştri erau constrânşi de a vorbi tot româneşte. Inteligenţă limpede şi naivă, observaţie sigură şi necomplicată, tablouri simţite şi neafectate, o sistemă mai mult inspirată de bun simţ decât combinată, în fine toate câte nu seamănă de loc nici cu subtilismul german, nici cu volubilitatea franceză, nici cu flegma engleză; toate acestea deosibesc şi pun în relief poporul român; toate acestea caracterizează, în cugetare şi în vorbă, pe cronicarii noştri; toate acestea ne lipsesc nouă, literaţilor proaspăt răsăriţi·

Dela Tisa până la Marea-Neagră nu se va găsi nici un singur Român, fără distincţie de clasă sau de gradul culturei, care să nu rumege, aşa zicând, învăţăturile cronicelor naţionale; şi nu cumva să vă închipuiţi, că motivul acestui fact comun ar fi limbagiul *ţărănesc* al cronicarilor; nu! căci provocăm pe autorii noştri moderni de a scri într'un stil cât de ţărănesc, mai ţărănesc de cum scria «Românul de Duminică», şi tot încă suntem încredinţaţi că prea puţini îi vor înţelege!

Vedeţi dară, că avem mare trebuinţă de a ne adăpa la izvoarele cronicelor române, cari sunt ca un fel de Karlsbad moral şi intelectual, în care ne-am putea căuta sănătatea inimii şi a spiritului, bărbăteasca energie şi verdea pricepere a străbunilor!

Dară nici o specie de apă minerală nu poate vindeca pe un bolnav necurabil, carele cată să se mulţumească, dacă i s'au micşorat cât de puţin durerile sau dacă a avut noroc de a câştiga vreo câteva zile, câteva oare, în procesul cu moartea. Tot aşa nici cronicele române nu ne pot da nouă o a doua naştere, prefăcându-ne în oameni din secolul XV sau al XVI: o mică scânteie din acel mare foc, o surcică din acea pădure, o picătură din acel fluviu, — ne ajunge.

Aşa dară, cronicele române mă farmecă prin opoziţia celor povestite în ele cu ceea ce se petrece în toate zilele înaintea ochilor mei; şi acea curioasă opoziţie eu o urmăresc, întrucât îmi dă mâna, nu numai în respectul războaielor şi al limbii, unde lucrul e prea vederat pentru oricine voeşte a-l vedea, ci şi în mai multe alte privinţe mai mici, mai secundare, mai obscure.

Bunăoară: care să fi fost *meşteşugul dragostei* la strămoşii noştri cei mai de 'ncoace de epoca lui Traian, cari uitaseră deja de mult preceptele lui Ovidiu? Cum îşi făceau ei curte? cum petreceau? cum corespundeau? cum vorbeau în romanticele lor întâlniri? cum făceau acele jurăminte, de cari iubirea nu se lipseşte nici chiar la Otentoţi?

Naţiunile cele mai brave au fost totdeauna şi cele mai amoroase. Mitologia antică ne reprezintă pe zeul Marte prins în laţ cu zâna Vinere. Arabii şi Normandii, fiii ţărilor celor mai călduroase şi copiii gheţurilor nordului, cu o mână supuneau universul, cu cealaltă strângea la piept acea gingaşă parte a popoarelor învinse, care nu se plângea

niciodată de groaza cuceririi. Insuşi Destinul a voit ca femeilor să le surâză luciul armei, iară ostaşului să-i zâmbească lauda, ieşită din guriţa unei nimfe!

Românii au fost odată foarte viteji, cel puţin pe când se scriau cronicele: urmează dară să fi fost şi foarte amoroşi. Din nenorocire, cronicele, preocupate, corp şi suflet, de povestirea minunatelor vitejii ale neamului românesc, se feresc a rădica vălul de pe misterele vieţei sociale, le dispreţuiesc, le cred nedemne de a *rămânea în pomenire.*

Două-trei pasagii, două-trei cuvinte, scăpate nu ştiu cum din frâul obicinuitei seriozităţi a cronicarilor, sunt tot, aproape tot ce-a rămas asupra intrigelor amoroase la străbunii noştri; însă acele câteva fugitive menţiuni sunt deja deajuns, pentru a ne da o idee despre ceea ce lipseşte.

Sub anul 1472 cronicarul povesteşte resbelul între cei doi domni români, Radu-Vodă din ţara Românească şi din Moldova Ştefan cel Mare. La locul numit Cursul-apei, în judeţul Râmnicului, se dete bătălia. « De ambe părţile se băteau vitejeşte », zice cronicarul. Lupta dură trei zile în şir, Joi, Vineri şi Sâmbătă, şi nu se ştia încă cine va birui, căci se luptau Românii cu Românii! In fine, noaptea spre Duminică Radu-Vodă fugi la Bucureşti, şi se închise în cetăţuia ce se înălţa atunci pe malul Dâmboviţei, acolo unde se află astăzi Curtea cea Veche. Ştefan-Vodă încongiură castelul şi-l luă. Radu-Vodă reuşi a scăpa peste Dunăre. Dar în mâinile învingătorilor căzu doamna lui Radu-Vodă şi fiică-sa Voichiţa. Aceste două prisoniere de neam domnesc fură conduse la Suceava, în capitala marelui Ştefan.

De atunci trecură trei ani la mijloc. Deodată, sub anul 1475, cronicarul ne spune că « Ştefan-Vodă a zidit monastirea Sântul Dimitrie de 'naintea Curţii domneşti şi s'a cununat acolo cu Doamna Voichiţa, fata lui Radu-Vodă, iar pe maică-sa, cu mare cinste o a trimis la bărbatu-său Radu-Vodă la ţeara muntenească ».

Oare pe cine să nu intereseze a şti, cum? când? în ce mod se născu şi se desvăli acest amor? Nici chiar un Ştefan cel Mare, tot încă nu putea fi scutit de prealabila necesitate de a face şi el o declaraţie sentimentală, de a adresa şi el iubitei sale vreo câteva vorbe dulci,

de a întâmpina şi el greutăţi, cochetărie, amânări, etc., etc. Dar despre acestea toate cronicarul păstrează cea mai adâncă tăcere, mulţumindu-se a menţiona numai cele două puncturi extreme, alfa şi omega, începutul şi sfârşitul: captivarea Voichiţei, şi apoi cununia!

Insă adeseaori lesne se ghiceşte ceea ce nu se spune. Amorul lui Ştefan-Vodă pentru Voichiţa trebuie să fi fost o pasiune prea-violentă, prea-imperioasă, de vreme ce sili pe acest principe diplomat de a-şi schimba deodată politica, împăcându-se cu un inamic atât de vechi şi atât de înverşunat precum era Radu-Vodă. Frumoasa Bucureşteancă avu satisfacţiunea de a îmblânzi pe un erou, de 'naintea căruia tremurau Turcia, Ungaria şi Polonia; dar şi Ştefan-Vodă avu şi el o satisfacţiune nu mai puţin măgulitoare de a-şi fi cucerit o nevastă nu prin tractate, ci cu sabia în mână, întocmai precum făcuse fundatorul străbunei Rome!

După moartea lui Ştefan cel Mare, urmă pe tron fiu-său Bogdan-Vodă. Ascultaţi ce spune cronica despre începutul acestei domnii:

« Bogdan-Vodă, dacă stătu domn, trimise solii săi la craiul leşesc, ca să poftească pe sora lui craiu pe Elisabeta; ci muma lui craiu n'a priimit să se facă acest lucru şi pentru logodnă a amânat pe altă dată. Dar Bogdan-Vodă n'a pierdut nădejdea, că înţelegând că muma fetei şi a lui craiu a murit, îndată a trimis solie, socotind că după moartea bătrânei nu va fi cine să-i stea împotrivă; ci craiul iar a amânat, că vedea pe soru-sa că nu vrea să meargă după Bogdan-Vodă, căci era prea urît la faţă şi orb de un ochiu. Deci văzând Bogdan-Vodă că cu bine nu-şi va folosi, socoti să-şi răscumpere ruşinea sa cu sânge şi de arme s'a apucat: a prădat ţeara leşească şi s'a întors înapoi ».

Iată dară, ca în Iliada lui Omer, un resbel din causa unei femei! şi ce resbel! De 'ntâi Bogdan-Vodă devastează Polonia; apoi Polonii, pentru a nu se recunoaşte biruiţi, năvălesc şi ei în Moldova, pustiind-o cu foc şi sabie; apoi Bogdan-Vodă adună o nouă oaste şi face o nouă invazie în Polonia; apoi Polonii iarăşi se întorc cu furie asupra Moldovei... şi toate astea, toate astea pentrucă lui Bogdan-Vodă îi

plăcuse portretul principesei Elisabeta şi pentrucă vroia cu orice preţ să ía de femeie pe blonda Poloneză!

Precum vedeţi, eroismul nu încetă a fi elementul principal şi predomnitor al amorului şi după moartea lui Ştefan cel Mare! Şi să nu vă închipuiţi că numaí Domnií se băteau şi-şi expuneau viaţa pentru guriţa unei frumoase, nu! aceasta era o caracteristică generală, un obiceiu comun, o datină sacră, o tradiţiune pentru toţi Românii.

Tel maître, tel valet; zice proverbul francez. Slugile imitează pe stăpâni, supuşii imitează pe domnitori. Buni sau răi, eroi sau moleşiţi, morali sau imorali, principii formează un popor bun sau rău, eroic sau moleşit, moral sau imoral. Drept dovadă cronicarul povesteşte, cum Moldovenii imitau pe Bogdan-Vodă până şi în privinţa amorului. Ascultaţi povestirea cea naivă a cronicei sub anul 1509:

« Un Ivaşco oarecine din ai noştri avea mânie pe un alt numit tot Ivaşcu, ce i-a fost luat muíerea. Deci când Leşii au intrat în ţeară asupra lui Bogdan-Vodă, acel Ivaşco păgubaş de muiere s'a închinat la Leşi şi a adus o ceată de Leşi în casa celuilalt Ivaşco ce-i luase muierea, şi l-a prins viu, şi l-a înţepat ».

Iată o istorie comică şi tragică totdeodată. Istoria e comică, căci amândoi eroii poartă din hazard acelaşi nume « Ivaşco », întocmai ca cei doi Menechmi în comedia lui Plaut. Dar unul din ei fură pe nevasta celuilalt, şi de aci se începe tragedia. Bărbatul cel insultat îşi răzbună cu arma în mână, şi-şi răzbună într'un mod oribil!

Cununia lui Ştefan cel Mare cu Voichiţa, resbelul lui Bogdan-Vodă pentru Elisabeta şi istoria celor doí Ivaşco ne dau o idee destul de clară, cum înţelegeau amorul Românii din timpii cei de glorie ai României! Dar îmi veţi spune că domnii şi boierii nu sunt încă toată ţeara. In adevăr; cronicarii nu vorbesc nimic despre ţerani; însă ţeranii au şi ei o cronică a lor proprie, o cronică mult mai vie şi mult mai frumoasă decât cronica domnească şi boierească. Acea cronică a ţeranilor este poezia naţională. Citiţi antica baladă « Păunaşul codrului » şi veţi vedea că în acele zile de vitejie, chiar femeile nu înţelegeau cum să iubească pe un mişel, pe un fricos, pe un om carele nu ştia

să mânuiască sabia, nu ştia să biruiască pe un rival cu arma în mână! Amorul se socotea a fi o floare atât de preţioasă, încât o dobândeau numai aceia ce-şi puneau în pericol vieaţa, cari aveau destulă inimă pentru a dispreţui moartea. Acesta e adevăratul amor românesc naţional, după cum îl descriu cronicele!

In celelalte ţări, aşa iubea numai nobleţa, aşa iubeau numai cavalerii feodali din evul mediu şi ducesele de prin casteluri; la noi, aşa iubea săteanul cel de pe urmă, ţărăncuţa cea mai modestă! şi, fiindcă nici un om nu poate să nu iubească sau să nu fi iubit măcar odată în vieaţă, amorul făcea eroi pe toţi Românii!

Dar veni negura fanariotismului, cuprinse orizontul României şi ucise acest sublim sentiment, această fecundă legătură între amor şi eroism!

Lăsând la o parte pe cronicarii cei vechi, citiţi acum cronica lui Neculcea, istoricul cel mai fidel al timpilor de jale şi de ruşine, când Grecii din Fanar începură a mânji tronul lui Dragoş şi al lui Negru Vodă! Citiţi pe Neculcea, când vă povesteşte, bunăoară, cum Domnul Antonie Rosetti, Grec Ţarigrădean, petrecea zile şi nopţi cu «Anica, fata cârciumăresei Archipoaiei»... Iată până unde s'a pogorît amorul sub principii Fanarioţi, cari dedeau ei exemplul!

Românii cei vechi ţineau la amor ca la o sculă, ca la un tezaur, ce se plătea foarte scump, câteodată cu preţul vieţii! Românii cei greciţi cumpărau amorul, precum se cumpără rachiu şi ţuică: *de la cârciumăreasa Archipoaia*...

Fanariotismul ţinu România asfixiată în braţele sale în curs de mai mult de un secol. Dela 1830 încoace el nu mai este; însă amorul nu mai poate redeveni ceea ce a fost el la strămoşii noştri: un inspirator de eroism, o şcoală de bărbăţie şi de abnegaţiune! Fanarioţii ştiură a nimici cu rădăcină tot ce era vechi românesc şi astăzi, când nu mai putem iubi româneşte, când nu mai voim a iubi greceşte, simţind totuşi necesitatea de a iubi, de a iubi într'un fel, noi am transplantat la noi ideile franceze şi iubim franţuzeşte...

TEATRUL ROMÂN [1]

Doi literaţi bătrâni şi distinşi, cu cari ne unea legăturile amiciţiei, s'au ocupat cu originile scenei române.

Răposatul Filemon desfăşură în «Ciocoii vechi» începutul teatrului bucureşetan, pe când celebrul Negruzzi, într'un articol publicat în ziarul *Lumina*, descrise, ca un martor ocular, simpatic şi elocvent, primele încercări teatrale de la Iaşi. Ca să cunoască cineva un fluviu, trebuie să-l studieze nu numai în cursul său, ci mai cu seamă la izvorul de unde îşi ia naşterea: tot aşa teatrul român nu se poate apreţui destul de bine, decât numai prin alăturare între ceea ce a fost şi ceea ce este.

Nu guvernul, ci nişte simpli particulari au pus piatra de temelie a scenei române: în Moldova — venerabilul Asaki, în Ţara Românească — neuitatul Câmpineanu.

Nu subvenţiuni de mii de galbeni, ci nişte modeste colecte cu sfanţul, au susţinut de 'ntru 'ntâi existenţa materială a teatrului român.

Nu edificii pompoase, clădite pe modelul teatrelor de la Munic sau dela Peşta, ci nişte barace, sau cel mult nişte salonaşe improvizate, au servit de piedestal pentru debutul scenei române.

Ei bine! fără prestigiul protecţiunii guvernamentale, fără subvenţiuni exagerate, fără zidiri colosale, teatrul român de pe la 1830 întrecea, din toate punturile de vedere, teatrul nostru de astăzi.

Millo şi Teodorini, cei mai buni artişti din câţi mai are încă România, s'au format atuncea.

Tot atunci s'au format Costache Caragiali, Costache Mihăileanu, Cronibace, Pone, Luchian...

Şi totuşi nimeni n'a auzit ca vreun actor, oricât de excelent, să fi avut atunci câte 100 sau măcar câte 50 de galbeni pe lună!

Care să fie oare cauzele descreşterii actuale a scenei române, deşi au crescut fără comparaţie mijloacele teatrale de tot felul?

Nu trebue multă bătaie de cap spre a descoperi sorgintea răului.

Atunci teatrul nostru avea o *şcoală* şi încă ce şcoală! Heliade, Aristia, Alecsandri, Cogălniceanu, Negruzzi, descindeau după culise-

---

[1] *Satyrul*, Nr. 14, 10 Mai 1866; semnat Wang-Pon-Ki.

pentru a explica actorilor raţiunea tuturor cuvintelor şi tuturor mişcărilor, fineţele şi delicateţele rolului.

Pe de altă parte, interesul ucide arta: atunci însă interesul nu era mobilul artiştilor, pe cari îi conducea deocamdată numai amorul propriu, focul juneţei, dorinţa de a se distinge.

In fine, invidia nu avusese încă timpul de a se încuiba pe scenă.

Lipsa completă de şcoală, hidoasa lăţire a interesului şi monstrul invidiei, acestea sunt cauzele căderii teatrului român!

Direcţia d-lui Matei Millo personifică această trei elemente destructive.

Artist de geniu pentru comedie bufă, dumnealui reduse la dimensiunile farsei toată cariera teatrală: *şcoala* deveni imposibilă.

Antreprenor mai pe sus de toate, dumnealui corumpse gustul publicului formând un repertoriu de speculaţie, în fruntea căruia se afla *Rosa magică.*

In sfârşit, gelozia îl făcu să neglijeze desvoltarea celorlalţi actori, preferind a se înconjura cu corişti şi cu mediocrităţi.

Când răul ajunse la culme, urmă neapărat o reacţie.

D. Pascaly se deslipi şi organiză un alt teatru în sala Bossel.

Piese alese, joc îngrijit, sacrificii morale şi materiale fură încoronate cu un succes din ce în ce mai simţit.

Lovit de opinia publică, d-l Millo plecă steagul.

D. Pascaly rămase triumfător pe ruinele Cartagenei.

Dar vai! din dată ce nu mai avu rival, din dată ce crezu a fi tare, din dată ce se văzu *singur*, învingătorul dete masca jos, arătând că principiile de progres sunt bune de afişat numai până a ajunge la scop.

Intr'o clipă trupa lui Pascaly începu a decădea.

Piese rele în felul «Iadeşului» îşi făcură loc pe scenă; actorii se apucară a nu învăţa rolurile, ca în «Visul unui Român», iar cât priveşte sacrificiile... au fost sacrificaţi, în adevăr, muzicanţii orchestrei şi sărmanul d-l Velescu!

Chiar în ziua de 11 Februarie, când toţi Românii săltau de entusiasm, fără să se auză o singură voace materialistă, d-l Pascaly dete o flamboiantă petiţie, cerând dela D. Dimitrie Ghica să-i acorde, pentru exploatare, scena teatrului cel mare.

Şcoala se stricase, invidia se introdusese, interesul îşi rădică fruntea.

Astfel, căderea d-lui Millo, în loc de a fi o binefacere, precum ne aşteptam cu toţii, deveni o calamitate.

Nu mai era cine să silească prin concurenţă pe d-l Pascaly de a merge vrând-nevrând pe calea cea mai bună din două.

Teatrul d-lui Pascaly se înrăutăţi; din teatrul d-lui Millo d'abia rămaseră nişte fragmente ciuntite şi desorganizate...

Iată starea, în care ne aflăm astăzi şi din care trebue să ieşim, dacă ţinem la existenţa unui teatru naţional.

Ce e de făcut?

Să ia guvernul direcţia teatrului în regie, ca vămile său ca tutunul? Se ştie, însă, că statul pierde, de câte ori îi vine fantezia de a se face speculant!

Să se dea oare teatrul pe seama d-lui Pantazi Ghica, precum avusese dumnealui generozitatea de a o cere prin o petiţie foarte elocventă? Insă nu înţelegem atunci, de ce să nu se dea cu aceeaşi raţiune la orişicare altă persoană fără cea mai mică experienţă de administraţie materială şi morală a unui teatru!

Să se dea d-lui Pascaly?... despre d-l Pascaly am vorbit deja.

In această situaţie de lucruri se prezintă deodată d-l Demetriad, solicitând dela Comitetul Teatrului, direcţia teatrului.

D-l Demetriad e cunoscut ca un vechiu actor pe de o parte, şi pe de altă parte ca un om ce nu înţelege deloc valoarea cuvântului « interes ».

Aceasta e mult, dar tot încă n'ar fi deajuns pentru ca să ne putem pronunţa în favoarea d-lui Demetriad, dacă pe lângă condiţiunile, oferite de foştii directori de teatru, d-lui n'ar propune mai multe altele, la care nici nu se gândise măcar d-l Pantazi Ghica sau d-l Pascaly.

Anume:

1. D-l Demetriad va depune o garanţie de 2000 galbeni pe care o va pierde la caz de neîmplinirea stipulaţiunilor contractului.

2. D-l Demetriad va angaja pe toţi artiştii români cu renume, iar corul va fi compus din elevi şi eleve dela Conservator.

3. D-l Demetriad va forma o orchestră de 24 artişti, sub direcţia unuia din cei mai buni maeştri din Bucureşti.

4. D-l Demetriad va aduce, din Franţa sau din Italia, un actor şi o actriţă cu experienţă, pentru punerea în scenă şi montarea pieselor după modelul teatrelor celor mari ale Européi.

5. D-l Demetriad îşi va aranja repertorul din piesele cele mai alese franceze, germane, italiene, engleze şi spaniole, pentru care va ţine traducători speciali.

6. D-l Demetriad va da premii pentru compoziţiuni române originale, drame sau comedii, introducând totdeodată uzul de a împărtăşi pe autori cu 10% din venitul brut al reprezentaţiunii.

7. D-l Demetriad va înfiinţa în teatru o şcoală de muzică, declamaţie, danţ şi scrimă.

8. D-l Demetriad va admite un comitet de oameni de litere pentru direcţia morală a teatrului.

9. Stagiunea teatrală va fi de nouă luni, din cari două se vor plăti cu gajuri pe jumătate, făcându-se în cursul lor numai repetiţiuni.

10. In fiecare stagiune teatrală se vor da câte trei reprezentaţiuni în folosul artiştilor îmbătrâniţi sau infirmi, lipsiţi de mijloace...

Văzând acest program, *Satyrul*, totdeauna just şi totdeauna imparţial, nu poate a nu susţine propunerea d-lui Demetriad.

SENATUL[1])

Şedinţa Camerei din 9 Mai a dovedit că în România nu toate lucrurile noi întâmpină greutăţi: nici o sămânţă nu se poate prinde cu atâta înlesnire şi într'un interval de timp atât de scurt, precum s'a înrădăcinat la noi floarea occidentală, numită Senat, a cării cultură ne costă vreo câteva milioane pe an, fără ca să ne aducă vreun alt folos, afară numai de o podoabă ce trece şi de un miros ce se evaporează.

Discuţia nu ajunsese încă la ruperea târgului pentru a se şti dacă Senatul se va menţine sau nu, ceea ce se va decide mai târziu la desbaterea nouei Constituţiuni; fiind vorba deocamdată numai dacă cuvântul Senat, un simplu cuvânt compus din două silabe, poate sau nu poate figura în Regulamentul Camerei; şi cu toate astea, o luptă, dintru întâi curat gramaticală, deveni atât de crâncenă, încât

[1]) *Satyrul*, Nr. 15/22 Mai 1866; semnat Wang-Pon-Ki.

preşedintele Camerei era să se retragă, secretarii Camerei se şi demisionaseră deja, şedinţa Camerei a fost suspendată, ţi se părea că vezi pe Achivi, pe Danai, şi mai cu seamă pe Mirmidoni dinaintea murilor Troei!

Cu vai cu chiu Senatul a triumfat, ca prin minune, cu ajutorul unui singur vot: cincizeci şi nouă *plebei* au votat *contra*, iar şaizeci *patricieni*, susţinuţi de *clienţii* lor, au votat *pentru*, între cari patru Ghica, trei Cantacuzini, doi Lahovary, o pereche de Şuţu, şi ceilalţi câte unul, Catargiu, Sturdza, Iepureanu, Plagino, Brăiloiu, Mavrocordat, Scarlat, Mavrogheni, etc.

Citind aceste nume, enumerate cam în felul cum enumeră Omer pe eroii greci din Iliada, cată să mărturisim, că Senatul trebue să fie o instituţie menită nu pentru *onorabilul public*, ci numai pentru *înalta nobleţe*, după cum se zicea pe afişuri de altă dată, din fericitele timpuri ale archondologiei şi ale scutelnicilor; cu atât mai vârtos, că contra Senatului n'au fost decât numai nişte «ţărani» de ai noştri, alde Adrieni, Cernăteşti, Mihăleşti, Ciocârlani, Vucenici, şi nicio beizadea!

In adevăr, Senatul este oglinda *Camerei Lorzilor* din Anglia, cu acea numai deosebire că la noi, pe de o parte mai toate neamurile cele vechi au căzut înlocuindu-se prin o pretinsă aristocraţie, născută de ieri şi lipsită de acele tradiţiuni glorioase, ce mai susţin până acum pe aristocraţii englezi; iar pe de altă parte, mai toate ilustraţiunile noastre politice, literare şi chiar parlamentare ies de jos din popor, deşi unii devin renegaţi mai în urmă, precum, bunăoară, până şi în Camera actuală boierii au majoritate, dar plebea are pe Tell, pe Boerescu, pe Nicolae Ionescu, pe Costaforu, pe Laurian, pe Heliade, pe Strat, şi cât p'aci era să aibă şi pe Cogălniceanu!

Mie unuia, când nu am de lucru, îmi place foarte mult a petrece în societatea *coconaşilor*, admirând, cu stângăcia unui *mojic*, brilantele calităţi ale *Saint-Germain*-ului românesc, şi anume: eleganţa hainelor, justeţea încălţămintelor, perfecţia accentului francez, graţia mişcărilor, splendoarea geamului cu care îşi înarmează un ochiu pentru a vedea numai cu celălalt, arta de a vorbi totdeauna fără a spune nimic, monumentalitatea unghiilor, dibăcia de a şti toate fără a fi învăţat mult, gentila insolenţă cu noi ăştilalţi, necomparabilul şic cu care maniază furculiţa când mănâncă şi paharul când bea... dartoate astea sunt departe de a justifica existenţa unui Senat în Ţara Românească.

DOMNUL NAE[1])

Sunt amici de cari nu ştii cum să scapi, şi nu ştii dacă s'a găsit vreodată cineva ca să scape de ei.

Ei pot fi Alexandru, Scarlat, Ion, Petru... dar Bucureştenii preferă a-i caracteriza prin un singur nume generic de « domnul Nae ».

Poftiţi-nepoftiţi, primiţi-neprimiţi, ziua-noaptea, îi vezi urmărindu-te curat ca umbra, pe care ai fi gata a o vinde dracului precum făcuse Peter Schlemihl în povestea lui Chamisso, dacă ai fi sigur că dimpreună cu umbra dracul va avea amabilitatea de a lua şi pe nedreptăţitul ei tovarăş.

Oricât de rece sau brusc ai fi cu aceşti amici înzestraţi cu tenacitatea cleiului, ei nu te înţeleg sau, mai bine zicând, ei te înţeleg de tot pe dos: răceala şi bruscheţa li se pare a fi o dovadă de o intimitate cu atât mai mare.

Intr'o zi, neştiind cum să te mai aperi, ai poruncit servitorului să răspunză domnului Nae, dacă va veni, că te-ai culcat după prânz. Domnul Nae vine, îmbrânceşte pe servitor şi intră în odaie, zicându-ţi cu un zâmbet triumfător: « ei bine, frăţică! feciorul tău nu pricepe că între mine şi tine nu poate fi ceremonie. Dacă vrei să dormi, culcă-te; eu îmi voiu fuma ţigara. Apropos, ai auzit despre evenimentul de azi dimineaţă?... »

Intr'o zi el te găseşte scriind o scrisoare. Dumneata profiţi de această ocazie, zicându-i cu o politeţă plină de înţeles: « mă vei ierta, amice: sunt foarte grăbit... ». — « O! o! nemica! nu te deranja, scumpul meu! — răspunde cu linişte companionul, — eu am venit numai ca să-ţi relatez conversaţiunea ce am avut-o cu un deputat din Cameră... » Şi el se apucă a-ţi povesti dialogul în curs de patru oare.

A doua zi te opreşti pe pod pentru a vorbi cu un bancher asupra unei afaceri de bani. Ai fi prea-bucuros ca nimeni să nu te auză. Abia ai început, şi iată că dracul aduce pe teribilul domnu Nae, care te întrerupe, se amestecă în vorbă, apoi ia pe bancher la braţ şi-l trage la Briol pentru a juca o partidă de biliard, lăsându-te cu gura căscată şi cu inima desperată.

---

[1]) *Satyrul*, Nr. 16, 1 Iunie 1866; semnat Wang-Pon-Ki.

Intr'o Duminică ţi-ai ales o birjă frumoasă ca să mergi să iei aer la Şosea sau la Băneasa. Pentru a şedea de tot comod în trăsură, ceea ce este una din plăcerile cele mai dorite ale unei asemenea plimbări, ai vrea să fii singur. Din nenorocire, trecând pe Podul Mogoşoaiei, întâlneşti pe nemilostivul domnu Nae. El îţi opreşte birja, te 'ntreabă unde mergi, se aşează şi te însoţeşte, crezând că prin aceasta îţi face dumitale o plăcută surpriză şi o mare îndatorire.

Este imposibil a descri toate împrejurările în care amicia domnului Nae te face să blestemi ziua naşterii. Oricum să fie, în Bucureşti această *tagmă* sau *breaslă* amicală e atât de răspândită, încât noi am fi dispuşi a crede, că anume în capitala României s'a inventat proverbul: « *unde sunt doi, cu el se face trei* ».

EGOARCHISTUL[1])

Sunt oameni cari cred că nimic nu poate fi bun, dacă nu e făcut de ei, prin ei, cu ei, sau cel puţin lângă ei.

Precum monarchistul este acela ce doreşte puterea unuia, anarchistul — puterea nimănui, oligarchistul — puterea unei clase, etc.; tot aşa acest fel de oameni, cari doresc puterea numai a lui însuşi *eu*, cată să fie numiţi *ego-archişti*.

Egoarchiştii se împart în trei tabere: generali, speciali şi politici.

Egoarchistul general critică şi osândeşte toate lucrurile fără excepţie: chiar cerul şi pământul sunt organizate rău, de vreme ce Creatorul nu avusese prevederea de a-l întreba pe dânsul.

Egoarchistul special îşi restrânge nemulţumirea în cercul propriei sale ocupaţiuni: ca architect, el găseşte defecte în toate zidirile; ca avocat, el nu vede la alţii de cât neexactităţi sau neîngrijire în stil, greşeli sau confuzie în idei.

Dar egoarchistul cel mai caracteristic şi cel mai bucureştean ne întâmpină în politică, unde această plecare a spiritului ia numele propriu de « opoziţie sistematică ».

[1]) *Satyrul*, Nr. 16, p. 3, 5 Iunie 1866; semnat Wang-Pon-Ki.

Egoarchistul politic descrie cu culorile cele mai negre toate guvernele, când nu e ministru, prefect sau judecător; toate Camerele, când nu e deputat sau când se află în minoritate; toate măsurile şi toate intenţiunile, la care n'a luat el o parte directă şi activă.

Egoarchistul politic, dacă nu e ziarist el însuşi, trebue să fie colaborator la vreun ziar; dacă nu e colaborator la vreun ziar, trebue să fie amic cu vreun ziarist; dacă nu scrie articoli sau epistole, trebue să vorbească prin locuri publice; dar în orice caz, verbal sau literal, el este un organ de publicitate.

Auzindu-l ai crede că, pentruca ţeara să fie fericită, nu e alta de făcut decât numai să-i dai lui puterea în mână: el va disciplina armata, el va purifica justiţia, el va îmbunătăţi finanţele, el va răspândi instrucţia, el va regula administraţia, el va propaga pe pământ, adică mai cu seamă în Bucureşti, moralitate, onestitate, libertate, naţionalitate, egalitate, dreptate, şi celelalte.

Astfel, când lucrurile încep a merge pe o cale, ce nu se mai poate suferi, toţi ochii se întorc ţintă asupra egoarchistului, toate urechile îl ascultă, toate inimile îl aclamă: autoritatea, fiica popularităţii, îi cade berechet-haram în mână.

Ei bine! trece o zi, o săptămână, o lună; soarele urmează a răsări şi a apune; pământul nu încetează a se învârti roată împrejurul soarelui; oamenii beau, mănâncă şi dorm, sau dorm, mănâncă şi beau ca totdeauna; ceasornicele bat ca şi înainte când trei şi când unsprezece; nimic nu se îndreaptă; şi bietul egoarchist, auzind pe alţii că strigă astă-dată contra lui întocmai precum strigase el mai deunăzi contra altora, se vede forţat a se retrage dela putere, zicând ţărei: *Na-ţi-o frântă că ţi-am dres-o!*

EMINESCU[1]
NECROLOG

> ... et souvent je regrette
> D'être née en des temps un peu trop raffinés
> Où l'on trouve l'honneur et l'amour surannés
> Et dans lesquels un fou peut seul être poète!
>
> *Julie Hasdeu*, Chevalerie, p. 5

Eminescu a lăsat multe versuri admirabile; însă meritul lui cel covârşitor, un merit de principiu, este acela de a fi voit să introducă şi de a fi introdus în poezia românească adevărata cugetare ca fond şi adevărata artă ca formă, în locul acelei uşoare ciripiri de mai înainte, care era foarte igienică pentru poet şi pentru cititor, scutindu-i deopotrivă, pe unul şi pe celălalt, de orice bătaie de cap şi de orice bătaie de inimă.

Nu zic nimănui să imiteze pe Eminescu. Din contra. Poezia este o căsătorie a realităţii cu idealul în sufletul poetului în acele momente când poetul e poet, — poetul fie cât de mare nu e poet totdeauna; în acele momente prin urmare, în cari el este mai el, mai însuşi, mai individual ca oricând. In fiecare suflet poetic realitatea şi idealul se combină şi se acordă într'un alt mod. Intre doi poeţi pot fi asemănări numai doară prin asemănarea cea organică între naturile amândurora, niciodată prin imitaţiune. A imita pe cineva în poezie este un talent tot atât de vulgar ca şi a imita pe cineva pe scenă, unde şi acolo un actor artist urzeşte, nu maimuţează. Eminescu va trăi fiindcă a izbutit a găsi frumosul fără a imita pe nimeni.

El va trăi, deşi a murit nebun. Şi a trebuit să moară nebun. E grozav a o zice! Să nu fi înnebunit, el nu avea ce mânca. Mai rău decât atâta; ca să aibă ce mânca, el fusese silit a-şi mânca inima, înlocuind avânturile poeziei, avânturi măreţe, avânturi cari nu se pot vinde, prin acea proză de toate zilele a sterpelor lupte de actualitate,

---

[1]) *Revista Nouă*, an. II, Nr. 6, (15 Iunie 1889), pp. 211—212; republicat în *Sarcasm şi Ideal*, pp. 213—214.

care îi aducea o fărâmă de pâine, stropită într'ascuns cu amare lacrimi — prefaţa nebuniei.

El va trăi, deşi a murit nebun. Şi cum oare putea să nu înnebunească? In toate epocile au fost poeţi pe care flămânda sărăcie, uneori numai deşertăciunea, pentru o ticăloasă pâine însoţită de o mai ticăloasă laudă, îi încovoia tămâitori dinaintea celor puternici. In toate epocile s'au văzut însă şi de acele firi semeţe, înalte, vrednice de solia ce le-a dat-o Dumnezeirea, cari niciodată n'au întins o mână cerşetoare către vreo mărire pământească, către acei ce uită că nu săracii spălau picioarele lui Isus, ci Isus a spălat picioarele săracilor. Aşa poet a fost Eminescu.

El va trăi, deşi a murit nebun; vor muri însă pentru vecie nenumăraţii înţelepţi, cari au lăsat, lasă şi vor lăsa totdeauna să înnebunească un Eminescu.

MORALĂ ŞI PROFETISM ROMÂNESC

CAUZELE ŞI REZULTATELE COSMOPOLITISMULUI

Discurs preşedenţial la inaugurarea anului III al Societăţii « Românismul », rostit în şedinţa publică din 24 genariu 1871 [1])

. . . Un nuovo
Ordin sorge di cose, una novella
Norma civile, ed il passato è scuola
Del prudente avenir . . .
MONTI

Domnilor,

Din două puncte de vedere mă cred dator a deschide această şedinţă prin câteva cuvinte introductive.

Pe de o parte, serbând aniversarea Societăţii, noi nu putem a nu ne aduce aminte cu toţii originea, ideea, ţinta micului nostru grup: « Românismul », adică lupta principiului naţional contra usurpaţiunii cosmopolite.

Pe de altă parte, ales de trei ori în fruntea aspiraţiunilor d-voastră, n'aş putea arăta mai bine omagiul meu de recunoştinţă, decât întreţinându-vă despre ceea ce vă mişcă, ceea ce vă doare, ceea ce vă întruneşte.

V'am vorbit pentru ultima dată după calamitatea dela Sedan.

Ne întâlnim acum după catastrofa dela Paris.

---

1) Primul discurs vezi în « Traian », Nr. 82, al doilea în « Columna lui Traian » Nr. 50. (Nota autorului). — « Columna lui Traian » an II, n. 7 (62), 15 Februarie 1871; discursul a fost reprodus în *Foaia Societăţii Românismul*, an I, n. 10 –11, Ianuarie şi Februarie 1871, p. 415—418, şi republicat — împreună cu celelalte trei cuvântări inaugurale dela aceiaşi Societate — în volumul *Oltenescele* (Bucureşti 1884) p. 15—10. [Ed.].

Am plâns atunci, plângem cu atât mai mult astăzi dureroasa experienţă a unei scumpe surori; dar plângând în faţa rezultatului, cată să meditām asupra cauzei, pentru ca nu cumva un desnodământ analog să ne surprindă pe noi înşine, cufundaţi într'o stearpă bocire.

Când un om cade sau o naţiune se poticneşte, a înţelege sorgintea răului este unica garanţie de vindecare, dacă nu pentru victimă, cel puţin pentru toate gemenele sale prezente şi viitoare.

Ceea ce pregătise dezastrul Franciei, a fost adormirea simţului naţional, dilatat până la disparîţiune prin cultul unei universalităţi nedefinite.

Visând a deveni lume şi încetând a fi Francia, asemenea alchimistului din evul mediu, ea perdea aurul cel adevărat în iluzia de a căpăta un aur imaginar.

Imperiul spulberat, Republica moşteni toga lui Cesar, dar buba rămase tot bubă, căci nu în forma guvernului se ascundea cangrena.

Mâine Regalitatea va înlocui Republica, tot aşa de lesne precum poimâine se poate reîntoarce Imperiul, şi totuşi slăbiciunea va persista, pe cât timp lipseşte miraculoasa gimnastică a naţionalismului, singură aptă, fie sub despotism sau în libertate, a forma Achili în ţara Mirmidonilor.

Din norocire, lumina începe a licuri în inimile şi în minţile Francezilor.

Cu câteva săptămâni înainte Dictatorul din Bordeaux scria circulări prefectorale, în care umanitatea era la tot pasul şi Francia nicăieri.

Astăzi acelaş Gambetta zice într'o epistolă către eruditul Littré: « noi pierim prin necunoştinţa istoriei naţionale ».

Ce metamorfoză!

Dacă piloţii Imperiului şi ai Republicei, în loc de a fi curtezani şi avocaţi, ar fi consultat la timp busola istoriei naţionale, pe care o regretă prea târziu, ei s'ar fi convins cu o oră înainte, că Francia a fost mare şi tare numai atunci când voia a fi Francia.

Cel mult Latinitate.

Atâta!

Jeanna d'Arc;

Enric IV;

Richelieu;

Colbert;

Acestea sunt punctele culminante.

Au trebuit sute de mii de cadavre, turtite sub o imensă panoramă de ruine, pentru ca să revenim în agonie la eterna maximă a lui Socrat: « cunoaşte-te pe tine însuţi! ».

Francia a fost paradisul, dar nu şi patria narcoticei doctrine: « om şi om ».

Cosmopolitismul s'a născut printr'o consecinţă firească în Elveţia şi în Statele Unite, precum acţiunea climatologică naşte în Egipt ciuma şi lăcusta.

Acolo unde naţionalitatea nu există, toate naţiunile fiind cusute într'o peticărie de paiaţ, este absurd a cere naţionalism.

Contrabandiştii însă n'au voit să observe absurditatea şi mai flagrantă de a nu-l vedea acolo, unde naţionalitatea constitue un adevăr geometric.

Elveţia şi Statele-Unite sunt fruntea civilizaţiunii!

Aşa strigă admiratorii « Parisului în America ».

Naturala concluziune a acestei premize este:

Civilizaţi-vă ca cei dela Zurich şi dela Washington.

Epilogul:

Cosmopolitismul!

Să judecăm un moment.

Fără naţionalism progresul poate ajunge la apogeu, dar numai progresul material, progresul brut, progresul vitei.

E sublimă în această privinţă parabola biblică a turnului dela Babilon.

Oamenii s'ar fi urcat în cer, dacă speriata Divinitate nu se grăbea a amesteca toate limbile, producând în lumea primordială un fel de Elveţie sau de Statele-Unite.

Naţionalismul este o condiţiune esenţială a tuturor creaţiunilor mari în sfera ideii.

Ceea ce-i originalitatea pentru un individ, este naţionalitatea pentru un popor.

Reduşi la caracterul general de bipede umane, noi ne învârtim esclusivamente în preocupaţiunea curat zoologică de a satisface materia prin materie: să trăim bine, să mâncăm bine, să ne îmbrăcăm bine, să ne mişcăm bine, toate bine în simţul vulgar al cuvântului.

O furnică perfecţionată!

Arătaţi-mi în Statele-Unite şi în Elveţia un Bacon, un Shaekspeare, un Gibbon, un Leibnitz, un Goethe, un Niebuhr, un Corneille, un Molière, un Descartes, un Montesquieu, un Dante, Ariosto, Petrarca, Vico, un mare pictor, un mare sculptor, un gigant în ştiinţă, în arte sau în inspiraţiune, în fine un adevărat *om*, căci materia este a animalului şi numai omului îi aparţine geniul!

In loc de aceştia cosmopolitismul ne oferă ceasornice dela Geneva şi drumurile de fier cu cai!!

« Civilizaţiunea americană, — zice celebrul economist italian Boccardo, — este un corp cu membre de uriaş şi cu un căpuşor de copil. « Nervoase şi putinţi sunt braţele; săracă şi îngustă e mintea. Ciudat « lucru! Intr'un secol întreg de cea mai liberă şi cea mai prosperă « vieaţă, Statele-Unite nu ne-au dat încă nicio literatură, nicio filo- « sofie în proporţiune cu mărimea şi importanţa lor politică. Elementele « materiale de civilizaţiune sunt grămădite în culme, dar nu ajung « multe din elemente morale... »[1]).

Această riguroasă constatare, pe care o face francamente tocmai un autor cosmopolit fără să-i înţeleagă el însuşi greutatea, se aplică cu atât mai mult către obscurele cantoane sviţereze.

Este reversul medaliei...

Republice ca Statele-Unite şi Elveţia au fost şi în Grecia antică, dar Grecia antică a produs totuşi pe Platon, pe Aristotel, pe Tucidide, pe Omer, pe Anacreon, pe Fidia, pe Apelle...

---

[1]) *Storia del commercio*, § 253: « La civiltà americana è come un corpo che presenta membra da gigante con una testa da bambino. Nerbute e potenti sono le braccie che fanno; povera ed angusta l'inteligenza che medita e pensa. Mirabil a dirsi! In un secolo di prospera e liberissima vita, gli Stati Uniti non hanno ancor dato né una letteratura, né una filosofia nazionale proporzionata alla loro grandezza ed importanza politica. Gli elementi materiali della civiltà vi sono tutti e in eminente grado; mancano molti degli elementi morali... ».

De ce?

Era o naţionalitate.

Astfel de republice să imiteze la noi acei ce confundă cosmopolitismul cu ideea republicană.

Sau mai bine să nu imiteze pe nimeni: fie Români şi numai Români!...

Am început prin imagini triste: Sedan şi Paris.

Voi încheia, Domnilor, printr'o perspectivă de speranţă.

Capitala Italiei se mută la Roma. Latinitatea n'a perit.

Trăiască *Românismul*!

NOI ÎN 1892[1])

Conferinţă ţinută la 9 Februarie pentru inaugurarea «Ateneului Român».

Vă mulţumesc cu dragă inimă pentru aceste călduroase aplauze; dar... să vedem, dacă mă veţi aplauda şi la sfârşit.

Am temeiuri de a mă îndoi, căci: de 'ntâi, n'am fost niciodată orator; al doilea, n'am vânat niciodată popularitate, şi o voi vâna cu atât mai puţin acuma, când perii albi şi barba sură îmi strigă: *troppo tardi*! Aşa dară, vorbind fără fraze şi fără a cocheta, mă tem că... mi-aţi dat arvună de aplauze, dar voi rămâne numai cu arvuna.

Sunt trei locuri, în cari îmi dă mâna de a lua cuvântul. Este Academia, este Universitatea, şi este aci la Ateneu. Dar la Academie sunt *fotolii*, sunt fotolii în toate Academiile din lume, şi orice fotoliu te îndeamnă a moţăi; la Universitate sunt *catedre*, de pe care profesorul e dator a discuta controversele, ferindu-se de orice dogmatism; aci, la Ateneu, nu e *fotoliu*, nu e nici *catedră*! aci este un *amvon*, un amvon pe care se urcă un sacerdote, un preot, nu pentru a dormita

---

[1]) *Revista Nouă*, an IV, 1892, p. 438-444; republicată în *Sarcasm şi Ideal* p. 36-46.

după uzul academic, nu pentru a controversa după modul universitar, ci pentru ca... pentru ca din baerele inimii sale să reverse în inimile ascultătorilor o credinţă caldă, adâncă şi roditoare.

Incă o dată, la Ateneu eu nu sunt nici academician, nici profesor; în această biserică eu sunt preot, preot în înţelesul evanghelic al cuvântului: ca apostolii lui Crist, tare prin credinţă, nu mă sfiesc de nimenea şi nu mă tem de nimic.

Subiectul şi titlul conferinţei mele este: *Noi în 1892.*

Ciudat titlu! căci dela începutul acestui an au trecut abia 40 de zile, şi în aceste 40 de zile nu s'a făcut nimic despre care să pot vorbi eu, eu care niciodată nu mă amestec în alegeri parlamentare; ba m'am amestecat altădată în două rânduri şi am sfeclit-o, încât mi-a trecut pofta.

Ce însemnează dară: *Noi în 1892?*

Sunt dator din capul locului să vă lămuresc acest titlu şi acest subiect.

Când zic «*noi*», înţeleg şi pe mine, şi pe d-voastră, pe noi toţi, naţiunea românească întreagă în trăsurile ei cele generale, nu înţeleg pe nimeni personal: pe cutare sau cutare. O personalitate poate să fie o excepţiune, şi excepţiuni trebuie să fie multe; dar oricât de numeroase ar fi excepţiunile, nu ele mă preocupă în această conferinţă, ci mă preocupă numai regula, norma, totalitatea. Excepţiunile sunt ca munţii şi văile, cari nu împiedecă pământul de a fi rotund.

Când zic «*în 1892*», nu înţeleg nici luna, nici anul, ci o lungă perioadă de timp, care se deosebeşte de celelalte perioade printr'o sumă de simptome caracteristice şi din care perioadă acest an 1892 face şi el parte. Perioada cuprinde în sine mai mulţi ani din trecut, şi va mai cuprinde încă cine ştie câţi ani din viitor.

Când zic dară «*noi în 1892*», eu am în vedere *vrâsta actuală a naţiunii române.* Naţiunele au vrâstele lor, ca şi indivizii.

Intre individ şi între specia cărei îi aparţine individul, între ontogenie şi filogenie, după cum se exprimă naturaliştii, se află cea mai strânsă legătură de desvoltare paralelă. Darwin a examinat embrionul

individului omenesc, şi observând într'însul caracterele animalilor inferiori în serie zoologică, pe temeiul acestor caractere individuale el descoperi marea lege a evoluţiunii speciei omeneşti întregi din animalul inferior cutare sau cutare.

Această corelaţie între individ şi între specie este singura temelie adevărat ştiinţifică, singurul piedestal pe care se poate aşeza şi pe care trebuie să fie aşezată filosofia istoriei.

Cum se desvoltă individul, tot aşa, prin aceleaşi trepte evolutive, cată să se desvolte şi o naţiune, cată să se desvolte specia omenească peste tot.

Dar cum oare se desvoltă individul?

Trecând prin cele trei vrâste: copilăria, bărbăţia şi bătrâneţea.

Şi oare numai atât? adică numai trecând o dată şi nimic mai mult?

La această întrebare ne răspunde Crist. Intr'o sublimă convorbire cu Nicodim, strecurată în Evangeliul lui Ioan, Mântuitorul ne spune că individul nu se poate îmbunătăţi altfel decât *renăscându-se*, renăscându-se mereu din ce în ce mai bun, adică trecând succesiv de mai multe ori prin aceleaşi trei vârste din ce în ce mai perfecţionate.

Această învăţătură a lui Crist, Napolitanul Giambattista Vico, părintele filosofiei istorice, a aplicat-o către viaţa naţiunilor. Naţiunile, şi ele, se nasc, trec prin copilărie, trec prin bărbăţie, trec prin bătrâneţe, apoi mor şi se renasc iarăşi, dar se renasc mai bune, perindându-se din nou prin copilărie, prin bărbăţie, prin bătrâneţe: «corsi e ricorsi».

Crist, Vico şi Darwin, în aceste trei nume se rezumă *ştiinţa vieţii*.

S'a spus adesea instinctiv şi s'a repetat inconştient că existenţa actuală a Românilor constitue o *renaştere;* şi aşa este.

Pe la finea veacului XVII, sunt acum două sute de ani, sub Cantemir în Moldova şi sub Brâncoveanu în Muntenia, naţiunea română se îmbolnăvise greu şi n'a mai putut să se întremeze. Un secol şi mai bine a durat agonia neamului românesc: întreaga epocă a Fanarioţilor.

In zilele noastre s'au aflat scriitori, cari s'au apucat a face panegiricul bragagiilor din Fanar, bragagii urcaţi pe tronul lui Ştefan şi al lui Mircea, al lui Petru Rareş şi al lui Mihai Viteazul. Plâng pe

aceşti scriitori, cari n'au brodit ceva mai bun de apărat; dar plâng şi pe clienţii lor, cari n'au putut găsi decât avocaţi de cauze pierdute.

Ca să ştiţi cine au fost Fanarioţii, îmi ajunge a cita două documente: conversaţiunea unui Domn Fanariot cu amicul său şi scrisoarea unei mume fanariote către fiică-sa.

La 1802, acum tocmai 90 de ani, un Fanariot zicea doctorului Zallony: « In lumea aceasta nu trebue să privim lucrurile prea de-amă« nuntul, ci să mergem drept la ţintă, iar ţinta este bogăţia. Oricine « scapă din mână prilejul de a se îmbogăţi, merită de a fi sărac... ». Apoi mai departe: « Să ştii că un Domn Fanariot fără ambiţiune « şi fără intrigă este ca un orator fără eloquenţă, ca o cochetă fără « pretenţiune şi ca un popă (popă grecesc, neapărat) fără făţărnicie. « Eu ştiu că un Domn trebue să fie drept şi desinteresat, dar această « moralitate nu se potriveşte cu sistema fanariotică. Crede-mă, nu « poate să alerge cineva totodată după dreptate şi după bogăţie... ».

Iată Fanariotul!

Să vedem acum şi pe Fanariotă.

O mumă scriea către fiică-sa: *ψυχήμου*... Ba nu; despre nici un fel de suflet ea nu vorbea, ci începea de-a-dreptul: « Te poftesc încă « odată să găseşti cu orice preţ un mijloc de a te căsători cu altcineva « de soi şi pe care ţi-l oferă Providenţa. (In ce gură Providenţa!) « Bărbatul tău de astăzi erea bun atunci când războiul între Turci « şi între Ruşi ne împiedeca a ne întoarce în România şi a te mărita « cu un boer; astăzi însă, când tatăl tău, boier el însuşi, câştigă atâţia « bani încât avem dreptul de a nădăjdui că *peste puţin va fi milionar*, « astăzi eu doresc să te văd în braţele unui boier. Cugetă, fiica mea, « că acest nou bărbat te va acoperi cu giuvaericale... ».

Iată şi femeia Fanariotă!

Fanarioţii au fost o filoxeră care, rozând din rădăcină, adusese lunga agonie şi înceata moarte a vieţii româneşti celei vechi. Dar murind România cea veche, a apărut la lumină o Românie nouă. Zămislită la 1821 sub steagul lui Tudor Vladimirescu, această România nouă s'a născut la 1848 şi a primit botezul în ziua unirii Principatelor.

Ce suntem dară noi ăştia, Românii de astăzi?

Suntem o *naţiune-copil* în toată puterea cuvântului; o naţiune, care deocamdată se joacă şi numai se joacă în aşteptare ca să-i vină timpul de a lucra: se joacă « de-a politica », se joacă « de-a ştiinţa », se joacă « de-a diplomaţia », « de-a critica », « de-a... ».

Orice renaştere e un progres, un pas înainte pe calea evoluţiunii. România cea nouă, cea renăscută, este, şi nu poate a nu fi, cu mult mai bine înzestrată din fire de cum fusese România cea veche. Este un copil minunat de isteţ, minunat de voinic, minunat de vioiu în toate apucăturile sale, dar — încă şi încă o dată — este un copil; şi vrâsta copilăriei, la o naţiune ca şi la individ, se împleticeşte cu o mulţime de *cusururi*.

Despre aceste cusururi voesc a vă vorbi, şi numai despre unele din ele...

Copiii lesne se supără unul pe altul. Le sare ţandăra pentru te miri ce: o păpuşe, o panglicuţă de acadea, un portofoliu de ciocolată. Şi când se aprind copiii, să-i vezi atunci cum de se mai înjură pe întrecute, se înjură în proză şi 'n versuri, se denunţă şi se acuză pe drept sau pe nedrept, câteodată ajunge lucrul şi la păruială.. O! nu vă speriaţi. Ura la copil nu ţine mult timp, după cum nu ţine mult timp la copil nici amicia. Totul e efemer. După supărare, după înjurătură, după bătaie, să-i vezi iarăşi cum se îmbrăţişează şi cu ce foc se sărută! Dar tocmai acesta este norocul meu în astă seară. Noi ne certăm, nu-i aşa? Ei bine, mâine vom fi iarăşi prieteni! Văd că ne-am împăcat chiar de pe acum.

Această particularitate a copilăriei, această caraghioasă alternativă de « hoţule » şi « dragă » sau « dragă » şi « hoţule », este un cusur, dar un cusur nu dintre cele mai rele. Sunt altele mai periculoase şi mai mucalite totodată, însă tot aşa de scuzabile din punctul de vedere al vrâstei.

Copilul e egoist. El iubeşte foarte mult pe sine însuşi, iar pe alţii îi iubeşte numai într'atâta întrucât dânşii îl desmeardă, îl resfaţă, îl răzgâe, îl fac a petrece şi-l lasă să-şi petreacă. Adevărata iubire, iubirea întemeiată pe ideal, pe altruism, pe jertfire de sine, pe lipsă

de scop mărunţel, o asemenea iubire e necunoscută copilului. Oare noi o cunoaştem? In starea actuală a societăţii române cuvântul iubire ar putea să fie şters din dicţionarul limbii... nu! trebue să-l lăsăm în dicţionar pentru alte vremuri mai coapte, când el va putea să fie înţeles, dar să-l lăsăm fără o explicaţiune de prisos, să zicem doară: *iubire* — vezi *zestre; iubire* — vezi *jucărie. Zestre* şi *jucărie*, una din două, adică petrecerea sau mijloacele de a petrece, iată ce este la noi *iubirea* deocamdată. Şi dacă s'a stricat jucăria — noi îi dăm cu piciorul; şi dacă s'a risipit zestrea — divorţ!

A cere dela copil statornicia, principii nestrămutate, lipsa de orice şovăire, este a nu-şi da seamă de însăşi natura cea şovăitoare a vrâstei copilăreşti. Copilul nu poate să nu fie schimbăcios, căci el creşte, iar creşterea este o necontenită schimbare organică. Astăzi cu păr blond şi cu ochii albaştri, peste câţiva ani îl vei vedea oacheş. Ba încă adesea se întâmplă că un copil foarte frumos se face urît cu timpul, un copil foarte urît devine frumos, un copil blând capătă arţag şi dintr'un copil gălăgios iese un model de astâmpăr. Din alb roşu, din roşu negru sau vice-versa, aşa se schimbă copiii! Să nu cereţi dela dânşii caractere, şi să nu vă miraţi de sărăcia caracterelor la o naţiune în copilărie. Caracterele se vor forma mai târziu, se vor căli, se vor cristaliza, atunci când copilul de astăzi nu va mai alerga după zmei şi nu va mai suspina după acadele.

Copilul este egalitar din fire. Băiatul de portar şi băiatul de împărat, când e vorba de joc, fac nebunii împreună: *ἕνα μου καὶ ἕνα σου.* Dar în natură egalitatea nu există, nici egalitate fizică, nici egalitate morală, nici egalitate intelectuală; există şi poate să existe numai doară egalitate socială de 'naintea legii. De aci, invidia copilului de câte ori un alt copil îl întrece; de aci dorinţa-i cea învăpăiată, când îl vede pe altul mai sus, de a-l pogorî cu orice preţ, sau cel puţin de a se urca alături cu dânsul. Mai zilele trecute căzuse o zăpadă mare. Săniile patinau pe toate stradele. După obiceiul cunoscut, la spatele fiecării sănii se agaţă pe furiş câte un mic ştrengar. Alt ştrengar, care nu putea să se agaţe şi el, de pizmă pe cel agăţat îl denunţă birjarului,

strigând: *arde-l!* Tot aşa şi noi strigăm: *arde-l!* de câte ori vedem câte unul mai fericit sau mai îndemânatec agăţându-se de sania Statului.

Din aceeaşi invidie, din acelaşi egalitarism rău înţeles, copilul este mai totdeauna dispus a se crede victima părtenirii sau a nedreptăţii celor mari faţă cu un alt copil mai deştept sau mai stăruitor: n'a scris teza el, ci i-a scris-o cutare; cutare i-a suflat la ureche; profesorul la examen i-a spus mai de 'nainte biletul; profesorul l-a meditat acasă; şi altele câte şi mai câte, din care abia una la sută poate să fie întemeiată. O naţiune-copil procede după acelaşi tipic. Orice somitate trebue să fie cel puţin bănuită; oricine trece peste nivel, cată să fie micşorat, scăzut, redus la calapodul comun. Şi aceasta nu numai în politică dar până şi în literatură. Cutare bucată n'a scris-o Alecsandri, ci un oarecare Ruso; cutare poemă nu este de Costachi Negruzzi, ci de un oarecare Bălşucă; basmurile lui Creangă nu sunt de dânsul, ci de Iks sau Igrec, etc., etc. Sunt Stan Păţitul şi eu în această privinţă. Când publicai în tinereţe primele mele studii istorice, unii măgari asigurau că-mi scrie tatăl meu; iar când s'au publicat cele trei volume din operele postume ale ficei mele: *Bourgeons d'Avril*, *Chevalerie* şi *Théâtre*, s'au găsit bârfitori cari nu s'au sfiit a şopti în umbră că eu sunt autorul lor. Copilărie şi aceasta, dar o copilărie desgustătoare, căci nimic mai desgustător ca pizma, chiar când pizma e copilărească.

Copilul mereu imitează. Prin vrâstă, el este mai aproape de treapta zoologică cea anterioară: de antropoizi. El maimuţează toate, dar mai cu seamă îi place a maimuţi ceea ce e rău, ceea ce e curios sau anormal, ceea ce e oprit. Intr'o societate foarte bătrână se naşte un Zola, se naşte *par épuisement*, prin compensaţiunea proprie extremei bătrâneţi de a înlocui fapta prin vorbă, de a flecări bietele căzături când societatea nu mai poate lucra, după ce lucrase mult şi bine în curs de veacuri, după ce a produs pe Montaigne şi pe Pascal, pe Corneille şi pe Descartes, pe Montesquieu şi pe Voltaire, ba chiar alăturea cu piticul Zola a putut — ca lumina cea orbitoare a soarelui când este gata să asfinţească — a putut societatea să producă pe uriaşul Victor Hugo. Un Zola acolo se înţelege şi se iartă, se iartă şi se înţelege

acolo. Dar zolismul la noi? La şcolari, cari n'au creat încă absolut nimic, nimic în ştiinţă, nimic în literatură, nimic în artă, zolismul la noi este... am spus-o... este trăsura cea caracteristică a copilului de a se simţi foarte fericit când poate să maimuţeze grimasele altora, când poate să se schimonosească.

E şi mai comic, când vezi pe un copil pesimist. « Le pessimisme du bébé »! In ţara cea clasică a filosofiei moderne, în patria marelui Leibnitz şi a marelui Kant, în cuibul atâtor cugetători formând fiecare câte o puternică şcoală, s'a ivit prin antiteză, prin contrast, un filosof genial, însă atât de excentric încât printre Germani i-a fost peste putinţă de a-şi înşgheba un grup: pesimistul Schopenhauer. El mânca cât şapte, ţipând că mâncarea e proastă; el bea sdravăn, vociferând că vinul nu face două parale; el declama pe toate tonurile că lumea e atât de rea şi viaţa e atât de nesuferită încât omul trebue să dorească moartea, moartea cât mai curând, dar dânsul, papa pesimiştilor, fugea de frică din oraş în oraş numai când auzea că se apropie cholera. In Germania Schopenhauer este la locul său ca Falstaff într'o dramă shakespeariană sau ca Tersit în Iliada. Acolo el dă mai multă varietate tabloului. Dar pesimism la noi? Copilaşi pesimişti? N'am trăit încă, şi deja ne văităm că ţâţa nu e bună! Ş'apoi, pe când în Germania Schopenhauer rămâne aproape izolat, la noi — cei nevrâsnici — a ajuns o imperioasă modă nu numai de a fi pesimişti, dar încă de a ne servi de pesimism ca de o infailibilă busolă a literaturii române întregi: cutare e mare poet numai şi numai fiindcă e pesimist; cutare e mare dramaturg, cutare e mare nuvelist, iar cine nu e pesimist este *tombatera!*

Zola sau Schopenhauer, una din două, adică lipsă de orice ideal, lipsă de orice credinţă, lipsă de orice avânt generos, de orice aspiraţiune înaltă. Ce le pasă copiilor, că dela Platone, dela Aristotele, dela Cicerone şi până la Bacon, până la Newton, până la Goethe, până la Russel Wallace, Crookes, Edison, Pasteur, etc., capetele cele mai sublime şi totodată cele mai ştiinţifice ale omenirii aveau aspiraţiuni înalte? Ce le pasă! D'abia umblând încă d'abuşelea, cu urechea aţintită pentru a prinde din aer ecouri scandaloase, ei au auzit că un Evreu din Torino, faimosul Lombroso, « il grande pazzificatore »,

a scris o carte ca să dovedească că toţi oamenii de geniu au fost nebuni; şi auzind aceasta, maimuţele au strigat: eureka! Dar printre acei oameni de geniu Lombroso număra pe Schopenhauer. Ce le mai rămâne dar copilaşilor? Rămâne numai Zola, rămâne *Nana*, pentru a creşte neamul românesc, pentru a-l duce pe calea viitorului! Ar fi ruşine, dacă n'ar fi un simplu simpton de copilărie.

In fine — căci trebue să pun capăt acestei conferinţe — în fine, o naţiune copil are trebuinţă de acelaşi regim ca şi copilul individ: a fi întărită înlăuntru şi a fi apărată de vremea rea dinafară. Să nu uităm o singură clipă, să nu uităm că mortalitatea la copil, fie individ, fie naţiune, este cu mult mai mare decât mortalitatea la oameni vrâsnici. O imprudenţă..., şi s'a isprăvit. Astăzi, în perioada în care ne aflăm, cel mai mare patriotism, cel mai adevărat serviciu adus cauzei româneşti peste tot, cea mai sigură garanţie de izbândă în viitor, este ca să nu ne gândim la altceva decât a ne întări înlăuntru, înlăuntru şi iarăşi înlăuntru aci la noi în Carpaţi şi între Dunăre, fără a ne amesteca copilăreşte înafară. După ce înlăuntru vom ajunge a fi tari, tari materialmente şi mai ales moralmente; după ce se vor trece păcatele copilăriei: egoism, nestatornicie, gudurătură pentru câte o bomboană, invidie, maimuţăreala a tot ce e rău; după ce adolescenţa ne va aduce cu sine impulsuri mărinimoase, adevărata iubire, sacrificiul de sine, credinţa — a crede este a putea — atunci şi numai atunci ne va veni rândul ca să ne uităm şi noi înafară, şi ne vom uita atunci vultureşte.

Dea cerul ca acea oră a adolescenţei, cu pornirile cele nobile ale sufletului, cu minunile iubirii şi ale credinţei, ale credinţei şi ale iubirii, cele două aripi cari prefac pe dobitoc în înger, — dea Cerul ca acea oră a adolescenţei să sosească mai curând! Deocamdată să mă iertaţi că v'am obosit, să nu vă supăraţi că am vorbit verde, să mergem fiecare acasă şi să meditäm... să meditäm despre « Noi în 1892 ».

NOI ŞI VOI[1])

Conferinţă rostită pentru inaugurarea sesiunii Ateneului Român la 20 Decemvrie 1892

Doamnele mele, Domnii mei,

Aplauzele d-voastră îmi dovedesc două lucruri:

1. Cum că d-voastră vă mai aduceţi încă aminte conferinţa mea de an, prin care fusei fericit, se vede, a dobândi simpatia ascultătorilor.

2. Cum că d-voastră n'aţi aplaudat an pe acei onorabili conferenţiari, cari veniră în urmă a combate conferinţa mea de atunci.

Pentru ambele aceste motive, sunt dator a vă împărtăşi cea mai caldă mulţumire din parte-mi.

In adevăr, iarna trecută, ca şi acuma, mi-a fost dat mie a inaugura seratele literare ale Ateneului Român.

Daţi-mi dară voie de a începe prezentul printr'o amintire a trecutului.

Vă vorbisem despre « Noi în 1892 », încercându-mă a demonstra că naţiunea română, martirizată şi omorîtă de către Fanarioţi în curs de un secol întreg, s'a născut din nou între anii 1821—1848, a fost botezată la 1866, şi acuma — vezi bine — e plină de viitor, un viitor minunat de frumos, dar... n'a ieşit încă din vrâsta copilăriei, o vârstă prin care trebue neapărat să treacă orice fiinţă renăscută, fiinţă colectivă ca şi fiinţa individuală.

Acea conferinţă a mea de an « Noi în 1892 » nu întârziase de a stârni asupră-mi pe neaşteptate o crâncenă furtună diplomatică, furtună deslănţuită tot de pe acest amvon al Ateneului. De întâi mi-a aruncat mănuşa un diplomat bătrân [2]), apoi o altă mănuşă un diplomat tânăr [3]), nu o singură mănuşă despărechiată, ci o alianţă diplomatică de mănuşi.

---

[1]) *Revista Nouă*, an. V (1892), Nr. 10, pp. 371—378; republicată în *Sarcasm şi Ideal*, pp. 47—60.

[2]) A. Odobescu, prim secretar de legaţiune.

[3]) N. Petraşcu, ataşat de legaţiune.

Dar între diplomaţii cei bătrâni şi între diplomaţii cei tineri cată să facem o mare deosebire: nu e tot o apă. Vechiul principiu al diplomaţiei este de a nu vorbi omul ceea ce cugetă. De aci bătrânul diplomat, isteţ şi iscusit, «iscodelnic» cum ar zice el însuşi în stilul său, vorbea una şi cugeta cu totul altceva; iar tânărul diplomat, ca să fie mai original vorbea fără a cugeta; da: vorbea fără a cugeta. Bunăoară, el ne-a spus că pesimismul este: «ca pasărea care călătoreşte deasupra mării cu nişte aripi întinse veşnic şi bine încordate», închipuiţi-vă dacă vă place o asemenea pasăre, în locul căreia aţi putea pune cu mult mai potrivit: «o pisică neagră şi sbârlită, care călătoreşte pânditoare deasupra străşinilor, cu ghiarele întinse veşnic şi bine încordate». El ne-a mai spus că: «în danţul nostru naţional se vede fisionomia unei vieţi apăsate»; şi ştiţi pentru ce? pentrucă «braţele se întind şi se pogoară», pe când d-sale i se pare, negreşit, că ele în semn de libertate ar trebui să se strângă şi să se ridice «en pain de sucre» d'asupra capului, ca un soiu de bonet frigian! El ne-a mai spus că... şi toate câte a spus, ca şi toate câte a scris, ca şi toate câte a tipărit, toate fără a cugeta, ceea ce se chiamă româneşte: «ar mânca zăpadă friptă» şi mai bine latineşte:

Petrasqu e prost autes emulgere velit...
Autes emulgere velit...
Se mulgere velit [1])...

Dacă conferinţa mea de an avusese soarta de a face pe un bătrân diplomat să vorbească ceea ce nu cugeta şi pe un tânăr diplomat să vorbească fără a cugeta; dacă acea conferinţă, afară de cei doi diplomaţi, a mai găsit şi în presa cea anonimă un oarecare răsunet cârtitor; apoi cu atât mai vârtos trebue să mă aştept că nu va trece nehărţuită conferinţa mea de astăzi. Parcă prevăd că o să se scoale de astă dată vreun al treilea diplomat, fie bătrân, fie tânăr, fie numai ales vreun diplaplomat din junime, care să strige că eu sunt un eretic, că eu nu sunt ortodox, că eu sunt nu mai ştiu ce, temându-se, pe semne, ca nu cumva să-mi pun candidatura la vreo vacanţă de mitropolit.

---

[1]) «Ar vrea să mulgă petrele ce i iese înainte, ar vrea să mulgă haracii, ar vrea să mulgă pe sine însuşi».

Toate acestea sunt bune, şi eu unul mă bucur mai de 'nainte. Mă bucur, căci cu chipul acesta voi procura Ateneului vreo două-trei conferinţe neanunţate în programă, conferinţe născute din a mea pe o cale aşa zicând parazitică. Mă bucur căci oricât de multă apă veţi turna, apă multă, apă şi iarăşi apă, untdelemnul iese totdeauna d'asupra apei, şi prin aceasta se cunoaşte că nu e apă, ci este untdelemn, pe care-l puteţi întrebuinţa la o candelă. Mă bucur, în sfârşit, fiindcă numai astfel voi putea să aflu: pe cine anume îl usturǎ mai tare cuvintele mele, pe cine anume îl doare de ţipă, pe cine anume am izbutit a-l atinge drept la bubă.

« Noi şi voi », ce însemnează oare acest titlu al conferinţei mele?

Un titlu curat pronominal, ca şi acela de an: « Noi în 1892 ». Văzând o dragoste atât de statornică din parte-mi pentru pronume, ar putea cineva să prezică de pe acuma, că în anul viitor eu voi deschide Ateneul printr'o conferinţă intitulată « El şi ea » sau « Ei şi ele » sau « Amândoi şi amândouă ». Şi lucrul e foarte cu putinţă.

Pronumele îmi place, o mărturisesc, fiindcă pronumele, mai cu seamă la plural, are în vedere o colectivitate, nu o individualitate: fiecare este « eu », este « tu », este « el », iar toţi la un loc sunt « ei », « voi », « noi », pe când nu fiecare e Petru sau Ion sau Spiridon. De câte ori vorbesc în public, m'am ferit şi mă voi feri cu stăruinţă de a lovi vreo individualitate. Ii las mai bine pe ascultători să ghicească numele ei înşişi, dacă e vorba de o persoană, ceea ce însă mi se întâmplă foarte rar, căci în genere nu persoanele mă preocupă pe mine, ci mă preocupă direcţiunile. Numai direcţiunile sunt importante.

Numai ele dau naştere la curenturi colective, curenturi bune sau rele, curenturi cari trebuesc răspândite prin şghiaburi sau înfrânate prin stăvilare.

« Noi şi voi » — nesfârşita luptă între astăzi şi ieri, între astăzi şi mâine, între astăzi şi astăzi; dualismul lui Zoroastru şi antinomia lui Kant; antagonismul între lumina, care are şi ea umbre, şi între întunerecul, care are şi el raze; « noi şi voi », este istoria omenirii şi istoria naturii întregi, viaţa totului şi viaţa fiecării părticele din

tot. Ar putea cineva să facă o mie de conferinte despre « noi şi voi », şi totuşi ar rămâne d'abia la începutul teoriei. Inţelegeţi bine, că dintr'un asemenea vârtej fără margini eu nu voi putea să-mi aleg decât un punctuleţ microscopic, un punctuleţ care să nu fie mai presus de agerimea minţii mele şi care totdeodată să-mi permită a nu fi mai presus de agera pricepere a altora. Imi trebue un « noi şi voi » nu cosmologic, şi nici măcar antropologic, ci un « noi şi voi » de tot mititel, dar care să poată fi folositor neamului românesc. D-voastră credeţi că m'aţi ghicit, şi eu cred că v'aţi înşelat. « Noi şi voi » sunt cele două partide politice, vă veţi fi zicând în gândul d-voastră? Nu, nu şi nu.

Eu nu sunt nici *alb*, nici *roşu*, adică: nici liberal-conservator-naţional, nici conservator-liberal-naţional, nici naţional-liberal-conservator, nici naţional-conservator-liberal, 1 + 2 + 3 sau 3 + 2 + 1, face tot 6. Singura deosebire e deosebirea de stăpân, căci un stăpân trebue să fie în orice partid, iar temperamentul meu, un temperament nenorocit, tocmai la ideea unui stăpân se 'nfiorează şi fuge mâncând pământul. Imi aduc aminte o convorbire cu un cap de partid care nu mai trăeşte. Voind a mă face să mă supun disciplinei, el îmi zicea într'o zi cu o admirabilă fineţă: d-le Haşdeu, eu te recunosc de stăpân al meu în istorie, recunoaşte-mă şi d-ta pe mine de stăpân al d-tale în politică: *ἕνα μου καὶ ἕνα σου*. Prea bine, îi răspunsei; mă recunoşti de stăpân în istorie? — Da. — Cată dar' să admiţi că Luther a fost cauza Revoluţiunii Franceze şi a căderii lui Napoleon. — Cum asta? Nu te înţeleg. — Dă-mi voie să protestez şi eu tot aşa, de câte ori nu te voiu înţelege pe d-ta în politică; însă atunci s'a dus disciplina. Iată de ce am rămas şi voi rămâne şi eu stăpân, prin urmare fără partid, prin urmare să lăsăm partidele în plata lui Dumnezeu, nu despre ele voesc eu a vă vorbi astăzi.

Dacă « Noi şi voi » nu sunt partide politice, atunci nu cum-va... d-voastră iarăşi credeţi că m'aţi ghicit, şi eu cred că v'aţi înşelat încă o dată. Mi se pare a citi în cugetul d-voastră că vă gândiţi la bazaconiile de peste Carpaţi, la mofturile lui Dr. Lucaciu, la cruciate contra Ungariei. Dar ian să judecăm o clipă: Ungaria există oare? Dacă există, apoi numai doară într'o stare embrionară, adică nu se ştie dacă va putea să iasă vie din pântecele mumei, este o chestiune de

moşit,, o problemă de mamoş, asupra căreia sunt silit a mă opri în treacăt.

Naţionalitatea maghiară cea veche trăise vreo şapte secole, înainte de a cădea greu bolnavă pe faimosul câmp de bătaie dela Mohaciu în 1526. Epoca ei cea mai strălucită, un fel de asfinţit de soare încununat cu o lumină feerică, a fost datorită marelui Matei Corvin, fiul marelui Ion Huniade, o viţă curat românească, după cum o recunosc înşişi Ungurii. Murind acest «rex Valachus», a rămas în Ungaria un proverb în latineasca acelor timpuri: «obiit Matthias, obiit justitia», «a murit Matei, a murit dreptatea». Trebuia să fi venit un Român pentru ca neamul lui Arpad să înveţe ce este dreptatea, s'o înveţe ş'apoi îndată s'o şi desveţe pentru totdeauna.

In acea veche existenţă a naţionalităţii maghiare, Românii au dat Ungurilor generali viteji, regi înţelepţi, până şi mitropoliţi învăţaţi ca Nicolae Olah, şi n'au primit dela Unguri în schimb nimic, absolut nimic, poate numai vizitii ca şi în ziua de astăzi, o specialitate ungurească *ab antiquo*, astfel că până şi în occidentul Europei numele vizeteului, francezul « cocher », englezul « coach-man », germanul « Kutscher » etc. derivă pretutindenea din maghiarul « kotsis ». In loc de recunoştinţă, Ungurii s'au încercat nu o dată de pe atunci a strivi pe Români; dar au fost totdeauna bătuţi într'un mod atât de sistematic, atât de stereotip, încât un Englez ar fi putut să parieze mai dinainte că în orice bătălie cu Românii, fie din Moldova, fie din Muntenia, Ungurii vor isprăvi prin a pierde pintenii şi potcoavele. In lupte cu Polonii şi cu Turcii, uneori noi îi băteam pe dânşii, uneori dânşii ne băteau pe noi; în luptele însă cu Ungurii nu s'a pomenit ca Românul să fie bătut vreodată. Aşa a fost sub Alexandru Basarab, sub Vladislav, sub Mircea, sub Ştefan cel Mare, sub Petru Rareş, mai târziu sub Mihai şi sub Radu Şerban.

Dela 1526 până pe la finea secolului XVII, aproape două sute de ani, Ungurii o duseră într'o lâncezeală, apoi într'o agonie, după care a urmat înţepeneala vechii naţionalităţi maghiare. Şi moartă a rămas ea de atunci încoace, în aşteptarea unei viitoare renaşteri. Dar o asemenea renaştere s'a întâmplat ea oare până acuma? O naţionalitate se renaşte când apucă din nou a trăi *da se*, prin propria sa

vieaţă individuală. O naţionalitate poate să existe în perspectivă, dar ea nu trăieşte, nu e încă renăscută, pe cât timp face o parte integrantă din corpul unui alt Stat. Există indivizi cu mustăţi lungi sau scurte bursucate şi cu cizme cât toate zilele; există indivizi cari hodorogesc ungureşte, după cum ar putea să hodorogească şi în limba sanscrită; există indivizi cari, uneori renegaţi din alte neamuri, mai ales Evrei, îşi dau numele convenţional de Maghiari; dar o naţionalitate ungurească nu există deocamdată.

Vecina noastră Austria e în poziţie. In pântecele ei se svârcolesc o mulţime de embrioni gemeni, între care embrionul unguresc, deşi cel mai mititel şi cel mai slut, un plod în care nu deosebeşti încă bine dacă e om, dacă e câine, dacă e peşte, stă la mijloc şi dă ghionturi la dreapta şi la stânga, bătându-şi joc de ceilalţi, ca şi când ar fi el cel mai mare şi cel mai mândru. Zăpăcită de turbatele mişcări ale embrionului unguresc şi amăgindu-se a crede că turbarea e un semn de putere, Austria şi-a dat numele de Austro-Ungaria, că doară-doară mica pocitură să se mai liniştească. Dar momentul naşterii n'a sosit încă. Când va sosi, o s'o vedem atuncea! Este o sarcină grea pentru biata Austrie. Faimoasă prin aventurile sale galante de altă dată: « felix Austria nubet », ea îşi plânge acuma râsul, nu de astă vară ca fata din basmul românesc, ci râsul de mai mulţi secoli. Dânsa sufere, şi sufere cu atât mai mult că nu ştie cine va fi mamoş, nu ştie cât o să coste moşitul şi dacă nu cumva mamoşul va avea apucături de veterinar. Poate va fi Germania. Poate Rusia. Se poate întâmpla chiar o facere năprasnică, pe neaşteptate, înainte de termen şi fără ajutorul artei obstetrice. In orice caz, e grozav a se gândi bătrâna cochetă la posibilităţile unei faceri! Cine garantează că tocmai embrionul cel unguresc nu se va naşte mort? Cine poate să asigure, că nu va muri însăşi muma în durerile facerii?

Oricum ar fi, vedeţi bine că naţionalitatea maghiară nu există încă. Şi deci nu despre ea, nu despre o ficţiune politică, am voit eu să vă vorbesc în « Noi şi voi ». Naţionalitatea română e un copil, dar există. Ea n'are nevoie de mamoşi, ci de pedagogi. Şi dacă pedagogii vor fi la înălţimea misiunii lor acest falnic copil de viţă împărătească va uimi la timpul său Europa prin isteţimea şi virtutea

adolescenţei sale. Puţin ne va păsa atunci, chiar dacă se va renaşte naţionalitatea maghiară: îi vom mai da Corvini, şi vom primi dela ea apă de Budă, care şi aceea poartă numele de « Huniad ».

« Noi şi voi » — pedagogi buni şi pedagogi răi; nu pedagogi ai copilaşilor individuali, ci pedagogi ai uriaşului copil colectiv; nu pedagogi crescuţi în şcoala lui Pestalozzi şi a lui Frobel, ci pedagogi adăpaţi la cele două isvoare împoncişate: optimism şi pesimism. Aceştia sunt « Noi şi voi ».

Noi, optimiştii, vedem foarte bine că multe în lume se petrec adesea nu aşa cum ar trebui să se petreacă: apăsătorul zâmbeşte şi apăsatul îşi îneacă plânsul, trândăvia se tolăneşte pe tapete şi munca asudă pentru un codru de pâine, şarlatanul câştigă şi dreptul pierde, nevinovăţia e batjocorită şi neruşinarea se răsfaţă strălucind ca noroiul la lumină, bălăriile ascund şi înăbuşesc trandafirii, şi câte şi mai câte; dar văzând toate acestea, noi totuşi credem cu tărie, pentru individ ca şi pentru naţiune, că răul nu e universal şi exclusiv, că multe sunt bune, că binele e dator să dea piept cu răul fără sfială şi fără cruţare, că e frumos a se jertfi pentru binele altuia, că omul are un liber arbitru şi e responsabil dacă persistă în rău în loc de a tinde la bine, că numai binelui îi aparţine izbânda la urma urmelor, căci: este un Dumnezeu! este un Dumnezeu chiar pentru fiinţele cele mai perverse! este un Dumnezeu chiar pentru un Jean Valjean din « Mizerabilii » lui Victor Hugo.

Pesimistul râde de Victor Hugo. El nu vede şi nu vrea să vază binele nicăeri. El pătimeşte de cunoscuta boală a vederii jumătăţite şi pretinde că sunt bolnavi tocmai aceia cari se bucură de o vedere întreagă. Lumea pentru dânsul a fost, este şi va fi veşnic rea. Răul e fatal. Indreptarea, peste putinţă. Dumnezeu, o vorbă. Liberul arbitru, responsabilitatea individuală, nişte vise de nebun. Patria... ce poate să fie patria pentru o maşină fără liber-arbitru, fără responsabilitate individuală, fără Dumnezeu? A iubi este a crede şi a spera. Inţărcat de credinţă şi de speranţă nu numai că nu iubeşte şi nu poate să iubească nimica, dar încă se distinge prin trăsura caracteristică de a urî mai cu înverşunare tocmai ceea ce e mai aproape de

dânsul. Pe străini el nu-i iubeşte, pe ai săi îi detestează. «Mi-e ruşine că sunt Neamţ», zicea Schopenhauer. «Copiii tăi nu pot fi decât nevoiaşi sau mişei, una din două», striga Leopardi către Italia, către acea Italie în care erau deja născuţi Cavour, Mazzini şi Garibaldi.

O miseri o codardi
Figliuoli avrai!...

Rechemată din morţi prin suflul lui Tudor Vladimirescu, renăscută la o nouă vieaţă prin avântul generaţiunii dela 48, botezată prin trecerea Dunării şi ghiulelele dela Griviţa, copil a trei momente sublime de entuziasm şi numai entuziasm, naţiunea română a intrat acuma în şcoală şi, intrând în şcoală, ea cere dela pedagogii săi să-i dea cărţi ca să înveţe. Optimismul îi pune în mână operele celor mai înalte spirite ale globului pământesc, începând dela Platone şi Aristotele până la Bacon şi Shaekspeare, până la Newton şi Corneille, până la Kant şi Goethe. Ce-i dă oare pesimismul? Pe Schopenhauer şi pe Leopardi, pe Leopardi şi pe Schopenhauer, iarăşi pe Schopenhauer şi pe Leopardi.

Predomnitor în literatura cultă, optimismul e stăpân nemărginit în literatura cea poporană. Un popor poate să fie oricât de asuprit, poate să fie oricât de martirizat, şi totuşi el nu e pesimist niciodată, ci totdeauna crede şi speră într'o îndreptare pe pământ sau într'o altă vieaţă. In poveşti, în legende, în cântece poporane, eroul se luptă, eroul sufere, eroul trece prin piedici peste piedici, dar nu se sperie de nimic, înfruntă primejdiile, merge înainte, merge cât merge, rabdă şi birueşte. Nu poliţia şi nu jandarmii împiedică suspinul poporului de a se preface pretutindenea într'o neţărmurită flacără, care ar mistui cu răpeziciunea uraganului pe cei avuţi şi civilizaţiunea totodată; nu poliţia şi nu jandarmii, ci filosofia basmului, o filosofie în care poporul se naşte şi creşte, aşteptând cu seninătate sfârşitul poveştii. In literatura cultă este un Schopenhauer şi este un Leopardi; în literatura poporană, oglindă nemeşteşugită a întregei firi imeneşti, nu se află nici măcar o asemenea singuratecă pāreche de apostoli ai răului. Numai optimismul cel înnăscut explică lunga răbdare a popoarelor, o răbdare fără care s'ar sgudui la tot momentul ordinea socială.

şi omenirea s'ar sălbătici printr'o sfâşiare fără capăt. Ţăranul îndură toate, căci — întocmai ca Socrat şi ca Leibnitz — ţăranul ştie că nu numai dintr'un singur rău, ci chiar dintr'o sumă de rele poate să iasă un bine.

Faţă cu imensa bibliotecă a acelora cari cred şi speră cu neclintire în victoria finală a binelui asupra răului, pesimiştii se încearcă cu dibăcie a multiplica pe Schopenhauer şi pe Leopardi, a le da un stat-major impozant, a lipi pe furiş către dânşii pe Byron, pe Alfred de Musset, pe Heine, cari n'au fost de loc pesimişti.

Byron îşi închipuia că e nefericit, se simţea chiar omul cel mai nefericit în lume, îşi da aerul de a fi numai dânsul nefericit în mijlocul unui banchet de fericire: era optimist pentru omenirea întreagă şi se plângea că lui nu-i e dat să împărtăşească şi el fericirea altora. Cam tot aşa este Alfred de Musset care, optimist pentru toţi, afară de propria sa persoană, numai câteodată îşi aducea aminte că mai sufere din când în când şi alţii afară de dânsul:

Car, lorsque nous avons quelque ennui dans le cœur,
Nous nous imaginons, pauvres fous que nous sommes,
Que personne, avant nous, n'a connu la douleur...

Pentru Musset nefericirea este: «quelque ennui»! Cât pentru Heine, acel Heine care admitea posibilitatea ca două suflete să se iubească unul pe altul în mai multe existenţe succesive, acel Heine care prevestea descoperirea unei noi lumi spirituale prin filosofia sanscrită, după cum fu descoperită lumea cea materială a Americei prin căutarea unei căi spre India; apoi tocmai la Heine se găseşte cea mai frumoasă caracteristică comparativă a optimismului şi a pesimismului în următoarea cugetare: «Lumea e totdeauna aşa cum «este şi omul care o priveşte: paradis pentru cel bun, infern pentru «cel rău...» [1]).

[1]) « Die Herrlichkeit der Welt ist immer adäquat der Herrlichkeit des Geistes, der sie betrachtet. Der Gute findet hier sein Paradies, der Schlechte geniesst schon hier seine Hölle ».

« Infern pentru cel rău », adică infern pentru Schopenhauer şi pentru Leopardi, infern pentru ucenicii lor, infern pentru pesimiştii cari voesc a fi pedagogi ai plăpândei naţionalităţi române.

Byron, Musset, Heine, nu sunt pesimişti, după cum nu e pesimist Chateaubriand, deşi a scris pe *René*, şi nu e pesimist Goethe, deşi a scris pe *Werther*, René şi Werther veri-primari cu *Rolla* şi cu *Child-Harold*. Pesimişti — vorbim despre oameni de geniu, vorbim despre maieştri, nu despre calfe, nu despre « dii maioresque gentium minorum », — pesimişti sunt numai şi numai Schopenhauer şi Leopardi, căci numai dânşii au întocmit o teorie metodică universală a victoriei răului asupra binelui. Şi cine oare sunt aceştia?

Este drept a stabili între amândoi o mică deosebire din capul locului. Schopenhauer era voinic şi sănătos; Leopardi era şubred, bolnav, schilod, ceea ce îl face mai simpatic. Mai simpatic îl face şi împrejurarea că era poet şi a murit mai tânăr; poate şi aceea că nu era burghez ca Schopenhauer, ci născut dintr'o familie aristocratică scăpătată, fiu al unui conte şi al unei marchizine. Mai simpatic, fie; mai bun — nu. De altmintrelea, dacă e vorba de formă şi numai de formă, apoi amândoi sunt deopotrivă simpatici ca artişti, ca sculptori ai frazei, ca meşteri de a rotunzi, de a polei şi de a parfuma hapul. Un pesimist pe deplin consecinte n'ar trebui nici măcar să scrie artistic, pentru a dovedi chiar prin aceasta că despreţueşte până şi limba omenească şi că nu e nimic frumos în lume!

Simpatici în *plus* sau simpatici în *minus*, consecinţi sau neconsecinţi, Schopenhauer şi Leopardi sunt întocmai ca cei doi fraţi din Siam uniţi spate la spate, cari nu s'au văzut niciodată ochi în ochi, dar pe care e fisiologiceşte cu neputinţă de a-i despărţi pe unul de altul.

Amândoi începuseră ca optimişti: Schopenhauer, prozaistul, prin nişte versuri pline de credinţă şi de speranţă, în care cânta binele alungând pe rău; Leopardi, poetul, printr'o proză în care apăra cu emfază religiunea creştină, ba încă în specie catolicismul. Din aceeaşi epocă datează o cugetare aproape spiritistă a lui Leopardi: « Toate « în lume sunt sau pot fi mulţumite de sine, numai omul nu, ceea ce

« dovedeşte că numai pentru om existenţa nu se mărgineşte cu lumea « cea pământească »[1]).

După o dimineaţă atât de luminoasă, deodată se întunecă. Schopenhauer turbează văzând că n'a putut să atragă la cursul său universitar mai mulţi de patru ascultători, dintre cari unul giambaş, pe când la cursul lui Hegel nu încăpeai de mulţimea studenţilor; Leopardi se înfuriază că corpul nu-i servea la ceea ce ar trebui să-i servească; şi iată-i amândoi revărsând urgia pe natura întreagă, pe omenire, pe părinţi.

Schopenhauer ura pe mumă-sa; Leopardi ura pe tată-său.

Schopenhauer şi Leopardi strigau deopotrivă că vieaţa e nesuferită, că nimicirea prin moarte e singura scăpare a omului, că dorul lor cel mai învăpăiat este de a muri cât mai curând, şi totuşi la 1831, când izbucni cholera, de frica morţii Schopenhauer fuge din Berlin şi Leopardi o tuleşte din Neapoli.

Schopenhauer era bogat, dar sgârcit, capitalizând ca şi când ar fi avut să trăiască veacuri; Leopardi era sărac, dar banii îi plăceau atât de mult, încât se gândea numai la câştig când publica o carte: « La questione è di trarne la maggior somma possibile di denaro ».

Schopenhauer propovăduia desfiinţarea căsătoriei, ascetism, abstinenţă sexuală, şi dânsul făcea copii din flori, pe cari fără milă îi arunca apoi pe drumuri; Leopardi nu putea să facă nici un fel de copii, dar era atât de lipsit de inimă, încât până şi sentimentele nu le scotea din sine, ci le împrumuta din alţi poeţi: « più capi di sentimenti « si possono prender da Orazio! ».

Pentru Schopenhauer — şi să nu credeţi că eu glumesc: nu aveţi decât a citi pe elevul său Frauenstädt, *Lichtstrahlen aus seinen Werken*, a 3-a ediţiune din 1874, p. 53 — pentru Schopenhauer tot ce e mai onest pe suprafaţa pământului, este modul cel prietenos cu care câinele îşi mişcă coada. Cel mai frumos compliment pe care Schopenhauer îl putea face unui admirator al lui, era de a-i zice: eşti onest ca o coadă de câine! Pentru Leopardi nu e onestă nici măcar coada de câine, toate sunt ridicole, toate sunt de plâns:

---

[1]) Tutto è o puó esser contento di se stesso, eccetto l'uomo, il che mostra che la sua esistenza non si limita a questo mondo, come quella delle altre cose ».

Non so se il riso o la pietà prevale!

Cine vrea să se vindece de pesimism, dar să se vindece cu totului tot, să nu citească numai pe Schopenhauer sau numai pe Leopardi, ci să-i citească din scoarţă în scoarţă pe amândoi laolaltă în *mixtum-compositum.* Astfel în medicină opium şi belladona sunt două groaznice otrăvuri fiecare în parte, şi totuşi din amestecul lor iese o minunată doftorie.

La 1818 Schopenhauer călătorea prin Italia, dar n'a dat de Leopardi. Păcat! Dacă ei s'ar fi privit faţă în faţă, dacă şi-ar fi desvăluit fiecare unul altuia monstruoasele lor concepţiuni asupra universului, Schopenhauer cu «Weltschmerz» şi Leopardi cu «Infelicità», toate din rău în mai rău, nici iubire, nici patrie, nici Dumnezeu; dacă întâmplarea îi aducea să se întâlnească în aşa fel după cum se întâlnesc uneori două epidemii la un loc, poate că i-ar fi cuprins pe amândoi o spaimă, o groază, o scârbă atât de covârşitoare, încât unul să se întoarcă la sonetele sale despre lumină şi celălalt la apologia catolicismului. Ar fi fost cu un poet mediocru mai mult şi mai mult cu un mediocru teologian, dar ar fi mai puţin cu doi baccili, cu doi microbi cari se sbuciumă a îmbăla în inima omului orice pornire înaltă!

Aci se termină *Noi şi Voi.*

Suntem în săptămâna Crăciunului. Faţă cu naşterea lui Crist, a acelui Crist care prin minunea iubirii a pogorît pe Dumnezeu până la om şi a ridicat pe om până la Dumnezeu, suntem datori a ierta chiar pe Schopenhauer, chiar pe Leopardi, chiar pe pedagogii cei miruiţi de dânşii; suntem datori a-i ierta, numai... numai să lase şi ei în pace naţiunea românească! O naţiune care, mai pe sus de toate, are nevoie de credinţă, de speranţă, de ideal, de pâinea lui Isus, nu de pâinea lui Mammona.

PAPA DE LA NEVA

Conferinţă ţinută la Ateneul Român în ziua de 7 Decemvrie 1901 pentru Societatea « Tinerimea Română »

Vasile Urechie, preşedintele Ateneului şi primul fundator, nu mai este printre noi.

Fost-am cu dânsul într'o strânsă legătură în curs de aproape patruzeci de ani; şi regret că n'am putut să fiu faţă la înmormântare, ca să fi vărsat atunci o lacrimă ferbinte. Acuma, după două săptămâni, lacrima cea caldă s'a răcit, s'a cristalizat; dar tocmai de aceea a devenit cugetată şi trainică. Mă simţesc dator a începe conferinţa mea printr'un omagiu adus marelui Ateneist.

Intr'una din nenumăratele sale lucrări, Urechie povesteşte cum într'o zi m'a ferit dânsul de cnuta muscălească, şi cum, la rândul meu, într'altă zi, l-am ferit eu de iataganul turcesc. Aşa a fost. Ne-am scăpat vieaţa unul altuia. Este nu mai puţin adevărat — ceea ce el n'a spus-o, dar o spun eu — în timp de treizeci de ani noi necontenit ne-am certat, ne-am ciorovăit, ne-am pişcat mereu. Şi totuşi noi n'am încetat niciodată de a ne iubi vrând-nevrând, simţind o imperioasă neînţeleasă atracţiune reciprocă. Voiu da un exemplu din cele multe.

Ca ministru sub Ioan Brătianu, Urechie m'a destituit din membru al consiliului permanent al Instrucţiunii Publice, fiindcă refuzasem de a-i satisface o veleitate ministerială; ei bine, peste câteva zile Facultatea de Litere m'a ales Decan, şi printre ceilalţi profesori m'a votat şi Urechie; iar după o lună, nu mai departe, el însuşi m'a rugat să reintru în Consiliul Permanent, numindu-mă printr'un nou decret regal, şi m'a şi trimis imediat la Paris pentru ca să reprezint acolo România la inaugurarea monumentului lui Michelet.

Acelaşi fel de antinomie ni s'a întâmplat amândurora mai la fiecare pas; ne supăram, ne izbeam, ne respingeam, şi nu ne puteam despărţi, nu era chip a nu ne iubi.

Să fie oare o enigmă psichologică? să fie o tainică fatalitate a soartei individuale? Nu. Sunt aproape patruzeci de ani de când eu sunt căsătorit. Eu unul n'am avut pretenţia niciodată de a fi sfânt în sensul

canoanelor sinodale; am fost păcătos, rău, iute; şi 'n curs de aproape patruzeci de ani, nu o dată pe an, uneori nu o dată pe lună, m'am certat cu nevasta mea; dar o secundă măcar noi nu ne-am gândit la divorţ, ci ne-am iubit şi ne iubim din ce în ce mai mult, amândoi ajunşi bătrâni. Odată, în tinereţe, nevasta mea se plângea unei prietene de peccadilele mele. Prietena a întrebat-o: cum dară de-l mai iubeşti? Nevasta mea i-a răspuns simplu: nu-l pot lăsa, e mare patriot... De aceeaşi natură, sau foarte asemănată, este iubirea între doi adevăraţi amici. O idee supremă, o idee eternă uneşte două suflete, pe când totodată idei secundare şi terţiare le desbină: le desbină şi — trec. Cu Urechie mă lega într'un mod indisolubil ideea supremă, eternă a Românismului; ne desbinau procedeurile şi punturile de vedere, — diferenţă radicală de temperamente.

Cele mai multe instituţiuni culturale la noi se datorează direct sau indirect lui Urechie. Intre altele, cea mai de frunte este Academia Română. Aşa cum se întemeiase din capul locului, Academia noastră este Urechie întreg: reprezentarea tuturor provinciilor române înainte şi mai presus de toate, culminarea ştiinţifică sau specialistă pe a doua linie. A fost inspiraţiunea cea mai fericită. Graţie lui Urechie, Românii n'au căzut în pacostea zizaniei academice aşa zicând confesionale ca la Sârbi, cari au o Academie pravoslavnică la Belgrad şi o altă Academie papistaşă la Agram, adesea duşmănoasă una alteia, ambele sterpe pentru viitoarea renaştere a totalităţii naţionale sârbeşti.

In orice capăt al Europei, fie congres, fie o solemnitate internaţională, pretutindenea unde putea să răsune faima numelui român, Urechie trebuia să fie acolo, trebuia să înfrunte pe răuvoitorii noştri, trebuia să acaţere tricolorul nostru, trebuia să se bage printre somităţi străine, pentru a câştiga tovarăşi cauzei naţionale. Pe la noi mulţi zâmbeau, privind pe Urechie la Capitoliu însoţit de un cioban ardelean; mulţi zâmbeau citind neterminabila polemică daco-romanică a lui Urechie în ziare franceze, italiene şi spaniole: mulţi zâmbeau la noi, dar nu zâmbeau Ungurii, Muscalii şi Evreii, ci scrâşneau din dinţi cu furie duşmanii avântului pan-latin al Românilor. Telegrama de condoleanţă, pe care s'a grăbit a o trimite primarul Romei, principele Colonna, la moartea preşedintelui nostru, este cel mai elocinte

epitaf pentru mormânt, şi cea mai vie mângâiere pentru spiritul cel desincarnat al lui Urechie: te plânge Urbea Eternă!

Moldovean din fundul munţilor dela Neamţ, Urechie simţea aceeaşi simpatie pentru orice suflare românească de orişiunde. Macedonoromânii îi datorează imens, dacă nu chiar tot sub raportul mişcării intelectuale. Românimea de peste Carpaţi n'a încetat şi n'ar trebui să înceteze de a-l binecuvânta. Câtă brumă a putut, a făcut el şi Basarabenilor, pentru cari mult va putea să facă numai doară Dumnezeu faţă cu pravoslavnica Rusie. Urechie îmbrăţişa deopotrivă pe toţi Românii, mai ales pe cei înstrăinaţi. Printr'un fel de instinct, el susţinea de asemenea cu căldură pe Albanezi, fără a le fi studiat originele; şi când eu am demonstrat într'o şedinţă a Academiei că Albanezii sunt posteritatea directă a Dacilor, Urechie era fericit că ghicise adevărul şi mi-a zis emoţionat: *εὕρηκα*

Pornirea firească a lui Urechie nu era spre cugetare, ci spre acţiune: acţiune, iarăşi acţiune, ne 'ntreruptă acţiune, o forţă gigantică de acţiune pe aceeaşi întinsă sferă a naţionalităţii române în toate raporturile ei. El a scris şi a tipărit prodigios de mult; dar om de ştiinţă n'a fost în înţelesul riguros al cuvântului; prea puţin artist în literatură; prea îl desgusta obiectivitatea, prea îl obosea recea şi înceata metodă. Ca agitator însă pentru binele şi mărirea neamului românesc, Urechie a fost sublim, nimenea nu va putea să-l înlocuiască, nimic nu va putea să-l întunece în istoria noastră naţională, în care el va rămâne ca un arhanghel al entusiasmului în memoria tuturor Românilor.

Bătrânii se duc unul câte unul; câţi mai rămân încă pe pământ, să nu le amărîm ultimele lor momente. Un vechiu proverb românesc zice: «cine n'are bătrân, să-şi cumpere». Sunt timpuri în istorie, când tineretul dictează, iar moşnenii cată să asculte; aşa este într'o epocă de revoluţiune. Sunt alte timpuri, când tineretul trebue să urmeze ascultător după povaţa moşnegilor: aşa este într'o epocă de progres normal. Moşneag a fost Cavour; moşneag a fost Bismark; moşneag a fost Gladstone, astăzi bătrânul Krueger abia se mai ţine pe picioare, şi totuşi sgudue pe uriaşa Anglie. Oricând însă, fie în

revoluţiune, fie în evoluţiune, tinerii şi bătrânii să păşească braţ la braţ cu dragoste şi în armonie. Iată de ce eu, bătrân, vă vorbesc astăzi în numele Societăţii « Tinerimea ».

Societatea *Tinerimea*, nu cumva s'o confundaţi cu Societatea *Junimea*, care nu mai există. *Tânăr* şi *june* nu sunt sinonimi în limba română. *Tânărul* este numai tânăr, iar *junele* poate să nu fie « tânăr », căci *june* însemnează româneşte om neînsurat în genere, un celibatar, un amator de însurătoare, fie el chiar un flăcău unguresc de şeasezeci de ani. De aceea, se vede, Societatea *Junimea* nu mai există, fiindcă s'a însurat; şi dacă soţia e prea sglobie şi sburdalnică, două zeflemele la un loc, în curând se va întâmpla o jalnică văduvie. Repet că eu n'am a face cu fosta *junime*, nici cu *junimea* cea transformată, ci numai cu *tinerimea*.

O altă lămurire. Un ziar bucureştean, de altmintrelea foarte amical, anunţând conferinţa mea de astăseară, adaogă că voiu combate pe Slavi. Pe Slavi? nu: este o eroare. Eu n'am combătut niciodată pe Slavi peste tot; ba încă pentru Bulgari şi pentru Serbi în specie am avut pururea o deosebită simpatie; ci am combătut şi voiu combate orişicând pe Muscali. Tot aşa eu nu sunt contra Semiţilor peste tot. Arabii sunt Semiţi, şi totuşi eu i-am lăudat totdeauna; dar în veci voiu fi contra Evreilor. Pe Evrei şi pe Muscali eu nu-i voiu cruţa nici chiar pe patul de moarte, căci sunt elementele cele mai periculoase pentru Români şi pentru oricare altă naţionalitate, unii desnaţionalizând, ceilalţi cosmopolizând, în fond totdeauna Muscali şi Evrei.

Ultima mea conferinţă de pe această tribună a Ateneului a fost ţinută cu ocaziunea asasinatului lui Mihăileanu. Nenorocitul patriot macedo-român fusese împuşcat în mijlocul Bucureştilor de către un fanatic Bulgar, împins la aceasta de faimosul Boris Sarafov, preşedintele comitetului celui bulgăresc de ucigaşi şi de escroci. Indignaţi la culme, Românii acuzau întreaga naţionalitate bulgară. Presa română, mai ales cea bucureşteană, fulgera şi trăznea fără excepţiune asupra vechilor noştri prieteni de peste Dunăre. Atunci eu mă crezusem chemat a demasca pe adevăraţii criminali, pe singurii instigatori ai duşmăniei între Români şi Bulgari, pe pururea ascunsul

Mefistofeles: Rusia, lucrând nu pe faţă prin guvernul cel oficial, ci printr'un guvern ocult, aşa numita societate pan-slavică filantropică dela Petersburg, înfiinţată altădată de nefastul Ignatiev, menţinută şi întărită de alţi mii de Ignatievi şi mai de ai dracului. Comitetele Bulgăreşti şi Sarafovii lor sunt un simplu instrument al Muscalilor, Rusia fiind împiedecată prin elementul românesc de a-şi putea realiza pretinsa lor « misiune istorică » de a apuca mai curând Stambulul.

Prin acea conferinţă eu am arătat Românilor în 1900, ceea ce arăta nemuritorul nostru Heliade la 1850 în a doua lui scrisoare către Români, publicată în *Curierul de ambe sexe*. Pentru ca să vedeţi că tactica Rusiei a rămas astăzi întocmai după cum a fost cu o jumătate de secol înainte şi după cum a fost totdeauna, voiu reproduce textual un pasagiu din acea scrisoare a profetului Heliade.

Iată-l:

« Am desvălit, — zice Heliade, — am desvălit înaintea soarelui ca« balele protectoratului răpitor, cabale de mai mult de un secol; smuls« am masca Ţarului, şi am înfierat pe acest Faraon dela Nord, am « însemnat cu Crucea pe Dracul de Miază-noapte... ».

Şi mai jos Heliade urmează:

« Această Rusie care vă trimese zavera cu Ipsilante, care vă aduse « ciuma, holera şi Regulamentul la 1828, care vă făcu a mânca humă « şi coaje de copaci luându-vă făina şi mălaiul; această Rusie ce vă « prepară omorul, focul şi prada averilor la 1848; tot această *ortodoxă* « şi *protectoare* putere nu încetează prin uneltele sale a vă turbura « din nou pacea... ».

Când oare vorbeşte Heliade: la 1850? sau nu cumva tocmai astăzi?

Şi acele cuvinte la 1850 le repetă cu Heliade: Tel, Maghieru, fraţii Goleştii, fraţii Brătienii şi legiunea tuturor adevăraţilor Români.

Drept răspuns, Muscalii vindeau la noi pe la sate iconiţe de sfinţi şi caricaturi de împăraţi, nişte măsgăliturì eftine şi proaste, şi fiindcă Românii le luau mai mult gratis, Rusia striga: « vedeţi că poporul moldovenesc iubeşte sfânta Rusie! » pe când în realitate ţăranii, în graiul lor cel fără de etichetă, niciodată nu caracteriza pe Muscali altfel decât *porci*, mai ales *porci hărbăreţi*, cuvântul *hărbăreţ* aplicându-se numai la porci şi la Muscali.

Ar crede cineva că ţăranii noştri au citit pe marele Francez de altădată, pe nemuritorul Montesquieu, care în « Esprit des lois », cartea XIV, capitolul 2, zice lămurit: « Il faut écorcher un Moscovite pour lui donner du sentiment ». — Muscalul nu simte până ce nu-l jupueşti de piele, şi fiindcă noi nu-l jupuim, hărbăreţul revenea mereu şi a revenit mereu şi acuma.

Abia s'au aşezat în mormânt oasele lui Mihăileanu, abia a fost demascată mişelia societăţii pan-slavice dela Petersburg, nu s'a uitat încă scandalul achitării lui Sarafov de către uneltele cele muscăleşti dela Sofia, şi iată că porcul cel hărbăreţ reapare în capitala României printr'o foiţă periodică ruseşte şi franţuzeşte, sub titlul de « L'Orient orthodoxe », unde îşi începe profesiunea de credinţă cu următoarele cuvinte:

« Le but de l'Orient orthodoxe est de rapprocher les peuples des « Balkans: les Grecs, les Roumains, les Bulgares, et les Serbes avec « la Russie, ayant une religion commune; de montrer leurs intérêts « vitaux et de les défendre contre les attaques des étrangers. Pour « arriver à ces fins il est absolument besoin d'une confédération bal- « kanique, *sous la protection d'une puissance comme la Russie*... », etc., etc., din ce în ce mai neruşinat.

In capul acestei foiţe figurează un Serb: d-l Dragutin Ilici, — un fel de paravan, pentru ca să nu se zică că este o operă exclusiv muscălească, sau mai bine pentru ca să fie un simbol că un Serb scriind ruseşte în România reprezintă deja un început al confederaţiunii balcanice. Asemenea marafeturi nu sunt ceva nou în tactica muscălească. Serbul însă, d-l Ilici, ne surprinde că nu cunoaşte istoria literaturii sârbeşti. A mai fost un Serb, tocmai cel de'ntâi pan-slavist în legătură cu Muscalii, un serb tobă de carte: Iurai Krijanici, care la 1645 a plecat la Moscova şi peste câţiva ani s'a văzut condamnat şi exilat în Siberia. In Siberia un Serb pan-slavist foarte învăţat! Norocul d-lui Ilici este că prea învăţat nu pare a fi; dar Muscalii trimit în Siberia şi pe cei ignoranţi.

Pentru o confederaţiune balcanică am fost şi eu totdeauna; ba ţinusem chiar în Ateneu în acest sens o conferinţă, sunt acum vreo

patruzeci de ani, când Ateneiştii se întruneau în palatul de lângă Cişmigiu; o confederaţiune însă fără Muscali şi fără motiv ortodox, o confederaţiune între Români, Greci, Bulgari, Serbi, Albanezi, şi poate şi Unguri. Muscalii n'au ce căuta în Balcani, locul lor fiind în Urali. Apoi, dacă e vorba de ortodoxie, Muscalii să pretindă cel mult că sunt un soiu de creştini, fie; dar ortodoxi ei nu sunt, ci profesează numai un rit cu totul deosebit, care se poate numi *tzarodoxia* cu un *Papă la Neva.* Aceasta nu este un paradox, ci un adevăr demonstrabil, pe care îl voiu şi demonstra.

Inceputurile ortodoxiei la Români sunt din veacul de mijloc, împreună cu Serbii şi Bulgarii, din aceeaşi fântână greacă bizantină. Până la secolul trecut noi, Românii, nici n'am fost vecini cu Muscalii, ci cu Rutenii, cu Ruşii propriu zişi, «les Petits-Russiens», cari vorbesc o limbă slavică distinsă ca şi cea polonă sau cea bohemă, nicidecum un simplu dialect muscălesc: «das Kleinrussische — zice Mi« klosich — ist eine selbstständige Sprache und nicht ein Dialekt des « Grossrussischen ». Deci a nu se amalgama Muscalii cei stăpâni cu Rutenii cei robiţi. Rutenii, ca şi Polonii, sunt nişte victime ale barbarului Muscal. Totuşi nici cu Rutenii noi n'am avut vechi legături religioase, ci numai cu Serbii şi cu Bulgarii. Cu Serbii dar şi cu Bulgarii noi suntem dela început coreligionari prin ortodoxie; şi dorim a rămâne nestrămutaţi. Singura mare deosebire între ortodoxia Românilor şi între acea a Serbilor şi a Bulgarilor a fost totdeauna şi persistă: lipsa la noi absolută de bigotism.

Din toate popoarele creştine, numai şi numai Românii, din momentul de când apar pe scena istoriei ca o naţionalitate separată şi până în ziua de astăzi, n'au dat naştere nici unui sfânt.

Faptul este ciudat, şi totuşi noi provocăm pe oricine de a ne da o singură desminţire.

Sfinţii noştri aşa numiţi naţionali: sfântul Ioan dela Suceava, sfânta Parascheva dela Iaşi, sfânta Filotea dela Curtea de Argeş, au fost Bulgari, Serbi, Greci.

Biserica noastră a posedat în diferite timpuri bărbaţi mari, iluştri prin ştiinţă şi prin moralitate, precum, de exemplu, mitropolitul Dosofteiu, sau încă mai bine mitropolitul Iacob Stamati, născut porcar

din munţii Ardealului, care rădicându-se numai prin învăţătură şi prin virtute din stâna ciobănească până la culmea ierarchiei spirituale, a fost un adevărat scut al poporului contra desfrâului despotic şi oligarchic; dar niciodată n'a trecut prin mintea strămoşilor noştri tentaţiunea de a sfinţi aceste somităţi eclesiastice.

Nu ne-au lipsit, de asemenea, pusnici, eremiţi, ascetici, ducând o vieaţă nu mai puţin dură şi nu mai puţin contemplativă de cum se crede a fi fost sfinţii cei ieşiţi în primii secoli ai creştinismului din fundul Tebaidei.

Astfel a fost, între alţii, acel sihastru Daniil, care trăia într'o peşteră dela Voroneţ şi pe care Ştefan cel Mare îl consulta în afacerile cele mai grave ale statului, primind drept răspuns consiliile cele mai patriotice, bunăoară: « nu te închina Turcului, ci te du de te luptă ».

Românii nu făceau sfinţi calendarişti, dar totuşi ei numeau sfinţi pe oamenii cei mari ai neamului românesc, de exemplu cronicarul Urechia ne spune despre Ştefan cel Mare: « îi zicea sfântul Ştefan-« Vodă nu pentru suflet, că este în mâna lui Dumnezeu, că el încă « a fost om cu păcate, ci pentru lucrurile sale cele vitejeşti... ».

Pentru faptele cele curat cetăţeneşti, Românul ar putea chiar astăzi să zică: sfântul Mihai Cogălniceanu, sfântul Ion Brătianu, sfântul Lascar Catargi, însă nu într'un sens clerical; pe când amicii noştri Serbii şi Bulgarii au speriat până şi pe Muscali de mulţimea sfinţilor bisericeşti sadea-bulgăreşti şi sadea-sârbeşti. Profesorul dela Moscova Golubinski numără 52 sfinţi exclusiv bulgăreşti, dintre care unii proaspeţi din zilele noastre, de pildă un sfânt Ignatie dela Eski-Zagra, mort la 1814 şi un alt sfânt Onufrie din Gabrova dela 1818. Serbii, la rândul lor, au mers până a clasifica pe sfinţii lor cei proprii, anume 10 principi, 8 vlădici şi nu mai ştiu câţi alţi de alte categorii.

Cu toate astea, oricât de caracteristică ar fi diferenţa între Români şi între Serbo-Bulgari din punctul de vedere al bigotismului, noi recunoaştem cu dragă inimă că suntem cu Serbii şi Bulgarii deopotrivă ortodoxi: toţi pe deplin coreligionari; nu însă, nu şi de o mie de ori nu, nu cu Muscalii, cari nu sunt de loc ortodocşi.

Să examinăm chestiunea pe faţă şi fără ocol, pentru ca să ne poată răspunde cei agramaţi dela « L'Orient orthodoxe ».

Biserica cea muscălească se împarte în două tabere distinse: biserica muscălească cea oficială şi o biserică muscălească neoficială.

Să începem prin cea neoficială: aşa numitul *raskol*, literalmente « schismă ».

Această schismă se compune dintr'o mulţime de secte mari şi mici, toate proprii Muscalilor, absolut necunoscute Rutenilor.

Rutenii şi-au căpătat, abia de vreo 50 ani, una singură sectă, care orişicum este mult mai cuminte decât toate cele muscăleşti, anume *Stundismul*. Stundismul se înrudeşte cu protestantismul german, şi s'a şi născut pe la 1860 în coloniile nemţeşti din Rusia meridională, mai ales într'o colonie nemţească din Basarabia, în satul Sărata din districtul Akermanului, unde primii predicatori au fost Nemţii Lindl şi Strohle. Este remarcabil că propaganda stundistă a debutat în Basarabia, dar n'a putut să molipsească pe niciun Moldovean, ci a trebuit să treacă peste Nistru şi acolo s'a răspândit cu neînchipuită repeziciune printre Ruteni; fiind însă o sectă mai de treabă, ea n'a putut străbate la Muscali. Muscalii se mulţumesc cu sectele cele mai absurde, uneori chiar criminale, cari formează biserica lor cea neoficială.

Această biserică muscălească neoficială nu este o glumă numerică de vreo câteva mii de oameni, nici chiar de câteva sute de mii, ci nu e departe de jumătatea numărului total al Muscalilor propriu zişi, ai stăpânilor Rusiei, ai candidaţilor de a stăpâni peninsula balcanică. La 1830 contele Krasinski constatase 5 milioane « et le nombre allait sans cesse en augmentant ».

In România, în Bucovina şi 'n Dobrogea, Muscalii cei imigraţi la noi: Lipoveni şi Scapeţi, pe care îi descrie răposatul episcop Melchisedek şi preotul Dimitrie Dan, ne pot da o idee despre ceea ce este biserica muscălească cea neoficială, dar o idee slabă, căci cei mai răi au rămas la Nord în patria lor. Acolo se menţine până astăzi, bunăoară, secta celor porecliţi Duhobortzi, ale căror asasinate îngroziseră la 1839 pe contele Worontzof, descoperindu-se o insulă a lor numită *Rai i Muka*, adică « Paradis şi tortură », unde s'au găsit mii de cadavre a victimelor. O altă sectă, *Hlestovşciki*, reprezintă întocmai pe Flagelanţii din veacul de mijloc. O altă sectă, *Subotniki*, imitează

obiceiurile şi riturile Evreilor. O sectă consideră sinuciderea sau omorul prin ardere ca un botez de foc. Baronul Haxthausen, care trăise în Rusia pe la 1843, ne povesteşte cum, câţiva ani înnainte, pe o moşie de lângă râul Volga, vreo cincizeci de sectari s'au întrunit pentru a se omorî unul pe altul, şi toţi au căzut măcelăriţi unul cu cuţitul altuia, afară de numai doi rămaşi vii, fiind surprişi de către autoritate.

Inlăturându-se fanatismul cel sălbatec al acestor sectari, ei sunt cei mai onorabili dintre Muscali: sunt cinstiţi, ţin la cuvântul lor, se feresc de minciuni, astfel că în ultimul războiu turco-rus, dacă un Lipovan ar fi fost în capul Statului rusesc, e sigur că nu ne-ar fi răpit petecul de Basarabia, după ce se îndatorise a păstra integritatea teritoriului românesc. Ei toţi sunt ţărani şi negustori, mulţi foarte bogaţi. Şi fiind mulţi foarte bogaţi, să ne permită ziarul d-lui Ilici a-l întreba: oare nu cumva în numele acestei ortodoxii ne face propaganda?

Să trecem însă la cealaltă biserică muscălească, la cea oficială, la care aparţine şi pe care o protege făţiş guvernul dela Petersburg, numind-o cu fală *pravoslavnică*. Ultimul nostru cronicar, Zilot Românul, care scria pe timpul lui Tudor Vladimirescu, caracterizează româneşte şi greceşte întreaga lume oficială muscălească în două versuri:

« Iar în năuntru ce să vezi? un lup supt pielea oii:

« Dela împărat până la ofiţer, *ἄπαντες ἐνα οιϊ*...» adică toţi unul ca altul. Aceşti « lupi supt pielea oii », fie cât de răi, au fost în adevăr ortodoxi, cel puţin un fel de ortodoxi, până la Petru cel Mare. Până atunci Muscalii aveau în fruntea bisericii un cap canonic. Doctrina evangelică nu îngădue unui mirean să stea în capul bisericii, căci însuşi Crist zice: « Daţi Cesarului cele ce sunt ale Cesarului şi lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu — *τα Καισαρος Καὶσαρι και τα τον Θεοῦ τω Θεῷ* La 1702 Petru cel Mare a desfiinţat patriarcatul dela Moscova şi s'a proclamat el însuşi şef suprem al Bisericii. De atunci şi până astăzi tzarul este *Papa dela Neva*, întocmai după cum la catolici este *Papa dela Vatican*, însă fără asemănare mai teribil Papa cel muscălesc, de vreme ce în loc de cârje ţine în mână o nagaică, un gârbaci special al Cazacilor. Este o Kesarodoxie, o tzarodoxie, o nagaicodoxie, dar nu poate fi ortodoxie. Muscalii nu sunt coreligionari cu Românii, cu Grecii, cu Serbii şi cu Bulgarii. Un mic pas

mai departe, o simplă variaţiune, şi sultanul ar putea să desfiinţeze patriarcatul de Constantinopole, proclamându-se şef suprem al bisericei creştine. Cum dară, d-voastre cei dela « L'Orient orthodoxe » cum dară d-voastre, fie Lipoveni, fie tzarodoxi, una din două, cum de ne vorbiţi de ortodoxie? Ba încă ne vorbiţi de un protectorat ortodox al Rusiei! Protectorat!...

Am terminat cu ambele biserici cele quasi-creştine muscăleşti; ne mai rămâne chestiunea protectoratului. Protectorat eminamente politic; nu religiunea este ceea ce preocupă pe patronii d-lui Ilici. In secolul trecut Rusia exercitase câtva timp mai întâiu un protectorat asupra Tătarilor din Crimeea, măcar că Tătarii de acolo erau mahometani; şi exercitase câtva timp mai întâiu un protectorat asupra Poloniei, măcar că Polonii sunt catolici. Chiar astăzi Rusia ar fi foarte bucuroasă să exercite câtva timp mai întâiu un protectorat asupra Chinei, măcar că Chinezii sunt budhişti. Chestiunea ortodoxiei este o pură farsă pentru Muscali; realitatea serioasă pentru dânşii este protectoratul, negreşit câtva timp mai întâiu, şi apoi o piesă în cinci acte: primul act — dragoste, actul al cincilea — asasinat, cele trei acte dela mijloc — ruble, decoraţii, titluri, minciuni şi infamii!

Miron Costin ne spune că sub Ştefan-Vodă Tomşa a fost osândit la moarte un diac sau grămătic.

« Pentru un Diac ce era foarte de treabă de scrisoare — zice cro-« nicarul — s'au rugat boierii să-l ierte că este cărturar bun. A răs-« puns Ştefan-Vodă: ha, ha, ha, mai cărturar decât dracul, nu este « altul ». Ei bine, Rusia, când îi trebue, găseşte totdeauna la nevoie indivizi mai cărturari decât însuşi dracul. Printre ceilalţi este Paul Lilienfeld, German prin origine şi prin inteligenţă, Muscal prin creştere şi prin foloase materiale. Lilienfeld a studiat la Universitatea din Petersburg şi a înaintat foarte sus în ierarhia administrativă: guvernator al Curlandei, vice-guvernator în capitala Rusiei, senator imperial. Specializându-se în sociologie, el a publicat studii ruseşti; a scos apoi aceleaşi studii nemţeşti în cinci tonuri: *Gedanken über die Sozialwissenschaft der Zukunft* (Cugetări asupra sociologiei viitorului), în fine franţuzeşte: *La pathologie sociale*, care nu poate să nu încânte pe Francezii cei de astăzi, deoarece autorul e Muscal.

Cu multă abilitate şi aşa zicând pe nesimţite, Lilienfeld îşi desvoltă teoriile cele plăcute guvernului rusesc, pe care îl justifică nu numai pentru prezent, ci mai ales pentru viitor: «in Zukunft». In operele sale el nu zăreşte nicăeri un singur rău la Muscali: despotismul, cruzimea, barbaria Rusiei, toate sunt bune la Lilienfeld. Regimul constitutiv al Angliei — zice el — nu este ceva mai presus decât absolutismul muscălesc: «L'autocratie correspond parfaitement au ca«ractère de la nationalité russe, à ses tendances et ses aspirations, «ainsi qu'aux conditions ethnographiques... Non seulement au point «de vue des exigences de la vie réelle, mais de *même au point de vue* «*scientifique*, on ne saurait soutenir que la constitution politique de «l'empire britanique soit plus parfaite que celle de la Russie». Aşa dară Polonii, Germanii din provinciile baltice, Rutenii, Moldovenii din Basarabia, toţi trebue să sărute oribilul jug al Muscalilor, fiindcă Muscalilor le convine despotismul, care din punctul de vedere ştiinţific nu e mai puţin perfect decât constituţiunea engleză. Dar dacă elementele cele nemuscăleşti se indignează de despotism? O, atunci — zice Lilienfeld: «en rejetant de son sein les éléments pernicieux, en «les refoulant à sa périphérie *en analogie avec le travail de sécrétion* «des organismes de la nature, la société effectue un triage dans le «sens négatif. L'exécution capitale, la déportation, la réclusion tem«poraire ou viagère, le bannissement vers les bas-fonds sociaux des «individus moralement dégénérés, sont les moyens dont la société «se sert pour se débarrasser de ces éléments». Deci călăul, cnuta şi Siberia sunt un fel de purgativ foarte ştiinţific, după Lilienfeld, pentru a restabili buna digestiune a guvernului muscălesc. Cu alte cuvinte, pentru sociologul dela Petersburg, Polonii, Rutenii şi Moldovenii cei decapitaţi, spânzuraţi, torturaţi sau surghiuniţi, reprezintă nişte ingrediente scoase din stomacul cel stricat al Tzarului: «en analogie «avec le travail de sécrétion».

Şi pentru uşurarea acestei operaţiuni servă o lungă ierarhie de cenovnici mari şi mici, o ierarhie întemeiată pe cete de jandarmi şi de cazaci. Iată soarta, pe care în ziarul «L'Orient orthodoxe» o aşteaptă confederaţia cea balcanică sub protectoratul Rusiei.

Mai drept va fi, ca redactorii să lase în pace România, dar nici la Belgrad sau la Sofia să nu meargă, ci să plece mai curând în sfânta Rusie, unde, după teoria lui Lilienfeld, vor putea să serve guvernului muscălesc «en analogie avec le travail de sécrétion». Pe noi, Românii, nu ne-a ameţit Papa dela Roma, dar cu atât mai puţin ne va înşela enciclicele Papei dela Neva!

Un singur punct de care se fereşte Lilienfeld cu tot dinadinsul în operele sale, ruseşti, nemţeşti şi franţuzeşti, un singur punct uitat sunt spionii. Ar fi trebuit cu orice preţ să justifice rolul pe care îl joacă spionii în organismul statului muscălesc, rolul cel mai important în Rusia. In imperiul tzarului, între fiecare zece indivizi figurează cel puţin un spion. Deci se numără minimum zece milioane de spioni de ambele sexuri, afară de mulţi spioni nu din interes, ci gratis, spioni pentru artă, quintesenţa caracterului muscălesc. Mai pe deasupra, în fiecare capitală europeană în permanenţă, în unele puncturi într'un mod provizoriu sau transito, circulează o droaie nenumărată de spioni muscăleşti, poliţia secretă a Papei dela Neva. In Bucureşti a fost totdeauna o mulţime. Chiar aci în Ateneu nu poate să lipsească vreo câţiva. Să-şi facă doară infama meserie! să raporteze că un bătrân Moldovean a fotografiat Rusia în numele *Tinerimei Române*.

ARTICOLE POLITICE

UNIREA[1])

...la politique a toujours besoin de prévoir, pour ainsi dire, le présent.
Turgot, *Oeuvres*, Paris, 1844, t. 2, p. 673.

Nu sunt strigătele D-lui Nicolae Roznovanu, care ne pun condeiul în mână pentru a justifica sacra cauză a Unirii. A intra în arenă contra unor gusturi curat personale ar fi a imita ridicolul exemplu al «cavalerului de tristă figură», care înfrunta roatele morilor, luându-le drept nişte uriaşi gata a rumpe lancea. Să nu-ni se răspundă cum că o sută, două sute sau fie şi o mie sugari neînţărcaţi ai ziarului «Moldova» se nutresc din inspiraţiunile separatiste ale redactorilor săi. Chiar aşa fiind, tot încă acţiunea acestei şcoale de distrugere nu poate ieşi fatalmente din îngustul cerc al acelor boale, cari perturbează din când în când unele organismuri izolate, dar nu iau niciodată proporţiunile spăimântătoare ale unei epidemie.

Intr'unul din romancele sale istorice, în care depinge situaţiunea Scoţiei în primele momente după unirea sa cu Engletera, celebrul Walter Scott pune pe scenă un personagiu foarte comic, care, mergând pe drum şi întâmplându-se ca unul din caii săi să piarză o potcoavă, se vaietă cu durere şi cu blăstemuri: «iată consecvenţele unirii!». Acest înflăcărat separatist, ilustrul prototip al ideilor patronate de ziarul «Moldova», ar putea procura o pagină foarte picantă pentru o nuvelă ingenioasă *à la Rabelais* sau chiar pentru o epopee umoristică

[1]) *Perseveranţa*, nr. 23 (25 Mai 1867), p. 2—3; primul articol dintr'o serie de cinci, publicate toate sub acelaşi titlu, în numerele 23, 24, 26, 27 ale «Perseverenţei» [Ed.].

în felul Batrachomiomachiei, dar niciodată nu se va ridica la înălţimea din care să-l poată lovi o polemică serioasă.

Suntem aşa de departe nu numai de a combate, ci măcar de a avea în vedere câtuşi de puţin teoriile D-lui Nicolae Roznovanu, încât nici nu ne vom atinge, în tot cursul acestui studiu, anume şi specialmente de unirea între Moldova şi între Ţara Românească. A apăra această victorie a tendinţelor naţionale, ar fi a o pune la îndoială, făcând a se crede cum că ea ar avea trebuinţă de a mai fi apărată; şi nu suntem noi aceia cari să ne putem asocia din uşurinţă, ca să nu zicem altfel, la îndoielele cele matematiceşti ale Rusiei şi ale Austriei. Cinci secoli au suspinat Românii dincoace şi dincolo de Milcov, şi cu fiecare suspin dispărea câte o undă din patul acestui Styx de desbinare, până ce, în fine, infernalul râuleţ s'a evaporat cu totul din căldura puternicului dor naţional; astăzi Milcovul nu mai există moralmente!

Ceea ce ne îndeamnă a lua pana, o mai repetăm o dată, nu este neagra noapte a ideilor cutăruia domn din Moldova, ci ziua cea senină şi luminoasă, ce respiră în dulcea epistolă a ciobanilor dela Răşinar către providenţialul suveran al Românilor; epistola, publicată deja în acest ziar şi asupra căreia numai acest ziar ştiu să atragă atenţiunea într'un mod demn de importanţa subiectului. Din fundul unui sătuleţ din Transilvania se renalţă numeroase voci, strigând cu falā în gura mare: «toţi Românii sunt fraţi», şi şoptind apoi aşa zicând printre rânduri: «aşteptăm oara unirii»; şi în faţa acestei grandioase expansiuni naţionale se mai poate oare a mai vorbi despre orice alta, chiar despre D-l Nicolae Roznovanu!

Aşa dar, cestiunea ce ne va preocupa în acest studiu de înaltă politică, nu este unirea cea mică, realizată deja între ambele ţărmuri ale Milcovului, ci unirea cea mare, de realizat de acum înainte între toate pâraele, ce trebue să se verse în oceanul românesc; între toate acordurile, fără care nu se poate armoniza hora noastră naţională; între toate pietricelele, câte sunt necesare pentru a reconstitui anticul mosaic: Dacia lui Traian!

Ştim bine că sunt unele fiinţe tremurânde, izbite de o paralizie morală, cari vor clătina din cap la cuvintele noastre şi, zâmbind cu despreţ şi cu neîncredere, ne vor răspunde cu o gravitate morboasă:

« ce ne spui, domnule, nişte lucruri imposibile! ». Sunt acum douăzeci de ani, unirea Moldovei cu Ţara Românească era un lucru imposibil; un principe străin dintr'o familie regală era un lucru imposibil; desfiinţarea privilegiului archontologiei fanariotice era un lucru imposibil; legea rurală era un lucru imposibil; libertatea presei şi a cuvântului era un lucru imposibil; era un lucru imposibil până şi emanciparea bieţilor Ţigani!.. O nu! singurul lucru adevărat imposibil este patriotismul acelor inime veştede, ce nu pot crede în viitorul României!

O altă ţară pe jumătate mai mică, atât prin întinderea teritoriului cum prin numărul locuitorilor, nu se temu mai deunăzi a înfrunta două mari Imperii coalizate şi, după o luptă eroică, pierdu câmpul de bătaie, dar nu şi speranţa naţională. Şi ştiţi oare, pentru ce colosul austro-prusian nu putu speria şi nu reuşi a nimici peticelul de pământ numit Danemarca? Pentrucă patriotismul ardea în pieptурile Danesilor, iar patriotismul ne învaţă a ne încrede în steaua ţării noastre tot aşa de orbeşte, precum amantul se încrede în frumuseţea iubitei sale!

Ascultaţi următorul cântec naţional al Danemarcei, ieşit din pana poetului popular Grundtvig, şi prin care se explică, mai bine decât prin orice definiţiuni şi comentarii, acel puternic instinct, ce-l pot simţi inimele încă june, dar cu anevoie l-ar putea exprima materialismul unei descripţiuni riguroase:

« Poate că străinul să fi făcut vitejii mai strălucite; dar nu în zadar « şi pe steagul Danemarcei vedem lei şi inime! Lasă ca vulturii să-şi dispute « dominaţiunea lumii, noi nu voim a schimba stindardul nostru!

« Poate că alte limbi să fie mai majestoase, mai nobile, mai dulci; « dar şi limba daneză este în stare de a scoate acele accente ce merg « drept la inimă: noi ne mulţumim şi cu limba noastră!

« Alte popoare vor fi avut regi mai glorioşi, dar nicio familie regală « n'a întunecat până acum pe aceea a regilor, noştri. Posteritatea lui Dan « şi a lui Skiold să trăiască în veci pe tronul părinţilor!..»

Pe când Danesul se crede cu mândrie a fi destul de viteaz spre a nu invidia vitejia altora, sunt Români de aceia ce află un orgoliu de a repeta la tot pasul oribilul vers a lui Mureşeanu; « la noi mărul e putred! » Pe când Danesul admiră şi veneră tronul principilor săi, sunt Români de aceia ce nu veghează ziua şi nu visează noaptea decât perspectiva de a ajunge ei la domnie. Pe când Danesul se făleşte cu

limba străbunilor, sunt Români de aceia, ce nu vorbèsc româneşte decât numai cu vizetiii lor!.. Pe când Danesul izbeşte cu pieptul în doi giganţi, ce nu se ruşinează a uni atleticele lor forţe contra slăbiciunii unui pitic, sunt Români de aceia ce numesc nebunie o unire reală a unor fraţi, pe cari îi unise deja ideea lui Dumnezeu!

Acest articol nu se adresează către voi, moaştele fanariotismului, ce vă sbuciumaţi în deşert a face minunea de a ne asvârli înapoi în noianul de degradare în care vă desfătaţi voi înşivă, pe când aţi fost încă vii! Românul nu mai crede astăzi decât numai în moaşte şi în minuni naţionale, stigmatizându-vă cu o sublimă strofă a unui mare poet:

« Sunt orbi: nu văd în juru-ţi toţi fiii cum s'adună;
« Sunt surzi: n'aud fanfara ce 'n munţii tăi răsună...
« O! Iartă-le, Române! la câini şi la vrăjmaşi,
« Dă pâine, căci ai multă, — dă pâine să-i îngraşi!..»

Articolul de faţă se adresează către generaţiunea tânără, născută deja în aurora libertăţii, şi în care, ca într'un sâmbure neatins de omidă, este concentrată, plină de vieaţă şi de sănătate, România viitoare!

CARACTERUL NAŢIONALITĂŢII ROMÂNE CA BAZA LEGISLAŢIUNII SALE [1])

Pour bien comprendre l'histoire des peuples, il faut s'asseoir longtemps auprès de leur berceau et les suivre pas à pas à leur entrée dans la carrière...

« Pentru a înţelege bine istoria popoarelor, trebue să ne aşezăm mult timp lângă leagănul lor şi să le urmărim apoi pas cu pas la intrarea lor pe scenă... ».

Guizot, *Essais sur l'histoire.*

E ciudat, că unul şi acelaşi principiu este universalmente recunoscut în privinţa mizerabilei individualităţi, şi scapă cu desăvârşire din vedere, chiar din partea oamenilor celor mai serioşi, din dată ce este vorba de a-l aplica către colectivităţi, către popoare, către naţiuni.

[1]) *Românul*, 11 Ianuarie 1868 (p. 25—26); este cel dintâi dintr'o serie de şapte mari articole purtând acelaşi titlu. [Ed.].

Când o persoană vrea să-şi confecţioneze o haină, ea nu trimite pe croit(or) ca să ia măsură după corpul vecinului, sau al celui de'ntâi trecător, ci din contra o croieşte după propria sa statură care nu poate fi întocmai egală cu nicio alta în lume, căci natura a făcut astfel, încât să nu existe două frunze absolutaminte deopotrivă.

Când un bolnav chiamă un medic, el nu-i zice: domnule doctor, caută pulsul jupânului de peste drum sau du-te de fă diagnoza domnului cutare din strada de alăturea, şi apoi vino de-mi scrie o reţetă.

Ei bine! numai Staturile, numai corpurile cele imense, ale cărora formă şi conservaţiune sunt de mii de ori mai importante şi mai preţioase decât personalitatea cea mai ilustră; numai ele sunt osândite a suferi cu răbdare şi a îndura în tăcere ceea ce n'ar primi a i se face omul cel mai de pe urmă!

Când un popor are cumva nevoie de o haină, adică de vreo reformă exterioară, legislatorii şi administratorii săi se grăbesc pe dată a-l înveli în nişte vestminte esotice, aduse cine mai ştie de unde şi croite cine mai ştie pentru cine. Dacă haina este prea largă se răspunde că purtătorul o să se mai îngraşe cu timpul; dacă e prea strâmtă, se asigură că stofa o să se mai întinză mai în urmă; şi astfel nenorocitul popor se vede constrâns vrând-nevrând, a târî după sine o hlamidă de astrolog sau a strânge din umeri într'o scurteică de arlechin.

Când o naţiune este bolnavă, medicul său, în loc s'o întrebe unde o doare şi cum se simte, în loc de a studia cauzele locale ale morbului, în loc de a aprofunda organismul izolat al pacientului, încalecă deodată pe un bidiviu, pleacă la Paris, la Bruxell, la Berlin, la Londra; pipăe cu cea mai mare îngrijire pulsurile oamenilor de acolo, şi apoi trimite o reţetă, adică o lege!

Trebue o orbire extraordinară pentru a nu observa dela prima vedere pe de o parte bufonada, iar pe de altă parte pericolul acestei proceduri; totuşi sunt ani întregi, ba încă mai multe zecimi de ani, începând dela Regulamentul Organic sau chiar dela Pravilele Caragea şi Ipsilante, de când sărmana Românie zace într'o asemenea oribilă oftalmie, uneori forţată, câteodată benevolă, primind legi şi reforme dela Muscali şi dela Austriaci, sau comisionându-le ea însăşi din dreapta şi din stânga, după capriciul modei.

Este timpul însă, acum sau niciodată, de a ne lepăda de hainele altora, şi de a înţelege în fine, că la boalele noastre, care sunt cam multe, fiind efecte cronice ale unui treçut păcătos, nouă ne trebueşte nişte reţete scrise anume pentru noi, iar nu pentru China sau Japonia. Insuşi Mesagiul Tronului prin care s'a deschis mai deunăzi o nouă legislatură a ambelor Camere, ne îndeamnă la acest mare pas, zicându-ne că armarea generală a ţării o să se opereze nu dupre sterpe imitaţiuni din străinătate, ci în spiritul românesc cel vechiu.

In adevăr, caracterul unei naţionalităţi este singura fontână, singurul criteriu, singura bază a legislaţiunii sale, întărindu-se şi generalizându-se astfel ceea ce a zis nemuritorul Montesquieu în privinţa guvernului unui Stat:

« Guvernul cel mai conform cu natura este acela, a căruia dispoziţiune « particulară se potriveşte mai bine cu dispoziţiunea poporului, în fruntea « căruia se află » [1]).

Dar cum oare se poate cunoaşte caracterul naţionalităţii române? Unde oare să fie busola, care să ne conducă pe acest ocean atât de unduios, atât de multicolor, atât de nestatornic? Fost-au oare vreodată doi autori cari să ne fi caracterizat în acelaşi mod; cari să fi găsit în noi aceleaşi elemente, aceleaşi viţiuri, fără a cădea unii în nişte laude exagerate şi alţii în nişte detractări peste măsură?

In afară şi înăuntrul ţării, în vechime şi în timpii moderni au fost mulţi şi foarte mulţi de aceia ce ne zugrăviau în faţa lumii cu un complex de vopsele atât de posomorîte, atât de infernale, încât una singură dintre ele ar fi fost de ajuns pentru a face naţionalitatea noastră un obiect de desgust şi de dispreţ pentru toate popoarele.

Aşa, de exemplu, după mărturia istoricilor maghiari şi saşi, toţi Românii, toţi fără deosebire, mic şi mare, sunt furi, ucigaşi şi incendiari; [2]) şi nu trebue să ne mirăm de a auzi o asemenea sentinţă din gura unor străini, inamici secolari ai naţionalităţii noastre, de vreme ce mai-mai tot în acest fel ne depingeau pe noi până mai alaltăieri chiar boierii noştri româneşti, zicând, de exemplu, în petiţiunile şi în memorandele lor către Puterile Europei:

[1]) *Esprit des lois*; liv. 1 Chap. 3.

[2]) Eder, *Observationes ad historiam Transilvaniae*, Cibinii, 1803, p. 257.

« Proprietarii dela ţară mai cu seamă făcând parte din acea clasă numără între dânşii mulţi oameni onorabili şi inteligenţi; dar sunt puţini cari au îndestulă instrucţie şi destulă speranţă ca să poată fi în stare a trata afacerile înalte ale ţării lor; de aceia, liniştiţi şi modeşti în pretenţiunile lor, se mulţumesc a se ocupa de starea şi de speculaţiile lor şi se mărginesc a da ţării oamenii cei mai recomandabili între funcţionarii ordinului al 2-lea şi al 3-lea.

« Asupra ţăranilor români nici sfaturile nici exemplele cele mai doveditoare (concluante) n'au putere. Ca să le facă cineva bine, trebue ca binele să-i vie din porunca guvernului, ş'atunci chiar se 'mpotriveşte la acel ordin, de câte ori nu este însoţit de ameninţări executive foarte persistente.

« Dacă nu zicem nimic asupra profesiunilor libere, este că lipsesc cu totul la noi. Câţiva indivizi cari cu pompă (îngâmfare) iau titlul de profesori şi de advocaţi, n'au nici numărul nici calităţile cerute ca să constitue o clasă în societate ».

Aceasta să fie oare în realitate caracterul Românilor? Dacă ar fi aşa, atunci ar trebui îndată să aruncăm jos condeiul, încrucişând mânele pe piept cu disperata impasibilitate a unui fakir indian, şi să aşteptăm apoi cu apatie, din moment în moment, fatala pieire a gintei române, căci un popor compus din furi, din ucigaşi, din incendiari, din nerozi şi din şireţi nu poate să trăiască, nu poate să existe, fiind o pură negaţiune.

Din nenorocire, nu Maghiarii, nu Saşii şi nu clasa feudală de valvasori şi de valvasini, numiţi altfel boiari, au putut să cunoască şi au dreptul de a judeca caracterul Românilor. Lupul este un expert de minune în privinţa cărnii oii, însă numai atâta, şi nu cumva să vă bazaţi pe ceea ce o să vă spună despre calităţile morale ale victimei sale. Sunt alte izvoare, unde se oglindeşte, ca într'un tapet de apă limpede, caracterul cel adevărat al naţionalităţii noastre, şi atari izvoare sunt anume acele fapte din istoria română în cari poporul nostru s'a manifestat uniform şi consecinte, deşi secolii le despărţeau unul de altul şi deşi ele avură loc nu numai în diferite timpuri, ci încă în diferite regiuni, pe cari le separă munţii cei mai nestrăbătuţi şi fluviile cele mai gigantice.

Este învederat că, dacă naţiunea română, în nişte împrejurări analoage întâmplate în Transilvania, în Moldova, în Ţara Românească, în secolul XV, în secolul XVII, în secolul nostru, s'a arătat totdeauna pretutindeni întocmai în acelaşi mod, fără să se fi avut în vedere sau măcar să se fi auzit despre exemplele trecutului şi ale provinciilor surori, această admirabilă identitate de procedură, derivată numai din însăşi natura intimă proprie a poporului, denotă şi defineşte caracterul său.

Iată sarcina ce ne-am impus-o noi în studiul de faţă. Este grea, este spinoasă, dar noi suntem fericiţi numai de a o începe, indicând adevărul în trăsături generale.

PATRIOTISM ŞI NEÎNCREDERE [1]

Dar ce este patriotismul? In ce anume se cuprinde această admirabilă pârghie, pe care istoria ne-o manifestă ca pe principala cauză, positivă sau negativă, a măririi, a staţionării şi a căderii popoarelor, ridicându-le până la culme, ca pe Grecia antică, când în culme era patriotismul, sau oprindu-le mersul lor şi cufundându-le în moarte, ca pe Chinezi şi pe Indiani, când patriotismul se răcea şi părăsea piepturile aleşilor?

Pentru a găsi o definiţiune a acestui cuvânt, a acestei idei, a acestei simţiri, să nu alergăm la sistemele psicologilor, căci ele sunt nu numai palide şi contrazicătoare, ca tot ce iese de-a-dreptul din cap, fără a fi tresărit prin bătăile inimei, ci încă de cele mai multe ori se pot asemăna cu vârful creionului, pe care o mână prea stăruitoare, voind să-l ascută, îl freacă şi-l ciopleşte cu briceagul până într'atât, încât bietul plumb se rupe tocmai din nenorocirea extremei fineţe.

Pentru a surprinde misterul patriotismului, trebue să-l căutăm nu în reproducţiuni artificiale şi morboase, ci în natura cea vie, adică în noi înşine; însă nu totdeauna, nu în interval de abatere şi de oboseală, nu în parosisme de desgust şi de desperare, ci numai în acele sublime momente de avânt, de entuziasm, de inspiraţie, ce se rezervă din când

---

[1]) *Românul*, 8 şi 12 Septemvrie 1868, p. 771, 783; ultimele două articole dintr'o serie de trei, purtând toate acelaşi titlu [Ed.].

în când asupra oamenilor şi asupra popoarelor, şi care nu dispar niciodată, mai înainte de a fi lăsat ca o neştearsă suvenire în urmă-le o faptă mare, o cugetare grandioasă, o steluţă sclipind lucitoare pe orizontele nocturne ale analelor.

Patriotismul nu este de a ţine prin o oarbă deprindere la locul naşterii tale. E poetic a zice: iubesc această colibă, acest râuleţ, acest arbore, căci aci văzui lumina zilei, aci am petrecut anii copilăriei, aci jucam pe iarbă, — dar aceasta nu este şi nu poate fi patriotism, sau cel puţin numiţi-l un patriotism curat animal, mai prejos de înălţimea omului: patriotismul bufei, ce stă pironită în hornul cu care se dedase, sau patriotismul mâţei, ce rămâne neclintită în locuinţă, deşi zece stăpâni se mută şi se succed unul după altul.

Patriotismul nu este, de asemenea, mulţumirea de a vedea prosperitatea exterioară a ţării sale, privind astfel orice situaţiune posibilă, din dată ce i se asigură o pâne mai dospită, un bordei mai spoit, o haină mai croită. Mizerabil mercantilism! Preferă oare Beduinul confortul civilizaţiunii occidentale sub jugul francez mai bine decât răsfăţul libertăţii naţionale într'un cort expus la vântul cel ucigător al pustietăţilor africane? Românul, ce-şi îndeasă tot patriotismul în îngusta cutie a materiei, o să-şi vânză naţiunea la Austriac, la Maghiar, la Satana, la oricine, numai ca să-i promită de a îmbrobodi otrava sub eleganta formă a unui hap poleit!..

Negreşit, patriotul cel adevărat nu se poate opri nici el de a nu-i fi drag să privească propria sa vatră oglindind mereu aspectul grădinei cele mai înflorite, dar această porţiune aşa zicând brută a iubirii ei o supune imperiosamente unei aspiraţiuni cu mult mai înalte, unei aspiraţiuni în care se resfrânge toată superioritatea naturii umane, unei aspiraţiuni ce are dreptul ea singură de a pretinde la sacrul nume de patriotism: mărirea naţională!

Noi zicem « mărirea naţională », iar nu « mărirea ţării », căci este o distanţă imensă între aceste două ordine de idei, dintre care una reprezintă divinitatea sufletului şi cealaltă pulberea lutului! Una şi aceiaşi ţară poate fi mare sub tot felul de neamuri succesive, sub tot felul de stăpâniri eterogene, sub tot felul de graiuri poliglote, şi să ne ferească Dumnezeu pe noi de o asemenea cosmopolită mărire!

Când fiii eroicei Olande, ameninţaţi de sclavia lui Ludovic XIV, se pregăteau a părăsi cu toţii pentru totdeauna fertilele lor ţărmuri, căutând un adăpost aiurea, ei ştiau foarte bine că patria nu este o bucăţică limitată de pământ, ci unirea la un loc a tuturor fraţilor de aceeaşi vorbă şi de aceeaşi origine. Ca naţiunea să domnească prin sine însăşi, ca ea să fie puternică şi respectată, ca limba ei să excite admiraţiunea popoarelor prin tezaure de geniu, aceasta se chiamă mărire naţională, iar dorinţa acestei măriri se chiamă patriotism!

Dar cine oare nu doreşte astfel mărirea naţiunii sale? se vor grăbi a ne răspunde, poate, chiar tocmai aceia ce uneltesc în întunericul cugetelor de a nu auzi din gura Românului nici măcar numele patriotismului.

A dori este a crede. Nimeni nu doreşte un lucru, dacă nu crede în perfecta posibilitate de a-l realiza odată, şi cu atât mai înväpăiată este însăşi dorinţa-i, cu cât el crede mai lesne, mai tare şi mai fierbinte. A dori fără a crede este o contradicţiune ş'o absurditate. Aşa dar patriotismul cel adevărat, mai înainte şi mai pe sus de toate, este a crede fără a şovăi un singur minut în forţele naţiunii sale. « O credinţă cât un grăunte de muştar face minuni », zicea Mântuitorul; şi ce oare nu este în stare de a produce patriotismul, când se clădeşte pe un asemenea grăunte?

Polonii cred totul posibil pentru virtutea naţiunii polone, şi iată de ce colosul moscovit tremură dinaintea sclavului, chiar atunci când îl striveşte în tortură. Cretanul nu crede nimic peste putinţă pentru eroismul elenic, şi iată de ce semi-luna otomană păleşte de doi ani în faţa unui pumn de pescari. Aşa credea altădată Ştefan cel Mare în destinele României, când zicea în cântec:

« Mulţi au mai venit la noi,
« Puţini s'au dus înapoi,
« Că-s Român cu patru mâni
« Şi am leacuri de păgâni:
« De Tătari am o săgeată,
« De Turci sabia cea lată,
« De Litfeni un buzdugan
« Şi de Unguri un arcan...»

Acea credinţă în « cele patru mâini ale Românului » o mai avem noi oare astăzi?..

*
* *

Batelurile care circulează între Giurgiu şi Wiena, fiind în genere pline mai cu seamă de Români, de Sârbi şi de Unguri, noi avurăm displăcuta ocaziune, în ultima noastră călătorie, de a studia un fenomen foarte curios, sau mai bine zicând, mulţumită conversaţiunilor expansive, ce domneşte totdeauna pe aceste insule plutitoare, fără distincţiune de neam şi de credinţă, acel fenomen puţin mângâietor ne izbi involuntarmente el însuşi prin extrema evidenţă, dela cea dintâi vedere.

Fiecare Sârb, adică toţi până la unul, are o încredere nemărginită în forţa-i naţională, exagerând până la imposibil ceea ce posede în realitate, precum în baladele sale el exagerează până la parodie statura eroului Marco-Cralevici, iar ceea ce-i lipseşte, ascunzând-o şi chiar tăgăduind-o cu stăruinţă în faţa lumii, până într'atâta încât este gata a jura cu entuziasmu, că oribilul caldarâm dela Belgrad întrece în comoditate pavagiul Parisului.

Ungurul excentric în toate, ca oricine ce nu se simte pus la locul ce i se cuvine, căci de sigur nu în Europa este reşedinţa cea naturală a acestei naţionalităţi ultra-asiatice, merge cu încrederea în sine atât de departe, încât umanitatea întreagă i se pare a fi un simplu scăunel, bun numai doară pentru aceea ca sublimitatea maghiară să arunce pe el cu dispreţ cojocul de urs al lui Atilla. Această divagaţiune este negreşit tot ce poate fi mai ridicol, dar nu mai puţin ea se bazează pe un impuls, căruia ar fi nedrept de a-i refuza însuşirea de a fi tocmai miezul şi sâmburele patriotismului.

Ei bine, Românul şi numai Românul află o plăcere intimă de a trâmbiţa mereu despre slăbiciunea naţiunei sale. Toate sunt rele în România, dar este admirabil tot ce vine de afară, fie măcar din fundul Austriei. Noi n'avem nici administraţie, nici justiţie, nici învăţătură, nici armată, mai pe scurt nimic, nimic, nimic. Aşa se recomandă Românii străinilor, asemenea acelor cerşetori, ce expun privirii publice chiar rănile cele zugrăvite cu ajutorul penelului sau un picior sănătos legat artificialmente ca şi când ar fi amputat în realitate, numai pentru a smulge dela mila trecătorilor, prin acest spectacol de suferinţe mincinoase, un gologan de pomană.

Nu vă indignaţi! Românii, despre cari vorbim noi, sunt numai aceia ce călătoresc pe batelurile faimoasei companii danubiane, şi se ştie că prea puţini adevăraţi descendenţi din colonia lui Traian posedă mijloacele de a-şi permite această delicioasă cheltuială. Românii, despre care vorbim noi, sunt numai acele păpuşi lustruite, cu giamul într'un ochiu şi cu două cuvinte franţuzeşti în gură, mişcându-se înainte şi înapoi cu regularitatea ceasornicului; ai crede că sunt vii, dar nu găseşti o inimă, încât îţi vine a zice: ingenioasă mecanică în felul raţei lui Vocanson!

Dar ce să faci! Aceşti automaţi sunt cam mulţi între noi, căci până mai deunăzi ei formau în România o clasă întreagă puternică, privilegiată, predominatoare, ceva ca regatul Marionetelor în caricaturile lui Grandville. Influenţa lor, ca amăgitoare strălucire a unui diamant falş, nu s'a stins încă de tot chiar în mijlocul nostru, iar nesfârşitele plimbări ale acestor domnişori prin străinătate fac ca mai toată Europa să judece despre naţiunea română unicamente după aceste modeluri de exportaţiuni. Voi nu sunteţi nimic, ne strigă celelalte neamuri, informate din acest impur sorginte; noi nu suntem nimic, repetăm noi înşine deprinşi a auzi în toate zilele această tristă definiţiune din gura secolarilor noştri stăpâni...

La Sârbi nobleţa n'a existat niciodată, încât nu este de mirare de a vedea încrederea în sine atât de tare desvoltată în sânul acestui brav popor, la care un cioban nu s'a sfiit a tinde şi a reuşit să devină fundatorul dinastiei princiare. La Unguri noi vedem în adevăr o aristocraţie veche, feudală, incorigibilă, dar mulţumită de a apăsa cu o cruzime sălbatică numai poporaţiunile nemaghiare ale ţării, încât pentru ca să le poată tortura cu impunitate, ea este silită de a căuta un sprijin în restul naţiunii ungare, exaltând-o astfel până la frenezie prin aţâţarea simţimântului patriotic. Românii din contră, nu putură din fatalitate să scape de orice umbră de nobleţe, ca învecinata Serbie, dar n'au putut totdeodată căpăta măcar o aristocraţie ca cea maghiară, căci boierii noştri mai toţi străini neavând pe altcineva să mulgă decât numai tot pe Români găseau naturalmente interesului clasei de a înăbuşi în noi orice veleitate de opoziţiune, făcându-ne a pierde orice scânteie de credinţă în forţele noastre naţionale.

Chiar sub Ştefan, chiar sub Petru Rareş, chiar sub Mihai Viteazu, eterna tactică a boierismului a fost totdeauna de a arunca în fertilele piepturi ale Românilor sămânţa de descurajare şi dacă toate sbuciumările lor nu reuşeau atunci şi numai atunci, cauza este că naţiunile ca şi indivizii, nu pot a nu avea o neclintită încredere în sine de câte ori conştiinţa lor este limpede şi curată, iar conştiinţa cea colectivă a popoarelor sunt aceia ce-i acordă.

Ei bine, astăzi boierii sunt reduşi în România la rolul postum al vampirilor, ce-şi caută câte-o victimă numai în obscuritatea nopţii; astăzi Carol I este conştiinţa cea pură a naţiunii române; astăzi nu ne mai este permis fraţilor de a nu crede în mărirea destinărilor sentinelei latine în Orient!..

[PARLAMENTUL D-LUI COGĂLNICEANU] [1]

In două-trei vorbe am dori să rezumăm vârtejul politic al săptămânei întregi.

Consiliul municipal s'a ales în Bucureşti, din virgulă în virgulă după cum o prevestirăm noi într'unul din numerii trecuţi, când mângâiam pe d-l ministru de Interne cu o serie de întrebări practice, urmate de o concluziune riguroasă:

« D-l Petre Grădişteanu pierdut-a vechia-i energie?

« Popa-Tache nu mai trăieşte?

« Impuţinatu-s'au *giambaşii* şi *hamalii?*

« Aşa dară, capitala va merge cu d-l Cogălniceanu, întocmai precum a mers... »

Către această profeţie, justificată în urmă prin realizarea cea mai complectă, mai rămâne astăzi numai doară de a se adăoga vreo câteva mici detaiuri, pe cari, de asemenea, nu era greu de a le prevedea din capul locului, căci totul se înlănţuieşte, totul se explică mutualminte, totul se succede din consecinţă în consecinţă în sistema d-lui Cogălniceanu.

Se pretinde, bunăoară, cum că sute de cetăţeni ar fi fost insultaţi, goniţi, bătuţi şi pe jumătate ucişi de către o veselă companie, ai căreia

---

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 8, p. 29, 9 Mai 1869; revista politică. Titlurile cuprinse între semnele [ ] sunt date de editor. Majoritatea articolelor politice din *Traian şi Columna lui Traian* au apărut sub rubrica generală: *Politica* sau *Revista Politică* [Ed.].

membri au votat apoi în larg, unul cât zece, fără a se şti cine dintre dânşii este sau cine nu este alegător, dar altfel cu ştiinţa cea mai pozitivă, că toate biletele, aruncate în urnă, reproduceau cu o exactitate stereotipă lista candidaţilor guvernului.

Confratele nostru dela *Românul* a mers cu cutezarea până a publica nişte epistole, nişte petiţiuni, nişte procese-verbale, ca şi când toate acestea ar putea schimba câtuşi de puţin reputaţiunea d-lui Cogălniceanu!

Pe cine oare mai poate surprinde, în starea actuală de lucruri, chiar scrisoarea d-lui Grigorie Heliade, în care se plânge că i s'ar fi furat optzeci de napoleoni şi un lanţ de aur de către o ceată « cu ciomege în mână, în capul căreia era d-l Petre Grădişteanu, etc. » ?

Pe cine oare mai poate minuna, în condiţiunile în cari ne aflăm, că tocmai generalul acestor oneşti bătăuşi este astăzi consilier municipal în virtutea a 1771 de voturi, constatate prin Monitorul Oficial?

Pe cine oare va mai aduce în mirare mâine sau poimâine, când sfatul comunal întreg, astfel personificat, mulţumită atmosferei domnitoare, va porni deodată la saccagiul sistematic al tuturor cetăţenilor capitalei?

Ceea ce ne întristează pe noi, nu sunt alegerile de tot felul, municipale şi nemunicipale; căci în materia electorală în genere, oricâte se întâmplă şi s'ar mai întâmpla de acum înainte, tot încă este absolutaminte imposibil ca până şi fecundul geniu al d-lui ministru de interne să mai inventeze ceva mai nou, ceva mai neaşteptat, ceva mai monstruos, decât cele petrecute deja la Craiova, la Ploeşti, la Piteşti, la Slatina, la Galaţi, prin toate unghiurile ţării.

Ne îngrijeşte, ne sperie, ne înfiorează o altă sferă de acţiune, pe care d-l Cogălniceanu se pare că şi-a rezervat-o tocmai pentru efectul finalului.

Presa a rămas intactă deocamdată. Românul este în tortură şi România precupeţită, dar cel puţin victima tot mai conservă încă preţioasa facultate de a se plânge, prin care se alină, ca prin farmec, durerile unei naţiuni, ca şi ale unui individ.

D-l Cogălniceanu nu promitea niciodată că va menţine libertatea tiparului, şi numai aceasta este ceea ce ne mai linişte a.

Fericită e instituţiunea şi fericit este omul cărora nu le oferă o mână de sprijin acela, ce sfărâmă o tribună în urma jurământului « să mă trăznească Dumnezeu dacă mă voiu atinge de acest altar »,

şi dizolva Camera trecută a doua zi după o duioasă tiradă de *iubire* la adresa d-lui Ioan Brătianu!

In şedinţa de Luni a Adunării Deputaţilor d-l Cogălniceanu a declarat că « va lăsa presa liberă ».

Noi tremurăm.

Dea cerul ca să nu se împlinească astăzi, mâine, foarte curând, această grozavă presimţire, bazată pe profunda cunoştinţă a tărâmului!

Presa e în pericol!

Şi 'n adevăr, ce oare nu se poate aştepta dela un om, căruia d-l A. G. Golescu i-a repetat în gura mare de două ori dela înălţimea tribunei parlamentare: « cât despre moralitate, jos fruntea, jos fruntea! » şi totuşi ministrul n'a găsit nici o vorbă ca să răspunză, iar Camera întreagă, deşi este născută pe furiş din osul şi carnea d-lui Cogălniceanu, a confirmat prin o tăcere dureroasă sentinţa de oprobriu a hidosului său părinte!

N'a protestat nici măcar d-l Dimitrie Ghica, asupra căruia nu poate să nu se răsfrângă prin solidaritate ruşinea unui « coleg ».

Dar uitat-ai oare, domnule Cogălnicene, că cel puţin pe băncile Parlamentului d-ta nu eşti « pepelea », ingeniosul ideal de cinism din basmele poporale, ci un consilier al Tronului?

In analele universale ale regimului representativ nu s'a văzut încă până astăzi un ministru să primească într'o Cameră epitetul de « imoral » cu acelaşi sânge rece de indiferenţă, cu care aude cineva « ziua-bună » din gura unui trecător!!...

Insă lucrurile neauzite se petrec la noi nu numai în adunarea de pe Dealul-Mitropoliei.

In şedinţa-i de Marţi, Senatul a decis prin vot a răspunde la mesagiul princiar. (Vezi « le Moniteur Roumain » de Joi).

In şedinţa-i de Miercuri, Senatul a decis prin vot a nu răspunde la mesagiul princiar.

Cestiunea călcării regulamentului, care opreşte de a reveni asupra unui vot, şi chiar cestiunea de demnitate, care nu permite unor oameni ce se respectă de a se contrazice într'un mod atât de ridicol într'un interval deabia de patruzeci şi opt de oare; ambele aceste cestiuni se întâlnesc aci cu o altă consideraţiune nu mai puţin importantă.

Domnitorul a deschis Parlamentul printr'un discurs, în care salută nu numai pe deputaţi, ci totdeodată şi cu preferinţă pe senatori.

Să fie oare delicat de a nu răspunde la salutarea suveranului, pe când buna creştere cea mai elementară ne impune această datorie socială chiar în privinţa omului celui mai de rând?

Senatul se scuză că aşa-i porunceşte d-l prim-ministru, carele a declarat că altfel va fi silit să «avizeze».

Ciudat!

O Cameră se dizolvă pentrucă nu vrea să salute pe d-l Macedonski, şi un Senat este în pericol de a fi trimis pe acasă, fiindcă vrea să salute pe Capul Statului!...

[RĂSPUNSUL LA MESAGIU] [1]

Ieri o delegaţiune din partea Camerei a înmânat Capului Statului, după toate formele etichetei celei mai riguroase, răspunsul la Mesagiul Princiar.

Abordând astăzi cestiunea, noi nu mai avem dinaintea noastră un simplu proiect, supus la toate eventualităţile reviziunei, ci un fapt îndeplinit, nestrămutat, nerevocabil, a căruia natură nu mai poate fi desminţită cu o oră mai târziu.

Cu atât mai bine pentru aprecierea situaţiunii!

Opera Adunării de pe Dealul Mitropoliei este copilul unui dublu servilism.

Mandatarii, zişi ai naţiunii, au voit să linguşească pe tată şi pe naş totdeodată.

Puteau ei oare să uite datoria de recunoştinţă către d-l Cogălniceanu, din a căruia pasiune pentru terorism s'au născut, într'o clipă, înarmaţi şi gata la luptă, ca Minerva din capul lui Joie?

Puteau ei însă, pe de altă parte, să nu-şi aducă aminte, în acelaşi moment, că apariţiunea lor legală în lume se începe din ziua botezului: «ţara s'a pronunţat»?

[1] *Traian*, an. I, Nr. 14, p. 53, 23 Mai 1869; revista politică.

Astfel, Camera se vedea silită, prin însuşi păcatul originii sale, de a uni, într'o singură adulaţiune disarmonioasă, două principii diametralminte opuse: regimele dela 1866 şi pe d-l Cogălniceanu.

Greutatea poziţiunii a covârşit forţele d-lor Deputaţi.

In zadar au alergat ei cu desperare la poezia d-lui Alexandri şi la proza d-lui Heliade, numindu-i pe amândoi în fruntea comisiunii însărcinate cu redijarea adresei.

Nici sublimul cântăreţ al « Florioarei », nici marele profet al lui « Isachar » n'au fost în stare de a birui absoluta imposibilitate de a celebra, la un loc şi în acelaşi timp, pe Mirele României, aclamat cu dragoste de către Constituantă, şi pe hidosul demon, pe care dânsa îl stigmatizase pentru eternitate cu epitetul de « imoral »!

Vânând două ţinte atât de diferite, Dumnealor trebuiau cu orice preţ să ajungă a sacrifica pe una din ele în favoarea celeilalte.

Fost-a jertfit d-l Cogălniceanu?

Să vedem.

Răspunsul la Mesagiul Princiar zice, în adevăr, cu o profundă genuflexiune: « spiritul luminat, activ şi patriotic, care animă pe Suveranul României »; ar putea crede cineva, la prima vedere, că d-nii Deputaţi nu sleesc cu profuziune dicţionarul adjectivelor, decât numai pentru serviciul Tronului; însă, întâlnind deodată aspra cătătură a d-lui ministru de Interne, dumnealor se sperie, se încurcă şi se grăbesc, înfruntând contradicţiunea cea mai rudimentară, a adăoga mai la vale:

« In prezenţa giganticelor lucrări de îmbunătăţiri materiale, în- « cepute pe întinderea pământului românesc, Camera simte cu fericire « că ţara a ieşit din *Domeniul Utopiilor* ».

Prin urmare, trei ani din regimele constituţional; trei ani de domnie actuală; trei ani cari formează « luna de miere », epoca cea mai frumoasă, intervalul cel mai luminos, de iubire, de încredere, de intimitate, în căsătoria Măriei Sale Carol I cu naţiunea română; — au fost « domeniul utopiilor ».

Când ţara a osândit cu indignaţiune brutalul jug al Statului, o utopie!

Când ea se credea sosită într'un liman de virtute, de libertate şi de mărire, alegând pe un principe, ieşit din îngemănarea neamului lui Napoleon cu al lui Frederic cel Mare, — o utopie!

Când noul Suveran al Românilor păşea cu o nobilă expansiune pe calea românismului şi a democraţiei, înfrăţindu-se cu opinca pe câmpul dela Filaret, cu vocabularul în Academie, cu toţi Românii de dincoace şi de dincolo de Carpaţi, de peste Prut, de peste Molna, de peste Dunăre, — o utopie!

Când România figura în concertul diplomatic al Europei ca un Stat autonom şi independent, iar nu ca un păcătos « paşalâc turcesc », pe care graţia Padişahului l-a încredinţat, pe o durată de plac, administraţiunii unui « gubernor general », coleg cu Hurşid din Adrianopole şi cu Sabri din Rusciug, — o utopie!

Intr'un cuvânt, până la d-l Cogălniceanu totul a fost « o utopie », adică totul a fost acel fantastic regat, în care satira sângeroasă a lui Rabelais punea să domnească pe ridicolul « Gargantua »!...

Iată ca ce fel este adresa, prin care Adunarea Deputaţilor a răspuns acuma la generozitatea Tronului!...

« Pecetluitul » acelei Constituante, căreia i se datoreşte cu totul însăşi fiinţa regimelui de astăzi, a reuşit, în fine, să-şi răzbune cu prisos contra infamantei sentinţe!...

« Voi m'aţi numit imoral, şi eu am protestat; eu vă numesc minciună, şi voi afirmaţi »!

E grozav!

Insă răspunsul Camerei nu se opreşte aci.

El zice mai încolo:

« Stabilitatea dobândită în regiunea înaltă a tronului; stabilitatea « represintată de Inălţimea Voastră şi de Augusta Sa dinastie; sta« bilitatea în instituţiuni constituţionale; stabilitatea în principiile ci« vilisatoare, care conduc lumea modernă, şi înţeleapta lor aplicare « în societatea Română, vor încorona edificiul naţional şi social. Ca« mera Deputaţilor va aduce energicul său concurs la această operă « măreaţă, şi *pentru realisarea ei*, va fi în deplină armonie cu guvernul « Inălţimei Voastre ».

Prin urmare, Parlamentul d-lui Cogălniceanu va fi în deplină armonie cu guvernul actual pentru a realiza... ce?... « stabilitatea Tronului şi stabilitatea Constituţiunei »!

Inţeles-am oare bine?

Cu alte cuvinte, Constituţiunea şi Tronul au fost la noi până astăzi, dupre expresiunea bătrânului poet Conachi:

« Cu slove scris pe hârtie
« Se povesteşte să fie,
« Dar în faptă se vădeşte,
« Că alta nu 'nchipueşte
« Decât numai nălucire,... »

Pentru a realiza stabilitatea elementului reprezentativ-dinastic în România, trebuia să vină anume d-l Cogălniceanu!

Constituţiunea şi Tronul aveau trebuinţă de a fi consolidate.

Aşa ni se spune, şi suntem gata din parte-ne a admite de astădată, că « gura păcătosului adevăr grăeşte ».

Să vă întrebăm însă cari sunt anume mijloacele de consolidare ce v'au servit până acuma a propti această şovăire a Tronului şi a Constituţiunii?

Consolida-se-vor ele prin măciuca lui Popa Tache?

Consolida-se-vor ele cerşetorind dela vizir permisiunea de a bate monetă?

Consolida-se-vor ele lăsând ca cel mai de pe urmă căprar din Prusia să-şi bată joc de floarea armatei române?

Consolida-se-vor ele insultând tot ce e libertate şi tot ce e naţionalitate?

D-l Cogălniceanu astfel a consolidat altădată domnia lui vodă Cuza!!

Mai scurt, pusă între Scylla naşterii şi Caribda botezului, Adunarea Deputaţilor, după un singur fum la picioarele Tronului, s'a mărginit a cheltui apoi tot restul tămâiei numai şi numai pentru d-l ministru de Interne.

Fără d-l Cogălniceanu regimele actual a fost până astăzi o utopie; lipsind d-l Cogălniceanu, el nu va putea deveni niciodată o « realitate »; mulţumită d-lui Cogălniceanu, în momentul de faţă el este pe cale de a se stabili...

Ce ne mai aşteaptă oare?

PENTRU «ADUNAREA NAŢIONALĂ» [1]

N'am voit a vorbi în revistă despre o cestiune curat personală.

Făcându-se că răspunde la numărul de Duminică al ziarului nostru, foaia oficioasă a d-lui Cogălniceanu nu se sfieşte a zice:

« Pe când onorabilul domn I. Brătianu în şedinţa Adunării declară că între d-lui şi d-l Cogălniceanu nu este nici o deosebire când e vorba de cestiuni naţionale, un ziar, care reflectă, oglindeşte coloarea politică a d-lui I. Brătianu, merge până a acuza pre d-l Cogălniceanu de separatism...

Separatist d-l Cogălniceanu! şi acuzat de separatist de cine? De acela care, venind în Moldova, pusese condeiul său în serviciul boierilor spre a înjura partidul naţional care voia unirea! Acuzat de cine? De acela care după ce unirea era fapt deplinit, scria primul jurnal separatist, « Moldova », pe care-l trecu apoi celui de o religiune cu el, d-lui Lăţescu! »

Cât priveşte pe d-l Brătianu, apoi « Adunarea Naţională » ieşind Joia, ar fi putut să citească numărul nostru de Miercuri.

N'am fost şi nu vom fi niciodată solidari cu greşelile nimănui, de care nu ne mirăm că se bucură astăzi atât de mult organul d-lui Cogălniceanu.

« Traian » îşi are o programă proprie a sa, clară şi francă, peste care nici o consideraţiune nu-l va face să treacă; căci nu suntem « sucursala » cuiva, nu recunoaştem nici un « cap de partid », nu primim « disciplină ».

Astfel am fost ca deputat, astfel voiu fi ca publicist.

Mai rămân celelalte două acuzaţiuni:

1. Venind în Moldova eu mi-aş fi pus condeiul în serviciul boierilor.

2. După ce unirea era fapt împlinit, aş fi scris primul ziar separatist « Moldova ».

Mă voiu pogorî a răspunde:

Inainte de 1862 am publicat succesiv două foi: « România » în 1858 şi apoi « Foiţa de istorie şi literatură » pe la 1860.

Care din două să fi fost oare « în serviciul boierilor »?

« Foiţa » nu se amesteca de loc în politică.

---

[1] *Traian*, an. I, Nr. 19, p. 74—75, 8 Iunie 1869.

« România » a fost un organ anume al partidului național; un organ anume al răposatului Anastasiu Panu; un organ, în fine, despre care anume d-l Cogălniceanu a scris atunci în fruntea « Stelei Dunării Nr. 80, din 18 noemvrie 1858:

« In Iași, de astăzi începe a se publica « România », revistă ebdomadară, sub direcția d-lui Bogdan Petriceicu Hăjdeu, fiul vestitului Alexandru Hăjdeu, inspectorul școalei de Hotin și care, sunt acum aproape douăzeci de ani, în fața unui public rusesc și sub ocârmuirea imperatorului Nicolae, a avut curajul să ridice glasul în favoarea naționalității române, împilate în Basarabia. « România » va fi un puternic campion al ideilor naționale și constituționale liberale... ».

Să trecem acum la « jurnalul separatist ».

Sub titlul: « Din Moldova » eu am fost deschis pe la 1862 o foaie, curat literară, fără nici o nuanță politică.

Cu toate acestea, numele mi-a desplăcut chiar mie, și din dată după aparițiunea primei broșuri l-am schimbat în « Lumina ».

Asupra acestui titlu s'a urmat atunci o interesantă polemică în coloanele « Românului ».

D-l V. A. Urechiă, corespondintele ieșean al d-lui C. A. Rosetti strecurase într'un foileton o aluziune despre sunetul « cam separatist » al titlului foii mele.

Pe dată după aceea, tot dumnealui, în Nr. 297 al « Românului », s'a grăbit de a reveni din această precipitațiune în următorul mod:

« Numărul 1 al foii sale « Din Moldova » cuprinde îndestule date, ca să ne fi putut convinge că, dacă un moment am fi putut surprinde un aer de separatism în titlul dat foii, după citirea ei nu am mai putea persista în asemenea neîntemeiat prepus, pe care încă o dată îl mărturim aci, numai ca să nu mai fie vorba de el. Foaia d-lui B. P. Hăjdeu este demnă de încurajarea tuturor ».

Tot atunci eu m'am crezut dator de a adresa « Românului » o epistolă, publicată în Nr. 298, și în care ziceam între altele:

« Ieșenii își mai aduc aminte, poate, cum că la banchetul național în onoarea Unirii, am fost eu cel întâi a rădica un toast pentru contopirea tuturor părților întinsei Românii. Corespondintele d-v. s'ar fi putut lămuri, în această privire, dela amicul meu d-l V. Alexandrescu, care se afla la acel banchet chiar față 'n față cu mine. »

Direcţiunea «Românului» ni-a răspuns la aceasta:

«Onorabilul nostru corespondinte a recunoscut însuşi amăgirea sa şi, ca om de onoare, a declarat-o mai 'nainte d'a face d-ta cea mai mică rectificare. Cu toate acestea publicăm epistola d-tale, mai cu seamă că-mi dete ocaziunea a-ţi spune ce aveam pe inimă ş'a-ţi strânge mâna cu frăţie.

C. A. Rosetti»

Mulţumim «Adunării Naţionale» că ni-a pus astfel în poziţiune de a demonstra încă o dată, că în timpul scurtei noastre cariere politice de unsprezece ani, nici chiar calomnia cea comodă a anonimilor, scutiţi de răspundere şi de comparaţiune, nu este în stare de a descoperi nu numai o mânjitură, dar nici măcar o contradicţiune.

Permitem «Adunării Naţionale» de a merge înainte pe această cale, care pentru noi unii, departe de a fi periculoasă, este o îndatorire în toată puterea cuvântului.

Iată de ce noi nu ne temem de a subscri totdeauna şi pretutindeni, rugând însă pe adversarii noştri, ca şi dumnealor să-şi arete faţa, pentru ca lumea să vadă, dacă toate frunţile sunt tot atât de senine.

Post-scriptum. Am uitat să adaug că «amicul meu d-l V. Alexandrescu», despre care vorbisem în epistola din 1862, este d-nu V. A. Ureche.

[COMPLOTUL CONTRA D-lui COGĂLNICEANU?] [1]

«Monitorul Oficial» de astăzi este republican.

Mai mult decât atâta: e «mazzinist».

El anunţă cu aerul cel mai solemn solidaritatea şi forţa spiritului revoluţionar universal, şovăirea şi căderea succesivă a regilor!

El vorbeşte cu un fel de voluptate despre «scânteile electrice trase dintr'un fir conducător», şi priveşte cu un zâmbet de dispreţ la «bătrâna Europă».

El strigă cu entuziasmul lui Victor Hugo: «este oare o revelaţiune aceasta? O lumină care se face?».

---

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 22, 16 Iunie 1869, p. 85; parte din revista politică.

Ascultați însăși revista-i, din cuvânt în cuvânt, din silabă în silabă, din literă în literă, scrisă întocmai cu stilul cel vechiu al d-lui Cogălniceanu din « Steaua Dunării »:

« Spania *n'are încă Rege*, dară posedă o Alteță. Acesta este ma- « reșalul Serrano. Ducele de la Torre a fost numit regent cu 193 vo- « turi contra 45. Armata a jurat că va păzi Constituția, mareșalul « Serrano a făcut jurământul ca regent.

« El Imparcial confirmă nuvela despre sosirea ducelui de « Montpensier în Andalusia, la St. Lucar de Barrameda.

« Iată un detaliu curios, *instructiv poate*. Este vorba de o procla- « mațiune clandestină, afișată pe murii Lisabonei. Ziarele spaniole au « reprodus-o și noi, la rândul nostru, o reproducem după ziarul « La « France ».

« Iată textul proclamațiunii:

« Portughezi, ora mântuirii a sunat, *zilele regilor sunt numărate*, « marele orologiu al progresului arată ora reînvierii popoarelor... Mica « noastră națiune nu trebue să stea în nemișcare. Republicanii se mișcă « în Franța, republicanii se mișcă în Italia, republicanii fac deja impo- « sibilă restaurațiunea tronului în Spania...

« Totul anunță că speranțele noastre se vor realiza foarte curând... « ...Comitetul nostru este în relațiuni directe cu cele mai principale « comitete din Franța, Spania și Italia. Așteptați cuvântul de ordin, « care nu va întârzia și atunci aceste patru popoare unite își vor da să- « rutul de pace, stabilind republica federală în Europa.

« Portughezi! *jos tiranii! trăiască poporul!* ».

« *Este oare o revelațiune aceasta? o lumină care se face?* Nu simte « cineva după această proză mâna *asociațiunii internaționale?* Tur- « burările din Franța, din Italia, din Spania, din Portugalia, nu sunt « oare *atâtea scânteie electrice, trase dintr'un fir conducător, trecând pe* « *sub bătrâna Europă și ținute de revoluțiunea cosmopolită?*

« Citarăm proclamațiunea adresată Portugezilor.

« Iată acum un extract din *Pokrok*, ziar democratic din Praga:

« Se vor ridica toți în centru, la sud și vestul Europei. Cechii nu sunt « izolați: ei nu formează decât o zală din marele *lanț democratic, care* « *trebue să doboare și să lege pe toți despoții*. Deja Parisul cântă « la

« Marseillaise » şi ne anunţă printr'aceasta, că ora douăsprezece va suna. « Cechii au primit botezul focului printr'o bombă. Ei aşteaptă în linişte « viitorul ».

« Monitorul Universal, a primit o depeşă din Milan, în « care se zice că o demonstraţiune considerabilă s'ar fi făcut la Turin.

« Trupele ar fi intervenit: împuşcătura ar fi fost din fericire ino- « fensivă.

« S'ar fi operat un oarecare număr de arestări, printre cari figu- « rează aceia a maiorului garibaldian Chiesa.

« Această sguduire nu este o contra lovire a turburătorilor *din* « *Paris, din Spania, din Portugalia, din Boemia?* ».

Ziarul cel mai anti-monarhic, foaia cea mai anti-dinastică, organul cel mai radical, n'ar fi în stare de a face o revistă mai răsturnătoare!

Şi toate acestea se petrec în « Monitorul Oficial » de Sâmbătă 14 (26) Iunie 1869!

Ce să fie oare?

Nu cumva prin « scânteie », prin « fire », prin « ramificaţiuni », prin « lumină », prin « asociaţiuni internaţionale », prin « revelaţiuni », prin « legarea despoţilor », prin « jos tiranii », prin « zilele regilor sunt numărate », în fine prin toate câte se înşiră din Paris, Spania, Portugalia, Boemia şi Italia, d-l Cogălniceanu voieşte să explice şi să probeze existenţa ridicolului complot de mai deunăzi contra vieţii d-sale?...

Iată un fapt, despre care noi n'am vorbit pân' acum, părându-ni-se glumeţ din capul locului, încât numai importanţa, ce i-a dat, fără ştirea lui Dumnezeu, unele ziare, ne sileşte a-i acorda astăzi în treacăt o atenţiune de câteva rânduri.

« Presa » de Vineri a scos primul ţipăt de alarmă, prin următoarele cuvinte:

« Un individ de peste Milcov, anume N. Popovici, pândea în noaptea de Miercuri spre Joi, pe la 11 ore, pe d-l Cogălniceanu, ministru de Interne, ca să-l ucigă. Era armat cu puşcă cu două ţevi şi sta ascuns în pădure la intrarea şoselei ce duce la casa ministrului. Poliţia care simţise cugetarea sa criminală, a şi pus mâna pe dânsul, fără a fi putut să realizeze infamul său scop. Acel individ se şi află arestat şi ni-se afirmă că el ar

fi mărturisit scopul său înaintea procurorului. Mobilul său, după cum se zice că însuşi inculpatul nu ascunde, nu a fost o simplă răsbunare, ci un mobil politic... ».

Fiindcă justiţia este ocupată cu cercetarea faptului nu-l vom prejudeca întru nimic, în aşteptare de a ne lumina prin sentinţă.

Tot ce ne vom permite deocamdată este o singură observaţiune foarte elementară.

Un individ, care voeşte să asasine pe cineva, în dublul întuneric al nopţii şi al pădurii, având numai o puşcă cu două ţevi, ba încă se zice că umplută cu alice, nu merită oare, pur şi simplu, de a fi trimis la un ospiciu?

Mergând pe calea unor asemeni atentate, admirabila perspicacitate a poliţiei lesne o să mai descopere mai departe pe vr'un nou ucigaş, pândind pe d-l Cogălniceanu cu ochii legaţi şi cu un tun în mână!!

Lucru mai trist însă, este aceia că, pe lângă puşcaşul cel nocturn s'ar mai fi arestat alţi nu ştim câţi, sub îndemânatecul cuvânt de « amici » şi de « cunoştinţe ».

Se asigură că d-l Nicolae Ionescu ar fi naşul prevenitului Popovici.

Dacă e aşa în realitate, de ce oare nu-l arestaţi pe Dumnealui?

Ocaziunea este unică în felul său, pentru a scăpa de oratori, de publicişti, de toţi principii cuvântului şi ai condeiului, încât mulţumită tenebrelor generale, să se realizeze în fine visul de aur al « Adunării Naţionale »: concordia, concordia şi iarăşi concordia sclavilor, sub biciul, biciul şi iarăşi biciul stăpânului!!...

[UN CONGRES PAN-LATIN LA PARIS] [1])

In numărul trecut noi am propus tinerimii române, împrăştiate prin şcolile italiene, spaniole, franceze, de a lua o nobilă iniţiativă, propagând prin toate mijloacele junei lor persistenţe, pentru care nimic nu este imposibil, ideia unui mare congres latin la Paris.

Revenim şi vom reveni mereu asupra acestei propuneri, având convicţiunea cea mai nestrămutată, că dela dânsa depinde nu numai existenţa naţionalităţii române, dar încă tăria latinismului întreg, pe care

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 31, 9 Iulie 1869, p. 121; prima parte din revista politică.

noi singuri, zece milioane de Români, un element compact şi omogen, dar ameninţat din toate părţile, îl reprezentăm deocamdată în Orient.

A vorbi mai pe larg despre supremele pericole ale situaţiunii noastre, ar fi de prisos: politica Prusiei a început deja a se desemna cu destulă claritate, pentru ca fraţii noştri din Occidinte să fi înţeles pe deplin, precum se vede de o bucată de timp din principalele lor organe de publicitate, infernalul plan al germanizării gurilor Dunării: dintâiu prin o invaziune jidovească, apoi prin o unire cu Ungaria sub un singur principe din dinastia berlineză, de aci încolo d'adreptul prin o colonizare nemţească şi aşa mai departe.

Nu trebue să uităm niciodată, că de două secole şi mai bine, dela electorul Frideric-Wilhelm I, dibaciul fondator al monarhiei brandenburgice actuale, şi până astăzi, diplomaţia prusiană, luându-şi drept deviză «tarde, sed tuto», a fost totdeauna aceea, care a mers mai încet, dar a ajuns la ţintă mai cu siguranţă, uimind Europa tocmai în momentele cele mai oportune, ca la Sadova bunăoară, prin o desfăşurare neaşteptată a unor forţe, combinate şi pregătite în misterul cel mai perfid cu zecimi de ani înainte.

Nu trebue să uităm o singură minută, pe de altă parte, că niciun alt Stat nu poate rivaliza cu Prusia în machiavelica tactică de a subjuga şi de a desnaţionaliza: un pumn de cavaleri teutonici, năvăliţi în secolul XIII peste o numeroasă poporaţiune slavică şi litvană, a făcut-o să dispară cu desăvârşire, deşi teribilii venetici erau în proporţie d'abia de unul la o sută de indigeni; şi chiar în zilele noastre, cinci sau şase decade n'au fost oare prea suficiente, pentru ca nenorociţii Poloni, atât de tenaci în Rusia şi Austria, numai şi numai sub sceptrul dinastiei brandenburgice să devină mai Nemţi decât Nemţii!?

Nu este Român acela, carele nu va studia astăzi cu tot dinadinsul istoria Prusiei, pentru ca să poată citi acolo ceia ce aşteaptă naţionalitatea noastră, de nu ne vom arunca fără un pic de zăbavă în braţele consângenilor dela Apus, formând un grandios ocean din toate fluviile latine, precum se sbuciumă a face Teutonii un ocean pangermanic şi Muscalii un ocean pan-slavic.

Ş'apoi însuşi Occidintele simte o nevoie tot atât de urgentă de acest măreţ «consiliu de familie». Fără a vorbi despre trecutul cel

departe, nu este oare învederat, că numai neînţelegerea între Latini a fost adevărata sorginte a căderii lui Napoleon I, compromis în Spania, mai 'nainte de a se expune la gheţurile Moscovei? Nu este oare învederat, că Spania, la rândul său, a pierdut vechea-i splendoare mai cu seamă prin certele intestine cu Franţa şi Italia? Nu este oare învederat, că numai lipsa unei cordialităţi fraterne din partea Curţii dela Tuillerii a fost în stare, sunt acum trei ani, a împinge pe desperata Italie în cursa d-lui Bismarck, spre dauna prestigiului latin?...

Pentru Români, un congres în Paris este o cestiune de viaţă; pentru Occidinte, este o cestiune de putere; pentru toţi strănepoţii lui Romul, este o cestiune de legitimă apărare; şi dacă primul apel în această privinţă răsună anume din josul Danubiului, cauza este că tocmai aci slăbiciunea e mai mare, primejdia mai simţită, buba mai coaptă...

Ştim bine că se vor găsi între noi unele inime... ba nu! unele inteligenţe fără inimă, îmbuibate până 'n creştet într'un cosmopolitism universal, cărora le va fi peste putinţă a pricepe electrica voce a sângelui; dar ce ne pasă nouă de aceste umbre fără corp, când suntem siguri de a afla un profund răsunet în conştiinţa naţionalităţii române, dela Tisa şi până la Nistru!

Este un fapt pe care n'a observat încă nimeni.

Poporul nostru e departe de Franţa, de Italia, de Spania...

Poporul nostru n'a învăţat de nicăiri istoria unităţii latine...

Poporul nostru e înconjurat din toate părţile de tot felul de ginţi străine...

Poporul nostru a fost împins câteodată chiar a combate cu arma în mână pe fraţii săi dela celalt capăt al Europei...

Poporul nostru s'a despărţit de secole de restul latinităţii prin religiune, şi iarăşi de secoli era despărţit de dânsa prin alfabet...

Ei bine, nici distanţa, nici neştiinţa, nici vecinătatea barbarilor, nici regimentele austriace, nici cultul, nici slovele cirilice; mai scurt nimic, nimic, de trei ori nimic n'a putut să facă pe Români de a nu urî pe Nemţi şi pe Muscali, de a nu iubi pe Latini!...

Un exemplu.

Petru cel Mare se încercase a smulge România de sub iataganul Turcului: poporul nostru a dat uitării pe marele împărat rusesc.

Iosif II s'a încercat a emancipa opinca română de peste Carpaţi de sub jugul aristocraţiei maghiare: poporul nostru a trecut cu vederea peste marele împărat austriac.

Napoleon cel Mare n'a făcut nimic pentru Români, ba încă din contra, pe nenumărate câmpuri de luptă legionarii Galiei au fost siliţi a măcelări pe bieţii Transilvăneni de 'mpreună cu celelalte «cătane»; şi totuşi Românul, începând dela Crişul-Negru şi până la Neagra-Mare, celebrează până şi astăzi cu entuziasm pe nemuritorul «Bună-parte» şi pe mult iubita «Francie».

Reproducem mai la vale două balade în această privinţă: una, precum am cules-o noi înşine în Basarabia; cealaltă precum o cântă sătenii din Ardeal, din Banat și de sub poalele Bihorului în Ungaria.

Basarabianul strigă către Francia:

«Să trăeşti viaţă senină.
«Ţară bună şi blăjină,
«Numai de Ruşi n'ai odină!... ».

Transilvăneanul urează Franciei:

«Să trăeşti, ţară frumoasă,
«Din toată lumea aleasă;
«Să trăeşti, să 'mpărăteşti,
«Şi lumea să stăpâneşti!... ».

Un Francez poate el oare să descrie cu mai multă durere cumplitul exil al marelui caporal:

«Santalină, stan de piatră,
«De mare încongiurată,
«De unde nu se mai vede
«Nici holde, nici iarbă verde,
«Fără numai marea lată,
«Câmp pustiu, apă sărată,
«Vaduri, dealuri şi păduri,
«Neatinse de securi!... »

Apoi câtă simţire în următorul final:

« Nu duceţi aşa departe
« Pe 'mpăratul Bună-parte!! »

Aşa dar, cu toată supărarea cosmopoliţilor, poporul român ne va înţelege.

Un congres pan-latin în Paris!...

[FRANŢA ŞI ROMÂNIA] [1])

« Monitorul Oficial » începe revista-i de ieri cu următoarele cuvinte:

« In momentul când scrim aceste linie, telegraful nu ne-a trimis încă « nici o ştire marcantă. *Sunt zile, unde politica pare a avea şi dânsa tre- « buinţă de repaus* ».

In adevăr, toate lucrurile în lume au « trebuinţă de repaus », până şi domnii miniştri.

Nici chiar concediile cele repeţite şi mereu prelungite ale guvernanţilor noştri nu mai îndestulează pe deplin această « trebuinţă de repaus ».

De vr'o câteva zile s'a răspândit sgomotul despre trecerea cabinetului actual la odihnă, pentru ca imperioasa « trebuinţă de repaus » să fie şi mai bine satisfăcută.

Nu afirmăm nimic deocamdată, dar nu putem a nu admite un grad de probabilitate.

Bucureştii şi Berlinul se află astăzi în situaţiunea celor doi gemeni dela Siam, din cari unul nu poate simţi fără ca celalt să resimţă.

Ei bine, o epistolă din capitala Prusiei ne asigură că d-l Bismarck este pe cale de a se demite.

« Trebuinţă de repaus » la Berlin, « trebuinţă de repaus » în Bucureşti, nimic mai natural!

Dispărând după scena politică d-l Bismarck, pot oare a nu-i urma dd. Cogălniceanu şi Dimitrie Ghica?

Secând izvorul, încetează părăul.

---

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 35, 18 Iulie 1869, p. 137; revista politică.

Pe de altă parte, ploaia de decoraţiuni, ce curg de o bucată de timp dela sud şi dela nord asupra domnilor miniştri, nu este nici ea fără o însemnătate oarecare.

Ieri Dumnealor primeau pe la Marea-Baltică « acuila roşie », astăzi foaia oficială anunţă că le-a mai sosit dela Bosfor « medjidia ».

Creştinii şi păgânii se întrec care de care a îngreuna pieptul deja atât de încărcat al d-lor Cogălniceanu şi Dimitrie Ghica!

Insă decoraţiunile pentru miniştri sunt uneori ca pensiunile pentru invalizi.

Ne-aţi servit cu credinţă; acum aveţi « trebuinţă de repaus »; primiţi drept suvenire această jucărie!

Ce-i drept, umilirea ţării către Nemţi şi către Otomani nu merită oare d-lor Cogălniceanu şi Dimitrie Ghica cel puţin o « acuilă roşie », cel puţin o « medjidie », cel puţin acea onorifică distincţiune a « cordonului », pe care Românul n'ar putea s'o traducă decât numai doar prin « ştreang »?

In orice caz, întâmplându-se cumva din graţia lui Dumnezeu această « trebuinţă de repaus », se va realiza ceea ce noi prevestirăm de o lună de zile, zicând în numărul lui « Traian », încă din 18 Iunie: « călătoria d-lui Cogălniceanu ar fi în realitate o demisiune ».

Diferenţa este că acum s'ar îndruma toţi domnii miniştri laolaltă!

Cine însă fi-va ursit a moşteni puterea?

Dacă vom întreba pe Jidovi, — negreşit d-l Iepureanu.

Dacă vom întreba pe Unguri — negreşit d-l Ion Ghica.

Dacă vom întreba pe Prusieni — negreşit unul din doi.

Dacă vom întreba pe Români — dar până atunci mai este!!...

Oricum să fie, vorbele despre căderea cabinetului se par a fi într'o legătură cu indignarea generală, pe care a început a produce în Occidinte inaugurarea la noi pe faţă a unei politici prea-nemţeşti.

Ziarul « Le Siècle » din 24 Iuliu publică un excelent articol al d-lui Leone Plée, întitulat « Interesele Franciei la Dunăre », şi din care noi vom reproduce aci numai pasagiile cele mai esenţiale.

Publicistul francez zice:

« Fundaţiunea Statului Român a fost una din cele mai fericite şi cele mai strălucite concepţiuni ale epocei noastre, din punct de vedere al Franciei.

« Cui putea servi această fundaţiune mai bine decât nouă? Aşezat între Turcia, Rusia şi Austria, Statul Român are avantagiul de a despărţi pe rivali şi pe inamici, în profitul ideilor civilizatoare şi progresiste. Această mică ţară posedă aproape toate tendinţele morale şi toate aversiunile Francezilor.

« Dacă Oriintele ar deveni rusesc, România ar fi cea dintâi năbuşită, ceea ce ea nu voieşte. Astfel, contribuind la fundarea Statului Român, Francia a pus la Dunărea de jos o veghe depărtată, gata tot timpul a denunţa mişcările ruse. Pe de altă parte, Românii urăsc nu numai pe Muscali, dar încă şi pe Nemţi încât la caz de vr'o înţelegere între Austria şi Rusia, ea ar rezista cu energie.

« In fine, fundaţiunea Statului Român este un bold perpetuu pentru Turcia, lăsată ca putere suzerană. Progresele materiale, realizate în România, aduc prin însăşi forţa lucrurilor altele analoage în provinciile turceşti limitrofe. Turcia nu poate rămâne imobilă în faţa Românilor, cari păşesc pe calea libertăţii şi a îmbunătăţirilor.

« In fine, repetăm încă o dată, desvelirea Statului Român nu poate profita decât numai Românilor şi Franciei.

« Dintru'ntâi aceste consideraţiuni au fost foarte bine înţelese şi politica franceză se arăta favorabilă Românilor. Francia le trimitea misiuni. Francia combătea prin agenţii săi politica rusă şi nemţească. Francia susţinea diferitele schimbări, menite a întări unitatea română şi independenţa Românilor.

« Dar de vr'o câţiva ani încoace nu se ştie ce geniu rău s'a furişat d'odată între frumoasa creaţiune a tractatului de Paris şi între simpatiile franceze.

« O mulţime de acuzaţiuni au fost aţâţate contra Românilor, cu scop de a micşora şi a înstrăina cu totul acele simpatii... ».

D-l Leone Plée enumeră apoi cestiunea israelită, cestiunea bandelor bulgare, cestiunea politicei nordice, şi ajunge la următoarea concluziune, pe care noi o traducem literalminte, făcând însă, ca totdeauna, constituţionala rezervă că numai şi numai miniştrii sunt responsabili:

« Principele Carol de Hohenzollern avea tot ce se cerea pentru a împăca România. Fără alianţe în ţară, fără preferinţe, el trebuia să nu voiască decât binele general. Primii ani ai regimelui său se păreau a justifica această intenţiune. Noi avem sub ochi o listă de fapte, cari o atest. In curând însă reprezintanţii puterilor ostile Franciei au biruit, pe semne, intenţiunile cele bune ale principelui.

« Românii i-au fost depinşi ca nişte fiinţe neguvernabile; ambiţiunea-i a fost măgulită prin o perspectivă de mărire şi de absolutism. Acei ce doreau restauraţiunea vechei stări de lucruri l-au iritat contra adevăraţilor patrioţi, şi astăzi principele Carol de Hohenzollern se pare a fi tot atât de nepopular, precum ajunsese a fi principele Cuza. Românii au aerul de a-l privi ca pe un delegat prusian cu planuri periculoase. Cel puţin astfel se vede din faptele şi corespondenţele, pe cari noi le vom rezuma în interesul politicei franceze şi al Românilor, căci este încă timp de a ne opri pe pogorîşul cel rău... »

Precum vedeţi, ceea ce doreşte d-l Leone Plée, nu este în fond decât ceea ce au propus deja în aceiaşi zi « Traian » în Bucureşti şi « L'unità politica » în Torin, adecă restrângerea nodului între Latinii din Oriinte şi Latinii din Occidinte.

Un asemenea pas nu se face însă într'un mod solid, nici prin consuli, nici prin note diplomatice, nici prin capriciul guvernelor bune sau rele, ci numai printr'o înţelegere mutuală şi intimă între însăşi naţiunile.

Toţi Latinii trebuie să se vază odată faţă 'n faţă şi braţ la braţ.

Acolo ne vom spune bubele fiecăruia, căutând un remediu prin forţe comune.

Acolo vom arăta pericolul germanizării gurilor Dunării, într'o strânsă conexiune cu monstruoasa năvălire a Jidovimii nemţeşti în România de peste Milcov.

Acolo vom desfăşura tradiţionalul caracter de cotropire al Maghiarilor, desemnând pe mapă limitele cele adevărate ale Panoniei.

Acolo vom combina modul de a paraliza acţiunea Rusiei la Dunăre, opunându-i bunăoară, o alianţă vicinală între Români, Sârbi şi Bulgari, încât Slavii trans-danubiani, tari prin amicia Latinilor, de care nu se pot teme, să nu mai alerge la teribila protecţiune a Slavilor dela Moscova, ce se pregătesc mereu a-i înghiţi, precum au înghiţit deja pe Slavii din Polonia.

Acolo, în fine, vom proba Occidintelui necesitatea de a emancipa Oriintele!...

Revenim dar din nou la:

Congres Pan-latin în Paris!...

[EXEMPLUL SLAVILOR][1]

Domnii miniştri revin din preumblare unul câte unul.

Zilele trecute se întoarse d-l A. G. Golescu, făcând să înceteze taciturnul ad-interim financiar al meditativului d. Creţescu, pentru care un singur portofoliu era deja prea mult, necum două!

Astăzi foaia oficială ne mai anunţă o nouă plăcere.

D-l Cogălniceanu este în Bucureşti!

Afară de decoraţiunea prusiană, oare ce va mai fi aducând cu sine din îndelungatu-i peregrinaj necorigibilul **autor al Statutului?**

Cestiunea e foarte gravă.

Vom trage deocamdată un colţişor al vălului.

Tractatul de estradiţiune între România şi Austria, pe care l-au anunţat mai deunăzi foile ungureşti şi în puterea căruia toţi Românii de dincolo de Carpaţi, adăpostiţi deocamdată pe pământul României aşa numite libere, vor fi daţi, fără milă şi îndurare, pe mânile d-lor Beust şi Andrassy — este unul din rezultatele cele mai strălucite ale patrioticei călătorii a d-lui Cogălniceanu.

Tocmai de aceea vom începe şi noi a publica în numărul de astăzi articolul, scris de actualul ministru de interne pe la 1865, asupra acestei cestiuni de existenţă naţională[2]; pentru ca să se vază astfel încă o dată că sunt unii oameni, a cărora toată viaţa a fost un lung şir de contradicţiuni peste contradicţiuni, bazate pe lipsa completă de principii şi o predomnire perpetuă a oportunităţii.

D-l Cogălniceanu combătând pe d-l Cogălniceanu n'ar fi un lucru mare; dar d-l Cogălniceanu vorbind în adevăratul simţ românesc este o raritate în toată puterea cuvântului, căci i s'a întâmplat numai de vr'o două-trei ori, anume în intervalurile sale de cădere, ca un mijloc ingenios de a se rădica din nou.

Să dea Cerul ca dumnealui să fie totdeauna jos: o dorim aceasta pentru binele României!

Ceilalţi colegi ai d-sale nu servesc nici măcar la atâta!...

---

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 39, 27 Iulie 1869, p. 159; revista politică.

[2]) In aceeaşi pagină din *Traian*, se reproduce articolul « Convenţiunea Austro-Maghiară », de Cogălniceanu, publicat în *Epoca*, 1865, 4 Iulie (Ed.).

Recomandând dară lectorilor noştri cu tot dinadinsul articolul d-lui Cogălniceanu din 1865, care botează cu epitetul de « trădare naţională » ceea ce guvernul actual se prepară a executa astăzi chiar prin intermediul d-lui Cogălniceanu; trecem la o altă cestiune şi mai gravă, deşi extrema-i mărime nu permite spiritelor vulgare, pururea cufundate în mănunţimile zilei, de a înţelege toată importanţa lucrului.

« Monitorul Oficial » ne aduce în acest moment următoarea ştire:

« Mai mult de 800 oameni din Serbia, Herţegovina, Bosnia, Banat, Croaţia, Slavonia şi Dalmaţia vor ţinea dela 18 până la 29 August, la Cettigni, un congres naţional politic. Muntenegrenii au ales un comitet, însărcinat a pregăti locuinţe pentru membrii congresului şi a veghea la întreţinerea lor pe cât timp se vor afla în acest oraş. »

Cată mai întâiu să lămurim un punct esenţial.

Poporaţiunea slavică din cele şapte sau opt provincii, menite a lua parte la « congresul naţional politic » din Muntenegru, se urcă la vr'o şase milioane de un element foarte omogen, vorbind toţi sârbeşte cu prea mici diferenţe dialectice şi ocupând vasta întindere de pământ dela Dunăre până la Marea Adriatică, între două popoare latine, Românii spre răsărit şi Italienii spre apus.

Pentru prima oară, după cinci secoli, de când formau gloriosul imperiu al lui Ştefan Duşan, toţi membrii familiei sârbe, parte independenţi, parte supuşi Austriei şi Turciei, se vor întâlni la un loc într'o singură cugetare politică; dar până acum ei se întrevăzuseră deja cu ceilalţi consângeni slavi în congresul trecut dela Moscva şi astfel, urmând mersul logic dela sinteză la analiză, după ce constituiră dintâiu nodul pan-slavic, se apucă treptat a consolida serbismul.

Nu avem nimic de zis contra amicilor noştri Sârbi, cu cari nu ne-am certat niciodată, — afară doar în cestiunea religioasă ierarhică din Banat, împăcată cu mulţumirea reciprocă; nu avem nimic de zis, ba chiar ne bucurăm şi-i fericim din toată inima de a fi înţeles atât de bine însuşi organismul intim al principiului naţionalităţilor; dară ca Români, pe de altă parte, nu putem a nu fi mâhniţi până în adâncul sufletului de a rămânea totdeauna noi şi iarăşi noi cei mai din urmă!

Un «congres naţional politic» român asemenea celui sârb, n'a fost încă; şi nu numai că n'a fost, dar nici nu-l vom putea avea, mai 'nainte de a fi realizat, ca o introducţiune nedispensabilă, un «congres panlatin» anume în Paris, localitatea cea mai de frunte a ginţii noastre, precum Slavii făcuseră pe al lor în Moscva.

A cugeta la consolidarea românismului fără a ne fi asigurat mai întâiu puternicul sprijin din partea celorlalte neamuri ale noastre din Occidinte, cari în starea de astăzi a lucrurilor ne pot sacrifica şi Ungurilor şi Ruşilor şi chiar Nemţilor, fiindcă nu ne cunoaştem încă de aproape şi nimic pozitiv nu ne leagă; a cugeta la aceasta, este a da o probă palpabilă de uşurinţa raţiunii şi de neştiinţa istoriei, dacă nu şi de sărăcia patriotismului!

Aşa dară, în faţa congresului pan-slavic dela Moscva, urmat acum de congresul sârb din Cetinea, noi revenim iarăşi, cu o tărie îndoită, la propunerea unui **congres pan-latin în Paris,** în urma căruia şi nu altfel va deveni posibil un **congres român în Bucureşti!...**

[ZVON DESPRE CĂLĂTORIA DOMNITORULUI IN CRIMEIA][1])

Intr'o ţară reprezentativă, unde Principele este neviolabil, datoria cea mai imperioasă şi cea mai delicată a agenţilor responsabili ai puterii executive, numiţi «miniştri», este de a feri cu neadormire pe Capul Statului de orice act, susceptibil câtuşi de puţin a da loc la o interpretare în defavoarea Tronului.

Ei bine, aproape de opt luni guvernul actual urmăreşte cu stăruinţă o cale cu totul contrarie, silindu-se din răsputeri a grămădi fapte peste fapte, cari să prezinte măcar o aparenţă perfidă de a avea

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 41, 1 August 1869, p. 161; revista politică.

izvorul lor anume în regiunea constituţională cea mai înaltă; şi dacă se întâmplă cumva ca ziarele cele nedependinţi, strâmtorate de exigenţele opiniunii publice, să vină a înregistra vrând-nevrând această situaţiune atât de anormală, foaia oficială păstrează o tăcere mormântală, parcă într'adins pentru a întări toate rumorile în desavantagiul neviolabilităţii.

Nu avem trebuinţă a recapitula aci lunga serie de machinaţiuni trecute de această natură, prin cari domnii miniştri s'au încercat succesiv, cu o abilitate infernală, a săpa regimele inaugurat în România la 10 Maiu 1866; nu avem trebuinţă a repeţi ruşinosul acatist, deja atât de bine cunoscut, al tuturor nelegiuirilor dinăuntru şi al tuturor umilirilor din afară, combinate totdeauna într'un aşa mod, încât membrii cabinetului să aibă orişicând facultatea de a răspunde, precum zicea d-l Cogălniceanu în 1865: « a vrut vodă »; nu avem trebuinţă a reveni asupra tuturor acestor monstruozităţi interne şi externe deoarece avem de 'naintea noastră două probe de tot proaspete, calde, d'abia de ieri, de alaltăieri, despre fatala năzuinţă a celor cu « încrederea » de a surpa puţin câte puţin ceea ce este sacru în litera şi în spiritul Constituţiunii.

Un pamflet oficios de ultima categorie, întitulat « Presa », îşi permite a anunţa, **« din o sorginte sigură »**, plecarea Domnitorului la Crimea, pentru a vizita acolo pe împăratul rusesc.

Foile franceze au semnalat deja de mult această călătorie, pe care noi totuşi ne-am abţinut până acum de a o lua în serios.

Astfel, bunăoară, ziarul « Le Siècle », din 2 August stil nou, a dat de ştire chiar în corpul revistei sale politice cum că în Crimea Principele Carol I ar avea de gând a se întâlni nu numai cu ţarul, ci încă şi cu Regele Prusiei, luând câteşitrei parte la o solidaritate pruso-ruso-română!

Ce să zicem oare acuma, când această funestă noutate, care nu poate să fie adevărată, căci ar fi o crimă contra viitorului naţiunii române, se confirmă printr'o gazetă ministerială?

Este învederat, că însuşi cabinetul tinde din toate forţele sale a încuiba în ţară o bănuială teribilă, care să planeze totuşi cu mult mai presus de capetele ministeriale!

Pe când toată Europa strigă contra politicei prusiane în România, guvernul nostru vine s'o mai acrediteze, susţinând zgomotul despre o călătorie a Domnitorului, departe şi cu totul departe de a desminţi îngrijirea generală.

Nu atingem deocamdată înalta cestiune constituţională, dacă principele unui stat reprezentativ poate sau nu poate să iasă din ţară fără voia naţiunii, singura suverană, în faţa căreia toţi ceilalţi sunt nişte simpli funcţionari, de jos şi până la culme.

Al doilea fapt este scandalul, aţâţat în zilele trecute prin suprimarea tirului român.

D-l V. A. Ureche, «Alter ego» al d-lui Cogălniceanu, apare în public cu o protestaţiune, pe care noi o reproducem mai la vale şi în care, pe lângă altele, se face până şi apologia lui Cuza!

Oare d-l ministru de Interne ne crede atât de naivi, încât să nu putem pătrunde la sâmburele lucrului?

D-l Boerescu desfiinţând tirul român în lipsa d-lui Cogălniceanu, de ce oare d-l V. A. Ureche n'a protestat de 'ndată?

D-l Cogălniceanu întorcându-se, de ce nu revoacă pe loc dispoziţiunea d-lui Boerescu, răpind d-lui V. A. Ureche ocaziunea să pişte pe unde nu doare pe dd. miniştri?

Planul a fost combinat cu o dibăcie în adevăr admirabilă: mâine sau poimâine d-l Cogălniceanu se va «grăbi» a re'nfiinţa tirul român, cu toată pompa, de care este capabil şi a dat atâtea probe spiritului inventiv al d-lui V. A. Ureche, şi astfel vor culege amândoi laurii naţionalismului, după ce însă... au răsunat într'un mod «foarte regretabil», după expresiunea stereotipă a «Adunării Naţionale», sute şi mii de comentarii, cari nu ating nici pe unul nici pe celalt, nici chiar pe cabinetul întreg!

Noi declarăm cu obişnuita noastră francheţe că am fost indignaţi până în adâncul sufletului de preferinţa, acordată cu atâta ostentaţiune unei societăţi pe jumătate nemţeşti asupra unei instituţiuni curat române, dar ne mângâiam pe de altă parte, că toată această încurcătură nu este decât o ingenioasă stratagemă, menită a înmulţi peste câteva zile numărul cordelelor, steagurilor, clopoţeilor, etc., etc., etc.

Toate ar fi bine, dacă numai domnii miniştri n'ar profita cu aviditate la tot pasul de orice ocaziune, mică şi mare, provocată, creată, sau cel puţin încurajată pre sub mână de către dumnealor înşii, cu dorinţa evidentă de a slăbi şi a discredita regimele, pe cari sunt datori din contra să-l susţină cu o energie neobosită, nu prin o politică anti-liberală înăuntru şi anti-naţională în afară, ci prin stindartul adevărat constituţional:

SĂ TRĂIASCĂ DOMNUL ROMÂN CAROL I!
JOS INFLUENŢA NEMŢEASCĂ!...

[POPA TACHE... INFLUENŢA TEUTONĂ][1]

«Monitorul Oficial» de Miercuri ne dă următorul comunicat:

« Ziarul *Traian*, în numărul său de Duminecă 3 August curent, relată un fapt cu cât nefondat, cu atât şi neexact. Prefectura dară, pentru a restabili adevărul cere publicarea epistolei ce d-l Prefect ar fi adresat d-lui Sub-prefect şi afirmă că notarul în cestiune se află încă astăzi destituit din funcţiunea ce ocupa şi trămis înaintea justiţiei pentru abuzul de putere ce a comis.

« In cât priveşte formularea petiţiunei ce d-l Ion Popescu a îndreptat prefecturei, aserţiunile acelui ziar sunt cu desăvârşire neexacte, de oarece suplica a fost prezentată într'un mod corect şi d-l Director n'a făcut decât a recomanda d-lui Sub-prefect să nu tolereze nimănui să-şi însuşească un obiect străin mai 'nainte de a fi dobândit acest drept prin calea legală. »

Mai întâi de toate, să precizăm cestiunea.

Este vorba de revista noastră de Duminecă, în care noi am semnalat următoarele cinci [*sic*! Ed.] cestiuni:

1. Politica anti-românească şi anti-democratică a guvernului actual de a consilia Tronului o călătorie la Crimea, fără voia naţiunii şi contra interesului Latinităţii, numai şi numai în folosul Şvabilor şi a Muscalilor.

In această privinţă «Monitorul Oficial» nu ne desminte.

---

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 44, p. 173, 9 August 1869; revista politică.

2. Ilegala arestare a unui cetăţean din Giurgiu, fără mandat de înfăţişare şi de aducere, sub curiosul pretext că n'ar avea încredere în d-l Cogălniceanu, ceia ce constitue o crimă imensă, pentru care nenorocitul a fost pus «la secret».

In această privinţă «Monitorul Oficial» nu ne desminte.

3. Triumful Neamţului Steiner tot din Giurgiu, care rămâne tare şi mare ca agent al vapoarelor, în urma grosolanelor insulte, aruncate cu insolinţă în faţa naţiunii române.

In această privinţă «Monitorul Oficial» nu ne desminte.

4. Negocierea între guvernul nostru şi între cabinetul austro-maghiar a încheerii unui tratat de estradiţiune, în virtutea căruia toţi Ardelenii, pribegiţi pe pământul României zise libere, să fie daţi după cea dintâi cerere pe mânile d-lor Beust şi Andrassy.

In această privinţă «Monitorul Oficial» nu ne desminte.

Singurul lucru pentru care dd. miniştri au crezut de cuviinţă şi au socotit de datorie a ne da un viguros avertisment, a fost cutezarea noastră de a atinge «neviolabila» persoană a lui Popa-Tache!

Nu ne mai mirăm acum de raţiunea şi de ţinta glumeţelor epistole ale d-lui C. A. Rosetti către cuviosul prim-preot de Prahova!

Să cercetăm însă cu sânge rece dacă chiar în această cestiune comunicatul de mai sus este sau nu o desminţire.

Ce am spus noi oare?

Dintâi că fostul prefect de Ilfov, înaintat apoi la demnitatea de agă, ar fi poruncit sub-prefectului de Dâmboviţa a reinstala în postul de notar al comunei Băneasa pe un frate al lui Popa-Tache, destituit cu câteva zile înainte.

La aceasta comunicatul ne răspunde că individul «se află *încă astăzi* destituit».

Incă astăzi... ne mulţumim deocamdată!

Al doilea, noi ziceam aşa:

«După ce d-l Prefect a plecat în pretoriu, celebrul Popa-Tache s'a adresat către d-l Director, zicându-i că a scăpat din vedere a mai face o mică rugăciune şi anume: pe când era aproape destituirea giuvaerului său frate, epistatul moşiei Băneasa a avut îndrăzneala de i-a luat un cal, pentru care cauză — nu se ştie.

« Atunci d-l Director, ca să îndatoreze şi dumnealui pe putintele Popa-Tache, a invitat pe loc pe fratele cuviosului, ca să formuleze o petiţiune în termenii următori:

« D-le Prefect, de către epistatul moşiei Băneasa mi s'a secuestrat un cal, sub ce motive nu cunosc; vă rog dar să binevoiţi a da un ordin mai serios locului competinte spre a-mi restitui calul în a mea posesie ».

« Iată şi apostila d-lui Director către d-l Sub-prefect de Dâmboviţa.

« D-l Sub-prefect va merge însuşi în faţa locului, va cerceta cu seriozitate şi luând calul din mâna pârîtului, la moment îl va preda reclamantului şi cel ce se va crede năpăstuit va reclama autorităţii competinte.

« (Semnat): p. Prefect, *D. Rizu*... »

Comunicatul ne desminte el oare?

Nicidecum.

El se mărgineşte a declara cu o naivitate patriarhală, că « suplica a fost prezentată *într'un mod corect* ».

Aceasta ne aduce aminte că tot aşa armata română din Galaţi a fost silită a închina steagul dinaintea cătanelor « *după uzul stabilit* ».

Am isprăvit cu comunicatul; nu însă cu « Monitorul Oficial ».

In numărul său de Marţi, el publică Convenţiunea postală între România şi Austria.

Textul francez nu ne priveşte, dar nu putem trece cu vederea modul cum s'a tradus el româneşte de către organul Statului Român.

Articolul 2 zice că comunicaţiunea se va stabili între următoarele punturi:

« 1. Intre *Unter-Sinoutz* şi Mihăileni;
« 2. Intre Suceava şi Fălticeni prin Nemericeni;
« 3. Intre *Soosmezo* şi Adjud prin Filipeşti;
« 4. Intre *Kronstadt* şi Bucureşti prin *Ober-Tömös* şi Predeal;
« 5. Intre *Hermanstadt* şi Râmnic prin *Rothenthurm* şi Câineni... ».

Astfel, guvernul nostru neagă pe faţă până şi fiinţa elementului românesc în Ardeal şi Bucovina, unde nu sunt pentru dd. miniştri decât Nemţi, tot Nemţi şi iarăşi Nemţi.

Sinouţii-de-jos nu există: « *Unter-Sinoutz* »...

Braşovul nu există: « *Kronstadt* ».

Sibiul nu există: « *Hermanstadt* ».

Turnul-Roşu nu există: « *Rothen-thurm* »...

In articolul 11 tot astfel « Noua Moldovă » din Banat se numeşte « *Neu*-Moldova », ba până şi sărmana apă românească a Murăşului s'a prefăcut în « râul *Maros* »!

De aci înainte ne aşteptăm, ca Bucureştii să devină « *Bukarest* » şi România — « *Wallachei* »!!!

Pentru ca să ne pătrundem şi mai bine de imperioasa idee că ţara trebue cu orice preţ germanizată, « Monitorul Oficial » de astăzi publică, pe pagina a doua, mai sus de « anunţuri ministeriale », următoarea reclamă:

> « *Geţii sau filiaţia genealogică dela Leigi la Geţi şi dela* **Geţi la Germani** *şi Scandinavi, demonstrată cu istoria emigraţiei acestor popoare, de* **Frédéric Guilaume Bergmann.** *Paris, 1859.* — Asupra acestei scrieri domnul A. Maury consacră în *Journal des Savants* un şir de articoli foarte importanţi din punctul de vedere al începutului istoriei noastre. Recomandăm atât scrierea domnului Bergman cât şi articulii domnului Maury istoricilor noştri. Intr'un timp când ne ocupăm cu strângerea materialului istoriei Românilor, *să nu scăpăm din minte asemenea lucrări cari vin în ajutorul nostru.* »

Inţelegeţi oare?

Dacii sunt Şvabi, ceia ce conduce necesarminte la concluziunea că Românii cată a fi cel puţin pe jumătate compatrioţi ai d-lui Bismarck!...

« Monitorul Oficial » recomandă cu stăruinţă această teorie a ilustrului *Friedrich Wilhelm Bergmann*!

Guvernul este destul de generos deocamdată: mâine sau poimâine ne vom deştepta Nemţi cu totul!

Fiţi siguri însă că veţi trece peste cadavrele noastre mai înainte de a reuşi în aceasta, Domnilor Cavaleri Prusiani!!...

[NUMIRI ILEGALE][1])

D-l Cogălniceanu a plecat la Iaşi: unii cutează a pretinde că nu se va mai întoarce, deşi noi unii nu credem aceasta, deoarece însăşi delicateţa cere ca Dumnealui să nu silească pe d-l Candianu a merge să-l caute tocmai peste Milcov.

D-l Dimitrie Ghica a rămas în Bucureşti; dar un ziar serios este dator a vorbi pe cât se poate mai puţin despre acest mare bărbat, ale cărui mari servicii i-au procurat în câteva zile cinci mari decoraţiuni de pe la toate marginile lumii celei mari.

Aşa dar, d-l Cogălniceanu lipsind şi d-l Dimitrie Ghica neputând a juca un rol decât numai doar la o expoziţiune eraldică, — suntem împinşi vrând-nevrând a ne adresa către d-l Ministru de Finanţe.

Intr'unul din numerii trecuţi noi publicarăm următoarea scurtă corespondenţă:

> « Sunt vr'o cinci luni de zile şi mai bine de când mai multe persoane, unele din ele din cele aşezate la pensiune, iar altele chiar străine de această ţară, urcă şi coboară scara ministerului de finanţe cu titlul de comisari şi primesc regulat, ca diurnă, fiecare câte 20 lei noi pe zi.
>
> « Ce să mai fie oare şi aceşti comisari ultra-extraordinari?!
>
> « Cine i-a numit?!
>
> « Ce însărcinare au?!
>
> « Ce au lucrat până acum?!
>
> « Cât timp mai au să lucreze?!
>
> « Toată lumea întreabă şi se miră, dar nimenea nu ştie ce să răspundă.
>
> « Ca contribuabil al Statului, rugăm pe guvern să ne dea cuvenitele deslușiri prin « Monitorul Oficial » pentru această risipă de bani.
>
> « Ca cetăţean conservator al Constituţiunii, îl rugăm să ne arate cine este mai cu seamă acea fostă cătană nemţească, care face parte din acele comisiuni?
>
> « Prin care articol al budgetului? prin ce vot al Camerei? prin ce lege specială? s'a decis a se da asemeni funcţiuni cu atari diurne la nişte străini! »

Această corespondenţă ne-a atras fulgere din două părţi: dela « Trompeta Carpaţilor » şi dela « Opiniunea Constituţională ».

---

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 48, p. 189—190, 21 Aug. 1869; revista politică.

Pe «Trompeta Carpaţilor» am văzut-o, dar nu ne-am putut decide a o considera.

Vom discuta dar numai cu «Opiniunea Constituţională».

In numărul său din 17 August, această foaie ne combate în următorul mod:

«Acei comisari s'au numit foarte just şi foarte bine; asemenea comisiuni erau şi sunt necesare, indispensabile, pentru a lămuri situaţiunea şi a descoperi abuzurile şi ilegalităţile petrecute, ca să poată Ministrul lua măsuri de îndreptare. Se dă comisarilor diurne pentrucă este just şi legal să se plătească munca şi timpul lor; ei au făcut până acum lucrări serioase şi au dat Ministrului mai multe referate importante şi vor lucra până ce-şi vor îndeplini misiunea. Cât pentru acel pe care «Traian» îl numeşte *Catană Nemţească*, îl ştim că este un funcţionar inteligent, capabil şi activ, unul din cei mai experimentaţi şi cunoscători în materie de contabilitate şi în cestiuni financiare şi ne pare că *streino-fagia* merge prea departe în cazul de faţă. Dar se poate ca informaţiunile lui *Traian* să-i fi venit dela cineva persicat de descoperirile acelui funcţionar şi care se teme pentru dânsul tocmai de activitatea şi inteligenţa acelui membru al comisiunei; însă când strigăm moralitate şi onestitate, organele de publicitate independente, în loc de a critica pe Miniştri ce numesc asemenea Comisiuni, ar trebui să le ceară şi să-i încurajeze în această cale tocmai spre a descoperi, pedepsi şi stigmatiza neonestitatea, imoralitatea şi prevaricaţiunile şi să nu se critice oamenii cari aduc serviciuri sincere şi utile statului. Noi nu spunem aceasta ca să acuzăm câtuşi de puţin jurnalul *Traian*, căci suntem siguri că necunoscând misiunea şi serviciurile făcute de aceste comisiuni, domnia sa a publicat acele *Scrisori Bucureştene* fără nici o rea intenţiune şi că acum când le cunoaşte utilitatea va fi de ideia noastră. Noi am spus şi repetăm că jurnalul *Traian* este un organ de bună cuviinţă, cu care ne place a discuta; dar precum fiecare partid are şi amici prea-zeloşi, cari merg mai departe decât ţinta, şi pe cari raţiunea îi domină anevoie, asemenea şi la jurnale se găsesc câteodată scriitori grăbiţi, cari fără voie-le condamnă acte, pe care de le-ar cunoaşte partea cea bună, le-ar aproba; şi ne-a părut rău să vedem un organ de publicitate moral şi independent criticând pe d-l Ministru de finanţe, când ştie că singurii Miniştri demni de stimă şi de încredere ce avem în acest cabinet, sunt d-nii A. G. Golescu şi Creţescu»,

Pe meditativul d. A. Creţescu îl lăsăm de o parte: «le jeu ne vaut pas la chandelle».

Cât priveşte pe d-l A. G. Golescu, « Opiniunea Constituţională » ni se pare a fi prea sentimentală.

Noi am constatat la Ministerul de Finanţe existenţa unor comisiuni extraordinare.

« Opiniunea Constituţională » ne răspunde: « ele sunt necesare şi indispensabile ».

Cestiunea este mai întâiu de toate, dacă ele sunt legale.

La aceasta nu ni se răspunde.

Noi am constatat apoi plata unor diurne, tot atât de extraordinare ca şi comisiunile.

« Opiniunea Constituţională » ne răspunde: « se dă pentru muncă ».

Cestiunea este, mai întâiu de toate, dacă ele sunt prevăzute în buget.

La aceasta nu ni se răspunde.

Noi am constatat, în fine, în numărul acelor comisari financiari, numiţi şi plătiţi contra legii, pe o « fostă cătană nemţească ».

« Opiniunea Constituţională » ne răspunde: « este inteligent, capabil, activ, experimentat, etc., etc., etc. ».

Cestiunea este, mai întâiu de toate, dacă atari calităţi, fie ele chiar de zece ori mai strălucite, pot da dreptul orişicărei « foste catane nemţeşti » de a fi în capul unui serviciu român.

La aceasta nu ni se răspunde.

Este învederat dar că toate cestiunile noastre au rămas neatinse.

Ceea ce ni se pare însă a fi şi mai curios din partea « Opiniunii Constituţionale », este de a ridica pentru d-l A. G. Golescu piedestalul unei admiraţiuni excepţionale.

Ceilalţi miniştri sunt ei « demni de stimă şi de încredere »?

« Opiniunea Constituţională » zice: nu.

D-l A. G. Golescu este el « demn de stimă şi de încredere »?

« Opiniunea Constituţională » zice: da.

Atunci cum oare mergem cu « solidaritatea ministerială »?

Oricâte au făcut d-l Cogălniceanu sau d-l Dimitrie Ghica, le-a făcut totodată şi d-l A. G. Golescu, deoarece a preferit mai bine a păstra portofoliul, tăcând şi încuviinţând, decât a-şi păstra principiile, — presupunându-se că le are, — protestând şi dându-şi demisiunea.

Dacă d-l A. G. Golescu este «demn de stimă şi de încredere», sunt nu mai puţin «demni» d-nii Cogălniceanu şi Dimitrie Ghica.

Dacă d-nii Cogălniceanu şi Dimitrie Ghica nu sunt «demni de stimă şi de încredere», nu este «demn» cu aceeaşi raţiune nici d-l A. G. Golescu.

Aşa cere logica sistemei reprezentative.

Cabinetul actual întreg a biciuit ţara în întru, josorind naţiunea în afară.

Din această osândă nu scapă nu numai d-l A. G. Golescu, dar nici chiar d-l A. Creţescu, deşi dumnealui s'ar putea scuza oarecum prin lipsa conştiinţei de a fi fost ministru.

Ca o probă «ad rem» despre solidaritatea, nu numai legală, dar încă faptică a d-lui A. G. Golescu cu ceilalţi colegi ai săi, oferim «Opiniunii Constituţionale» următoarea nouă corespondenţă, pe care am primit-o zilele trecute:

«*Giurgiu, 16 August 1869*

«Sosind aci vr'o patru diliginţe din cele comandate de administraţiunea poştelor la Viena, vameşul punctului a constatat că în totalitatea acestui transport se aflau, pe lângă nişte gente de scrisori aparţinând tot direcţiunii poştelor, o sumă de alte obiecte, între cari şi o cabrioletă a unui amploiat din direcţiunea poştelor şi nişte hamuri ale persoanei cu pricina caretei dela Zlătaru.

«Vameşul, luându-se cu naivitate după lege şi considerând această strecurare dela taxa importului ca o fraudă, pentrucă declaraţiunea era făcută numai pentru importare de simple diliginţe, le-a declarat ca obiecte de contrabandă.

«D-l Ministru de Finanţe însă, se zice că a depeşat d-lui Vameş a trimite la Bucureşti toate acele lucruri.

«Ce însemnează oare această procedură a d-lui Ministru de Finanţe»?

Dacă este aşa, apoi am ruga pe «Opiniunea Constituţională» ca să ne lumineze în această privinţă; iar d-lui A. G. Golescu, pe lângă celelalte, îi recomandăm cu tot dinadinsul, fie ca ministru actual, sau cel puţin ca «unul din membrii cabinetului viitor», articolul de mai jos despre pensionari... [1]).

---

[1]) In pagina 190 se publică articolul *Pensionarii*, semnat de M. Rachtivanu [Ed.].

[CĂLĂTORIA DOMNITORULUI][1])

Astăzi ne vine nouă rândul de a da guvernului un « comunicat », pe baza unui sincer devotament pentru Tron şi în numele tuturor Bucureştenilor.

Cu ocaziunea plecării M. S. Domnitorului în străinătate, « Monitorul Oficial » publică următoarea relaţiune:

> « Astăzi Marţi 26 August, la 4 ore după amiazi, I. S. Domnul a plecat pentru Germania şi Occident. I. S a început această călătorie pe drumul de fier Bucureşti şi Giurgiu, astăzi gata şi în ajunul a se da în circulaţiunea publică. Un numeros public aştepta la gara dela Filaret pe ilustrul călător şi în minutul când trenul se puse în mişcare, mii de glasuri a salutat pe Domn cu strigătele: « *drum bun şi fericită întoarcere...* ».

Ei bine, în calitate de marturi oculari, noi suntem datori a declara că aserţiunea foii guvernamentale este « neexactă » şi « nefundată ».

Numerosul public, adunat la Filaret pentru a vedea punându-se în circulaţiune primul car de fier din debarcaderul capitalei, nici n'a gândit măcar de a recurge la « mii de glasuri », după poetica expresiune a « Monitorului Oficial ».

Mai bine crescuţi decât d-nii miniştrii, Bucureştenii au avut destul tact pentru a nu oferi nimănui motivul de a crede, cum că ei şi-ar fi manifestat un fel de bucurie la plecarea M. S. Domnitorului.

In adevăr, ar fi fost cu totul necuviincios de a striga: « drum bun », când Capul Statului părăseşte ţara, nu se ştie pe cât timp.

Ş'apoi cum oare « mai multe mii » de oameni ar fi fost în stare a concepe şi a emite într'un mod atât de spontaneu una şi aceeaşi exclamaţiune, compusă din unsprezece silabe, afară numai dacă ar fi învăţat-o de acasă, mulţumită vreunei instrucţiuni prealabile?

Ba chiar învăţând-o şi executând-o, fraza ar fi devenit de tot neînţelegibilă, ieşind d'odată din « mai multe mii » de guri, asemenea monstruosului concert american de mai deunăzi!

Aşa dară, să fie bine constatat că numerosul public, venit la Filaret din curiozitate pentru drumul de fier şi prezent la plecarea M. S. Domnitorului, a avut bunul simţ de a conserva cea mai profundă tăcere.

---

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 51, 28 August 1869, p. 201; revista politică.

A fost, negreşit, un efect firesc al întristării de separaţiune, pe care n'au resimţit-o, precum se vede, numai d-nii miniştrii.

Un lucru ni se pare ciudat.

In tot intervalul călătoriei la Livadia, M. S. Domnitorul a fost întovărăşit de însuşi preşedintele Consiliului.

Era o formalitate de rigoare într'o ţară constituţională, unde miniştrii sunt responsabili pentru toate actele puterii executive.

De astădată însă M. S. Domnitorul pleacă fără niciun consilier al Tronului.

Este pe de o parte o eresie flagrantă contra pactului nostru fundamental, iar pe de alta o umilinţă internaţională, deoarece numai vice-regele Egiptului nu poate călători cu miniştrii săi, fiindcă... *nu-i permite stăpânul din Constantinopole.*

Guvernul ne va înţelege.

In ajunul plecării M. S. Domnitorului, s'au comis două decrete princiare.

Cel dintâi semnalează un « qui-pro-quo » în sânul Cabinetului.

D. V. Boerescu căpătând un concediu de 30 zile, d. A. Creţescu, pentru care este deja atât de greu un singur portofoliu, se mai încarcă cu interimul ministerului de Justiţie.

D. G. Manu concediindu-se de asemenea pe patru săptămâni, despărţământul de Resbel rămâne în sarcina... d-lui Dimitrie Ghica!!!

Apoi ministerul de Externe se adauge provizoriu pe lângă acel de Interne în mâinile atât de cuprinzătoare ale d-lui Cogălniceanu.

In fine, preşedintele Consiliului se confirmă definitiv la Lucrările Publice!

Toată această încurcătură, făcută parcă într'adins pentru a arunca o ultimă confuziune în spirite, are în fond un înţeles foarte periculos, dacă nu şi mai multe.

Intr'unul din numerii trecuţi, noi înregistrarăm deja sgomotul că armata română va fi prefăcută în nişte salahori ai căilor ferate, punându-se la ordinea Prusianilor d-lui Strussberg.

Inţelegeţi oare acum de ce d. Dimitrie Ghica a devenit ministru de Resbel şi de Lucrările Publice totdeodată?..

D. G. Manu, întorcându-se peste o lună şi găsind lucrurile puse la cale, va avea mângâierea în faţa oştirii îngenunchiate de a imita pe Pilat: « îmi spăl mâinile! »...

Al doilea decret princiar anunţă o amnestie « pentru toate delictele politice şi de presă pendinţi înaintea justiţiei ».

Raportul d-lui V. Boerescu către M. S. Domnitorul zice în această privinţă, aşa:

> « Cele mai multe din aceste procese datează încă din epoca guvernului trecut ».

Fără a fi apărători ai cabinetului Brătianu-Golescu, de care am diferit ca deputat şi ca publicist într'o mulţime de cestiuni mari şi mici, noi cerem ca ministerul de Justiţie să publice anume lista tuturor proceselor politice şi de presă, pentru ca să se vadă astfel, ca o desminţire a cuvintelor domnului V. Boerescu, că *aproape toate* se datoresc cabinetului actual: cei 32 dela Slatina, d-nii Georgescu şi Dimitrescu dela Giurgiu, farsa Popovici, Candiano şi Ploeştenii, etc., etc., etc.

Fiindcă menţionarăm pe Ploeşteni, profităm de această ocaziune pentru a anunţa lectorilor noştri apariţiunea unui nou organ, numit « Democraţia », fondat prin acţiuni în clasicul oraş, unde până acum n'a fost nici măcar o tipografie, dar ale cărui patriotism şi liberalism nu s'au încovoiat în faţa greutăţilor de tot felul, precum nu s'a plecat nici chiar dinaintea biciului d-lui Cogălniceanu!...

[PRINCIPIILE ZIARULUI « TRAIAN »] [1]

Foaia « Românul », în numărul său de ieri, a crezut oportun a vorbi despre « drapelul » pe care l-ar fi ridicat « d. B. P. Hajdeu » prin ziarul « Traian ».

Pentru ca venerabilul veteran al publicismului român, negreşit fără vr'o intenţiune din parte-i, să nu inducă pe cineva în eroare asupra naturii principiilor noastre, ne vedem siliţi a publica însăşi statutele, pe temeiul cărora s'a fondat prin acţiuni ziarul « Traian ».

---

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 56, p. 221, 13 Septemvrie 1869; prima parte din revista politică.

Iată-le:

« I. Marele partid național, neavând decât un singur organ de publicitate în capitală, pe ziarul « Românul », se mai fondează o nouă foaie, care nefiind legată de nici o tradițiune, să apere, să susțină și să răspândească principiile liberale cu independență, luptând însă pentru același drapel.

« II-o. Ziarul va purta titlul de « Traian », care este personificarea ideii de naționalism și liberalism: principii din 1821 și 1848, adoptate de către majoritatea fostei Camere.

« Această foaie va fi politică, științifică și literară.

« III. In privința politică:

« 1. In genere, ziarul va avea două scopuri:

« *a)* Scopul polemic, de a respinge și combate atacurile reacțiunii dinăuntru și din afară.

« *b)* Scopul dogmatic, de a desvolta principiile partidului liberal, demonstrând superioritatea lor asupra celorlalte stindarde.

« 2. In specie:

« *a)* Va susține regimul constituțional cu dinastia actuală, urmărind sincera lui aplicare la noi, și combătând din toate puterile orice tendințe spre guvernul personal.

« *b)* Va cere necontenit realizarea dispozițiunilor înscrise în titlul VIII al Constituției, adică: armarea țărei, descentralizarea, căile de comunicare, armonizarea legilor, instrucțiunea poporului, etc.

« *c)* Va lucra pentru românizarea gurilor Dunării și va combate tendințele acelor elemente străine, care se încearcă a constitui stat în stat în România; de exemplu: așa-zisele comunități maghiare, israelite, slavice, etc.

« *d)* Va apăra din toate puterile cestiunea Românismului de pretutindeni.

« *e)* In raporturile cu celelalte fracțiuni ale marelui partid liberal, redacția va avea de regulă a nu refuza niciodată mâna ce i se va întinde pe baza acestor principii.

« IV. In privința politicei naționale și internaționale, ziarul va lucra fără considerațiune de diplomația străină.

« Nu vom scăpa însă niciodată din vedere că alianța noastră naturală este cu puterile occidentale latine și vom păstra-o necontenit pe cât timp ele n'ar manifesta tendințe contrarii interesului nostru național.

« V. Se va explica totdeauna, pe baza istoriei, simțul și întinderea dreptului nostru-public intern și extern, tractatele cele vechi cu Turcia în privința monetei, comerțului, armatei, reprezentațiunei statului român în afară, jurisdicțiunea consulară, etc.

« V. In privinţa ştiinţifică, ziarul va conţine articoli relatívi la economia naţională, finanţe, comerţ, etc.

« VII. In privinţa literară, redacţiunea se va sili a desvolta gustul literar şi artistic, dând totdeodată seamă lectorilor de toate producerile naţionale în aceste două genuri.

« VIII. Se vor publica toate întâmplările mai importante politice, literare şi ştiinţifice din afară.

« IX. Programa, în care se vor desvolta principiile, ale căror puncte principale se emiseră mai sus şi care trebue să figureze în întâiul număr al foii, nu se va putea publica decât numai după ce va fi avut aprobarea majorităţii comitetului de redacţiune.

« După aceia Directorul va fi dator, în conducerea ziarului, să se ţină strict de acea programă. »

Aşa dar, în putetea articolului I şi a ultimului aliniat din articolul III, ziarul « Traian » reprezintă o porţiune nedeslipită, deşi « independinte şi fără tradiţiuni », din marele partid naţional, tinzând la asimilarea tuturor celorlalte « fracţiuni », pe baza următoarelor principii:

Regimele constituţionale cu dinastia actuală;

Combaterea guvernului personal;

Armarea ţării;

Descentralizarea;

Instrucţiunea poporului;

Românizarea gurilor Dunării;

Stăvilirea şi înfrânarea invaziunii jidoveşti;

Poprirea străinilor de tot felul de a forma stat în stat pe teritoriul român;

Apărarea românismului de dincoace şi de dincolo de Carpaţi;

Respingerea ingerinţei diplomatice în afacerile ţării;

Simpatia pentru popoarele latine din Occidinte;

Menţinerea deplinei autonomii a statului român contra pretenţiunilor otomane;

Desvoltarea gustului literar şi ştiinţific;

Incurajarea industriei naţionale...

Acestea sunt principiile lui « Traian ».

Ne permitem a spera, că niciunul din ele nu poate să displacă ziarului « Românul ».

In orice caz, aceste principii nu sunt o invenţiune a « d-lui B. P. Hajdeu ».

In calitatea sa de director al lui « Traian », dumnealui este dator în vigoarea articolului IX din statute, a se ţinea strict de linia prescrisă de fundatorii ziarului şi pe care a primit-o, fiind identică cu condiţiunile sale.

Un adevărat organ de partid, iar nu al unei persoane izolate, are totdeauna statute, acţionari, comitet de redacţiune şi director.

Aşa este « Traian ».

D-l B. P. Hajdeu, legat prin programa comitinţilor săi, exprimă cugetările unei colectivităţi întregi, care sunt ale sale numai prin conformitatea principiilor.

Dacă respectabilul nostru confrate dela « Românul » nu se uneşte cu noi pe calea aplicaţiunii în mai multe chestiuni mari şi mici,— aceasta constitue, nu un « drapel » deosebit, ci o nuanţă mai mult sau mai puţin pronunţată a aceluiaşi stindard.

In fine, cu acelaşi drept, cu care ziarul « Românul » pretinde a fi expresiunea d-lui Ion Brătianu, afirmăm, şi noi, că d-l Ion Brătianu nu poate să nu împărtăşească *toate* principiile, înscrise în statutele lui « Traian »,..

[DESPOTISM ŞI LIBERTATE] [1])

O temere mică în România, o temere mare în Europa.

Să fie însă logic ca uriaşul să rămână nevăzut din cauza piticului?

Se vorbeşte de apropierea unui nou « 3 August ».

Punctele de analogie sunt destul de potrivite.

Măria Sa Carol I lipseşte în 1869 ca Măria Sa Alexandru Ioan în 1865.

D-l general Florescu sau d-l colonel Cogălniceanu,— diferenţa este d'abia d'un grad!

Şoapte, ameninţări, strămutări de regimente, până şi încurcătura socotelilor municipale,— astăzi ca şi atunci!

---

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 59, p. 235, 23 Septemvrie 1869; revista politică.

Unii îşi scormonesc memoria pentru a ne aduce aminte cu fiori, că în ajunul măcelului cuzist un căpitan fusese trimis la vodă în străinătate cu nişte hârtii foarte urgente: zilele acestea nu unul, ci doi ofiţeri au plecat de olac din ţară, cu o misiune nu mai puţin misterioasă. In fine, multe de toate se grămădesc de minune pentru a justifica ne 'ndemâna generală.

Şi totuşi noi credem lucrul peste putinţă!

După un « 3 August » a urmat altădată un « 11 Februarie ».

Oamenii dela putere, fie cât de orbiţi, nu pot a nu şti măcar atâta, că aceeaşi cauză naşte acelaşi efect, după expresiunea lui Schiller, « dieselben Bedingungen bringen dieselben Erscheinungen zurück ».

Precum vedeţi, cârmacii noştri nu vor cuteza: îi va opri istoria germană.

Cuza încercase un « 3 August », fiindcă se credea prea tare prin calitatea-i de Român, prin agitarea unei mari chestiuni sociale, prin o atitudine adevărat autonomă în diplomaţie.

Ei bine, cu toate astea el a păţit-*o*!

Apoi s'o facă oare un om de viţă străină, ca d-l Demetriu Ghica, cunoscut numai prin visurile sale de restabilirea feudalismului şi prin repeţita îngenunchiare a naţiunii?

Nu se face!

« Teama cea mică » trebue să dispară. « Teama cea mare »,— aci-i aci!

Corespondenţa noastră parisiană, pe care o publicăm mai la vale [1]), analizează cu multă preciziune două fapte, formând o singură unitate politică: boala lui Napoleon III şi o extremă fierbere democratică.

Un raport medical, reprodus în mai multe foi franceze, fără ca să-l fi respins vr'o desminţire oficială, vorbeşte despre morbul imperial în următorul mod:

> « Peste o lună, peste trei luni, *cel mult peste şase luni*, lampa se va *stinge* ».

Intâmplându-se aceasta, va izbucni negreşit în locu-i incendiul de lumină, descris de Victor Hugo în Congresul dela Laussanna.

---

[1]) In acelaşi număr, p. 235—236, se tipăreşte, sub titlul *Din Paris*, scrisoarea lui Cassiu Illarian, adresată « D-lui Directore al ziarului *Traian* », « cetăţeanul Hăjdeu » [Ed.].

Austria, cea dintâi totdeauna pe calea oportunității, își ia de pe acum măsurile.

Aliat al Franciei până ieri, Habsburgul re 'ncepe astăzi vechea comedie de « ingratitudine », pe care o caracterizase atât de bine colegul nostru d-l Missail într'unul din numerii trecuți ai lui « Traian ».

Telegramele anunță că principele ereditar al Prusiei va petrece mai mult timp la Viena în sânul familiei imperiale.

E sublimă această înfrățire între calăii și victimile dela Sadowa!

Insă chiar adăugându-se Rusia și Turcia, fi-va oare în stare această conjurațiune a despoților fără popoare să reziste la toaca libertății universale de pe malurile Secuanei?

Boemul, Croatul, Ilirul, Polonul din Galiția și cele trei milioane de Români de peste Carpați, mai rămânea-vor încă o dată o turmă necuvântătoare la ordinile d-lor Beust și Andrassy?

« Nihiliștii » din Rusia nu dorm.

Naționalitățile de peste Dunăre așteaptă.

Insăși Prusia nu se ține destul de tare pe nouăle picioroange, create acum trei ani, fără știrea lui Dumnezeu, prin acul lui Dreyssen.

Vom da o probă.

« Gazeta Constituțională » dela Dresda a povestit mai deunăzi ciudatul proces al d-lui Walster, redactorul « Buletinului Internațional », care îndrăznise a trece în coloanele sale următorul pasagiu:

> « Nu va fi libertate în Germania, cât timp va domni un Hohenzollern la Berlin. »

Avocatul, Dr. Fraenzel, în loc să apere pe client, s'a mărginit a zice:

> « Osândiți-mă de 'mpreună cu dânsul, căci nu voesc nici eu a mă prusifica. »

Juriul a dat în unanimitate un verdict de achitare, urmat de un tunet de aplauze din partea numeroaselor tribune...

Astfel, înșiși Germanii oftează după libertate.

Care va fi rezultatul acestei lupte europene?

Națiunile cele putrede vor fi înmormântate!..

[UN MINISTRU AL INSTRUCŢIUNII PUBLICE] [1])

Se crede, în genere, că ura de control ar fi unul din păcatele capacităţii.

Eroare!

Oamenii cei adevărat superiori nu pot fi despoţi, căci însuşi geniul lor nu consistă în altceva, decât numai în aptitudinea de a ghici voinţa colectivă, mărginindu-se apoi a o personifica, încât în realitate nimeni nu e mai sclav: un simplu instrument al secolului, al naţiunii, al omenirii.

Dictatura este o patimă necesară a nulităţilor.

Lipsiţi de concepţiuni vaste şi de cunoştinţe solide, uzurpătorii de reputaţiune se tem cu tot dreptul a întâlni cumva în cale nişte capete mai fericite: aceasta-i îndeamnă a suprima cu brutalitate orice manifestare de independenţă.

Matematiceşte vorbind, nula este cea mai dictatorială din toate cifrele.

Subiectul revistei noastre de astăzi va fi d. Alexandru Creţescu, ministrul Cultelor şi al Instrucţiunii Publice, mai urcat ad-interim la Justiţie, fără ştirea lui Dumnezeu, prin lipsa d-lui Basiliu Boerescu.

Trebue, negreşit, să fie o cauză foarte gravă prin sine-însăşi, pentru ca să ne fi împins, vrând-nevrând, a da loc d-lui Creţescu în columnele lui « Traian », care nu este o foaie umoristică, nici o comedie de felul « Anticarului » lui Goldoni, nici cabinetul unui mecanic.

Ne vom permite, mai întâi de toate, o scurtă introducţiune.

Celebritatea individului în cestiune se reduce la câteva puncte.

Ca profesor de istorie la Sfântul-Sava, d-l Creţescu tradusese într'o limbă barbară un manual scolastic francez, prin care însă de sigur n'ar fi ajuns la nemurire, dacă n'ar mai fi comis tot atunci o păcăleală, singură în stare, într'o altă ţară, a ucide pe un dascăl moralminte pentru totdeauna.

---

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 60, p. 241—242, 25 Septemvrie 1869; partea întâia din revista politică.

In 1855 un librar scoate la lumină « Istoria Moldo-României », cuprinzând două cronici, despre cari în prefaţă se zice cu multă pompă că:

« D-l A. Creţescu, profesor de istorie la gimnaziul naţional, a întreprins o călătorie ştiinţifică peste Olt în România-Mică şi în cercetările sale a descoperit... ».

America?

Praful de puşcă?

Nu.

Pe vornicul Ureche şi pe Miron Costin, publicaţi deja în Moldova cu cincisprezece ani înainte!

D. Creţescu, profesor de istorie, n'a ştiut nici măcar atâta, cedând d-lui Ioanid lucrul ca « inedit »!

De aci dumnealui se deşteaptă într'o dimineaţă cu portofoliul ministerului de Culte şi Instrucţiune Publică!

Vom da vr'o două trăsuri din această nouă fază.

Un cetăţean din Iaşi dăruind Statului un manuscript, d-l Creţescu se grăbeşte a publica în « Monitorul Oficial » următoarea recunoştinţă:

« D-l George Asachy oferind ministerului un manuscript intitulat « Istoria Moldovei », alcătuit de Ludovig Gebhard, după planul lui Wilhelm Gutri şi a lui Ioan Graicum (?) şi a altor învăţaţi englesi; ministerul pe deoparte a regulat *publicarea lui în Revista istorică a Archivelor*, iar pe de alta etc. ».

Un fost profesor de istorie şi cap al învăţământului ţării nu ştie că celebrul Gebhardi, cunoscut şcolarilor, după nume, chiar din prima clasă colegială, nu este nici Român, nici inedit, ci a publicat « Geschichte der Moldau » la Leipzig în 1782!...

Mai iată una şi mai boacănă.

D-l N. Creţulescu dând Muzeului o mumie egipteană, d. Creţescu se apucă a o defini în columnele ziarului oficial în următorul mod:

« Una din momâile egipţiene, cari sunt dintre toate momâile, cele mai vechi sfărâmături de fiinţe omeneşti ce se pot recunoaşte!!! ».

Ecce homo!

Pentru ca imaginea d-lui Creţescu să fie completă, mai lipseşte numai doar discursul d-sale din Camera trecută, când apăra cu o elocinţă falstaffiană caricatura «Scrânciobului» contra fraţilor noştri de peste Carpaţi, stabilind ca dogmă respectul studinţilor români pentru steagul unguresc.

Tot atunci dumnealui însuşi îşi dete numele cel mai potrivit cu mijloacele sale formale şi fundamentale: nu ministru, ci un «măturător» al învăţământului!

Şi 'n adevăr, gonirea cu cârdul a sărmanilor elevi de prin şcoalele din Iaşi şi din Bucureşti i-ar merita pe deplin un monument cu această inscripţiune lapidară în limba clasică:

ALEXANDRO CRETZESCO
SCHOLARCHAE SCOPARIO
REI. LITERARIAE. RVDISSIMO...

Isprăvind prefaţa, intrăm în materie.

D. Creţescu găsea în instrucţiunea publică două piedici principale, care îl popreau în sublima misiune a «măturatului»: principiul concursului şi instituţiunea consiliului general.

Ambele au primit, în fine, zilele acestea, o lovitură de moarte.

In privinţa concursului, iată ce scriu d-nii I. Nicolescu şi Gr. Râmniceanu, doi juni dintre cei mai emininţi, doctori în medicină dela facultatea din Paris:

«Abia ieşiţi de pe băncile şcoalei, credeam că concursul este judecătorul suprem al meritelor, căci el dispensă intrarea pe portiţa cea mică a cutărui omnipotinte al zilei, nu face pe omul independent a-şi pleca capul şi a face anticameră, pentru a obţinea un serviciu.

«Credeam, repetăm, că prin concurs se judecă capacitatea, însă decepţiune! Eram înşelaţi, nu ştiam nimic, n'aveam nici o idee de concursuri, al căror rezultat se ştie mai 'nainte de ziua destinată a se măsura capacitatea şi a-şi expune fiecare ştiinţa.

«Aveam dreptate a ignora aceste concursuri; căci suntem cu totul străini de modul cum s'aplică şi n'avurăm timpul a le cunoaşte; astăzi însă, când gustarăm din acea cupă amară, ce ne făcu să vedem un asemenea concurs, nu putem face alt decât a-l da publicităţii, ca astfel să-l afle nefericiţii studenţi, ce ne vor succede; să ştie ce-i aşteaptă, să nu-şi

mai facă iluzii frumoase, să nu creadă că la noi ar exista numai reale concursuri, ci şi altele, precum este acesta, unic în felul său:

« Onorabilul minister al instrucţiunii publice anunţă prin *Monitorul Oficial*, încă de acum patru luni, un concurs pentru ocuparea definitivă a catedrei de medicină poporară şi medic al seminarului din capitală: ziua fixată era 15 Septembrie.

« Ca unii ce credeam că concursul e singura cale legală, ne duserăm şi noi şi ne înscriserăm, întrebând dacă există o programă, căci tot acest concurs nu s'a ţinut anul trecut, din cauză că comisiunea examinatorie n'a avut programă; ni s'a zis:

« Nu este programă, rămâne la juriu.

« La 13 septembrie ne duserăm la minister, spre a şti localul unde se va ţinea concursul, căci onorabilul minister nu binevoi a ne anunţa formal; ni se spuse: la seminar, orele 12 din zi.

« In fine, ziua luptei soseşte, mergem la seminar, aşteptăm până la 1½ ore, nimic nu se simte, nimic nu se vede, juriul aşteptat nu vine.

« Plecăm miraţi la minister, unde protestarăm domnului director, care binevoi a pune rezoluţia următoare: « se recomandă onorabilului consiliu permanent spre a aviza ».

« Nu ne mulţumirăm cu atât, întrebarăm tot pe acel domn funcţionar care la 13 septembrie ne spusese « localul seminarului » — şi d'astă dată, căutând în arhivă, ne arătă că onorabila comisiune a fost invitată să facă concursul la şcoala de medicină, fără însă a-i indica la ce ore.

« Plecăm la şcoala de medicină, al cărei local este spitalul militar, unde ne spune: n'avem nici un anunţ dela onorabilul minister.

« Astă împrejurare ne făcu a presupune mai multe... ».

Rezultatul a fost, că d-l Dr. M. P. Trandafirescu s'a numit *fără concurs*.

Dumnealui poate să fie cel mai bun şi poate să fie cel mai rău: adevărul a rămas neconstatat.

D-l Creţescu, în loc de mântuitorul criteriu al concursului, nu admite decât numai propria sa apreciere individuală, pe care cunoscând-o din cele de mai sus, nimeni nu s'ar mira, dacă mâine sau poimâine un membru al bandelor electorale ar fi decretat profesor de filosofie...

Credem însă că aceasta nu se va întâmpla căci... se zice că d. Creţescu ar avea de gând a desfiinţa cu totul însăşi facultatea, considerând, pe semne, existenţa « literelor » în România ca o insultă personală.

Trecând acum la Consiliul General de Instrucţiune Publică, noi dăm mai la vale, în «Revista Ziarelor», sub titlul de «Chestiunea-Lahovary»[1]), un dosar întreg, relativ la această scabroasă afacere menită a deveni o «cauză celebră».

Intr'unul din numerii viitori, «Traian» va analiza cestiunea din punctul de vedere al legalităţii, demonstrând atunci, fără multă greutate, o ecuaţiune perfectă între cunoştinţele juridice şi acele istorice ale d-lui Creţescu.

Dalloz şi Merlin îi sunt tot atât de familiari, ca şi Gebhardi, ca şi «letopiseţele», ca şi «momâile egipţiene!...».

Deocamdată rugăm cu tot dinadinsul pe toţi amicii noştri a ceti mai jos epistola d-lui Gregoriu Lahovary, porunca individualităţii în cestiune şi judicioasele observaţiuni ale ziarului «Românul»,— puse toate faţă 'n faţă astfel încât orice comentariu ar fi de prisos.

D. Creţescu voieşte cu orice preţ o putere absolută, nemărginită, necondiţionată [2]).

Mai revedeţi începutul revistei.

[CĂLĂTORIA DOMNITORULUI] [3])

Sterilitatea unor noutăţi în adevăr importante împinge vrând-nevrând mai toate ziarele române, când nu petrec certându-se unele cu altele, a se preocupa cu multă gravitate de călătoria Măriei-Sale.

O Odisee întreagă, pentru care lipseşte deocamdată un Omer, de nu va voi cumva să-l suplinească autorul «Mirelui României».

Din Viena la Munic, din Munic la Baden, din Baden la Paris, — publicismul bucureştean urmăreşte pretutindeni pe Capul Statului cu aceeaşi amoroasă solicitudine, cu care un curtean din zilele lui Ludovic XIV, adecă din epoca răposatului «l'Etat c'est moi», întreba

---

[1]) La paginile 243—244 se reproduce, din ziarul *Românul*, scrisoarea deschisă a lui Gr. I. Lahovari, membru al Consiliului general de Instrucţiune, către Ministrul Instrucţiunii Publice. [Ed,].

[2]) Acest violent articol al lui Hasdeu a fost considerat în unele cercuri politice ca o răzbunare personală. Vezi articolul din *Presa* (2 Octomvrie 1869), reprodus în *Traian* (Nr. 64, p. 260) şi publicat de noi la Note.

[3]) *Traian*, an. I, Nr. 63, p. 253, 2 Octomvrie 1869; revista politică.

de-a-rândul pe toţi valeţii de curte, dacă majestatea sa a dormit bine, dacă majestatea sa s'a sculat sănătos, dacă majestatea sa a mâncat cu gust...

Intr'un stat constituţional, precum ni se pare a fi al nostru, unde Principele este o «ficţiune», — cetăţenii cei serioşi ar trebui să-şi bată capul numai şi numai cu «realitatea», concentrată în corpul cel responsabil al consilierilor Tronului.

Iată de ce noi ne-am abţinut până acum şi ne vom abţine şi de aci înainte de a oferi lectorilor noştri itinerariul Domnitorului, rezervând «Adunării Naţionale» sarcina de a scoate la lumină până şi lista bucatelor, consumate la diferitele conacuri de către suita Măriei Sale.

Avem în această privinţă cu atât mai mult drept, cu cât guvernul nostru crezuse de cuviinţă să consilieze Capului Statului de a nu călători ca «Domn al Românilor»; încât toate recepţiunile regeşti şi imperiale, câte l-au întâmpinat în diversele capitale ale Europei, fie ele de o sută de ori şi mai strălucite, rămân cu totul indiferente pentru naţiunea noastră.

«Monitorul» şi numeroasele foi guvernamentale să binevoiască a ne da o singură probă, că Măria Sa a fost primit undeva oficial în calitate de «ales al României».

Din contra, toate organele din străinătate, germane şi franceze, independente şi oficioase, au repeţit, mai în unanimitate, că curţile din Schoenbrunn, din Nymphenburg şi din Tuillerii au avut în consideraţiune curat şi simplu pe «un principe din dinastia prusiană».

Din acest punct de vedere, lucrul poate să bucure numai doară pe d-l Bismarck!

Onorurile pentru regele Frideric-Wilhelm sunt prea departe de a măguli pe Români!

Brandenburgul şi Dacia n'au a face una cu alta, după expresiunea străbunului Properţiu:

Cum Tiberi Nilo gratia nulla fuit!...

Călătoria vice-regelui din Cair a fost mai onorifică pentru Egiptieni, operându-se sub auspiciile sultanului, adică nu numai ale unui suveran legal, dar încă de acelaşi neam cu dânşii: Turc şi Turc!

Va sosi o zi în care guvernanţii noştri cei cu « vulturii roşii » să fie chemaţi a da socoteală naţiunii, pentrucă au cutezat printr'un consiliu sacrileg a expune pe Capul Statului de'naintea străinilor, fără acea supremă ilustraţiune, de care nu ne îndoim că înşişi Măria Sa se mândreşte mai mult decât de orice alta în lume: aureola de Român!...

Până atunci, în aşteptarea momentului de a striga cu tot nervul unui sincer devotament: « să trăiască Domnul Român Carol-vodă! » noi vom semnala un nou simptom al restauraţiunii feudalismului pe ţărmii Dunării şi mai cu seamă peste Milcov.

Mai deunăzi publicarăm o petiţiune din Adjud contra grosolanei sălbăticii a « seniorului » Alecu Balş, închelbăcit cu « seniorul » Marcus Bronstein.

Pe lângă boier şi jidan, se mai adaugă astăzi un « senior » cu crucea în mână, pentru ca astfel tabloul evului-mediu să se completeze pe deplin prin figura unui « abate ».

Iată ce scrie « Curierul din Iaşi » din 28 Septemvrie:

> « (Călugării închişi) în număr de 5, dela mănăstirea Neamţu şi anume: Irmonahu Ioan, Doroftei Gheorghiu, Pafnutie Irimescu, Visarion Filimon, Gurie Filip, s'au găsit închişi la Mitropolie. Eri s'a dus Judecătorul de instrucţie Livescu acolo, a încheiat Proces-Verbal şi în urmă i-a eliberat. — In numărul viitor vom arăta cauza... ».

Oricare ar fi cauza, faptul este că părintele Calinic Miclescu joacă pe malurile Bahluiului rolul unui « incuisitor » în toată puterea cuvântului!

In Adjud « işlicul » şi « chitia » sparg casele cetăţenilor, în Iaşi « potcapul » îi bagă în temniţă: situaţiunea e admirabilă!

Ar trebui să reînvie Walter Scott spre a căra din patria ciocoită, jidovită şi călugărită a lui Ştefan cel Mare, un cârd de materialuri pentru un roman din timpii cruciatelor!

[DREPTUL DE A BATE MONEDĂ] [1])

In numărul trecut al lui «Traian», corespondentul nostru parisian, — ale cărui informaţiuni, luate totdeauna din cercurile cele mai competente, nu s'au desminţit până acum o singură dată, — a zis între altele:

«Se asigură, că scopul principal al călătoriei Domnitorului nostru ar fi de a obţine permisiunea Europei pentru crearea unei decoraţiuni «române.

«Atâta ne mai lipsea!

«Felicităm pe dd. miniştri.

«Ce ruşine! Ce batjocură!... ».

Independinţa Belgică din 9 Octomvrie confirmă şi completează relaţiunea corespondentului nostru parisian în următorul mod:

«Principele Carol voeşte să profite de vizitele sale la curţile din Viena, Berlin, Paris şi London, spre a termina două afaceri, cu cari de «mult se preocupă diplomaţia.

«Una priveşte baterea monetei naţionale.

«Sublima Poartă nu se opune în principiu, dar nu admite efigia Prin«cipelui.

«Cealaltă afacere se referă la o decoraţiune română.

«Turcia iarăşi n'o combate în fond, însă pretinde a-şi rezerva dreptul «de aprobare prealabilă pentru fiecare nou cavaler... ».

Iată dar înaltele griji ale Măriei Sale Domnitorului, pentru cari consilierii Tronului au solicitat şi au primit încuviinţarea tacită a Parlamentului Român de a lăsa pe Capul Statului să plece în străinătate.

Dreptul de a bate monetă, de care noi ne-am bucurat totdeauna în urma capitulaţiunilor cu Turcia, chiar în epocele cele mai nefaste ale istoriei noastre naţionale, fără nicio protestare din partea padişahului, — devine astăzi, pentru guvernul lui Carol-vodă, un trist obiect de cerşetorie, rugând cu umilinţă să ni se dea de pomană ceea ce n'am pierdut niciodată!

---

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 65, p. 261, 7 Octomvrie 1869; prima parte din revista politică.

Tratatele noastre originale cu puterea suzerană sunt din 1460 şi 1512: totuşi Domnii Moldovei şi ai Munteniei, posteriori lui Vladislav şi lui Bogdan, nu s'au sfiit un singur moment de a uza, cu deplinătate şi fără niciun control, de prerogativa monetară a autonomiei.

Avem bani munteni dela Vlad Ţepeş, Mircea Ciobanul, Mihai cel Viteaz, Simion Movilă, Constantin Brâncoveanu...

Avem bani moldoveni dela Alexandru Lăpuşneanu, Iacob Basilic, Ioan cel Cumplit...

Toate acestea nu le ştiu numai doară istoricii prusieni, pe cari s'au deprins a-i consulta mereu şi exclusiv guvernanţii noştri.

Suntem oare mai pe jos astăzi sub Măria Sa Carol I?

Ciudat!...

Şi apoi dreptul de a bate monetă, ca şi acel de a crea o decoraţiune română, este prevăzut în modul cel mai precis chiar în charta noastră constituţională.

Iată alineatele 12 şi 13 din articolul 93:

> « Domnul va conferi decoraţiunea română conform unei anume legi.
> « Domnul are dreptul a bate moneta, conform unei legi speciale... ».

Constituţiunea noastră este ea oare sau nu este recunoscută de către toate puterile Europei, începând dela Poarta Otomană?

Dacă este, apoi cum dar să mai solicităm din nou pe vreuna din ele asupra monetei şi decoraţiunii, cuprinse ambele foarte clar în pactul nostru fundamental, întocmai ca şi principiul monarhic?

Nu cumva Constituţiunea nu mai există?

Dar atunci cum merge cu dinastia, care se bazează la noi deabia pe un capitol de acolo?

Logica este riguroasă...

[«TRAIAN» E DINASTIC] [1]

Ni se spune, cu siguranţă, că poliţia ar fi făcând o colecţie de unele din numerile noastre, pe care nemicii libertăţilor publice, ai constituţiunii şi dinastiei le-ar interpreta în sens antidinastic.

O nouă infamie; o nouă perfidie!

Ne e milă de aceste ultime spasmuri ale agoniei unui minister care, dacă a ajuns a crede că îşi va mai prelungi zilele cu manopere de-acestea ponosite, apoi poate să-şi cânte singur şi de pe acum *aliluia*.

Drept răspuns la toate tripotările acestea, ziarul «Traian» se crede dator a începe, şi mai cu vigoare, şi mai cu încredere, prevăzut cu mult mai mari mijloace, cel de al doilea semestru al existenţei sale, prin repeţirea acelei solemne declaraţiuni, pe care a făcut-o de atâtea ori, că: nu ne vom abate un singur moment nici în viitor, dela statutele noastre fundamentale, în fruntea cărora, între altele, se află următorul articol:

«Vom susţine regimul Constituţional cu «Dinastia actuală», urmărind sincera lui aplicare la noi şi vom combate din toate punctele orice tendinţe spre guvernul personal».

Acuma, în faţa acestor principii proclamate de fondatorii ziarului «Traian» şi afirmate continuu, prin fapte, şase luni întregi, liber este ministerul să alerge, după obiceiul său, la orice calomnii, la orice denigrări, la orice izbiri, pe care le crede capabile de a-i da atotputernicia, absolutismul, dictatura. Noi, constanţi pe calea ce am apucat, ştiind că libertatea e mai veche decât despotismul; ştiind bine că soarta lui 2 Mai şi 3 August o vor avea toţi miniştrii ce se vor încerca a face un nou 2 Mai, un alt 3 August; ştiind de unde a plecat şi unde ţinteşte să meargă ministerul de astăzi, îl vom întreba numai atât:

Où allez vous, monsieur l'abbé?
Vous allez vous casser le nez...

Şi aceasta va fi cu atât mai sigur, cu cât trebue să-şi fi pierdut şi ultimul grăunte de raţionament, un minister carele se pregăteşte

[1] *Traian*, an. I, Nr. 70, p. 281, 18 Octomvrie 1869; prima parte a revistei politice.

a propune unui Domnitor Constituţional, măsuri de supresiune a libertăţilor publice, tocmai după o călătorie întreprinsă în scopuri folositoare ţării şi promiţătoare de noui îmbunătăţiri! Ce fel! a doua zi după un act atât de solemn, până şi în vieaţa celui mai umilit cetăţean, — măritagiul, — credeţi a vă impune Domnitorului, credeţi a vă face necesari prin chimere, prin invenţiuni nedemne, prin propuneri de suprimări de libertăţi, care ordinariamente, tocmai în asemenea ocaziuni mari, se întind şi sè amelioreazâ şi mai mult?

Oare propunerile cu care vă pregătiţi a ieşi înaintea Domnitorului,— şi care nu mai sunt un mister pentru nimeni, — nu sunt o adevărată insultă pentru capul Statului? Primi-va el, a introduce pentru prima oară, în noua sa Patrie, pe juna sa Doamnă; precum ar introduce-o un cuceritor, un Suvarof, un Atyla, un Joltuchin, un Tamerlan, sau că o va aduce ca un adevărat Carol I, Domn Constituţional al României, după cum este şi va fi, fără voia voastră, fiţi siguri?

Oare aceste liberticide propuneri, nu vor scri, înainte de toate, pe frunţile voastre: «Ecce homo»?

Dintre Ţară şi voi, cari deserviţi dinastia, cari con spiraţi în contra libertăţilor ţării, a dreptului, a moralei, a cuviinţei, cine este anti dinastic?

Şi, oare propunerile ce le-aţi redactat deja, o ştim, nu le-a condamnat lumea şi presa europeană de mai înainte? In Monitorul vostru v'aţi scris, voi singuri, nu mai departe decât la 15 Octomvrie, după «Mémorial diplomatique» această sentinţă:

«Democraţia este chemată a deveni baza fundamentală a Statului modern, stabilind o strânsă solidaritate între suveran şi poporul său... Astăzi principii cari înţeleg adevăratul spirit al epocei trăesc din vieaţa naţiunei, pentru care se aplică cu stăruinţă a studia trebuinţele şi dorinţele naţiunei spre a le putea în urmă satisface prin reforme salutarii. De aci rezultă desele voiaje ale capetelor încoronate, spre a se informa despre progresele realizate în celelalte State şi mai cu seamă în acelea care ocupă locul cel mai însemnat pe scara civilizaţiunii... Voiajele principilor au avantaje necontestabile. Prin schimbarea reciprocă de vederi, ce înlesnesc voiajele între monarchi, favoriziază înţelegerea lor atât de dorită şi ajutorează desvoltarea progresului, graţiei nobilei rivalităţi ce-i stimulează, ca să menţină guvernele lor la nivelul Statelor celor mai civilizate».

Iată ce a făcut principele în străinătate. Iată ideile în cari, de bună seamă, s'a călit el. De sigur, în libera Şviţera şi Belgia, în constituţionala Italie, în Francia, intrată, deja, pe noua cale a democraţiei, a libertăţii, a egalităţii, a guvernului reprezentativ în toată puterea cuvântului, ideile sale constituţionale vor fi prins rădăcini adânci. Când pe malurile Senei, ca pretutindeni, libertatea ia un nou sbor, când un Napoleon III, descentralizează şi cedează poporului, ceea ce poporul «ştie» să ceară şi conserve, fiţi siguri, că Domnul Românilor, — «numai» de va voi «să trăiască din vieaţa naţiunii», după consiliile ce i le da «Le Mémorial diplomatique», — va răspunde la toate propunerile voastre, cu adevărat «antidinastice», prin un formal:

Non possumus...

PENTRU D. COGĂLNICEANU[1])

... Astenersi dall'infastidire la sudetta regia banda, e coadiuvarla anzi!
De Merode.

Il y avait dans les salons des secrets de mort qui épouvanteraient les bagnes . .
Ch. Nodier

His amicis sociisque confisus Catilina . . .
Sallustius..

Vandalismul agenţilor guvernamentali din districtul Argeş, dacă este exactă naraţiunea ziarului «Românul», a putut convinge pe oricine că nemuritoarele *bande* din timpul alegerilor parlamentare şi municipale, departe de a fi curat şi simplu «electorale», precum le numeşte în genere naivitatea publică, au devenit la noi un fel de instituţiune permanentă, care îşi schimbă caracterul după trebuinţă: când civilă sau militară, când administrativă sau juridică, când urbană sau rurală.

Obiectul fiind dară la ordinea zilei în toată puterea cuvântului, îi vom sacrifica un mic studiu.

---

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 73, p. 294, 25 Octomvrie 1869.

Foaia torinesă «Gazetta del Popolo» a divulgat mai deunăzi un document papal din 1865, care nu va putea să nu displacă d-lui Cogălniceanu, răpindu-i aureola invenţiunii *bandelor*.

Actul se prezintă sub forma unei circulări, emanate dela faimosul Merode, ministrul de Resbel al Sfântului Părinte.

Iată-l într'o traducere literală:

« *Despărţământul Armelor.*

« *Cabinetul particular al ministrului.*

« *Ordine foarte secretă.*

« Roma, 18 August 1865

« In urma diferitelor raporturi ajunse la acest despărţamânt, sub-« scrisul ministru s'a înştiinţat cum-că *banda*, în fruntea căreia se află « Domenico Fuoco, este *organizată* pentru *legitima apărare* a M. S. Regelui « ambelor Sicilii. Prin urmare, în loc de a fi confundată cu adunături « de făcători de rele, *banda regală* a zisului căpitan nu numai nu trebue « supărată, dar încă *autorităţile* de pe teritoriul Sfântului Scaun sunt « datoare s'o ajute în toate modurile.

« Ministrul: *De Merode* ».

Cine oare la noi n'ar avea suprema tentaţiune de a atribui d-lui Cogălniceanu, atât de fecund în cerculări, această preţioasă poruncă «foarte secretă» despre *zisul* căpitan?

Rugăm în paranteză pe lectorii noştri a nu crede, cum că «zisul» ar fi aci vr'o aluzie la d. Zisu, vigurosul prefect dela Piteşti: mai întâi de toate, este o mare diferenţă de ortografie.

Aşa dar, ministrul de Resbel al lui Piu IX a prevenit cu patru ani isbânzile ministrului de Interne al Măriei Sale Carol I, recomandând administraţiunii papale a proteja pe toţi vagabonzii cari ar voi să-şi exercite meseria sub egida fostului despot neapolitan.

Să mângâiem însă pe d. Cogălniceanu pe acest tărâm de rivalitate cu d. Merode.

Românul, ca şi Italianul, au avut nişte predecesori cu mult mai vechi în Francia.

Drept probă, citiţi Istoria Revoluţiunii, schiţată de măiestrele pene a trei dintre cei mai mari autori ai lumii moderne: Thiers, Michelet şi Nodier.

Intre 1789—1815 reacţiunea aristocratică, aşa numită « Termidoriană », pitulată sub auspiciile Burbonilor, formase în unele provincii ale Franciei o mulţime de *bande*, care îşi dedeau ele înseşi sonorul epitet de « Companii ale Soarelui » sau chiar de « oamenii lui Crist », având anume speciala misiune de a şterge prin foc şi sabie de pe faţa pământului tot ce era mai democratic.

Coconaşii se puneau în capul acelor bande, plătind cu bani, cu vin, cu pradă şi cu desfrâu o monstruoasă colecţiune zoologică de puşcăriaşi, scăpaţi în trecut din fundul temniţei, sau predestinaţi a intra acolo mai curând sau mai târziu în viitor.

Autorităţile le susţineau totdeauna pe sub mână şi câteodată pe faţă.

Precum ministrul papal îşi justifică *bandele* prin legitima apărare a regelui Bombă, tot aşa un « Truphème » sau un « Trestaillon » din Franţa de pe la 1814 zicea cu mândrie: « ajut tronul », deşi nimeni nu lucra în realitate cu mai multă energie a discredita şi a ucide monarchia.

Despre d. Cogălniceanu noi nu vorbim.

Precum vedeţi, ministrul de Resbel al părintelui Ganganelli şi ministrul de Interne al României, departe de a inventa praful de puşcă, nu aveau decât a recompune paginile cele mai mânjite din cronica reacţiunii aristocratice din Franţa.

Dar lucrul să fie oare atât de modern?

Galia, Dacia şi Laţiul n'au conservat cumva vr'o tradiţiune tocmai din epoca străbună a Romei primitive?..

De câte ori ne gândim la d. Cogălniceanu, nu ştim pentru ce demonul istoriei ne aduce pe dată aminte de un vechi patrician oarecare din analele Urbii Eterne.

Iată capitolul XVI din « Congiuraţiunea lui Catilina », după cum o descrie vorbăreţul Sallustiu:

« Dintâi el atrăgea la sine prin amăgire pe mai mulţi juni, pe cari « se apuca apoi cu tot dinadinsul a-i corupe.

« Ii deprindea cu mărturia mincinoasă, cu frauda, cu dispreţul bunei « credinţe, cu îndrăsneală în dorinţa de a ajunge.

« Când ei nu mai aveau nici onoare, nici pudoare, Catilina le poruncia « nişte crime din ce în ce mai mari.

« Dacă-i lipsea cumva vr'o cauză de a face rău, el punea pe adepţii « săi a prăda şi a măcelări fără nici un motiv pe inocenţi ca şi pe inamici, « numai pentru ca inima şi braţul lor să nu se trândăvească prin repaos.

« Catilina îşi dobândi astfel cu atât mai mulţi amici şi soţi în care « să se poată încrede, cu cât mai mare era sărăcia în toată ţara... ».

Ne oprim.

Credem a fi aruncat o vie rază de lumină asupra naturii intime a *bandelor*, inaugurate la noi sub administraţiunea actuală.

Dela Catilina până la d. Cogălniceanu,— un pas.

Contra cui însă va fi conjurând dumnealui?

Cestiune!..

Am cercetat România, Italia, Francia şi Roma antică.

Cel puţin d. Cogălniceanu nu poate să nu ne mulţumească de a-l smulge pentru un moment din păcătoasa sferă nemţească a vulturilor roşii, preumblându-l cu profusiune în timp şi în spaţiu prin toată lumea latină...

[BILANŢUL GUVERNĂRII D-LUI COGĂLNICEANU] [1])

Sgomotul despre retragerea ministerului actual de îndată după întoarcerea Măriei Sale Domnitorului, circulând din ce în ce mai mult, credem a fi momentul cel mai oportun spre a ne aduce aminte în ajunul despărţirii toate fericirile cu care înzestrase ţara dd. Cogălniceanu şi Demetriu Ghica în scurtul interval de un an de zile.

Se numesc ca agenţi diplomatici ai României la Paris şi Constantinopole născocitorii faimoaselor calomnii despre bande bulgare, arsenaluri, tratate cu Nordul, etc.

Un sas se trimite a ne reprezenta la Viena!

Ofiţerii cei mai distinşi se scot unul câte unul din armată, înlocuindu-se prin tot felul de rugini regulamentare, călcându-se în picioare în cele mai multe cazuri litera şi spiritul legii pozitive, precum a fost cu răposatul Macedonski.

---

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 78, p. 313—314, 6 Noemvrie 1869; revista politică.

O Cameră se disolvă după porunca lui Beust, anunţată cu o lună înainte prin toate foile oficioase din imperiul habsburgic.

Tot astfel se urmează cu Senatul, căruia mai pe d'asupra i se aruncă în faţă cu generozitate epitetul de «imoral»!

Alegerile parlamentare se operează cu ostentaţiune de către instrumentele directe ale guvernului puse pe faţă în capul unor bande de puşcăriaşi.

Presiuni, bătăi, persecuţiuni, ameninţări, corupţiuni nepomenite, iar drept rezultat o represintaţiune naţională Ianov-Nedelcovici!

Tot aşa se petrecu după tipic alegerile municipale din ţara întreagă, a căror expresiune cea mai perfectă se concentrează în d. Petre Grădişteanu!

In magistratură, în profesură, în administraţiune, în toate ramurile serviciului public, destituirile devin atât de numeroase în columnele «Monitorului Oficial»!

Numirile cele mai scandaloase, a lui popa-Tache bunăoară, nici nu se anunţă măcar prin foaia guvernamentală.

Furându-se din Iaşi caseta Domnitorului în locuinţa d-lui Cogălniceanu, guvernul se grăbeşte a justifica furtul prin motiv de «alienaţiune mentală», fără nicio constatare medicală prealabilă!!

Dar Evreii se trămit oficialmente peste Milcov cu dreptul de a cerceta nemulţumirea poporaţiunii române contra Israeliţilor, trecând din comună în comună şi smulgând dela locuitori prin forţă şi prin amăgire atestate favorabile pentru lepra iudaică, pe baza ordinii d-lui Cogălniceanu.

Pe când judele de instrucţiune dispune la noi de onoare, de libertate, de vieaţa cetăţeanului român,— d. Basiliu Boerescu numeşte în această calitate la Bacău pe un Neamţ neîmpământenit, oarecare Keminger!

In Senat guvernul apără cu energie elementul aristocratic în biserică şi sănţitatea episcopilor necanonici, iar în Cameră propune cu stăruinţă ştergerea din armele ţării a tot ce aminteşte Transilvania, pentru ca nu cumva să se supere d. Andrassy, înlocuind aceste sacre suveniri naţionale prin nişte arlechinade teutonice.

Din cauza unui căprar prusian se goneşte din armată ofiţerul său cel mai savant, reprimindu-se apoi aşa zicând pe furiş, în urma unei extreme agitaţiuni generale din partea opiniunii publice.

In Cameră d. Cogălniceanu nu se sfieşte a propune resolvarea chestiunii israelite în înţelesul împământenirii, iritând şi desgustând până şi pe cei croiţi din bâta prefectorală.

Toţi funcţionarii de prin diferitele ministere, cari au avut nefericirea de a se naşte în România de peste Carpaţi, sunt alungaţi cu grămada din serviciu, măturându-se totdeodată de prin şcoli studinţii, cari cutezară a arde sacrilega caricatură contra Transilvaniei.

Ziarul de casă al d-lui Cogălniceanu propagă zizania separatismului, numărând cu abilitate în paralel pe toţi « Moldovenii » şi pe toţi « Muntenii » din capitală.

Administraţiunea uzurpă atribuţiunile ministerului public, transferând pe cei osândiţi dintr'un loc într'altul, cu o agravare învederată a penalităţii, încât membrii cei mai distinşi ai parchetului din Bucureşti protestă şi se demit în corpore.

Printr'o lege, venită din iniţiativa guvernului, Prutul se dărueşte Austriacilor şi Muscalilor!

Se primeşte fără nicio nevoie propunerea d-lor Beust şi Andrassy de a se rectifica hotarele României din partea Transilvaniei şi a Bucovinei, recunoscându-se astfel implicitamente legitimitatea stăpânirii actuale a acestor nenorocite ţărişoare, rupte hoţeşte din corpul Daciei!

Cele două concesiuni evreeşti Strusberg şi Offenheim obţin dela Parlament, după stăruinţa ministrului, fel de fel de hatâruri în dauna fiscului, afară de câteva sute de mii de franci, aruncaţi de pomană jidanilor dela Banca Herz!

Se inventează bufonul complot Popovici!

Oştirea română se distruge în faimosul lagăr dela Furceni, unde-i lipsea până şi apă, unde pentru construirea baracelor se nimici una din cele mai frumoase păduri ale Statului, unde se cheltuiră în deşert milioane, unde se făcură nişte marşuri absurde de mai multe leghe fără repaus pe cea mai mare arşiţă a verii, şi unde nu s'a putut combina în curs de mai multe luni o singură revistă generală, după propria recunoaştere a răposatului Macedonski!

Pentru devergondagiul unui prefect, stindardul lui Ştefan şi al lui Mihai se pleacă la Galaţi de 'naintea pavilionului austro-maghiar.

Agenţii direcţi ai guvernului răspândesc şi patronează ideia de a se ridica în Bucureşti o statuă în onoarea unui Şvab!

O cătană austriacă funcţionează la ministerul de Finanţe.

Un Neamţ insultă la Giurgiu, în modul cel mai grosolan, toate instituţiunile ţării, în faţa unei autorităţi constituite,— şi guvernul tace.

Pentru toate acestea şi altele mai oculte, piepturile d-lor miniştri se încarcă cu decoraţiuni germane.

Turcia negându-ne dreptul de monetă şi de representaţiune diplomatică, în loc de a răspunde cu energie pe baza capitualţiunilor, guvernanţii noştri recurg la temenele.

Drept recunoştinţă din partea Porţii Otomane, li se acordă decoraţiuni turceşti peste cele nemţeşti!

Ungurii încalcă cu insolinţă hotarele ţării, când la Cheia, când la Brusturoasa sau pe aiuri şi ministerul nu cutează a scoate un ţipăt de protestaţiune.

Consulul cesaro-crăesc insultă pe d. Cogălniceanu pentru aşa numitul Regulament Maritim şi d. Beust declară, drept reparaţiune, că bine a făcut consulul cesaro-crăesc!

Intr'un singur orăşel, numit Fălticeni, într'o singură, lună, August 1869, se deschid treizeci de cârciumi evreeşti, după autorizaţia ministerului de Interne!

Consilierii tronului recomandă Măriei Sale Domnitorului o călătorie oficială în Rusia şi incognito în Occidinte, ba încă îl opresc de a vizita în cale-i străbuna Italie!

In Giurgiu, aşa zicând la uşa Capitalei, necum în nişte locuri mai depărtate, cetăţenii sunt arestaţi şi batjocoriţi, simplu numai pentrucă îndrăznesc a zice că ministerul actual nu le insuflă încredere.

La Slatina 32 alegători sunt târîţi la judecată, sub pretext că ar fi calomniat purtarea cea constituţională a prefectului!

D. Cogălniceanu expune oficialmente planul de a coloniza gurile Dunării cu vagabonzi din Palestina.

In Agiud un Evreu şi un boier, coalizaţi ca totdeauna, sparg domiciliile orăşenilor,— şi guvernul se face că nu ştie nimic.

Pe când perceptorii amărăsc zilele contribuabililor, d. ministru de Interne, în calitate de arândaş al uneia din cele mai mănoase moşii ale Statului, reţine în pungă peste 9.000 de napoleoni, datoriţi fiscului de o mulţime de ani.

Armata română se preface în salahori la dispoziţiunea Evreilor d-lui Strussberg.

Gesuitismul se propagă făţiş în România de peste Milcov, rivalizând în repeziciune pe tărâmul instrucţiunii publice cu progresul economic al judaismului.

Mitropolitul din Iaşi asvârle pe membrii clerului în beciuri — şi ministerul zâmbeşte.

Presa denunţă existenţa unui memorand, prin care guvernul desvoltă necesitatea dictaturii şi «Monitorul Oficial» o afirmă prin tăcere.

Magistratura de prin judeţe devine un simplu instrument pasiv în mânile câtorva asociaţi din dinastia d-lui Basiliu Boerescu.

Austria secuestrează moşiile Statului Român din Bucovina,— şi d-l A. G. Golescu o priveşte cu toată impasibilitatea unui fatalism oriental.

Intr'un toast oficial unul din miniştrii români insultă într'o adunare germană moralitatea femeii române.

Unica şcoală naţională din districtul Bolgrad se metamorfozează sub auspiciile guvernului într'un institut bulgar.

Apoi arestul d-lui Gregoriu Eliad!

Apoi chestiunea-Lahovari!

Apoi scandalul loteriei municipale!

Apoi monstruozităţile dela Măcăi!

Apoi... am obosit.

[CUZA VODĂ ŞI DOMNITORUL CAROL] [1]

Promiserăm a reproduce Mesagiul Princiar faţă în faţă cu acela din 1864, pe lângă care dacă s'ar mai adăuga portretul d-lui Cogălniceanu, am avea la un loc o familie întreagă: tată şi copii.

Extrema lungime a ambelor documente, cari se aseamănă de minune până şi prin această condiţiune de formă, ne împiedecă a realiza promisiunea.

Ne vom mărgini dar a semnala punctele cele mai bătătoare la ochi.

Unica diferenţă esenţială consistă în aceea, că vodă-Cuza îşi începea discursul: «cu o dreaptă mândrie de Domn şi de Român». Cuvântul «Român» nu mai figurează de astădată.

Toate celelalte deosebiri sunt mai mult sau mai puţin secundare, pe când analogiile, din contra, ne uimesc la tot pasul prin extrema lor greutate.

Mesagiul actual zice la sfârşit:

> «Să înlăturăm luptele de partid... ».

Mesagiul din 1864 zicea la început:

> «In ce stare de peire luptele de partid şi visurile unor ambiţioşi aduseseră ţara!».

Unul la sfârşit, celălalt la început, o simplă transpunere de rânduri, dar fondul este acelaşi!

Mesagiul actual, vorbind despre călătoria Măriei Sale la Rin, zice:

> «Onorurile ce am primit dela Suverani, ale căror curţi am vizitat, «se răsfrâng asupra naţiunii române».

Mesagiul din 1864 vorbind despre călătoria lui vodă-Cuza la Constantinopole, zicea:

> «Onoarele, date Domnului României, sunt onoare date însuşi Ro«mâniei».

Atunci «onoare», astăzi «onor», lucru dubios în ambele cazuri, — iată toată diferenţa!

Apoi lăsând la o parte pasajele despre descentralizare, despre biserică, despre instrucţiunea publică, despre căi ferate şi şosele, până

[1] *Traian*, an. I, Nr. 83, p. 333—334, 20 Noemvrie 1869; revista politică.

şi despre portul dela Marea-Neagră, toate asemănându-se ca nişte fraţi gemeni în ambele Discursuri, să treceam de-a-dreptul la armată.

Mesagiul actual zice:

« Pentru ca armata permanentă să serve bine de şcoală ostăşească în toate ramurile ştiinţei militare prin care să treacă toţi tinerii români, în anul acesta i s'a dat ocaziune a cunoaşte şi serviciul de campanie, prin manevrarea în corpuri mai numeroase. Formarea taberei dela Furceni, în timpul căreia am fost mândru de a fi însumi în capul armatei, a produs rezultatele cele mai satisfăcătoare, atât în privinţa spiritului de corp cât şi în privinţa instrucţiunei, prin manevre sistematice; cu această ocaziune armata română, *atât de devotată dinastiei*, s'a arătat că este la înălţimea misiunei sale ».

In revista trecută noi am demonstrat deja suprema necuviinţă din partea ministerului de a accentua « atâta devotament dinastic » al armatei, ca şi când lucrul n'ar fi destul de sigur şi fără această intempestivă afirmare.

Mesagiul din 1864 zicea:

« Armata noastră a primit o nouă lege de recrutare şi de organizaţiune, în vedere de a cruţa resursele noastre bugetare, şi totodată de a spori mijloacele noastre de apărare. Mai multe stabilimente militare s'au înfiinţat şi în curând ţara va fi înzestrată cu acelea ce-i mai lipsesc. Şi vorbind aicea de armată, *nu pot decât a o felicita pentru spiritul său de ordine şi pentru devotamentul către ţară şi către tron, de care pururea şi în toate ocasiunile mi-a dat puternice dovezi* ».

Ni s'ar putea răspunde, negreşit, că asemănarea între ambele discursuri nu este perfectă, pe cât timp noi mai avem încă libertatea presei, sugrumată prin regimele Statutului.

Astăzi bandele electorale ne bat, — şi noi scrim.

Astăzi d-l Alexandru Zisu ne torturează, — şi noi scrim.

Astăzi d-l Boerescu utilizează justiţia într'un înţeles patriarhal, — şi noi scrim.

Astăzi d-l Cogălniceanu reînfiinţează pedeapsa cu moarte, — şi noi scrim.

Astăzi municipalitatea ne despoaie printr'o monstruoasă loterie, — şi noi scrim.

Astăzi Ungurii ne calcă hotarele, — şi noi scrim.

Astăzi Austriacii ne insultă, — şi noi scrim...

In fine, dacă este ceva, care a scăpat până acum pe guvernul nostru, este anume această latitudine, lăsată nouă deocamdată de a scri, fără ca să ne asculte.

Un om, care nu se împiedică în limbă, îşi revarsă focul în vorbă şi se linişteşte; un gângav sau un mut, când se simte în neputinţă de a-şi răzbuna prin cuvinte, se aprinde şi apucă măciuca.

Aşa sunt naţiunile.

11 Februarie nu se întâmpla, dacă d-l Cogălniceanu nu punea de mai 'nainte cu brutalitate un căluş în gura ţării.

Se zice că dumnealui ar dori, cu orice preţ, s'o mai facă şi astăzi...

In adevăr, ziarul «Românul», în revista-i de Miercuri, ne asigură, că ministrul de Interne al Măriei Sale Carol I din 1869 nu face altceva decât ceea ce făcea Ministrul de Interne al Măriei Sale Alexandru Ioan I din 1864.

Bunăoară:

« — A! Aţi criticat modul prin care se numeau deputaţii sub regimul statutului? Ei bine, vor fi tot astfel numiţi sub regimul Constituţiunii dela 30 Iunie, plus bâta bandelor de ex-puşcăriaşi ş'a jandarmilor deghizaţi.

« A! Aţi criticat împrumutul Zarif de sub Vodă-Cuza? Ei bine, veţi avea sub principele Carol împrumutul-loterie al comunei capitalei.

« A! Aţi criticat concesiunea Godillot de sub Vodă Cuza? Ei bine, veţi avea sub principele Carol învoirea comunei în afacerea Godillot, ce este mai boacănă decât concesiunea.

« A! Aţi criticat administraţiunea financiară de sub Vodă-Cuza? Ei bine, veţi avea asemenea risipe şi jafuri în toată ţara, şi Statul va plăti deja dela început dobânzi de 12 la sută.

« A! Aţi strigat că nu s'acordă dreptul de 'ntrunire? Ei bine, îl veţi avea acum, dar vor veni bandele şi vă vor bate şi poliţaiul vă va da afară, precum s'a făcut la Târgovişte.

« A! Aţi strigat contra justiţiei ş'a lipsei de libertate? Ei bine, veţi avea acum libertatea, dar vă vor bate ex-puşcăriaşii chiar pe pieţele capitalei şi toţi cei bătuţi vor fi închişi şi daţi în judecată.

« A! Aţi strigat că sub domnia lui Vodă-Cuza s'acuzau oameni de comploturi, s'arestau ş'apoi o amnistie spăla pe miniştrii de fără de legile lor; ei bine veţi avea sub principele Carol un nămol d'asemenea fărădelegi, din care vom scăpa tot prin amnistie.

« A! Aţi strigat contra complotului Bontilă; veţi avea acum complotul Popovici, ce va fi şi mai ridicol.

« A! Aţi strigat că se protejau culpabilii; veţi avea acum uciderea dela Cuca-Măcăi, veţi avea recunoaşteri oficiale că crima s'a comis în ziua când prefectul era acolo şi prefectul nu va [fi] dat în judecată, fiindcă nu găseşte cu cale ministrul justiţiei.

« A! Aţi strigat că sub Cuza şi Statutul se ţineau oameni închişi în contra prescrierilor legii. Veţi avea acum sub Constituţiune şi sub principele Carol, prizonieri trimişi în contra legii la Dobrovăţ şi la Bucovăţ; veţi avea protestarea a şase procurori în favoarea legii şi veţi vedea că numai voinţa ministerului are putere şi că rezultatul este moartea celui închis prin violarea legii.

« A! Aţi strigat pentru a compromite pe Vodă-Cuza: Osoiul!... Ei bine! Vom compromite şi noi pe principele Carol... ».

Oricum să fie, deocamdată ţara este foarte fericită, după cum ne asigură Mesagiul Princiar.

Nu trebue să credem însă că ea n'a fost şi mai zâmbitoare în alte epoci ale istoriei naţionale.

In 1848, deşi Nemţii de tot felul nu erau încă la noi aşa numeroşi, totuşi se publica aici o foaie teutonică, întitulată « Bukarester Zeitung ».

In numărul său din 20 Aprilie ea descria naivilor săi lectori o adunare de boieri, ce se întrunise în palatul princiar cu două zile înainte.

Vodă-Bibescu rostise atunci următorul cuvânt:

« Evenimentele cari au schimbat de curând faţa Europei, au pus « pe Puterile protectoare ale ţării noastre de a se gândi asupra atitudinei « ţării. Majestatea Sa Impăratul Rusiei a trimis la Iaşi pe generalul Du- « hamel şi se mai aşteaptă acolo peste puţin un comisar din partea Porţii « Otomane. Ei vor veni şi la noi. Va fi o adevărată fericire pentru mine « de a le arăta pretutindeni linişte, mulţumire şi cea mai deplină unire « între guvernul meu şi între toate clasele societăţii. Mă simt puternic « prin înţelepciunea, încrederea şi iubirea ţării... ».

Peste câteva zile a izbucnit revoluţia din 11 Iunie.

Organ constituţional în toată puterea cuvântului, « Traian » nu poate a nu se înfiora văzând fatalul pripor, pe care a pornit vizirii noştri, tocmai pe când ţara ar dori mai mult a se odihni de zguduirile trecutului prin înflorirea românismului şi a democraţiei sub juna dinastie a lui Carol-Vodă!

[FACULTATEA DE MEDICINĂ] [1])

Adunarea Deputaţilor, pusă în mişcare prin interpelarea d-lui Esarcu, a desbătut cestiunea Şcoalei de medicină, transformată mai deunăzi în Facultate printr'o procedură, pe care ne scutim a o defini, deoarece ajunge a rosti numele autorului: d-l Alexandru Creţescu.

Rezultatul discuţiunii parlamentare a fost nul, ca totdeauna; dar obiectul în sine însuşi este atât de momentos, încât trebue să fie permis cel puţin opiniunii publice a exprima aceea ce nu avea voie a spune representaţiunea naţională.

In numerii trecuţi ai lui «Traian» noi publicarăm mai mulţi articoli, din cari lectorii noştri au putut judeca pe deplin despre natura şi despre elementele lucrului.

Cestiunea este însă cu mult mai importantă de cum s'ar crede la prima vedere şi de cum au înţeles-o până aci toţi ceilalţi confraţi ai noştri din ziaristică.

O Facultate medicală în România nu e menită a juca un rol curat ştiinţific ca aceea de Litere, curat local la acea de Drept, curat tehnic ca acea de ştiinţele pozitive; ci are o misiune nespus mai măreaţă de a exercita o viguroasă influenţă românească asupra Oriintului întreg.

Aci este adevăratul punct de vedere.

Şcoala de până acum, înfiinţată sub regimul precedent, fie oricât de modestă, totuşi pe loc atrăsese la sine o mulţime de Sârbi şi de Bulgari de peste Dunăre, cărora nu le plăcea, dintr'o antipatie firească, a studia pe Avicenna în Stambul sau pe Ippocrat în Atena şi cari nu aveau totdeodată destule mijloace spre a întreprinde lungul peregrinagiu până la Facultăţile occidentale sau nordice.

Să fie bine constatat că, zicând toate acestea, este prea departe dela cugetarea noastră ideea faimoasei «Confederaţiuni Orientale», fie a Românilor dunăreni cu Slavii şi cu Grecii, fie a Românilor transcarpatini cu Austriacii şi cu Ungurii: «Traian» a declarat din capul locului, că respinge cu energie sistema cosmopolită a lui Mazzini, care o propune mereu tuturor popoarelor, afară numai de Italieni, fiindcă pe dânşii îi iubeşte din inimă, iar nu din buze.

[1]) *Traian*, an. I, Nr. 88, p. 353—354, 4 Decemvrie 1869; revista politică.

Individualitatea naţională rămânând dogma noastră fundamentală, nu vom primi niciodată noduri federale cu nimeni de alt neam; dar admitem cu fericire relaţiunile amicale cele mai intime ale Românilor cu toţi acei a căror simpatie pentru noi înşine nu poate fi supusă îndoielii; şi iată de ce ne bucură o instituţiune, ce ne punea într'un contact moral de aproape cu elementele cele neantipatice ale Oriintului.

Slavii transdanubiani, întorcându-se acasă în ţara lor ca medici din micul reservatoriu bucureştean, duceau acolo şi presărau în toate direcţiunile iubire şi recunoştinţă pentru naţiunea română.

Nicio propagandă nu putea fi mai vivace şi mai întinsă.

Independent prin profesiunea-i de toate înrâuririle materiale sau ierarhice, medicul pătrunde în palatul bogatului şi în bordeiul săracului, pretutindeni ascultat cu acea atenţiune pe care nu poate s'o refuze cineva aceluia, ce-i ţine viaţa în cumpănă.

România avea un profund răsunet în Oriinte prin gentila-i pepinieră medicală.

Cu cât însă şi mai eficace trebuia să fie acţiunea unei Facultăţi, organizate astfel încât niciunul din vecinii noştri de peste Dunăre să nu mai aibe nici măcar o umbră de tentaţiune de a căuta pe aiurea doritul titlu de doctor.

Precum vedeţi, transformarea şcoalei celei secundare într'o şcoală superioară este demnă în toată puterea cuvântului de a frământa creerii unui adevărat om de Stat.

Ba se poate chiar zice că evidenţa era atât de palpabilă, încât un ministru de Instrucţiune Publică nu avea nevoie de vreo însemnată doză de inteligenţă pentru ca să fie în stare a pricepe dintr'odată gravitatea cazului.

D-l Alexandru Creţescu s'a arătat mai pe jos de această condiţiune atât de moderată.

Dumnealui a stricat şcoala de până acum şi a clădit în locu-i un nu ştiu ce, cu un nume facultativ şi cu o realitate ridicolă.

Nimicind unul din stabilimentele cele mai semnificative ale viitorului românesc, urmat-a oare dumnealui vreunei ordini confidenţiale din partea marelui vizir?

Nu credem aceasta, ştiind că Turcii, ca şi d-l Alexandru Creţescu, nu se disting prin multă fineţă.

Dumnealui a îndatorat Poarta Otomană, fără ca s'o ştie.

Inaltul Divan îi este obligat, fără ca s'o simtă.

Ambii provoacă zâmbetul observatorului.

Cată să plângem însă naţiunea română, a cărei soartă este încredinţată la nişte asemenea cârmaci!

Instrucţiunea publică într'o ţară e temelia desvoltării naţionale şi liberale, adică constituţionale.

Cui oare nu place libertatea noastră, de ne dă miniştri ca d-l Alecsandru Creţescu?

Pe cine supără naţionalitatea română, de ne întunecă pe toţi printr'un corp opac, pus în capul învăţământului?...

Am spus că şcoala cea secundară nu mai există.

In adevăr, indignaţi de arbitrar şi amărîţi de nepriceperea d-lui Alexandru Creţescu, toţi profesorii acestui institut atât de bine meritat, d-nii doctori Măldărescu, Sergiu, Râmniceanu, Atanasovici, Proticí, Şuţu, Fiala, Drăghiescu, Vlădescu, M. P. Trandafirescu, Scheiber, Veleanu, T. Trandafirescu, Teodori, Fotino şi Grecescu şi-au dat demisia in corpore.

Le face onoare!

Nu ne îndoim, că în locul dumnealor guvernul va găsi cu cale a decreta pe cei şapte bărbieri ai d-lor miniştri, plus bărbierul de curte.

Este singura metodă posibilă şi compatibilă pentru d-l Alexandru Creţescu.

Până atunci dumnealui are mângâierea provizorie de a se contempla pe sine însuşi în aşa numita Facultate, ai cărei profesori datoresc catedrele lor alegerii pe sprânceană din partea unui bărbat, atât de inteligent în toate, precum este actualul ministru al Instrucţiunii Publice.

Mai pe scurt, nu avem nici şcoală secundară, nici Facultate de medicină!

Adunarea Deputaţilor a trecut la ordinea zilei după ce însă d-l Cesar Boliac a constatat în şedinţa de Marţi, că «asemenea fapte întăresc dinastiile»!!!...

[BILANŢUL UNUI AN] [1]

Intrăm în anul nou.

O schimbare de nume, nu de sistemă, întocmai ca toate în România.

Şi în adevăr, cum oare să cerem o prefacere radicală dela o singură revoluţiune a soarelui, pe când nu ne-au adus-o atâtea altele, cu mult mai directe şi mai palpabile?

Cum să pretindem ceva nou dela un an, când veacurile întregi s'au strecurat în pace pe ţărmii cei limfatici ai Istrului şi în trâmbele cele somnoroase ale Carpaţilor, fără să fi curmat câtuşi de puţin domnia vechiturei?

Drept probă, să trecem din secol în secol, oprindu-ne mereu anume la a şaptea decadă, în care ne cufundăm mâine, nu se mai ştie pentru a câtea oară.

In 1470 Moldovenii se băteau cu Muntenii.

Au nu tot acestea ne aşteaptă în 1870, mulţumită faimoasei tactice a d-lui Cogălniceanu de a pune la tot pasul în zizanie ambele maluri ale Milcovului, tăvălindu-le până a zice cu o cinică desfrânare, că un d. Mârzescu reprezintă cuibul lui Ştefan cel Mare!

In 1570 România gemea de mulţimea străinilor, furişaţi în favoarea Curţii şi în lada Fiscului.

Atunci ne plângeam de Poloni.

In 1870 vom avea pe Nemţi.

O diferenţă de nomenclatură!

In 1670 Ungurii începuseră a se certa cu Austriacii, împăcându-se apoi, după obiceiu, pe socoteala nenorociţilor Români de peste munţi.

Am dori, ca fraţii noştri Ardeleni şi Bănăţeni să ne spună ceea ce-i pândeşte în 1870?

In 1770 aveam în ţară o invaziune muscălească.

Intr'o zi comitele Romiantzov invită pe principele Ghica la o plimbare pe jos.

Fanariotul răspunse cu indignare:

« Que diraient mes sujets, s'ils voyaient leur souverain à pied? Je prie Votre Excellence de m'en dispenser! » [2]

[1] *Traian*, an. I, Nr. 97, p. 389, 31 Decemvrie 1869; revista politică.

[2] Engel, *Geschichte der Walachey*, p. 234.

Nu ştim dacă vom avea sau nu vreo invaziune în 1870, dar ceea ce-i sigur este că regimul etichetei pudrează de mult sărmana România, asemănând-o din ce în ce mai mult cu admirabila perucă a vizitiului dela Palat!

Aşa dar, în 1470, în 1570, în 1670, în 1770 şi în 1870, — tot una!

Mai zică cineva: «an nou»!!...

Toate-s vechi.

In şedinţa de ieri a Senatului d-l general Tell a spus, că Beizadea-Mitică servise pe rând toate ocupaţiunile străine, primind drept răsplată fel de fel de cruciuliţe.

Nu e nou nici aceasta.

In 1867 d-l Nicolae Ionescu a declarat că «numai Arnăuţii au fost totdeauna mercenari în România».

In 1869 un alt mandatar al naţiunii a adus aminte petrecerile Pomului-Verde dela Braşov din 1848.

D-l Demetriu Ghica este deprins cu acestea!

Să-l lăsăm însă la o parte, căci fizica modernă tot încă nu ne-a putut desvăţa de ceea ce se numea altădată «oroarea deşertului».

D-l Cogălniceanu este un rău mai substanţial: o cifră, care se poate număra chiar când nu este pusă lângă o altă.

Făcând să intre în Cabinet doi subalterni, fostul prefect de Roman şi fostul prefect de Iaşi, dumnealui a căpătat în Consiliu, fără a fi Crist, pe cei doi răstigniţi de alături, adică nişte tovarăşi devotaţi, pentru ca să nu fim înţeleşi într'un mod mai neurban.

Ii trebue însă cu orice preţ să mai aibe...

Majoritatea?

Nu; căci dumnealui ştie foarte bine, că ministerul nu mai stă mult, distrugându-se prin însăşi creşterea forţei, precum coarda se rupe când arcul se întinde peste măsură.

Ceea ce trebue d-lui Cogălniceanu, mai cu seamă în ajunul de a cădea, sunt finanţele.

Nici mai mult, nici mai puţin.

Cu d-l A. G. Golescu dumnealui nu se prea împacă.

Astfel dar se zice, că o n o r a b i l u l d. ministru de Interne ar fi cerând cu multă stăruinţă în toate zilele pe lângă Tron o numire de vistier pentru o n o r a b i l u l d. Gregoriu Balş.

Motivul aparent este, ca totdeauna, stereotipa urgenţă de a mai pune în Cabinet un Moldovean.

D-lui Cogălniceanu nu-i ajunge de a fi pălmuit deja de două ori România de peste Milcov, dându-i drept expresiune al-de d-nii Mârzescu şi Calimachi-Catargiu!

D-l Gregoriu Balş este menit a completa cabala cea ternară a insultelor.

Peste câteva zile «Monitorul Oficial» va publica decretul, iar telegramele în străinătate vor trâmbiţa cu neruşinare după tipic: «interesele Moldovei»!...

Nimic nou!

Ba este nouă epistola a d-lui Heliade Rădulescu, reprodusă în mai multe ziare din Capitală şi prin care venerabilul veteran îşi dă demisia din Societatea Academică.

Bătrânii trebue respectaţi, ca semizeii din Panteon, după ce însă vor fi înţeles ei înşii că există un punct, la care sunt datori a se opri de bună voie în activitatea lor, dacă nu preferă a cădea sub sarcina anilor.

D-l Heliade Rădulescu a ajuns acolo, dar nu şi-a cunoscut poziţiunea.

Iată de ce, cu o extremă durere, noi ne vedem siliţi a atinge astăzi o susceptibilitate dinaintea căreia am dori cu dragă inimă a ne închina, modelând-o într'o măreaţă statuă de bronz sau de piatră.

Autorul «Michaidei» redeveni copil.

Trecem cu vederea joviala cântare pe care a dedicat-o mai deunăzi Măriei Sale Doamna.

Trecem cu vederea fabuloasa istorie a tuturor popoarelor orientale, pe care a debitat-o cu seriozitate zilele acestea după tribuna Corpului Legislativ.

Trecem cu vederea cearta-i cu d-l Cogălniceanu din cauza unei dame anonime, asupra căreia actualul ministru de Interne se pare a avea mai multă influenţă decât vechiul Locotenent Princiar din 1848.

Dar nu putem trece cu vederea groasa invectivă, pe care dumnealui nu s'a temut s'o arunce sacrei umbre a nemuritorului Şincai, acuzând cu violenţă Societatea Academică de a fi serbat apoteoza celui mai sublim luptător al românismului.

«Şincai era papistaş», strigă d-l Heliade Rădulescu.

Nu ştim; poate să fi fost chiar musulman sau budist; e destul să fi simţit româneşte.

Dar ce era oare Şvabul Guttenberg, căruia însuşi d-l Heliade Rălescu întreprinse cu atâta nesocotinţă a-i ridica un monument în capitala României?

Aci este cestiunea.

Vai de ţară!...

Au apărut de curând în Paris două broşuri de cea mai vie importanţă pentru cauza fraţilor noştri de peste Carpaţi: o traducere franceză a scrierii colegului nostru d-l V. Maniu despre «Misiunea Occidintului Latin în Oriintele Europei» şi un opuscol al eminentului nostru corespondent parisian: «La Transylvanie et son union forcée à la Hongrie, par C. Zamolxe».

Ziarul «Traian» are dreptul de a revendica o părticică morală în această călduroasă propagandă naţională a amicilor săi.

Totodată foaia neapolitană «Il popolo d'Italia» publică următorul act, subscris de către reprezentantul lui «Traian» la Congresul Liberilor Cugetători:

«Declaraţiune de principie.

«Subsemnaţii delegaţi ai diferitelor popoare ale lumii civilizate, întruniţi în Neapole spre a lua parte la Anti-Conciliu, afirmă principiele de mai jos:

«Ei proclamă libertatea raţiunii în faţa autorităţii religioase, independenţa omului de'naintea Bisericei, solidaritatea popoarelor contra alianţei principilor şi a popilor, şcoala liberă şi nu învăţământ clerical, dreptul şi nu privilegiu.

«Recunoscând ştiinţa ca singura bază, ei proclamă pe om liber şi suveran într'un Stat liber şi necesitatea desfiinţării caracterului oficial al Bisericii. Femeia trebue să fie emancipată de toate piedecile prin cari Biserica şi legislaţiunea popresc deplina-i desvoltare.

«Ei afirmă trebuinţa unei instrucţiuni şi moralităţi, nedependinţi de orice amestec religios.

« Neapole, 17 Decembrie 1869.

« (Subscrişi): I. Mata, L. K. Ziemmermann, G. Nagy, I. Rouge L. Uhlich, L. M. Ceballos, L. Maneyro, F. Krasner, L. Ovary, C. Ludeking, *Ştefan Sihlianu*, F. Swist, E. Solferino, G. Ricciardi... ».

Acesta este unicul dar de anul nou, pe care ziarul « Traian » îl poate oferi lectorilor săi, fără a pune o rechiziţiune pe ţară...

[INTERESELE ROMÂNIEI] [1])

De o bucată de timp, arma cea mai favorită a antagoniştilor politici în România este de a-şi arunca cu profuziune unul altuia, pe faţă sau în ascuns, sonorul epitet de « antidinastici ».

Puţin le pasă de a cerceta mai întâi dacă omul e naţional sau nenaţional, democrat sau autoritar, bun sau rău: toate acestea li se par a fi prea mărunte, prea secundare, prea frivole, în comparaţie cu calul lor de bătaie.

Dela Vârciorova până la Cubei, nimeni nu vă mai întreabă astăzi dacă luptaţi cu energie pentru consolidarea, mărirea şi libertatea naţionalităţii române, ci numai dacă sunteţi sau nu, în numele vostru şi al posterităţii întregi, până la Ultima Judecată, pentru sempiterna durată a principiului dinastic.

Cel mai mare rău, pe care o seamă de gladiatori ai zilei îşi închipuesc a-l face adversarilor, este de a surprinde într'înşii cu dibăcie măcar o umbruliţă contrarie sperând astfel a-i disgraţia şi a-i ucide în perpetuitate.

Ziarul « Traian », mai mult ca oricare altul, a fost din capul locului o ţintă de predilecţie pentru tot felul de şoapte de această natură.

Incepând al doilea an al existenţii sale, el este dator a afirma din nou, contra maliţiei şi contra calomniei, unul din principalele puncte înscrise în Statutele acestui organ şi dela care fundatorii săi, o colectivitate compactă şi cu totul nedependinte, nu s'au abătut un singur moment.

---

[1]) *Traian*, an. II, Nr. 1, p. 1, 3 Ianuarie 1870; revista politică.

Am susţinut şi vom susţine cu tărie dinastia actuală, simţământul naţional fiind singura noastră busolă, iar naţiunea română nu poate a nu fi dinastică, de vreme ce dinastia există.

Pe cât timp familia princiară nu va renega cele două dogme ale crezului nostru naţional: *Românism* şi *Democraţie*, încorporate ambele în *Constituţiunea din 1866*,— Tronul e mai durabil decât o stâncă de granit, oricât de furioase ar fi valurile oceanului ce o înconjoară şi o izbesc din toate părţile.

Intrebăm acum, dacă amicii cei mai sinceri ai dinastiei nu sunt la noi anume acei puţini, cari neavând niciun zor de a veni la putere, îi arată cu vigoare la tot pasul, fără teamă de înaltă urgie, drumul cel adevărat românesc, cenzurând cu francheţă şi cu asprime orice apucătură nenaţională?

Intrebăm pe de altă parte, dacă cea mai înverşunată vrăjmaşă a stabilităţii dinastice nu este, din contra, acea mizerabilă turmă de linguşitori, cari numai ei sapă şi slăbesc Tronul, punându-l din nesocotinţă sau din perfidie, mai pre sus de Naţiune?

Iată de ce Traianiştii cred cu persistenţă a lucra în interesul cel bineînţeles al dinastiei, deşi niciodată nu-şi vor pleca frunţile cu umilinţă, niciodată nu vor face o singură concesiune în dauna Românismului sau a Democraţiei, niciodată nu vor uita vechea deviză a poporului aragones, care jura cu mândrie principelui său: «si no, no»!

Strige dar oricine că suntem antidinastici, de câte ori datoria de Români ne va sili a ne ridica voacea, precum stăm gata a urni chiar braţul, contra oricărei manifestări, mari şi mici, directe şi indirecte, făţişe şi ascunse, a ingerinţei străine!

In 1729, sub vodă Gregoriu Ghica, Nicolae Costin, atunci unul din miniştri, scrise cronica Moldovei, pe care principele a însărcinat apoi pe ciracul său Amiras ca să i-o traducă în greceşte: citi opera, găsi în ea o mulţime de pasage foarte violenţi asupra fanarioţilor şi totuşi nu s'a supărat! [1]).

Era o probă strălucită că Domnul începea deja a simţi româneşte.

---

[1]) Notices des manuscrits de la Bibliotheque du Roi, t. 11, p. 282.

Ei bine, să fie oare antidinastic la noi a vorbi contra străinilor tocmai astăzi, după ce Constituţiunea puse pe tronul lui Mircea şi al lui Ştefan pe un principe, nu efemer şi fără nicio legătură, ci ereditar, născut din părinţi Români şi ai căruia copii nu pot a nu fi Români şi numai Români?

Ciudat!

Aşa dar, « Traian » nu va înceta nici în anul al doilea al vieţii sale a repeţi mereu cu bărbăţie:

Să trăiască Carol I!

Jos influenţa străină!..

Unul din simptomele cele mai proaspete şi cele mai periculoase ale acţiunii puterilor din afară asupra ţării, este modul neromânesc cu care guvernul actual se pregăteşte a uni reţeaua noastră ferată cu Rusia prin Sculeni şi cu Austro-Ungaria prin Braşov.

In Economia Politică este recunoscut ca o axiomă, că drumul de fier e cu atât mai productiv, cu cât liniile sunt mai lungi.

Aruncaţi acum o repede căutătură asupra mapei României şi lesne vă veţi încredinţa că distanţele cele mai scurte pentru noi, adică cele mai neproductive, se formează prin legarea reţelei noastre cu Sculenii şi cu Braşovul.

Prin linia Sculeni România de peste Milcov este d'abia atinsă, toată partea-i centrală şi de jos, cu portul Galaţi în frunte, rămânând condamnate în favoarea Odesei [1]).

Un asemenea sacrificiu e cu atât mai absurd, cu cât comerţul nostru cu Rusia este aproape nul.

Iată, bunăoară, ultimele cifre, pe care ni le procură în astă materie însăşi statistica guvernamentală,

I. *Export.*

In Austria	In Turcia	In Rusia
55.479.730	237.319.472	4.588.466

[1]) Cf. revista politică a lui Hasdeu din *Traian*, an. I, Nr. 87, pe care o reproducem în *Addenda*.

II. *Import.*

Din Austria	Din Turcia	Din Rusia
78.070.908	18.682.073	17.842.574 [1])

Deci, în vederea exportului, cea mai gravă din toate, Rusia este pentru România de vr'o 50 de ori mai pe jos de Turcia şi de vr'o 13 ori mai pe jos de Austria; iar cât priveşte importul, de 4 ori inferioară Austriei, ba până şi Turciei, cu atât mai mult, că mai totalitatea importaţiunii moscovite consistă în nişte obiecte care se produc şi în ţară, tot aşa de bine şi tot aşa de ieften!

Pentru atare comerţ să se distrugă oare primul port al României, fără a mai vorbi despre restul Moldovei?!..

Prin linia Braşovului, pe de altă parte, rămâne osândită la stagnaţiune Muntenia întreagă, în dreapta şi 'n stânga, strecurându-se calea ferată numai prin mijloc, anume pe spaţiul cel mai îngust dintre Carpaţi şi Dunăre.

După ce ambele concesiuni Strussberg şi Offenheim ne impun deja sarcina unor sume fabuloase pentru o durată de un secol, apoi atâta ne-ar mai trebui, ca până şi rodurile cele probabile ale sacrificiului să nu fie pentru noi, ci pentru vecini!

De ce oare Austro-Ungaria nu voeşte a lega linia sa cu a noastră prin Sibiu, precum şi-o propunea ea însăşi dela început?

Un Englez din ambasada dela Viena i-a demonstrat la timp că o asemenea linie ar fi pentru dânsa prea scurtă, fiind totodată destul de lungă pentru România [2]).

Nici noi însă nu voim a ne omorî pe placul Habsburgului, cu atât mai mult că-l avem de astădată în palmă, drumul său ferat fiind deja isprăvit în Transilvania până la Alba-Iulia, încât este forţat cu orice preţ, vrând-nevrând, să-şi cate o intrare în România.

Prin urmare, cu ştiinţa în mână, iar nu cu sentimentalism şi cu fraze, noi respingem cu desăvârşire linia rusească a Sculenilor şi nu primim o dată cu capul dela Austro-Ungaria o altă linie, decât numai acea a Sibiului.

---

[1]) *Analele statistice*, Bucureşti, 1869.

[2]) Charles Boner, *Transylvania*, London, 1865, p. 602.

A face altfel, ar fi a vinde ţara!!..

Aviz mandatarilor naţiunii, în desbaterea cărora va intra peste câteva zile această nouă trădare naţională pe calea economică.

Sunt acum treizeci de ani, de când Michel Chevalier a spus:

« Cestiunea Oriintelui se rezumă întreagă în cele trei căi comerciale « între Apus şi Răsărit, calea prin Constantinopole, calea prin Suez şi « calea prin Syria »[1]).

Calea prin Constantinopole este deocamdată în mâna Românilor. Voiţi oare a o dărui Cazacului şi Cătanei?

Gândiţi-vă!..

[RETRAGEREA D-LUI COGĂLNICEANU][2])

Când cade un minister, toţi îşi bat capul a descoperi secretul fenomenului.

Orice s'ar zice despre meritele genealogice sau talentele dinamice ale d-lui Demetriu Ghica, rămânerea d-sale la preşedinţa cea fizică a consiliului nu ne poate împiedeca de a considera lipsa d-lor Cogălniceanu şi Boerescu ca o adevărată schimbare de Cabinet.

Dumnealor singuri erau până la un grad oarecare *ceva*, deşi nu aveau titluri şi chiar fără să fi avut decoraţiuni.

O realitate uricioasă, vătămătoare, rea, perfidă, oricum veţi voi să-i botezaţi; dar nu mai puţin o realitate, iar nu o simplă ficţiune, pe care poate cineva să şi-o închipuiască, pe rând sau cu toptanul, la agricultură, la comerţ, la externe, la interne, la justiţie, în dreapta şi 'n stânga, ştiind foarte bine, că nicăeri şi niciodată nu adaugă şi nu vede nimic.

Fără să fi trecut printr'o clasă primară, Beizadeaua e ministru la Lucrările Publice!

Fără să fi ascultat o singură lecţiune de Drept, Beizadeaua e marelogofăt!

---

[1]) Discours d'ouverture de 1840.

[2]) *Traian*, an. II, Nr. 10, p. 37, 27 Ianuarie 1870; revista politică.

Fără să fi auzit măcar d'a-surda despre Laurent sau Martens, Beizadeaua e capul la Afacerile Străine!

La cele din Interne, la cele de Resbel, la Şcoli, la Finanţe, la Culte, puneţi-l unde vreţi, tot una!

Tocmai de aceea însă dumnealui poate fi privit în faptă ca şi când n'ar fi, încât retragerea d-lor Boerescu şi Cogălniceanu, mai repeţim încă odată, constitue pentru noi o cădere ministerială în deplina putere a cuvântului!

Ne întrebăm dar, de 'mpreună cu toată lumea: de ce a căzut?

Toate cestiunile politice pot fi resolvite în două moduri.

Este o cale filosofică şi câte o cale vulgară de a cerceta natura lucrurilor.

Dintr'un punct de vedere mai înalt, cei doi ex-viziri ai României nu puteau să mai stea la divan, fiindcă deveniseră amândoi prea tari.

Arcul întins peste măsură, trebuia să se rupă.

De când există regimul reprezentativ pe ţărmii Dunării, aproape toţi miniştrii ba până şi Domnitorii noştri, s'au răsturnat anume atunci când se păreau a fi mai siguri de durată.

In Anglia stabilitatea guvernamentală ţine câteodată peste un pătrar de secol, numai şi numai pentru că miniştrii şi chiar principii de acolo, tot atât de înţelepţi pre cât este de energică însăşi naţiunea lor, nu voesc şi nu pot a deveni prea tari.

In Francia toţi sunt despoţi din cea dintâi dimineaţă şi toţi se clatină din cea dintâi seară.

La noi cam tot aşa.

D-l Cogălniceanu prin Cameră, d-l Boerescu prin Camarilă, — fiecare ajunsese prea departe.

Când frunţile dumnealor se păreau pierdute d'asupra norilor, picioarele s'au alunecat.

Noi unii prevestirăm din capul locului acest rezultat al situaţiunii.

Nu aşa însă şi-l explică opiniunea publică cea mare, sau mai bine zicând, cea voluminoasă, nedeprinsă a reduce amănunţimile la o expresiune generală.

Se zice că d-l Boerescu ar fi fost îndemnat a croi şi a pune în mişcare faimosul proiect de donaţiune.

Se zice, că d-l Cogălniceanu s'ar fi supărat, nu de monstruosul caracter al concepţiunii, ci de disgraţia de a nu fi fost preferit.

Se zice, că d-l Gregoriu Balş, disciplinat de către d-l Cogălniceanu, s'ar fi apropiat de vr'o două săptămâni de d-l Boerescu, asemenea acelor dezertori de poruncească, cari intră în armata duşmană pentru ca s'o poată birui mai cu înlesnire.

Se zice, că d-l Boerescu, amăgit prin aparenţă, ar fi încredinţat preţiosul act în mânile sincerului neofit d-l Gregoriu Balş.

Se zice, că d. Gregoriu Balş ar fi primit atunci o nouă instrucţiune dela d-l Cogălniceanu: «pierde autograful lui Boerescu».

Se zice, că darea în publicitate a nemuritorului plan, căzut din buzunarul d-lui Gregoriu Balş şi găsit de către un alt amic al d-lui Cogălniceanu, ar fi compromis succesul afacerii.

Se zice, că d-l Boerescu ar fi calculat oportun a-şi da demisiunea, pe care Măria Sa Vodă trebui de astădată s'o primească, deşi se lipsea de servul cel mai devotat al dinastiei.

Se zice, că d-l Cogălniceanu, cu toată învăpăiata-i dorinţă de a sta la minister, ar fi căpătat o ordine expresă de a nu mai călca treptele palatului.

Se zice, mai pe scurt, că d-nii Boerescu şi Cogălniceanu s'ar fi retras amândoi din cauza cartelurilor, cu acea numai deosebire, că cel dintâi ni se prezintă ca o gingaşă victimă a unui zel cavaleresc, pe când celalalt este invidiosul călău al unor generoase aspiraţiuni.

Se zice, în fine, că d-l Boerescu poate să mai revină la cârmă, peste trei zile; dar d-l Cogălniceanu — în vecii vecilor!

Iată ceea ce se zice.

Noi unii nu credem.

Ne place mai bine explicaţiunea cea filosofică.

Cu toate astea, ca organ al opiniunii publice, suntem datori a înregistra nişte sgomote atât de grave, atât de probabile, atât de sperioase.

Oricum să fie, prin ieşirea d-lor Cogălniceanu şi Boerescu,— o mai repeţim pentru a treia oră,— ministerul s'a schimbat.

Puţin ne pasă dacă d. Demetriu Ghica a trecut la Interne în locul d-lui Cogălniceanu, conservând totdeodată, în privinţa curat materială,

primul fotoliu în consiliu; puţin ne pasă, dacă d-l Cantacuzino, omul cel mai popular în capitala României, ales mai deunăzi la primărie de 'mpreună cu d-l Petre Grădişteanu, a înlocuit la Justiţie pe d-l Boerescu; puţin ne pasă, dacă d-nii Mârzescu şi Calimachi-Catargiu se vor retrage sau nu în vieaţa privată, după o carieră politică atât de îndelungată...

Toate acestea sunt nişte preocupaţiuni secundare.

Cestiunea cea capitală este atitudinea Parlamentului, născută din bâta fostului cabinet Cogălniceanu-Boerescu!

Cei învăţaţi a vota sub biciu nu cumva vor observa că instrumentul de disciplină se află acum într'o altă mână?

In şedinţa de ieri a Adunării Deputaţilor, d. Iorgu Brătianu a interpelat guvernul asupra retragerii d-lor Cogălniceanu şi Boerescu.

Discuţiunea înfierbântându-se, s'au propus două moţiuni de blam.

D. Demetriu Ghica se aruncă asupra biuroului, smulge clopoţelul din mânile preşedintelui şi chiemă representaţiunea naţională la ordine.

Era sublim!

Nici chiar în Parlamentul lui Suluc un consilier al Tronului n'a mers până acolo!

Şedinţa s'a ridicat în mijlocul unui sabat de strigăte şi gesturi.

Sclavii nu primesc schimbarea stăpânului.

Ii vom vedea mâne...

*
* *

In momentul de a pune ziarul sub presă, aflăm două noutăţi deopotrivă semnificative.

D. Demetriu Ghica, de 'mpreună cu celelalte resturi ale ministerului trecut s'a retras.

Colegiul ţărănesc dela Severin a ales deputat pe Vodă-Cuza.

[INTRE TRON ŞI NAŢIUNE] [1])

De ce să nu vorbim despre morţi?

Vieaţa ar fi prea comodă, dacă păcătosul n'ar şti că-l aşteaptă o aspră judecată chiar după uşa mormântului.

Ministerul din 16 Noemvrie 1868 a murit prin retragerea d-lor Cogălniceanu şi Boerescu.

Rămânând vreo câteva zile mai mult, d-l Demetriu Ghica s'a încercat să probeze că şi d-lui este oarecum o individualitate, păcălindu-se totuşi foarte rău prin imposibilitatea de a merge măcar o săptămână!

Inteligenţa d-sale, oricare ar fi ea, credem că-l va împiedeca de acum înainte de a se mai agăţa de lunecoasa scară a puterii, fără să fi fost ursit pentru aceasta prin fire şi prin studiu.

Singurul personagiu ce ne poate insufla o simţire de milă este nenorocitul d. Cantacuzino, care, asemenea unui faimos consul din Roma antică, n'a avut timp să se culce în tot intervalul ministerului său.

O mai păţise altădată tot aşa d-l Bengescu sub Vodă-Cuza.

« Les beaux esprits se rencontrent. »

In faţa schimbării ministeriale, răsuflând un moment după o muncă de patrusprezece luni, să ne mai dăm ultima osteneală de a face necrologul trecutului.

Nu vom vorbi despre tortura naţiunii înăuntru şi umilirea-i în afară.

Mai mult sau mai puţin, dela 1859 şi până astăzi, în curs de o decadă întreagă, mai niciunul din cei două sute de miniştri nu s'a gândit cu destulă seriozitate la consolidarea libertăţii poporului prin învăţământ şi la menţinerea demnităţii internaţionale printr'o atitudine autonomă.

In administraţiune şi în diplomaţie, ministerul Cogălniceanu-Boerescu a întrecut pe toate celelalte prin cinism: o diferenţă de grad.

Aşa dar, punând deocamdată la o parte o materie atât de cunoscută, să ne adresăm o altă întrebare.

---

[1]) *Traian*, an. II, Nr. 11, p. 41, 29 Ianuarie 1870; revista politică.

Se zice, că Tronul nu caută la patriotismul şi la liberalismul consilierilor săi, ci numai şi numai la dinastismul lor.

Să vedem dar, cum a găsit şi cum a lăsat guvernul trecut pe această preţioasă dinastie, pe care inamicii săi voesc cu orice preţ s'o despartă de naţiune şi de democraţie.

Orice s'ar zice de combinaţiunea Brătianu-Donici, ea reuşise a face ca ţara să iubească pe Domnitor.

Până şi acei ce-l combătuseră din capul locului de frica germanizării, ajunseră acum a şopti cu nedumerire: se vede a fi o excepţiune!

In adevăr şi regele Leopold al Belgiei era german!

Niciodată Dinastia nu se părea a fi mai solid aşezată în însăşi inima poporului român, ca în ajunul venirii la putere a cabinetului Cogălniceanu-Boerescu.

Noii miniştri au fost atât de meşteri, încât deabia după un an de zile un colegiu ţărănesc alege astăzi în unanimitate pe fostul Domnitor!

Terfelind stindardul naţional dinaintea unui vapor austriac; insultând armata pentru un căprar prusian; suferind încălcarea teritoriului român de către o invaziune maghiară; cerşetorind cu îngenunchiare la Stambul drepturile străbune cele mai necontestabile ale ţării; scăldându-se într'o ploaie de decoraţiuni pentru vânzări de tot felul; în fine, căciulindu-se pe rând, când lui Beust, când lui Andrassy, când lui Bismarck; — acest guvern a învelit cu spuza în piepturile tuturor cetăţenilor acea scântee de dragoste pentru Dinastie, care începuse deja a se preface în flacără.

Să luăm lucrurile numai dela căsătoria Măriei Sale încoace.

Nuntăritul de cei zece napoleoni de comună şi proiectul de lege pentru înzestrarea întregii familii princiare cu apanagiuri; — aceste două beilicuri, chiar să fi fost ele singure, tot încă erau deajuns spre a înstrăina Tronului simpatia naţiunii!

Până şi în momentul de a renunţa la cârmă, ministerul Boerescu-Cogălniceanu nu cugeta la altceva decât numai la o nouă stratagemă de a compromite prestigiul dinastic.

Intr'o mână el ţinea demisiunea pe când cu cealaltă trimitea în străinătate următoarea telegramă:

« Bucureşti, duminecă 30 ianuarie.

« Colonelul Sturdza a prezentat Camerei o propunere, subscrisă de « 65 deputaţi tinzând a acorda *Principelui* României o donaţiune anuală « de 300.000 franci . . . ».

Principelui?

Cum aşa?

Vă era ruşine a mărturisi în gura mare, că aţi cerut-o pentru Doamna, iar nu pentru Capul Statului?

Propria voastră intenţiune vi se părea ca atât de monstruoasă, încât v'aţi sbuciumat a o îmbrobodi dinaintea Europei?

Trebuia oare să vă încheiaţi cariera, precum aţi început-o, printr'o minciună pe socoteala Tronului? . . .

Astăzi nu mai sunteţi, dar aţi fost prea mult timp, şi Dinastia trebue să se gândească.

Ea este sdruncinată.

O întoarcere grabnică şi sinceră la litera şi la spiritul Constituţiunii, la Democraţie şi mai pre sus de toate la Românism, singură o mai poate readuce acolo unde s'a fost ridicat înainte de nefasta apariţiune a cabinetului Cogălniceanu-Boerescu.

Inlăturând fără cruţare pe toţi acei ce-i ascundeau, printr'un mizerabil cor de linguşiri în proză şi în versuri, trista situaţiune a ţării — Dinastia este datoare a se înconjura cu o pleiadă, nu numai nepătată, nu numai francă, nu numai riguroasă prin vârstă, prin energie, prin capacitate, prin ştiinţă, dar mai întâi de toate, — curat românească!

Pentru ca Tronul să se poată întări, primul pas de făcut este a distruge cu o singură trăsură orice bănuială de străinism.

Al doilea, e libertatea cea mai deplină a exerciţiului electoral în toate manifestaţiunile lui.

Din acestea două se vor naşte toate! . . .

N'ar fi cu neputinţă a pune chiar de acum prima piatră la acest măreţ edificiu.

Oricare va fi ministerul menit a înlocui astăzi sau mâine pe cel trecut, el nu va putea a nu dizolva Parlamentul actual, hazardând un nou apel la naţiune.

Dacă alegerile vor fi câtuşi de puţin libere, este mai mult decât sigur că viitoarele Camere vor da ele înseşi din sânul lor un alt cabinet.

Prin urmare, ministerul cel pendinte, fie el de orice natură, este eminamente transitoriu.

Bazându-se pe acest criteriu, Tronul ar putea chema la putere nişte oameni cu totul noi, cunoscuţi numai prin românismul şi liberalismul principiilor.

Ar fi o încercare de două sau de trei luni, fericită pentru ţară în cazul cel mai bun şi nepericuloasă în cazul cel mai rău.

Aflăm în acest moment că d-l A G. Golescu, pe care ziarul «Românul» îl distinge nu ştiu de ce prin epitetul de «Lambru», ar fi însărcinat cu formarea ministerului.

Misterios în diplomaţie, misterios în finanţe, misterios în toate, numele noului preşedinte al Consiliului nu ne permite a ghici deocamdată nici măcar culoarea acelora cu cari va crede de cuviinţă a se însoţi sombrul cap al Cabinetului.

Se vorbeşte de d-l Ion Ghica...

Se şopteşte de d-l Costaforu...

Se murmură de d-l Mavrogheni...

Intuneric!

[DESPOT VODĂ ...] [1]

România a avut şi ea un Maximilian.

A fost Iacob Basilic Despot, care s'a suit pe tronul Moldovei în deceniul al şaselea dintr'un secol oarecare, în urma unui Domn alungat din ţară, al cărui nume era Alexandru.

Originea-i cea adevărată nu se ştie, dar naţiunea română îl considera ca pe Neamţ, fiind crescut la curtea împăratului german Carol V, în armata căruia ocupase un post de căpitan sau de locotenent.

Astfel Despot-Vodă nu era după chipul şi asemănarea tuturor principilor: inteligent şi chiar învăţat, el şi-ar fi întărit dinastia pentru

[1]) *Columna lui Traian*, an. I, Nr. 2, 4 Martie 1870; revista politică.

multe veacuri pe scaunul marelui Ştefan, să fi voit a face un singur lucru: a deveni Român.

Atâta i-a lipsit, şi atâta l-a dus la peire.

Chemat la domnia Moldovei, mai reală şi mai glorioasă decât sarbedele titluşoare princiare fără pământ, el preferă totuşi a-şi da diferite epitete exotice: marchizul Samosului, baronul Parosului şi aşa mai încolo, — primul pas spre ridicol, dacă nu spre antipatie, în sânul unei naţiuni eminamente democratice.

Iubitor de pompă, care i se părea a fi principalul atribut al suveranităţii, el îşi organizase curtea după norma etichetei germane, cu o mulţime de ober-lachei şi de unter-lachei, în numărul cărora îşi închipuia în deşert că va putea să bage floarea României.

Voind să arate Europei că Moldova era o pădure fără dânsul, el avea aerul a nu şti nimic despre numeroasele şcoale, rămase încă din timpul lui Alexandru-Vodă, nu al Lăpuşneanului, ci al celui Bun, lăudându-se cu sgomot în toate părţile: eu am înfiinţat aci o Universitate!

Străin el însuşi, atrăgea în ţară străini peste străini, dându-le în pradă naţiunea română, şi pogorîndu-se uneori până a împărţi cu dânşii impurul rezultat al jafului celui misterios.

Neavând încredere în oştirea română, el se grăbi a-şi improviza sub fel de fel de pretexte o gardă de venetici, înmulţind-o din ce în ce pe furiş, legănat de neghioaba amăgire, că o potaie de mercenari va fi vreodată în stare a birui o naţiune întreagă.

Necunoscând ţara şi neştiind unde să-şi caute un razim, până a reuşi în clădirea superbului edificiu de dictatură, el se aruncase de'ntâi în braţele unei popularităţi democratice, apoi în splendida tabără a boerimii, în fine într'o amalgamă de oameni murdari de toate culorile, cu singura condiţiune de a fi valeţi, şi n'a mai mers mai departe.

Credincioşii lui l-au vândut cei dintâi, crezând să culeagă ei rodurile trădării: poporul însă a fost mai bucuros a primi din nou pe Alexandru-Vodă, carele în prima-i domnie fusese rău numai pentru boieri, dar în cea de a doua s'a arătat calău pentru toţi deopotrivă.

Moartea lui Despot fu oribilă!

Doi contimporani au descris vieaţa acestui nenorocit principe, care nu putea să înţeleagă că Românii nu sunt Nemţi: Johann Sommer şi Antoniu-Maria Graziani.

Ambii l-au cunoscut personalmente.

Noi n'am făcut alta, decât numai şi numai a reduce propriile lor cuvinte la cea mai simplă expresiune.

Dar cum se leagă toate acestea cu caracterul momentan al unei reviste politice, menite a se mărgini în sfera mărunţişurilor la ordinea zilei?

Nu era oare mai instructiv a vorbi despre cuviosul Popa-Tache, deampreună cu ceilalţi respectabili colegi ai sfinţiei sale?

Cerând iertare pentru această temeritate din parte-ne de a lua istoria drept bază a politicii, fără să ţinem seamă mai întâiu de toate de obiceiul vulgar de a pune la cale viitorul ţării prin neştiinţă de carte,— suntem datori cel puţin a explica motivul lungei digresiuni despre Despot-Vodă.

Confratele nostru dela «Românul» a descoperit şi a scos la lumină, în numărul său de ieri, preţioasa corespondenţă a Măriei-Sale Domnitorului cu eminentisimul Kyr-Gregoriu, ecumenicul patriarh al Constantinopolei.

Consilierii Tronului, sub numele Capului Statului, au avut impudica îndrăzneală a supune controlului ecclesiei bizantine legea organică a bisericii noastre, votată de către Parlamentul României.

Guvernul din Bucureşti ne subordonează marelui pontifice din Stambul.

Văzând această grozăvie, puteam oare noi a nu ne aduce aminte că tot aşa făcea Despot-Vodă, deşi nu era el însuşi ortodox, încât cronicarul Moldovei îi dă măgulitorul nume de «eretic».

Dintre toţi Domnii Români, până la fatala epocă a fanariotismului, numai dânsul «se consulta pururea cu primatul constantinopolitan», după cum o declară cu umilinţă într'o epistolă către un călugăr din patriarhat:

Καὶ τῷ παναγιωτάτῳ Δεσπότῃ, ἐν πᾶσιν ἐμὲ ὑπήκοον συνίστημι, οὐδέ τι ἄνευ τῆς αὐτοῦ γνώμης περανω. [1])

---

[1]) Crusius, *Turco-Graecia*, Basileae, 1584, p. 245—252.

Aducem acest pasagiu, pentru ca ilustrul prelat din Roma cea Nouă de acum înainte cu tot dreptul să poată zice într'o a doua epistolă către Capul Statului Român:

« Fă, Măria-Ta, ceea ce a mai făcut Despot-Vodă!! »

Cât priveşte desnodământul unei asemeni imitaţiuni, aceasta nu e treaba ilustrului Kyr-Gregoriu!

Unde ne duceţi, domnilor miniştri?...

Ş'apoi dacă ar fi numai atâta!

Un alt Cabinet, mai românesc şi mai democratic, ar putea să dreagă toate consecinţele nefastei intimităţi epistolare între Puterea Executivă a României şi Autoritatea spirituală a Bizanţului, afară numai de n'ar aduce până atunci sgândărirea faimoasei chestiuni a Monastirilor zise închinate.

E însă un alt caz cu mult mai grav.

Instrăinându-se odată teritoriul României, niciun minister nu va mai vindeca răul, remediile fiind posibile contra morburilor, fie ele cât de periculoase, dar nu şi contra faptului împlinit al morţii.

Ei bine, guvernul nostru actual a depus pe biuroul Adunării Deputaţilor un voluminos proiect de lege, întitulat « Creditul Fonciar al României », care nu e în realitate decât cea mai dibace conspiraţiune spre a face să treacă pe nesimţite în palma streinului toată proprietatea teritorială a ţării, adică fundamentul existenţei noastre individuale, ca Naţiune şi ca Stat.

In numărul viitor vóm analiza pe larg această nouă şi nu cea din urmă monstruozitate a unor cârmaci, al cărora pogorîş mai are încă de furcă până 'n vale.

Deocamdată ne mulţumim a preveni cu tot dinadinsul opiniunea publică, şi mai ales atenţiunea Corpurilor Legislative, pentru ca mandatarii să nu poată fi surprinşi, precum s'a întâmplat de atâtea ori cu atâtea alte Camere în lume...

Vorba despre un banchet pentru beizadea Mitică Ghica a început din nou a circula prin Capitală.

Iată cel puţin o petrecere inocentă, pe care naţiunea română întreagă ar trebui s'o procure ambiţiosului cavaler dela Livadia, numai

şi numai pentru ca să nu se mai gândească a reveni la putere, mângâiat în glorioasa-i retragere prin tot felul de mezelicuri.

Nu înţelegem însă pentru ce să nu se dea un banchet şi d-lui Cogălniceanu?

De ce să fie uitat până şi d-l Manolache Costache Iepureanu, în sănătatea căruia răsuna altădată sala Slătineanu în urma lui 11 Februarie?...

Să trăiască Baltazar! strigau bacanţii şi bacantele, pe când o tainică mână scria pe perete osânda cu litere de foc şi de sânge!!...

[FRANZ JOSEPH ŞI NAPOLEON III] [1]

Un om de geniu nu poate fi despot.

Dacă România a avut, are sau va mai avea vreodată tirani, într'o sferă mai mare sau mai mică, ei au fost, sunt şi vor fi orişicând nişte inteligenţe foarte mărginite, urcate sus printr'un fel de vânt politic, care ridică şi umflă cu mult mai lesne o pană, un paiu, o secătură, decât un corp ceva mai solid.

O adevărată capacitate nu poate fi personală, ci este eminamente colectivă; ea cată să fie o *putere reprezentativă* în toată vigoarea cuvântului, după cum o numea americanul Emerson; ea se pune totdeauna în cea mai strânsă armonie cu necesitatea secolului său şi a naţiunii sale; mai pe scurt, ea este servă, în loc de a fi doamnă.

Dictatorii cei mărunţi de pe malul Dâmboviţei ar trebui să se pătrundă bine de această supremă lege, înregistrată la tot pasul în filosofia istoriei.

Un individ poate să poruncească societăţii, numai întru cât societatea porunceşte individului ca el să-i poruncească.

Ultimul act al Impăratului Francezilor e proba cea mai evidentă despre superioritatea lui Napoleon III.

Este următoarea epistolă, adresată din parte-i către d. Emile Ollivier şi care arată, într'un mod palpabil, cât de puţin se aseamănă creierii din Tuillerii cu măduva din Reşedinţa Princiară a României:

---

[1]) *Columa lui Traian*, an I, Nr. 7, 22 Martie 1870; revista potitică.

« 21 Martie 1870 »

« *Domnule Ministru,*

« In împrejurările actuale, cred oportun a adopta *toate reformele* pe cari le cere regimul constituţional al Imperiului, spre a pune astfel capăt neastâmpăratei dorinţe de schimbare ce cuprinde unele spirite, neliniştind opinia publică prin teama de nestabilitate.

« Printre cari reforme, eu pun în prima linie acele relative la Constituţiune şi la prerogativele Senatului.

« Constituţiunea din 1852 tindea mai ales a da guvernului forţa de a restabili autoritatea şi ordinea; dar ea trebuia să rămână perfectibilă, în aşteptare ca starea ţărei să permită aşezarea libertăţilor publice pe nişte fundamente tari.

« Astăzi, după ce transformaţiuni succesive au adus un regim constituţional, conform cu bazele plebiscitului, — tot ce face o parte mai intimă din cercul legislativ cată să reintre în domeniul legii, cele din urmă reforme să capete un caracter definitiv, *Constituţiunea să se pună mai presus de orice controversă*, şi Senatul, acest mare corp, în care se află atâtea lumini, să vină mai eficace în ajutorul noului regim.

« Prin urmare, te rog a te înţelege cu colegii d-tale spre a-mi prezenta un proect de senat-consult, care să formuleze odată pentru totdeauna dispoziţiunile fundamentale ce decurg din plebiscitul dela 1852, împărţind puterea legislativă între două Camere şi *restituind naţiunii acea parte de autoritate constituantă, care mi-a fost delegată.*

« Credeţi, domnule ministru, în simţimintele mele de înaltă stimă ».

« Napoleon »

Cu câteva luni, ba chiar cu câteva săptămâni înainte, dinastia bonapartistă se părea horcăind în agonie.

Indignaţiunea poporului, decis a nu mai îndura durerea şi ruşinea jugului, era pe de o parte aţâţată prin măcelul unui cetăţean de către un membru al familiei imperiale, iar pe de alta,— încurajată prin sgomotul, din ce în ce mai acreditat, despre morbul cel incurabil al Cezarului.

Trebuia d'abia o scânteie deasupra şi numai o suflare dedesupt, pentru ca Francia întreagă să devină, într'o singură secundă, teatrul unui teribil incendiu, ai cărui tăciuni să sboare înflăcăraţi la Ural şi la Bosfor.

Napoleon III a înţeles la timp că nu mai este nicio clipă de pierdut şi iată-l democrat.

Revoluţiunea a fost înlăturată.

Tronul s'a înfipt.

Lesne se sfărâmă coroanele, dar nu mai puţin lesne se întăresc, fiind răzemate pe un cap, în simţul moral, iar nu brut al cuvântului.

Câtă distanţă dela Bonapart şi până la Habsburg!

Pe când Latinul paralizează furtuna, osândindu-se cel dintâi pe sine însuşi, pentru ca să nu-l mai osândească de o mie de ori mai crâncen tribunalul cel suveran al poporului; Neamţul îşi închipueşte, cu o tâmpă nătângie, că o seacă frunză va putea să reziste în faţa furiosului ocean!

O telegramă ne anunţă că deputaţii din Galiţia, din Slavonia şi din Stiria, dimpreună cu mandatarul român din Bucovina,— ceea ce ne atinge şi mai de aproape,— au părăsit cu unanimitate Parlamentul Vienez, declarând pe faţă că nu vor mai intra acolo, pe cât timp nu va fi recunoscută o dată pentru totdeauna deplina autonomie a diverselor provincii din imperiul austro-maghiar.

Poziţiunea lui Franţ-Ioseph este cu mult mai critică de cum era mai dăunăzi a lui Napoleon III.

Neamţul însă nu vrea s'o înţeleagă!

Pe malurile Senei era o luptă pentru libertate, dar nu şi pentru vieaţă, nu pentru inimă, nu pentru existenţa naţională.

Neamţul însă nu vrea s'o înţeleagă!

Dincolo se certa sclavul cu stăpânul, dar amândoi de acelaşi sânge, iertându-şi multe unul altuia în favoarea frăţiei mutuale; pe când de dincoace se iau piept la piept, fără milă şi fără cruţare, un popor pământean şi un domn venetic!

Neamţul însă nu vrea s'o înţeleagă!

El uită până şi aceea că fratele său se numea Maximilian...

Şi totuşi, în ajunul cumplitei catastrofe, acel Neamţ dictează deocamdată în România.

In şedinţa-i de ieri, Adunarea Deputaţilor a votat, după cum i-a plăcut lui, modificarea stemei naţionale.

Ministerul a cerut cu stăruinţă, ca *soarele* şi *luna* să nu mai figureze de astăzi înainte alături cu zimbrul şi cu vulturul.

Majoritatea a primit.

In numărul viitor noi vom reveni mai pe larg asupra acestui grosolan sacrilegiu pe altarul acelui Neamţ.

Un singur cuvânt până atunci.

Soarele şi *luna*, pe care le găsim nestrămutate pe toate sigilurile lui Mircea şi Ştefan, sunt antica emblemă a Transilvaniei, demonstrând cu mândrie, în văzul tuturor, aspiraţiunea noastră tradiţională la *unitatea neamului românesc.*

Neamţul nu putea suferi o asemenea perpetuă protestaţiune.

Ea nu mai este...

[O DEMISIE CU TÂLC] [1])

Cabinetul întreg şi-a depus demisia în mâinile Domnitorului.

A cerceta cauzele căderii, ar fi o muncă tot atât de banală, ca şi pretenţiunea de a descoperi intima origine a succesorului.

Intr'o altă ţară dintre cele constituţionale, ministerele se schimbă după voinţa naţiunii, încât nu este greu orişicui a explica *vine şi se duce* prin virimentul opiniei publice, din care fac parte toţi cetăţenii, înţelegându-se unul cu altul, ca membrii unei singure familii.

La noi, din contra, nu Poporul Suveran primeşte sau respinge pe Consilierii Tronului, ci *îi bagă în slujbă* sau le *dă drumul* un element, pe care-l cunosc ai săi, dar cu care Românii nu se va înţelege în vecii vecilor: STRĂINUL.

Dela 11 Februarie 1866 şi până astăzi, numai Cabinetul cel dintâi, înainte de venirea Măriei Sale, a fost un product curat interior, deşi chiar acela fără ştirea lui Dumnezeu, brodit într'un mod artificial din nişte colegii nominale, ciocniţi printr'o specie de vagabondaj politic, şi cari n'au aşteptat nici măcar a doua zi pentru a-şi întoarce spatele unul altuia.

---

[1]) *Columna lui Traian*, an. I, Nr. 10, 1 Aprilie 1870; revista politică.

Toate celelalte ministerii, succese cu repeziciune în curs de patru ani, mărturiau ele însăşi cu o cinică francheţă că naşterea şi moartea lor depindeau deopotrivă dela porunca consulilor, botezată cu un termen mai elegant de: *exigenţele din afară.*

Astfel, un Neamţ, un Turc, un Muscal, lesne ar putea să spună de ce cutare a fost, nu mai este sau va mai fi la cârma Statului Român; dar cum oare voiţi, ca s'o ghicească vreunul din legionarii lui Traian, pentru natura cărora sunt atât de anormale cugetările lui Bismark, Gorcécoff sau Ali-paşa, ca să nu mai adăugăm pe un Cremieux sau Montefiori!!

Dacă d-l A. G. Golescu s'a retras dela putere, sorgintele nu este Cuca-Măcăi, nici Cheia, nici Şteiner dela Giurgiu, nici stindardul dela Galaţi, nici Ambron, nici războiul civil dela Ploeşti, nici Zizin, nici chiar patriarhul dela Constantinopol!

Dumnealui ar fi putut să mai comită o sută şi o mie de altele şi mai boacăne, fără totuşi să i se clătească un singur fir de păr, asemenea apostolilor lui Christ.

Dacă însă îl vedem rostogolindu-se, este că aşa a voit STREINUL, nu că nu-l servea destul de bine, după toată pofta inimii, ci pentrucă multe şi felurite sunt combinaţiunile diplomaţiei: când un instrument se prea toceşte, meşterul cel deştept caută să-l înlocuiască prin ceva nou, sau cel puţin prin vreo unealtă mai odihnită, lăsată până atunci la o parte.

Unele ziare din Capitală, anunţând criza ministerială, îşi bat capul a prevesti cu orice preţ numele fericitului urmaş.

Noi din parte-ne credem deajuns a constata numai atâta, că oricum s'ar numi, va fi dintre cei la ordinea STREINULUI, şi ne îndatorim de pe acum, în modul cel mai solemn, a o demonstra prin fapte, din dată ce «Monitorul Oficial» va fi publicat decretul.

N'a sosit încă timpul unui Cabinet curat românesc, singur capabil a consolida la noi Dinastia, împingând-o mereu pe o cale naţională şi democratică, încât Hohenzollernii să devină, peste aşteptare, Bernadoţi dela Dunăre.

N'a sosit încă timpul unui Cabinet, curat românesc, care să cuteze a zice Capului Statului: suntem Români, iar nu Prusieni, şi miniştrii responsabili ai ţării noastre, iar nu valeţi galonaţi ai unui senior feodal.

N'a sosit încă timpul unui Cabinet curat românesc, înaintea căruia să înţeleagă însuşi STREINUL: cine suntem şi cine este.

Deocamdată, Cabinetul cel permanent al României e trupa nemţească Strussberg-Ambron *et Compania*, jucând pe scena noastră politică sub fel de fel de nume împrumutate, când dramă, când tragedie, când farsă, deşi varietatea costumelor nu ne împiedică a recunoaşte, după accent şi după manieră, perfecta identitate a actorului.

A zice: d-l A. G. Golescu a căzut,—este pur şi simplu a înregistra finea unei piese, în care ilustrul comedian dela Berlin păruse în rolul lui Arăpilă, rămânând însă ca mâine să-l mai admirăm tot pe dânsul şi 'n acelaşi teatru, în caracterul cocoşatului Ricard III sau al pântecosului Falstaff din Shakespeare!

Se vorbeşte despre dizolvarea Parlamentului.

Nimic mai natural: un alt decor.

Oricum să fie, o reprezentaţie fiind isprăvită, spectatorii începând a se împrăştia, figuranţii alergând la garderobă, spre a depune acolo strălucitele vestminte ale unei măriri momentane, şi lămpile fiind a se stinge,— să ne aducem aminte, dacă nu totalitatea seratei, încai efectul desnodământului.

Finalul a fost foarte consecinte cu întreaga conducere a *intrigei*.

Ziarul «Federaţiunea» din Pesta, în numărul său din 25 Martie, ne comunică următoarea ştire despre unul din ultimele acte ale d-lui A. G. Golescu:

«Foile austro-maghiare spun că guvernul din România liberă a trimis o notă la ministerul unguresc, în care declară că *este gata a lega căile româneşti cu cele ungureşti*, **nu numai la Braşov şi Turnu-Severin, ci şi la şesul Jiului**».

Prin urmare, d. Andrassy n'are decât să aleagă, oriunde i se va nemeri mai bine pentru interesele comerciale şi strategice ale Ungariei!

In aceeaşi zi cu «Federaţiunea», noi primirăm o corespondenţă din Piteşti, în care ni se spune:

«Cetăţeanul N. Constandinescu zace în temniţă, fiindcă spărsese, din întâmplare, o statuetă de gips, reprezentând figura Măriei-Sale Domnitorului, ceea ce judele de instrucţie numeşte: *crimă de les-majestate*!!!»

Constituţiunea română admite neviolabilitatea Capului Statului, întru cât îl apără responsabilitatea ministerială; dar nu popreşte pe nimenea de a uza şi abuza de chipurile cele cioplite, a cărora adoraţiune ar fi o idolatrie în toată puterea cuvântului.

Oricine cumpără un portret sau un bust, fie chiar al împăratului dela Peking, dobândeşte prin aceasta deplinul drept de a-l rupe sau de a-l sfărâma, afară numai când o definde cumva vr'o lege specială.

D-l A. G. Golescu pe de o parte pune România la deplina dispoziţiune a Ungariei, iar pe de alta, tot dumnealui refuză Românilor facultatea de a avea la deplina lor dispoziţiune o bucăţică de var, impusă adesea cu forţa de către însăşi administraţia printr'o năpaste de dare indirectă; — căci sunt prea puţini cari să caute de bună voie icoanele Măriei-Sale: gustul pentru frumoasele arte nu e destul de desvoltat.

In fine, cea mai din urmă manifestare ministerială în ajunul retragerii, este faimosul *capelărit*, despre care noi vorbirăm deja în revista trecută, deşi nu credeam încă atunci posibilitatea unui asemenea beilic.

Departe de a desminţi scabrosul sgomot, «Monitorul Oficial» a început a publica rezultatul nenumăratelor liste de subscripţiune, răspândite cu grămada în toată ţara, precum se arunca altădată *cisla* în epoca Mavrocordaţilor!

Mii şi zecimi de mii de galbeni curg din toate părţile, sub inocentul pretext al unui fantastic paraclis într'o *Casă de orfane*, ale căreia eleve ar trebui mai bine să se deprindă de timpuriu cu o extremă modestie, pentru ca să nu fie silite mai târziu a suferi proverbialele consecinţe ale mai multor Parisiane dela Saint-Denis!

Din norocire pentru dânsele, orice s'ar zice şi orice s'ar face, de abia vr'o câteva oboluri din mai multe milioane vor putea fi întrebuinţate în fapt la Azilul Doamna-Elena.

Unde merge restul?

A fost puţin abil d-l Cogălniceanu cu *nuntăritul* dela comune şi d-l Basile Boerescu cu proiectul *castelaritului:* d-l A. G. Golescu i-a întrecut!

Să-i fie ţărâna uşoară!..

[10 MAI ŞI ADEVĂRATA REVOLUŢIE] [1])

E 10 Maiu.

Această zi ne aduce o tristă amintire în trecut şi un amar presimţământ în viitor.

Sunt acum patru ani de când Măria-Sa Carol I intra, cu o extremă solemnitate oficială, în capitala României.

Negreşit, nu acesta este faptul cel dureros, despre care noi voim a vorbi.

Persoana Principelui fiind neviolabilă, nu tocmai «Columna lui Traian» va veni a călca litera şi spiritul Constituţiei.

Ceea ce ne mâhneşte în 10 Maiu este un fapt anterior acestei date lunare: atunci, mai bine ca orişicând, s'a putut constata ceea ce produce în ţara noastră o adulteră însoţire între elementul democratic şi acel boeresc.

Cuza-Vodă trebuia răsturnat, căci nu mai putea să domnească, şi nu mai putea să domnească, căci se pogorâse cu uşurinţă a fi o nedemnă uneltă a sacerdoţilor imoralităţii.

Acei ce se credeau predestinaţi a regenera naţiunea cea pângărită, erau datori mai întâiu să vază dacă sunt buni cu toţii ei înşişi; să depărteze cu abnegaţiune pe membrii cei cangrenaţi; să respingă cu dispreţ orice alianţă impură; şi apoi: Doamne ajută!

După victorie, cei învinşi n'or fi găsit fini şi naşi în tabăra învingătorilor.

Răul era pedepsit fără cruţare.

Naţiunea se curăţa de bube.

Aceasta se chiamă o adevărată revoluţiune.

Aşa s'a făcut oare?

Din contra, cei ce pretindeau a fi amici ai poporului, încheiară o desfrânată coaliţie cu secularii duşmani a tot ce este românesc pe faţa pământului.

Tactica boerismului a fost pururea şi pretutindeni de a-şi rezerva un adăpost în toate eventualităţile.

---

[1]) *Columna lui Traian*, an. I, nr. 19, 10 Mai 1870; revista politică.

Sub fanarioţi, când tronurile lui Ştefan şi Mihai colindau în cercul cel restrâns al câtorva case din mahalaua grecească dela Stambul, în fiecare familie boerească din România era reprezentată totalitatea Fanarului: tatăl ţinea cu un Caragea, fiul mai mare cu un Moruzi, cel mai mic cu un Hangherliu, fata cu vreo slugă de a lui Şuţu, şi aşa mai încolo.

Când venea domnul Caragea, tatăl apăra neamul întreg.

Acelaşi rol juca fiul mai mare, când sosia la domnie un Moruzi.

Un Hangherliu de abia îşi punea piciorul pe ţărmul Dunării şi iată că fiul mai mic alerga înainte-i, devenit reazimul cel mai sigur al rudelor.

In sfârşit, fata ocrotea interesele tuturor pe lângă un Şuţu.

Astfel, mulţumită unei stratageme mai bizantine decât chiar acea a Bizanţului, căci elevul întrecuse pe dascăl, ciocoimea s'a bucurat la noi totdeauna de impunitatea cea mai absolută.

Intr'o epocă mai proaspătă, cine oare nu-şi aduce aminte că n'a fost în Moldova mai nicio curte boerească, din care unul să nu fi fost de ai lui Vogoride, pe când celălalt se păuna cu mândrie în aşa numitul partid naţional?

In urma alegerii lui Vodă-Cuza, vărul cel *naţional* scotea din năpaste pe vărul cel *vogoridist.*

Mâna spăla mâna.

Orice să se fi întâmplat, amândoi rămâneau tari şi mari.

După tipicul tuturor coaliţiunilor în România, s'a făcut şi acea din 1866.

O parte din boierime se furişase cu abilitate în câmpul democratic, care-i primea cu braţele deschise, pe când restul veghia cu prudenţă pe lângă stăpânul lui Librecht.

Luaţi lista ultimilor miniştri ai lui Vodă-Cuza şi confruntaţi-o cu nomenclatura jumătăţii celei aristocratice din coaliţiune.

Nemotenii şi iarăşi nemotenii!...

In loc să fie trimis la ocne, un Iepureanu se urca cu fudulie la preşedinţa Parlamentului, ridicându-i-se toasturi — o Doamne! — tocmai în Sala Slătineanu.

Acest exemplu ajunge.

Iată de ce 11 Februarie a eşit aşa cum a eşit!

Iată de ce naţiunea a fost victima unei crude amăgiri!

Iată de ce noi plângem în ziua de 10 Maiu!

Din fatalitate, pe acei pe cari am dori să-i vedem la tot pasul alături cu noi, căci suntem fraţi gemeni dintr'un singur mare corp de acţiune, — noi şcoală *nedependintă* şi ei şcoală *autoritară*, — n'au învăţat şi nu voesc să înveţe nimic din ispitele trecutului, din lecţiunile istoriei şi din propria experienţă.

Fiecare nouă greşală face, ca Papa să strige şi mai tare că este nefailibil.

După 11 Februarie nu s'a repeţit oare scandalosul fenomen al coaliţiunii pe la finea lui 1868, când d-nii Brătianu, Rosetti, Cogălniceanu, Boerescu, Arăpilă şi beizadea Mitică se desfătau într'o mutuală admiraţiune pe Dealul-Mitropoliei, unii ca miniştri şi ceilalţi ca preşedinţi ai Camerei, declamând într'o duioasă armonie despre «împăcarea tuturor partidelor»?

Rezultatul este situaţiunea actuală.

Să nu fie oare timpul de a căpăta mai multă minte?

Două coaliţiuni succesive, acea din 1866 şi acea din 1868, paralizând mereu românismul prin străinism şi democraţia prin reacţiune, ne-au împins treptat la marginea abisului.

Unde ne va mai duce oare o a treia încercare, reînoindu-se din doi în doi ani, cu o regularitate astronomică?

Ei bine, s'a făcut încăodată!

Recurgând la vechea comedie, boierii au trimis transfugi în toate direcţiunile.

Pe de o parte, îi vedem gurguţându-se la guvern, unde s'au contopit cu destulă artă ambele nuanţe ale dreptei, cea bătrână şi cea tânără.

Pe de alta, ei s'au grupat la un loc cu avocaţii, cu bandele electorale şi cu diverse specimene de renegaţi, scoţând la lumină împreună un apel, pe care noi îl publicăm mai la vale, subscris de patruzeci şi doi, după cum îl găsim într'o foaie volantă.

Ei îşi dau aci numele cel tradiţional al retrograzilor din toate ţările: *partidul ordinei.*

Semnăturile cele mai caracteristice din coada actului sunt: Beizadea-Mitică, Iancu-Manu, Petre Grădişteanu, general Florescu, Boliac şi fraţii Boereşti.

D-l Iorgu Brătianu nu putea să lipsească, pentru ca să nu fie zis că a fost un an în care dumnealui a pierdut ocaziunea de a face obişnuitul său transit prin toate culorile politice de-a-rândul.

Intre ceilalţi subscriitori mai este şi un d. Efrem Ghermani, despre care va fi o vorbă mai jos.

In fine, asiguraţi nu numai la guvern, dar încă şi într'o clică deosebită *sui-generis,* în care s'au amalgamat trei August, bâta lui Popa-Tache, « Trompetta Carpaţilor » şi alte ingrediente nu mai puţin disparate; — boierii şi-au mai pus înţeleapta întrebare: ce vom face oare, dacă ar reuşi Roşii şi Fracţiunea?

Vr'o şase adunări în locuinţa unuia din cei doi capi ai şcoalei autoritare, urmate apoi de vr'o trei întruniri în Sala Slătineanu, au produs un comitet, despre care noi dăm mai la vale o dare de seamă a ziarului « Românul ».

Este o coaliţie în toată puterea cuvântului.

Boerii şi democraţii sunt amestecaţi iarăşi într'o zeamă, întocmai ca în 1866 sau ca în 1868.

Ceea ce-i şi mai ciudat, este că unul din membri, anume d-l Efrem Ghermani, se ceteşte totodată în apelul cel cu Beizadea-Mitică!

Printre ceilalţi, fără a-i fi consultat cineva de mai 'nainte, au fost băgaţi vr'o doi *nedependinţi.*

Suntem autorizaţi a crede că d-nii Iancu Codrescu şi Georgiu Missailu au respins această onoare.

Despre d-l Papiu-Ilarianu, nu ştim.

Pentru d-l Eugeniu Predescu, ne pare rău.

Noua coaliţiune, ca şi acelea din 1866 şi 1868, după care este copiată orbeşte din virgulă în virgulă, se încearcă a se justifica prin banala frază: ţara este într'un mare pericol!

Da! Intr'un mare pericol au îmbrâncit-o trecutele sărutări ale confraţilor noştri cu ciocoismul, şi este învederat, chiar pentru inteligenţele cele mai tâmpite prin disciplină, că o a treia sărutare, executată după acelaşi model şi în aceleaşi condiţiuni, este fatalmente menită a mări şi mai mult pericolul.

Pentru ca România să poată avea vreodată o *adevărată revoluţiune:* pentru ca să nu mai vedem o simplă strămutare de persoane, în loc de o schimbare radicală a sistemei; pentru ca cei răi să fie pedepsiţi cu asprime şi cei buni la locul lor, după proporţiunea meritului; pentru ca poporul să meargă fără piedică, triumfând pe calea cea naţională a progresului; trebue mai întâiu de toate, ca romănismul şi democraţia să nu se mai pupe în vecii vecilor cu fârtaţii Consulilor şi cu ruginele Regulamentului!

Un partid limpede, iată unicul remediu!

Ar fi de dorit ca toate cetele marelui corp de acţiune să se adune într'o strânsă unire împrejurul unui singur stindard.

Pentru această grandioasă concordie, iar nu pentru o meschină zizanie, lucrează «Columna lui Traian».

Şcoala autoritară, purificată de tot ce este bastard, de tot ce este postulant, de tot ce este cosmopolit, n'are decât să se lepede de idolatrie, formulând o programă şi recunoscând-o ca singurul cap de partid, dela care să nu fie permis a se depărta nimănui, fie el Rosetti sau fie el Mircea-Mălăiarul, — şi atunci micul grup nedependinte de astăzi nu va mai avea raţiunea sa de a fi.

Noi voim a lucra cu voi, şi voi preferiţi a vă desmierda cu boierii. Rău!

[PARLAMENTUL ROMÂNESC] [1]

In ajunul alegerilor parlamentare suntem datori, mai întâi de toate, a constata şi a explica un fenomen foarte caracteristic, despre care nimeni încă nu şi-a dat seama.

O majoritate pronunţată, omogenă, compactă, a fost totdeauna în România efectul unei presiuni guvernamentale.

Din contra, de câteori sufragiul a fost lăsat ceva mai liber, naţiunea trimetea în Camere o mulţime de minorităţi, care nu puteau lucra decât numai prin felurite alianţe indigeste, producând în rezultat o majoritate artificială, şubredă, fictivă.

[1] *Columna lui Traian*, an. I, Nr. 20, 13 Mai 1870; revista politică.

In ambele cazuri a fost rău.

O majoritate din bâtă sau din retevei, chiar când ministerul era bine inspirat, totuşi rămânea stigmatizată prin bastardeţa originii sale, pângărind până şi legile cele mai frumoase; iar când guvernul se poticnea, ceea ce se întâmpla cele de mai multe ori, atunci vedeam pe ciracii săi votând cu grămada contracte, dotaţiuni, loterie, impozite, beilicuri, pradă în 'năuntru şi dispreţ în afară, toate în numele cel uzurpat al naţiunii.

Pe de altă parte, o majoritate imaginară, combinată de nişte grupe disparate, ieşite pe diverse căi din adevărata libertate a alegerilor, nu putea avea nicio durată, fiindcă nu putea avea niciun principiu, mergând câtva timp în şovăială numai prin concesiuni reciproce, până când sosea momentul ca tovărăşia cea nenaturală să se spargă cu scandalul recriminaţiunilor mutuale.

Cu toate astea, noi credem că marele partid de acţiune, de nu era condus într'un mod viţios, ar fi reuşit orişicând a intra în Parlament într'o grandioasă majoritate, să fi fost alegerile cât de libere, sau presiunea ministerială să fi fost cât de brută.

Greşeala cea perpetuă a capilor şcoalei autoritare în materie electorală a fost de a adresa pururea naţiunii nişte cuvinte vagi, abstracte, nedefinite, pe care amicii nu puteau să le înţeleagă, iar adversarii se grăbeau a le parodia.

Astăzi, de exemplu, care este stindardul ridicat în preziua alegerilor de către oratorii din Sala Slătineanu?

Constituţiunea!

Constituţionalismul fiind o idee prea complicată, compusă dintr'o mie de elemente foarte controversate, nu este niciun partid în ţară, care să nu poată striga: Constituţiune!

D-l Iepureanu se pretinde a fi ultraconstituţional.

D-l Petre Grădişteanu nu mai puţin.

D-l Cesar Boliac cu atât mai mult.

In fine, începând dela d-l mareşal al Curţii, cea mai înaltă autoritate în Statul Român, şi până la cel mai din urmă bandist de ai lui Popa-Tache, toată lumea poate să repete cu mândrie într'un singur glas: mă voi lupta pentru Constituţiune!

Ce va face oare alegătorul în faţa acestei monstruoase confuziuni?

Va pune mâna pe cel dintâi venit din aşa numita opoziţiune, trimiţând în Parlament o supremă galimatia de roşii, albi, nedependinţi, cogălniceşti, guvernamentali, indiferenţi, etc., etc., etc., sau mai bine va preferi a curma orice nedumerire, supunându-se cu lene poruncii prefectorale!

Aşa va fi totdeauna, de câte ori vom ului sărmana ţară prin termenii generali de libertate, dreptate, umanitate şi celelalte, sub scutul cărora lesne pot să se furişeze cu dibăcie nu numai toate taberile politice fără excepţiune, dar chiar toate neamurile de pe suprafaţa globului pământesc!

Poporul cere ca să-i vorbiţi mai pe înţeles, arătându-i un drapel atât de lămurit, încât cu ajutorul observaţiei să nu-l poată amăgi duşmanii naţiunii române.

Aşa dar, clasa cea disciplinată a marelui partid de acţiune, în loc de a se încumeta din nou cu retrogradaţii, făcându-se tot o apă, în care nimenea să nu fie în stare a deosebi neghina din grâu, trebuia să dea ţării în faţa urnelor, cel puţin de astădată, o busolă clară şi limpede.

Dar cum s'o găsim?

In natura situaţiunii.

Mai mult ca orişicând, România este ameninţată astăzi a deveni o Palestină.

Judaismul şi numai judaismul, iar nu fel de fel de concepţiuni metafizice, despre care grăesc cu multă forţă de fantazie diferitele comitete electorale, este unicul steag al guvernului actual, dăruit ţării de către jupânul Baruch-Strussberg prin tragi-comedia dela Tecuciu.

Deocamdată nu este vorba de Constituţie ci de Evrei.

D-l Armand Lévy, în faimoasa-i epistolă către d-l Ion Brătianu, declara cu toată seriozitatea că Israeliţii pot fi împământeniţi în România fără nicio greutate, pur şi simplu printr'o interpretare a pactului nostru fundamental.

Deci Constituţiunea va avea aparenţa de a rămâne în picioare, deşi încălcată de Evrei.

Acesta este planul d-lui Iepureanu.

Dumnealui a transmis la toate foile din străinătate următoarea depeşă:

« Programa capului noului Cabinet este înăuntru[întru] menţinerea ordinii şi **respectul drepturilor Israeliţilor** ».

Iacă şi franţuzeşte după *Independenţa Belgică:*

« Le programe du chef du nouveau cabinet est: à l'intérieur le maintien de l'ordre et **le respect des droits des Israélites** ».

Prin urmare, Evreii posedă *drepturi de respectat* chiar după Constituţiunea din 1866, întocmai precum o comenta adineauri d-l Armand Lévy.

De ce oare niciunul din organele Coaliţiunii n'a spus măcar o vorbă în treacăt despre această oribilă telegramă?

Ecoul Danubian, foiţa evreiască din capitală, asigură totodată că principala misiune a viitorului Parlament este de a rezolva chestiunea israelită, adăogând apoi următorul apel:

« Unirea face puterea; să fim iubiţi si să ne iubim unii cu alţii, *şi vom participa toţi şi în curând la fericirea şi prosperitatea tuturor* ».

Precum vedeţi, Evreii ambiţionează şi ei a intra în Coaliţiune!

După retragerea d-lor Misail şi Iancu Codrescu, aproape nimic nu-i mai împiedică de a figura în comitetul cel numai şi numai constituţional din Grădina-Retoride!

Inţelegeţi acuma care este şi care trebue să fie nestrămutata busolă a unui alegător adevărat român în operaţiunea electorală de peste câteva zile.

Să nu daţi sufragiul vostru niciunui amic al Evreilor.

Să cercetaţi bine trecutul fiecărui candidat anume în chestiunea israelită.

Să legaţi pe mandatarul vostru printr'o profesiune de credinţă precisă şi riguroasă, iar nu cu două feţe.

Cele cinci puncte, pe care noi le reproducem încăodată în fruntea ziarului, numai ele vor putea da României o Reprezentaţiune Naţională în toată puterea cuvântului.

[UN NOU PARLAMENT] [1])

Rezultatul cel definitiv al alegerilor pentru Adunarea Deputaţilor este foarte instructiv din mai multe puncte de vedere.

Existenţa bandelor de ciomăgaşi a fost deastădată mai pipăită decât sub oricare altul dintre ministerele precedente.

D-l Iepureanu, precum am mai spus-o, a reuşit a întrece chiar pe d-l Cogălniceanu, ceea ce se credea a fi peste putinţă.

In Bucureşti şi la Piteşti lucrurile au mers până la vărsare de sânge, mai adăugându-se astfel încă două oraşe către vechile « coronae murales » ale călăului dela Ploeşti şi dela Craiova, pe care neîmpăcata fatalitate se pare a-l împinge din rele în rele, ca pe anticul Oedip, cu acea numai diferenţă, că acela se scălda în crime fără ca să ştie şi fără ca să voiască el însuşi.

Precum împăraţii romani îşi încununau triumfurile lor de distrugere prin fastidioasele epitete de *Gothicus*, *Sarmaticus*, *Germanicus* şi altele, tot aşa actualul prim consilier al Măriei-Sale Carol I a câştigat cu prisos dreptul cel mai necontestat la o lespede comemorativă, pe care România recunoscătoare să înscrie pentru eternitate:

MANOLACHE. COSTACHE.
IEPUREANU.
CRAIOVEANUL. PLOIEŞTEANUL.
PITEŞTEANUL. BUCUREŞTEANUL.
NEC PLUS ULTRA.

Cu toate astea, o naţiune este ca şi fierul: cu cât o baţi mai mult, cu atâta se mai întăreşte.

Invăţată treptat prin izbiri succesive la o rezistenţă din ce în ce mai activă, ţara a grămădit în Parlament o formidabilă opoziţiune, în faţa căreia ar trebui să tremure *nu numai* d-l Iepureanu.

Unele ziare anunţă de pe acum trimeterea înaintea Curţii de Casaţie a unicului ministru român, pentru care nici această tristă călătorie nu va fi o noutate.

Noi unii credem că dreptatea n'o să ajungă până acolo.

De ce numai d-l Iepureanu?

---

[1]) *Columna lui Traian*, an. I, Nr. 24, 3 Iunie 1870; revista politică.

Fost-au mai buni Cogălniceanu, Beizadeaua, Arăpilă, Boerescu şi alţii?

Aşa dar, despre Curtea de Casaţie nu poate fi vorba: s'ar naşte o prea mare îmbulzeală pe băncile preveniţilor.

Desnodământul comediei se va mărgini cu retragerea d-lui Iepureanu, în aşteptare ca să-l mai spele încăodată o nouă coaliţie ca la 1866!

Alegerea parlamentară de ăst-timp are cu totul o altă însemnătate.

Departe de a se ridica la înălţimea unui tribunal, Reprezentaţiunea Naţională nu va fi nici măcar un adevărat corp legislativ: lipsa de majoritate o va împiedica la tot pasul a vota o singură măsură radicală, afară numai doară de *una*, pentru care nu se cere legământul principiilor, fiind de ajuns calitatea comună de opoziţiune.

Admirabil pentru a dărâma, neputincios a clădi, acest Parlament este totuşi cel mai frumos mozaic din câte s'au văzut vreodată în cariera politică a României.

Caracterul său distinctiv este de a cuprinde la un loc mai multe capacităţi decât toate Camerile trecute, de când există la noi regimul constituţional.

Iată lista diferitelor somităţi, bătrâne şi tinere, democratice şi aristocratice, libere şi organizate, deocamdată numai din Adunarea Deputaţilor:

Cogălniceanu, Mavrogheni, Demetriu Ghica, Apostoleanu, Golescu, Arăpilă, Iepureanu, Basili Boerescu, Ionescu-Costaforu, Nicolau Creţulescu, Bosianu, Negre, Blaramberg, Chiţu, Florescu, Negură, Petre Grădişteanu, Holban, Urechie, Voinov, Vernescu, Codrescu, Ion Brătianu, Boliac, etc.

Fără a cerceta pestriţa varietate a acestei multicolore elite, ne mulţumim a constata un progres colosal, când ţara întreagă începe a împuţina în templul parlamentar turma profanilor, atât de ponderoasă în cartea trecutului.

O altă trăsură şi mai caracteristică a actualei Reprezentaţiuni Naţionale, este grandioasa cifră a mandatarilor din *şcoala nedependinte*, al căreia drapel, arborat de abia de eri, a reuşit deja a covârşi prin vigoare bătrâna tabără a *şcoalei autoritare*.

Iată-i:

Costache Negri, Tacu, dr. Fătu, Gună Vernescu, A. Holban, N. Ionescu, P. Suciu, C. Scafeşu, N. Gr. Racoviţă, G. Mantu, C. Brăescu, V. Holban, P. Georgiade, I. Negură, I. Adrian, A. Gheorghiu, N. Voinov, C. Bozianu, M. Ganea, Bălănescu, Eraclide, I. Codrescu, S. Beloescu, Gâlcă, D. Lupaşcu, E. Filipescu, D. Comănăsceanu, I. Agarici, A. Lăzărescu, N. Bossie, Sefendache, G. Vucenicu, L. Moldoveanu, G. Lecca...

Treizeci şi patru!

Incă o alegere, şi-i veţi vedea într'o majoritate absolută, nu prin retevee şi prin bâte, nu prin prestigiul guvernamentalismului, nu prin tot felul de cochetărie în dreapta şi 'n stânga: cu coconii şi cu jupânii, — ci numai şi numai prin nerezistibila forţă a principiului.

Acea oară se apropie...

Ne rezumăm.

Adunarea Deputaţilor, pe care o vom privi peste câteva zile urcând Dealul Mitropoliei, este un fenomen în toată puterea cuvântului, menit a rămâne nemuritor în analele parlamentarismului nostru, mai cu seamă prin următorele trei începuturi:

1. Naţiunea română arată că n'o mai poate speria tortura administrativă.

2. Naţiunea română arată că nu mai este dispusă a fi reprezentată printr'o droaie de gură-cască.

3. Naţiunea română arată că partidul viitorului nu este la noi nici al şubredului boierism, nici al îngrozitoarei discipline.

Rămăşiţele muribunde ale unei generaţiuni pe jumătate stinse ar trebui să înţeleagă, cel puţin acum, rigurosul verdict al ţării; ar trebui să renege o dată pentru totdeauna învechitele lor păcate, reînnoindu-se ca vulturul, după energica expresiune a Bibliei; ar trebui să caute cu stăruinţă transmisiunea unui alt suc de vieaţă, altoindu-se din contactul cel mai intim cu Junimea; iar de nu voiesc cu niciun preţ a renunţa la putregai şi la rugină, atunci încai să-şi prepare ei înşişi mormântul, zicând ca feudalul baron Attinghausen din Schiller: «se naşte o nouă epocă, alte cugetări preocupă lumea, nu mai este locul meu aicea!».

[ZVON DE INVAZIE ...][1])

Cel mai profund istoric al timpurilor antice a zis că frica a fost prima fântână a religiunii, omul inventând pe zei în speranţă că-l vor apăra la nevoie.

Cel mai profund istoric al timpurilor moderne, aplicând acelaşi criteriu către sfera politică, constată tactica cea mai stereotipă a despoţilor de a menţine pe sclavii lor într'o perpetuă temere din afară, pentru a-i popri astfel dela orice tentaţiune de emancipare înăuntru.

Mai pe scurt, după Tacit şi după Vico, ceea ce dă naştere şi prelungeşte durata unei dictature, fie ea clericală sau civilă, a fost totdeauna o spaimă, fie reală sau artificială, de un rău şi mai mare.

România ne prezintă astăzi cea mai frumoasă ocaziune de a verifica adevărul acestei observaţiuni, datorite celor mai sublimi cugetători ai viţei latine.

La noi există două feluri de tirani: capii partidelor şi capii puterii executive.

Adesea în luptă de rivalitate unii cu alţii, ambele specii se aseamănă totuşi una cu alta prin cea mai perfectă identitate de mijloace.

Filosofia unui **stăpân** a fost pururea aceeaşi: la Roma ca şi 'n Elada, în Africa ca şi 'n America, în rafinatul Albion ca şi la sălbaticii din Noua-Zelandă.

De câte ori autoritatea lor se clatină sub loviturile generosului spirit de nedependinţă, aceşti Dalai-Lami se apucă într'o duioasă armonie a striga cu disperare: invaziune!

Este un cuvânt magic, înzestrat cu o facultate narcotică asupra minţilor celor vulgare: pe unii îi reţine în lanţurile ministerului şi pe ceilalţi sub giulgiul fetişişmului.

In adevăr, o invaziune este mai rea decât chiar bâta şi reteveiul!

Această farsă se repetă într'un mod periodic.

Dela 1859 şi până la 1869, într'un interval de zece ani, noi am urmărit-o din trimestru în trimestru.

Este însă şi mai remarcabil că o comedie atât de banală tot încă n'a pierdut o doză oarecare de trecere, persistând a atrage din când

[1]) *Columna lui Traian*, an. I, Nr. 27, 14 Iunie 1870; revista politică.

în când o droaie de cască-gură, întocmai ca «Baba-Hârca» a d-lui Millo.

De vreo câteva zile agenţii guvernului şoptesc în dreapta şi 'n stânga: suntem ameninţaţi de o invaziune.

De vreo câteva zile sateliţii capilor de partide se prefac a acorda cel mai serios crezământ acestor frivole zgomote.

Turcii sunt la Rusciuc; Muscalii sunt la Bender; nu-i timp de combătut pe *Costache;* nu-i vreme de spulberat pe *Manolache;* — murmură cu tremurici unii şi alţii.

Ţâţâna cea intimă a macinei este că atât guvernul, precum şi capii de partide, ar dori să mai răsufle, simţindu-se fiecare din ce în ce mai pe pogorîş în faţa unei naţiuni deşteptată din adormire cu o fermă deciziune de a nu mai fi turmă pentru nimeni.

Românii ştiură a sfâşia Convenţiunea, — şi străinii n'au trecut hotarele.

Românii consumară grandiosul fapt al Unirii, — şi străinii n'au trecut hotarele.

Românii desrobiră opinca de sub biciul ciocoiului, — şi străinii n'au trecut hotarele.

Românii smulseră averea naţională din ghiarele unui stol de corbi de prin Grecia, — şi străinii n'au trecut hotarele.

Românii înfruntară insolenţa unui vizir, — şi străinii n'au trecut hotarele.

Românii înlocuiră pe un Cuza printr'un Hohenzollern, — şi străinii n'au trecut hotarele...

Apoi să le treacă oare tocmai acum, când nu se mai drege nimica?

Ar trebui să fie cineva prea naiv, pentru ca să se prinză în cursă.

Un organ eminamente nedependinte, precum este «Columna lui Traian», gata orişicând cu o stoică nepărtinire să izbească până şi greşelile **amicilor celor mai de aproape,** — este dator a linişti şi a lumina în această privinţă opinia publică.

Astăzi mai mult ca ieri şi mâine mai mult ca astăzi, stafia cea băbească a invaziunii este o umbră chineză.

Europa, pe zi ce merge, se tot încurcă în propriile sale iţe.

Ş'apoi cronica naţiunii noastre este aci înaintea tuturor:

De câte ori Românii au lucrat româneşte, ei au închis ochii asupra graniţei şi au izbutit totdeauna.

Acesta este crezul «Columnei lui Traian» a căreia politică nu se bazează nici pe triviala poftă de dominaţiune, nici pe nătângia unei agramate fantezii, ci numai şi numai pe **«ştiinţa română»**.

Noi zicem şi repetăm încăodată: *«ştiinţa română»*.

Cosmopoliţilor le vom răspunde cu un autor cosmopolit.

Ilustrul Humboldt definea câmpul ştiinţifice în genere: «spiritul aplicat către natură».

Ei bine, ştiinţa română este: *«spiritul aplicat către natura pământului român şi către natura naţiunii române»*.

Puţin ne pasă de Otentoţi şi de Irochezi!

Vom fi osândiţi a zace într'o trândavă stârpăciune de 'ndată ce imaginara groază a fruntariei ne va ţine cu braţele încrucişate.

Momentul decisiv bate la uşă.

Peste câteva oare se deschide la Dealul-Mitropoliei o Cameră, precum n'am mai avut încă.

Elementul nedependinte, fără a fi deocamdată în majoritate, totuşi joacă deja rolul acelei greutăţi definitive, dela care atârnă, fiind aruncată în cumpănă, a stabili ultimul echilibru.

Ne aşteptăm a-l vedea la treabă.

El are o îndoită măreaţă misiune:

1. *Regenerarea Puterii Executive.*
2. *Regenerarea Partidelor.*

Ambele la un loc formează:

REGENERAREA ROMANIEI!

Pentru ca această ţintă să fie ajunsă, este o singură cale:

NICI UN TRAFIC DE PRINCIPIU!

Dar dacă Reprezentaţiunea Naţională va fi cumva disolută?

CU AŢAT MAI BINE...

[RĂZBOIUL FRANCO-GERMAN ŞI PROBLEMA ROMÂNIEI][1])

Şedinţele Parlamentului nostru ajunseră tocmai pe la finea sesiunii a degenera într'un adevărat Congres, în care nu mai vorbeau reprezentanţii cei franci şi liberi ai unei naţiuni, ci mai mult nişte diplomaţi, suciţi prin natură şi timizi prin deprindere.

Războiul franco-prus îi făcuse să uite cu desăvârşire toate preocupaţiunile interne, afară numai doară de câte o pişcătură personală, fără niciun folos pentru ţară, certându-se doi-trei corifei, adversari prin egoism, dar deopotrivă învechiţi în zile rele, deopotrivă goi de orice principiu, deopotrivă gata a se împăca pentru cea dintâiu trebuşoară comună, deopotrivă sterili în ogorul Românismului.

Ş'apoi cel puţin această politică din afară să fi fost sănătoasă, matură, demnă de corpul unei Reprezentaţiuni Naţionale.

Nicidecum.

Atât guvernul, precum şi capii diferitelor grupuri şi grupuşoare disciplinate, s'au întrecut care de care a înnota în puerilitate şi a se înneca în confuziune.

D-l Nicolae Ionescu a fost unica excepţiune: dumnealui merse până la seriozitatea batjocurei, cutezând cu o frunte de aramă a susţine dela înălţimea tribunei, cum că naţiunea română nu are nici măcar dreptul de a vorbi despre Europa, căci nimeni nu ne bagă în seamă, cu nimeni n'am tractat niciodată, nimeni nu se turbură de voinţa noastră, nimeni nu ne roagă pentru alianţă, nimeni nu ne cunoaşte!

Astfel a vorbit d-l Ionescu: ciudat.

Astfel a vorbit un deputat: şi mai ciudat.

Astfel a vorbit un profesor de istoria română: foarte ciudat!...

Ceilalţi, fie miniştri sau aspiranţi, fie guvernamentali sau opoziţiune, s'au mărginit, precum am mai spus, — în strictul cerc de a glumi şi de a se contrazice.

Toţi au recunoscut cu o duioasă armonie că neutralitatea este singura atitudine posibilă a României în faţa uriaşei lupte între cele două mari puteri.

---

[1]) *Columna lui Traian*, an. I, Nr. 33, 8 Iulie 1870; revista politică.

Aşa-i.

Insă o neutralitate dezarmată este o copilărie.

Belgia şi Elveţia, două state cam de aceeaşi forţă cu România în privinţa materială, sunt de asemenea neutre, dar nu ca noi, ci cu tunul şi cu baioneta la fruntarii.

Ce vom face oare dacă Muscalul sau Austriacul, unul în interesul Prusiei şi celălalt în numele Franciei, ar trece Prutul şi Carpaţii, strivind platonica noastră neutralitate?

Putea-vom hazarda o umbră de rezistenţă?

Iată o bagatelă, despre care nu şi-a bătut capul, nici Cabinetul, nici Parlamentul, nici Dreapta, nici Stânga.

O neconsecinţă la mână.

Apoi trâmbiţând sus şi tare neutralitate şi iarăşi neutralitate, înşişi patronii acestei sonore fraze s'au grăbit a striga totodată în gura mare *că vor merge oricând după drapelul Franciei.*

A spus-o până şi un ministru: fugosul d. Carp.

Dar atunci unde-i pretinsa neutralitate?

A doua neconsecinţă la mână...

« Vom urma totdeauna politica franceză », este pentru Români, ca şi când Francezul ar zice: « voiu urma totdeauna politica italiană », sau Italianul: « voiu urma totdeauna politica spaniolă ».

Politica franceză este bună pentru Francia.

Politica italiană este bună pentru Italia.

Politica spaniolă este bună pentru Spania.

Românilor le trebue mai presus de toate: **politică românească.**

Francia, Italia şi Spania sunt pentru noi surori de aceeaşi treaptă.

Când Italia s'ar lupta cu Francia sau Francia ar combate pe Spania, ca ce fel de *politică* am avea noi oare?

Şi totuşi aproape în toate complicaţiunile continentale aceste trei superbe ginţi latine s'au arătat mai pururea mişcate de nişte vederi diferite.

Chiar astăzi Spania nu se prea uneşte cu Francia, şi atitudinea Italiei rămâne deocamdată foarte dubioasă.

Deci, « urmând totdeauna politica franceză » noi am fi prea departe de « a urma totdeauna *politica latină* ».

Unde-i dar vocea sângelui?

Unde-i ginta?

Cauza cea primordială a acestui trist haos în capetele cârmacilor noştri din Legislativă şi din Executivă, este o lipsă absolută de orice educaţie românească.

Crescuţi din leagăn într'o atmosferă străină, ei cred a face un gigantic pas înainte, când îndrăznesc a murmura cu un aer de satisfacţie că sunt mai mult Gali decât Teutoni.

De ce nu Români mai întâiu de toate?

O să ajungă şi acolo.

Peste puţin...

Aşa dar, rolul cel verde al Ministerului şi al Parlamentului în impasul situaţiunii actuale era de a declara pe faţă următoarele trei puncte:

1. Politica noastră este numai şi numai românească.

2. Nefiind puşi în joc, vom conserva cea mai perfectă neutralitate.

3. Pentru a putea respinge orice atentat din afară, suntem datori a avea pe picior, cel mult două săptămâni, o forţă defensivă de cincizeci mii de oameni, afară de gardă şi de miliţie.

D-l ministru de războiu râde.

Apoi de!

In comica poziţiune în care l-au aşezat Camera şi colegii d-sale din Minister, atâta îi mai rămâne de făcut...

Insă o neutralitate armată pe baza unei politice româneşti nu este total.

Parlamentul mai avea o datorie.

Constituţia noastră există sau nu?

Dacă nu există, atunci nu înţelegem cum de a mai rămas dintr'însa tocmai ce avea de lepădat.

Dacă există, atunci afacerea d-lui Leopold Hohenzollern ne priveşte pe noi mai de aproape, decât pe Francia şi chiar pe Prusia.

După pactul nostru fundamental, dumnealui este astăzi moştenitorul prezumptiv al tronului român, adică ca şi Domn, dreptul admiţând faptul.

Ca principe român, dumnealui nu putea primi sub nicio formă propunerea unei coroane streine, fie ea spaniolă sau alta, fără o autorizare prealabilă din partea ţării.

Ei bine:

Cerut-a încuviinţarea României?

Dobândit-a suverana permisiune?

Conformatu-s'a prescripţiunii constituţionale?

Nu.

Călcând obligaţiunea, d-l Leopold Hohenzollern a pierdut dreptul.

Era dar cea mai sacră prerogativă a Parlamentului nostru, răzbunând votul nesocotit al naţiunii române, de a constata în modul cel mai energic, în marginea deplinei legalităţi, că candidatul lui Prim a decăzut dela sceptrul marilor Ştefan şi Mircea.

Aceasta ar fi surâs lui Napoleon mai mult decât toate marafeturile de galo-manie.

Era o *politică curat românească.*

Dumneavoastră n'aţi priceput-o...

[RĂZBOIUL FRANCO-GERMAN ŞI O EVENTUALĂ IMPĂRŢIRE A AUSTRIEI] [1]

In faţa cumplitului duel dintre cei doi uriaşi ai lumii politice moderne, prima sarcină a adevăratului publicist este de a căuta posibilitatea unui desnodământ.

Oricine ar fi fost învingător până astăzi sau oricine ar putea deveni de aci încolo, ambele forţe beligerante sunt convinse că niciuna din ele, fie cât de mare perspectiva sacrificiului, nu va îndura cea mai slabă umbră de umilinţă.

In acest mod, unica soluţie admisibilă este de a împăca gloria Franciei cu gloria Prusiei pentru gloria Europei întregi.

Noi credem că ar fi cu putinţă.

Dar cum?

Pe socoteala Austriei.

Machiavellismul habsburgic a căruia seculară atmosferă este de a înşela pe toţi, în dreapta şi 'n stânga, în 'năuntru şi în afară, menţinând printr'o capodoperă de ingratitudine monstruosul amestec de o

---

[1]) *Columna lui Traian*, an. I, Nr. 39, 29 Iulie 1870; revista politică.

mulţime de naţionalităţi, turtite într'o îngustă cutie,— trebue să răscumpere odată pentru totdeauna nenumăratele păcate ale trecutului şi ale prezentului.

Prusia pândeşte de mult pe Austria.

Francia a început s'o cunoască.

Istoria aşteaptă cu nerăbdare de a vedea ştearsă cu o oră înainte din cartea vieţii una din principalele cauze ale suferinţelor umanităţii.

Cu acest preţ, deopotrivă glorios pentru ambii adversari, oricare să fi fost rezultatul izolat al unor bătălii parţiale, lupta franco-prusiană s'ar eterniza ca cea mai sublimă binefacere în analele universului.

Bismarck visează provinciile germane ale Austriei. Francia, conservându-se intactă în propriul său teritoriu, ar câştiga o imensă influenţă în Oriinte, reconstituind pe ţărmii Dunării puternicul regat latin al Daciei, căruia să i se întoarcă Transilvania, Bucovina şi partea cea răpită a Banatului Craiovei.

Susceptibilitatea Rusiei s'ar linişti prin cesiunea Galiţiei, al căreea element rutean o reclamă el însuşi pe baza principiului naţionalităţilor.

Serbia ar redobândi totalitatea posesiunilor neamului iliric.

Pe lângă Dacia şi Iliria, am mai aplauda renaşterea nedependinţii în Ungaria şi 'n Boemia, patru mari regate, scutite atunci de orice motiv de ceartă, încât să poată încinge o formidabilă horă de rezistenţă contra pan-germanismului şi contra pan-slavismului, egalmente ameninţătoare pentru fiecare din ele.

In fine, Italia capătă Tirolul.

Cestiunea Turciei ar rămâne cu totul la o parte...

Prefaceţi în acest simţ harta continentului, realizând în toată puterea cuvântului vechiul precept: « suum cuique tribuere », ş'o să dispară pentru veacuri, afară de câteva bagatele, orice pretext de zizanie între cele trei gigantice viţe rivale: latină, slavică şi teutonică.

Moartea Austriei surâde în acelaşi grad lui Bonaparte şi lui Hohenzollern.

Moartea Austriei convine nu mai puţin Muscalului.

Moartea Austriei nu atinge Imperiul Otoman, iar prin urmare nici pe Anglia.

Moartea Austriei este mărirea Italiei.

Moartea Austriei re 'nviază, printr'o singură suflare, România, Serbia, Ungaria şi Boemia.

Moartea Austriei este pacea Europei...

Ştim foarte bine că modesta voace a unei foiţe române nu va străbate niciodată în înaltele cercuri diplomatice; dar suntem mulţumiţi de a ne fi făcut încai datoria pentru archivul viitorului.

Veniet tempus...

[ARESTAREA LUI HASDEU] [1]

Opt zile am fost asvârlit în grosul din Văcăreşti.

Nu voiu descri aci modul ilegal cu care mi s'a oferit temniţa printr'un simplu *mandat de aducere;* barbarele piedice, ca nu cumva să-mi pot revedea nici măcar speriata familie, din sânul căreia mă răpise un funebru cortegiu de poliţie; însemnatele daune materiale din cauza întreruperii ziarului, etc., etc., etc.

Procesul instrucţiunii arată clar şi limpede cum că singurul motiv al închiderii mele a fost dorinţa superioară de a desfiinţa prin mijloace indirecte «Columna lui Traian», sau cel puţin de a o abate pe nesimţite din calea cea dreaptă prin şicane şi prin intimidare.

D-l Lahovary a uitat că o puşcărie pentru un om politic, demn de a purta acest nume, este întocmai ca o rană pentru un bun ostaş: o onoare mai mult şi o nouă încurajare.

Ceea ce m'a surprins însă a fost de a mă vedea înfăşurat deodată în acelaşi giulgiu cu *şcoala autoritară,* de care m'ar putea apropia numai doară sincera adoptare din parte-i a unei **programe dè principiu** în loc de porunca DUUMVIRALĂ, ce o duce fatalmente până astăzi.

Ceea ce m'a uimit nu mai puţin este că *niciun avocat,* fie cât de guraliv în întruniri publice şi 'n cafenele, n'a îndurat în campanie

---

[1]) *Columna lui Traian,* an. I, Nr. 40, 19 August 1870; revista politică.

soarta nenorociţilor cetăţeni, târîţi chiar din senin printre baionetele dorobanţilor.

In fine, ceea ce mă minunează şi mai mult este că *boierii din coaliţiune* s'au strecurat toţi până la unul ca prin urechea acului...

Constatând acestea, trecem la analiza comediei din Ploeşti, de care ştiuse a profita cu atâta dibăcie d-l Iepureanu spre a revărsa foc şi urgie peste toată suflarea neguvernamentală, cu unica miraculoasă excepţiune a avocaţilor şi a boierilor.

Se zice că într'o dimineaţă d-l Candiano-Popescu ar fi ridicat în Ploeşti stindardul revoltei, proclamând detronarea lui Carol I şi inaugurarea unui regim republican sub preşidenţia d-lui Nicolau Golescu.

Mai pe scurt, un individ dintr'un târguşor pune la cale după fantazie întreaga naţiune latină din Orient, dela Sculeni până la Cerneţi, dela Chilia până la Turnu-Roşu, dela Carpaţi până la Dunăre.

Un român poate fi dinastic sau antidinastic; dar nu-i este permis niciunui Român de a aproba o tentativă, pe baza căreia un pumn de oameni dintr'un colţişor al ţării şi-ar aroga dreptul de a impune la cinci milioane o voinţă izolată.

Noi am stigmatizat totdeauna aşa numita revoluţiune din 11 Februarie, prin care vreo câţiva burgheji din Capitală au călcat sub picioare grandiosul vot unanim al tuturor Românilor de ambele laturi ale Milcovului.

Neiertând păcatul bucureştenilor, nu putem îngădui cu atât mai puţin unui punctuleţ din Prahova de a regula, după propriul său gust, nu numai prezentul, dar până şi viitorul Daciei [1]).

De unde ştie d. Candiano-Popescu că posteritatea lui Ştefan şi a lui Mircea primeşte forma republicană, care la toate popoarele latine n'a fost niciodată decât numai un repede moment de transiţiune spre cea mai brută dictatură?

Cine oare spus-a domniei-sale că preşedinţia d-lui Nicolae Golescu, pe care noi unii îl stimăm personalmente foarte mult, fără a-l dori

---

[1]) Cf. « Buletin Interior » din *Columna*, an. I, Nr. 40, reprodus la « Addenda » sub titlul *Revoluţia dela Ploieşti*. (Ed.)

totuşi în capul Statului,— ar putea surâde deopotrivă majorităţii Românilor?

Reuşind visul, acordat tribunului ploeştean, consecinţa cea naturală ar fi fost o imediată şi poate chiar o nereparabilă desbinare.

A face şi desface domnia, adoptând sau schimbând calapodul Statului printr'o dare de jos şi o punere sus, este — a Reprezentaţiunii Naţionale.

Nu de geaba Constituţiunea noastră, atât de perfectibilă, cuprinde în sine articolele 84 şi 129...

Sfârşind această revistă, ne întoarcem din nou la ceea ce n'am încetat de a tot propaga, mereu dela 1866 încoace: concordia marelui partid de acţiune.

Nu este niciun adevărat Român, care să nu se grăbească a se înregimenta cu mândrie sub conducerea unui catechism curat naţional şi curat democratic, pe când numai cei tâmpiţi, numai cei paraponisiţi şi numai cei orbiţi se vor putea supune, cu o somnoroasă pasivitate, la bagheta magică a doi-trei iniţiatori de ECHILIBRAŢIUNE JAPONEZĂ...

[INFLUENŢA GERMANĂ —ŞI O LEGE ISTORICĂ A DESNAŢIONALIZĂRII ...] [1]

Triumful Prusiei a speriat pe Români, nu numai prin căderea prestigiului latin în genere, dar mai cu seamă prin ceea ce ne aşteaptă mai de aproape pe noi înşine în faţa aspiraţiunii pangermane.

Această spaimă se poate reduce în ultima analiză la două puncte esenţiale:

1. Colonizarea teutonică;
2. Educaţiunea nemţească.

A combate ambele este datoria fiecărui Român; a înlătura orice motiv de desperare, insuflând astfel cetăţenilor încredere şi energie, e sarcina unui adevărat publicist naţional.

[1]) *Columna lui Traian*, an. I, Nr. 45, 10 Septemvrie 1870; « Buletin Interior ».

Răposatul Marţian a constatat prin cifre statistice că suma totală a emigraţiunii anuale din întreaga Germanie este de vr'o 200.000 suflete.

Mai mult decât atâţia n'ar putea părăsi regiunea Rinului fără a expune la despoporare propria lor patrie.

Resbelul franco-prusian a secerat până acum pesse 400.000 de Nemţi.

Prin urmare, niciun picior de Teuton nu va emigra de astăzi înainte în curs de doi ani şi mai bine, ca să se mai echilibreze din nou proporţiunea dintre popor şi pământ, lăsând în disponibilitate un excedent.

Până atunci avem destul timp pentru a trece *dela sapă la armă*, după o antică expresiune străbună.

Multe se fac într'o oară, necum într'o mie de zile!

Insă România poate fi germanizată şi fără o colonizare directă: prin introducerea unei educaţiuni nemţeşti.

In anul acesta, bunăoară, patrioticul nostru guvern a pus lucrurile la cale cu atâta dibăcie, încât Capitala Daciei va avea un teatru german, dar o scenă naţională — ba.

Şcoalele române paralizându-se cu desăvârşire prin platonica activitate a d-lui Carp, vom vedea peste puţin înfiinţate la tot pasul câte un nou pensionat nemţesc de felul celor două faimoase Institute Filiale din Iaşi şi din Bucureşti, unde fiii şi ficele noastre vor deveni în rezultat mai Şvabi decât Şvabii.

Dela teatru la şcoală, dela şcoală la armată, dela armată la finanţe, şi aşa mai încolo!...

Să ne permită totuşi actualii consilieri ai Tronului de a conserva cea mai profundă convicţiune că mai lesne vor ajunge chiar dumnealor a se româniza, ceea ce-i atât de greu, decât să se germanizeze vreodată România.

Istoria universală ne prezintă trei legi fatale sempiterne, pe care ar trebui totdeauna să le aibe în vedere orice bărbat de Stat din Europa.

Legea cea întâiu este că Slavii pururea se germanizează, de câte ori îndură un contact mai intim cu Teutonii: aşa în Saxonia, aşa în Brandenburg, aşa în Schwerin şi pe aiurea.

Niciodată însă, din contra, nu s'a slavizat o singură comună germană.

Legea a doua este, că Latinii pururea se slavizează, de câte ori îndură un contact mai intim cu Slavii: aşa în Dalmaţia, aşa în Moravia, aşa în Galiţia şi pe aiurea.

Niciodată însă, din contra, nu s'a latinizat o singură comună slavică.

Legea a treia este, că Germanii pururea se latinizează, de câte ori îndură un contact mai intim cu Latinii: aşa Goţii în Spania, aşa Longobarzii în Italia, aşa Francii în Galia şi pe aiurea.

Niciodată însă, din contra, nu s'a germanizat o singură comună latină.

Mai pe scurt, în această misterioasă procedură a endosmosului internaţional, Slavii se pot germaniza, dar Germanii nu se slavizează; Latinii se pot slaviza, dar Slavii nu se latinizează; Germanii se pot latiniza, dar *Latinii nu se germanizează.*

D-l Bismarck, oricât de căptuşit ar fi el cu d-l Iepureanu, nu va schimba mecanica naturii.

Nemţismul este atât de urît unei naţiuni latine, încât orice încercări de germanizare n'au reuşit şi nu vor reuşi în vecii vecilor, decât numai să mai mărească antipatia.

Sasul dela Baltica să întrebe pe Sasul din Ardeal: ca ce fel de mâncare este Românul?...

A 6-a EPISTOLĂ DESCHISĂ CĂTRE D-l NICOLAE IONESCU [1])

Domnul meu,

Sunt epoce în istoria popoarelor, când o păpuşă ar putea să cârmuiască o ţară, întocmai precum cel mai din urmă argat este în stare a preveghia operaţiunea maşinei celei mai ingenioase, pentru a cărei invenţiune trebuise geniul unui Watt sau Vocanson: totul fiind organizat, prevăzut, solid, pacific, scutit de orice sguduire sau exploziune, ajunge o minimă doză de exactitate şi de bun simţ pentru a figura în capul unui Stat în aceste momente de perfectă regularitate.

Intr'o astfel de situaţiune aşi fi cel dintâi gata a admite nepăsarea cu care ai înlesnit d-lui Ion Ghica urcarea scării guvernative,

[1]) *Columna lui Traian*, an. II, Nr. 6 (68), 8 Februarie 1871.

fără a fi cercetat mai întâi trecutul, principiile, aspiraţiunile, temperamentul alesului d-tale.

Din nenorocire însă acest pas a fost astăzi mai puţin permis ca orişicând.

Puteai fi al beiului de Samos în 1867, precum puteai fi al Roşilor în 1868, puteai fi al amândorura în tot intervalul regimului actual, însă numai şi numai până la 2 Septemvrie 1870.

Când Francia era tare, respectată, temută; când vocea Cesarului din Tuilerii făcea senin şi furtună în toată Europa; când ecourile dela Solferino şi Sebastopol vibrau încă în aer; lumea latină în genere, iar mai ales micul şi uitatul cătun al divului Traian dela gurile Dunării, avea o garanţie de existenţă în prezent şi o pârghie de consolidare în viitor.

Toţi miniştrii noştri, începând dela 11 Februarie şi până la penultimele momente ale d-lui Manolache Costache, s'au întrecut care mai de care a grămădi erori peste erori, neconsecinţe peste neconsecinţe, puerilităţi peste puerilităţi, fără ca totuşi acest imens dosar de inaptitudine să fi zdruncinat în temelie edificiul naţionalităţii române.

Căzând Francia, România a rămas ca un biet cavaler ce şi-a pierdut scutul la începutul bătăliei, şi tot ce-l mai mângâie este naivitatea de a crede c'o să-l apere contra lăncii duşmane o cruce de postav, cusută pe o cămaşă de pânză.

Eu nu mă tem de o cucerire militară.

Sunt acum justamente trei ani, în Februarie 1868, vorbind într'o solemnă şedinţă a Societăţii «Transilvania», zisei între altele:

«Cum oare un popor atât de mic a fost în stare a se menţine atât «de liber în mijlocul atâtor loviri din atâtea părţi în curs de atâţia «secoli? Imi veţi spune, Domnilor, că aceasta se explică prin vitejia «străbunilor noştri? prin minunile Ţepeşilor, Mircilor, Ştefanilor, Ra«reşilor, Mihailor? Soluţiunea mi se pare a fi cu totul iluzorie. Au «fost alte popoare tot atât de brave ca şi Românii, având în fruntea «lor nişte principi tot atât de eroici, mai bucurându-se pe deasupra «de fortificaţiunile naturale cele mai neabordabile, şi totuşi vitejia «cea mai supra-umană n'a putut asigura independenţa lor politică. «Albania sub Scanderberg este în această privinţă proba cea mai

«apropiată de situaţiunea istorică a României Dunărene. Astfel, nu «este deajuns a zice că naţionalitatea noastră de aici s'a conservat «mulţumită independinţei politice, ci trebue să mai căutăm însăşi «originea raţională a acestei independenţe, şi numai atunci vom putea «cunoaşte adevărata cauză, pentru ce eu şi d-voastră, Domnilor, suntem «Români până astăzi. Poziţiunea geografică, iată cheia enigmei. Sub «acest cuvânt eu nu înţeleg munţii, peşterile, pădurile, fluviile, pu-«stietăţile şi toate celelalte unelte strategice naturale, care pot pro-«cura unui popor o scăpare trecătoare într'un resbel, dar nu vor fi «niciodată în stare a garanta în perpetuitate independenţa politică «a unei ţări. Poziţiunea geografică a României Dunărene vrea să «zică locuşorul său la mijloc între trei imperii mari, puternice şi ri-«vale: întâiu Polonia, Ungaria şi Turcia; apoi, prin schimbarea nu-«melor, Turcia, Austria şi Rusia; dar în orice caz totdeauna trei, «nici mai mult nici mai puţin, ţinând câte-şi-trele ochii lor aţintiţi «asupra ţărişoarei noastre, râvnind-o cu lăcomie câte-şi-trele, şi astfel «împiedecând fiecare unul pe altul în realizarea visului comun. Pro-«videnţa a mai voit pe deasupra, ca aceste trei puteri să nu se poată «împăca niciodată în scopul de a împărţi România Dunăreană în «mai multe bucăţi, precum Austria, Rusia şi Prusia împărţiră în «secolul trecut regatul polon. Prima încercare în acest simţ se făcuse «în 1494, când regele Ungariei şi acel al Poloniei ţinură conferinţă «secretă la Leutschow, de unde se despărţiră în deşert, căci fiecare «vrea să aibă tot şi niciunul nu se mulţumea cu o parte, fără a mai «vorbi că Turcia n'a fost nici măcar consultată. Apoi în timpii mo-«derni Austria reuşi a sustrage Bucovina şi o parte din Banatul Cra-«iovei, Rusia răpi Basarabia, dar însă-şi inima României Dunărene «rămase neatinsă, mulţumită eternelor certe internaţionale între cele «trei colosuri învecinate, cărora le plăcea deopotrivă gurile Dunării» [1]).

Astfel, încă o dată, nu cucerirea militară mă va speria pe mine: chiar de a ar fi posibilă, aş privi-o ca cea mai puţin periculoasă din toate, de vreme ce ea nu tâmpeşte şi nu adoarme, ci menţine într'o perpetuă încordare de rezistenţă spiritul naţiunii până la suprema oră de a scutura jugul.

[1]) Actele Societăţii «Transilvania», cartea 2, p. 22.

Apoi mai este ceva.

Dacă Rusia sau Austria ar revărsa asupră-ne stoluri de Calmuci şi de Cătane, niciun minister din lume, fie el cât de românesc, n'ar avea piept a respinge sau a descânta uraganul.

Prin urmare, admiţându-se neprobabilul caz al unei cuceriri militare, mi-ar fi cu totul indiferent a vedea sau a nu vedea în fruntea Statului Român pe d-l Ion Ghica, a cărui singură particularitate într'o asemenea ipoteză ar fi de a nu *voi* să facă ceea ce alţii n'ar putea face.

Cucerirea diplomatică şi economică — iacă buba ce ne furnică, ne ustură, ne mănâncă deja din ce în ce mai mult după catastrofa Franciei.

Cucerirea diplomatică şi economică, — iacă ceea ce mă turbură şi mă frământă în forul conştiinţei mele de Român.

Cucerirea diplomatică şi economică, pe care lesne ar putea s'o paralizeze un guvern adevărat naţional, dar pe care d-l Ion Ghica, crescut în utopia sintezei umanitare, are o sacră datorie de moralitate individuală ca s'o grăbească şi s'o binecuvinteze.

Şi d-ta, domnule Ionescu; d-ta calif al lui Simeon Bărnuţiu; D-ta, nereconciliabilul cel mai superlativ din 1866, 67, 68; d-ta aşteptai anume triumful germanismului asupra Latinităţii, adică primul capitol al cuceririi diplomatice şi economice a căminului nostru, pentru ca în vârful limbei d-tale să urci la cârma ursitei naţionale tocmai pe d-l Ion Ghica, lăsându-i toată latitudinea de a încheia opera şi de a scri epilogul!!...

Cucerirea diplomatică şi economică nu este un soldat grosolan şi posomorît, insuflând groază prin foc şi prin sabie, ci un *dandy* elegant, fin, cochet: în loc de a sparge uşa, el o deschide cu graţiozitate; în loc de a porunci, el propune serviciile sale; în loc de a ameninţa, el se sileşte a convinge; în loc de spectacol de sânge, el desfăşură dinaintea vulgarei credulităţi perspectiva cea mai strălucită de avuţie şi de fericire; în loc de a pieri după o scurtă şi sgomotoasă apariţiune, el se aşează în linişte pentru totdeauna.

D-l Ion Ghica este cea mai comodă punte pentru duioasele planuri ale acestui musafir de bună societate, pe care-l apără şi-l justifică în următorul mod în *edictul perpetuu* al profesiunii sale de credinţă:

«În ordinul social, ca şi în ordinul politic, libertatea nu sufere «restricţiuni; protecţiunile, dările vamale şi accisale, corporaţiunilel «maiestiale şi jurandale, sunt cortegiul guvernelor aristocratice şi des«potice: regimul libertăţii nu admite nici privilegiuri, nici monopo«luri. El oriunde se introduce, caută cum fiecare OM să fie mai puţin «în contact cu agenţii fiscali. Liberul schimb şi asociaţiunile libere «ale muncii şi ale capitalului sunt elementele ce raţiunea şi experienţa «ne arată că hrănesc şi înviează comerţul şi industria: nu ne putem «depărta dela prescripţiunile ştiinţei economice, fără de a întârzia «şi a împiedeca desvoltarea bogăţiei noastre naţionale».

Uitând că însuşi ilustrul Rossi stabileşte o distincţiune fundamentală între *economia teoretică şi economia politică aplicată* [1]); uitând că nu mai puţin celebrul Michel-Chevalier numeşte liberul schimb o fraudă, întrucât nu-l însoţeşte principiul creştin al carităţii, care este o excepţiune în lumea cea mercantilă [2]); uitând că: «iubirea propriei «sale naţiuni mai presus de toate celelalte este una din principalele «ţâţâni ale economiei politice», după expresiunea unui vechiu ministru de Finanţe al Italiei [3]); uitând că prost mecanic ar fi acela, care ar necunoaşte în sfera practică universală piedece a *frecării*, deşi abstracţiunea n'o ţine în seamă; uitând, că un bărbat de Stat nu este un şcolar, care să repete orbeşte generalităţile manualurilor;

---

[1]) *Economia politică*, Par. 1844, t. I, p. 41—42.

[2]) Cours. t. l, Par. 1856, lec. 8, p. 1—9—50: «La concurrence a son complé«ment dans un mobile qui, grâce à Dieu, ne s'éteint pas sur la terre, qui gagne «du terrain chaque jour au lieu d'en perdre, et qui résulte du sentiment de la so«lidarité, de la fraternité, de la charité. Arracher du cœur humain ce sentiment, «alors, je l'admets, la concurrence sera au fléau; elle agira sur la société comme «un dissolvant, elle isolera tous les hommes. *L'économie politique suppose ainsi «l'existence simultanée de la concurrence et du sentiment chrétien*».

[3]) Scialoia, *I principii della Economia Sociale*, Lugano, 1848, p. 235: «L'economia trova in questo amore una delle principali sue molle. Chi ama la patria, ne ama le produzioni, e si affatica a secondarle. Questo amore fa precipuamente onorare le cose del proprio paese appetto delle straniere, dà incitamento alle industrie ed alle scienze, e fa di un popolo una forte e riunita famiglia. Povero quel paese ove a poco a poco si estinse questo amore! Ivi sarà ammirato tutto che è straniero, ivi sarà schernito tutto che e nazionale: la nazione decaderà e *lo scherno degli stranieri sarà la pena di coloro, che per troppo ammirarli scherniron se stessi*».

d-l Ion Ghica aşterne pe pământul dreptului italic o largă cale cuceririi diplomatice şi economice, gătindu-ne din convicţiune şi cu precugetare soarta Indiei, cu modesta rezervă de a juca dumnealui rolul unui nabab!

Şi când asta?

Am spus-o dela început: ruina Franciei ne dă legaţi de mâini şi de picioare pradă avidităţii teutone.

Nici Neamţul, nici Muscalul nu ne pot lua cu forţa, căci ar trebui să debute prin a se distruge unul pe altul, mai strivind apoi învingătorul tot restul Europei cu Anglia în frunte; dar neputându-ne lua cu forţa, rămâne să recurgă cel mai capabil din ei la placida irupţiune a culturii: aci Slavul îşi resimte vrând-nevrând inferioritatea, scăpându-ne din ghiara-i drept în palma Teutonului.

In aceste patru cuvinte: «cucerirea diplomatică şi economică», cari se reduc în ultima analiză numai la două: «cucerirea industrială», se rezumă astăzi întreaga politică exterioară a României.

Chestiunea Dunării, pe care o mişcă Austria în Conferinţele din London; jurisdicţiunea consulară, a cării pretinsă desfiinţare nu este în realitate decât o întărire legitimată; tractatele de extradiţiune, monopolul vapoarelor danubiene, diverse bănci şi societăţi exotice de imaginar credit şi de fictivă asigurare, invaziunea germanismului de lege israelită, furişa colonisare curat gotică unul câte unul, sistematica surpare a breslelor române prin absolută lipsă de orice protecţiune, — iacă politica noastră exterioară!

Din acest punct de vedere este foarte drept a zice că soarta României, vieaţa sau moartea, a fi sau a nu fi, depinde pe deplin dela tot felul de relaţiuni internaţionale, nu însă din arbitrul puterilor străine, fie ele cât de gigantice, ci unicamente din propria noastră neştire, trândăvie, neghiobie sau trădare, căci pe tărâmul industrial, a cărui procedură este totdeauna blândă şi piezişă, iar niciodată francă şi violentă, nimeni nu ni-ar putea impune, din dată ce ar întâmpina din parte-ne o umbră de voinţă.

Dovadă este micuţa Serbie, de care pururea s'a poticnit orice tentativă de cucerire diplomatică şi economică.

Acolo nu este d-l Ion Ghica.

Nici d-ta nu eşti acolo, domnule Ionescu!

Practicismul şi fapta au mântuit pe vecinii noştri de peste Dunăre în acelaşi grad, în care ne pierde pe noi înşi-ne metafisica şi vorba.

Când proprietatea teritorială a României, urbană şi rurală, va trece fâşii-fâşii în mâinile Goţilor; când comerţul nemţesc şi manufactura nemţească ne vor împietri în exclusiva profesiune de cultivatori ai pământului pe seama dibaciului venetic dela Rin şi dela Baltica; când vanitatea sclavului de a nu diferi de stăpân va teutoniza clasele cele de sus în limbă şi 'n obiceiuri; — d-l Bismark sau succesorii săi ne vor apuca frăţeşte, nu prin vr'o cucerire militară, ci pur şi simplu în numele «Unităţii Germane», în faţa cării va sta cu fălcile încleştate rivalul dela Moscova.

Această lugubră diagnoză rezultă fatalmente din doctrina d-lui Ion Ghica.

Şi ce poate Francia astăzi?

Gâfâe în agonie sub potcoavele cailor de Macklemburg.

Bine ţi-ai mai chitit momentul, d-le Ionescu!

Imi vei putea răspunde că pupilul d-tale nu va dura destul timp spre a prepara o cataclismă.

Adusu-l-ai numai pentru câteva zile?

Atunci unde-i seriozitatea?

Primeşte, domnul meu, etc.

[D-l TITUS LIVIUS MAIORESCU . . .] [1])

Peste o oară lumea va admira pe Dealul Mitropoliei o nouă încarnaţiune a acelei mlădioase voinţe, pe care litera legii o numeşte naţională.

Colegiul ţărănesc întrece mai cu seamă orice margine a sublimului.

Când Vodă-Cuza smulgea pe plebeu din ghiara libertinului ce-şi dedea usurpatul titlu de patrician, el nu era în stare să prevadă c'o să vină peste puţin o zi, în care împăcarea ambelor elemente, a vechiului gâde cu vechia victimă, va ajunge a fi atât de duioasă, încât

[1]) Fragment din «Buletinul Interior», *Columna lui Traian*, an. II, Nr. 20 (82), 24 Mai 1871.

numai un lup să poată căpăta dela oaie mandatul de a reprezenta, mandatul de a vorbi şi de a lucra în numele turmei, mandatul de a o apăra... contra cui?

Şi totuşi, ceea ce nici prin vis nu trecea autorului lui 2 Mai, s'a întâmplat.

Doi Blarambergi, doi Ghici, doi Sturza, un Suţu, un Lambrino, un Retoride, un Filipescu, un Boldur, un Lahovary, un Cozzadini şi tocmai un Vogoride, sunt deputaţii ţărănimii, ai lui nea-Stan şi badea-Ion, în superbul nostru Parlament.

România întreagă ştie că toţi aceşti domni pururea au combătut plebea, pururea au dispreţuit-o, pururea au insultat-o; România întreagă ştie, că până şi numele unora dintre ei sunt atât de ultra exotice, încât nu se va găsi un singur sătean în toată ţara care să le poată rosti destul de limpede şi cu atât mai mult să le ţină minte; România întreagă ştie că sunt printre dumnealor vr'o câţiva de cei ce au uitat deja sau n'au învăţat încă româneşte, crescuţi din leagăn în fel de fel de atmosferę, care de care mai străine; România întreagă le ştie toate acestea, dar n'ai ce să le faci în faţa frumoaselor patalamale cu peceţile primarilor!

Toate formele fiind păzite în modul cel mai constituţional, nu ne rămâne vrând-nevrând decât a ne pleca fruntea cu umilinţă, celebrând într'o naivă epopee popularitatea grandiosului nostru mareşal al Curţii printre sucmanele dela Iaşi sau izbânda copilaşului de caimacan din 1858 printre plugarii şi ciobanii dela Tecuci!

Insă omul cel mai iubit în toate cătunele României este anume d-l Titu Liviu Maiorescu.

Dumnealui s'a ales la Severin, dumnealui s'a ales la Piteşti, dumnealui s'ar mai fi putut alege la Cahul sau la Dorohoi, dacă nu se mulţumea cu extremitatea Munteniei, deoarece petrecerea-i personală la capătul opus al Moldovei garantează până la evidenţă prin ea însăşi, că acolo nu avea decât a sbârci cu lene degetul cel mic pentru a fi pe dată aclamat cu un număr de voturi chiar peste unanimitatea celor prezenţi.

Dela Bahlui şi până la Cerneţi, d-l Titu-Liviu Maiorescu este idolul cel mai nebănuit, este figura cea mai tradiţională, este un Ler-împărat

al tuturor ţăranilor, cari nu vor întârzia de a-l pune la rândul său în colinde, dacă numai nu-i vor opri cumva — prefecţii.

Ce-i pasă opincei române că d-l Titu-Liviu Maiorescu e luptătorul cel mai sfruntat al şcoalei cosmopolite!

Ce-i pasă opincei române că d-l Titu-Liviu Maiorescu e cel mai cinic avocat al Evreimii!

Ce-i pasă opincei române că d-l Titu-Liviu Maiorescu nu se ruşinează a propaga pe faţă colonizarea germană a Daciei lui Traian!

Ce-i pasă opincei române că d-l Titu-Liviu Maiorescu personifică tot ce-i mai anti-naţional într'o păcătoasă unire cu tot ce-i mai anti-democratic!

Dragostea nu raţionează şi prin urmare: opinca română îl iubeşte, îl iubeşte până la extaz, îl iubeşte până la — nebunie!

Iubiţi sunt prin bordeie şi pe la stâne d-nii Blarambergi, d-nii Ghici, d-nii Sturza; iubit este în arcadicile regiuni ale idilei pastorale d-l Sutzu, d-l Lambrino, d-l Retoride, d-l Filipescu, d-l Boldur, d-l Lahovary, d-l Cozzadini şi mai ales d-l Vogoride; dar cât priveşte pe d-l Titu-Liviu Maiorescu, o! o! o!...

Filosofia constituţionaă a României înregistrează o lege, pe care au verificat-o la noi succesivamente toate operaţiunile electorale dela 1866 şi până astăzi.

Spune-mi cine este în colegiul al 4-lea, şi-ţi voiu spune eu ce vrea ministerul...

[CONGRESUL ZIARIŞTILOR] [1])

Ceea ce preocupă astăzi la noi toată presa, afară numai de foaia ce poartă acest nume şi pe care o susţine după obiceiu confratele său dela *Trompeta Carpaţilor*, este Congresul ziariştilor.

Columna lui Traian, îmbrăţişând cu fericire din capul locului nemerita propunere a *Uniunii Liberale*, formulase totodată următoarele puncte preliminare:

[1]) Fragment din « Buletinul Interior », *Columna lui Traian*, an. II, Nr. 33 (95), 6 Septemvrie 1871.

« 1. Fiecare ziar să trimită trei reprezentanţi pentru ca să se vază « că nu este organul unei singure persoane, şi pentru ca după greutatea « mandatarilor săi să se poată judeca despre greutatea ziarului.

« 2. Cei trei reprezentanţi vor avea numai un vot.

« 3. Biroul Congresului să se aleagă dintre bărbaţi străini ziaristicei, « înlăturându-se în acest mod orice bănuială de parţialitate.

« 4. Deciziunea Congresului nu se va supune întrunirilor publice, căci « principiile nu se stabilesc prin plebiscite, şi mulţimea, adesea amăgită « prin entuziasmul momentului sau prin tertipurile unei clice, nu poate « impune nimănui: este de ajuns ca publiciştii să se lumineze şi să se « concerteze unii cu alţii, ei fiind conducători ai opiniunii publice.

« 5. Ziariştii care nu se vor împăca în tot sau în parte cu conclusul « majorităţii Congresului, vor rămâne liberi în sfera acţiunii lor: să ne « ferească Dumnezeu de o pasivă unanimitate, ceea ce n'ar fi decât « moartea discuţiunii, adică un întuneric demn de epoca lui Papa Hil- « debrand!

« 6. Să fie invitate toate foile politice a trimite reprezentanţi; *toate*, « iar nu numai acele de opoziţiune sau diferitele nuanţe ale unui singur « partid, căci unde toţi sunt de aceeaşi părere, acolo nu este nici o tre- « buinţă de un Congres ».

La aceste puncte ne-au răspuns până acum trei ziare.

Gazeta de Bacău, în numărul său din 29 August, se asociază cu toate vederile « Columnei lui Traian », declarând numai în treacăt că cele două puncte din urmă i se par a fi de prisos, ca unele ce « se înţeleg de sine », iar punctul al 3-lea să se decidă chiar în sânul Congresului.

Uniunea Liberală, în numărul său tot din 29 August, trece cam cu uşurinţă peste amănunţimi, consiliându-ne « că n'ar trebui să punem înainte multe dificultăţi », dar asupra punctului al 4-lea se pronunţă verde şi categoric pentru opiniunea noastră, zicând că:

« Deciziunea Congresului nu se supune aprobării întrunirilor publice ».

Şi mai adăogând apoi cu energie:

« Negreşit că programul presei nu se va supune unui plebiscit ».

In fine ziarul « Românul », în numărul său din 3 Septemvrie, lasă toate la o parte, se preface că nu vede nimic şi strigă cu desperare numai atât, că « chestiunile, ce se vor desbate 'n întrunirile ziariştilor,

«trebuesc desbătute şi în întruniri publice în toate oraşele», căci «ziarul, fie el redactat de oamenii cei mai eminenţi, nu dă mulţimiii «ideile sale, ci din contră el le ia dela dânsa».

Cu alte cuvinte, Plebiscit şi iarăşi Plebiscit!

In loc de a răspunde «Românului» în această privinţă, în care ne susţin deopotrivă pe faţă «Uniunea Liberală» şi «Gazeta de Bacău», adică cele două organe ale Fracţiunii de peste Milcov, ne vom mulţumi a-i adresa o serie de întrebări.

1. O întrunire aşa zisă publică, pe care o clică cu apucături demagogice lesne o poate compune în majoritate din bătăuşi şi din massalagii, este oare tot una cu ceea ce se numeşte *opiniune publică* în înţelesul cel bun, cel luminat, cel adevărat al cuvântului?

2. Dacă o gloată obscură şi neştiutoare va cere bunăoară scoaterea pe piaţă a moaştelor Sfântului Demetriu, crezând că dela el depinde ploaia sau seceta, un ziar să se facă oare expresiunea unei superstiţiuni atât de generale?

3. După sublima exclamaţiune a celebrului Stuart Mill, economist şi publicist cel mai modern şi cel mai liberal al Angliei, n'a fost oare tot o întrunire publică care dusese pe Crist la Golgota?

4. Politica, aşa precum o înţelege secolul nostru, este ea sau nu o ştiinţă, cerând studii istorice, juridice, economice, pe care nu le poate avea o grămadă nealeasă, şi pe care, din nenorocire, nu le au la noi nici chiar acei ce ne-au tot ameţit cu fraze fără sâmbure dela 1848 şi până astăzi?

5. Din toate aşa numitele întruniri publice, organizate din timp în timp în Capitală de către oamenii ziarului «Românul», fost-a una singură, în care să se fi văzut altceva decât numai câte un emisar redacţional citind câte o hârtiuţă de porunceală şi câte o droaie de voci strigând apoi cu o clasică pasivitate: bun! bun! bun!

6. Toate relele, de care ne plângem noi şi contra cărora anume va avea a se lupta bărbăteşte şi 'n concordie Congresul, nu sunt oare o consecinţă mediată şi imediată, directă şi indirectă, a tuturor plebiscitarilor mari şi mici, cu registre şi fără registre?

7. Dacă ziarul, după expresiunea «Românului» ,«nu dă mulţimii «ideile sale, ci din contra el le ia dela dânsa», atunci de ce oare d-l

C. A. Rosetti nu se grăbeşte a suge de acolo cel puţin iritaţiunea ţării întregi contra Evreilor?

8. In fine, făcându-se un plebiscit de către ziarişti, guvernul fi-va el atât de nepriceput, încât să nu facă a doua zi un contra plebiscit cu mult mai numeros, umplând cu mii de subscrieri toţi numerii « Monitorului Oficial »?

Să ni se răspundă la toate acestea.

Până atunci noi susţinem şi vom susţine, că o foaie reprezintă propria sa naţiune numai prin cunoştinţa trecutului naţional, prin istoria naţională, prin economia politică naţională, prin dreptul naţional, iar nu prin sgomotoasele sbierete şi bateri din palme din partea vreunui *Ovici* sau *Opulos* într'o întrunire publică, poreclită din ironie « Românească ».

CARLIŞTII [1]

Prin trei interviewuri succesive, *Apărarea Naţională* a lăsat să se caracterizeze într'un mod obiectiv, aşa zicând autobiografic, fiecare din cele trei partide ale noastre politice actuale, adică un singur adevărat partid din cele două despicături. A venit dară şi nouă rândul de a ni se preciza propria noastră poziţiune politică a micului grup dela această foaie, care nu face politică de partidă şi tocmai de aceea ambiţionează de a face politica cea mai solidă.

Intre anii 1821—1848 nu se aflau la Români nici *liberali*, nici *conservatori*, ci numai *boieri patrioţi* cu ciracii lor: « patroni et clientes ». Erau naţionalişti fără partid, fără disciplină, fără organizare, totuşi lucrând cu mult tact la scuturarea jugului celui aparent al Turciei, care ascundea jugul cel ocult al Rusiei. Aşa a fost până la 1848, când maimuţăria din Occident a început a introduce la noi noţiunea unor partide politice; distincţiunea însă între liberali şi conservatori nu s'a limpezit bine până la Vodă Cuza. Cei doi mari iniţiatori de mai 'nainte, Heliade şi Cogălniceanu, nici până la moarte n'au fost în stare de a fi conservatori sau liberali: ei au fost totdeauna numai *naţionalişti*.

[1]) *Apărarea Naţională*, an. III, Nr. 66, 23 Martie 1902.

Cele două partide desfăşurate din foştii boieri şi ciracii lor păstrau trăsura anterioară comună a naţionalismului, dar foarte slăbită, din ce în ce mai îndoielnică, ameninţată de a dispare prin ideile cosmopolite ale revoluţiunii franceze şi prin preocupaţiuni oportuniste. Atunci s'a ivit o nouă grupă, menită a opri crescânda răceală şi a reîncălzi simţul românesc: aşa numita şcoală a lui Simeon Bărnuţ, exagerată negreşit prin tendinţele sale prea-arhaice, dar utilă şi chiar necesară ca reacţiune. Acea şcoală fundată de un Ardelean, încuibată însă în Iaşi şi compusă din elemente exclusiv moldoveneşti, îşi dete porecla de *fracţiune liberă şi independentă*, precum o botezase un fruntaş, pare-mi-se d-l Nicolae Ionescu. Născuţi sub Cuza, fracţioniştii s'au afirmat pe deplin, punând puncturi pe *i*, numai la urcarea pe tron a principelui străin Carol de Hohezollern, fiind momentul cel mai justificat pentru a feri naţiunea de străinism în genere, iar în special pentru a combate pe Evreii din România, adică pe străinii cei de trei ori străini, după cum îi zugrăveşte Alfred Rambaud: « Les juifs sont chez nous comme en terre étrangère, *triplement étrangère*, car ils ne sont ni des Français, ni des Chrétiens, ni même des Européens ».

Am spus că fracţioniştii prinseseră rădăcină deja sub Vodă Cuza. O plantă proprie necontestabil a noului regim al principelui străin a fost *Junimea*, al căriia stegar, d-l Tit Maiorescu, debută la 1867 printr'o combatere înverşunată, de altmintrelea foarte uşoară, a teoriei lui Simeon Bărnuţ, ceea ce nu însemna altceva decât lovirea fracţioniştilor. D. Carp, celalt şef predestinat, s'a distins pururea prin ebreofilia sa, ajungând chiar a descoperi un nou categoric imperativ pentru morala cea specială a Jidanilor. Două tabere antagoniste s'au aşezat faţă în faţă şi au pornit la luptă: de-o parte fracţioniştii pentru a apăra Românimea contra ideilor nemţeşti ale principelui Carol, de altă parte junimiştii pentru a susţine ideile cele nemţeşti. Ei bine, ambele tabere, foarte voinicoase, foarte straşnice în aparenţă, ambele s'au înşelat amarnic de o potrivă în previziunea lor. Principele Carol s'a arătat din capul locului hotărît a-şi face datoria de a fi Român. Fracţioniştii dară izbeau germanismul, iar junimiştii îl apărau, unii şi alţii izbind şi apărând ceva fictiv. Fracţiunea, izolată în Moldova, n'a întârziat de a se stinge prin lipsă de fitil, care era şi prea scurt.

Junimiştii însă, deşi întemeiaţi de asemenea în Moldova, totuşi au dus-o mai îndelungat, căci avuseseră dibăcia pe deoparte de a-şi atrage altoaie munteneşti şi transcarpatine, pe de alta de a-şi fortifica o rezervă pe terenul curat literar. Cum dară de au perit şi dânşii?

Capii cei autentici şi necontroversabili ai junimii, D. D. Maiorescu şi Carp, sunt Nemţi, prin cultură, şi anume din şcoala germană cea anti-naţionalistă a pesimistului Schopenhauer, căruia îi era ruşine de a fi Neamţ. Shopenhaueriştii cei din România au fost foarte consequenţi de a dispreţui neamul românesc, de a nu-i recunoaşte nici o însuşire superioară, de a pune pe Români mai jos chiar de Jidani[1], şi de a califica până şi pe adepţi prin epitetul de *gogomani*. Sunt gata a respecta orice convicţiune, întru cât este o adevărată convicţiune, fie cât de greşită sau absurdă. D.D. Maiorescu şi Carp, bărbaţi preaonorabili, mai ales D. Carp, erau adânc convinşi că programa cea nemţească schopenhaueriană va face să progreseze şi să se ridice sus România în ochii lumii. Să admitem că aceeaşi ar fi fost convicţiunea D-lor şi fără principe străin; principele străin li s'a părut însă natural, *natürlich*, o garanţie de succes. D.D. Maiorescu şi Carp contau dară pe principele străin nu din ambiţiune sau interese personale, ci numai şi numai pentru victoria convicţiunii lor, adică pentru triumful Junimiştilor. Calculul era dibaciu: principele străin la 1866, schopenhauerismul în România la 1867; dar socoteala cea mai evreiască tot încă adesea se încurcă.

D. D. Maiorescu şi Carp nu sânt tari în etnologia comparativă. Dumnealor au uitat sau n'au observat că Neamţul este străin numai în călătorii; încetează însă de a fi străin, el şi posteritatea lui, din dată ce se decide a rămâne pentru totdeauna într'o ţară care-l îmbrăţişează. Un Francez, un Italian, un Englez, un Muscal nu devine mai nici o dată naţionalist în patria cea adoptivă. Neamţul însă se naţionalizează pe deplin nu numai în formă, ci şi în fond, astfel că adesea copiii nu vor să înveţe nemţeşte. Răposatul ceasornicar Ruppel, venise într'o zi să mi se plângă că băiatul său Bruno, măcar că e Neamţ curat şi purtând numele Bruno, zice că e Român şi nu vrea să vorbească nemţeşte. Asemenea cazuri sunt cu sutimi în Bucureşti. Este o trăsură sublimă de *onestitate*. Nemţii cei stabiliţi în Rusia sunt mai Muscali

de cât Muscalii. Lelewel şi Linde, cei mai patrioţi poloni prin opere şi prin cugetări, erau Nemţi.

Ce s'a întâmplat dară?

Pe când d-nii Maiorescu şi Carp din România se nemţiseră şi persistau a fi Nemţi, Alesul Românilor dela 1866 din Neamţ a devenit treptat cu desăvârşire Român prin naţionalism. In acest mod şefii Junimiştilor şi-au pierdut busola.

D. Maiorescu a început a mormăi că n'a fost schopenhauerist, d. Carp s'a apucat să şoptească că n'a prea ţinut la Evrei; şi la urma urmelor, după multe suciri şi răsuciri, grupul lor, în care se introduseseră deja pe nesimţite unele vlăstare foarte româneşti, ca Ştirbeii, A. Marghiloman, C. Arion, etc., grupul a trebuit să dispară, renegându-şi numele şi fuzionându-se cu o asociaţiune română necosmopolită.

Din cauza şi numai din cauza naţionalismului Regelui Carol, d-nii Maiorescu şi Carp, simţind în atmosfera de sus că schopenhauerismul nu mai merge, au fost siliţi a se atârna de pulpana d-lui Nicu Filipescu. D. Filipescu cu câţiva amici ai săi, disidenţi din partidul conservator, nu sunt mulţi la număr, dar au fost de ajuns pentru a da o nouă culoare foştilor junimişti.

Printr'un fel de endosmos şi exosmos, d-nii Maiorescu şi Carp *s'au umplut de Filipeşti*. Dacă astăzi cumva Filipeştii i-ar părăsi, cei getbeget junimişti n'ar mai exista politiceşte. Inchipuiţi-vă un moment realizarea acestui scandalos divorţ şi veţi asista la o mormântare nu de prima clasă, ci de primul comism, căci n'ar plânge la groapă decât numai câţiva Armeni, mulţi Evrei şi poate, dintre Români vre-un minor grandoman, bunăoară d. Quid Densuşianu.

Noi din parte-ne nu dorim de loc o asemenea catastrofă. Am regreta cu sinceritate distrugerea unui partid, în care *dau ton* d-nii Nicu Filipescu, C. Olănescu, amicul meu Delavrancea şi alţii. Oricum să fie, graţie lui Dumnezeu şi Alesului lui Dumnezeu, junimiştii nu mai sunt în România; ei înşii s'au botezat conservatori, mai corect *Filipeşti*, şi Filipeştii nu vor înceta nici o dată de a fi naţionalişti.

Aşa dară, în starea actuală a lucrurilor, sânt la noi două sau, deocamdată, trei partide, pe care le desbină chestiuni sociale, economice,

diplomatice sau de oportunitate, dar ambele de o potrivă naţionaliste. Deasupra lor stă Regele Carol, numai naţionalist, căci nu se pogoară până la certuri de partid. Tot aşa micul grup dela *Apărarea Naţională*, o nouă ediţiune îndreptată a fracţiunii libere şi independente, este numai naţionalist, adică — este *Carlist*.

Cu alte cuvinte, noi aspirăm ca România întreagă, ba chiar întreaga Dacie, să se purifice ca Domeniul Coroanei, unde sunt cele mai bune şcoli săteşti, cea mai înflorită industrie naţională, şi nu se găseşte nici Evrei, nici spioni Muscali, ba şi cât mai puţine *capitaluri străine*.

Prin naţionalism dară, prin *Carlism*, noi fraternizăm, pe o cale românească şi numai românească, atât cu liberalii precum şi cu conservatorii, silindu-ne cu stăruinţă a-i feri de o potrivă pe unii şi pe alţii de abateri cam dese uneori.

Iată cine sânt şi trebuie să fie cei dela *Apărarea Naţională*. Dar acest organ putea-va oare să dureze? Buri în felul nostru prin credinţă şi patrie, prin *Românism* şi *Ortodoxism*, printr'o voinţă dezinteresată şi ne 'nfrântă, noi repetăm cu bătrânul Krüger « a noastră va fi victoria cea finală ».

ADDENDA

[LINIA FERATĂ IAŞI-ODESA] [1])

Este un semn caracteristic, după care se poate deosebi oricând şi oriunde un regim constituţional de o dictatură personală.

Intr'o ţară într'adevăr reprezentativă toate fluctuaţiunile guvernamentale pot fi prevăzute şi explicate, cele două puteri ale Statului şi toate părţile fiecăreia din ele fiind totdeauna într'o simetrie atât de riguroasă, încât ajunge să cunoaştem pe una, pentru ca să descriem îndată pe celelalte.

Sub un regim constituţional un minister nu vine decât numai din majoritatea Parlamentului.

Sub un regim constituţional toţi membrii cabinetului răsfrâng una şi aceeaşi coloare.

Sub un regim constituţional fiecare mişcare într'una din regiunile cele superioare implică existenţa unei mişcări corespunzătoare în celelalte, întocmai precum una din roticelele ceasornicului nu începe a se învârti, fără ca s'o fi împins o vecină sau fără ca ea s'o împingă, toate mergând cu o regularitate combinată din capul locului.

Sub un regim constituţional, în fine, previsiunea politică este posibilă.

Altfel se petrec lucrurile sub o dictatură personală.

Acolo, fie cineva cel mai sublim geniu după faţa pământului şi tot încă niciodată nu va putea şti ceea ce se va întâmpla peste o oră şi niciodată nu-şi va da seama în urmă, pentru ce s'a întâmplat anume aşa.

Gestul despotului, numească-se el Suluc, Maximilian, Cogălniceanu, nume turcesc, rusesc sau nemţesc,—este misterul cel mai nestrăbătut pentru toţi şi chiar pentru dânsul, ca tot ce e capriciu.

Lăsăm acum ca lectorii noştri să decidă ei înşii sub ce fel de formă guvernamentală se află astăzi România.

In locul răposatului Macedonski s'a pus în capul primei divisiuni teritoriale d-l colonel Solomon.

Cabinetul s'a completat, vârîndu-se la Externe d-l Calimachi-Catargiu.

---

[1]) *Traian*, an. I, nr. 87, p. 349, 2 Decemvrie 1869; revista politică.

Din punctul de vedere constituţional, având toată bună-voinţa de a presupune că nu suntem sub o dictatură personală, am dori prea mult a înţelege semnificaţiunea acestor două numiri.

Cine este d-l Solomon?

Ministru de Resbel în ajunul lui 11 Februarie.

Astăzi îl vedem cam tot pe acolo.

Ce însemnează?

Nu ştim.

Cine este d-l Calimachi-Catargiu?

O rudă a ambasadorului turcesc din Viena.

Astăzi îl vedem în fruntea diplomaţiei române.

Ce însemnează?

Nu ştim.

Am putea să petrecem astfel într'o lungă revistă toate câte se fac la noi de o bucată de timp şi la fiecare nou fenomen suntem siguri de a găsi în toată ţara răsunetul cel mai întins:

Nu ştim!

Ba este un lucru pe care-l ştim.

Incă în numărul nostru din 19 August, sunt acum patru luni şi mai bine, vorbind despre călătoria Măriei Sale Domnitorului la Livadia, noi prevestiserăm că guvernul actual, zis al României, precum dăruise Muscalilor Prutul, tot aşa le va mai hărăzi linia drumului de fier dela Iaşi spre Odesa, prin care să se ucidă în favoarea Ţarului portul Galaţi, portul Brăila şi mai cu seamă viitorul nostru port dela Marea Neagră.

Până acum, în curs de vreo sută cincizeci de zile, vulturii cei roşii dela putere au conservat în această privinţă cea mai profundă tăcere.

In Mesagiul Princiar — nicio vorbă.

Eram deja gata a admite o eroare nevoluntară din parte-ne şi nu ne miram de loc, deoarece lucrurile, precum am spus-o, se pot prevedea cu o precisiune oarecare numai sub un regim constituţional.

Ei bine nu!

« Curierul de Iaşi », foaia oficioasă de peste Milcov, în numărul său din 27 Noemvrie, cuprinde un articol foarte instructiv, întitulat: « Calea ferată Iaşi-Prut ».

Aci-i aci!

Iată-l întreg:

« Aflăm că consiliul judeţean al districtului Iaşi a votat în unanimitate o adresă către guvern, rugându-l să concedeze linia ce are a lega Iaşi cu Prutul.

« Felicităm pe consiliu de iniţiativa ce a luat într'o afacere care este strâns legată de interesele cele mai grave ale Moldovei şi îl felicităm

cu atât mai mult, cu cât adresa lui are şi meritul unei necontestabile oportunităţi. Ştim cu toţii că guvernul Rus a exprimat deja de mult hotărîrea de a conceda linia Chişinău — Noua Suliţă — Cernăuţi în caz când guvernul român ar refuza împreunarea resoului rus cu resoul european pe la Iaşi şi ni se zice din izvor foarte sigur că se tratează în momentul de faţă concedarea liniei Chişinău—Cernăuţi. Nu putem conchide alta din aceasta decât că guvernul nostru ar fi arătat oareşicare ezitaţiuni în concedarea liniei Iaşi—Prut.

« O asemenea ezitaţiune, dacă există, ne pare vătămătoare intereselor noastre şi este bine ca, atrăgând atenţiunea tuturor asupra unei chestiuni, a cărei însemnătate nu poate să ne lase nepăsători, să provocăm un soiu de discuţiune publică, ce va servi de anchetă serioasă spre luminarea şi a guvernului şi a guvernaţilor.

« Una din obiecţiunile în contra liniei Iaşi—Chişinău pare a proveni din pierderea eventuală ce ar suferi traficul galaţian prin legarea Iaşilor cu Odesa. Dacă Galaţul ar fi singura şi neapărata cale a transitului European, obiecţiunea ar fi serioasă; când însă Rusia concedând linia Novosulitza se pregăteşte a ne smulge cu totul din mână acel transit, chestia se rezumă în următorul punct: neputând avea transitul pe la Galaţi, nu este bine să-l avem măcar pe la Iaşi? Răspunsul nu poate suferi nicio îndoială. De aceea, dacă atitudinea presupusă a guvernului este un adevăr, nu numai că Galaţul nu va câştiga nimic, dar va pierde încă şi folosul însemnat ce ar putea trage din sporirea mişcării comerciale a două treimi din Moldova. Galaţul fiind centru comercial, spre care afluează toate transacţiunile noastre, este evident că el câştigă sau pierde după cum scade sau sporeşte activitatea comercială a ţării şi linia Novosulitza o dată concedată, căderea mişcării internaţionale prin Moldova va reduce Galaţul la un trafic pur interior. Tot la un asemenea trafic pur interior vor fi reduse atunci celelalte linii române şi suntem convinşi că în cazul acesta veniturile lor vor fi atât de mici, încât vom fi nevoiţi să adăugim la sarcinele destul de grele, ce avem astăzi, alte sarcini şi mai grele. Asemenea nu trebue să uităm că singurul mijloc de a alimenta navigaţia Prutului şi de a face producătoare convenţiunea încheiată între Austria, Rusia şi România este linia Iaşi—Prut.

« Cele zise până acum sunt atât de evidente, încât nu putem admite că guvernul le-ar fi putut scăpa cu vederea. Greutăţile deci, ce, pe cât se vede, el opune liniei Iaşi—Chişinău, nu pot naşte decât din intenţiunea bine determinată, ce are de a crea un port de mare pe ţărmurile noastre şi refuzând linia spre Prut, guvernul nostru crede că va paraliza concurenţa ce Odesa ar putea să facă portului nostru. La aceasta vom răspunde că portul nostru o dată deschis, fiind pe Marea Neagră punctul cel mai apropiat de continent, teama unei concurenţe este ilusorie, căci

sigur mărfurile nu vor face un înconjur de aproape 100 chilometri numai pentru plăcerea dc a trece prin Odesa. Până la deschiderea însă a portului, deschidere ce, chiar începând de astăzi lucrările, nu va putea avea loc decât peste 10 ani, de ce să lipsim ţara de un câştig sigur? Mai mult încă, fără teamă de a fi paradoxală, afirmăm *că cel mai bun mijloc de a grăbi înfiinţarea atât de dorită a portului nostru este concedarea liniei Iaşi—Chişinău.* In adevăr înfiinţarea portului nu se va realiza decât prin avansuri de sume însemnate. Putea-vom face acele avansuri, când liniile noastre reduse cum am zis la un trafic pur interior vor da un deficit însemnat? Susţinem că nu, şi numai descărcaţi de sarcinele căilor ferate prin imensul câştig ce ne va aduce transitul european, vom fi destul de liberi în operaţiunile noastre financiare ca să putem lucra cu puteri suficiente la crearea portului nostru. »

Să rezumăm acum într'un mod analitic concluziunile acestei baterii ministeriale, pe care noi am întrevăzut-o, mai repetăm încă o dată, din timpul plăcutei excursiuni a Capului Statului la Crimea:

1. Consilierii districtului Iaşi vor trimite guvernului o adresă, ieşită din propria lor iniţiativă, întocmai ca felicitaţiunile dela Ploeşti sau nuntăritul dela Vlaşca.

Nimic mai natural!

2. Gazeta guvernamentală felicită de pe acum în dreapta şi în stânga, asigurându-ne cu gravitate că Muscalii numai din generozitate ne permit a lega Iaşii cu Odesa, pe când pentru dânşii este tot atât de avantagioasă linia Cernăuţilor.

3. Ministerul îşi ia gentilul aer de a ezita până aci, aşteptând presiunea opiniunii publice, adică a unui consiliu judeţean şi a « Curierului de Iaşi ».

4. Publicistul guvernamental susţine că silind pe Muscali a merge la Cernăuţi, noi vom face imposibil pentru totdeauna transitul european prin Moldova şi tot el ne spune că linia dela Iaşi spre viitorul port dela Marea-Neagră nu poate să nu se înfiinţeze cu timpul, chiar dacă vom face pe placul Rusiei, fiind cea mai comodă pentru transitul european.

Este o contradicţiune.

5. Viitorul port dela Marea-Neagră — zice « Curierul de Iaşi », — este menit prin poziţiunea-i a deveni fatal Odesei.

Cum de nu vedeţi că tocmai de aceea Rusia stărueşte atât de mult a-l paraliza în faşă ?

6. Fără linia Iaşi—Odesa,— ni se zice, — nu se poate alimenta navigaţiunea Prutului.

Aci naivitatea e în culme.

După ce am dat de pomană Muscalilor râul nostru cel mai românesc, apoi să le mai oferim şi o primă!

7. In fine, prin o erezie economică din cele mai originale, precursorul ministerial ne promite că linia Iaşi—Odesa va crea capitalul cu care să putem construi portul dela Marea-Neagră.

Capitalurile ies chiar nepoftite din acele ţări unde profitul lor este prea mic, bunăoară numai 3 la sută ca în Anglia, şi se opresc vrând-nevrând acolo unde sunt destul de mari şansele de reuşită: însuşi « Curierul de Iaşi » ne asigură că viitorul nostru port dela Marea-Neagră orişicând va fi în stare a rivaliza cu Odesa.....

Atâta-i tot!

Credem, că ministerul se va prezenta dinaintea Parlamentului cu o argumentare mai puţin ciudată, deşi chiar logica cea excentrică a foii oficioase de peste Milcov va fi în stare să convingă pe deplin pe ciracii lui Popa-Tache !..

Cestiunea fiind una dintr'acele dela cari depinde într'o mare parte soarta industrială, iar prin urmare şi politică a României, vom reveni.....

[REVOLUŢIA DELA PLOEŞTI] [1])

La opt August dimineaţa s'a răspândit în Bucureşti un surd sgomot despre o ciudată revoluţie în Ploeşti sub conducerea d-lui Candiano-Popescu: republică cu generalul Golescu în frunte.

Pe la 11 oare toată lumea se mira de o extremă agitaţie între agenţii poliţiei, alergând în dreapta şi în stânga, pe când membrii Cabinetului se concentraseră în edificiul Prefecturii.

Pe la 2 post-meridian cetăţenii au început a fi arestaţi cu grămada: colonelul Creţulescu, Hasdău, căpitanul Mălinescu, maiorul Radu Mihai, Costache Panaiotu, Răchtivanu, Ciocârlan, Serurie, etc., etc.

D-l D. Carada şi Pilat s'au ascuns; d-l Candiano-Popescu, încercând a fugi în urma buclucului, a fost prins.

De prin districte se povestesc grozăvii, mai ales din Ploeşti.

Intre ceilalţi, d-l Ion Brătianu a fost întemniţat în Piteşti, d-l Misailu în Slatina şi d-l Stologianu la Craiova.

Nu avem însă nici o relaţiune despre modul tratării prizonierilor, afară numai de puşcăria din Văcăreşti, unde imparţialitatea ne sileşte a mărturisi că întreţinerea curat materială a arestaţilor a fost foarte bună, dar partea morală — vai!

Liberările de până acum sunt prea puţine, judecându-se după cele din Bucureşti; se susţine din contra că numărul victimelor se înmulţeşte mereu şi că condiţiile arestatului devin din ce în ce mai grele; soţiile celor prinşi

[1]) *Columna lui Traian*, an. I, n. 40; 19 August 1870; buletin interior.

îi pot vedea cu cea mai mare dificultate; amicii mai nicidecum; ucigaşii şi furii sunt mai puţin strejuiţi.

Ce va ieşi oare din toate acestea?

D-l C. A. Rosetti s'a grăbit a se întoarce din străinătate, declarând cu cavalerism că voeşte a împărţi soarta amicilor săi.

Ministerul însă, pe semne ca să-l necăjească cu atât mai mult, nu-l arestează.

Ziarul « Românul » afirmă că guvernul nostru ar fi cerut din Constantinopol o armată turcă de 50.000, sub cuvânt că ţara ar fi ameninţată de o invaziune rusească.

Serios?

Să nu fie oare de ajuns Osmanliii şi Muscalii, cunoscuţi sub numele de judecători de instrucţie?

Sărmană Românie!

[CUM E JUDECATĂ LUPTA POLITICĂ A LUI HASDEU] [1])

« Furia cu care cavalerul « Traian » se aruncă asupra d-lui D. Ghica, preşedintele consiliului de miniştri şi a d-lui Al. Creţescu, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, e vrednică de milă!....

« Dela început până la sfârşit, în toate coloanele sale, celebrul cavaler nu dovedeşte decât că e bolnav şi încă foarte greu!....

« Să ne explicăm:

« Ce vor neistoricii noştri istorici dela redacţiunea acestei foi, eminente bine crescută!?....

« Vor!... nu! ne oprim, căci ne temem prea mult de pana cea ageră a d-lui Hăjdeu, vestit prin frumoasa-i descoperire ce făcu, spunându-ne că « noi suntem slavi... », prin faimoasa sa operă intitulată « Ion Vodă cel Cumplit », romanţ istoric, cu părţi unde se parodiază dreptul roman, se înţelege fără voia autorului...., renumit prin ziarul caraghios « Aghiuţă », unde redactorul său a ştiut să desvolte tot talentul său « caraghios.... », prin piesa intitulată « Răsvan Vodă », în care se presupune mai întâiu un ţigan despuiat de toate calităţile omului social şi tăvălit în tina răului şi apoi autorul său fără să piardă vremea îl împrospătează, îl schimbă cu totul, metamorfozându-l în bărbatul cel mai mărinimos: bărbat înzestrat cu toate calităţile etc....., renumit asemenea prin apariţiunea foii periodice intitulată « Archiva istorică », pentru care redactorul ei era plătit 2000 lei pe lună de către ministerul de culte şi instrucţiune şi nu o citea publicul mai de loc, căci nu

---

[1]) *Traian*, an. I, (1869), nr. 64, p. 260.

apărea mai niciodată, redactorul ei fiind distrat de descoperirile « genealogiei » familiei sale princiare şi de politica zilei, căci nu trebue să se uite că d-l Hăjdeu a fost şi deputat în Camera d-lui Rosetti!

« Dar ne pot întreba lectorii noştri, ei bine!... toate bune acestea, dar ce au de a face operele d-lui Hăjdeu cu cavalerul « Traian », atât de supărat pe ministru Creţescu!?...

« Aşa e, dar... nu este aşa!... « Archiva istorică », foaie pentru redacţiunea căreia se plătea d-lui Hăjdeu 2000 lei pe lună, ne va răspunde!..

« Ştii ce ne răspunde « Archiva istorică »!?..

« Că d-l Hăjdeu, directorul, sau mai bine guvernatorul micului cavaler « Traian », e tare supărat pe d-l Al. Creţescu, ministrul cultelor şi instrucţiunii publice, pentrucă... pentrucă văzând cum se luau de geaba pe lună 2000 lei din punga Statului fără a se face nimic, a găsit de cuviinţă, ca un ministru nedrept, a tăia d-lui Hăjdeu acea pensiune ce i se da ca la un invalid, fără a corespunde cu angajamentele luate!

« Neapărat, un ministru ca d-l Creţescu, care comite asemenea ilegalităţi care iau din gura d-lui Hăjdeu un ciolan atât de mare şi plăcut, nu poate fi decât un ministru fără principii... fără dor de ţară... şi chiar care nu ştie carte multă!..

« O! tempora, O! mores!.. »

« Ce ministru!.. Ce ţară!..

« Auzi!.. un om atât de mare ca d-l Hăjdeu să nu poată găsi şi el în multele paragrafe ale bugetului, un micuţ locşor de unde să poată gusta plăcerea de a primi 2000 lei pe lună!..

« E nedrept, d-le ministru... de o mie de ori nedrept!.. ca să vii să loveşti astfel în interesele private, având în vedere numai binele comun, căci... aceasta e cu totul contra principiilor sectei din care savantul neistoric Hăjdeu face parte!..

« Ai comis o mare greşală, d-le ministru; şi nu mai poate fi nici o îndreptare de făcut!..

« Mulţumim [1]) « Archivei istorice » căci puturăm arăta lectorilor noştri de unde vine supărarea d-lui Hăjdeu pe d-l ministru Al. Creţescu!..

« Dar ce vom răspunde oare pentru d-l Demetriu Ghica?!..

« O!.. aci e altceva!.. Aci d-l Hăjdeu face politică, şi încă politică înaltă, căci scris este în Catechismul politic al Ortalii, că scopul scuză mijloacele şi prin urmare datoria savantului neistoric e ca să ia pe fiecare ministru în parte, căci nu de geaba d-sa este amicul intim al d-lui C. A. Rosetti, cel cu « voeşte şi vei putea »!

(« Presa » din 2 Octomvrie).

---

[1]) In text: *mulţumită* [Ed.].

NOTE

HASDEU ŞI COGĂLNICEANU

(cf. p. 173, 182, 193, 227, etc.)

In numeroase articole politice din *Traian*, şi, mai târziu, în *Columna lui Traian*, Hasdeu atacă violent doctrina şi persoana lui Mihail Cogălniceanu. Dar şi înainte de a scoate ziarul *Traian*, Hasdeu a lovit în Cogălniceanu — mai ales prin notiţele şi versurile humoristice din *Aghiuţă* (1863—1864). In *Cronica adunării nelegiuitoare* (« Aghiuţă », nr. 2, 10 Noembrie 1863, p. 9—11), scrisă împotriva lui Cogălniceanu şi C. A. Rosetti, în care malițiozitatea şi calamburul vestesc invectiva de mai târziu; în versurile sarcastice: *D. Cogălniceanu* (*ibidem*, nr. 14, p. 111; reproduse de noi în *Addenda* volumului I); în *Dialogul M i n ţ i i cu C a m e r a, urmat de monologul M i n ţ i i în capul d-lui Cogălniceanu*; *ambele stenografiate de Aghiuţă* (ibidem, nr. 16, 17 Februarie 1864, p. 121—122) — Hasdeu revine neobosit şi cu felurite arme împotriva marelui său adversar. Chiar cu prilejul votării de către Cameră a celor zece legi importante (împroprietărirea ţăranilor, secularizarea averilor mănăstireşti, etc.), Hasdeu atacă pe Cogălniceanu, arătând ineficienţa şi ipocrizia acestor reforme. In *Aritmetica şi chimia parlamentară* (« Aghiuţă » nr. 20, 26 Martie 1864, p. 153—54), el analizează fiecare dintre legile votate de Cameră şi « dovedeşte » că nici una din ele nu poate fi aplicată. Tot despre împroprietărirea ţăranilor scrie Hasdeu încă două articole: *Primul Aprilie. Camera a împroprietărit pe ţărani. Diagnoza şi farmacopeea parlamentară* (« Aghiuţă », nr. 21, 2 Aprilie 1864, p. 161—163) şi *Un articol grav despre lucruri frivoli* (ibid. nr. 22, p. 169—171).

Polemica lui Hasdeu împotriva lui Cogălniceanu ameninţă într'o vreme să ia un caracter violent şi personal. Cel puţin asta dovedeşte apariţia următorului *Anunţ foarte important* în ziarul *Românul* din 3 Aprilie 1869 (an. XIII, p. 198):

« Având intenţiunea de a scoate la lumină peste puţin *Istoria publică, politică şi literară a d-lui Mihail Cogălniceanu*, rog foarte mult ca oricine va fi posedând documente, detalie sau anecdote, relative la acest individ, să mi le comunice fără întârziere, pentru ca să-mi pot complecta lucrarea.

Mă grăbesc a observa viitorilor mei corespondenţi că nu este nici o amănunţime biografică, oricât de secondară în aparinţă, care să nu aibă o valoare a

sa în aprecierea istorică a caracterului unui om: drept exemplu am putea cita, bună oară, vechiul război al d-lui Cogălniceanu contra perciunilor evreieşti, urmat apoi de un tractat de *eternă* împăcăciune şi alianţă, spre deplina satisfacţiune a ambelor părţi beligerante, etc., etc.

Pentru ca notiţele ce mi se vor procura să nu fie expuse la faimoasa exactitate a serviciului postale, d-nii corespondenţi vor putea să le trimită pe numele unor cunoscuţi ai lor din Bucureşti, care să mi le înmâneze apoi directamente fără intermediul unui oficiu guvernamental ».

Indată ce are ziarul *Traian* la dispoziţie şi poate lupta pentru idealurile sale politice, Hasdeu critică aproape în fiecare număr, în articolul său de fond (« Politica »), actele, inteligenţa, onestitatea şi sinceritatea lui Cogălniceanu. Uneori, aceste atacuri sunt deadreptul invective.

« Cât timp va dura viaţa politică a d-lui Cogălniceanu, o zi fără trădare, o oară fără nelegiuire, o minută fără minciună,— trădări, nelegiuiri, minciuni, însoţite toate după tipic de sacrilegul jurământ « pe sânta dreptate », — ar fi un fenomen contra mersului logic al naturii ». (« Politica », *Traian*, an. I, nr. 3, 25 Aprilie 1869).

In numărul următor (Nr. 4, 27 Aprilie 1869), dintr'un portret violent al lui Cogălniceanu, desprindem această frază: « împroprietărirea ţăranilor n'a servit în realitate în mâinile d-sale decât numai ca un mijloc perfid de a ajunge la dictatura cea mai brutală... ».

In numărul 6 (din 4 Mai 1869), scrie, relativ la discursul la Mesaj:

« Dumnealui calcă Constituţiunea, pentru a nu expune starea ţării, întinse în oribile torturi pe noul pat al lui Procust!

« Dumnealui calcă Constituţia, pentru a nu sta mult timp la vorbă nici chiar cu copiii nelegitimi ai voluptăţii libertocide!

Şi ceeace-i mai cu seamă grozav, este de a-l vedea furişând toate acestea tocmai în Discursul Tronului!... »

In afară de articolele politice din *Traian*, publicate în ediţia noastră, în care Cogălniceanu este atacat şi actele sale criticate — se mai întâlnesc nenumărate pagini de analiză veninoasă sau de pamflet împotriva marelui om politic. In *Traian* din 16 August 1869 (nr. 53, p. 210) se publică ordinul lui Cogălniceanu către prefectul de Bolgrad « pentru colonizarea gurilor Dunării cu vagabonzi ». Niciodată Hasdeu nu lasă să-i scape un prilej de a dovedi duplicitatea sau contradicţiile adversarului său. Când Cogălniceanu făcea tratatul de extrădare dintre România şi Austria, anunţat de ziarele ungureşti, şi prin care « românii ardeleni nu se vor mai putea adăposti » în Regat — Hasdeu începe publicarea în *Traian* (nr. 39, 27 Iulie 1869; vezi ediţia noastră, vol. II, p. 193—195) a articolului lui Cogălniceanu din *Epoca* (4 Iulie 1865) intitulat: *Convenţiunea austro-maghiară*. In deosebi îl bucură următoarea afirmaţie a lui Cogălniceanu, care e temeiul întregului articol din *Epoca*: « Este actul cel mai anti-naţional, pe care vreodată

o mână de ministru l-a subscris; este actul care calcă cea mai săntă lege, cea mai frumoasă virtute, titlul cel mai glorios al strămoşilor noştri: *vechea ospitalitate română* ».

« Cazul Fălcoianu » este iarăşi bine speculat împotriva lui Cogălniceanu. In *Traian* din 11 Noembrie 1869 (nr. 80) Hasdeu scrie:

« Pe când d-l Cogălniceanu se laudă că a obţinut dela Măria Sa Domnitorul graţia lui Fălcoianu, nenorocitul îşi dă ultima suflare! [în puşcăria dela Dobrovăţ].

De nu murea, ieşea din închisoare.

De ieşea din închisoare, ne spunea multe de toate.

A murit însă la timp.

Norocul d-lui Cogălniceanu!

Se zice că ministeriul ar fi trimis o anchetă medicală la faţa locului. Guvernul şi-a făcut datoria, deşi ştie foarte bine din medicină legală, că nu toate cauzele pot fi descoperite şi nu toate morţile explicate... »

Hasdeu nu uită că Cogălniceanu a spus deputaţiunii din Mehedinţi, în Mai 1869: « Voi lăsa Muntenia în plata lui Dumnezeu şi mă voi duce să scap sărmana mea provincioară » — acuzându-l de « separatism ».

Elementele personale în această polemică de ani de zile nu sunt deloc rari. Hasdeu foloseşte constatarea lui A. G. Golescu, pe atunci ministru de Finanţe, că: « d. Cogălniceanu [este] dator fiscului o sumă de peste 8000 napoleoni ». Şi adaogă: « ...pe când d-l Cogălniceanu stăpâneşte giaba de un şir de ani moşiile cele mai mândre ale Statului, reţinând înţelepţeşte câştiurile în pungă, fără ca d. A. G. Golescu să se mişte măcar a zice: « ecce homo » (*Traian*, nr. 57, 16 Septembrie 1869, p. 225).

Celebrul « atentat » contra lui Cogălniceanu este cu abilitate comentat în mai multe rânduri de către Hasdeu. Iată un fragment din revista politică din *Traian* Nr. 69, 16 Octombrie 1869:

« Nenorocitul Popovici dela Bacău, năpăstuit de a fi voit să asasineze pe d-l Cogălniceanu şi prins asupra faptului pe când dormea, face o declaraţiune, chiar din temniţă, prin care dă pe faţă cum: Poliţia, îmbătându-l şi promiţându-i marea cu sarea, l-a înduplecat a depune că a fost pus de unii şi de alţii din partidul liberal să ucidă pe d-l Cogălniceanu — ceeace nici e de trebuinţă, căci se ucide d-lui singur pe fiecare zi, prin faptele sale.

Declaraţiunea fu categorică, publicată. Care fu efectul? Acel ce veţi dobândi când aţi arde cu piatra iadului un corp mort... »

Cu toată pasiunea luptei sale politice, Hasdeu nu ignora şi nu subestima meritele de istorie ale lui Cogălniceanu. In toiul polemicilor sale, Hasdeu cita studiile lui Cogălniceanu din *Arhiva Românească* (cf. *Domniţa Elena*, « Traian » nr. 80, p. 321, coloana 2 — citând o inscripţie din biserica din Războieni, în« traducerea d-lui Cogălniceanu », *Arhiva Românească*, t. I, p. 87. Este drept, *Domniţa Elena* este republicarea capitolului VII din romanul istoric *Ursita*, pe care Hasdeu

l-a tipărit în foiletonul ziarului « Buciumul » în anul 1864. Dar şi în 1864, în timpul lui « Aghiuţă », Hasdeu purta lupta contra lui Cogălniceanu).

Când s'a anunţat ediţia a II-a din *Cronicele României* ale lui Cogălniceanu, Hasdeu scrie în *Columna lui Traian* (an IV, nr. 16, 7 Aprilie 1872): « Monumentoasa publicaţiune a d-lui Cogălniceanu, *Cronicele României Dunărene*, s'a pus sub presă. Dacă ni-ar fi permis a da un consiliu unui bărbat de talia d-lui Cogălniceanu, am dori foarte mult ca să se alătureze în text şi în traducere, într'un apendice dela finea publicaţiunii, vreo câteva mici cronice săseşti din Transilvania ».

Totul e nou şi surprinzător în această pagină a lui Hasdeu. Dar, în 1872, omul politic Hasdeu lăsase loc istoricului şi lingvistului. *Columna* devenise o publicaţiune strict ştiinţifică, şi singurele polemici, rari şi acelea, erau polemici istorico-filologice. Astfel nu e de mirare că, în numărul 31, din 15 Septembrie 1872 al *Columnei lui Traian* (an III, p. 269—273) se publică *Prefaţa* lui Cogălniceanu la a doua ediţie din *Cronicele Române*. Şi în chiar această *Prefaţă*, Cogălniceanu scrie despre pătimaşul său adversar politic: « D-l B. P. Hasdeu, ale cărui lucrări, merite şi aptitudine rară pentru istoria ţării, sum eu cel dintâi ale le recunoaşte... »

Când publică *Prefaţa*, Hasdeu o întovărăşeşte cu un articol comentariu, extrem de măgulitor faţă de Cogălniceanu. *Prefaţa* este « nemuritoare », este un « unic cap-d'operă, demn a rămâne ca o bucată clasică în literatura română »; « Cogălniceanu, dinaintea căruia pe tărâmul literaturii naţionale cată să se'nchine cu veneraţiune orice suflare românească, iar tânăra noastră generaţiune mai mult ca oricine ». Explicaţia acestui respect venerabil şi acestei totale admiraţii, o dă chiar Hasdeu, în articolul său (*Columna*, III, nr. 31, 15 Septembrie 1872):

« Chiar în momentele cele mai pasionate ale politicei militante, — şi'n politica militantă este cineva cu atât mai pasionat cu cât e mai sincer, căci credinţele cele tari, fie ele bune sau rele, nu pot a nu fi fanatice — chiar în momentele cele mai pasionate ale politicei militante m'am închinat totdeauna dinaintea decanatului literar al d-lui Cogălniceanu.

O voi face cu atât mai mult astăzi, când cultul exclusiv al ştiinţei m'a smuls din vălmăşeala neterminabilei controverse de a şti cine-i mai rău între cei răi: o ciudată problemă, mai ales când relativa răutate a celor mai mulţi este un simplu efect al atmosferii!

Cogălniceanu în literatura istorică a României şi Alexandri în literatura noastră poporană joacă până la un punct rolul lui Columb în privinţa geografică ».

... « Nu vorbim nici chiar despre Cogălniceanu *întreg*, căci ar trebui un volum, iar nu două-trei rânduri schiţate într'un acces de expansiune, ar trebui mai multe volume pentru a-l putea aprecia ca orator, ca ziarist, ca istoric, ca iniţiator ».

Cogălniceanu scrise următoarea dedicaţie, pe volumul I din a doua ediţie a *Cronicelor*: « D-lui B. Hasdeu, omagiu talentului şi în aducere aminte a anilor de

amiciţie vechie. Kogălniceanu ». Hasdeu publică această dedicaţie, în comentariul-recenzie pe care-l face *Cronicilor*, mărturisind: « Le reproducem aci, le reproducem aceste cuvinte cu o justă mândrie, căci acea *amintire a anilor de amiciţie veche* se referă mai cu seamă la 1859 si la *2 Mai*, cele mai glorioase zile în istoria modernă a Românilor, şi-mi pare bine că o mai pociu repeţi astăzi, după ce am spus-o totdeauna... ».

Astfel se încheie o polemică violentă şi o luptă politică de zece ani....

HASDEU ŞI V. A. URECHE

(cf. p. 180, 197)

In erudita sa culegere de articole, intitulată: *Umorul lui Hasdeu* (Bucureşti, fără dată), d. Barbu Lăzăreanu dedică o suculentă rubrică relaţiilor dintre Hasdeu şi V. A. Urechiă (op. cit. p. 27—38). Cetitorul va găsi în cartea d-lui Barbu Lăzăreanu numeroase fragmente din criticile sau glumele sarcastice cu care Hasdeu a cinstit activitatea polihistorului Urechiă. Câteva momente esenţiale din polemica lui Hasdeu lipsesc totuşi în erudita lucrare a d-lui Barbu Lăzăreanu. Bunăoară, acel ridicul personaj din *Duduca Mamuca*, profesor universitar şi gazetar în acelaşi timp, Vladimir Aleşchin-Uho — nu este decât Vasile Alexandrescu Urechiă. Hasdeu n'a şovăit să păstreze, în numele personajului său, chiar iniţialele lui V. A. Ureche. Acest licenţiat al Universităţii din Madrid devine în nuvela lui Hasdeu « celebrul *licenţiat în litere dela universitatea* de Marocco ». Ureche se'ntorsese de curând dintr'o călătorie de studii, călătorie la care se referă chiar Hasdeu în n-rul 2 al revistei sale *Din Moldova*: « ...d. V. Alexandrescu, revenit acum dintr'o fecundă călătorie prin Italia şi Spania, a binevoit să ne promită concursul d-sale literar ».

Exotismul universităţii la care studiase Ureche, precum şi superficialitatea cunoştinţelor sale — au fost ironizate de Hasdeu în *Duduca Mamuca*: « Universitatea în care ar fi studiat şi gradul lui academic [e vorba de Vladimir Aleşchin-Uho] erau pentru toţi o chestie tot atât de obscură ca patria şi opera lui Omer. Se ştie numai că'n acea misterioasă universitate licenţiaţii în litere sunt scutiţi de a şti greceşte şi latineşte... » Intocmai ca şi Ureche, Vladimir Aleşchin-Uho ajunge profesor universitar şi scrie de toate, pe unde apucă. « După mai multe răzgândiri, el a găsit o cale sigură pentru a ajunge la nemurire, şi ca literat, şi ca patriot. Intr'o foaie periodică a început a apărea un şir de foiletoane şi de scrisori, în cari Vladimir vorbea despre tot ce ştia: adică, vorbea despre nemică. După aceea, el scoase la lumină o câtime nemărginită de cărţi elementare mici,

prescurtate de pe cărţile elementare mari, făcute de alţii. In fine, el a cutezat chiar a deschide un jurnal literar, în care traducea, ca scrieri literare, articolele *Enciclopediei moderne* sau ceva asemenea, presărând ici-colo câte un cuvânt propriu ».

Brusca schimbare de atitudine a lui Hasdeu, în chiar cuprinsul revistei sale *Din Moldova* — dela numărul 2, unde vorbea de « fecunda călătorie arheologică prin Italia şi Spania », la nr. 15, unde atacă pe Ureche în comentariul la « Scrisoarea comitetului de inspecţiune a Şcoalelor din România de dincoace de Milcov » — se datoreşte, fără îndoială, faptului că şi V. A. Ureche a semnat protestul « profesorilor » contra nuvelei *Duduca Mamuca*, ce se tipărea tocmai atunci în *Din Moldova*. Episodul cu Vladimir Aleşchin-Uho este scris, probabil, în urma procesului de presă intentat nuvelei *Duduca Mamuca*, şi este scris tocmai ca o răzbunare împotriva lui Ureche. Deasemenea, Hasdeu, în comentariul la « Scrisoarea comitetului de inspecţiune a Şcoalelor » afirmă că: « Din toate scrierile înşirate în cei doi tomi trecuţi ai foii noastre una singură s'ar putea numi frivolă, în înţelesul bine cunoscut al acestui cuvânt; anume următoarea poezie din nr. 7:

« O guriţă preţuieşte
Cât o vieaţă 'ntreagă
Când fiinţa ce ţi-i dragă,
Ce te nebuneşte,
Cu surâs şi-alintare,
Dulce desmierdare,
Ţi-o dă 'n delirare! »

« Această poezie, bine analizată, este chiar obscenă. Poetul înnebunit, care e gata a-şi jertfi vieaţa (ceea ce eu unul n'aş face) pentru « guriţa, ce se dă în delirare », e d. V. Alexandrescu, preşedintele aceluiaşi comitet ce ni-a trimis Adresa din 18 Aprilie! Preşedintele n'a subscris-o, pe semne din mustrarea cugetului; deşi aceeaşi mustrare nu-l împiedecă a tuna contra « nouăi apucături realiste » în România, în cursul d-sale de literatură în Universitate: *verba volant, scripta manent*. E foarte îndemânatec de-a avea un cuget scris şi un cuget vorbit, precum zeul Ianus din Roma avea două feţe » (« Scrisoarea », etc., *Lumina*, vol. III nr. 15, p. 46—48).

« Tunetele » lui Ureche contra « nouăi apucături realiste » trimise în « cursul d-sale de literatură în Universitate » — amintesc perfect episodul din *Duduca Mămuca*:

« — Despre ce o să vorbiţi în lecţia de mâine, domnule profesor?
« — Voi continua, domnule NN., developementul nerecusabilei argumenta-
« ţiuni contra pernicioasei doptrine a sofiştilor realişti de a însinua în literatură,
« primaminte natura ca principiu de fond şi secundaminte spiritul ca principiu
« de formă ».

Deşi în *Ateneul Român* an. I, nr. 1 (Iaşi 15 Septembrie 1860) p. 3 este remarcat, la « Curier literar », studiul lui Hasdeu *Perit-au Dacii?*, iar în nr. 3, tot la « Curier literar », se menţionează revista lui Hasdeu, *Foiţa de istorie şi literatură* (unde apărea « Perit-au Dacii? ») — şi în ambele dăţi, cu ironie — Hasdeu începe să colaboreze la *Ateneul Român* dela numărul 22 (din 24 Martie 1861) cu articolul său asupra lui Andreas Wolf. Numărul din Mai-Iunie 1861 îşi schimbă chiar formatul, şi « redactor » ajunge singur V. Alessandrescu — dar Hasdeu nu-şi încetează colaborarea, ci, dimpotrivă, şi-o sporeşte. Conflictul propriu zis cu Ureche începe deci după « Adresa Comitetului », în care alături de T. L. Maiorescu, se găsea şi semnătura lui V. Alessandrescu.

Deşi, după cum arată cu prisosinţă textele adunate şi publicate de d. Barbu Lăzăreanu, Hasdeu n'a avut nici o încredere în ştiinţa şi « descoperirile » lui Ureche — totuşi îl citează într'o ciudată notă din *Filozofia portretului lui Ţepeş* »: « D. V. Alessandrescu posedă o gravură spaniolă din 1595, subsemnată « Un gentilhombre de Valaquia »; nasul boierului e aci drept şi seamănă foarte mult cu al lui Ţepeş »...

Hasdeu, în *Mişcarea Literelor în Eşi* (ediţia noastră p. 91) urmăreşte pedepsirea lui Ureche. Şi acest text este scris după « procesul de presă » de pe urma căruia îşi pierde el catedra dela Colegiul Naţional. « E curios a vedea cum bătuta din palme celebritate ştiinţifică a oratorilor noştri ex cathedra se'ntunecă şi dispare niţel-niţel, din dată ce le [1]) vine în cap nenorocita, vreau să zic mântuitoarea idee de a pune mâna pe condeiu. Iată, bunăoară, d-l Alessandrescu, hotărîndu-se a da publicului un specime *tipărit* din cunoştinţele sale literare, în loc de a se mărgini în sfera farselor ca « Balul mortului » sau ca *Bondarul* din « Zimbrul şi Vulturul », traduce în versuri ceva din Juvenal în modul următor:

« Pururea tot asculta-voi? Să nu replic niciodată,
D'a lui Codru reguşitul, Tezaida, asurzit?.. »

In volumul d-lui Barbu Lăzăreanu sunt multe documente încântătoare, privind relaţiile dintre cei doi savanţi şi oameni politici. Adaog câteva fragmente dintr'o cronică, *Nihil sine Urechiă*, publicată în *Columna lui Traian* (an. II, nr. 39, 18 Octombrie 1871):

« Proverbiala patimă a scumpului nostru amic de a revendica paternitatea în toate, până şi'n descoperirea Americei... »

« Dacă iubitul nostru amic este atât de ostil *prescurtărilor*, apoi de ce dară, pentru a fi consecinte, nu-şi publică *pe larg* cursul său dela Facultatea de Litere, în loc de a anunţa mereu în formă de deschiderea prăvăliei, cum că a vorbit de *silexuri* sau de *Tabula Peutingeriană*?

---

[1]) D. Barbu Lăzăreanu, care citează acest pasaj în *Umorul lui Hasdeu* (p. 29), transcrie greşit: « dindată ce-ţi vine în cap... »

« Bune sunt silexurile pentru cine le înţelege; bună este *Tabula Peutingeriană* pentru cine o pricepe; dar e nu mai puţin adevărat, că despre silexuri ca şi despre *Tabula Peutingeriană*, când cineva le cunoaşte numai de vreo două-trei zile, se pot vorbi multe verzi şi uscate! » Altădată *(Columna*, nr. 62, p. 252*)* citează la « Varietăţi » un fragment din *Democraţia* unde V. A. Ureche anunţă descoperirea, la Dresda, a unui drapel românesc pe care scrie: « Vitejia dreaptă să biruiască » — inscripţie plină de cea mai democrătică morală, comentează Ureche.

Ultimul cuvânt — şi cel mai înţelegător — pe care Hasdeu l-a spus despre Ureche şi activitatea sa prodigioasă, l-a rostit, imediat după moartea lui, la începutul conferinţei *Papa dela Neva*. Cel mai înţelegător, pentrucă « misiunea istorică » a lui Ureche n'a fost ştiinţa exactă — ci exaltarea romantică a românismului din toate provinciile. Ureche a fost un animator şi a încercat, cu puţinul lui talent, să creeze chiar « mituri » — urmând, în această privinţă, pe Bălcescu şi Heliade Rădulescu, şi fiind asemănător, ca structură spirituală, lui Hasdeu. Fireşte, lipsit de geniul lui Hasdeu, romantismul istoric al lui Ureche pare vulgar şi superficial — întocmai ca şi al lui Tocilescu, de altfel.

HASDEU ŞI DOMNITORUL CAROL

(p. 223, etc.)

Articolele lui Hasdeu din fruntea ziarului *Traian* i-au creat faima de « antidinastic »; într'o aşa de mare măsură, încât Hasdeu se simte dator să se apere (*Traian*, I, nr. 70, 18 Octomvrie 1869; ediţia noastră, p. 223 şi urm.), amintind că în statutele ziarului se află, între altele, şi următorul articol: « Vom susţine regimul constituţional cu Dinastia actuală, urmărind sincera lui aplicare la noi, şi vom combate din toate punctele orice tendinţe spre guvernul personal ». Adevărul este că în articolele din *Traian*, şi mai târziu în *Columna lui Traian* (anul I), Hasdeu scrie în termeni violenţi împotriva « influenţei nemţeşti » şi a « politicei personale », pe care i se pare că o promovează Domnitorul.

Cu toate acestea, în cei dintâi ani ai activităţii sale politice şi ziaristice, Hasdeu nu fusese atât de ostil Domnitorului Carol. Deşi în nr. 4 din *Aghiuţă* (p. 25) rezumă astfel scopul acestei reviste satirice: « In politică: susţinerea Tronului naţional şi combaterea elementelor contrare, fie ele ziaristice, cameraliste sau chiar ministeriale » — declarându-se pentru Vodă Cuza — în articolul *Patriotism şi neîncredere* (*Românul*, 12 Septemvrie 1868; ediţia noastră, p. 173), scrie: « astăzi Carol I este conştiinţa cea pură a naţiunii române ». Hasdeu părăsise ideea « Tronului naţional » în urma turburărilor dela Iaşi, din Aprilie 1866. Scrisoarea pe care o publică în *Românul* (6 Aprilie 1866, p. 159) este edificatoare:

« *Domnule Redactore,*

« Am fost contra principiului Domnului străin de rasă *nelatină.* De aceea am subscris la plebiscit în registrul contra alegerii principelui Carol I. Astăzi însă, văzând tristele scene de reacţiune petrecute la Iaşi şi prin cari se pune în pericol până şi marea idee de Unire, ca unul ce am fost şi voi fi întotdeauna pentru Unire, mă grăbesc a-mi retrage votul, declarând că, *în interesul salvării Unirii,* sunt pentru alegerea lui Carol I.

« Primiţi, etc. ».

Despre « tristele scene de reacţiune » se dau amănunte în numărul din 11—12 Aprilie al *Românului,* publicându-se articolul « Ce s'a întâmplat în Iaşi? », după ziarul ieşan *Vocea Naţională* (articol datat 4 Aprilie). S'au auzit strigăte de: « Revoluţie! Vin Ruşii! Jos Unirea, jos locotenenţa! ». Streini şi evrei, cu bani ruseşti, aţâţau populaţia. Seara a fost atacată miliţia. Doi soldaţi au fost împuşcaţi. Atunci s'au tras salve de arme în aer, apoi în mulţime; au căzut vreo cinci « cetăţeni ». In casele Roznovanu au fost arestaţi Nicolae Roznovanu, Ceaur Aslan şi alţii. Incidentele au costat destul de mult: 2 soldaţi ucişi, 14 răniţi; din mulţime 15 morţi şi nenumăraţi răniţi. Pe Nicolae Roznovanu nu-l va uita Hasdeu. In *Perseveranţa* din 25 Mai 1867 (articolul *Unirea;* ediţia noastră, p. 161 şi urm.) îl persiflează cu mult venin. Nimic nu i se părea mai grav lui Hasdeu decât sguduirea sfintei idei a Unirii. La Iaşi, se fereşte în toate chipurile să nu pară « separatist ». La Bucureşti, atacă întotdeauna cu asprime pe cei care pomenesc de « Moldoveni şi Munteni ». Domnitorul Carol i se pare, aşa dar, singura salvare a Unirii, singurul prin care boierii pot fi reduşi în România « la rolul postum al vampirilor, ce-şi caută câte-o victimă numai în obscuritatea nopţii » (*Patriotism şi neîncredere,* 1868; ediţia noastră, p. 173; ideea revine şi în *Odă la ciocoi,* scrisă câteva luni în urmă).

Traian apare totuşi ca un organ al naţionalismului integral, propunându-şi să lupte contra « streinismelor » de tot felul şi să apere « Constituţia ». Discutând (în *Traian,* nr. 5, p. 17), primul număr al ziarului *Opiniunea Constituţională,* precizează punctul său de vedere personal:

« Constituţiunea şi dinastia, două instituţiuni!

« Cum? O foaie, ce-şi dă numele titular de *Constituţională,* să nu ştie ea măcar atâta, că dinastia nu există la noi decât numai în virtutea Constituţiunii, ca o simplă parte dintr'o totalitate foarte complexă, ca un resort subordonat din mecanismul *unei singure instituţiuni fundamentale?*

« Desfiinţaţi Constituţiunea şi dinastia dispare dela sine, fiind la noi exclusiv constituţională, iar nu un ce stătător *da se,* cum zice italianul, în felul dinastiilor din Rusia, sau din Turcia, să ne ferească Dumnezeu! »

Nu « Domnul Strein » i se pare lui Hasdeu un pericol pentru ţară, ci « influenţa nemţească ». In *Traian,* nr. 17 (p. 66) se felicită de succesul ziarului; căci maiorul

Dabija este reintegrat, iar căprarul neamţ dat afară. Incepe să se precizeze ţinta atacurilor lui Hasdeu, germanizarea:

« ...Imensul pericol de a germaniza o naţiune, ale cărei simpatii, fie popor, fie oştire, n'au fost şi nu vor fi niciodată pentru « cavalerii teutonici », inamici de moarte ai latinităţii, etc. »

In 30 Iulie 1869 (*Traian*, nr. 40, p. 157; nr. 41, p. 161, etc.), începe să-şi încheie revista politică cu următoarele cuvinte, tipărite cu litere groase: « Să trăiască Domnul Român Carol I! Jos influenţa nemţească! ». In deosebi îl turbură gesturile « anti-latine » ale Domnitorului. Cu prilejul călătoriei Domnitorului Carol în Crimeia, scrie (*Traian*, nr. 43, 5 August 1869, p. 169):

« In revista trecută noi am analizat deja nefericita ideie a călătoriei la Crimeia, pe care ministeriul actual crezuse de cuviinţă a o inspira Capului Statului.

« Am demonstrat că Constituţiunea Română refuză Principelui « puterea » de a lăsa ţara după bunul plac al consilierilor Tronului şi fără voia naţiunii.

« Am arătat că acest drept e foarte mărginit chiar la vecinii noştri Serbi, deşi pactul lor fundamental este cu mult mai monarhic decât al nostru.

« Am adus aminte că însuşi Vodă-Cuza, până şi sub regimele Statutului, nu părăsea România fără o instalare prealabilă a unei regenţe; căci miniştrii, fiind responsabili, nu pot înlocui nici într'un caz pe un principe neviolabil.

« Am dovedit, în fine, că ceea ce ne putem aştepta de acum înainte, este ca DD. Cogălniceanu şi Dimitrie Ghica să mai insufle Tronului de a se muta pentru totdeauna la Berlin, dirigându-ne apoi din palatul regelui Frideric-Wilhelm, supt frumosul cuvânt, că nici o lege nu-i opreşte!!

« Am mai lăsat însă în rezervă un punt foarte important, foarte caracteristic, foarte semnificativ.

« Măria Sa a plecat din Bucureşti tocmai cu douăzeci şi patru oare înainte de serbarea zilei onomastice a Impăratului Francezilor.

« Oare să fi fost atât de greu de a mai amâna cu vreo câteva minute?

« Majestatea Sa Impăratul dela Nord nu putea să aştepte o singură zi în favoarea Majestăţii Sale Impăratului din Occidinte?

« Cabinetul fiind singur responsabil, Latinitatea insultată va avea tot dreptul să-i zică: ai cauzat plecarea Capului Statului Român la 2 August, într'adins pentru ca a doua zi să nu poată lua parte la o manifestare în onoarea lui Napoleon III!

« Să fi fost ziua regelui prusian sau poate chiar a d-lui Andrassy — n'o făceai aceasta! ».

Indată după această călătorie, atitudinea lui Hasdeu faţă de Domnitor devine mai ostilă. « M. S. Domnitorul s'a întors în Bucureşti, nu se ştie pentru cât timp », scrie în *Traian* din 14 August 1869 (nr. 46, p. 181). « M. S. Domnitorul a plecat la Furceni, de unde peste opt zile se va întoarce în Bucureşti, nu se ştie pe cât timp » (*Traian*, 19 August, nr. 57, p. 185). « M. S. Domnitorul pleacă în străinătate,

nu se ştie pe cât timp » (*Traian*, 26 August, nr. 50, p. 198). In revista politică din acelaşi număr, alt atac împotriva « influenţei germane »:

« Aşa să fie! strigăm şi noi, urând tuturor fiilor Daciei a imita măreţul exemplu al fraţilor noştri de peste Carpaţi, care lucrează pentru România, gemând sub un Domn Neamţ, pe când noi lucrăm pentru Nemţi, deşi Providenţa ni-a dat un Domn Român! »

Dar Hasdeu nu pierde niciun prilej de a-şi dovedi « dinasticismul » său şi a arăta că cea dintâiu datorie a unui om politic care crede în « principiul dinastic » este vigilenţa şi critica aspră a guvernelor care compromit « sinceritatea şi durata principiului dinastic în România ».

La 20 Septemvrie scrie în revista politică (*Traian*, nr. 50, p. 229—230):

« Cu cât doreşte cineva mai cu sinceritate consolidarea şi durata principiului dinastic în România, cu atât mai mult se vede împins a stigmatiza, a biciui, a sfâşia asemeni apucături ale guvernului actual, menite a deschide într'un mod dureros, o dată pentru totdeauna, într'o clipă fără apel, ochii ameţitei naţiuni, arătându-i că dela 1866 şi până astăzi numai Sasul este om în ţara lui Traian»!

« Astfel, cu tot devotamentul nostru pentru « dinastia actuală » am fost cei dintâiu, din punctul de vedere al «regimului constituţional», de a mustra pe domnii miniştri pentru plecarea Domnitorului...

« Totuşi, semnalând faptul cu toată rigoarea unui perfect constituţionalism, noi nu putem a nu protesta cu energie, pe de altă parte, în faţa unor comentarii răuvoitoare şi chiar necuviincioase, de care este plină de o bucată de timp ziaristica occidentală asupra modului primirii Domnului Românilor în diferitele capitale ale Europei. »

Căsătoria Domnitorului este privită de Hasdeu ca încă o dovadă de « germanizare »; el ar fi preferat o familie regală latină, prin care, înrudindu-se de aproape, Domnitorul să descopere destinele istorice ale României.

« Tot ce ne-a putut spune « Almanacul de Gotha », sacrificând acestei rubrici de abia o jumătate de pagină, este o « de aproape rudire » a principilor de Wied cu comiţii de Solms-Laubach, mai toţi membrii ambelor case fiind ofiţeri, mai cu seamă locotenenţi, în armata prusiană, precum a fost însuşi Măria Sa Domnitorul înainte de a deveni « Alesul Românilor ».

« Ne putem dară ferici cu tot dreptul că legăturile noastre cu Prusia vor ajunge a fi şi mai intime: bucurându-ne totdeodată, din punctul de vedere democratic, că Domnul Românilor, deşi nu i-ar fi fost imposibil a se alia cu orişicare din dinastiile regale sau imperiale, mai ales în Francia sau în Italia, totuşi a preferit o familie aproape de tot necunoscută în Europa » (*Traian*, nr. 66, p. 266).

Articolele politice ale lui Hasdeu, dovedind o tot mai accentuată atitudine « anti-germană » şi fiind considerate chiar de către unii din membrii comitetului ziarului *Traian* ca antidinastice — Hasdeu îşi înaintează demisia, pe care o publică în numărul (69) din 14 Octomvrie 1869:

« Onor. Comitet al ziarului *Traian*.

« *Domnilor!*

« Fiindcă unii din membrii comitetului cred că ultimele mele reviste ar fi contra art. 3 din Statute, care sună în următorul mod:

« Vom susţine regimele constituţional cu *Dinastia actuală*, urmărind sincera lui aplicare la noi ».

« De aceea sunt silit a mă retrage dela direcţiunea politică a ziarului, pe care binevoirăţi a mi-o încredinţa la fundarea acestui organ de publicitate.

« Rugându-vă dară a-mi primi demisiunea, mă grăbesc a adăoga totdeodată că ţin prea mult la legăturile noastre de colegialitate pentru a nu înceta nici de acum înainte a da ziarului tot concursul posibil din parte-mi, atât ca unul din membrii comitetului, precum şi pe tărâmul curat ştiinţific sau literar.

« Primiţi, Domnilor mei şi Colegi, încredinţarea celei mai sincere consideraţiuni ».

« Demisia » a fost mai mult cu numele, căci Hasdeu continuă să scrie articolele de fond ale ziarului şi atitudinea sa « anti-dinastică » se accentuiază. Când, în discursul Tronului din Noemvrie 1869, Domnitorul a spus, având pentru prima oară la dreapta Lui pe Doamna, « ca *amândoi împreună* să putem atinge scopul comun » — Hasdeu aminteşte (*Traian*, nr. 82, 18 Noemvrie) că, după Constituţie, există un singur Cap al Statului şi continuă cu o sumă de observaţii virulente. In numărul următor al lui *Traian* (83), se începe publicarea foiletonului lui G. Missail: « Bătaia dela Marienburg, sau cum ştiau Românii să bată pe Nemţi, la 1422 ». Intr'un alt articol, semnat V. (*Traian*, nr. 88, p. 354; 4 Decemvrie 1869), Domnitorul este aspru atacat pentru atitudinea Sa antidemocratică, pentru « plebiscitul » probabil contra libertăţii presei, pentru nedreptăţile din armată, înjosirea justiţiei şi furturile din averea ţării. In primul rând sunt vinovaţi sfetnicii Domnitorului, care îi ascund realitatea şi îl depărtează de « popor ». Dar şi Domnitorul trebue să se hotărască să-şi cunoască ţara, oamenii:

« E timpul să ştie Suveranul nostru unde voiesc să-l ducă acei ce-l înconjoară; suntem datori a opri mâinile sacrilege ale nedemnilor săi miniştri cari tind să-l atragă pe cărările acelea în cari se înstrăinează Domnul de inima poporului... »

Anunţând, prin Decemvrie 1869, apariţia ediţiei II din *Ion Vodă cel Cumplit*, Hasdeu nu uită să-i confere un caracter accentuat de actualitate. (De altfel, scrierea însăşi abundă în reflecţii orientate spre prezent).

« Această scriere probează mai cu seamă: *ceea ce poate în România un Domn cu o inimă adevărat românească, şi abisul în care poate fi împinsă naţiunea printr'un partid cosmopolit.* »

Domnitorul era atacat numai întru cât promova « cosmopolitismul », primejdie împotriva căreia Hasdeu a luptat necontenit în toată vieaţa lui politică. Amestecul Domnitorului în treburile ţării, simpatiile Sale pentru « streini », nelinişteau adânc inima de înfocat patriot a lui Hasdeu:

« Să nu ni să mai zică, că toţi Românii formează un singur partid *dinastic*.

« Dinastia nu are niciun partid în ţară, de vreme ce toate o susţin deopotrivă.

« Albi, roşii, verzi, toţi sunt dinastici în aceiaşi măsură, fără însă a fi un singur partid » (*Traian*, anul II, nr. 4, 10 Ianuarie 1870).

« Ziarele guvernamentale strigă pe toate tonurile că a combate această hidoasă sistemă este a fi contra dinastiei.

« Dar interesele Tronului pot oare diferi vreodată de ale Naţiunii?

« O ţară există fără dinastie, pe când o dinastie nu există fără ţară: supunerea dinastiei la ţară este o consecinţă logică...

« ...Adus a domni peste un popor liber, Carol I nu-şi va găsi amici în cireada slugăriei!

« Chemat de către Latinii dela Dunăre, românismul este singura forţă a Măriei Sale... » (*Traian*, II, nr. 7, 20 Ianuarie 1870).

Când Domnitorul numise pe Ghica « Principe » şi scrisese « baronului » Mihail Cogălniceanu şi « comitelui » Basiliu Boierescu — Hasdeu vede în zare « restabilirea aristocraţiei feudale » şi cere unirea « forţelor democratice » (*Traian*, II, nr. 12, 5 Februarie 1870):

« Astăzi, mai mult ca orişicând, fiind ameninţate chiar dela înălţimea Tronului prin restabilirea unei aristocraţii feudale, opinca şi bluza trebue să se deştepte odată şi să se grupeze cu tărie. »

Şi, pentru a-şi dovedi încă odată sinceritatea cu care sprijină regimul, câteva zile în urmă scrie (*Traian*, II, nr. 14, 10 Februarie 1870):

« Sinceri în toate, suntem dinastici cu aceiaşi sinceritate.

« Nu credem nici în originea divină a Principilor, nici în vecinicia Coroanelor, nici în sublimitatea a tot ce se numeşte Majestate sau Alteţă, adeseori numai prin antiteză...

« Ţinem însă cu tărie la stabilitatea regimului actual.

« Ţara e sătulă de sguduiri.

« Fiecare nouă sdruncinare ne-a împins îndărăt. »

Singura salvare este ca Domnitorul să fie şi să vrea să fie român. Căci schimbarea regimului ar duce ţara de râpă (*Traian*, II, nr. 15, 12 Februarie 1870). Când se bate moneda cea nouă, Hasdeu observă că nu s'a pus marca ţării şi s'a pus chipul Domnitorului. Dar Domnul nu e tot una cu Ţara. « Moneda trebue să fie a Naţiunii, nu a Domnitorului »... Carol I e « Domn al *Românilor*, nu al *României* » (*Columna lui Traian*, I, nr. 1,).

« Dinastia îşi închipueşte cu naivitate de a avea la discreţiunea-i mulţi amici în ţară.

« Dacă ar şti româneşte, i-ar fi lesne a se convinge, pentru onoarea naţiunii române, că până şi partizanii cei mai înflăcăraţi ai Tronului nu pot suferi pe Nemţi ». (*Columna lui Traian*, I, nr. 6, 19 Martie 1870).

Deosebirile dintre politica « latină » şi cea « germană » sunt cu abilitate puse în lumină de Hasdeu. Sunt împrejurări:

« ...care arată într'un mod palpabil cât de puţin se aseamănă crierii din Tuilcrii cu măduva din Reşedinţa Princiară a României » (*Columna*, I, nr. 7, 23 Martie).

Hasdeu propune următoarea inscripţiei Ploeştilor (*Columna*, I, nr. 8, 26 Martie 1870):

Urbea Ploeşti
care a ştiut a fi
Română şi Democrată
sub
Carol I
Hohenzollern-Sigmaringen.

Dar în acelaşi număr al *Columnei*, aminteşte:

« ...deşi noi-unii, desgustaţi de consecinţele sguduirilor trecute, susţinem cu tărie dinastia actuală, cerându-i numai să meargă nestrămutat pe o cale românească ».

Câteva zile în urmă, amintirea lui Cuza-Vodă începe să se manifeste în articolele *Columnei:*

« România se întoarce cu încetul la aspectul său din 1865.

« Cine mai lipseşte încă!

« Va reveni şi acela!... » (30 Martie 1870).

In sfârşit, în numărul din 6 Aprilie 1870 (*Columna*, I, nr. 11), Hasdeu publică cel mai violent articol al său împotriva Domnitorului Carol:

« ...Dormitor.

« ...O ficţiune.

« El nu vede, nu aude, nu simte, nu înţelege nimic.

« Fără să aibă vreun răsunet în ţară, somnul îi arată sub o aparenţă amicală o potaie de bufoni, gata a-l părăsi cei dintâi, din dată ce va trece timpul glumei!

« ...şi leneşul nostru visează nemărginitul devotament al naţiunii!

« Aşa dară, mai repeţim încă o dată, adevărul este că un *Dormitor* conduce astăzi, printre stânci şi furtune, sdruncinata barcă a României ».

S'ar părea că după acest pamflet, Hasdeu începe să fie mai puţin aspru în critica sa, El continuă însă să atace necontenit pe cei care sfătuiesc rău Tronul:

« Tronul fiind pus sub egida constituţională a neviolabilităţii, aci iarăşi noi ne grăbim a atribui răul nu Domnitorului, ci frizaţilor coconaşi dela putere, deprinşi a considera biata opincă din superbul punct de vedere al seniorilor feudali » (Buletin interior, *Columna*, 2 Noemvrie 1870).

De fapt, ceea ce contribuia să întreţină ostilitatea sa împotriva Domnitorului, nu era numai « primejdia nemţească şi ovreiască» şi «cosmopolitismul » — ci şi puţina cinste de care s'a bucurat Hasdeu, în cei dintâi ani de domnie ai lui Carol I, la Palat. In *Răzvan şi Vidra*, răzbate chiar această suferinţă a sa — a « omului de valoare », « predestinat », menit să facă fapte mari şi care e lăsat în întunerec de către « ţară », aducându-se la lumină numai mediocrităţile şi lepădăturile societăţii. Furia lui Hasdeu împotriva « boierilor » trebuia explicată şi prin proasta lui situaţie socială şi culturală între 1860—1870, el « genial » şi « os de Domn ». Când Regele Carol I premiază *Istoria Critică*, Hasdeu părăsise de câţiva ani lupta politică, dedicându-se exclusiv ştiinţei. Aşa dar nu ne poate surprinde felul în care *Columna lui Traian* (an. V, nr. 3, Martie 1874) anunţă moartea micei Principese Maria:

« aflăm cu cea mai vie durere nenorocirea ce vine a isbi Familia Domnitoare, şi pe care o vor împărtăşi toţi Românii...

« Depunem o lacrimă pe mormântul acestui inocinte şi drăgălaş mugur, născut pe pământul României, etc.... »

Cu cât trece timpul, cu atât Hasdeu înţelege că se temuse degeaba şi că Regele Carol I, departe de a fi încurajat « nemţismul » şi « cosmopolitismul », a devenit un foarte bun român. La 12/23 Iunie 1883, când vorbeşte la Iaşi la desvelirea monumentului lui Ştefan cel Mare, în prezenţa Regelui Carol I, afirmă că prin opera Regelui Carol I a început să se completeze opera marelui Ştefan. Grandioasa lucrare *Etymologicum Magnum* este închinată Regelui Carol I, şi are drept motto un cuvânt de al Său. In articolul *Carliştii* (*Apărarea Naţională* 23 Martie 1902, ediţia noastră, p. 300 şi urm.) îşi explică singur greşala — şi se mărturiseşte un înfocat şi sincer « Carlist ».

ANTISEMITISMUL LUI HASDEU

In numeroase reviste politice din *Traian* (d. p. 7 Mai 1869, 23 Mai, 13 Iulie, 30 Iulie, 4 Septemvrie, 28 Octomvrie, etc.), Hasdeu atacă problema evreiască. Dar antisemitismul său se manifestă încă dela primele scrieri. Chiar Hasdeu are grija să ne-o amintească. In articolul *O voce năbuşită* din *Românul* (27 Ianuarie 1868, p. 82), scrie:

« Puţini Români, chiar din sânul fracţiunii libere şi independente, pot pretinde de a se fi luptat mai mult decât noi contra invasiunii fiilor lui Israil. Sunt deja cinci sau şease ani de când religiunea noastră politică este de a combate cu energie lăţirea şi fraudulenţa judaismului, lovindu-l prin ziare, prin broşure, prin lecture publice şi prin petiţiunea presintată la Constituantă de către comercianţii bucureşteni, şi al căreia autor ne mândrim de a fi noi ».

In scrisoarea către A. Papiu Ilarian (*Columna lui Traian*, II, nr. 14 (76), 5 Aprilie 1871) încearcă să-şi facă singur « istoria antisemitismului său »:

« In 1880, cu mult înainte de *Buciumul* şi de Fracţiune, eu atrăsei cel dintâi atenţiunea Românilor asupra consecinţelor economice ale invasiunii israelite, cerând energica stăvilire a răului (*Foiţa de istorie şi literatură*, Iaşi 1860, p. 124—155).

« In 1862 am recomandat ţării a aplica expeditiva teorie a lui Napoleon cel Mare în privinţa Evreilor din Alsaţia (*Lumina*, Iaşi 1860, t. I, p. 25—26).

« In 1865 ţinui la Bucureşti trei conferinţe publice în Sala Ateneului contra leprei judaice.

« In 1866, autor al petiţiunii Capitalei cătră Constituantă, am concurs mai mult ca oricine a scăpa naţiunea de faimosul articol 6, prin care toată Evreimea devenea cu toptanul cetăţeni Români ».

Cu doi ani înainte, în *Traian* din 16 Mai 1869 (an. I, nr. 11, p. 42), răspunzând lui Armand Levy, amintise de altfel aceiaşi « istorie »:

« D. Armand Levy ne numeşte « unul din semnătarii faimosului proiect ebreofag al celor 31 ».

« Acuzaţiunea e justă, dar nu este completă.

« Tot noi am scris petiţiunea, pe baza căreia Constituanta din 1866 a exclus pe Jidani din banchetul drepturilor politice în România.

« Ai fost dară prea generos, d-le Armand Levy, atribuindu-ne numai o singură crimă în loc de două.

« Nici aceasta nu este tot.

« In 1865 noi am ţinut la Bucureşti lungi conferinţe publice despre pericolele judaismului pe malurile Dunării.

« In 1862 noi am publicat la Iaşi un document însoţit de întinse comentarii, asupra comerciului fraudulos al Jidanilor.

« Vor mai fi fost şi altele, pe cari nu ni le mai aducem aminte ».

Hasdeu a acuzat întotdeauna pe Cogălniceanu de « filosemitism ». In articolul din *Traian*, nr. 16 (p. 62), constată « legătura intimă » a lui Cogălniceanu cu « foile israelite din Bucureşti ».

Apoi urmează, atacând ziarul *Steaua Orientului*:

« Steaua Orientului », după ce se plânge că o comisiune parlamentară de anchetă ar înainta prea puţin cestiunea israelită, încheie apoi aşa: « emanciparea ţăranilor în România n'ar fi reuşit pe atare cale ».

« Prin urmare, vagabonzii din Palestina trebuesc emancipaţi la noi astăzi, din virgulă în virgulă, precum a fost emancipată ieri opinca română.

« In 1864 regimul personal s'a putut stabili, în favoarea legii rurale, prin însăşi naţiunea amăgită în buna-i credinţă; în 1869 el este pe drum de a se restaura, sub pretextul cestiunii israelite, prin consimţământul diplomatic din afară, cumpărat cu banii Jidanilor!

« Lovitura de Stat bate la uşă, şi vechiul portar, deprins a sări când sună clopoţelul, aşteaptă cu nerăbdare momentul de a deschide!!! » (Ultimul paragraf este tipărit cu litere groase).

In *Columna* din 31 Ianuarie 1871 (an. II, nr. 5) reproduce un fragment dintr'un articol din *Românul*, 26 Octomvrie 1866, în legătură cu zădărnicita coaliţie a liberalilor « pe axa democratică şi naţională »:

« De ce oare, domnilor, toţi liberalii fără deosebire să nu se unească, să nu facă o coaliţiune contra boierismului, precum unii din ei făcuse, şi au reuşit, o coaliţiune cu boierii lui Cuza?

« Mărturisesc că până acum era o piedecă, o piedecă foarte serioasă, căci Roşii susţineau pe Evrei.

« Astăzi însă, ziarul *Românul* a dechiarat verde şi lămurit că este contra Evreilor ».

Citând acest fragment în articolul său din *Columna*, Hasdeu aminteşte că s'a despărţit apoi de Roşii îndată ce aceştia s'au « reîntors la *coconi* şi la *giupâni* ».

Antisemitismul lui Hasdeu n'a fost niciodată mai violent ca « anti-boierismul » său. In desenele din *Aghiuţă* şi *Satyrul*, « opinca română » era întotdeauna obidită de « boieri » şi de « jupâni ». Democratismul şi naţionalismul înflăcărat, antisemitismul feroce — au fiinţat dela început împreună, cu o egală vehemenţă, în concepţia politică a lui Hasdeu. Cu atât mai aspru critică pe Roşii (*Columna*, II, nr. 2, 25 Ianuarie 1871: *A patra scrisoare deschisă către d-l Niculaie Ionescu*) când aceştia introduc « descentralizarea », prin care Evreii moldoveni vor coborî în Muntenia, « mai puţin bântuită de Sinagogă », şi unde stăpânesc liberalii. « Va începe în urmă a se plânge Munteanul, precum se plâng astăzi Moldovenii, dar prea târziu! »

In broşurile sale antisemite, în *Istoria Toleranţii*, în articolele politice — Hasdeu a atacat întotdeauna pe Evrei. Cu toate acestea, singurul său suplinitor la catedra dela Bucureşti a fost Lazăr Şăineanu. Iar printre Evreii români şi streini, Hasdeu avea destui prieteni. O spune chiar el în articolul: *Ce fel de antisemiţi sunt Românii?*, articol apărut sub forma unei scrisori deschise către I. G. Bibicescu, în *Cronica* nr. 111, din 3 Noemvrie 1902, apoi în *Apărarea Naţională* nr. 106 din 10 Noemvrie, şi republicat în întregime în volumaşul *O nevastă romăncă*, p. 34—44. Pentru importanţa amănuntelor autobiografice, şi pentrucă precizează limitele antisemitismului său — citām un lung pasaj din acest articol (*O nevastă romăncă*, p. 36—39):

« Se ştie câte am făcut eu şi chiar câte am suferit pentru D. Lazăr Şăineanu. O spune el însuşi, măcar în parte, în broşura sa: *O carieră filologică*, Bucureşti 1901, pag. 1, 4, 8, 12, 15, 16, 19, 26—27, 32, 46, 56. Ceea ce însă nu se ştie de loc, sunt relaţiunile mele cu D. Dr. M. Gaster, astăzi marele rabin la Londra şi înverşunatul adversar al Românilor. Il cunoscui în 1879, când era încă tânăr, foarte inteligent şi laborios, plin de foc sacru pentru ştiinţă, înflăcărat pentru studiul filologiei române, şi-i propusei atunci eu însumi de a stărui ca să capete imediat

naturalizarea. Conserv un teanc de scrisori dela D. Gaster, după cum conserv — sub titlu colectiv de « Juvenes dum sumus » — o arhivă epistolară dela tinerii mei amici sau elevi de altădată: Gr. Tocilescu, Bianu, Şăineanu, I. Bogdan, I. Bărbulescu, N. Iorga, etc. Dintre scrisorile D-lui Gaster voi utiliza aci două deocamdată, ambele din Breslau, vestita pepinieră a rabinilor. La 10 Februarie 1880 D. Gaster îmi scrie: « In fine, mi s'a urît de a mai sta ca o amfibie: român şi ne-« român totdeodată, şi m'am adresat azi către d-nu Rosetti alăturând o cerere « către Cameră pentru indigenat. Totdeodată mă adresez către D-voastră făcând « acu întrebuinţare de binevoitorul vostru scrviciu, cu care aţi promis a mă spi-« jini şi a stărui pe la locurile competinte ca să nu mi se facă obstacole neaştep-« tate. Aşi vrea ca să fiu deja discutat şi votat încă în cursul acestei sesiuni, de « aceea vă rog a exercita toată influenţa ce posedaţi ca treburile mele să meargă « cât se poate de grabă. Nu ştiu dacă n'ar fi oportun ca să mă adresez şi către Dim. « Sturdza. Ce credeţi D-voastră? Adevărat să mărturisesc, nu m'aşi bucura cu o « aşa slabă majoritate cum a fost la alţii. Cel puţin atât cred că am meritat dela « ţara de care m'am ocupat cu atâta iubire şi patriotism! »... In scrisoarea dela « 15 Martie acelaşi an, D. Gaster zice: « Vin acum din parte-mi a vă mai mulţumi « pentru stăruinţa cu care lucraţi la naturalizarea mea. Sper dar că peste puţin « se va decide... ». Dacă ilustrul rabin n'a reuşit, să ni-o lămurească însuşi; de sigur însă n'a fost vina mea, şi nu a mea vină a fost expulzarea D-lui Gaster, care la 1880 se ocupase de România « cu atâta iubire şi patriotism! ».

« Acelaş fel de anti-semit am fost eu totdeauna în privinţa Evreilor din afară. Pe străinii cei eminenţi în genere, i-am admirat, îi admir şi-i voi admira, regretând că nu sunt ai noştri. Cu răposatul profesor Benfey dela Göttingen, Evreu, eram în cele mai bune raporturi personale şi epistolare. In Paris, eu şi familia mea, eram foarte bine cu familia D-lui Michel Bréal, Evreu, care m'a şi introdus în Societatea linguistică de acolo. Sunt în relaţiunile cele mai amicale cu ilustrul Ascoli dela Milan, una din gloriile Italiei. Un Ascoli, Evreu, îmi e tot aşa de drag ca şi amicul meu Angelo de Gubernatis, catolic. Tot aşa fel de anti-semiţi, întocmai ca mine, sunt toţi Românii. Eu nu sunt mai bun, şi nu vreau să fiu mai rău. Să mi se arate un singur Român care să cârtească contra D-lui David Emanuel, profesor la Universitatea din Bucureşti şi totuşi Evreu nebotezat. Toţi Românii îl iubesc şi-l stimează. Eu unul, dacă ar fi să formez un cabinet, n'aş fi departe de a-i propune un portofoliu. Dar massa Evreilor, mulţimea cea îngrozitoare a habotnicilor, o! să mă ferească Dumnezeu Şi cui oare să fie ei simpatici? Nici chiar D-lui Bernard Lazare, care făcuse mai deunăzi un marş triumfal printre hahamii dela Bahlui până la Dâmboviţă, făcând acuma prin presa occidentală atâta tărăboi contra închipuitelor persecuţiuni ale elementului evreiesc în România... ».

Intr'adevăr, prietenia lui Hasdeu cu filologii europeni Evrei a fost strânsă. *Columna* din Ianuarie 1882, publică la « Cronica » (p. 64) următoarea informaţie:

« In şedinţa dela 4 Februarie stil nou, după propunerea d-lor Michel Bréal şi Abel Bergaigne, *Societatea de Linguistică* din Paris a ales în unanimitate de membru pe d-l B. P. Hasdeu ».

De altfel, bunica sa Valeria, soţia lui Tadeu Hasdeu, era evreică — şi Hasdeu îşi arată marea dragoste pentru această « sfântă » într'un paragraf din *Sic Cogito* (ed. Biblioteca pentru toţi, p. 352 şi urm.). Afirmând, într'o scriere antisemită din tinereţe, că evreicile nu sunt primejdioase pentrucă « rămân femei » şi « nu studiază Talmudul » — Hasdeu se gândea, fără îndoială la bunica sa Valeria. Intr'o mapă cu manuscrise din Biblioteca Academiei Române, se găsesc texte din şedinţele spiritiste ţinute în Octomvrie—Noemvrie 1902, în care Hasdeu e sfătuit de Lilica să devină mai puţin violent în antisemitismul său, arătând cum e văzut evreul de « dincolo ». Amănunte asupra acestor şedinţe se găsesc în broşura *O nevastă romāncă*.

HASDEU — ŞI TITU MAIORESCU, IACOB NEGRUZZI, « CONVORBIRI LITERARE »

« Rămăşagurile » lui Hasdeu împotriva *Convorbirilor Literare* sunt bine cunoscute. Gh. Panu în ale sale *Amintiri dela « Junimea »* (vol. I, p. 360—361, vol. II, p. 314—327), Iacob Negruzzi, în *Amintiri din « Junimea »* (p. 255—258), d. Barbu Lăzăreanu, în *Umorul lui Hasdeu* (p. 95—108) — au popularizat aceste două celebre « rămăşaguri », asupra cărora nu mai revenim aici. Să amintim numai că aceste farse ale lui Hasdeu au provocat într'adevăr panică în redacţia *Convorbirilor* (cf. Torouţiu şi Cardaş, *Studii şi documente literare*, vol. I, Bucureşti 1931, p. 269—271, etc.).

Cu Titu Maiorescu, era fatal să nu se înţeleagă Hasdeu; nici prin temperament, nici prin cultură, nici — mai ales — prin capacităţile lor creatoare, ei nu puteau comunica. Dar în afară de această deosebire structurală, multe întâmplări au venit să accentueze depărtarea şi neînţelegea dintre aceşti doi oameni mari ai secolului XIX românesc. Succesul politic şi cultural al lui Maiorescu rănea, fără îndoială, imensul orgoliu neîndestulat al lui Hasdeu. Chiar la sfârşitul *Mişcării literelor în Eşi*, Hasdeu ironizează pe Maiorescu; cel dintâiu răspuns la « petiţia » semnată de Comitetul Şcoalelor. Venind la Bucureşti şi începând publicarea lui *Aghiuţă*, Hasdeu nu-şi uită norocosul adversar. In numărul 3, la rubrica « Toate vrutele », p. 23, vorbeşte despre Maiorescu şi şcolile primare. Altă glumă, în nr. 8, tot la rubrica « Toate vrutele » (p. 61—63). Când are coloanele lui *Traian* la dispoziţie, Maiorescu este în repeţite rânduri atacat, ironizat (cf. articolul reprodus în ediţia noastră, p. 295 şi urm.)

La Pesta, unde întâlneşte pe Iosif Vulcan, care îi cere un articol pentru *Familia* — Hasdeu scrie *O conversare* (apărut în *Familia*, 1871, p. 356—357), şi nu uită să lovească încă o dată în Maiorescu. Simeon Bărnuţiu se plânge faţă de doi români ajunşi în raiu, Badea Ion şi Badea Crăciun, că n'a lăsat şi el un fiu pe pământ, să-i ducă mai departe opera şi numele, aşa cum au lăsat I. Maiorescu şi C. Negruzzi. Atunci se aud glasurile acestor doi dispăruţi, blestemându-şi copiii că au trecut de partea streinilor şi-şi leapădă neamul...

Până la moarte, Hasdeu a crezut că Maiorescu a fost un «cosmopolit», un bărbat cu desăvârşire influenţat de gândirea şi «pesimismul» german (cf. articolul *Carliştii*, ediţia noastră, p. 300 şi urm.). Când s'au organizat serbările dela Putna, Hasdeu scrie în *Columna lui Traian* (an. II, nr. 32, 30 August 1871) că această idee, lansată cu doi ani în urmă de *Junimea română*, a fost trădată prin intervenţia ui Maiorescu.

«La 15 August nu a fost o sărbătoare naţională în memoria lui Ştefan cel Mare, ci o crudă parodie, ţesută şi pusă în scenă de către şcoala cosmopolită din Iaşi sub perfida conducere a d-lui Maiorescu.»

Cu câteva numere mai înainte (*Columna*, II, nr. 26, 25 Iunie 1871) reprodusese sub titlul: *Poesia Maiorescu* «Noaptea» lui Eminescu, din *Convorbiri Literare* dela 15 Iunie...

Apariţia *Istoriei Critice*, care a fost atât de atacată din lagărul *Convorbirilor* şi, mai ales, atacată cu incompetenţă trufaşă de către Gh. Panu — convinge totuşi pe Maiorescu de serioasa valoare istorică a lui Hasdeu. Căci, la sfârşitul articolului său *Cum se scrie la noi istoria* (*Columna*, an. IV, nr. 13, Noemvrie 1873, p. 235), G. Tocilescu citează un fragment din scrisoarea pe care Maiorescu a adresat-o lui Hasdeu în 23 Mai 1872:

«Noi am început a ne ocupa cu toţii la *Junimea* sub conducerea cărţii d-tale de multele întrebări ce le deşteaptă şi în parte le şi resolvă».

Cât de mult stima Maiorescu erudiţia şi puterea de muncă a lui Hasdeu se vede din aproape toate scrierile sale critice unde îl menţionează. Totuşi, ca şi ceilalţi membri ai *Junimei*, şi Maiorescu pare a fi văzut în Hasdeu mai mult un cap enciclopedic şi desordonat, un spirit viu dar instabil, muşcător şi fantastic — decât un adevărat savant şi un mare creator. Tot el, pe când era Ministru de Instrucţiune Publică, suspendă cursul lui Hasdeu — şi următoarea notiţă, publicată în *Columna lui Traian*, an. VII, Iunie 1876, p. 288, dovedeşte că Hasdeu n'a uitat această lovitură.

«Printr'o adresă către d. B. P. Hasdeu din 31 Mai 1876, actualul ministru al Instrucţiunii Publice, demnul reprezentant al Olteniei Georgiu Chiţu, restabileşte pe lângă Facultatea de Litere din Bucureşti cursul de filologie comparativă, închis într'un moment de iritaţiune de către ex-ministrul Maiorescu...».

Şi cu toate acestea, când, prin 1903, Hasdeu e rugat de Delavrancea să voteze pe Titu Maiorescu în locul de senator al Universităţii—Hasdeu o face (vezi scrisorile din 7 şi 14 Ianuarie 1903, publicate în *Tribuna Basarabiei*, 27 Aprilie 1936).

Cât despre *Convorbiri Literare* şi Iacob Negruzzi, nenumărate sunt înţepăturile şi criticile lui Hasdeu. In *Columna* din 26 Octomvrie 1870 (nr. 53), la rubrica « Diverse » se publică o savuroasă cronică intitulată *Negruziade:*

« Avem dinaintea noastră *Convorbirile Literare* dela 1 Octombre.

« Pe malul mării » al lui Iacob Negruzi merge înainte: litoralul marin nu se mai isprăveşte.

De astădată, lăsând la o parte versurile cu al-de *fond misterios* şi *lună tu,* — dumnealui vorbeşte numai în proză.

Bună-oară:

« Invenţiunea fatală a tipografiei a adus o nenorocire omenirii. Odinioară, când ea nu era cunoscută, numai aceia scriau care aveau, etc. ».

Cine este *ea,* care *nu era cunoscută?*

Invenţiunea?

Tipografia?

Nenorocirea?

Omenirea?

O taină nestrămutată!

Un alt exemplu:

« Eu am destulă treabă de a căuta să cunosc o mică parte din comorile tim- « pului antic şi nu-mi rămâne vreme de a risca vremea cu cele moderne... ».

« *Nu-mi rămâne vreme de a risca vremea*!!!

Ar trebui *să-i rămână vreme de a risca vremea* să înveţe cel puţin limba română.

Mai eacă:

« Cu privirile, cu mii de nimicuri ne mărturiseam amorul până când veni momentul ca să ni-l spunem: la cea întâi simţire un moment mult mai puţin grav, decât mai târziu, căci atunci nu este legat de dânsul nicio consecvenţă hotărâtă, ci aceasta se impune cu vremea dela sine, pe când mai pe urmă dela acel moment mărturisitorul face să atârne efectele cele mai serioase... ».

Un premiu pentru cine va înţelege această galimatie!...

Rival al d-lui Prodănescu în versuri, d. Iacob Negruzi n'are niciun rival în proză.

Ba da: este culegătorul d-sale dela tipografie.

Indentificându-se cu stilistica ziarului, sărmanul băiat a crezut de cuviinţă a concurge din parte-i la armonia întregului prin următoarea eroare de imprimerie:

« O lungă convorbire se încinse în care ea desveli atâta spirit şi atâtea cuno« ştinţe, încât *creştea tot mai mult administraţiunea mea* ».

« *Tel maître, tel valet !* ».

Indată ce i se pare că revista ieşană renunţă la « noua direcţie » cosmopolită şi pesimistă — Hasdeu uită vechile certuri şi întinde mâna de frăţie.

In *Columna* din 17 Aprilie 1872 (an III, nr. 16, p. 127), la « Buletin », scrie:

« Articolul d-lui A. Xenopol despre ultima operă economică a d-lui Ion Ghica şi mai ales un studiu al d-lui Alecsandri despre răposatul Costache Negruzzi, ambele publicate zilele trecute în *Convorbiri Literare*, ne fac a recunoaşte cu fericire noul avânt francamente *românesc* al revistei trans-milcovene, şi a-i întinde pe viitor o mână de frăţie pe această fecundă cale ».

Intr'adevăr, începând cu nr. 17, se reproduce în *Columna* « Introducerea la Scrierile lui Costache Negruzzi » de V. Alecsandri.

Doi ani mai târziu însă, în Martie 1874 (an. V, nr. 3), publică un violent articol al lui Abraham Albuzzi împotriva *Convorbirilor*, întitulat *Noua Direcţie.* Este atacat, mai cu seamă, Gh. Panu...

In acelaşi an, publicând *Originile păstoriei la Români. Elemente dacice* (*Columna*, V, nr. 5, 1874, p. 97), se războieşte chiar în fruntea acestui studiu cu *Junimea :*

« O şcoală ultra-romanică, încuibată în institutul numit « Societatea Academică » şi având de organ aşa zisul *Dicţionariu Glossariu*, ne face mai Latini decât Latinii; o altă şcoală, ultra-barbară, răsărită pe malurile Bahluiului sub numele de « Societatea Junimea » şi reprezentată prin *Convorbiri literare*, ne arată lumii mai barbari decât barbarii; şi dacă vine cineva cu sânge rece a recunoaşte în naţionalitatea română elemente latine şi elemente barbare totodată, *academicii* din Bucureşti şi *junii* din Iaşi se asvârlă asupră-şi cu acelaşi avânt de înverşunare.

« Când unii văd: $2 + 2 = 3$, şi alţii: $2 + 2 = 5$ e foarte criminal acela ce îndrăzneşte a le spune tuturor că: $2 + 2 = 4$!... ».

Ceea ce supăra mai ales pe Hasdeu la « junimişti » era « cosmopolitismul » lor. De aceea, el cel dintâiu, atrage atenţia asupra influenţei masonice exercitate în cultura şi politica românească prin Societatea « Junimea ».

In *Columna* din 11 Iunie 1870 (I, nr. 26, p. 4), la rubrica « Diverse » publică următoarea notă:

« Francmasonii posedă două mari sucursale în România: una în Bucureşti şi cealaltă în Iaşi.

« Cea dintâiu se numeşte: « Clubul Tinerimea ».

« Cea a doua: « Societatea Junimea ».

« In cea dintâiu sunt doi membri Evrei.

« In a doua sunt doi membri Români.

« Misiunea celei dintâiu este de a vorbi nimicuri.

« Misiunea celei de a doua este de a scri minciuni.

« Acestea sunt punturile de divergință între ambele.

« Trăsurele de asemănare, sunt mai puțin numeroase.

« Ele se reduc toate la unul singur.

« Nici « Tinerimea » din București, nici « Junimea » din Iași nu este românească.

« Onoare...

« Cui?

« Națiunii române! »

CU CE BANI A CĂLĂTORIT HASDEU IN 1871

« Scurta mea călătorie în străinătate, ca tot ce am avut fericirea sau nefericirea de a face vreodată, oferise unor limbi și unor foițe o nouă binevenită ocasiune de a mai asvârli în publicitate o groasă țesătură de calomnie.

Două bănueli au fost mai cu seamă ingenioase.

« Oare cu ce bani călătorește Hasdeu? — întreba clătinând din cap perfida maliție.

In adevăr, sărăcia nu mi-ar fi permis a întreprinde un singur pas afară din București, dar — aici este cheia enigmei — s'a găsit un amic, carele mi-a procurat bilete de vapor gratis pentru plecare și întoarcere, și s'au mai găsit iarăși amici în Pesta și'n Bielgrad, cărora le păruse bine de a-mi putea acorda cea mai cordială ospitalitate în tot cursul petrecerii mele pe acolo.

Iată în ce mod am fost pus în stare de a călători așa zicând cu punga goală.

A doua acusațiune nu este mai puțin originală.

Hasdeu s'a dus la Viena pentru a întâlni pe Vodă-Cuza.

Nu știu dacă fostul Domnitor se va fi aflând în Capitala Austriei, dar ceea ce știu, este că eu unul n'am fost la Viena de astă dată.

Pesta și Bielgrad sunt unicele punturi unde mă oprisem în intervalul modestei mele escursiuni, care se prelungise peste tot vreo șease săptămâni și a cărei exclusivă țintă au fost bibliotecile, muzeele și arhivele Serbiei și ale Ungariei ». (*La Pesta și la Bielgrad*, « Columna lui Traian », an. II, nr. 31, 23 August 1871).

I. C. MASSIM DESPRE «ISTORIA CRITICĂ»

Dintre toate criticile şi atacurile de care a avut parte Hasdeu îndată după publicarea *Istoriei Critice*, fără îndoială că cea mai ridiculă a fost broşura scrisă de I. C. Massim, şi intitulată *Una mostra de istoria critica*. In articolul *Ştiinţa şi d. I. C. Massim* (*Columna lui Traian*, an. V, nr. 4, p. 95—96), Hasdeu citează fragmente din această înspăimântătoare mostră de limbă românească şi răspunde acuzaţiilor de nepatriotism care i se aduc. Reproducem şi noi câteva fragmente, cu ortografia lui Massim:

«...A susţine că Românii fuseseră păstori mai 'nainte de a deveni plugari, aceasta se chiamă pentru d. Massim că: «d. Hasdeu, de si se pretende Românu, «ba inco scriptoriu allu istoriei Româniloru, de si rumuneratu de Români spre a «le scrie aceasta istoria, de si presiedente allu societatei Romanismu, deserta ro-«manismulu şi trece pre facia in castrele inimiciloru numelui românu». (*Una mostra*, p. 4; *Columna*, p. 95).

La pag. 96, ultima coloană, Hasdeu reproduce autobiografia lui Massim:

«Mai antaniu scii si senguru forte bene, co sunt membru acellei societate, care, «dupo parerea D-talle, e unu comicu institutu, ero, dupo parerea si d'in grati'a «nationei române, e una seriosa institutione ce are serios'a sarcina de a apperá «si resbuná numele acestei natione de opprobiele ce aru tentá se i adduca fii in-«grati ca D-ta...

...«Déro ce se vede co nu scii, e co nu su Macedoromanu, cumu, — déco nu «me insella memori'a —, me faci D-ta prin un'a d'in minunile de cari esti capace, «— nu su Macedoromanu, ci curatu Dacoromanu, nascutu d'in parenti Daco-«romani în satulu Massinenii Moldovei, in judeciulu Covurluiu, pre rip'a derepta «a Siretului, d'in familia, ai carei cei mai multi membri au fostu sacerdoti si agri-«cultori în acellu-asi tempu; tata meu, inco fiendu eu pruncu ce sugeamu la pep-«tulu mammei, fu ordinatu preutu la satulu Tempu, in judeciulu Braillei, apoi «stramutatu in acea-asi calitate la satulu Gropeni din acelle-asi judeciu, unde «d'in cea mai fragida teneretia peno la adunce betranetie servi cu demnitate si «devotamentu altariului şi aratrului in acellu-asi tempu: fia-i usiora terrin'a ter-«rinei fecundata cu sudorea cea mai pretiosa! De acea-a si eu insumi, peno la «etate de copillandru, am menatu boi romanesci, injugati cu jugu romanescu la «aratru romanescu, cu stremurare romanesca; am seceratu cu secere romanesca «grane romanesci, semenate d'in sementia romanesca, crescute si copte in tér-«rina romanesca; am treieratu in aria romanesca cu cai romanesci, si am ventu-«ratu ordiu, grânu, secare si meliu romanescu cu venturatori romanesci, etc.».

«Menându boi romanesci, înjugati cu jugu romanescu, la aratru romanescu, cu stremurare romanescu», d. Massim căpătase o antică educaţiune patriarhală, ale cărei urme se mai recunosc până astăzi în modul d-sale de a face polemică».

«PLAGIATUL» LUI HASDEU

In ziarul *Timpul* din 23 Decemvrie (3 Ianuarie) 1893, an. XV, nr. 283 — se publică următoarea scrisoare a lui Hasdeu, sub titlul de *Purecii dela «Adevărul»*.

«D. P. B. Hasdeu, distinsul nostru academician, ne trimite următoarea spirituală scrisorică, pe care cu plăcere ne grăbim a o publica în coloanele Timpului:

Domnului director al ziarului Timpul

Domnule director,

«Ziarul — Adevărul — al căruia nume îmi aduce tot-d'a-una aminte proverbul latin: «in vino veritas», în numărul său de Luni anunța că «în numărul viitor», adică în acela de Marți, va publica «un plagiat de mare senzație, al cărui autor e d. B. P. Hasdeu». In numărul de Marți neapărând nimic, mă cred dator a cere prin organul presei ca acel «plagiat de mare senzație» să se publice cât mai curând; și, drept îndemn, mă grăbesc a oferi descoperitorului plagiatelor mele o răsplată egală cu premiul pe care-l ceruse și nu l-a obținut d. Gherea dela Academia Română. Dacă plagiatele mele de ori-ce fel de «senzație» s'ar strânge toate la un loc și s'ar putea preface în carne, ele de sigur n'ar sătura un purece, iar prin urmare nici pe artiștii dela Adevărul, despre cari, — pureci și artiști — a se vedea în Revista Nouă din urmă articolul întitulat: «Zacherlina».

«Primiți, d-le director, etc.».

21 Dec. 1893. B. P. HASDEU

IULIA, SOȚIA LUI HASDEU

In conferința ținută la Academie, despre *O nevastă romăncă*, apărută și în volum (București, 1903) — Hasdeu vorbește cu multă sinceritate și cu o sobră admirație despre soția sa Iulia. Pentru un bărbat care s'a arătat întotdeauna sgârcit în mărturisiri autobiografice, conferința aceasta prezintă o excepțională importanță morală. Reproducem câteva fragmente, indicând numărul paginii respective din volumașul *O nevastă romăncă:*

«Un aur ales dela Abrud a fost pentru mine nevasta mea, sufletul nevestei mele. Am cunoscut-o la 1863. Ne-am cununat în București la 10 Iunie 1865 în bisericuța lui Sf. Ilie din Gorgani... (p. 12).

«Primul an al căsătoriei noastre ne-a fost unul din anii cei mai sărăcăcioși ai vieții mele. Când ne-am dus la cununie, Iulia mea nu avea nimic, iar eu aveam în pungă doi poli din care am plătit și popei. Dar cât am fost de fericiți, cât de plini de credință în ajutorul de Sus! Atunci am publicat eu poezia: *La Iulia...* (La p. 13—15, se reproduce această poezie, care este, după cum se știe, dedicația la ed. III din *Răzvan și Vidra).*

« Până la căsătoria mea în 1865, eu am scris câteva articole de ziare, vro câteva broşure şi o colecţie de documente, iată tot.

« Eram o noapte despre zori de zi, nu încă dimineaţă; eram o mică parte din *eu* al meu, o parte obosită şi desgustată. De atunci încoace, prin nevastă-mea, deodată eu m'am simţit întreg şi luminos. Chiar în anul cununiei eu am publicat cele trei conferinţe, cari făcuseră o mare impresiune: *Talmudul ca profesiuneá de credinţă a poporului israelit;* apoi *Trei Ovrei: jupânul Shylok al lui Shakespeare, domnul Gobseck al lui Balzac, jupânul Moise al lui Alexandri;* în fine, *Industria naţională, industria străină şi industrie ovreească faţă cu principiul concurenţei.* In acelaşi an a ieşit volumul meu: *Ion-Vodă cel Cumplit.* In acelaşi an iarăşi, locuind într'o jumătate de căsuţă din Popa-Rusu, am scris cele două piese teatrale: *Domniţa Roxandra,* apărută în ziarul « Familia » din Pesta, reprodusă apoi în « Revista-Nouă » sub titlul *Femeea,* şi poema dramatică: *Răzvan şi Vidra.* Ambele piese reprezentau fiecare câte un deosebit mare caracter femeesc, şi ambele au fost închinate nevestei mele... (p. 15).

« In adevăr, eu puteam lucra atunci, puteam căci Iulia mea nu numai mă mângâia la muncă, dar îmi făcea nesimţite nevoile: ea singură târguind în piaţă, ea singură fierbând bucate, ea singură croind şi dregând rufele şi hainele, ea singură potrivind să nu lipsească banul: ba încă, din acel ban ea izbutea să pună ceva la o parte, ca să ajute pe alţi mai săraci, — ea o femee evangelică, un chip de Marta, niciodată vanitate, nicăeri lux şi petreceri!... (p. 18).

« De atunci încoace, în curs de optsprezece ani, nevasta mea, providenţa familiei, s'a făcut treptat doică, dădacă, pedagogă, colegă de studiu, şi'n fine « gardemalade » pururea neadormită, pururea admirabilă prin energie şi abnegaţiune. In curs de optsprezece ani, Lilica n'a făcut un pas fără mumă-sa: în ţară şi în străinătate, acasă şi'n călătorie, la Sf. Sava în Bucureşti şi la Sorbona la Paris, pretutindeni, pretutindeni nedespărţite. Apoi dispărând Lilica, rămaşi noi fără dânsa pe pământ, amândoi mai trăiam numai unul pentru altul şi unul prin altul, unul în altul iubind pe Lilica. In 1898, când ne-a cercetat la Câmpina vechiul meu amic Angelo de Gubernatis, în descrierea călătoriei sale el zice: « M-me Hasdeu est bien « abattue elle aussi; son regard cherche encore sa Julie; sa grande beauté a été « flétrie par une immense douleur; mais elle porte avec noblesse son lourd far« deau »[1]... (p. 19).

« Cât timp erau pe pământ amândouă: Iulia nevastă-mea şi Iulia fiica noastră, eu serbam totdeauna pe ale mele *2 Iulie* în ziua de 2 Iulie. La 19 Iunie 1902 — tocmai 2 Iulie stil nou — a răposat şi a 2-a Iulie a mea. Ei bine, şi de acuma înainte eu voi serba nestrămutat aceiaşi zi de 2 Iulie, o voi serba liniştit şi mulţumit, căci pentru mine, da, pentru mine ele n'au murit »... (p. 20).

---

[1] La Roumanie et les Roumains, p. 100.

BIBLIOTECA LUI HASDEU

Hasdeu se gândise ca, după moartea sa, biblioteca împreună cu manuscrisele rare pe care le avea, să treacă în stăpânirea Academiei Române. Lucrurile nu s'au întâmplat, însă, astfel. Biblioteca a rămas în grija executorilor testamentari. Când germanii au intrat, în 1916, în Câmpina, o parte din bibliotecă a fost expediată — ni se spune, prin grija fiului lui Mite Kremnitz, care se afla în armata germană — la Arhivele Statului, unde se găseşte şi astăzi, necercetată. Sunt 16—17 lăzi mari, cu cărţi, reviste şi manuscrise de ale lui Hasdeu şi ale Iuliei. Din câte am putut vedea noi, deschizând câteva lăzi, cărţile în adevăr rare, manuscrisele vechi şi hârtiile preţioase, nu se găsesc în această parte a bibliotecii lui Hasdeu. Probabil numai d-l Iuliu Dragomirescu ştie de urma acestora.

In lăzile dela Arhivele Statului am descoperit totuşi câteva piese importante pentru luminarea activităţii lui Hasdeu.

Intre altele, caietele de cursuri ale studenţilor, dela 1892—1900 (cf. *Curriculum Vitae*). Hasdeu îşi citea lecţiile, şi citea atât de rar, atât de limpede, încât cursul putea fi notat întocmai şi cu uşurinţă de către studenţi. Ne-am putut convinge de aceasta comparând mai multe caiete ale unui aceluiaş curs, aşa cum fusese redactat de mai mulţi studenţi. Textul este aproape întotdeauna identic. Pentru întregirea activităţii ştiinţifice a lui Hasdeu, aceste manuscrise sunt extrem de preţioase. Ele pot fi considerate ca o sinteză a rezultatelor la care se oprise Hasdeu în preajma retragerii sale definitive dela catedra de filologie comparată.

Al doilea grup important de piese documentare pe care le-am cercetat la Arhivele Statului, sunt «procesele-verbale» ale şedinţelor spiritiste dela Câmpina. Este o întreagă arhivă spiritistă aici, compusă din mai multe mii de coli *in folio*, coli pe care mâna tremurândă a mediului nu aşternea, e drept, decât câteva cuvinte. Scrisul e mare, neglijent, cu creionul; scrisul obişnuit al şedinţelor spiritiste, unde comunicările se fac direct prin creionul mediului. Din comunicările pe care le-am putut cerceta, public câteva fragmente.

Şedinţa dela 8 Noembrie 1892:

«Cum vezi dragă Haşdeu aici cu toţi nu-mi dau pace, ci lor le place mult cum eu mă supăr că nu-mi dau locul dintâiu cum mi s'ar cuveni dacă şi ei şi eu am fi acolo şi nu aici.

Vezi cum s'au schimbat drepturile pe care le câştigasem acolo şi pe care le-am pierdut aici, deşi aceasta nu mă supără întru nimic ci mă fac eu aşa că sunt supărată pentru că eu îi înveselesc pe toţi aici şi fac haz de mine. Eu dragă Haşdeu am să-ţi spun ceva, însă te rog să rămână aceasta între noi, şi să nu se ştie decât numai atunci când după tine vor veni alţii să răscolească vrafurile de comunicări ce ai încă de primit. Cel mai de căpetenie dintre toate este că Speranţia are de gând să scoată la iveală o mulţime de nerozii pentru a se ridica pe sine şi a bârfi în contra credinţelor ce le-a avut odinioară, deci tu dragă Haşdeu s'o ştii mai dinainte şi ca om cu judecată sănătoasă să le preţuieşti astfel după însuşi isvorîrea lor.

Din parte-mi este o datorie a nu te lăsa în prada neliniştii ci să cauţi a înlătura pe acel ce a căutat folosinţa.

Nu mai este omul care a fost şi care mult a pierdut. El în încarnarea a doua a fost Efialtes acela care a dat foc templului din Milet şi a dat foc pentru a rămâne nemuritor prin aceasta şi acum va da foc conştiinţii lui pentru a rămâne nemuritor negând adevărul şi scoţând la vorbe fără minte.

Iată dragă Haşdeu ce aveam a-ţi spune...

Ai vorba să-i spui la Vasile că încurând se va scăpa de viţica care va fi dată ca zestre unei fete iubită de noi toţi...

— aici — va veni timpul când voi spune cine-i şi unde este.

Ştii pe d-l Alesandru are dorinţa a veni şi el la o şedinţă; eu îi văd soţia lui aici, o bună fată care s'a stins prea repede răpindu-i liniştea. El are să vie şi tu poţi să-i dai voie căci vine cu credinţă şi seninătate de cuget, însă atunci va fi ca medium numai Arbure. Nu se poate fratele să vadă pre frate, de voie, şi el este cam slab de înger. Eu te sărut... adică te întrebi cine-i? Nu mediul ci tu şi tată socru cari te... şi deaceia în casă este lumină, căci este cel mai luminos de aici şi mâna lui este deasupra capului tău. Cum şi cât este de frumos aici unde suntem! Iată dragă Haşdeu ce avem a-ţi spune; ţi-aş scrie eu mult, însă trebuie să fiu fluidă cu d-l Alesandru care nu este prea voinic. Insă are să se vindece atunci când va scăpa de grija şi cum că va scăpa.

Deci termin şi ca întotdeauna te sărută a ta

Iulia».

Altă comunicare, dela 11 Iunie 1904, este plină de întreruperi. Sunt şi câteva cuvinte ilizibile. Pe prima pagină, scris de mâna lui Haşdeu: Eu — Şerbulescu — Dragomirescu.

« Mon cher et très aimè frère, c'est par l'intermédiaire de moi que notre rêve admirable descend à présent mais c'est un peu difficile, car notre médium accumule trop de fluide; il se... desordonement

ça...

L'Admirable se propose depuis longtemps faire cette série des communications.

. . . .

à 11 heures pour te faire en...

. . . .

mes compliments au paje d'un

(Intrebarea scrisă de mâna lui Hasdeu:)

Babuşca mea sublimă,

Comunicaţiunea de 'ntâiu n'o înţeleg: dela cine? şi ce scrie?

Mon cher et très aimé papaliga c'est à moi de continuer la séance... et vous montrez la vérité et la juste appréhension des choses pour une autre séance car à présent je ne veux pas faire ce que je dois faire dans une série des corespondances

dont les chapitres toi tu les auras demain à 11 heures, car c'est alors qu'elles te seront indiquées.

Une petite récapitulation serait peut-être nécessaire. Notre cher incarné — à présent — non par son per-ésprit mais par la voix fluidique a le don de pouvoir prêter à une petite distance de son fluide pour servir dans un moment donné à ma réceptivité qui lui sera... dans l'avenir.

C'est donc pour moi de commencer la série sur les *voies* fluidiques que je me propose à faire concernant l'éducation de notre cher Nicolas.

Demain à 11 heures toi tu auras une correspondançe et alors aussi la *manière* comment je les ferai.

Je termine car c'est tout à fait difficile pour le médium de continuer. Je dois te dire que moi et nous tous — nous sommes très contents de toi.

Mes complinients au page de la Reine Elvire.

Tout à toi,

Lili ».

In lăzile dela Arhivele Statului se găsesc şi o serie de caiete de cursuri ale Iuliei, unele chiar dela începutul studiilor sale, din copilărie. Hasdeu a păstrat absolut tot ce trecuse prin mâinile Iuliei. Un caiet vechi e acoperit cu declinări greceşti, cu traduceri de propoziţii foarte simple din româneşte în latineşte. Sunt şi câteva desene, unele din ele admirabile. Se remarcă motivul « regina şi regele *zmeilor* », amândoi excesiv de obezi, goi. Către sfârşitul caietului, schiţă aproape excelentă: un grup de femei. Iulia probabil că nu împlinise pe atunci opt ani...

Se găsesc deasemenea caietele Iuliei din timpul studiilor sale la Paris. Unul, cu teme: « Devoir de Littérature », e însoţit de corecturile şi remarcile profesorului. Intr'alt carnet, socotelile de casă ale d-nei Hasdeu: cheltuielile zilnice la Paris sunt trecute până la centimă. Inţelegem ce viaţă modestă au dus cele două femei la Paris, şi cu câtă dreptate cerea Iulia bani dela părintele său. « Ah! maintenant, la grosse affaire, l'argent! Je te vois levant les yeux au ciel et t'écriant, comme l'Harpagon de Molière: Que diable! toujours de l'argent! Ils n'ont que ce mot à la bouche: de l'argent!... Hélas! oui; ce maudit argent on ne peut rien sans lui. Eh bien, il nous en faut de l'argent, petit père; nous en avons un réel besoin. Songe donc, dans huit jours c'est Noël!! Le Noél français, bien entendu; car pour le notre, nous n'y pensons pas. Donc, à Noël, il faut des étrennes; il me faut une robe, je n'en ai pas; pour tout cela il faut de l'argent. J'en suis furieuse: mais *il en faut*. Que de *il faut* mon Dieu! que de *il faut*! Nous te supplions donc, en fin finale, de nous envoyer de l'argent au plus vite, et de nous écrire plus vite encore, si faire se peut. Au revoir. Pour le coup, en voilà assez. J'ai à travailler, à travailler; c'est inouï! ». (Fragment dintr'o scrisoare datată 18 Decembrie 1884, publicată în *Tribuna Basarabiei*, 30 Martie 1936).

Hasdeu a păstrat şi cărţile Iuliei. Pe un exemplar al Iliadei (text grec, ed. Hachette, 1882), următoarea însemnare: « J'ai pour les livres grecs un merveilleux

respect. Et surtout pour celui qui m'enseigne à les comprendre. Oh! la belle chose que le grec! Heureux celui qui l'apprend! Mais trois fois heureux celui qui ne l'apprend pas! ». Pe dosul coperţii: « Monsieur, avec du grec on ne peut gâter rien ». Mai jos, câteva versuri:

« Junon aux yeux de taureau!
« Ah! que c'est beau, que c'est beau!
« Il m' adresse des paroles rapides...
« On parle vite dans Homère ».

* * *

Este ciudat că Hasdeu citea încă revistele şi jurnalele humoristice franţuzeşti, chiar după moartea Iuliei. Intr'o ladă dela Arhivele Statului am găsit următoarele reviste: *Polichinelle* (1901), *Le Rire* (1897), *Le Monde comique, La caricature* (1901), etc. Apoi, *Revue Bleue* (1898), *Le Petit Journal* (1902), etc. Foarte multe reviste spiritiste şi ocultiste: *La Lumière* (1898—1901, etc.), *Revue des Études Psychiques* (1901, 1902, 1903, 1904), *Das Uebersimliche Welt* (1901), *L'Echo de l'au delà et d'ici bas* (1900), *La Revue Spirite* (1884, etc.; fără însemnări marginale. In *La Nouvelle Revue* (1891) studiul «Le Spiritisme» al lui I. E. Alaux e subliniat); *L'Initiation, Revue philosophique indépendante des Hautes Études* (1890), *Annali dello spiritismo* (1889), etc., *Bulletin de l'Institut Psychologique International* (An. I, 1901), *La Haute Science* (traducerea *Le Livre de Jamblique* e însemnată cu creionul; au rămas semne puse cu frânturi dintr'o scrisoare).

Hasdeu nu mai urmărea, dela o vreme, activitatea linguistică şi folkloristică din streinătate. Revista *La Tradition* (Revue Internationale de Folklore), pe anii 1888, 1893, 1900, etc., este în majoritate cu foile netăiate. Importanta revistă americană *Publications of the Modern Language Association of America*, pe anii 1899 şi urmare, are aproape în întregime foile netăiate, deşi cuprinde studii care ar fi pasionat pe Hasdeu din 1880—1888; bunăoară « Contribuţiile la istoria legendei Sfântului Gheorghe şi transformarea sa în roman de aventuri », voluminosul şi celebrul studiu al lui John E. Matzke (1901 şi urm.), *Revue des Traditions Populaires* din anul 1888 — anul morţii Iuliei — a rămas şi ea cu foile netăiate. Cine parcurge revistele de folklor şi linguistică din biblioteca lui Hasdeu, dinainte de 1888, şi vede migala adnotărilor pe marginile studiilor şi însemnările dese de creion, îşi dă seama de cataclismul toamnei 1888. O formidabilă activitate a încetat brusc. Nelimitata pasiune pentru folklor, linguistică, etnografie şi antropologie — a îngheţat. Şantierul magnific al lui Hasdeu începe să se părăginească. Toate publicaţiile sale ştiinţifice care mai urmează, sunt roadele târzii ale muncii înfierbântate dinainte de moartea Iuliei.

CONTRIBUŢII LA BIBLIOGRAFIA SCRIERILOR LUI HASDEU

In paginile care urmează publicăm o încercare de bibliografie raţională a scrierilor lui B. P. Hasdeu. Bibliografiile existente până în prezent sunt incomplete şi superficiale, indicându-se numai volumele lui Hasdeu, publicaţiile pe care le-a redactat şi periodicile unde a colaborat. Chiar aceste indicaţii sunt uneori prea vagi — şi nu odată am fost nevoiţi să parcurgem mii de pagini din colecţiile ziarelor, fără să întâlnim niciun articol de al lui Hasdeu.

Nu ne facem iluzii asupra încercării bibliografice care urmează; ne dăm seama că ea nu este completă, şi e încă departe de perfecţiunea pe care o visam la începutul studiilor noastre asupra lui Hasdeu. Dar, aşa cum este ea, o simplă contribuţie la bibliografia scrierilor complete — socotim că poate aduce servicii cercetătorilor literari, economisindu-le timpul şi scutindu-le o trudă inutilă; trudă pe care noi n'am putut-o economisi.

Simpla indicare a publicaţiilor pe care le-a redactat Hasdeu, nu ne poate da o imagine precisă a vastităţii operei sale. De aceea am notat fiecare scriere în parte, adăogând numărul paginilor, data exactă şi — acolo unde a fost nevoie — un mic rezumat. In deosebi activitatea gazetărească a lui Hasdeu avea nevoie de asemenea «rezumate» — căci majoritatea articolelor politice din *Traian* şi *Columna lui Traian* (an. I, II), au apărut fără titlu, la rubrica generală *Politica* sau *Buletin Interior*. Pentru a orienta pe cetitor în această considerabilă literatură ziaristică şi politică, am indicat de câte ori a fost nevoie «subiectul» articolului respectiv. Când un articol politic sau un studiu a fost, *imediat după apariţia sa*, reprodus în altă gazetă — am notat numele, data şi pagina acestei gazete în corpul aceleiaşi unităţi bibliografice. D. ex.: A n g l i a î n A r d e a l (*Românul*, 19 Septemvrie 1868, p. 804, etc.; reprodus în *Sentinella Română*, V, nr. 157, 22 Septemvrie 1868, etc.). Când, dimpotrivă, o poezie, un fragment de studiu sau un articol

este reprodus de o revistă *mult timp în urmă* (mai exact, este trimis de Hasdeu acelei reviste; d. p. *Familia, Amicul Copiilor*, etc.) — le-am notat într'o unitate bibliografică aparte, la rubrica anului când au fost reproduse.

Scrierile care se găsesc publicate în ediţia noastră — în text sau la *Addenda* — sunt notate cu semnul (*).

Articolele fără titlu sunt notate între paranteze [ ]. Scrisorile trimise de Hasdeu redacţiilor ziarelor, sunt notate de obiceiu prin cuvintele iniţiale: *Domnule redactor!, Frate şi amice!* sau: *O scrisoare...*

N'am putut vedea, în colecţiile Academiei Române, cea dintâi revistă pe care a redactat-o Hasdeu, *Romania*; tipărită la Iaşi, în Noemvrie—Decemvrie 1858 (patru numere) şi Ianuarie 1859 (patru numere). In bibliografia care urmează nu sunt, aşa dar, notate contribuţiile lui Hasdeu la această revistă.

1859

Legislăciunea. Negoţul moldovan sub Alesandru Bunul (*Foaea de Storiă Romănă*, Iaşi, 1859, p. 3–9; 17–29; 33–39; 49–57).

Diplomatica (*Foaea de Storiă Romănă*, p. 9–14. Cuprinde cinci documente, tipărite şi comentate filologic, paleografic, istoric).

Numismatica. Banul al lui Istrat Vodă Dabija (*Foaea*, p. 14–16; 31).

Diplomatica (*Foaea*, p. 29–30. Un act al lui Sigismund, din 1597; text latin, traducere, comentariu).

Poezia naciunară. Grecoaicele, romăncele şi bulgăroaicele (*Foaea*, p. 31–32).

Literatura storiei. Iohann Schieltberger şi călătoriile sale în Răsăritul (*Foaea*, p. 39–43; 57–61).

Analistica. Pomelnicul Domnitorilor Moldovei de Mitropolitul Dosofei (*Foaea*, p. 43–48; 61–62).

1860

Istoria (*Foiţa de istorie şi literatură*, nr. 1, Martie 1860, coloana 1–2).

Cântece ostăşeşti ale Moldovei (*Foiţa*, nr. 1, Martie 1860, coloana 3–4).

Caracteristica bulgară a macedono-românilor (*Foiţa*, nr. 1, Martie 1860, coloana 4–5).

Uric românesc din 1604 (*Foiţa*, nr. 1, Martie 1860, coloana 5–7).

Câteva deduceri din glosariul latiniei mijlocie, de du Cange (*Foiţa*, nr. 1, Martie 1860, coloana 7–8).

Ivonia cel viteaz (Fragment din analele căzăceşti a lui Leontin Bobolinski) (*Foiţa*, nr 1, Martie 1860, coloana 8–16; nr 2, Aprilie 1860, coloana 33–39).

Literatura (despre Lelevel, etc.) (*Foiţa*, nr. 1, Martie 1860, coloana 16–18).

Cronica (*Foiţa*, nr. 1, Martie 1860, coloana 27–32; nr. 2, Aprilie 1860, coloana 61–64; nr. 3, Mai 1860, coloana 92–96).

Un report din suta a 17-cea (*Foiţa*, nr. 2, Aprilie 1860, coloana 39–40).

Uric dela Iug. vv., din 1374 (*Foiţa*, nr. 2, Aprilie 1860, coloana 41–42).

Vlad Dracu vv. (*Foiţa*, nr. 2, Aprilie 1860, coloana 42–45).

Perit-au Dacii? (*Foiţa*, nr. 2, Aprilie 1860, coloana 46–52; nr. 3, Mai 1860, coloana 70–73; nr. 4, Iunie 1860, coloana 95–106 (numerotarea greşită: cu 2 col. mai puţin); nr. 5, Iulie 1860, coloana 137–152).

Istoria. Un document din suta a 18-cea (*Foiţa*, nr. 3, Mai 1860, coloana 65).

Bulgarismele limbei române (*Foiţa*, nr. 3, Mai 1860, coloana 66–67).

Uric din 1134 (*Foiţa*, nr. 3, Mai 1860, coloana 67–68).

O poruncă din 1658 (*Foiţa*, nr. 3, Mai 1860, coloana 68).

Mosaice de la Zarmizegetuza (*Foiţa*, nr. 3, Mai 1860, coloana 74–76).

Versurile Mitropolitului Dositeiu, către Ioachim, patriarcu de Moscva, din 1681. (*Foiţa*, nr. 3, Mai 1860, coloana 76–77).

Sofisme economice, de Fredericu Bastrat (traducere cu o notiţă introductivă) (*Foiţa*, nr. 3, Mai, 1860 coloana 87–92; nr. 4, Iunie, coloana 113–117; nr. 5, Iulie, coloana 156–159).

(*) Muza (poezie) (*Foiţa*, nr. 4, Iunie, p. 117).

Incunabulele Movileştilor (*Foiţa*, nr. 4, Iunie 1860, coloana 117–123).

Bibliografia (*Foiţa*, nr. 4, Iunie 1860, coloana 124–126; nr. 1, Iulie 1860, coloana 160–166).

Noaptea toată (poezie) (*Foiţa*, nr. 5, Iulie 1860, coloana 159–160).

Cercări ortografice (*Foiţa*, nr. 5, Iulie 1860, coloana 133–137).

Cătră... (poezie) (*Foiţa*, nr. 5, Iulie 1860, coloana 137).

Diploma bârlădeană, text, traducere, comentariu (*Instrucţiunea publică*, revistă septemănară din Moldova, număr unic, 1860; cf. *Limba slavică* cap. I, § «Traian», nr. 50, p. 199).

1861

Andreas Wolf (*Ateneul Român*. vol. I, Iaşi, nr. 22, 24 Martie 1861, p. 190–191).

«Corespondenţa noastră particulară» (*Tribuna Română*, nr. 117, 1 Iunie 1861; articol fără titlu, semnat B. P. Hasdeu, cu indicaţia: 26 Mai 1861. Despre votul universal).

Articol fără titlu, despre Principele strein, «steagul taberii boierilor»; boierismul şi fanariotismul. (*Dacia*, Iaşi, redactori G. Petrescu şi V. Alecsandrescu, nr. 60–61, 14–15 Iunie 1861).

Chronicon Putnense (*Ateneul Român*, Mai–Iunie 1861, p. 1–8).

Spiridon Palanzov (*Ateneul Român*, Mai–Iunie 1861, p. 9–13).

Un uric din 1623 August 11 (*Ibidem*, p. 13–14).

Ştefan cel Mare şi Hatmanul Arbure, versuri (*Ateneul Român*, Mai–Iunie 1861, p. 60).

Un uric din 1593 (*Ibidem*, p. 154–155).

Un uric din 28 Martie 1628 (*Ibidem*, p. 155).

Un uric din 1466 (*Ibidem*, p. 155–156).

Luca Stroici. Fragment din «Călătoriile în părţile Galiţiei» (*Ateneul Român*, Septembrie–Octombrie 1861, p. 157–178. Lung studiu, neterminat; deabia la p. 166 începe să spună cum a găsit pe Luca Stroici, în Sarnicki la Leopole. Până la această pagină discutase problema alfabetului latin. La p. 167 sq., despre lipsa memoriilor autobiografice în literatura română).

Iveala şi Visul, versuri (*Ateneul Român*, Septembrie–Octombrie 1861, p. 188–189).

1862

La moartea caporalului Ciornei (*Bondarul*, Iaşi, 1862, p. 154).

Diplomatologiea. Un uric dela Vladislav, regele polono-ungar din 1444, în Urbea-Mare, hărăzând Ardeleanului Iancu Românul locul pustiu Ternowepole, în Galiţia. I. Traducerea (p. 2–4), II. Comîntarul (p. 4–6) (*Din Moldova*, t. I, nr. 1, p. 2–6, Iaşi 1862).

Două documente de la regele anglu Enric VI, din 1427 şi 1434, despre Radul, ban de Craiova, acordându-i o pensiune lunară de 40 marce de argint. I. Traducere (p. 7–8); II. Comîntarul, (p. 8–11) (*Din Moldova*, t. I, nr. 1, p. 7–11).

* Ionaşcu-Vodă (Baladă 1574) (*Din Moldova*, t. I, nr. 1 p. 12).

Destierarea lui Petru Vodă Rareşiu (*Din Moldova*, nr. 1, p. 13–16; nr. 2, p. 29–32; nr. 3, p. 46–48; nr. 4, p. 61–64; nr. 5, p. 79–80; nr. 10 (t. II), p. 63–66; nr. 11, p. 85–88).

Dreptul comercial. Circulara polonă a lui Petru vodă cel Schiop despre oarecari trebi neguţătoreşti, şi despre izgonirea Jidovilor; din 1579. I, II, Trad. text, p. 17–19; III, Comîntar, p. 20–25, (*Din Moldova*, t. I, nr. 2, p. 17–26).

* Femeia înecată, versuri (*Din Moldova*, t. 1, nr. 2, p. 27–28).

Archeologiea. Conspeptul studiilor archeologice, în legătură cu istoriea universară şi a Românilor. (*Din Moldova*, t. I, nr. 3, p. 33–40; t. II, nr. 9, p. 34–37; Cu indicaţia: Din cursul meu de Istorie la Colegiul Superior din Iaşi).

Apendice la articolul d-lui Papadopol Calimah despre rigatul Moldovei, t. I, p. 40–41 (*Din Moldova*, t. I, nr. 3, p. 42).

Portretul, versuri (*Din Moldova*, t. I, nr. 3, p. 43).

In Memoriea Cl., versuri (*Din Moldova*, t. I, nr. 3, p. 43).

Râvna, versuri (*Din Moldova*, t. I, nr. 4, p. 45).

Glosologia. Rugăciunea Domnului, scrisă româneşte cu litere latine în 1593 de către vel-logofătul moldovean Luca Stroici, annotată şi publicată la 1594 în Cracovie de către Stanislav Sarnicki. I. Rugăciunea Domnului; II. Annotarea (textul-trad.); III. Comântarul. (*Din Moldova,* t. I, nr. 4, p. 49–59).

Isografica. Facsimile lui Iacob Eraclide Despotă şi marelui logofăt Luca Stroici. (*Din Moldova,* t. I, nr. 4, p. 59–60).

Bibliologia. Leginda sîntei Parasceve, patrónei Eşiului, de mitropolitul Dosoteiu. (Se tipăreşte, cu comentariu). (*Din Moldova,* t. I, nr. 5, p. 65–68).

La deschiderea Reuniunii Romîne de Lepturădela Cernăuţi, versuri (*Din Moldova,* t. I, nr. 5, p. 74–76)

Reposatul Postelnic, Tragediea istorică într'un apt (*Din Moldova.* nr. 6, p. 81–96).

[Discuţie polemică despre « separatismul » numelui *Din Moldova,* între V. A. Ureche, C. A. Rosetti şi Hasdeu, în *Românul* 1862, nr. 297. Cf. *Traian,* nr. 19 p. 74].

1863

Bibliologia. Leginda sîntei Parasceve, patrónei Eşiului, de mitropolitul Varlaam. (*Din Moldova,* II, Iaşi 1863, nr. 7, p. 1–7).

Adevăratul poet (*Din Moldova,* t. II, nr. 7, p. 9–10).

Testamentul poetului (*Din Moldova,* t. II, nr. 7, p. 10–11).

O preîntâmpinare (*Din Moldova,* t. II, nr. 8, p. 17–18). (Despre evoluţia ortografiei, obligatorie la începutul oricărei literaturi scrise).

Odoporica. Mappa esplecâtóre scrierei lui Despota vodâ despre resbelul franco-german de'ntre 1553–1555. (*Din Moldova,* t. II, nr. 8, p. 18–20).

Isografica Fac-simile mitropolitului Varlaam, (*Din Moldova,* t. II, nr. 9, p. 37–38; notă de câteva rânduri).

Bibliologia. Scurtă şi adevărată povestire despre luarea Terovanei şi a Hesdinului, despre lupta dela Renty, şi despre toate cele cu schimbări de noroc petrecute între Imperiali şi Franci până la acest an 1555; de marchezele Iacob Basilic, Despota Samosului. II. Comîntarul (textul latin şi trad. de Râşcan, ap. în nr. precedent) (*Din Moldova,* t. II, nr. 9, p. 45–48; nr. 10, p. 73–76; nr. 15, p. 37–42).

Duduea Mamuca. Din memoriile unui studinte. (*Lumina,* t. II, nr. 9, p. 38–44; nr. 10, p. 49–55; nr. 11, p. 76–81; t. III, nr. 13–14, p. 28–32; nr. 15, p. 42–46; nr. 18, p. 85–95; nr. 19, p. 1–7).

Polemica. A propos de scrierea d-lui C. Negruzzi. (*Lumina,* t. II, nr. 10, p. 57–59).

Idealul poetului, versuri (*Din Moldova,* t. II, nr. 10, p. 61–63).

La Lenora***, versuri (*Din Moldova,* t. II, nr. 10, p. 63).

Prelecţiuni filosofice populare, relative la familie şi educaţiune. [Notă simplă, scrisă cu humor, după ce publică anunţul lui Titu Maiorescu, cu acest titlu], (*Lumina*, nr. 10, p. 69–71).

Bibliografiea [Notă despre o broşură a lui Henri Mathieu; foarte sumară]. (*Lumina*, t. II, nr. 10, p. 71).

* Ştefan Tomşa Vodă şi vornicul Ion Moţoc, versuri, (*Din Moldova*, t. III, nr. 12, p. 84

* Literatura. Mişcarea literelor în Eşi. (*Lumina*, II, nr. 12, p. 89–104; III, nr. 13–14, p. 1–16; nr. 16, p. 50–58; neterminat).

Dragostea (La Clara W-berg), versuri, (*Lumina* t. III, nr. 13–14, p. 23–26).

Ştefan cel Mare şi hatmanul Arbure, versuri, (*Lumina*, t. III, nr. 13–14, p. 27).

La Victoria, (*Lumina*, t. III, nr. 13–14, p. 27).

Tutti Frutti. Scrisoarea comitetului de Inspecţie şi răspunsul lui Hasdeu, (*Lumina*, III, nr. 15, p. 46–48).

Filologia. Rapsodii gramaticale (*Lumina*, t. III, nr. 15, p. 33–37).

Bibliologia, Din Scrierile lui Amfilochie, episcopul Hotinului. I. Despre origina romană a palmei domneşti din Moldova. (*Lumina*, t. III, nr. 16, p. 58–62).

Iconica. Portretul lui Vlad Vodă Dracu, (*Lumina*, t. III, nr. 16, p. 62–64; nr. 17, p. 75–79; nr. 18, p. 95–96).

* Apărarea redactorului, (*Lumina*, t. III, nr. 17, p. 65–74).

* Bradul, versuri, (*Lumina*, t. III, nr. 17, p. 80).

* Tablou flamand, (*Lumina*, t. III, nr. 17, p. 80).

Descrierea Moldovei şi a Munteniei în versuri polone; de Miron Costin; de pre manuscriptul autograf din 1684; tradusă şi comentată. (*Lumina*, t. III, nr. 18, p. 81–85; nr. 19, p. 7–11. Neterminat).

Uricul cel de mult căutat dela Roman-Vodă, din 1392; testul, traducerea şi comentarul. (*Lumina*, t. III, nr. 19, p. 11–16. Neterminat).

Iancu şi Ioniţă sau demustrarea sociale a formulei $+-=0$ (*Buciumul*, an. I, nr. 96, 4 Septembrie 1863, p. 383).

Comentariul asupra titlului Domnilor români: Iω gospodaru şi Voevodă (*Buciumul*, an. I, nr. 111, 24 Septembrie 1863, p. 441–442; nr. 119, 3 Octombrie p. 474–475).

Votul universale (*Buciumul*, nr. 124, 9 Octombrie 1863, p. 493–494; nr. 127, 13 Octombrie p. 505–506. Articol scris contra lui Rosetti; neterminat).

Sofismele «Romànului» (*Buciumul*, an. I, nr. 132, 20 Octombrie 1863, p. 525–526. Acuzat de «caimatişti» că e rusolatru, vorbeşte despre el şi părintele său, Alexandru. Apoi, discută dacă votul universal conduce la dictatură. Neterminat).

Levassor şi D. Rosetti (*Aghiuţă*, nr. 1, 3 Noembrie 1863, p. 1–2. Compară cu travestirile lui Levassor. Rosetti şi Cogălniceanu. Mia de galbeni primită dela prinţul Bibesco-Basaraba de Brancovanu ca să-şi poată purta titlul. Articol plin de calambururi. Ca aproape toate articolele lui Hasdeu din *Aghiuţă*, este semnat *n...o...ŭ*)

D. Rosetti e temut şi e iubit. (*Aghiuţă*, nr. 1, p. 2. Rosetti publică scrisori anonime făcute de el ca să arate că este temut. Şi publică scrisoarea secretarului său ca să arate cât e de iubit şi respectat).

Coaliţiunea. Un Misteriu politic în câteva scene. (*Aghiuţă*, nr. 1, p. 3–4).

Ceva despre Vineri, (*Aghiuţă*, nr. 1, p. 5–6. Despre patru ziare apărute în 1 Noembrie; în special, contra « Independenţei » lui Pantazi Ghica).

Toate vrutele (*Aghiuţă*, nr. 1, p. 6–7. Multe contra lui Rosetti. Contra coaliţiunii, a caimatiştilor, a ciocoilor. Un dialog scurt între Rosetti şi moşu-său, grec care vorbeşte stricat româneşte).

[Un răspuns fără titlu în fruntea nr. 2 *Aghiuţă*: contra învinuirilor din « *Nichipercea* », care spunea că ia parte la beneficiile poliţiei: *Nichipercea*, din Noembrie 1863. Semnat B. P. Hâjdeu].

Cronica adunării nelegiuitoare, (*Aghiuţă*, nr. 2, 10 Noembrie 1863, p. 9–11. Un soiu de « revistă politică », doar ceva mai acidă. Multe calambururi. Contra lui Rosetti şi Cogălniceanu. Contra « coaliţiunii »).

Un grieriu din salonul consiliului superiore. Consiliul superior poreclit în glumă « de Instrucţiune publică ». (*Aghiuţă*, nr. 2, p. 11–12. Amuzant. Cum se lucra pe vremuri la reformele şcolare. Este de H.?).

Linişteşte-te, Bunicule, (*Aghiuţă*, nr. 2, p. 12–13. Răspunde *Nichipercei*. Nu rivalizează un june cu o scârbă bătrână, pe ducă).

Crucea şi icusarul; sau demonstrarea socială a neputinţei de a se constata legea unui răposat. (*Aghiuţă*, nr. 2, p. 13-14; nr. 4, 29–30 [în nr. acesta, mici referinţe, ironice la V. Alexandrescu], nr. 6, p. 45–46; neterminat).

Toate vrutele (*Aghiuţă*, nr. 2, p. 14–15. Ca deobiceiu, poante şi jocuri de cuvinte. In deosebi contra coaliţiei şi Rosetti).

O curiositate botanică (*Aghiuţă*, nr. 3, 17 Noembrie 1863, p. 17–19. Despre broşura lui Heliade: ...de *bei*? de *baron*? de *cneaz*? ba nu, ci simplu: Votul-răsvotul universal, preţul 60 parale. O critică, prin multe citate ridicole. Coaliţionistă).

Urmarea ne-legiuirilor Camerei (*Aghiuţă*, nr. 3, p. 19–20).

Un grier din Batiştea. Ceva despre ministerul de finanţe. (*Aghiuţă*, nr. 3, p. 20–21. Se reproduce scrisoarea unui vameş către iubita sa din Bucureşti, Tinca. Fără haz. Pare a fi o scrisoare autentică).

Lupii, Oile, şi Câinii, (*Aghiuţă*, nr. 3, p. 21–23; despre coaliţiune. Semnat Ghimpescu).

Toate vrutele. (*Aghiuţă*, nr. 3, p. 23. Despre T. Maiorescu şi şcoalele primare).

[Articol fără titlu, servind ca introducere la nr. 4 din *Aghiuţă*, 24 Noembrie 1863, p. 25. Semnat B. P. Hâjdeŭ. Interesant].

Votul Universal. O scenă oscenă. (*Aghiuţă*, nr. 4, p. 26–27. Slab. Cum să fie boierii pentru votul universal şi totuşi, contra lui? Berlicoco îi scapă din încurcătură. Va cere votul universal numai pentru ştiuitorii de carte).

D. Panu la Bucureşti. (*Aghiuţă*, nr. 4, p. 28–29. Interesant ca pamflet politic, arătând ce va fi mai târziu Haşdeu la « Traian »).

Rîs-p'Unsul proiectat din partea Adunării legi-uitătoare la Mesagiul Tronului. (*Aghiuţă*, nr. 4, p. 30–31. Citează fragmente din răspuns şi completează ironic; însă adevărat. Contra boierilor, a privilegiilor boiereşti, etc.).

Bibliografia (*Aghiuţă*, nr. 5 1 Decembrie 1863, p. 49. Reproduce fragmente din trei articole; Calendarul lui Nichipercea pe 1864; Amicul familiei; G. Sion. Numărul 5 din *Aghiuţă* are paginaţia greşită. Noi notăm paginile cu această numerotaţie greşită).

Camera şi Gazeta de Transilvania (*Aghiuţă*, nr. 5, p. 50–51. Neinteresant. Explică « Gazetei Transilvaniei » diversele neghiobii sau boierii ale Camerei).

Răsboiul germano-danes (*Aghiuţă*, nr. 5, p. 51–52. După « Punch »).

Epistola amoroasă a unui sergent major, comunicată de D. V... son, « amic din Brăila » (*Aghiuţă*, nr. 5, p. 52–53; interesant pentru motivele pre-caragialeşti).

Bulletinul Amoriului, (*Aghiuţă*, nr. 5, p. 53–54. Citează şi comentează din « Gazeta Tribunalelor », cazuri de amoruri tragice).

Toate vrutele (*Aghiuţă*, nr. 5, p. 54–55. Entre-fileuri cu snoave, svonuri, glume).

Din Propertius. (*Aghiuţă*, nr. 5, p. 56).

Cum se fac descoperirile (*Aghiuţă*, nr. 6, 8 Decembrie 1863, p. 41–43. Despre vânzarea lui Rosetti pe 1000 galbeni).

Un Poet dela Ploeşti, (*Aghiuţă*, nr. 6, p. 46–47. O poezie din « Reforma » d-lui Valintineanu dela Ploeşti: « O lacrimă pe mormântul poetului Andrei Mureşanu », de Zaharia Antineanu).

Scumpilor lectori! (*Aghiuţă* nr. 7, 15 Decembrie 1863, p. 49). Laudă *Aghiuţă* vorbind despre manierele în care se poate face humor. Cere plata abonamentelor).

Constrângerea corporală. O istorie de tot nouă deşi de mult cunoscută. (*Aghiuţă*, nr. 7, p. 44-51. Boierul pierde banii, Cucoana cere giuvaeruri. Moise împrumută; la Cameră boierul respinge legea constrângerii corporale).

Cerculara d-lui D'a-vita către toţi medicii din România.

(*Aghiuţă*, nr. 7, p. 51-52. Medicii n'au voe să vâneze. Numai să omoare oamenii. Amuzant).

Ceva despre ministeriul de răsboiu. (*Aghiuţă*, nr. 7, p. 54. Sergentul-major din Brăila bate pe cel care i-a publicat scrisoarea către evreica arfonistă. Telegramă: Brăila în 23/12 Decemb. 1863, 5 ore după amiază. «Sergentul major Nicolae Panu şi alţi doi m'au bătut mortalminte astăzi în mijlocul pieţei şi în faţa a sute de oameni, scoţând şi sabiile. Protestaţi în numele legilor cui se cuvine. Vellisson »).

O doleanţă asupra sănătăţii d-lui Rosetti. (*Aghiuţă*, nr. 7, p. 54–55. Despre un articol din « Românul », în care Rosetti se explica şi scuza. Pamflet. Foarte tare).

Neviolabilitatea domiciliului şi asigurarea libertăţii personale (*Aghiuţă*, nr. 8, 22 Decembrie 1863, p. 57–58. Scene sentimentale şi pro-ţărăneşti; antiboierie. Boierii violează domiciliile şi bat sătenii. Apoi votează la Cameră contra legii. Interesant pentru istoria ţărănismului).

D. Aricescu-umorist! (*Aghiuţă*, nr. 8, 22 Decembrie 1863, p. 61. Fără să vrea, într'un articol din « Buciumul », d. Aricescu e umorist).

Toate vrutele (*Aghiuţă*, nr. 8, p. 61–63. Incă o glumă împotriva lui T. L. Maiorescu).

Zinca, poezie. (*Aghiuţă*, nr. 8, p. 63).

1864

Modeluri de felicitări cu anul nou, (*Aghiuţă*, nr. 9, 1 Ianuarie 1864, p. 65–66. In familie, în societate, etc.).

Proiectul legii rurale la Chinesi (*Aghiuţă*, nr. 9, p. 66–68. Despre Mencius, despre care spune că e un humorist. Citează texte şi le comentează cu exemple din politica actuală. Traduce un lung citat, reprodus şi în versiunea franceză a lui Pauthier, despre legile proprietăţii).

Apocalipsul Caimatei, (*Aghiuţă*, nr. 9, p. 68–70. Reproduce un articol al lui C. A. Rosetti din « Românul », care anunţă, ca de obiceiu, iminenta prăbuşire a României).

Toate vrutele (*Aghiuţă*, nr. 9, p. 70–71. Glume împotriva principelui Dimitrie Ghica, etc. Echoul şi Aghiuţă, despre Rosetti, etc.).

Μπερλιχωχω [articolul de fond cu singura precisare: Bucureşti, Stilul cu două feţe]. (*Aghiuţă*, nr. 10, 8 Ianuarie 1864, p. 73–74. Satiră împotriva vieţii politice europene şi române).

Studii Financiale, corespondenţe, anunciuri. (*Aghiuţă*, nr. 10, p. 75–76. Incep anunţuri satirice, unele foarte reuşite).

Ceiace-mi place, (*Aghiuţă*, nr. 10, p. 76–77. Despre broşura « Femeia. Femeei » de Xanta).

Satisfacţiuni (*Aghiuţă*, nr. 10, p. 79. Artistele dela Opera Română nu trebuie să se supeer,

recunoscându-se în caricaturile lui « Aghiuţă »).

*Elogiul castraţiunii, poezie. (*Aghiuţă*, nr. 10, p. 79).

Un vis, (poezie satirică], (*Aghiuţă* nr. 11, 16 Ianuarie 1864, p. 81–82. Incepând cu acest număr, până la nr. 15, niciun articol, etc. nu mai e semnat).

Ceva despre ornice; D. Rosetti şi Polonii; Epitaful d-lui Oteteleşeanu; Un agă tumbagiu; Cilibi-Moise; Mai iată unul!; Poezia ce face un napoleon!; Politică în versuri; Arcul lui Cupidone prefăcut în tunuri ghintuite. (*Aghiuţă*, nr. 11, p. 82–86. Scurte ironii, citate, satire).

Năpastea (*Aghiuţă*, nr. 11, p. 86–87. O schiţă).

O revistă atât de interioară încât se atinge chiar de *intestine* (*Aghiuţă*, nr. 12, 26 Ianuarie 1864, p. 89–90. Despre garda naţională).

Floricele culese din desbaterea cestiunii Gardei Naţionale în şedinţa dela 20 a Adunării ne-Generale, care totuşi e şi mai puţin speciale. (*Aghiuţă*, nr. 12, p. 90–91).

Ziaristica de peste Milcov (*Aghiuţă*, nr. 12, p. 92–93. Reapare *Tribuna Română* a lui N. Ionescu).

Scufiica de mărgăritar (*Aghiuţă*, nr. 12, p. 93–94. Despre broşura lui P. Iacovenco asupra căilor ferate).

Şi adevărul îşi are antipozii (*Aghiuţă*, nr. 12, p. 94–95. Un articol din *Cosmorama pittorico* asupra lui Vicenzo Sarti la Bucureşti; ridicol de absurd).

*Evlavia, versuri, (*Aghiuţă*, nr. 13, 6 Februarie 1864, p. 97–98).

Bacon şi ministeriul; Un castel afurisit, [ironizează teatrul lui Millo şi Opera]; (*Aghiuţă*, nr. 13, p. 98-99).

Studii indiane [din Cartea lui Manu] (*ibid.* p. 99–101).

Lumea aristocratică, (*ibid.* p. 102–103).

Studie critice asupra istoriei române. Luca Stroici, părintele filologiei latino-române (*Buciumul*, an. II, nr. 192, 11 Februarie 1864, p. 775-776; nr. 193, 13 Februarie, p. 780; nr. 196, 3 Martie, p. 791–792. Studiul se trage şi în broşură aparte).

Căţelul tărcat, Roman în 2 tomuri (*Aghiuţă*, nr. 14, 13 Februarie 1864, p. 105–107).

Ştiri vesele şi ştiri triste, (*Aghiuţă*, nr. 14, p. 107–108).

Berlicoconiada, sau analisa critică a frumuseţelor logice ale ziarului comerciale *Românul*, espuse în ordinea cronologică, după stilul vechiu. (*Aghiuţă*, p. 108-110).

O profesoară de limba francese; Amabilitatea superlativă; Cum am încăput eu în sistema solarie; Avantajul impolitico-economic al importaţiunii. (*Aghiuţă*, p. 110–111).

*D. Cogălniceanu [versuri] (*Aghiuţă*, nr. 14, 13 Februarie 1864, p. 111).

*O doină postumă, versuri, (*Aghiuţă*, nr. 15, 20 Februarie 1864, p. 113. Incepând cu acest

număr, aproape toate bucăţile sunt semnate Hăjdĕŭ).

Studii Englese (*Aghiuţă*, p. 114–115. Semnat).

Versuri fără titlu, despre articolul lui Pano, din *Românul* dela 18 Februarie. «Dreptul Intrunirii»]. (*Aghiuţă*, *p*. 115–116; semnat).

* Micuţa. Trei zile şi trei nopţi din vieaţa unui student. (*Aghiuţă*, nr. 15, p. 116–119; nr. 16, p. 124–127; nr. 17, p. 131–135; nr. 18, p. 139–143; nr. 19, p. 150–152; nr. 20, p. 157–160; nr. 21, p. 164–168).

Dialogul *Minţii* cu *Camera*, urmat de monologul *Minţii* în capul d-lui Cogălniceanu; ambele stenografiate de Aghiuţă. (*Aghiuţă*, nr. 16, 27 Februarie 1864, p. 121–122, semnat).

[Notiţe fără titlu, anecdote, etc.] (*Aghiuţă*, p. 122–123).

Pentru biografia lui Berlicoco (*Aghiuţă*, p. 123–124; semnat).

Către o doamnă de 39 ani, versuri. (*Aghiuţă*, p. 124, semnat).

* Drumul de fier [versuri] *Aghiuţă*, nr. 17, 5 Martie 1864, p. 129; semnat).

Cine poate intra în garda naţională? (*Aghiuţă*, p .129–130; semnat).

* Oda la plecarea d-lui Botez-Ionescu, supranumit «Tololoi» (*Aghiuţă*, p. 131; semnat).

Ceva pentru Iaşeni (*Aghiuţă*, p. 135–136; semnat).

* Filosofia portretului lui Ţepeş (*Buciumul*, nr. 198, 8 Martie 1864, p. 800; nr. 200, 12 Martie p. 807, nr. 201, 15 Martie, p. 811, se trage şi în broşură aparte).

Fragment din şedinţa nocturnă din 5 Martie [versuri] (*Aghiuţă*, nr. 18, 12 Martie 1864, p. 137. Semnat Hajdeu).

Apărarea naţiunii ovreeşti descântată de avocatul său fără plată *Aghiuţă* (Dedic d-lor Moise-Cilibi şi Costafor) [versuri] (*Aghiuţă*, nr. 18, p. 138. Semnat Hajdeu).

Către T... (parodie după Alecsandri) (*Aghiuţă*, nr. 18, p. 139-39; versuri, semnate Hajdeu).

Extract din albumul unei căţeluşe (Din: «Komisches Declamatorium»), versuri (*Aghiuţă*, p. 139, semnat Hajdeu).

* Trei-spre-zeci! O baladă în genul lui Schiller. (*Aghiuţă*, p. 143–144; semnat Hajdeu).

Gazeta Tribunalelor (*Aghiuţă*, p. 144; semnat Hajdeu).

Studie critice asupra istoriei române. Câteva schiţe bibliografice I. Ştefan Raicevich (*Buciumul*, nr. 203, 7/19 Martie 1864, p. 822–823).

[Revista politică fără titlu, semnată Hajdeu] (*Aghiuţă*, nr. 19, 19 Martie 1864, p. 145-148).

* Conjuraţiunea lui Fiasco. Epopee în 156 versuri (*Aghiuţă*, nr. 19, p. 148–150; semnată Hajdeu).

Studie critice... II. Spiridone Palanzov (*Buciumul*, nr. 204, 10/22 Martie 1864, p. 827–828 mici variante faţă de versiunea din *Ateneul Român* 1861).

Studie critice... III. Andrea Wolf (*Buciumul*, nr. 205, 12/24 Martie, p. 830–831; versiune mai scurtă decât cea din *Ateneul Român*, Iaşi 1861, şi mai corectă ca limbă).

Studie critice... IV. Martin Crusius (*Buciumul*, nr. 206, 14/26 Martie, p. 831–835; nr 207, 17/29 Martie, p. 840; nr. 209, 2 Aprilie, p. 847).

Aritmetica şi chimia parlamentarie (*Aghiuţă*, nr. 20, 26 Martie 1864, p. 153–154, semnat. Analiza celor 10 mari legi votate de Cameră, luarea averilor mănăstireşti, etc. şi din care nici una nu se poate aplica).

Apelul lui Aghiuţă în favoarea d-lui Ulisse de Marsillac (*Aghiuţă*, p. 154–156; semnat Hajdeu).

Iartă nouă greşealele noastre [versuri] (*Aghiuţă*, p. 156, semnat Hajdeu).

Primul Aprilie. Camera a împroprietărit pe ţărani. Diagnostica şi formacopea parlamentară (*Aghiuţă*, nr. 21, 2 Aprilie 1864, p. 161–163, semnat).

Studie critice... V. Eutropius (*Buciumul*, nr. 210, 5 Aprilie 1864, p. 851).

Studie critice VI.... Petru Gorezyn (*Buciumul*, nr. 211, 9 Aprilie 1864, p. 855–856).

Doina mea (*Aghiuţă*, nr. 22, 9 Aprilie 1864, p. 169; semnat Hajdeu).

Un articol grav despre lucruri frivoli (*Aghiuţă*, nr. 22, p. 169–171; semnat. Chestiunea împroprietăririi ţăranilor).

Dragostea [versuri] (*Aghiuţă*, p. 171–173; semnată. Este poezia La *Clara W.* din « Lumina ».)

Bavo Grecii! (*Aghiuţă*, p. 173–174; semnat).

Noutăţi importante, etc. (*ibid.* p. 174–175).

Ştefan Raicevich (*Ateneul Român*, nr. 24, 15 Aprilie 1864, p. 201–203).

Studii critice asupra istoriei române. Doui secoli din viaţa ostăşească a Moldovei (1450–1650). I. Nicolaie Bălcescu, II. Poesia ostăşească a Moldovenilor (*Buciumul*, nr. 214, 4/16 Aprilie 1864, p. 855–856; neterminat).

[Articol de fond, semnat Hajdeu] (*Aghiuţă*, nr. 23, 28 Aprilie 1864, p. 176. După 6 luni de apariţie, *Aghiuţă* aminteşte că nu şi-a schimbat fondul — democratic şi naţional — ci numai forma; cu caricaturi, fără caricaturi, umor, satiră, etc.).

Un typ bucureştean (*Aghiuţă*, p. 176–178. Despre cuconul Matachi Ţiganul).

*Un tablou de familie [versuri] (*Aghiuţă*, nr. 24, 3 Mai 1864, p. 101; versiune deosebită de cea din volum).

*Bradul versuri (*Aghiuţă*, p. 182; versiunea din *Lumina*).

Ce vrea Caimata? (*Aghiuţă*, nr. 24, 3 Mai 1864, p. 179–180; nr. 25, 7 Mai p. 183–186. nr. 26, 10 Mai, p. 187–188. Pamflet neterminat, semnat Hajdeu, scris împotriva lui Rosetti; despre

succesul lui Rosetti faţă de Burtă-Verde).

Revista interioară (*Aghiuţă*, nr. 27, 17 Mai 1864 p. 191–194; nesemnat).

[Un articol fără titlu, în jurul unei « conspiraţii » a lui C. A. Rosetti (*Buciumul*, an. II, nr. 232, 19/31 Mai 1864)].

Scrisoare prin care protestează contra sugrumării Presei (*Românul*, 6 Iunie 1864. Cu câteva zile mai înainte, *Aghiuţă* fusese suprimat prin ordonanţa ministerială a lui Cogălniceanu).

Copilăriele lui Iancu Moţoc. Partea I din romanţul istoric Vieaţa unui boieriu. Epizodul I. URSITA (*Buciumul*, nr. 246, 247, 248, 249, 251, 252, 253, 255, 256, 258, 260, 264, 266, 268, 271; Epizodul II, PROCOPSEALA, capul I: « In care se arată gravele preocupaţiuni ale lui Bogdan Vodă », nr. 274, 25 August 1864, neterminat).

Introducere [la « Archiva istorică a României »] (*Buciumul*, an. II, nr. 265, 4/16 August 1864, p. 1057–1058).

LUCA STROICI, PĂRINTELE FILOLOGIEI LATINO-ROMÂNE. (Studii critice asupra istoriei române, Bucuresci, Impr. Cesar Bolliac, 1864, p. 54 in 16°).

FILOSOFIA PORTRETULUI LUI ŢEPEŞ. *Schiţă iconografică*. Bucuresci, 1864, Imprimeria Cesar Bolliac, 45 p. in 16°.

CÂTEVA ANALYSE LITERARE EXTERNE: *Raicevich*, *Wolf*, *Palanzow*, *Crusius*, *Eutropius*, *Gorczyn*, Bucuresci, 1864, Imprimeria Cesar Bolliac, VI t. 119 p. in 16°.

MICUŢA. TREI ZILE ŞI TREI NOPŢI DIN VIAŢA UNUI STUDENT. Bucureştı, 1864, Tipografia Cesar Bolliac, 102 pag. in 16°.

ARHIVA ISTORICĂ A ROMÂNIEI tom I, partea I, pag. 184, in 4°, Bucuresci, 1864.

1865

Ion Vodă cel Cumplit (*Familia*, 1865, p. 75, 86.)

Tractatul lui Neagoie Basaraba despre arta militară. (*Buletinul Instrucţiunei Publice*, Sept. 1865, p. 76–80. Extras din « Invăţături »).

Domnului Redactor al « Sentinellei Române » (*Sentinella Română*, an. V, nr. 105, 1 Decembrie 1865, p. 418; răspunde acuzaţiilor unui ziar: 1) colaborează la orice foaie care nu este în contradicţie cu principiile democratice; 2) *Archiva Istorică* apare şi va continua să apară).

ARHIVA ISTORICĂ A ROMÂNIEI, tom. I, partea II: Bucuresci, 1865; 192 pag. in 4°; tom. II, Bucuresci 1865; 65 pag. in 4°.

TREI OVREI: JUPÂNUL SHYLOK AL LUI SHAKESPEARE, DOMNUL GOBSECK AL LUI BALZAC ŞI JUPÂNUL MOISE A LUI ALECSANDRI, Bucuresci, 1865, 50 pag. in 8°.

ION VODĂ CEL CUMPLIT: *aventurile, domnia, resbelele, moartea lui; rolul său în istoria universală şi în vieaţa poporului român.* Bu-

curești, Imprimeria Ministerului de Resbel, 1865, XXI+264 p. gr. in 8°.

1866

Appendice [la Cronica lui San-Huang-Ki, despre *Iadeș*, comedie de Pantazi Ghica] (*Satyrul*, nr. 1, 6 Februarie 1866, p. 2; semnat Puang-Hon-Ki).

Intrebări și răspunsuri (*Satyrul*, nr. 2; semnat Puang-Hon-Ki).

* Gamenul din Paris, comedie în 2 acte de d-nii Bayard și Vanderburch; tradusă din franțosesce, (*Satyrul*, nr. 2, 13 Februarie 1866, p. 1–2; semnat Puang-Hon-Ki).

Favorita sau o Noapte de Februarie, descrisă de D. Bolintineanu (*Satyrul*, 20 Februarie 1866 nr. 3, p. 2. E făcută din 15 strofe culese din poeziile lui Bolintineanu).

O lacrimă între râsuri (*Satyrul*, nr. 4, p. 27 Februarie, 1866. Moartea lui Depărățianu, economistul Marțian și Filemon; semnat Puang-Hon-Ki).

Limba Română (*Satyrul*, nr. 4, p. 2–3. Râde de Circa și Laurian, semnat Puang-Hon-Ki).

Cugetări chinese (*Satyrul*, nr. 4, p. 3. Semnat Puang-Hon-Ki).

Mythologia, (*Satyrul*, nr. 5, 6 Martie, 1866, p. 2–3. Semnat Puang-Hon-Ki).

* Amicului meu San-Huang-Ki (*Satyrul*, nr. 5. Este poezia « Amicului meu N. Nicoleanu ». Semnat Puang-Hon-Ki).

Proverburile române esplicate pentru înțelegerea chinezilor (*Satyrul*, nr. 6, 12 Martie 1866. Semnat Puang-Hon-Ki).

Teatrul. Societatea Act rilor Români (*Satyrul*, nr. 6. Semnat Puang-Hon-Ki. Despre « Misterele Passagiului »).

Iarăși ovrei (*Satyrul*, nr. 6; semnat Puang-Hon-Ki. Scurtă notă citând din ziarul « Desbaterile »).

Societatea Actorilor Români. « Puritanii în Londra » dramă în 5 acte, tradusă din franțusesce. (*Satyrul*, nr. 7 20 Martie 1866. Semnat Puang-Hon-Ki).

Bibliografia (*Satyrul*, nr. 7. Semnat Puang-Hon-Ki. Scurte însemnări, cu citate ridicole).

Uă noua religiune (*Satyrul*, nr. 7. Semnat Puang-Hon-Ki. Despre « budgetarism »).

Alegătorii municipali (*Satyrul*, nr. 7. Semnat Puang-Hon-Ki. Scurtă notă împotriva lui Blaramberg).

Caracterul poporului român din punct de vedere chinesesc (*Satyrul*, nr. 8, 24 Martie 1866, p. 1–2. Semnat Puang-Hon-Ki).

Arderea Școalei Militare (*Satyrul*, nr. 8, semnat Puang-Hon-Ki. Din neglijența serviciilor, și a absurdității organizației pompierilor a ars școala militară).

Duplicitatea echoului (*Satyrul*, nr. 8; semnat Puang-Hon-Ki. Scurtă notiță humoristică).

Bibliografia (*Satyrul*, nr. 8 semnat Puang-Hon-Ki. Două notiţe humoristice).

* Diarele în România (*Satyrul*, nr. 9, 3 Aprilie 1866, p. 1–2. Semnat Wang-Pon-Ki. Reprodus în *Familia* 1871).

* Amorul în cronicile Române (*Satyrul*, nr. 9, 3 Aprilie 1866, p. 1–3, foileton. Semnat Wang-Pon-Ki. Reprodus în *Familia* 1869).

Septemâna (*Satyrul*, nr. 10, 10 Aprilie 1866. Semnat Wang-Pon-Ki. Despre plebiscit).

* La Iulia (*Satyrul*, nr. 10, p. 2–3; semnat Wang-Pon-Ki).

Morile [notiţă humoristică] (*Satyrul*, nr. 10. Semnat Wang-Pon-Ki).

Cele mai vechie poesie satirice în limba română (*Satyrul*, nr. 10. Semnat Wang-Pon-Ki. Publică două poesii inedite de Miron Costin).

Revista Politică (*Satyrul*, nr. 11, 17 Aprilie 1866, p. 1–2; semnat Wang-Pon-Ki. Satiră; în aşteptarea domnitorului Carol, oamenii politici se pregătesc de deputăţie).

Nicolae Milesco-Spataru (*Satyrul*, nr. 12, 23 Aprilie 1866, nr. 13, 1 Mai; nr. 14, 10 Mai 1866. Semnat Wang-Pon-Ki).

Cronica (*Satyrul*, nr. 12; semnat Wang-Pon-Ki. Mici informaţii politice şi sociale).

Corespondenţa particulară a Satyrului (*Satyrul*. nr. 12, p. 3, semnat Wang-Pon-Ki).

Revista Politică (*Satyrul*, nr. 13, 1 Mai 1866. Semnat Wang-Pon-Ki).

O meditaţie (*Satyrul*, nr. 13, p. 3. Semnat Wang-Pon-Ki).

* Teatrul Român (*Satyrul*, nr. 14, 10 Maiu, 1866. Semnat Wang-Pon-Ki).

Camera şi d. Cogălniceanu (*Satyrul*, nr. 14, p. 2–3. Semnat Wang-Pon-Ki).

Noul Cabinet (*Satyrul*, nr. 15, 22 Mai 1866. Semnat Wang-Pon-Ki).

Proverburile Române I. Fata Mamei (*Satyrul*, nr. 15. Semnat Puang-Hon-Ki).

Panorama impresiunilor (*Satyrul*, nr. 15. Semnat Wang-Pon-Ki. Ce spun oamenii politici despre venirea Domnitorului).

Quousque (*Satyrul*, nr. 15. Semnat Puang-Hon-Ki).

* Senatul (*Satyrul*, nr. 15. Semnat Wang-Pon-Ki).

Justificare (*Satyrul*, nr. 16 5 Iunie 1866. Semnat Wang-Puang Ki. De ce n'a apărut săptămâna trecută. Zvonul de o năvală a Turcilor, a mobilizat şi redacţia *Satyrului*).

* Domnul Nae (*Satyrul*, nr. 16. Semnat Wang-Pon-Ki).

* Egoarchistul (*Satyrul*, nr. 16. Semnat Wang-Pon-Ki).

Revista Politică (*Satyrul*, nr. 16. Semnat Wang-Pon-Ki. Guvernul e preocupat de Turci, poporul de Evrei. Primejdia evreiască).

Materiale pentru istoria contimpuranilor. D. Nicu Mavrocordat (*Satyrul*, nr. 16. Semnat Puang-Hon-Ki).

R ă s p u n s l a a r t i c o l u l d-lui B o l e a c (*Sentinella Română*, an. V., nr. 16, 30 Septembrie 1866, p. 63–64. Răspunde articolului lui Boliac din *Trompetta Carpaţilor*, 24 Septembrie 1866, unde fusese acuzat că a afirmat « slavismul Dacilor ». Articol violent contra lui Boliac. La p. 64, coloana 2, puţină autobiografie, ca să-şi dovedească « iubirea de patrie »).

F r a t e r n i t a t e a ş i U n i r e a. Fragment din cursul public al d-lui B. P. H. Despre Dreptul Constituţional al Românilor (*Buletinul Instrucţiunii Publice*, Octombrie 1866, p. 620–626).

D i s c u r s u l d - l u i H a j d e u, ţinut în sala Slătineanu, Duminică 23 Octombrie. Cu o scrisoare de introducere a lui Hasdeu (*Românul*, 26 Octombrie 1866, p. 770–771).

P o r t r e t u l l u i I o n - V o d ă (*Ateneul Român*, an. I, nr. 6–7, Noembrie-Decembrie 1866, p. 203–204; despre portretul lui Ion Vodă cel cumplit, pe care Hasdeu « l-a descoperit şi l-a cumpărat în 1862 drept 25 fiorini în Lemberg, la buchinistul Igel senior »; fragment din *Ion Vodă cel Cumplit*).

INDUSTRIA NAŢIONALĂ, INDUSTRIA STRĂINĂ ŞI INDUSTRIA OVREIASCĂ, FAŢĂ DE PRINCIPIUL CONCURENŢII [Studie asupra judaismului]. Bucuresci, 1866, p. 34, in 8°, Tipografia Lucrătorilor Asociaţi, Pasagiul Român.

TALMUDUL, CA PROFESIUNEA DE CREDINŢĂ A POPORULUI ISRAELIT. [Ediţiunea particulară], Bucuresci, 1866, p. 36, in 8°. [Tipografia Theodor Vaidescu].

1867

* R ă s v a n - V o d ă (*Perseveranţa* anul I, nr. 6, 23 Martie 1867; nr. 7, 27 Martie; nr. 8, 30 Martie; nr. 9, 3 Aprilie; nr. 10, 6 Aprilie; nr. 11, 10 Aprilie; nr. 12, 13 Aprilie; nr. 13, 19 Aprilie; nr. 14, 23 Aprilie; nr. 15, 27 Aprilie; nr. 16, 30 Aprilie; nr. 17, 4 Mai; nr. 18, 7 Mai; nr. 19, 11 Mai; nr. 20, 14 Mai; nr. 21, 18 Mai; nr. 22, 21 Mai; nr. 23, 25 Mai; nr. 24, 28 Mai; nr. 25, 1 Iunie; nr. 26, 4 Iunie; nr. 27, 8 Iunie; nr. 28, 11 Iunie; nr. 30, 18 Iunie; nr. 31, 22 Iunie; nr. 32, 25 Iunie; nr. 33, 29 Iunie).

R o m â n i i ş i s e r b i i (*Perseveranţa*, nr. 14, 23 Aprilie 1867, p. 2–3; nr. 15, 27 Aprilie, p. 2-3; nr. 16, 30 Aprilie, pag. 3–4; nr. 17, 4 Mai, p. 1–2).

* U n i r e a (*Perseveranţa*, nr. 23, 25 Mai 1867, pag. 2–3; nr. 24, 28 Mai, pag. 1–2; nr. 26, 4 Iunie, pag. 1–2 şi 3; nr. 27, 8 Iunie, pag. 2).

D o m n u l e R e d a c t o r ! (*Sentinella Română*, an. V, nr. 94, 29 Octombrie 1867, p. 374; Scrisoare prin care Hasdeu mulţumeşte Redacţiei că reproduce studiul *Originea Juriului* din « Arhiva Istorică ». Povesteşte greutăţile apariţiei « Archivei »).

O r i g i n e a J u r i u l u i (*Sentinella Română*, an. V, nr. 94, 29 Octombrie 1867, p. 375; nr. 95, 2 Noembrie 1867, p. 379–380;

continuarea studiului reprodus din « Archiva Istorică »).

[Scrisoare a lui Hasdeu, prin care răspunde atacului din ziarul *Ţeara*, nr. 7; *Românul*, 18 Noembrie 1867, p. 987].

Boierii în faţa tronului şi Boierii în faţa poporului. Un studiu politico-istoric (*Românul*, an. XI, 16 Noembrie 1867, p. 979–980; 19 Noembrie 1867, p. 991-992; 22–23 Noembrie, p. 100–1001).

[Scrisoare către Redacţie, *Românul*, 20–21 Noembrie 1867, p. 995. Arată cine i-a făcut, cu un an înainte, propunerea de a fi directorul ziarului *Ordinea*, devenit anul acesta *Ţeara*, unde Hasdeu este insultat).

Duoi şi Trei (*Românul*, 20–21 Noembrie 1867, p. 995–996. Răspunde lui Blaremberg şi P. Carp. Foarte frumos răspunsul către Carp).

O scrisoare (*Românul*, 22–23 Noembrie 1867, p. 1000).

Hârtia Brătianu şi hârtia Blaremberg (*Românul*, 1 Decembrie 1867).

Domnului redactore al ziarului « Sentinella » (*Sentinella Română*, an. V, nr. 111, 18 Decembrie 1867; răspunde articolului generalului I. Ghica, din ziarul *Ţeara*).

Cătră alegătorii colegiului III dela Bolgrad (*Sentinella Română*, an. V, nr. 112, 20 Decembrie 1867; scrisoare de mulţumire pentrucă a fost ales deputat).

O călătorie prin Basarabia meridională (*Românul*, 22 Decembrie 1867).

RĂSVAN-VODĂ. Dramă istorică în 5 acte, în versuri. Ed. II, Buc. Tip. Lucrătorilor Asociaţi, 1867, VI+152, p. gr. in 8°. [Apariţia în volum a lui *Răzvan-Vodă* este anunţată în *Sentinella Română*, an. IV, nr. 70, 8 Iulie 1867].

ARHIVA ISTORICĂ A ROMÂNIEI t. III, Bucuresci, 1867; 283+XLIV p. in 4°.

1868

Rechizitorul d-lui Pantazi Ghica (*Românul*, 5 Ianuarie 1868, p. 10; 6 Ianuarie 1868, p. 13–14).

*Caracterele naţionalităţii române ca baza legislaţiunii sale (*Românul*, 11 Ianuarie 1868, p. 25–26; 13 Ianuarie, p. 35; 14 Ianuarie, p. 39; 17 Ianuarie, p. 45–46; 20 Ianuarie, p. 57–58; 21 Ianuarie, p. 62; 25 Ianuarie, p. 73–74).

O voce năbuşită (*Românul*, 27 Ianuarie 1868, p. 81–82. La Cameră, nu se ascultă cu simţire şi atenţie decât discuţiile contra Evreilor. Deşi se mărturiseşte vechiu antisemit, Hasdeu protestează împotriva acestei atitudini negative).

Istoria toleranţei religioase în România (*Românul*, 28 Ianuarie 1868, p. 86; 3–4 Februarie, p. 101–102; 6 Februarie, p. 104–105; 9 Februarie p. 117–118; 10 Februarie, p.

121–122; 13 Februarie, p. 130–131; 15 Februarie, p. 137–138; 17 Februarie, p. 145–146; 19 Februarie, p. 153–154; 23 Februarie, p. 165; 24 Februarie p. 170; 25 Februarie, p. 173–174; 28 Februarie, p. 181–182).

Misticismul dreptei (*Românul*, 1 Martie 1868, p. 191–192. Reacţiunea a fost atât de lovită încât a ajuns pradă misticismului. Blaremberg scrie despre discursuri pe care nu le-a ţinut; P. Carp vorbeşte despre « bande armate care cutreeră ţară »; iar Niculescu Càţă ţine discursuri la Cameră despre existenţa dracilor şi coloarea pielei lui Adam!).

Armarea generală (*Românul*, 3 Martie 1868, p. 197; 6 Martie 1868, p. 207–208).

Costachi Stamati (*Românul*, 13 Martie 1868, p. 228; 15 Martie p. 237; 16 Martie, p. 240. Studiu reprodus în *Sentinella Română*, an. V, nr. 134, 19 Martie 1868, p. 534–535; nr. 135, 23 Martie, 539–540; nr. 136, 28 Martie, p. 542–543).

Fracţiunea independinte (*Românul*, 17 Martie 1868, p. 243).

Poliţia rurală (*Românul*, 21 Martie 1868, p. 256; 22 Martie p. 258; 24 Martie, p. 267).

Bătrânul Baba-Novac (*Românul*, 29 Martie 1868, p. 279; 31 Martie, p. 287–288; 4 Aprilie, p. 292–293; 7 Aprilic, p. 301; 10 Aprilie, p. 305; 19 Aprilie, p. 336–337. Reprodus în *Sentinella Română*, an. V, nr. 137, 30 Martie 1868, p. 547; nr. 138, 7 Aprilie, p. 551–552; nr. 139, 11 Aprilie, p. 554–555, nr. 140, 14 Aprilie, p. 559–560; nr. 141, 18 Aprilie, p. 564; nr. 142, 21 Aprilie, p. 568; nr. 143, 28 Aprilie, p. 571).

Liberalismul dreptei (*Românul*, 15 Aprilie 1868, p. 323–324; 17 Aprilie, p. 327–328. Polemică cu ziarul *Ţeara*).

Scrisoare către Redacţia « Românul » (*Românul*, 21 Aprilie 1868, p. 343. Reprodusă în *Sentinella Română*, 23 Aprilie, 1868).

Probele ziarului *Ţeara* despre patriotismul boerilor (*Românul*, 23 Aprilie 1868,

A doua epistolă despre politica dela Bacău (*Românul*, 28 Aprilie 1868, p. 363. Reprodusă în *Sentinella Română*, an. V, nr. 144, 2 Mai 1868, p. 575).

A treia epistolă despre politica dela Bacău (*Românul*, 1 Mai 1868, p. 371–372).

Cugetări asupra ziarului *Ţeara* (*Românul*, 2 Mai 1868, p. 375–376; 4 Mai, p. 378–380. Reprodusă în *Sentinella Română*, an. V, nr. 145, 6 Mai 1868, p. 578–580. *Ţeara* apără boierii împotriva Domnitorului. Hasdeu apără politica anti-boierească. Hasdeu pare a fi aici dinastic).

Cine a făcut pe 1848? (*Românul*, 5 Mai 1868, p. 383–384. Reprodus în *Sentinella Română*, an. V, nr. 146, 12 Mai 1868, p. 583–584).

Domniţa Rosand'a, dramă în 5 acte (*Familia*, 1868, p. 267, 278, 290, 338, 350, 362, 420, 432).

Originea ideilor juridice la Români. Un fragment (*Românul*, 9 Mai 1868, p. 396; 10 Mai, p. 400; 16 Mai, p. 412; 19 Mai, p. 424; 23 Mai p. 432).
Discuţiunea generală a concesiunii drumului de fier (*Românul*, 24 Mai 1868, p. 435–436; 25 Mai, p. 439–440; 26 Mai, p. 443–444; 29 Mai p. 451; 1 Iunie, p. 463–464; 2 Iunie, p. 469).
Votul Senatului şi votul Camerei (*Românul*, 3 Iunie 1868, p. 471–472).
Cine au fost Dacii? (*Familia*, 1868, nr. 41, p. 479, nr. 42, p. 491, nr. 43, p. 503, nr. 44, p. 515).
* Patriotism şi neîncredere (*Românul*, 1 Septembrie 1868, p. 737; 8 Septemvrie, p. 771; 12 Septembrie, p. 783–784. Reprodus în *Sentinella Română*, an. V, nr. 152, 5 Septembrie 1868, p. 607–608; nr. 154, 12 Septembrie, p. 615–616; nr. 155, 15 Septembrie, p. 619–620).
Din actele societăţei «Transilvania» pentru ajutorul studenţilor români din Transilvania şi părţile ei (discurs) (*Transilvania*, Braşov, an. I, nr. 19, 15 Septembrie 1868, p. 449–454).
Anglia în Ardeal (*Românul*, 19 Septembrie 1868, p. 804; 22 Septembrie, p. 815–816; 25 Septembrie, p. 822; 29 Septembrie p. 840. Reprodus în *Sentinella Română*, an. V, nr. 157, 22 Septembrie 1868, p. 627–628; nr. 158, 26 Septembrie, p. 631–632; nr. 160, 3 Octombrie, p. 639. Despre cartea lui Ch. Boner: *Transylvania*, London 1865. Refutează cartea, scrisă sub influenţa Ungurilor şi Saşilor)
Domnilor Deputaţi! (*Sentinella Română*, an. V, nr. 173, 23 Noembrie 1868).
Prefaţa tomului III din «Archiva istorică a României» (*Transilvania*, Braşov, an. I, nr. 24, 1 Decembrie 1868, p. 600).
Frate şi Amice! (*Sentinella Română*, an. V, nr. 180, 24 Decembrie 1868, p. 718–719. Epistolă către redacţie, urmată, la p. 719, de discursul lui Hasdeu la Cameră, în chestie personală cu I. Ghica).
ARHIVA ISTORICĂ A ROMÂNIEI t. IV, Bucuresci 1868(?); 120 p. in 4⁰.
ISTORIA TOLERANŢEI RELIGIOASE IN ROMÂNIA, Ed. II. revăzută şi adausă (ed. I, în «Romànul») 94 pag. in 8.

1869

La Iulia (*Familia*, V, nr. I p. 3).
Scrisoare contra lui Dimitrie Ghica (*Românul*, 16 Februarie 1869).
Oda la Boiari (*Românul*, 19 Februarie 1869).
Scrisoare în chestia destituirii din comitetul teatral (*Românul*, 28 Februarie 1869).
Amorul în cronicele române (*Familia* 1869 [V], nr. 10, p. 109–110; nr. 11, p. 121–123; reprodus din *Satyrul*, nr. 9, 3 Aprilie 1866, semnat Wang-Ponki).
Frăţia. Fragment din cursul public: «Despre dreptul constituţional al românilor», ţinut la

Ateneul Român (*Familia*, 1869 [V], nr. 15, p. 169–171, nr. 16, p. 181–183).

Odă la boiari, (*Familia* V nr. 9 p. 98-100).

Politica (*Traian*, an. 1, nr. 1, p. 1; 16 Aprilie 1869. Cuvânt de deschidere, nesemnat).

Documente inedite (*Traian*, I, nr. 1, p. 4. Impăcarea lui Constantin Vodă Şerban cu semenii în 1656).

Bibliografia. Influenţa morale, comedia în versuri într'un act, de G. Sion (*Traian*, I, nr. 1, p. 4).

Politica (*Traian*, I, nr. 2, p. 5, 18 Aprilie 1869; semnat Hasdeu. Comentariu despre alegerile recente, unde conservatorii, prin silnicie, luaseră aproape toate mandatele — în afară de Craiova, Piteşti, Ploeşti. Optimist, căci după Cogălniceanu nu va mai fi dictatură. Coarda se va rupe).

Bibliografia. Agricultura română din judeţul Mehedinţi, de Ion Ionescu (*Traian*, I, nr. 2, p. 8).

Politica (*Traian*, I, 3, p. 9, 25 Aprilie 1869; semnat. Despre caseta Domnitorului, furată în noaptea de 14 Aprilie la Iaşi, din chiar locuinţa Ministrului de Interne, Cogălniceanu. Jaful şi dictatura lui Cogălniceanu).

Bibliografia. Convorbiri Literare, 15 Aprilie 1869. (*Traian*, I, nr. 3, p. 12. Despre « Un episod din 1848 » de V. Alecsandri. Intreabă: este din gura poporului? Laudă pe Scheletti, dar critică pe Pogor).

Documente inedite. Petiţiunea Israeliţilor către comitele Kiseleff (*Traian*, I, nr. 3, p. 14–15. Dela 1831; cere să li se îngăduie vechile drepturi — de a vinde ţuică, măcelărie, etc. — şi contra hahambaşei din Moldova, care cere prea mari drepturi).

Politica (*Traian*, I, nr. 4, p. 13; 27 Aprilie 1869. Românii din Abrud îl încurajează, ei îi cer un portret al lui Cogălniceanu. Compară cererea aceasta cu plângerea către Constituantă, 2 Mai 1866, lovitura de Stat).

Bibliografia. Chronica Huşilor şi a Episcopiei cu aseminea nume, de Melchisedec (*Traian*, I, nr. 4, p. 15–16: nr. 5, p. 20; nr. 7, p. 28; nr. 9, p. 36).

Politica (*Traian*, I, nr. 5, p. 17–18; 30 Aprilie 1869. Comentează apariţia noului ziar « Opiniunea constituţională ». Nu cumva trădează el o mişcare politică, schimbarea guvernului într'un guvern pur Cogălniceanu?).

Politica (*Traian*, I, nr. 6, p. 21–22; 4 Mai 1869. Comentează adresa la mesaj recentă. Asemănare leită cu cea portugheză; pusă pe două coloane. Găseşte vinovăţia lui Cogălniceanu, etc. Interesant; discută abil articolele Constituţiei).

Din călătoria mea prin Serbia, Ungaria, Austria, Boemia, Bavaria şi Francia în Iunie-August 1868 (*Traian*, I, nr. 6, p. 24. *Pesta*. Douăzeci şi trei de acte despre Aron-Vodă şi doamna Anna, dintre 1550–1562).

Politica (*Traian*, I, nr. 7, p. 25–26; 7 Mai 1869. Articol antisemit, comentând scrisoarea lui Armand Levy adresată lui Ioan Brătianu, publicată în « Israelitul Român).

* Politica (*Traian*, I, nr. 8, p. 29; 9 Mai 1869. Comentează recentele alegeri, ieşite aşa cum prevăzuse într'un număr trecut al lui *Traian*. Iarăşi Cogălniceanu. Teamă de cenzura presei. Admirabil pamflet).

Politica (*Traian*, I, nr. 9, p. 33; 11 Mai 1869. Aniversarea Princepelui Carol; comentarii pe o statistică a naşterilor şi morţilor din Bucureşti, unde se arată creşterea populaţiei evreieşti).

Politica (*Traian*, I, nr. 10, p. 37; 14 Mai 1869. Articol asupra proectului guvernului de organizare a bisericii, a cărui punere în desbatere a fost cerută de urgenţă de senatorul dela Iaşi, Nicolaie Ionescu. Proiectul este contra canoanelor; nu admite decât 2 Mitropoliţi şi 6 Episcopi în Sinod).

Unde s'a tipărit Psaltirea lui Coressi? (*Traian*, I, nr. 10, p. 40, 14 Mai 1869. Contra lui Odobescu, care susţinea Braşovul, H. afirmă că s'a tipărit în Ţara Românească).

Politica (*Traian*, I, nr. 11, p. 41; 16 Mai 1869. Despre « Adunarea Naţională », foaie anonimă, care lasă să se înţeleagă că Constituţia trebue modificată. Şi un răspuns lui Armand Levy).

Bibliografia: « Convorbiri Literare », 1869, nr. 5 (*Traian*, I. nr. 11, p. 44, col. 3–4. Reproduce 2 pasteluri de V. Alex.: « Lunca Siretului » şi « Lunca din Mirceşti ». Se supără că în acelaşi număr se află şi Bodnărescu. Comentează nuvela « Eroul fără voie » a lui I. Negruzzi. Introducere despre răul necesar că tinerii vin cu diplome din străinătate şi iau repede posturi superioare în primire!).

Politica (*Traian*, I, nr. 12, p. 45; 18 Mai 1869. Dim. Ghica vrea să adaoge la stema României alături de Muntenia şi Moldova — simbolul Craiovei şi Bugeacului. Contra unităţii. Armele vechilor domni erau simple; Mircea, vulturul; Ştefan, zimbrul. Numai Despot Vodă avea stema complicată. Şi totuşi Ghica şterge soarele şi luna din stemă. Sub un astfel de guvern se va face ratificarea graniţelor cu Ungaria).

Politica (*Traian*, I, nr. 13, p. 49, 21 Mai. Renunţă la revista care era gata, ca să publice articolul « Incă un român jertfit pentru un prusian »).

* Politica (*Traian*, I, nr. 14, p. 53, 23 Mai. Comentează răspunsul la mesaj, în care Cogălniceanu spune că în sfârşit, după trei ani, ieşim din utopie. Admirabil pamflet).

Politica (*Traian*, I, nr. 15, p. 57, 25 Mai. Comentează chestia israelită. D. Cogălniceanu crede că sunt şi evrei, născuţi în România, care pot avea drepturi, etc.).

Din călătoria mea, etc. 1868 (*Traian*, I, nr. 15, p. 56. *Opovo*. Documente dela mst. Opovo,

pomelnice în care sunt trecuţi domni români).

P o l i t i c a (*Traian*, I, nr. 16, p. 61; 28 Mai 1869. Citează din « Românul » discursul lui N. Ionescu despre organizarea Bisericii, care susţine ceea ce susţinuse şi Hasdeu în *Traian*. — Răspunde lui Armand Levy din « Israelitul Român »).

B i b l i o g r a f i a: Serviciul sanitar al comunei Bucureşti de dr. I. Felix (*Traian*, I, nr. 16, p. 64, col. 3–4. « O carte excelentă din toate puncturile de vedere »).

P o l i t i c a (*Traian*, I, nr. 17, p. 65–66, 1 Iunie 1869. Contra foii « Adunarea Naţională », care e a lui Cogălniceanu, şi e separatistă. « A. N. » publică statistica funcţionarilor dela serviciile publice din Bucureşti, arătând că din 557, 487 sunt munteni. Hasdeu cere să se caute procentul şi celorlalţi provinciali munteni la Bucureşti, căci asta e cauza mulţimii bucureştenilor: provincialii nu vor să vină în Capitală).

P o l i t i c a (*Traian*, I, nr. 18, p. 69–70, 4 Iunie 1869. Comentează contrazicerile dintre I. Brătianu şi Ghika-Cogălniceanu — care totuşi stau mereu laolaltă, de câte ori e vorba de « cestiuni mari naţionale »).

U n t e s a u r d e t y p o - x i l o g r a f i a r o m â n ă d e p e l a 1 5 5 0 (*Traian*, I, nr. 18, p. 72, nr. 20, p. 80; nr. 23, p. 92, nr. 27, p. 107).

P o l i t i c a (*Traian*, I, nr. 19, p. 73; 8 Iunie 1869. Cogălniceanu încearcă să facă curte Ardealului, pe care îl năpăstuise până atunci de teamă să nu se supere Ungaria).

* P e n t r u « A d u n a r e a N a ţ i o n a l ă » (*Traian*, I, nr. 19, p. 74–77. Chestiune personală cu ziarul « A. N. » în legătură cu separatismul lui Cogălniceanu).

B i b l i o g r a f i a: « Convorbiri Literare », nr. 6 şi 7 (*Traian*, nr. 19, p. 76, col. 3-4. Despre dicţionarul botanic al lui Costache Negruzzi autorul « Aprodului Purice ». O mică înjurătură la « Istoriele civilisaţiunii » ale lui Xenopol. « Ne-a fost peste putinţă de a înţelege ceea ce vrea autorul »).

P o l i t i c a (*Traian*, I, nr. 20, p. 77–78; 11 Iunie 1869. Astăzi e aniversarea revoluţiei din 1848 şi a luptei lui Ioan Vodă în 1574, contra Turcilor. Compară starea de lucruri din ţară, citând mult din presa guvernamentală).

P o l i t i c a (*Traian*, I, nr. 21, p. 81; 13 Iunie 1869. Foarte scurtă. Simplă introducere la articolul lui G. Missail asupra « Disolvării Senatului »).

* P o l i t i c a (*Traian*, I, nr. 22, p. 85; 15 Iunie 1869. Monitorul Oficial este republican, mazzinian. E încântat de succesele revoluţiilor, de năruirea regilor. H. citează şi ironizează. Mâna lui Cogălniceanu).

P e n t r u « A d u n a r e a N a ţ i o n a l ă » (*Traian*, nr. 22, p. 87. A două replică. « A. N. » acuză pe Hasdeu cu în « Foiţa » din 1860 vorbise rău de Laurian. Da; dar la 24 de ani era violent, acum, după 9 ani, e placid; dar tot îi

critică ideile istorice, căci elementul latin din Dacia a venit de pretutindeni, nu numai din Laţiu).

Politica (*Traian*, I, nr. 23, p. 89; 18 Iunie 1869. Ce este şi ce se spune. Relativ la plecarea lui Cogălniceanu în străinătate. O corespondenţă dela Constantinopole, de unde se vede că acolo se ştia cu o săptămână mai înainte de dizolvarea Senatului şi complotul contra lui Cogălniceanu).

Politica (*Traian*, I, nr. 24, p. 93; 20 Iunie 1869. Se pregăteşte Unirea cu Ungaria, prin dictatură, prin împământenirea Evreilor. Situaţia e gravă, e apăsătoare; dar de ce nu se spune nimic?!).

Bibliografia, (*Traian*, nr. 24, p. 96. Râureanu, Biblioteca de lectură pentru junimea de ambe sexe).

Jidovii în Transilvania, (*Traian*, I, nr. 24, p. 95. Notiţa lui Ch. Boner, care a călătorit în Ardeal prin 1865).

Politica (*Traian*, I, nr. 25, p. 97–98; 22 Iunie 1869. « Ad. Naţ. » se apără spunând că este înjurată şi de foile austriace. — Sărăcia din armată (tabăra dela Furceni) şi ordinul de zi al Domnitorului — Cogălniceanu—ca ofiţerii să aibă aceiaşi hrană ca şi oastea).

Politica (*Traian*, I, nr. 26, p. 101–102; 27 Iunie 1869. Polemică cu « Pressa », în chestia abuzurilor dela Municipiu. P. Grădişteanu care dă afară pe dr. Keresteny, pentrucă a fost duşman personal al lui I. Ghica, etc. — Umilirea armelor române pentru un incident consular la Galaţi).

Bibliografia: Albina Pindului, dela 1–15 Iunie. (*Traian*, I, nr. 26, p. 104. O laudă, comparând-o, superior, cu « Convorbiri »).

Politica (*Traian*, I, nr. 27, p. 105; 29 Iunie 1869. Revistă scurtă. Nu se ocupă de vizita lui Cogălniceanu la Berlin, de cererea Monitorului Oficial de a se pune în fruntea funcţiilor Statului streini, nici de cererea ridicării unui monument lui Gutenberg. Ci aminteşte că au trecut 80 de ani dela proclamaţia lui Lafayette).

Politica (*Traian*, I, nr. 28, p. 109–110; 2 Iulie 1869. Comentează o corespondenţă din B.-Pesta a ziarului « Le Siècle », în care se denunţă relaţiile ungaro-prusace, şi intenţiile lor în caz de războiu — aşa cum scrisese şi H. într'un articol. Unirea României cu Ungaria nu va putea fi făcută numai printr'o dictatură — ci prin germanizarea serviciilor publice. H. nu e împotriva streinilor, ci a germanilor).

Politica (*Traian*, nr. 29, p. 113-114; 4 Iulie 1869. Despre învăţarea limbii greceşti în clasele primare, aşa cum propune P. Poenaru, şi despre primejdia unui asemenea lucru).

Bibliografia: Carte de Gimnastică, de G. Moceanu (*Traian*, nr. 29, p. 116. Prima carte de gimnastică, în româneşte. Autorul, un ardelean).

Politica (*Traian*, I, nr. 30, p. 117; 6 Iulie 1869. In faţa primejdiilor slave, germane, evreeşti

— un congres pan-latin la Paris ar fi un mijloc de apărare).

Bibliografia: Manual de agricultură pentru clasele primare de P. S. Aurelian (*Traian*, nr. 30, p. 119-120. E o carte proastă).

* Politica (*Traian*, I, nr. 31, p. 121-122; 9 Iuliu 1869. Tot despre Congresul pan-latin. Originea austro-maghiară a Cabinetului).

Politica (*Traian*, I, nr. 32, p. 125-126; 11 Iulie 1869. Despre Constituţia Sârbă şi dinastia naţională de acolo. Despre felul cum s'au organizat Sârbii, fără streini. — Reproduce un articol din « Le Siècle » despre România, intitulat « Ungaria ». Anti-Carlist. — Iarăşi un paragraf pan-latin).

Varietăţi (*Traian*, I, nr. 32, p. 128. Despre expoziţia de Opere artistice dela Muzeu, pe care Domnitorul a îmbogăţit-o cu « tablouri române » din colecţia sa. Injură).

Politica (*Traian*, I, nr. 33, p. 129-130; 13 Iulie 1869. Directorul Poştei, d. Cociu, socoteşte pe un transilvănean « strein ». Cogălniceanu şi chestia israelită).

Politica (*Traian*, I, nr. 34, p. 133-134 16 Iuliu 1869. Polemică cu « La Confédération Orientale », foaia unui grec dela Geneva, care propunea organizarea tuturor popoarelor Orientului într'un bloc, sub greci. Combate: limba şi originea sunt mai importante decât ortodoxia. Citează dintr'un ziar din Torino despre federaţia popoarelor latine, propusă de *Traian*)

Bibliografia: « Convorbiri Literare » 8 şi 9 (*Traian*, nr. 34, p. 136. Nu mai găseşte nimic după plecarea lui Alexandri. Reproduce o recenzie a lui T. Maiorescu asupra prelucrării unui volum de geografie şi istorie a Evului-Mediu, pentru gimnazii).

* Politica (*Traian*, nr. 35, p. 137; 18 Iuliu 1869. Interesele României şi politica proastă pe care o fac guvernanţii. Despre latini).

Politica (*Traian*, I, nr. 36, p. 141; 20 Iuliu 1869. Slugărnicia guvernului faţă de străini. In curând, anexarea României la Ungaria.)

Bibliografia: Foaia societăţii pentru literatura şi cultura română în Bucovina. nr. 1, 2, 3, 4, 5. (*Traian*, nr. 36, p. 144. Remarcă începutul poemei « Descălecarea lui Dragoş în Moldova » de Bumbac, şi o poezie de Petrino).

Politica (*Traian*, I, nr. 37, p. 145; 23 Iuliu 1869. Ungurii au călcat teritoriul şi nu ne-au cerut scuze. Nemţii ne insultă la noi în ţară, şi nu ne cer scuze, etc.).

Politica (*Traian*, nr. 38, p. 149; 25 Iuliu 1869. Pe aceeaşi chestie a insultelor aduse ţării Româneşti).

* Politica (*Traian*, nr. 39, p. 153; 27 Iuliu. Miniştrii s'au întors. Cogălniceanu a aranjat tratatul de extrădare cu Ungaria. — Se organizează congresul naţional slav).

Politica (*Traian*, nr. 40, p. 157; 30 Iuliu 1869. Năvala negustorilor evrei în Moldova. — Insulta consulului austriac din Giurgiu n'a fost bine spălată. — Societatea de tir românească).

Bibliografia: Principiul unităţii în istorie, Discurs de A. Vizanti (*Traian*, nr. 40, p. 160. Mare galimatias ca să spună că « faptele se repetă »).

* Politica (*Traian*, I, nr. 41, p. 161, 1 August 1869. Plecarea Domnitorului în Crimeia?).

Politica (*Traian*, nr. 42, p. 164; 3 August 1869. Domnul a plecat în Crimeia. Neconstituţional; absenteismul Principelui e din cauza miniştrilor, cari îl sfătuesc prost. — Popa Tache şi abuzurile. — Un cofetar liberal e zvârlit în închisoare pentrucă a înjurat pe Conservatori).

Limba slavică la Români până la anul 1400. Fragmente din: Istoria culturii în Dacia (*Traian*, nr. 42, p. 168; nr. 43, p. 171; nr. 44, p. 175; nr. 45, p. 179–180; nr. 46, p. 183; nr. 47, p. 188; nr. 48, p. 191–192; nr. 49, p. 195; nr. 50, p. 199; nr. 51, p. 203–204; nr. 52, p. 207–208; nr. 53, p. 211; nr. 55, p. 219–220; nr. 56, p. 224; nr. 58, p. 232; nr. 59, p. 237; nr. 61, p. 247; nr. 62, p. 252; nr. 63, p. 255; nr. 64, p. 259–260; nr. 66, p. 268; nr. 69, p. 280; nr. 70, p. 284; nr. 71, p. 287–288; nr. 74, p. 300; nr. 75, p. 303; nr. 77, p. 312; nr. 78, p. 315–316; nr. 82, p. 321–322; nr. 86, p. 347–348; nr. 90, p. 363–364; an. II, nr. 2, p. 8).

Politica (*Traian*, nr. 43, p. 169, 5 August 1869. Puţin anti-carlist. Domnitorul plecase în Crimeia cu o zi înainte de onomastica lui Napoleon III. Ordin nemţesc. Din « Le Siècle » citează comentariul asupra politicii exterioare româneşti. Acuzaţia contra miniştrilor, Ghica şi Cogălniceanu. — Discuţiile provocate de ideia Congresului pan-latin).

* Politica (*Traian*, nr. 44, p. 172; 9 August 1869. Excelent articol-pamflet, relativ la o desminţire a « Monitorului Oficial » şi la procesul de germanizare şi desnaţionalizare a numelor româneşti geografice).

Ce este concurrintia? Românii-Străinii-Jidovii (*Traian*, nr. 44, p. 173–174; nr. 45, p. 177–178; nr. 47, p. 186–187; nr. 48, p. 190–191).

Corespondenţa. Un răspuns la Braşov şi la Pesta. (*Traian*, nr. 44, p. 176. Despre nealegerea lui Hasdeu la Academie şi demisia lui Alex. Hasdeu).

Politica (*Traian*, nr. 46, p. 181; 14 August 1869. Comentează o scrisoare a tinerilor români din Paris, publicată în numărul trecut în loc de revistă, prin care se cerea congresul pan-latin. Guvernul anunţă că termenul de extrădare expiră în 1871).

Politica (*Traian*, nr. 47, p. 185; 19 August 1869. Guvernul e pe ducă, deoarece comunicatele « Monitorului Oficial », prin care se răspund la învinuiri, sunt foarte prompte. Ca justificările negustorilor aproape de faliment).

* Politica (*Traian*, nr. 48, p. 189; 21 August 1869. Cogălniceanu plecat la Iaşi. Ghica, la Bucureşti. Atunci cine încuviinţează comisiile

extraordinare la Serviciile Statului? Polemică cu « Opiniunea Constituţională »).

P o l i t i c a (*Traian*, nr. 49, p. 193; 23 August. Deşi nu foloseşte argumente din presa străină, citează din « Le Monde » din 14 August despre vizita lui Cogălniceanu în Prusia. Franţa e indignată de prusificarea României).

P o l i t i c a (*Traian*, nr. 50, p. 197–198; 26 August 1869. Nu s'a rezolvit problema comisarilor extralegali dela Finanţe. — Despre monumentul lui Ion Buteanu. — Despre ridicarea statuei lui Gutenberg. — Despre discursul Domniorului Carol, prin care anunţă că pleacă în Germania).

B i b l i o g r a f i a: Clopotul, poemă de Schiller, trad. Dr. Adolf Stern. (*Traian*, nr. 50, p. 200. Injură. Puţin antisemit.)

* P o l i t i c a (*Traian*, nr. 51, p. 201; 28 August 1869. Plecarea Domnitorului. Glume. Lipsa de entuziasm a poporului).

P o l i t i c a (*Traian*, nr. 52, p. 205; 2 Septembrie 1869 . Prezintă două articole de fond: « Scrisori pariziene » şi « Scrisori din Brăila » şi articolul lui Missail, « Erori », etc. Foarte mică revistă).

P o l i t i c a (*Traian*, nr. 53, p. 209; 4 Septembrie 1869. Trei evenimente evreo-române; primul în legătură cu evreizarea Basarabiei. Ruşii, de câte ori au fost stăpâni în Principate, încercau desnaţionalizarea gurilor Dunării (în 1769–1774, 1787–1791). Dar Ruşii au adus bulgari. A trebuit să vină Cogălniceanu ca să colonizeze prin Evrei. — Deputaţia israelită la Domnitor. In acelaşi număr, ordinul lui Cogălniceanu despre colonizare).

P o l i t i c a (*Traian*, nr. 54, p. 213–214; 6 Septembrie 1869. Despre « Militaerisch-geographische Darstellung Rumaeniens » de Enrik Filek von Wittinghausen. Acuză politica nemţească; prin ea a fost posibilă o asemenea carte. Dar dacă această carte arată drumurile de invazie nemţească în ţară, ne arată şi nouă drumurile spre Transilvania).

P o l i t i c a (*Traian*, I, nr. 55, p. 217; 11 Septembrie 1869. Compară starea din 1569, din Pravile şi Letopiseţi, cu cea de acum, şi o găseşte superioară. D. Alecu Balş cutreeră satele cu 20 de unguri, cerând norodului să se supuie lui Marcus Bronstein. Apel la tinerime să salveze ţara).

* P o l i t i c a (*Traian*, nr. 56, p. 221–222; 13 Septembrie 1869. Despre statutele lui *Traian*, pe care le publică şi le discută. — Despre ordinul de zi al generalului Macedovski, tabăra din Furceni).

P o l i t i c a (*Traian*, nr. 57, p. 225; 16 Septembrie 1869. Contra lui Cogălniceanu, care a luat din banii Statului. — Şedinţa publică a Academiei, Papiu Ilarian vorbind despre Şincai).

P o l i t i c a (*Traian*, nr. 58, p. 229–230; 20 Septembrie 1869. Călătoria Domnitorului peste graniţă a fost ironizată de foile româneşti transilvane şi de cele franceze.

Dar nu Carol e de vină, ci miniştrii. «Cochetăria şvăbească» a lui Cogălniceanu şi Dem. Ghica. — Şi Grecii s'au obrăznicit).

Politica (*Traian*, nr. 59, p. 235; 23 Septembrie 1869. Mare fierbere. Se pregăteşte un nou «3 August» 1865?).

Bibliografia: Elemente de Mineralogie, de Ştef. C. Michailescu (*Traian*, nr. 59, p. 239–240. Il laudă. Autorul a studiat la Bucureşti şi e superior altora dela universităţile apusene. Citează pasaje clare).

*Politica (*Traian*, nr. 60, p. 241–242; 25 Septembrie 1869. Admirabil pamflet contra lui Alex. Creţescu, ministrul Cultelor şi al Instrucţiei Publice).

Astăzi, versuri (*Traian*, nr. 60, p. 244).

Politica (*Traian*, nr. 61, p. 245–246; 27 Septembrie 1869. Urmează filipică contra lui A. Creţescu. Educaţia femeiei e ameninţată de iezuiţi; ori, conştiinţa naţională e bazată pe femeie. — Din nou Cogălniceanu).

Politica (*Traian*, nr. 62, p. 249; 30 Septembrie 1869. In epocile de nedreptate înfloreşte studiul Dreptului, cum spune Montesquieu. Discută chestia Lahovary-Creţescu).

*Politica (*Traian*, nr. 63, p. 253; 2 Octombrie 1869. Despre călătoria Domnitorului. Observaţii).

Bibliografia: Panteonul Român de Iosif Vulcan (*Traian*, nr. 63, p. 255–256; nr. 65, p. 264; nr. 66, p. 268; nr. 67, p. 271–272. Lungi citate).

Varietăţi, Proverbe române (*Traian*, nr. 63, p. 256. O seamă de proverbe, pe care le însoţeşte cu preliminarii actuale).

Politica (*Traian*, nr. 64, p. 257; 4 Octombrie 1869. Nu scrie decât câteva rânduri de introducere la articolul lui Maniu asupra atitudinei austro-ungare).

* Politica (*Traian*, nr. 65, p. 261–262; 7 Octomvrie 1869. Ruşinea Domnitorului, de a cere voie de a bate monetă şi de a face decoraţii, când în constituţie este admis lucrul acesta, iar domnii români au avut întotdeauna moneta lor. — Câteva comentarii despre bătăuşii lui Cogălniceanu. — Starea Românilor din Ardeal).

Politica (*Traian*, nr. 66, p. 265–266; 9 Octombrie 1869. Despre un memoriu secret relativ la modificarea constituţiei, şi cerând să vie Ungurii şi Nemţii să domnească. — Despre logodna Domnitorului. — Despre cei 300 de ardeleni lăsaţi pe drumuri în Transilvania).

Politica (*Traian*, nr. 67, p. 269–270; 11 Octombrie 1869. Toată lumea s'a zăpăcit şi felicită pe Domnitor pentru logodnă, iar «Monitorul Oficial» este plin cu felicitările acestea. Ironic. Citează două lungi pasaje din Simeon Bărnuţiu despre domnul neamţ şi domnul străin în genere).

Politica (*Traian*, nr. 68, p. 273–274; 14 Octombrie 1869.

Comentarii cu «Opinia Constituţională» despre existenţa unei crize ministeriale, etc. Contra lui Cogălniceanu: loteria pentru împrumutul german de 10 milioane. — Propune o «colosală Societate de încurajare a industriei romano-latine», ca să concureze pe evrei şi nemţi).

Politica (*Traian*, nr. 69, p. 277–278; 16 Octombrie 1869. Despre rolul lui «şeapte» în istoria română. Şi păcatele miniştrilor. Despre loteria de 10.000.000 lei, neconstituţională, şi rolul lui Cogălniceanu. — Despre cei cinci călugări dela Neamţ, închişi la Iaşi, de Calinic Miclescu).

*Politica (*Traian*, nr. 70, p. 281–282; 18 Octombrie. Nu Hasdeu e anti-dinastic, ci miniştrii. Excelent paragraf. — Scandalul din presa europeană despre 300 români din Ardeal. — Revoluţia din Dalmaţia).

Politica (*Traian*, nr. 71, p. 285–286; 21 Octombrie 1869. Domnitorul ar face bine să viziteze şi Roma. Ar vedea ce au fost romanii. — Bătăile din satul Măcai, jud. Argeş, 27 Septembrie 1869, comparate cu o cronică franceză despre un Burbon care luă cu asalt Roma (1527).

Către d. I. Heliade Rădulescu (*Traian*, nr. 71, 21 Octombrie 1869, p. 286. Aminteşte de Garibaldi, care e pus în capul unui comitet pentru o statuie lui Savonarola. Şi Hasdeu a fost cândva tânăr. Republică actul din 15 August 1848, când locotenenţa princiară subscria pentru o statuie lui Gh. Lazăr).

Politica (*Traian*, nr. 72, p. 289–290; 23 Octombrie 1869. Aminteşte lui A. G. Golescu sechestrarea averilor mănăstireşti în Bucovina. — Un comunicat din «Monitorul Oficial» asupra bătăilor din Argeş. Analiza lui Hasdeu. Contra lui Cogălniceanu. — Revoluţia din Dalmaţia).

Politica (*Traian*, nr. 73, p. 293–294; 25 Octomvrie. Mici fragmente contemporane, cu Golescu, Iepureanu, Basile Boerescu. Interesant).

*Pentru D. Cogălniceanu (*Traian*, nr. 73, p. 294, 25 Octombrie 1869).

Politica (*Traian*, nr. 74, p. 297–298; 28 Octombrie 1869. Din «Curierul de Iaşi» se află că anumiţi boieri vor fi trimişi să felicite pe Domnitor cu prilejul nunţii. De ce nu şi burghezi? — Iarăşi despre împământenirea Evreilor).

Politica (*Traian*, nr. 75, p. 301; 30 Octombrie 1869. Scrie mici şi insignifiante comentarii. In primul §, despre înjosirea guvernului nostru în faţa străinătăţii. Când ne insultă, nu cerem socoteală).

Femeile Române. Domniţa Elena (*Traian*, nr. 75 [30 Octombrie 1869], p. 301–302; nr. 78, p. 313–314 [6 Noembrie]; nr. 79, p. 317–318 [8 Noembrie]; nr. 80, p. 321–322 [11 Noembrie]; nr. 81, p. 325–326 [15 Noembrie]).

Politica (*Traian*, nr. 76, p. 305; 1 Noembrie 1869. Mici comentarii.

Secularizarea averilor mănăstireşti. — Răscoala din Dalmaţia şi altele contra Austriei. — Situaţia în Transilvania).

P o l i t i c a (*Traian*, nr. 77, p. 309; 4 Noembrie 1869. Despre loterie. Injură pe Cogălniceanu pentru « explicaţiile » aduse. — Comentarii: la câţiva evrei hoţi din Moldova, Basarabia; la românii transilvani, etc.).

* P o l i t i c a (*Traian*, nr. 78, p. 312–313; 6 Noembrie 1869. Sinteză a tuturor rezultatelor nefaste ale guvernării Cogălniceanu-Ghica).

P o l i t i c a (*Traian*, nr. 79; 8 Noembrie 1869. Comentează juridic înfiinţarea Casei de Economii şi a Muntelui de pietate. El aprobă aceste instituţii, dar nu în felul în care s'au făcut. Citează răspunsul Camerei de Comerţ, negativ, dat înainte de guvernul Ghica).

A g r i c u l t u r a ş i m a n u f a c t u r a (*Traian*, nr. 79, p. 318–319 [8 Noembrie 1869]; nr. 80, p. 322–323 [11 Noembrie]; nr. 83, 335–336 [20 Noembrie]; nr. 85, p. 342–343 [27 Noembrie]; nr. 87, p. 351–352 [2 Decembrie]; nr. 92 p. 371–372 [13 Decembrie]; nr. 94 p. 379–380 [18 Decembrie]. An. II, nr. 3, p. 10–11 [10 Ianuarie 1870]; nr. 5 p. 18–19 [15 Ianuarie]).

P o l i t i c a (*Traian*, nr. 80, p. 321; 11 Noemvrie 1869. Moartea lui Fălcoianu în puşcăria dela Dobrovăţ. — Se fac daruri mari cu prilejul nunţii regale; satele sunt obligate să dea câte zece napoleoni. Zvonuri).

B i b l i o g r a f i a: Limba română şi dialectele italiene. Schiţă filologică de G. L. Frollo, 1869 (*Traian*, nr. 80, p. 324. Laudă. Extrase).

P o l i t i c a (*Traian*, nr. 81, p. 325; 16 Noembrie 1869. Despre moartea lui Fălcoianu, victima lui Cogălniceanu. Şi alte câteva scurte comentarii politice. In acelaş număr, p. 328, « Cestiunea Fălcoianu » de procurorul Bossie. Nr. 82, p. 330. « Ioan Fălcoianu », nr. 83, p. 334–335 de G. Missail).

A m i c u l u i m e u N. N. versuri, (*Familia*, V, nr. 29, p. 338-339).

P o l i t i c a (*Traian*, nr. 82, 18 Noembrie 1869, p. 329. Cestiunea Fălcoianu, moartea lui G. Asachi, Discursul la Mesagiu, etc.).

D i s c u r s u l d-l u i B. P. H a s d e u, primind preşedinţia Societăţii « Românismul » în şedinţa din 15 Noembrie 1869 (*Traian*, nr. 82, p. 330, 18 Noembrie).

* P o l i t i c a (*Traian*, nr. 83, p. 333–334; 20 Noemvrie 1869. Compară Mesagiul princiar cu cel al lui Cuza din 1864).

P o l i t i c a (*Traian*, nr. 84, p. 337; 25 Noembrie 1869. Despre presa guvernamentală, « Trompetta Carpaţilor » şi « Adunarea Naţională », cari susţin dictatura şi cenzura).

P o l i t i c a (*Traian*, nr. 85, p. 341–342; 27 Noembrie 1869. Tot despre urmările călătoriei Domnitorului, şi a căsătoriei cu Elisaveta).

P o l i t i c a (*Traian*, nr. 86, p. 345–346; 29 Noembrie 1869. Chestiunea israelită, relativ la memoriul lui Cogălniceanu cu acelaşi titlu

publicat în l. franceză. — Ce se mai petrece la Cameră).

* Politica (*Traian*, nr. 87, p. 349; 2 Decembrie 1869. Deosebirile dintre un regim constituţional şi unul dictatorial. Cazul liniei ferate Iaşi-Prut).

* Politica (*Traian*, nr. 88, p. 353–354; 1 Decembrie 1869. Cazul şcoalei de Medicină, care a fost transformată de Alex. Creţescu în Facultate. Măsură proastă, căci îndepărtează pe studenţii balcanici. Rolul medicinii româneşti în orientul apropiat).

Politica (*Traian*, nr. 89, p. 356–357; 6 Decembrie. Răspunsul Domnitorului către Israeliţi: că din ei se va forma clasa mijlocie românească. Răspunsul, publicat în « Archivele Israelite », reprodus în « Democraţia ». — Chestiunea împrumutului şi dobânzilor de 15%).

Politica (*Traian*, nr. 90, p. 361; 9 Decembrie 1869 Chestiunea libertăţii presei. Ziarele guvernamentale încep să pregătească terenul).

Cele mai vechie poesie satirice în limba română (*Familia*, 1869 [V], nr. 37, p. 439–441. După mss. lui Miron Costin; 2 poezii, « Viaţa lumii »; « Stihuri împotriva zavistiei »).

Politica (*Traian*, nr. 91, p. 365; 11 Decembrie 1869. Mici comentarii politice fără importanţă).

Politica (*Traian*, nr. 92, p. 369–370; 13 Decembrie 1869. Constituirea unei Asociaţiuni industriale şi comerciale româneşti. Cum stăm cu economia? Citat din « Monitorul Oficial ». Foarte important document economico-istoric).

Politica (*Traian*, nr. 93, p. 373–374; 16 Decembrie 1869. Despre « împrumutul municipal », de fapt numai o loterie. Comentarii: imoralitatea loteriei. — Raportul oficial asupra rebeliunii dela Cuca-Măcăi şi adevărul asupra acesteia).

Politica (*Traian*, nr. 94, p. 377–378; 18 Decembrie 1869. Starea dezolantă a instrucţiei publice: 1 la 70 învaţă sau ştiu carte. — Deschiderea Universităţii a fost făcută în prezenţa Domnitorului, care a numit-o « inaugurare ». Dar Universitatea exista şi mai înainte, sub numele de Institutul Superior. — In regulamentul Archivelor Statului se prevăd şi « documente care vor ieşi afară din ţară »).

* Politica (*Traian*, nr. 95, p. 381–382; 20 Decembrie 1869. Alt aspect ridicol al « inaugurării » Universităţii. — Revolta ploeştenilor contra primejdiei străine).

Politica (*Traian*, nr. 96; 23 Decembrie 1869. Iaşii au cerut Adunării Deputaţilor legarea căiei ferate româneşti cu Basarabia, prin Sculeni. — Alte câteva comentarii).

* Politica (*Traian*, nr. 97, p. 389; 31 Decembrie 1869. O scurtă privire asupra anului care trece, şi care seamănă atât de mult cu alţi ani proşti din trecutul ţărilor româneşti. Heliade Rădulescu a înjurat pe Şincai. — Congresul Liberilor cugetători, şi darul pe care

Traian îl face cetitorilor publicând « Declaraţia de principie »).

Congiuraţiunea leproşilor (*Traian*, 31 Decembrie, p. 391–392).

ODA LA BOERI 1848–1869. Bucuresci, Tip. C. A. Rosetti, 1869, 14 p. in 16⁰.

RĂSVAN ŞI VIDRA. Poemă dramatică în cinci cânturi. Ediţiunea III, Revăzută, Bucureşti 1869, Typogr. Lucrătorilor Asociaţi, VI, 186 pag. pet. 8⁰.

1870

*Politica (*Traian*, II, nr. 1, p. 1–2; 3 Ianuarie 1870. Explică ce înseamnă dinastic şi antidinastic. Foarte interesant. — Apoi chestiunea liniei ferate spre Rusia).

Politica (*Traian*, an. II, nr. 2, p. 5–6; 6 Ianuarie 1870. Situaţia lui Napeleon III se clatină. Monarhii ar putea învăţa ceva).

Politica (*Traian*, an. II, nr. 3, p. 9–10; 10 Ianuarie 1870. Un francez a fost ucis de vărul lui Napoleon III. Scandulul de presă de acolo. Ce se întâmplă la noi. — Mareşalul Curţii n'a invitat pe d. deputat Radu Michail la Bal, sub pretext că în timpul alegerilor a trimis o depeşă insultătoare pentru Domnitor. Servicii nemţeşti. Invitaţii au murit de sete, căci nu ştiau cum să ceară apă pe nemţeşte).

Politica (*Traian*, II, nr. 4, p. 13–14; 13 Ianuarie 1870. Despre pactul de alianţă Ion Ghica-Nicolaŭ Ionescu).

Politica (*Traian*, II, nr. 5, p. 17; 15 Ianuarie 1870. Tot despre linia ferată dela Sculeni. Acum, punctul de vedere strategic. Posibilitate unei năvăliri ruso-austriace).

Politica (*Traian*, II, nr. 6, p. 21–22; 17 Ianuarie 1870. Pune la punct ziarul « Românul », reproducând rezumatul doctrinelor ziarului « Traian ». — Alte comentarii fără mare importanţă).

Politica (*Traian*, II, nr. 7, p. 25; 20 Ianuarie 1870. Contra ideei de a se da o dotaţiune anuală Doamnei. Proectul lui Basiliu Boerescu. Dinastie şi Naţiune).

Viatia, Faptele şi Ideile lui Nicolaĭu Spatarŭ din Milesci. (*Traian*, II, nr. 7, p. 27–28; nr. 8, p. 31–32; nr. 9, p. 36; nr. 19, p. 43; nr. 12, 47–48; nr. 14, 55–56; nr. 16, p. 64).

Politica (*Traian*, II, nr. 8, p. 29; 22 Ianuarie 1870. De ce au demisionat atât de puţini cu prilejul demisiei lui Ion Brătianu, acuzat în Paralment că a furat banii publici? Indeamnă să-şi dea demisia cât mai mulţi deputaţi).

Politica (*Traian*, II, nr. 9, p. 33–34; 24 Ianuarie 1870. Despre faimosul autograf al lui Boerescu. Il reproduce. Polemizează cu « Adunarea Naţională », care susţine dreptul de a înzestra Doamna).

*Politica (*Traian*. II, nr. 10, p. 37–38; 27 Ianuarie 1870. Căderea ministerului din cauză că Boerescu şi Cogălniceanu ajunseseră prea tari).

* Politica (*Traian*, II, nr. 11, 29 Ianuarie 1870. Scurt istoric al Ministeriului trecut. Iarăşi chestia pensiei Doamnei. Cum ar trebui să se întărească dinastia.)

Politica (*Traian*, II, nr. 12, p. 45–46; 5 Februarie 1870. Comentarii în jurul miniştrilor noui numiţi. Cantacuzino, la finanţe. Arată toate formaţiile cari s'au încercat. — Scrisoarea Domnului către « Principele » Ghica).

Spătarul Milescu. Despre folosinţa studiilor istorice. (*Traian*, II, 1870, p. 47–48. Din introducerea la Chrysmologium, traducere fragmentară de Hasdeu).

Politica (*Traian*, II, nr. 13, p. 49; 7 Februarie 1870. Zvon despre încetarea lui *Traian*. N'a apărut două zile din cauza sărbătorilor.— Chestiunea israelită din nou deschisă în urma scrisorii lui Crémieux, prin care se cere puterilor europene intervenţia diplomatică în România, pentru acordarea drepturilor evreilor. Despre chestiunea bugetului.—Restul membrilor stângei, insultaţi de Petre Grădişteanu, demisionează — aşa cum îi îndemnase Hasdeu în 22 Ianuarie).

Politica (*Traian*, II, nr. 14, p. 53; 10 Februarie 1870. Ce ar fi trebuit să facă Dinastia ca să nu dea naştere la zvonuri şi ca să fie cu adevărat românească.—Terorismul maghiar).

Politica (*Traian*, II, nr. 15, p. 57; 11 Februarie 1870. Camera merge înainte cu votarea bugetelor în pripă. Bugetul armatei e lăsat la urmă, ca să poată fi redus.— Comentează. 11 Februarie. « Românul » publică o corespondenţă din Severin; « Cuza ». Apel către Domnitor să fie român).

Politica (*Traian*, II, nr. 16, p. 61; 14 Februarie 1870. Contra ministrului de Războiu, George Manu. Imbrăcarea armatei cu postav românesc este respinsă de Ministru).

Domnul C. Blaramberg, deputat (*Traian*, II, nr. 16, p. 62, 14 Februarie 1870. Blaramberg spusese în Cameră că « Arhiva Istorică » trebue desfiinţată pentru a nu se falsifica documentele preţioase. Hasdeu îl provoacă să precizeze unde şi când a falsificat vreun document).

Revista politică (*Columna lui Traian*, an. I, nr. 1, p. 1–2; 1 Martie 1870. Continuă *Traian*. Moneta, chestia la ordinea zilei. Dar de ce atâta entuziasm? Şi altădată domnii români aveau moneta proprie. — Tratat de extrădare cu Serbia. — Cuza).

* Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 2, p. 1–2; 5 Martie 1870. Despre Despot-Vodă. — Legea Bisericii Române supusă controlului Patriarhului de Constantinopole).

Bibliografia: La Transilvanie et son union forcée avec la Hongrie (*Columna lui Traian*, I, nr. 2, p. 3, 4, 5 Martie 1870. Articol de Perieţeanu-Buzău din « Revue Contemporaine »).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 3, p. 1–2; 9

Martie 1870. Iarăşi «Domnul strein» care nu vrea să ajute românismul. Confecţionarea timbrului postal a fost încredinţată unui evreu. Proiect despre Banca Fonciară).

Archiva istorică. Deceniul 1570–1580. Fontâne inedite, rare, puţin cunoscute sau împrăştiate, culese traduse şi adnotate de... (*Columna lui Traian*, I, nr. 1, p. 3–4; nr. 2, p. 3; nr. 3, p. 4).

* Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 4, p. 1; 11 Martie 1870. Despre Gaspar Graziani, neamţ, strein. Dar Carol e român. Atunci de ce nesocoteşte nevoile românilor? Deputăţia în cap cu Costache Panaiotu la Palat. Domnul îi spune că nu e român. « Comercianţii să nu se amestece în politică ». Burghezia se simte insultată).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 5, p. 1; 15 Martie 1870. Banchetul dat beizadelei Ghica. Cel care a spus în Adunarea Parlamentului că românii sunt hoţi iar prusienii modeluri de onestitate. Compară banchetul dela 1 Octomvrie 1789, Franţa. Ţara e pradă speculanţilor germani, Strussberg-Ambron, etc.).

Bibliografia: S. L. Frollo, Vocabulario italiano - romanesco. (*Columna lui Traian*, nr. 5, p. 4).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 6, p. 1–2; 18 Martie 1870. Este exagerată campania de răsturnare dusă de presă. Trebue lăsaţi să treacă 7 ani. Hasdeu speră că lucrurile se vor îndrepta).

11 Februarie (semnat « Un Român verde ») (*Columna lui Traian*, I, nr. 6, 19 Martie 1870, p. 3. Comentează un articol al lui Ion Brătianu din « Românul ». Anti-dinastic).

* Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 7, p. 1; 22 Martie 1870. Un om de geniu nu poate fi tiran. Scrisoare lui Napoleon III către Emile Olivier, prin care îi propune reforme. Comparaţie între latin şi german. Cel dintâiu ştie să prevadă furtuna).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 8, p. 1–2: 25 Martie 1870. Persecuţia anti-carliştilor. Candiano-Popescu şi Pandravu, directorii ziarului « Democraţia », daţi în judecată. — E posibilă schimbarea guvernului, cu o listă omogenă, gen Popa Tache?).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 9, p. 1; Demisia lui Zizin, Mârzescu, Cozadini.— Pretinsul războiu civil dela Ploeşti. — Nefasta operaţie a sfătuitorilor Tronului).

Bibliografia: Elementul monarhic în cele 101 « Fabule » de d. G. Sion (*Columna lui Traian*, I, nr. 9, p. 4).

* Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 10, p. 1; 1 Aprilie 1870: Demisia întregului Cabinet. Greu de ştiut cauzele, căci toate guvernele au căzut din 1866 prin voinţe oculte, streine, exterioare).

Archiv Filologic. Spice pentru limba română (*Columna lui Traian*, I, ur. 1,0 p. 4, Acatistul

Moldovean al Mitropolitului Dositeiu; *id.*, nr. 11, p. 4, nr. 12, p. 4, *id.*; Cazania moldovenească a mitropolitului Varlam din 1643, nr. 15, p. 4; nr. 16, p. 4; nr. 17, p. 4; nr. 18, p. 4; nr. 19, p. 4; nr. 20, p. 4; nr. 21, p. 4; nr. 23, p. 4; nr. 24, p. 4; nr. 25, p. 4; nr. 27, p. 4; nr. 31, p. 4; nr. 32, p. 4; nr. 34, p. 4; nr. 36, p. 4; nr. 38, p. 4; nr. 39, p. 4; nr. 41, p. 4; nr. 43, p. 4; nr. 44, p. 4).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 11, p. 1; 5 Aprilie 1870. Domnitorul «nu vede, nu aude, nu simte, nu înţelege nimic», Dormitorul. «Leneşul nostru». Pamfletul cel mai sălbatec din toate publicate până acum).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 12, p. 1–2; 8 Aprilie 1870. De două săptămâni se presupun mereu listele noului guvern. Se crede, Ion Ghica. Un cosmopolit. Totuşi, nu-l va combate orbeşte, căci nu este un om rău. Ii propune să înceapă guvernarea prin înoirea mareşalului Curţii, care ar fi trebuit să cadă odată cu guvernul, ca în Anglia).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 13, p. 1–2; 15 Aprilie 1870. Comentează şi rezumă «Domnul străin» al lui Simeon Bărnuţ. Cum a fost făcut plebiscitul dela 1866?).

Ocnele în România (*Columna lui Traian*, I, nr. 13, 15 Aprilie 1870, p. 2).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 14. p. 1; 19 Aprilie 1870. Mişcarea antisemită instigată şi ciocnirea dela Tecuci. «Naţiunea română cheamă pe d-l Iepureanu şi Carp la putere, tot ce poate fi mai evreu»).

Studie asupra giudaismului, Evreul în Shakespeare (*Columna lui Traian*, I, nr. 14, p. 2–4; 29 Aprilie 1870. Citează două mari scene. Portretul pe care îl face Shakespeare corespunde Talmudului. Evreica nu-i coruptă prin studiul Talmudului. Este femee ca toate femeile).

* Sărăcia, versuri (*Columna lui Traian*, I, nr. 14, p. 4, 20 Aprilie 1870).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 15, p. 2; 23 Aprilie 1870. In pagina I se publică răspunsul studenţilor dela Paris către cei din Viena pentru un pelerinaj la mormântul lui Ştefan.— Lista guvernului; Iepureanu preşedenţie şi Interne. Contra ciocoilor care sunt «leneşi, despoţi şi cosmopoliţi»).

Bibliografia. Societatea pentru învăţătura poporului român. Foaie mensuală. An. I, nr. 5, 88 pagini (*Columna lui Traian*, I, nr. 15, p. 4).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 16, p. 1; 30 Aprilie 1870. Alegerile municipale. Blaramberg lângă C. A. Rosetti. Partidul liberal («Românul») plin de streini. Ce-a fost la Tecuci).

* Vornicul Iancu Moţoc, versuri (*Columna lui Traian*, I, nr. 16, p. 2–3, 30 Aprilie 1870).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 17, p. 1; 3 Mai

1870. Dizolvarea Camerelor, fără nici un motiv. Incepe guvernarea Carp-Iepureanu).

Studie asupra giudaismului. Evreul în Balzac (*Columna lui Traian*, I, nr. 17, p. 2–3, 4 Mai 1870).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 18, p. 1; 6 Mai 1870. Inexistența libertății sub cabinetul actual. — Blaramberg lângă C. A. Rosetti. « Ion Brătianu soseşte iarăşi târziu, ca şi *la 1866*...»).

Bibliografia. Foaia Societății Românismul, an. I, nr. I, Aprilie 1870 (*Columna lui Traian*, I, nr. 18, p. 3–4).

* Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 19, p. 1; 10 Mai 1870. Boierii s'au băgat pretutindeni. Nu e contra Domnului, ci contra ciocoilor).

Talmudul. Discurs ținut în sala Ateneului Român în 1865 (*Columna lui Traian*, I, nr. 19, 10 Mai 1870; nr. 20, 14 Mai; nr. 21, 18 Mai).

* Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 20, p. 1–2; 13 Mai 1870. Analiza parlamentelor româneşti. Cum se anunță un program politic? Toți sunt obscuri şi abstracți. Influența iudaică).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 21, p. 1; 17 Mai 1870. Guvernul actual tinde la împământenirea Israeliților. Se fac discursuri şi programe contra «streinilor», dar nu se pomeneşte de Evrei).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 22, p. 1; 24 Mai 1870. Reproduce fragmente şi comentează articolul din 23 Aprilie. Iepureanu izbuteşte).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 23, p. 1; 27 Mai 1870. Regimul bâtei a scos numai boieri la Colegiul I. — Comentariul epistolei lui Ion Ghica către preşedintele comitetului coalițio-nist din Grădina-Retoride. « Ne dă pe mâna nemților, evreilor şi ungurilor »).

Psalmul 77 din Coressi (*Foaia Societății Românismul*, an. I, nr. 2, Mai 1870).

* Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 24, p. 1; 3 Iunie 1870. Comentează formația guvernului. Influența bătăiaşilor mai pipăibilă ca niciodată. Totuşi, independenții au un număr imprenant de locuri).

Revista politică, (*Columna lui Traian*, I, nr. 25, p. 1; 7 Iunie 1870. Senatul e plin de nulități. In Cameră, opoziția independenților va încurca pe d-l Epureanu. —Evreii americani intervin pentru coreligionarii lor din România).

Bibliografia. Tratat elementar de anatomie descriptivă, de G. Romniceanu, t. I, Osteologia, 121 p. (*Columna lui Traian*, I, nr. 25, p. 4).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 26, p. 1–2; 10 Iunie 1870. D-nii Carp şi Manu oferă caracteristicele prin care pot fi definiți boierii juni. Carp dă 25.000 frs năpăstuiților din Fanar; dar în Ardeal nu dă nimic. Manu dă ordin către armată prin care

mulţumeşte pentru « disciplina alegerilor »).

* Revista politică. *Columna lui Traian*, I, nr. 27, p. 1; 14 Iunie 1870. Guvernul zvoneşte: invasiune! nu-i timp de certuri intestine! – ca să poată dormi în linişte. Zgomotul acesta revine de 10 ani încoace, de câte ori se mişcă ceva în ţară).

Diverse (*Columna lui Traian*, I, nr. 27, p. 4. Polemizează cu « Convorbiri Literare » în jurul poeziei « Bărăganul », comentată de Hasdeu. — Şi o recenzie ironică a idilei lui Iacob Negruzi, « Miron şi Florica »).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 28, p. 1; 18 Iunie 1870. Un apel din Piteşti, despre schingiuirile pătimite. O poezie din Paris, pentru urna comemorativă a lui Ştefan cel Mare, la Putna, care nu s'a făcut).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 29, p. 1; 22 Iunie 1870. Comentează însemnătatea poemei « Memoriei lui Ştefan cel Mare » de Ciru Economu, pe care o publică în fruntea ziarului).

Revista politică *Columna lui Traian*, I, nr. 30, p. 1; 26 Iunie 1870. S'a răspândit zvonul că Leopold Hohenzollern s'ar fi ales rege în Spania. Nu e adevărat; căci latinii de acolo au învăţat destul prin experienţa noastră. Dar un alt Leopold, L. Buchner, a fost numit consul american în România. E un evreu).

Armenii în România (*Columna lui Traian*, I, nr. 30, p. 3; nr. 33, p. 3–4).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 31, p. 1–2; 30 Iunie 1870. Comentează posibilităţile lui Leopold Hohenzollern. Nu crede că Spania va ceda. « Plebiscitul ». — Antidinastic).

Discursul lui Hasdeu, primind preşedinţia Societăţii « Românismul » (*Foaia Societăţii Românismul*, an. I, nr. 3, Iunie 1870).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 32, p. 1; 4 Iulie 1870. Leopold de Hohenzollern şi-a retras candidatura; *Columna lui Traian* triumfă. Era de altfel sigură. Nic. Ionescu se lăfăieşte cu ciocoii şi evreii. Critică. Hasdeu anunţase de mult că va ataca pe oricine se depărtează de democraţie şi românism).

D. N. Ionescu şi d-l Iepureanu (*Columna lui Traian*, I, nr. 32, p. 3. N. Ionescu trădător al « şcoalei nedependinte »).

* Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 33, p. 1; 8 Iulie 1870. Războiul franco-german şi neutralitatea noastră. Nu trebue să facem o politică franceză — ci una românească. Dar să fim armaţi).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 34, p. 1–2; 12 Iulie 1870. « Şcoala autoritară » şi « şcoala nedependinte » şi ultimele evenimente parlamentare, Nic. Ionescu).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 35, p. 1; 16 Iulie 1870. Se comentează scri-

soarea lui Ghiculescu către Scafeş, dată de Radu Michai, şi publicată în pag. I. Arată ce interesaţi erau unii « nedependinţi ». Este şi Domnitorul implicat).

D-lui Simeon Michălescu (*Columna lui Traian*, I, nr. 35, 16 Iulie 1870, p. 3; Se publică scrisoarea lui Sim. Mih., mai sus, prin care arată că n'a votat concesiunea Strussberg; dar pe care a votat-o Hasdeu. Hasdeu explică; a votat-o crezând-o altfel decât era; a greşit, dar orice a făcut a fost fără niciun interes personal. Cf. Scrisoarea lui Mih. din nr. 36, p. 3–4).

Răspuns [nesemnat, dar personal, la a doua scrisoare a lui S. A. Mihălescu, publicată în nr. 36, p. 3]. (*Columna lui Traian*, I, nr. 36, p. 3–4).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 36, p. 1; 18 Iulie 1870. « 3 August bate la uşă şi 11 Februarie nu e departe »; Ce fac politicienii români? Nu pot fără boieri, postulanţi, ortodoxie, etc. — Ziarul « Ţara » nu mai apare în româneşte. E de vină cosmopolitismul său).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 37, p. 1; 22 Iulie 1870. Spionajul prusian în Franţa sub paşapoarte româneşti, semnate de d-l Strat. — Nota ziarului francez semi-oficial « Le Constitutionnel » în favoarea actualei stări de lucruri în România.— Bancruta frauduloasă a evreului Leiba Cahana).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 38, p. 1; 29 Iulie 1870. Curajul foiţei « Comuna » din Bacău. Antidinastic. Victoria prusiană este fatală pentru ţară. Hasdeu, pentru întâia oară, pomeneşte de războiul franco-german, şi de victoria germană. Dar în 1866 nu ştiaţi că Prinţul Carol e german? Sau atunci Hohenzollernii erau latini?).

* Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 39, p. 1; 29 Iulie 1870. Oricine ar ieşi înfrânt din războiu iese cu glorie. Soluţia ar fi împărţirea Austriei, lucru care ar împăca şi Prusia, şi Franţa, Rusia, Italia şi pe noi).

* Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 40, p. 1; 19 August 1870. Arestarea lui Hasdeu. Comentează sensul revoluţiei dela Ploeşti. Ridicul. Poţi fi dinastic sau antidinastic, dar nu poţi accepta revolta unui oraşel).

* Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 40; 20 August 1870. Zvonul revoltei dela Ploeşti. Ce s'a întâmplat în Capitală).

Bibliografia. Tractat complet de Economie Politică sau simplă expunere a modului cum se formează, se distribuie şi se consumă bogăţiele, de Ioan Strat. (*Columna lui Traian*, I, nr. 40, p. 4; Critică. Este o compilaţie, traducere, fără nimic original şi nimic aplicabil la ţara noastră).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 40, nr. 41, nr. 42, nr. 43, etc. Primele patru mai simple. Dela nr. 43 ajung articole mari, cu mai multe subiecte).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 41, p. 1; 23 August 1870. Reproduce revista din 23 Aprilie 1870, « pentru a nu supăra pe d-nii judecători de instrucţie ».—« In acest moment soseşte o telegramă: armata franceză capitulată şi Napoleon prins. Ni cade condeiul din mână...»).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 41, p. 1; 23 August 1870. Succesele Prusienilor fac să sporească teroarea în România).

* Ştefan şi Radu, cântec bătrânesc (*Columna lui Traian*, I, nr. 41, p. 2–3).

Bibliografia. Itinerariul funcţionarilor administrativi, de Ioan M. Bujoreanu (*Columna lui Traian* I, nr. 41, p. 4. Lucrare bună. Citează mult).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 42, p. 1; 26 August 1870. Care sunt cauzele succesului german? Nici instrucţia publică, nici puşca cu ac—ci spiritul naţionalist. Franţa imperială era cosmopolită, în loc de a fi latină. Fi-va Franţa Rupublicană altfel?).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 42; 27 August 1870. « Monitorul Oficial » desminte zvonul celor 50.000 turci chemaţi în ţară. Desminte teroarea dela Ploeşti. C. A. Rosetti fuge pe un vas austriac).

Buletin interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 43; 1 Septembrie 1870. Afară de războiul franco-german, trei chestiuni importante: naşterea princiară, dispariţia lui C. A. Rosetti şi complotul dela Jilava).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 43, p. 1–2; 1 Septembrie 1870. O bucurie de Cassandră să vadă realizându-se profeţiile făcute de el cu luni înainte. In politica externă, congresul panlatin — îndemnat din 8 Iulie 1869 — se realizează. Reproduce din revistele politice din Iulie 1869).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 44, p. 1–2; 6 Septembrie 1870. « Arborii dela Văcăreşti mi-au sgândărit memoria ». Işi aminteşte arborii celebri, văzuţi de cuceritorii şi aventurierii lumii).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 44; 6 Septembrie 1870. Compară cele trei cabinete: Brătianu — influenţă morală —; Cogălniceanu — influenţă brutală — Iepureanu — influenţa gesuită. — Ploieştenii nu sunt încă liberi. Dece atâta lume închisă pentru nebunia lui Candiano?).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 45; 10 Septembrie 1870. Abonaţii cari nu-şi plătesc abonamentele. — Gonirea colonelului Giuseppe Bidischini, cuscrul lui Garibaldi; întreabă guvernul câţi evrei o izgonit?).

Domniţa Maria, o fiică necunoscută a lui Ştefan cel Mare. Analisă critică. (*Columna lui Traian*, I, nr. 45, 10 Septembrie 1870).

Archiv filologic. Psaltirea versificată a metropolitului Dositeiu din 1673. (*Columna lui Traian*, I, nr. 45, 10 Septembrie 1870, p. 4; nr. 49, p. 4; nr. 50; nr. 54 [Sub rubrica: *Filologia*]; nr. 58; nr. 61).

* Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 45, p. 1–2; 10 Septembrie 1870. Emigrarea nemţilor şi propaganda germană prin cultură. Dar latinii nu se pot germaniza. Dimpotrivă, în contact cu o naţie latină, se latinizează germanii; ex. Goţii în Spania, Longobarzii în Italia, Francii în Galia).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 46, p. 1; 13 Septembrie 1870. Chestiunea Bidischini, pe care o discută presa, ponegrind pe colonel).

Archiv Istoric (*Columna lui Traian*, I, nr. 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58, 60, 61, 62).

Bibliografia. Abecedar ilustrat pentru copii începători, de I. V. Adrian (*Columna lui Traian*, nr. 46, 13 Septembrie 1870. E bun, pentrucă e « naţional »).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 47; 17 Septembrie 1870. « Armonia » între Justiţie şi Guvern. Magistraţii sunt în slujba guvernanţilor. Concesiunea Strussberg îmbogăţeşte pe expropriaţi; o prăjină de pământ din jud. Galaţi costă 170 galbeni).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 47; 17 Septembrie 1870. . Franţa e învinsă de Germania prin cosmopolitismul ei. La Tours, se află evreul Crémieux. Italia ar trebui să se pună în fruntea latinităţii).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 48; 22 Septembrie 1870. Circulă zvonul că Ruşii vor să ia Basarabia de Sud. E numai un zvon — dar e primejdios să fie răspândit).

Diverse (*Columna lui Traian*, I, nr. 48. Ultimul număr din « Convorbiri », dela I Septembrie 1870; îşi bate joc de versurile lui Bodnărescu şi de proza lui C. Negruzzi).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 49; 26 Septembrie 1870. Au încetat zvonurile invaziei ruseşti dar se spune că România va fi anexată Ungariei; e absurd să se răspândească asemenea zvonuri. — Barbariile dela Ploeşti, citate după « Românul » din 24 Septembrie).

Revista politică (*Columna lui Traian*, I, nr. 49; 25 Septembrie 1870. Polemică între « Românul » şi « Dreptatea » asupra chestiunii: Domnie sau Republică? —Hasdeu răspunde că nu trebue să dorim decât ceea ce e curat românesc; domnie, deci).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 50; 30 Septembrie 1870. Brutalitatea cu care sunt redactate comunicatele guvernului: stil vulgar, trivial, polemică de mahala).

* Cosmopolitism şi Naţionalism. Discursul preşedinţial de redeschiderea şedinţelor societăţii « Românismul », ţinut în 26 Septembrie 1870 de d-l B. P.

Hasdeu. (*Columna lui Traian*, I, nr. 50, 30 Septembrie 1870, p. 1–2. Comentează războiul francogerman).

Diverse (*Columna lui Traian*, I, nr. 50. Probe de limbă ridiculă din « Trompeta Carpaţilor »; o revistă bulgară la Bucureşti).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 51; 5 Octombrie 1870. Apare încă o foaie independentă a patra: « Sămânătorul » la Bârlad.—Hasdeu o salută; crezul, românismul şi democraţia.—Germanizarea ţării prin teatru).

Revista politică (*Columna, lui Traian*, I, nr. 51; 4 Octombrie 1870. Crémieux anunţă pe prefecţii Franţei că liberalii francezi se închină Sfintei Libertăţi, aşa cum francezii catolici se închină Sfintei Fecioare. De aceea a pierdut Franţa războiul.—România, între Bismarck şi Sinagogă, e primejduită).

Diverse (*Columna lui Traian*, I, nr. 51. Citează din « Convorbiri »; Negruzzi şi o poezie de Prodănescu. La o subscripţie pentru bisericuţa Azilul Elena-Doamna, din 8 subscriitori, 5 sunt evrei).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 52; 19 Octombrie 1870. « Puţine noutăţi în întru, fiind prea multe cele din afară »—Se dau prea mulţi bani pentru repararea palatului, etc.).

Suveniri de actualitate (*Columna lui Traian*, I. nr. 52, 19 Octombrie 1870. Comentează răceala dintre Rosetti şi Brătianu. Şi-aduce aminte ce solidari erau aceşti doi bărbaţi de Stat în 1868. Dar Rosetti e prins de cosmopolitism; Brătianu e încă naţionalist. Articol interesant ca document).

* Dorul, versuri (*Columna lui Traian*, I, nr. 52, 19 Octombrie 1870, p. 4).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, nr. 53; 25 Octombrie 1870. Începând cu acest Buletin, se introduc subtitlurile, —Ridiculul unei lovituri de Stat în România, unde guvernul poate face ce vrea fără să mai aibă nevoie de ea).

* Luntrea, versuri (*Columna lui Traian*, I, nr. 53, p. 2, 25 Octombrie 1870).

Bibliografia (*Columna lui Traian*, I, nr. 53, nr. 54. Isidor Vorobchievici. Manual de armonie muzicală, Cernăuţi 1869; Colecţiune de cântece pentru şcoalele poporale, etc. Cernăuţi 1870; se reproduc enorme pasaje, o pagină jumătate din *Columna*).

* Diverse. Negruzziade (*Columna lui Traian*, I, nr. 53 Admirabil pamflet. E atacat şi T. Maiorescu).

Cosmopolitism şi Naţionalism, discurs (*Foaia Societăţii Românismul*, an. I, nr. 7, Octombrie 1870, p. 303–305).

Cetatea Neamţul (*Foaia Societăţii Românismul*, Octombrie 1870, nr. 7, p. 326–331).

Buletin Interior, (*Columna lui Traian*, I, nr. 54; 2 Noembrie 1870. Discută în special trecerea Domnitorului pe la Tecuci, fără să vorbească cu ţăranii. Domnul e rău sfătuit).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 55; 9 Noembrie 1870. Comentează propunerea lui Vasile Boerescu de a refuza tributul Porţii, insinuând ca cei 50.000 galbeni să treacă la Lista Civilă.—Afirmă că atât timp cât Rusia se împacă bine cu Prusia, nu ne putem teme de o invazie moscovită).

*Muntele şi Valea, versuri (*Columna lui Traian*, I, nr. 55, 9 Noem rie 1870).

Bibliografia. Dimitrie Frundescu, Geografia fizică şi politică a României. (*Columna lui Traian*, I, nr. 55).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 56; 16 Noembrie 1870. Fragmente: despre puţina importanţă care se dă Ministerului Instrucţiei; despre d-l Esarcu cari a dat Teatrului pe Millo, spectacole de tavernă, etc.).

Armarea Naţională (*Col. lui Traian*, I, nr. 56, 16 Noembrie 1870. Comentează un articol entuziast din «Revista Militară», cu prilejul inspecţiei Domnitorului. Crede că lucrurile nu stau totuşi strălucit. Citează un lung articol din «Revista Militară» din 1867, care era de altă părere. Aminteşte că în 1868, ca deputat, a votat împotriva legii. Propune instrucţie pre-militară).

Polemica. «Impăratul Calafat» şi «Trompeta Carpaţilor» (*Columna lui Traian*, I, nr. 56, 16 Noembrie 1870. Dovedeşte că numele «Calafat» e un sobriquet, însemnând «smolitor»).

Varietăţi. Negruzziade. (*Columna lui Traian*, I, nr. 56).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 57; 23 Noembrie 1870. Comentează Mesajul Princiar).

San-Giorgio şi Calafato (*Columna lui Traian*, I, nr. 57, 26 Noembrie 1870. Giurgiu = San Giorgio? Calafat, cuvânt genovez, a smoli, e un oraş unde Genovezii îşi «calafatau» corăbiile).

Polemica (*Columna lui Traian*, I, nr. 57, 26 Noembrie 1870. D. Frunzescu publică o scrisoare, Hasdeu şi răspunde).

Critica. Poeţii români până la 1848. Costache Stamate (*Columna* I, nr. 57; I, nr. 60; I, nr. 61. Cu prilejul a trei volume de C. Stamate, publicate în 1843, 1866, 1868).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 58; 30 Noembrie 1870. Moneta României nu trebue să aibă capul Domnitorului, ci Stema ţării.—Primejdia evreilor, comentând un articol obraznic din «Lloydul de Bucureşti»).

Bibliografia. D-şoara Constanţa Dunca, Martira inimei. (*Columna lui Traian*, I, nr. 58; 30 Noemvrie 1870, p. 3–4. Laudă).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 59; 7 Decembrie 1870. Presa nemţofilă laudă guvernul. In răspunsul la Mesaj, se spune «Trăiască România» după ce se spune «Trăiască Domnul, Doamna, principesa Maria». —Din nou d-l Esarcu).

Cetatea Neamţului. (*Col. lui Traian*, I, nr. 59, 7 Decembrie 1870. Se reproduce din « Foaia Societăţii Românismul » Octombrie 1870, începutul studiului).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 60; 14 Decembrie 1870. Vernescu a atacat la Cameră prusofilia guvernamentală, şi a avut succes.—Din nou Millo).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 61; 21 Decembrie 1870. Comentează noul Cabinet. Pamflet împotriva lui Ionescu, « Ieremia-Pârcălabul », cum îl numise în *Columna* din 12 Iulie 1870).

Buletin Interior (*Columna lui Traian*, I, nr. 62, p. 2; 31 Decembrie 1870. Scurt şi nesemnificativ).

Introducere despre literatura populară, la *I. C. Fundescu: Basme, oraţii, păcălituri şi ghicitori*, Ed. II, 1870.

1871

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 1 (63); 7 Ianuarie 1871. [Noi vrem dela Vodă să fie român; nu voim republică].

Prima epistolă deschisă către d-l Nicolau Ionescu (*Columna*, II, nr. 1 (63); 7 Ianuarie 1871. [Il acuză că a trădat cauza românismului, a « Şcoalei nedependinţi », renunţând la chestiunea Israelită, pe care o pusesc în lumină câţiva ani mai înainte].

Archiv Istoric, (*Columna*, II, nr. 1 (63); II, nr. 2 (64); II nr. 3 (65); II, nr. 5 (67); II, nr. 6 (68); nr. 69; nr. 70; nr. 72; nr. 73; nr. 74; nr. 77; nr. 78; nr. 80; nr. 81; nr. 82; nr. 83; nr. 84; nr. 85; nr. 86; nr. 87; nr. 88; nr. 89; nr. 90; nr. 91; nr. 92; nr. 93; nr. 94; nr. 95; nr. 96; nr. 97.

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 2 (64); 11 Ianuarie 1871. [Atrage atenţia că noua jurisdicţie consulară pe care o vor discuta Camerele — ne este defavorabilă. Intreabă pe Ion Ghica, de ce se acceptă atât de mulţi greci în negoţul românesc].

A doua epistolă deschisă către d-l Nicolau Ionescu (*Columna*, II, nr. 2 (64); 11 Ianuarie 1871. [Compară părerile lui N. I. despre Ion Ghica, din 1868 şi astăzi].

Bibliografia. Colonel Slăniceanu, Manualul Ostaşului miliţian (*Columna*, II, nr. 2 (64); 11 Ianuarie 1871. [Autorul verifică cele ce spunea Hasdeu în « Columna » despre noua organizare militară a României].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 3 (65); 20 Ianuarie 1871). [Anunţă că în numărul viitor va publica acte despre neonestitatea « roşilor » de sub actuala domnie a lui I. Ghica].

A 3-a epistolă deschisă cătră d. Nicolau Ionescu (*Columna*, II, nr. 3 (65); 20 Ianuarie 1871). [Arată în ce constă constituţionalismul lui I.

Ghica: «mulţi Evrei şi puţină carte»].

Colegiul III din Bucureşti (în loc de Buletin Interior) (*Columna*, II, nr. 4 (66); 25 Ianuarie 1871). [Aduce probe de ce este neonest partidul lui I. Ghica, Rosetti, Carada, etc.].

A 4-a Epistolă deschisă către d. Nicolau Ionescu (*Columna*, II, nr. 4 (66); 25 Ianuarie 1871). [Acuză pe Ghica că e filo-iudeu şi neconstituţional. Vorbeşte despre descentralizare, idee la modă, care pe H. îl munceşte de 4 ani. Dă trei idei principale despre descentralizare. Actuala descentralizare va preface România în Palestina].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 5 (67); 31 Ianuarie 1871). [Dosarul afacerii Strussberg-Ambron, e depus pe biroul Parlamentului. Scrisoarea Domnitorului din foile germane, prin care anunţă că va abdica din cauza certurilor politice interne. Nu va abdica, scrie H., pentrucă o spune şi o anunţă].

A 5-a epistolă deschisă către d. Nicolau Ionescu (*Columna*, II, nr. 5 (67); 31 Ianuarie 1871). [Face istoricul colaborării sale cu liberalii, de care s'a despărţit văzând că nu sunt anti-boieri şi anti-evrei].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 6 (68); 8 Februarie 1871). [Dosarul Strussberg încă nu e luat în discuţie la Cameră. Sunt numiţi trei Ghica în posturi. Senatul discută prostii].

* A 6-a epistolă deschisă către d. Nicolau Ionescu (*Columna*, II, nr. 6 (68); 8 Februarie 1871). [Arată că politica «umanitaristă» a lui I. Ghica, astăzi când Franţa e înfrântă, ne dă pe mâna Germanilor. România nu poate fi cucerită milităreşte, ci industrial şi diplomatic].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 7 (69); 15 Februarie 1871). [Zvonurile care circulă, şi eternul: o fi! Absurditatea proiectului pentru stingerea datoriei flotante].

* Cauzele şi Rezultatele Cosmopolitismului Discurs preşedenţial la inaugurarea anului III al Societăţii «Românismul» rostit în şedinţa publică din 24 Genariu 1871 (*Columna*, II, nr. 7 (69); 15 Februarie 1871).

* Frunzele, versuri (*Columna lui Traian*, II, nr. 7 (69); 15 Februarie 1871).

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 8 (70); 22 Februarie 1871). [Raportul comisiei parlamentare despre dosarul Strussberg-Ambron a fost adus, însă nu se ştie când va fi discutat. Oferă soluţii pentru stingerea datoriei flotante. Teatru în franţuzeşte, ca şi când n'am avea o limbă proprie!].

* Cauzele şi rezultatele cosmopolitismului (*Foaia Societăţii Românismul*, an. I, nr. 10–11; Ianuarie–Februarie 1871; p. 415–418).

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 9 (71); 1 Martie 1870). [Greşelile Ministrului de Finanţe,

Rabinul Abraham-Baer Cohen vine din Palestina ca să adune fonduri, şi e primit de Domnitor, deşi colonelul Ursu, din Ardeal, n'a putut obţine o audienţă].

Buletinul Interior (Columna, II, nr. 10 (72); 8 Martie 1871. [Afacerea Strussberg n'a fost atât de rea pe cât de monstruoasă a fost aplicarea ei de toate ministerele. Proiectul pentru stingerea datoriilor flotante a fost retras; un succes al *Columnei.* Din nou problema desfiinţării armatei permanente].

Moşiile Statului Român. Emfiteosa. Sat-model. Asociaţiunea agricolă. (*Columna*, II, nr. 10 (72) 8 Martie 1870; nr. 73, 15 Martie; nr. 74, 22 Martie; nr. 76, 5 Aprilie; nr. 78, 19 Aprilie).

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 11 (73); 15 Martie 1871). [Comentează rezultatele alegerilor comunale. S'au ales membri mai independenţi şi mai naţionalişti. Cabinetul Ghica demisionează pentrucă o petrecere germană dela Consulat a fost zădărnicită de popor].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 12 (74); 22 Martie 1871). [Actuala Cameră e tot atât de inutilă. Nu pune chestiunea israelită. Arată starea civilă a Botoşanilor, a Iaşilor. Răfuială cu Ghica; de ce nu-şi arată adevărata cauză a demisiei?].

O lămurire (*Columna*, II, nr. 74 (12). [Scrisoarea unui arendaş în legătură cu articolul despre Moşiile Statului].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 13 (75); 28 Martie 1871). [Se abţine să discute Cabinetul actual].

Severin, versuri (*Columna lui Traian*, II, nr. 13 (75); 28 Martie 1871).

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 14 (76); 5 Aprilie 1871). [Comentează primirea evreului Benjamin Peixotto, consulul Americii la Bucureşti, care urează României să nu facă distincţie între rase şi religii. Bolintineanu, în agonie; biblioteca şi mobilierul său s'au pus la loterie, cu 5 lei noui biletul].

Ce este noul «Manifest-eunuc» al Coaliţiunii? (*Columna*, II, nr. 14, (77). Semnat: «Român-Verde». [Arată cât de puţin organică este Coaliţia. Se recunoaşte stilul lui H.].

Domnului Alexandru Papiu Ilarian (*Columna*, II, nr. 14 (76); 5 Aprilie 1871). [A fost calomniat de el, când s'a spus că Hasdeu a fost vreodată în slujba Evreilor. Face un scurt istoric al atitudinei sale anti-semite, care se manifestă public din 1860].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 15 (77); 12 Aprilie 1871). [Dovedeşte că ministerul putea refuza *exequatura* lui B. Peixotto, evreu care reprezintă America. Comunicatul în privinţa afacerii Strussberg e foarte sever şi românesc].

Buletin Interior *Columna*, II, nr. 16 (78); 19 Aprilie 1871). [Guvernul a făcut deocamdată nu-

mai acte româneşti, şi *Columna* nu are să-i reproşeze decât chestiunea d-lui Peixotto. Nu trebue criticat Guvernul cu orice preţ, chiar atunci când nu face nimic rău].

Compendiu general de Statistică, de B. Alessandre, (*Columna*, II, 16 (78). [Recenzia e de Hasdeu; se vede după siguranţa cu care discută, în notă, problemele slave].

O nouă dramă. « Monumentul dela Călugăreni », de V. Maniu (*Columna*, II, nr. 78). [Probabil, recenzează Hasdeu. Drama a fost publicată în *Columna*].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 17 (79); 25 Aprilie 1871). [C. A. Rosetti anunţă că pleacă în Sudul Franţei. Hasdeu analizează viziunea politică a lui Rosetti, care era « Confederaţia Orientală ». Arată că Rosetti era un om politic şi ştia ce vrea. Din fericire, planul lui bizantin al Confederaţiei, a fost demascat de H. prin *Traian*].

Bibliografia. Dreptul Canonic al lui Mateiu Basarab. *Indreptarea Legii*, etc. (*Columna*, II, nr. 17 (79). [Laudă. De altfel, reproduce din prefaţa editorului].

*Ziarele în România (*Familia*, 25 Aprilie 1871, nr. 17, p. 200–201; reprodus din *Satyrul*, nr. 9).

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 18 (80); 10 Mai 1871). [Nu comentează încă rezultatul alegerilor. Din nou C. A. Rosetti. Citează un articol al lui Dumitru Brătianu din 1865; foarte românesc. Dar liberalii nu au realizat acel program].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 19 (81); 17 Mai 1871). [« Coaliţiunea » n'a făcut nimic. Comentariul fabulei « Racul, Broasca şi o ştiucă »].

*Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 20 (82); 24 Mai 1871). [Asupritorii ţărănimii — doi Ghici, doi Blarenbergi, doi Sturdza, etc. — sunt reprezentanţii ţărănimei. Cel mai popular printre ţăranii din toată România e d. Titu Liviu Maiorescu].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 21 (83); 31 Mai 1871). [Ironizează un articol al lui Basiliu Boerescu, din « Presa », în care se lăuda primirea Domnitorului la deschiderea Camerelor].

La România, versuri (*Columna lui Traian*, II, nr. 21, (83); 31 Mai 1871).

Discursul de descbidere al d-lui B. P. Hasdeu, preşedintele Soc. « Românismul » la serbarea pe câmpia Cotroceni în memoria lui Tudor Vladimirescu, 6 Iunie 1871 (*Columna*, II, nr. 22 (84); 9 Iunie 1871).

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 22 (84); 9 Iunie 1871). [Ridiculul Camerei, în care un Varnalis cere excluderea a trei români (Cogălniceanu, Chiţu şi Stolojianu) şi un bulgar ca Konakis-Vogorides e acceptat cu dispensă de vârstă].

Varietăţi (*Columna*, II, nr. 22 (84). [« Convorbirile » se laudă prin

Maiorescu, că au creat o « nouă direcţie ». Hasdeu publică poezia « Aşi vrea » de Matilda Kugler, din *C. Lit.*, 15 Mai].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 23 (85); 16 Iunie 1871). [Compară greşelile lui Cuza — păcate de om — cu guvernanţii de astăzi, străini şi boieri. Imprumutul pentru stingerea datoriilor flotante este un pretext de a da pe mâinile evreilor moşiile Statului].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 24 (86); 21 Iunie 1871). [Noul proiect Strussberg e tot atât de dezastruos].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 25 (87); 25 Iunie 1871). [Comentarii în jurul noii concesionări Strussberg].

Pater Familias (*Columna*, II, nr. 25 (87)). [Scurtă notă polemică, nesemnată, împotriva unui pamflet al d-rului Auerbach, publicat în «Pressa». D-rul se plângea că deşi străin poate fi un bun român].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 26 (88); 5 Iulie 1871). [Propunerile « *Columnei* » despre afacerea Strussberg au fost acceptată de « Românul » şi au inspirat o moţiune a d-lui George Brătianu. Neghiobiile lui T. Maiorescu care atacă pe Bărnuţ dela tribuna Camerei].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 27 (89); 14 Iulie 1871). [Se acceptă o nouă formă a concesiunii Strussberg, susţinută admirabil la Cameră de d. Vernescu. Noua teorie financiară a lui Basile Boerescu].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 27 (90); 21 Iulie 1871). [De o săptămână nu se sancţionează noua lege în afacerea Strussberg. Măria Sa suferă de friguri. Criza ministerială].

O conversare (*Familia*, 1871, nr. 30; 25 Iulie – 6 August, p. 356–57).

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 29 (91); 29 Iulie 1871). [Domnitorul a sancţionat legea votată de Cameră şi Senat în chestiunea căilor ferate. Iarăşi chestiunea evreiască: d. Beniamin Peixotto va încerca ca şi Armand Levy acum 2 ani — să impună Guvernului « libertatea » evreilor].

Un rămăşag (*Familia* 1871 [VII], nr. 31, p. 368; 1/13 August).

Din Drum. Lângă Calafat (*Columna*, II, nr. 29 (91). [Se gândeşte la viitorul oraşului, când o cale ferată îl va lega de Craiova].

Buletin Interior *Columna*, II, nr. 30 (92); 11 August 1871). [Hasdeu e plecat din ţară. Totuşi, ar putea fi de el articolul; în acelaşi număr se publică un articol scris în Pesta la 1 August. Chestiunea israelită. Germanismul. Se ventilează din nou ideea congresului pan-latin].

Două descoperiri (*Columna*, II, nr. 30 (92). [Un mss. necunoscut: Dictionarium Valachico-Latinum. Pravila lui Matei Basarab. Articol datat: Pesta 1 August 1871].

Un rămăşag (*Columna*, II, nr. 30 (92); 11 August 1871. Farsa făcută « Convorbirilor »).

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 31 (93); 23 August 1871). [Cu acest număr se şterge numele lui H. *Columna* e condusă de un comitet. *Columna* n'a spus nimic despre serbările dela Putna, dela 15 August. Ştefan a fost sărbătorit de « Convorbiri », cu T. L. Maiorescu.' S'a compromis o « nobilă concepţiune »].

La Pesta şi la Bielgrad (*Columna*, II, nr. 31 (93); [S'a întors din scurta călătorie. Dă seama de descoperirile făcute].

La Craniul lui Mihai cel Viteaz, versuri (*Columna*, II, nr. 31 (93); 23 August 1871).

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 32 (94); 30 August 1871). [Iarăşi Strussberg şi Iepureanu. Cosmopolitismul şcoalei lui Maiorescu. Sacrilegiul serbării dela Putna].

* Femeia cu căţelul (*Columna lui Traian*, II, nr. 32 (94); 30 August 1871].

* Buletin Interior (*Columna* II, nr. 33 (95); 6 Septembrie 1871). [Comentarii în jurul congresului ziariştilor. Metoda nefastă a plebiscistelor. In Franţa se pune problema evreiască; o chestiune politică, nu religioasă].

Ceva în trecere despre colonisarea germană (*Columna*, II, nr. 33 (95); 6 Septembrie 1871). [Citează din List, Roscher, Carra, care prevedeau şi doreau colonizarea germanică în Dacia, încă din 1778 (Carra) şi 1840].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 34 (96); 13 Septembrie 1871). [Chestiunea Strussberg în ultima sa fază; Statul Român a pus mâna pe administraţia Căilor Ferate. Rachiurile româneşti sunt interzise în Turcia pentrucă sunt otrăvite. Evreii fac rachiurile].

Vladislav Basarab, Introducere. [1) Importanţa lui Vladislav. Basarab 2) Analisa scriitorilor moderni. 3) Fontâne istorice. 4) Planul şi Metodul]. (*Columna*, II, nr. 34 (96), 13 Septembrie 1871, p. 131–132; nr. 35 (97), 20 Septembrie, p. 136–137; nr. 36 (98), 27 Septembrie, p. 139–140; nr. 37 (99), 4 Octombrie, p. 144; nr. 38 (100), 11 Octombrie, p. 148–150; nr. 39 (101), 10 Octombrie, p. 151–152; nr. 40 (102), 25 Octombrie, p. 154–155; nr. 41 (103), 1 Noembrie, p. 159–161; nr. 42 (104), 8 Noembrie, p. 164–165; nr. 43 (105), 15 Noembrie, p. 169–170; [Incepe paragraful II, Nomenclatura], nr. 44 (106), 22 Noembrie, p. 171–175; nr. 107, 29 Noembrie, p. 176–177; nr. 108 8 Decembrie, p. 180–181; nr. 109, 15 Decembrie, p. 183–184; nr. 110, 22 Decembrie, p. 187–188).

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 35 (97); 20 Septembrie 1871). [Curentul naţionalist se întăreşte. Şcoala autoritară e zăpăcită. Confuziile ziarului « Românul »].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 36 (98); 27 Septembrie

1871). [Lipsa unui spirit constructiv în coaliţiile politice româneşti. Impotriva cosmopolitismului].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 37 (99); 4 Octombrie 1871). [Se pare că noua seziune extraordinară a Parlamentului e convocată numai pentru chestiunea Strussberg. Chestiunea israelită].

Bibliografia. Influenţa luminii asupra vieţii, de Ştefan C. Michaelescu (*Columna*, II, nr. 37 (99).

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 38 (100); 11 Octombrie 1871). [Congresul Presei Naţionale. Aproape toate ziarele devin naţionaliste].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 39 (101); 18 Octombrie 1871). [Parlamentul se deschide, şi iarăşi chestia Strussberg. La Congresul Presei, Hasdeu a propus formula lucrărilor: « Naţionalitatea mai presus de libertate »].

Varietăţi. Nihil sine Urechiă (*Columna*, II, nr. 39 (101), 18 Octombrie 1871). [Ureche în toate. Dar de ce nu-şi publică lecţiile dela Universitate, şi se mulţumeşte să anunţe numai despre ce a vorbit?].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 41 (103); I. Noembrie 1871). [Parlamentul ţine şedinţe secrete; probabil chestiunea Strussberg. S'a retras din comisia Congresului Presei, pentrucă nu i s'a primit punctul fundamental: naţionalitatea mai presus de toate. La Congres, Missail — fostul colaborator al lui *Traian* — a atacat pe Hasdeu cu violenţă].

Congresul Presei Române (*Columna*, II, nr. 42 (104), 8 Noembrie 1871). [Minoritatea, împreună cu Hasdeu, care proclamase un proiect naţionalist, antisemit şi anti-masonic, a fost exclusă din Congres. Holban, preşedintele, s'a consultat cu Ion Ghica. In articol, H. compară proiectul depus de minoritate, cu proiectul votat, care e cosmopolit].

Bibliografia. Ioan P. Bancov, Apa de dragoste, poesii (*Columna*, II, nr. 42 (104).

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 43 (105); 15 Noembrie 1871). [Comentează pe scurt cosmopolitismul « majorităţii » din Congresul Presei Romane].

Orto-nerozia, Comedie originală în trei acte (*Columna*, II, nr. 105, 15 Noembrie 1871; nr. 106, 107, 108, 109, 110].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 44 (106); 22 Noembrie 1871). [Comentarii în jurul Congresului Presei].

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 45 (107); 29 Noembrie 1871). [Parlamentul se ocupă cu concesiunea Bleichröder, mai hidoasă ca Strussberg. Continuă comentariile la Congresul Presei. G. Missail este acum în tabăra adversă].

Discursul de deschidere la serbarea pentru Tudor Vladimirescu (*Foaia, Societăţii Românismul*, an. II, nr. 2–3; Octombrie–Noembrie 1871 p. 49–51).

Disertaţiunea comitelui Alessandru Stadnicki despre satele Române din Galiţia, traducere din limba polonă (*Foaia*, II, nr. 2–3, p. 73–116).

Domniţa Elena (*Foaia*, II, nr. 2–3, p. 155–173).

Legile şi Statutele Românilor (1570–1630), din colecţiunea lui B. P. Hasdeu (*Foaia*, II, nr. 2–3, p. 131–147).

La Cranul lui Mihai cel Viteaz. Astăzi. Frunzele. Femeia cu căţelul (*Foaia Societăţii Românismul*, an. II, nr. 2–3, p. 147–150).

Ungro-Vlachia şi D. Papiu (*Românul*, an. XV, 5 Decembrie 1871).

Discursul lui B. P. Hasdeu, ţinut la întrunirea publică din 5 Decembrie 1871, în casa d-lui Gr. Băleanu, asupra cestiunii Strussberg-Bleichröder (*Columna*, II, nr. 46 (108); 8 Decembrie 1871).

Replica la răspunsul d-lui Papiu (*Românul*, anul XV; 11 Decembrie 1871).

O scrisoare către redactorul ziarului «Românul» (pentru o greşală de tipar) (*Românul*, 12 Decembrie 1871).

Buletin Interior (*Columna*, II, nr. 47 (109); 15 Decemvrie 1871). [Iarăşi concesiunea Strussberg II-Bleichröder. D. C. A. Rosetti a revenit din străinătate].

Bibliografia. D. Frunzescu, Dicţionar topografic şi statistic al României. (*Columna*, II, nr. 48 (110); 22 Decembrie 1871. Laudă).

Hasdeu publică o biografie a lui Stroe Buzescu în *Calendarul României*, 1871, p. 90–96, publicaţie pe care n'am putut-o vedea în colecţiile Academiei Române].

1872

Istoria Critică a Românilor, capitolul I, Teritoriul. § 2 Nomenclatura (urmare) (*Columna lui Traian*, an. III, nr. 1, p. 1–3; nr. 2, p. 12–13; nr. 3, p. 17–18; nr. 4, p. 27–28; nr. 5, p. 33–36; nr. 6, p. 41–42; nr. 7, p. 50–52; nr. 8, p. 58–59; nr. 9, p. 65–67; nr. 10, p. 74–75; nr. 11, p. 82–83; nr. 12, p. 89–90; nr. 13, p. 99–100; nr. 14, p. 106–nr. 15, p. 114–116; nr. 16, p. 121–123; nr. 17, p. 130–132; nr. 18, p. 137–139; nr. 19, p. 142–143; nr. 20, p. 153–154; nr. 21, p. 161–162; nr. 22, p. 168–170; nr. 23, p. 177–178; nr. 24, p. 185–187; nr. 25, p. 193–195; nr. 26, p. 201–203; nr. 27, p. 209–211; nr. 28, p. 220–224; nr. 29, p. 236–240 [la p. 239, începe § 3: *Acţiunea Naturii*]; nr. 30, p. 249–253; nr. 31, p. 265–269; nr. 32, p. 286–291; nr. 33, p. 301–306; nr. 34, p. 316–320).

La Iulia, versuri (*Columna lui Traian*, an. III, nr. 2 (112); 10 Ianuarie 1872, p. 9).

Ortho-nerozia (urmare) (*Columna lui Traian*, III, nr. 2, p.

11–12; nr. 3, p. 23; nr. 6, 46; nr. 9, p. 70–71; nr. 12, p. 93–94).

Polemica ştiinţifică cu D. A. Papiu (*Columna lui Traian*, III, nr. 3; 13 Ianuarie 1872, p. 21–23).

Domnului Redactor al revistei «Transilvania». Rectificări rectificate (*Transilvania*, Braşov, an. V, nr. II; 15 Ianuarie 1872, p. 16).

*Câinii şi Lupii (*Columna*, III, nr. 4, 24 Ianuarie 1872).

Documente. Un tratat inedit de alianţă secretă între domnul Munteniei Gligoraş Ghica şi G. Brâncoveanu (*Columna*, III, nr. 8, 21 Februarie 1872, p. 62–63).

*Femeia înecată (*Columna*, III, nr. 11, 13 Martie 1872).

Portretul, versuri (*Columna*, III, nr. 13, p. 97, 27 Martie 1872).

*Viersul (*Columna*, III, nr. 15, 10 Aprilie 1872).

*Bradul (*Columna*, III, nr. 17, p. 134, 24 Aprilie 1872).

*Tablou flamand (*Columna*, III, nr. 18, p. 141, 1 Mai 1872).

Cuvânt funebru, rostit în numele presei române, la înmormântarea lui I. Heliade Rădulescu (*Columna*, III, nr. 19, p. 145, 8 Mai 1872).

Cuvânt la înmormântarea lui Heliade (*Familia*, 1872, VIII, nr. 20, 14/26 Mai, p. 226–227).

După bătălie, versuri (*Columna*, III, nr. 20, 15 Mai 1872, p. 159).

Lilica, versuri (*Columna*, III, nr. 28, p. 217, 1. August 1872).

*Ovidiu la Gurile Dunării (*Columna*, III, nr. 29, p. 233, 15 August 1872. In *Istoria Critică*, ibid, III, nr. 34, 1 Decembrie 1872, p. 318–319).

*Darul Dunării (*Columna*, III, nr. 30, p. 249 1 Septembrie 1872. In « Istoria Critică », *ibidem*, nr. 34, 1 Decembrie 1872, p. 319).

Cronicele României de Cogălniceanu (*Columna*, III, nr. 31, 15 Septembrie 1872). [Discută *Prefaţa*, tipărită în acelaşi număr. Scrisă cu multă veneraţie şi admiraţie].

O cucoană democrată dela începutul Secolului XVII (*Columna*, III, nr. 32, 15 Octombrie 1872 [greşit se indică: 15 Septembrie], p. 281–282. Un act, scris în slavoneşte, publicat cu introducere, text, traducere).

O notiţă istorică-medicală (*Columna*, III, nr. 33, 1 Noembrie 1872, p. 297). [Asemănări dintre medicina latină din Pliniu şi medicina populară română, aşa cum o descrie dr. Vârnav, în *Physiographia Moldaviae*, Budae 1836].

Magda lui Arbure (*Columna*, III, nr. 34, p. 313, 1 Decembrie 1872).

1873

Istoria Critică a Românilor (continuare) (*Columna*, IV, nr. 1, 1 Ianuarie 1873, p. 1–10; nr. 2, 16 Ianuarie p. 20–23; nr. 4, 15 Februarie, p. 56–60; nr. 5, 15 Martie, p. 80–86; nr. 6, 1 Aprilie,

p. 98–103; [«Un adaus important», pentru p. 86, coloana 3; publ. la p. 103]; nr. 7, 1 Mai, p. 108–119. [cu acest nr. începe partea III; Albanesii şi Goţii. Teoria d-lui Roesller. Despre limba română; se încheie aici]; nr. 8, 1 Iunie, p. 144–149 [începe vol. II din *Istoria Critică: Materia, spiritul şi divinitatea*, Positivism istoric].

Câteva portrete din secolul XVII (*Columna lui Traian* IV, 1 Ianuarie 1873, p. 15). [Citează portrete din Mitropolitul Dositeiu].

Muntenia sub Ptolemeu, din punctul de vedere al selecţiunii naturale (*Columna*, IV, nr. 4, p. 240–245).

Materia, spiritul şi divinitatea. Positivism istoric (*Columna*, IV, nr. 8, 1 Iunie 1873, p. 144–149. [Incepe vol. II *Istoria Critică*].

Originea civilizaţiunii (*Columna*, IV, nr. 9, Iulie 1873, p. 168–172. [Continuă vol. II Ist. Crit.]).

Poeziile d-rei M. D. Ghica (*Columna*, IV, nr. 10, August 1873, p. 185. [Câteva rânduri de introducere, la republicarea a trei poezii, scoase în limba franceză].

Alfabetul dacic. Cum scriau Românii până la anul 1500? (*Columna* IV, nr. 10, August 1873 p. 186–194).

Ovidiu la gurile Dunării (*Familia*, IX, 1873, nr. 32, 19/31 August, p. 369–370).

Paleontologia vestmântului, armei şi locuinţei în România (*Columna*, IV, nr. 11, p. 217—223, Septembrie 1873).

Sămcea, notiţă filologică (*Columna* IV, nr. 12, p. 239–240).

Ştefan cel Mare şi Italia (*Columna*, IV, nr. 12, Octombrie 1873, p. 225–27. [Scurtă introducere la documentele descoperite de Esarcu la Veneţia, pe care le publică p. 227 şi urm.].

Frunză verde, o pagină pentru istoria literaturii române (*Columna*. IV. nr. 13. Noembrie 1873, p. 240–243).

Viaţa de codru în Dacia. Studiu filologic (*Columna*, IV, nr. 13, p. 244–246).

POESIE, Bucureşti, 1873, IV + 142 p. în 8⁰ mic.

ISTORIA CRITICĂ A ROMÂNILOR. Pământul ţării româneşti. Volumul I: Intinderea teritorială. Nomenclatura. Acţiunea naturii. Bucureşti, 1873 III + 339 pag. gr. in 8⁰.

1874

Noui cercetări documentale asupra ducatului de Amlaş şi banatului de Severin (*Columna lui Traian*, V, nr. 1, Ianuarie 1874, p. 12–18).

Originile agriculturii la Români (*Columna*, V, Nr. 3, 1874, p. 49–53).

Originile viniculturii la Români (*Columna*, V, nr. 4, p. 89–95)

Ştinţa şi d. I. C. Massim (*Columna*, V, nr. 4, p. 95–96).

Magda lui Arbure. Baladă. (*Familia*, an. X, 30 Iunie 1874, nr. 26, p. 301).

Originile păstoriei la Români. Elemente Dacice (1. Cioban, Baciu, Stână, Urdă, Brânză) (*Columna*, V, nr. 5, 1874, p. 97–107).

Trei luni peste munţi. Dare de seamă despre o excursiune ştiinţifică în Transilvania (*Columna*, V, nr. 6, 1874, p. 125–135). [Prima pagină introducere; apoi cronologie, indicaţii de izvoare mss. relative la istoria românilor].

Studii gramaticale asupra limbii dacilor. Genitiv şi dativ (*Columna*, V, nr. 6, p. 150–154). [Identitatea genitivului şi dativului, după cum a observat şi Miklosich, se datoreşte substratului dacic].

Originile păstoriei la Români. Elemente dacice. Traista (*Columna*, V, nr. 6, p. 156).

Corespondenţă inedită a Doamnei Elena a lui Matei Basarab cu Principele Transilvan Georgiu Rakotzi (*Columna*, V, nr. 7, p. 169–171. Două epistole, găsite în Biblioteca Batthyaniană din Alba-Iulia).

Originele Păstoriei la Români. Elemente dacice. Dulâu şi Mosoc. Ţurcă (şi cioară, iele). (*Columna*, 5, nr. 7, p. 173–177).

Sumarul cursului de filologie comparată, lecţiunea I–III (*Columna*, V, nr. 8, p. 205–207).

Două documente inedite relative la istoria militară a Românilor (*Columna*, V, nr. 8, p. 215–216).

Sumarul cursului de filologie comparată, lecţia IV–X (*Columna*, V, nr. 9, p. 224–230).

Originele Păstoriei la Români. Elemente latine (*Columna*, V, nr. 9, p. 234–235. Cuvintele: berbec, caş, chiag, staul, turmă, unt, zăr, păcurăriu, păstor, capră, mânz, etc.).

ISTORIA CRITICĂ A ROMÂNILOR Volumul I. Ediţiunea II, revăzută şi foarte adausă. Bucuresci, 1874, Typographia Thiel et Weiss, XII + 316, p. in 4⁰.

1875

Câteva întrebări d-lui T. Maiorescu (*Columna lui Traian*, 1875, nr. 1, pp. 57–60; nr. 2, p. 65–72).

Zâmbrul în Dacia (*Columna lui Traian*, 1875, nr. 2, p. 97–104. Discută *bonasus* şi *urus*, documentat şi cu naturalişti, în deosebi Cuvier, etc.).

Răspunsul meu advocatului d-lui T. Maiorescu (*Columna lui Traian*, 1875, nr. 3, p. 125–132).

Castelul Törzburg în posesiunea Basarabilor, notă istorică (*Columna lui Traian*, 1875, nr. 3, p. 152–157. Este vorba de castelul Bran, în posesiu-

nea lui Mircea, Mihail, cum dovedeşte o diplomă din 1419).

Modul alegerii domnilor la Români (*Familia*, 1875 (XI), p. 573–576, 585–588).

ISTORIA CRITICĂ A ROMÂNILOR. Volumul II, făscioara I: Reacţiunea omului contra naturii. Originile urbane. Sinteza. Bucuresci, 1875, Tipografia Ant. Mănescu, 76, p. in 4⁰.

PRINCIPIE DE FILOLOGIE COMPARATIVĂ *ario-europea, cuprinzând grupurile indo-perso-tracic, greco-italo-celtic şi leto-slavo-germanic.* Bucuresci, 1875, 4 fascicole apărute, 108 p., gr. in 8⁰; Tip. Thiel & Weiss.

UN PRÂNZ IN LUMEA CÂINILOR. Prelucrate din englezeşte şi franţuzeşte 1875. (Nu există la Academia Română).

1876

Fragmente pentru istoria limbei române. Ghiuj (*Columna*, an. VII, Ianuarie 1876, nr. 1, p. 1–32. (Şi tiraj aparte, împreună cu Răsp. către Chihac).

Răspunsul meu d-lui Emile Picot (*Columna*, VII, Ianuarie 1876, nr. 1, p. 33–37).

«Cucul şi Turturica» la Români şi la Persiani, Notiţă de literatură comparativă (*Columna*, VII, 1876, p. 40–44. Reproduce o baladă a lui Alexandru şi o traducere din Chodzko).

Bibliografia. Dem. Al. Sturdza, Uebersicht der Muenzen u. Medaillen des Fuerstenthmes Roumanien; Pravila lui Vasile Lupu, ed. Gh. I. Sion; A Dozon, Chansons populaires bulgares (*Columna*, VII, p. 1376, p. 45–48).

Legea de instrucţiune publică (*Românul*, an. XX, 23 Ianuarie 1876).

Comunicaţiuni linguistice (*Columna*, VII, nr. 2, Februarie 1876, p. 93).

Recensiuni. Cestiunea accadiană. (*Columna*, VII, 1876, p. 94–96. *Eb. Schrader*, Ist das Akkadische der Keilinschriften eine Sprache oder eine Schrift? 1875, *Fr. Lenormand*, La langue primitive de la Chaldée et les idiomes touraniens, 1875).

Al doilea Rămăşag, Dedicat d-lui V. Alexandri (*Românul*, an. XX, 5 Februarie 1876).

In loc de prefaţă. Al doilea rămăşag (*Revista Literară şi Ştiinţifică*, nr. 1, 15 Februarie, 1876, p. 1–5).

Doine orientale: Zestrea fetei, Gelozia, Norii şi floarea, Guriţa şi cerceii (*Revista Literară şi Stiinţifică*, nr. 1, 15 Februarie 1876, p. 46–47).

Fragmente pentru istoria limbii române. Ghiob (*Columna*, VII, nr. 3, Martie 1876, p. 97–123. Apendice: Ghiuj şi vîj, p. 123–124).

Poesia poporană italiană şi «frunza-verde». Dr. H. Schuchardt, Ritornell und Terzine (Halle 1874) (*Columna*, VII. nr. 3, 1876, p. 139–143).

Ursita: nuvelă istorică (*Revista Literară şi Ştiinţifică*, nr. 2, 15

Martie 1876, p. 83–121; nr. 3, p. 183–234; nr. 4, p. 279–292).

Baba-Novac (*Columna*, VII, nr. 4, Aprilie 1876, p. 145–165).

Iarăşi d. Cihac! Câteva precepte pentru începători în linguistică (*Columna*, VII, 1876, p. 179–186). [Comentează articolul lui C. din *Conv. Lit.*, Martie, 1876, arătând ce *nu* trebue să facă un începător în linguistică].

Recensiuni. Dr. S. Obedenaru, *La Roumanie économique* (*Columna* VII, 1876, p. 187–190. Critică foarte aspră).

O pagină din istoria tiparului la Români în secolul XVI (*Columna*, VII, Mai 1876, p. 193–213).

Câteva acte române inedite din Biblioteca Batthianiană din Alba-Iulia 1631–1633 (*Columna*, VII, 1876, p. 230–234).

Recensiuni. A. Cihac, Despre câteva cuvinte din Rabelais (*Conv. Lit.*, Aprilie 1876); A. Ludwig, Die Nachrichten des Rig und Atharvaveda über Geographie, Geschichte, Verfassung des alten Indien; Die philosophischen und religiösen Anschaungen des Veda; John Beams. A comparative grammar of the modern aryan languages of India (*Columna*, VII, 1876, p. 235–240).

Scrisoare adresată redacţiei, prin care anunţă retragerea dela Revista Literară (*Românul*, an. XX, 5 Mai 1876).

Bradul şi Viişoara. Baladă poporană albaneză (*Columna*, VII, Iunie 1876, p. 253–56. Text, traducere şi o notă).

Miloş-Vodă din 1574 (*Columna*, VII, 1876, p. 272–75).

Lassen. Necrolog (*Columna*, VII, 1876, p. 287–88).

Originile Craiovei, 1230–1400 (*Columna*, VII, 1876, p. 289–298; p. 337–347; p. 433–441; an. VIII, 1877, 1–11; 340–353; 661–670).

Documente inedite... relative la istoria catolicismului în România (*Columna*, VII, 1876, p. 299–324).

Recensiuni. Poesia poporană ruteană în legătură cu istoria română (*Columna*, VII, 1876, p. 325–335. Două volume de Vl. A. Dragomanov).

Un descântec român şi un descântec sanscrit din Veda, Notiţă (*Columna*, 1876, p. 335–336. «Nu tragem deocamdată nicio conclusiune, căci avem de gând mai întâiu de a mai pune faţă în faţă alte câteva descântece sanskrite şi române», p. 336).

Botanica poporană română. Recensiune: Simeon Mangiucă. De însemnătatea Botanicei Româneşti (*Familia*, Pesta, 1874, nr. 43–49). (*Columna*, VII, 1876, p. 355–361).

O petiţiune latină a călugărilor dela Cozia din 1723 (*Columna*, VII, 1876, p. 361–364).

Palpitaţiunile copilei. Notiţă de literatură comparativă. (*Columna*, VII, 1876, p. 371–376.

Compară « Sburătorul » lui Eliade, cu un cântec popular din Galiţia).

Notiţă la relaţiunea contimporană despre Ştefan cel Mare, descoperită de C. Esarcu (*Columna*, VII, 1876, p. 381–382).

Raportul către Ministerul Cultelor cu ocazia unei excursiuni pentru cercetarea documentelor relative la istoria ţării noastre care se află în arhivele din Galiţia (*Românul*, 18 Septembrie 1876).

D. Baudouin de Courtenay şi dialectul slavo-turanic din Italia (*Columna*, VII, Octombrie 1876, p. 448–463).

Fărtat. Notiţă linguistică (*Columna*, VII, 1876, p. 466–468).

Notă. La un document dela Vlad Ţepeş, comunicat de C. Colibăşianu, *Columna* VII, 1876, p. 470).

Recensiune. I. G. Ascoli. La genesi dell'esponente greco *τατο*. (*Columna*, VII 1876, p. 470–472)

Escursiunea la Cracovia. Raport oficial făcut de d. Director General al Archivelor Statului către d. Ministru al Instrucţiunii Publice (*Columna*, VII, 1876, p. 472–475).

Cochiĭ-Vechĭ, Notiţă linguistic (*Columna*, VII, 1876, p. 498–500).

Notă. La un act juridic din 1436, comunicat de A. Xenopol (*Columna*, VII, 1876, p. 502–503).

Resumatul cursurilor de la Facultatea de Litere Filologia comparativă, lecţiunea I şi II, Octombrie-Noembrie 1876 (*Columna*, VII, 1876, p. 525–528).

FRAGMENTE PENTRU ISTORIA LIMBEI ROMÂNE. *Elemente dacice: I. Ghiuj.* Cu post-scriptum despre d. Cihac şi apendice despre d. Emile Picot. Bucureşti, 1876, in 8⁰, 40 pagini. [Extras din Columna lui Traian, p. 1–32).

FRAGMENTE PENTRU ISTORIA LIMBEI ROMÂNE. *Elemente dacice.* II: *Ghiob.* [Cu un apendice despre ghiuj şi vîj]. Bucureşti, N. Typ. lab. rom. 1876, in 8⁰, 75 p.

BAUDOUIN DE COURTENAY ŞI DIALECTUL SLAVO-TURANIC DIN ITALIA. (Cum s'au introdus slavismele în limba română?). Bucuresci, Noua Typographie a Laboratorilor Români, 1876, 18 p. 8⁰ mare. [Extract din Columna lui Traian 1876, nr. 10).

1877

Recensiune. A. I. Odobescu. Curs de archeologie. Istoria Archeologiei (*Columna lui Traian*, VIII, 1877, p. 68–81).

Alexandri-linguist. Vergura (*Columna*, VIII, 1877, p. 83–91).

Zîna Filma, Goţii şi Gepizii în Dacia (*Columna*, VIII, Aprilie 1877, 153–182).

Fundaţiunea Diez (*Columna* VIII, 1877, p. 191–92).

Dialectologie. Versul Cotroanţei de Petru Furdui. Specimen de graiu român din Munţii Abrudului în Transilvania (*Columna*, 1877, p. 184–186).

Limba română vorbită între anii 1560–1600. Texturi inedite (*Columna* VIII, 1877, p.

193–234; 271–292; p. 309–340; p. 357–407; 456–484; p. 512–556; p. 559–605; p. 621–660).

Poezia poporană sârbă şi bulgară. Lupta între fraţii Dan şi Mircea cel Mare (*Columna*, VIII, 1877, p. 249–260; 261–266).

Balada poporană «Cucul şi Turturica» în România, în Persia şi în Francia. Notiţă (*Columna*, VIII, 1877, p. 301–303).

Programa pentru adunarea obiceiurilor juridice ale poporului român (*Columna*, VIII, 1878, p. 407–420; p. 427–447).

ḌINA FILMA. Goţii şi Gepiḍii. (Studiu istorico-linguistic). Bucuresci, N. Typ. lab. Rom. 1877, în 8⁰, 32 pagini.

CUVENTE DEN BĂTRÂNI. Tom. I. Limba română vorbită între 1550–1600. Studiu paleografico-linguistic. Bucuresci, 1878, 448 + [20] + CX p. gr. in 8⁰. Noua Tipografie Română.

OBICEIURILE JURIDICE ALE POPORULUI ROMÂN. Bucuresci 1878. [Extras din *Columna*. Nu se află la Academia Română].

ORIGINILE CRAIOVEI 1230–1400, Bucuresci, 1878, [Extras din *Columna*. Nu se află în Biblioteca Academiei Române].

1879

Muma [Fragment dintr'o conferinţă] (*Amicul Familiei*, 1/13 August 1879, p. 1–2, vol. II, nr. 1).

Să vorbim româneşte! versuri (*Amicul Familiei*, Gherla, 1879, vol. II, p. 94–95; 13/25 Noembrie 1879).

TREI CRAI DELA RĂSĂRIT, Bucuresci, 1879, IX + 59 [-62] p.

CUVENTE DEN BĂTRÂNI Tom. II. Cărţile poporane ale Românilor în secolul XVI. Studiu de filologie comparativă. Bucuresci, 1879, XLVI + 768 p., gr. in 8⁰.

1880

Răspuns la discursul de recepţie al lui Ion Ghica la Academia Română (*Analele Academiei Române*, Seria II, t. II, p. 59-62).

Românul stă bine înfipt în ambele Dacii! (*Albumul Macedo-Român*, 1880, p. 51).

CUVENTE DEN BĂTRÂNI. Suplement la tomul I. Controverse. Bucuresci, 1880... p. *a – u* + CX.

1881

Dacia. Notiţă critică [despre «Dacia înainte de Traian» a lui Cr. Tocilescu] (*Binele Public*, 16-17, 18, 19, 20, 23-24, 25, 30-31 Martie, 1, 9 Aprilie; neterminat).

CUVENTE DEN BĂTRÂNI. Tom. III. Istoria limbii române. Făscioara I: Conspectul ştiinţelor filologice. Linguistica în genere. Bucuresci, 1881, XVI + 160 p., gr. in 8⁰.

PSALTIREA PUBLICATĂ ROMÂNEŞTE DE CORESI LA 1577. Reprodusă cu un studiu bibliografic şi un glosar comparativ. Vol. I; Textul. IV + 444 + 66

pag. gr. in 8⁰ Ediţia Academiei Române, 1881.

1882

Studie de sciinţa limbei. Un nou punct de vedere asupra ramificaţiunilor gramaticei comparative (*Columna lui Traian*, serie nouă, an. III, Ianuarie 1882, p. 19–31. Seria nouă a «Columnei» începe cu an. VII, 1876)

Manuscriptul românesc din 1574 aflător la London în British Museum. Descriere analitică (*Columna*, Ianuarie 1882, p. 48–60; 78–86; 171–177; 239–244; 358–367; 459–465; 624–629; 1883, p. 310–322).

Studie de ştiinţa limbei. Laletica sau fisiologia sonurilor. (*Columna*, N. S. III, nr. 2, Februarie 1882, p. 65–73; Martie, nr. 3, p. 129–135; 2–4–5, p. 193–210).

Portretul lui Ştefan cel Mare. Scrisoare către fie-mea Julia B. P. Hasdeu (*Columna*, III, N. S., nr. 2, Februarie 1882, p. 115–123; nr. 3, 183–192).

De unde vine zglobiu? Notiţă etimologică (*Columna*, 1882 nr. 5, p. 245–249).

Ghiocŭ (diocŭ) şi sglăvocŭ (sglăvogŭ). Un dublet greco-latin (*Columna*, 1882, nr. 6, p. 372–379).

Doĭna. Originea poesiei poporane la români (*Columna*, 1882, nr. 7–9, p. 397–406).

Archivul din Genova. Documente relative la istoria română (*Columna*, 1882, p. 477–479).

Voinicame şi mişelame. Istoria unui sufix romanic dispărut din limba română (*Columna*, 1882, p. 480–486).

Incă «sglobiu» (*Columna*, 1882 fp. 487–490).

Supărările artistice ale lui Neagoie Basarab. O scrisoare inedită, scoasă din Archivul Naţional Săsesc dela Sibiu (*Columna*, 1882, p. 525–527).

«Doină» răstoarnă pe Rösler (*Columna*, Octombrie-Decembrie, 1882, p. 529–536).

Carmen Sylva, poezie (*Familia*, 1882, p. 420: după *Românul)*.

Crescet şi urzica. Etimologia poporană din epoca formaţiunii limbii române (*Columna*, Octombrie—Decembrie, 1882, p. 544–553).

Domname şi Turcame. Sufixul romanic-*ame* la Macedo-Români (*Columna*, Octombrie-Decembrie 1882, p. 570–573).

Ghioagă. O pagină din istoria armaturei române (*Columna*, Octombrie—Decembrie 1882, p. 593–598).

Şugubăţ şi şugubină. Un rest din influenţa juridică a Slavilor asupra limbii române (*Columna*, Octombrie — Decembrie 1882, p. 612–619).

Nu e în toate zilele Pascile. Origina Creştinismului la Români (*Columna*, Octombrie—Decembrie 1882, p. 633–638).

Răspuns la discursul de recepţie la Academia Ro-

mână al lui S. Marian (*Analele Acad. Române*, S. II, t. IV, p. 161–163).

1883

Cuvântul samă' este el latin sau maghiar? Istoria unui trunchiu crescut din trei rădăcini (*Columna lui Traian*, Serie Nouă, IV, Ianuarie—Februarie 1883, nr. 1–4, p. 22–30).

Scornesc şi stârnesc. Un specimen de necesitatea vechilor texturi pentru orice cercetare linguistică (*Columna*, IV, nr. 1–2, p. 48–63).

Doina. Originea poeziei populare la români (*Transilvania* Sibiu, anul XIV, nr. 5–6, 1–15 Martie 1883, p. 45–48).

Bîea. Cum ziceau românii înainte de a fi luat dela Slavi pe dragă? (*Columna*, Martie—Iunie 1883, nr. 3–6, p. 97–104. Cetit la 18 Martie 1883 în şedinţa Academiei Române. Rezumat în « *Alegătorul* » din Craiova).

Posteritatea latinului *fax* în limba română. Un quadruplet linguistic (*Columna*, IV, 1883, p. 112–121).

Bourel, melc şi culbec. Dacii şi latinii într'o scoică (*Columna*, IV, 1883, p. 193–212).

La «Fântâna Blanduziei» (*Familia*, Pesta, anul XIX, nr. 16, 17/29 Aprilie 1883, p. 182).

Din răvaşele Banilor Craiovei. Un act românesc dela Marele Ban Giurgiu Raţŭ din 1 Februarie 1600 (*Columna*, IV, 1883 p. 235–239).

Fosta'i ce ai fost... Un principiu estetic al sintaxei române în comparaţiune cu latina şi limbile romanice (*Columna*, IV, 1883, p. 329–339, 369–384. [finea va urma]).

Petru-Vodă Schiopul şi fiul său Ştefan-Vodă. Un portret domnesc necunoscut (*Columna*, IV, 1883, p. 364–365).

Zilot Românul. O privire sintetică asupra ultimei cronice române din epoca fanarioţilor (*Columna*, IV, 1883, p. 385–405. [Număr apărut în 1884]).

Anonymus Lugoshiensis. Cel mai vechi dicţionar al limbii române, după manuscriptul din Biblioteca Universităţii din Pesta. (*Columna*, IV, 1883, p. 406–429; neterminat).

Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română (*Columna*, 1883 [tip. 1884], Noembrie—Decembrie, p. 457–464, [neterminat]).

DIN ISTORIA LIMBEI ROMÂNE, VIII+96 p. gr. 8⁰, 1883, Tip. Academiei Române (Laboratorii români) (Articole din *Columna*, 1882, 1883, reproduse fotostatic).

1884

Raport despre culegerea de poezii populare a lui Dem. Teodorescu (*Analele Academiei Române*, Seria II, t. VII, 1884-188, p. 150; t. VIII, p. 213-214).

INAINTE DE TUDOR VLADIMIRESCU, 1800–1821. Ultima cronică română din epoca fanarioţilor.

Bucuresci, 1884, XXV + 119 pag. in 8⁰.

PROGRAMA PENTRU ADUNAREA DATELOR PRIVITOARE LA LIMBA ROMÂNĂ. Ediţia Academiei Române, Bucuresci, 1884, 16 pag. in 8⁰.

OLTENEŞTELE, Craiova, Ed. Librăriei Samitca, 1884, 155 pag. in 8⁰ pet. [Patru discursuri, 3–23; Originile Craiovei, 25–130; Hrist şi Tudor Vladimirescu, 133–155].

1885

T r e i c r a i d e l a r ă s ă r i t (*Familia*, Pesta, anul XXI, nr. 20, 19/31 Mai 1885, p. 230–233; nr. 21, 26 Mai—7 Iunie 1885, p. 242–246; nr. 22, 2/14 Iunie 1885, p. 253–255; nr. 23, 9/21 Iunie 1885, p. 266–270).

A r i c i u l (*Familia*, Pesta, anul XXI, nr. 10, 10/22 Martie 1885, p. 109–111).

A r v i n t e din «Magnum etimologicum Romaniae» (*Revista Literară*, anul VI, nr. 13, 1885).

1886

SUR LES ÉLÉMENTS TURCS DANS LA LANGUE ROUMAINE Notice lue au VIIᵉ Congrès des orientalistes à Vienne le 2 Octobre 1886, Bucuresci, 1886, 21 pag. in 8⁰.

ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIAE. Dicţionarul limbii istorice şi poporane a Românilor. Tom I (a-amurţesc), Bucuresci, Editura Academiei Române, 1886, LIX pag. + 1116 coloane + IV coloane, in 4⁰.

1887

U n c u v â n t î n a i n t e (*Revista Nouă*, an. I, 1888, nr. 1, 15 Decembrie 1887, p. 1–2).

ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIAE. Tom. II (amuş–ân), Bucuresci, Ed. Academiei Române, 1887. XVIII pag. + 1104 coloane [1117—2224] + XVI coloane.

1888

B u c e a ş i c ă p ă ţ â n ă (*Revista Nouă*, I, nr. 2; 15 Ianuarie 1888, p. 41–45).

*M a t e r D o l o r o s a (*Revista Nouă*, I [1888], p. 76).

S c r i s o a r e c ă t r e G h e o r g h e d i n M o l d o v a (*Revista Nouă*, I [15 Februarie 1888], nr. 3, p. 81–82.

*D i n i a r n ă (*Revista Nouă*, I [15 Februarie 1888], nr. 3, p. 103).

R â u l A r g e ş, târgul Argeş, biserica Argeş (*Revista Nouă*, I, 4 [15 Martie 1888], p. 121–128).

*M u l t i p l i c a m i n i (*Revista Nouă*, 2 I, nr. 4 [15 Martie 1888], p. 149).

*Ş t e f a n ş i R a d u (*Revista Nouă*, I, nr. 5, 15 Aprilie 1888, p. 169–171).

N o t i ţ e b i b l i o g r a f i c e (*Revista Nouă*, I, nr. 5 [15 Aprilie 1888] p. 199. Câteva rânduri despre vol. II al lui Miron Costin ed. V. A. Ureche).

Costachi Stamati (*Revista Nouă*, I, nr. 6 [15 Mai 1888] p. 210–215).

Gaspar Graţiani (1618–1621. (*Revista Nouă*, I, nr. 9 [15 August 1888] p. 321–322].

Povestea Crinului (*Revista Nouă*, I, nr. 11 [15 Noemvrie 1888] p. 414–419).

PSALTIREA PUBLICATĂ ROMÂNŞTE DE CORESI LA 1577, Vol. II. 32 pag. gr. in 8°, Ed. Academia Română.

1889

* Aşteptând (*Revista Nouă*, II, nr. 3, 15 Martie 1889).

Nota despre Amărîta Turturea [*Cuvente*, II, p., 728–30] la articolul lui Speranţia despre Enăchiţă Văcărescu (*Revista Nouă*, II, nr. 4, 15 Aprilie, p. 126–27).

Notiţe Bibliografice (Der Rhapsode der Dâmbovitza) (*Revista Nouă*, II, nr. 5 [15 Mai 89] p. 200).

* Eminescu (*Revista Nouă*, II nr. 6 [15 Iunie 1889] p. 211–212).

* La Casa de nebuni (*Revista Nouă*, II, nr. 8 [15 August 1889] p. 287–291).

Notiţe Bibliografice [Exposition Univ. Paris 1889; Notice sur la Roumanie; Ţiganii în România, de Patkanow] (*Revista Nouă*, II, nr. 8, 15 August 1889, p. 320).

Gaudeamus (*Revista Nouă*, II, nr. 9 [15 Septembrie 1889] p. 335–336).

O introducere în Istoria Universală (*Revista Nouă*, II, nr. 10; 15 Octombrie 1889. Studiu scris şi tipărit în 1874, Istoria Critică, t. II; la început şi la sfârşit interpretări spiritiste).

Notiţe Bibliografice. [Despre culegerea de folclor, Ştiinţă şi Literatură, Sofia 1889] (*Revista Nouă*, II, nr. 10, 15 Octombrie 1889, p. 389).

Oamenii dracului (*Revista Nouă*, Decembrie 1889, p. 438-440).

1890

Morfolesc (*Revista Nouă*, III, nr. 2, 15 Mai 1890, p. 47–51. Cetit la banchetul Societăţii « Revista Nouă », 29 Aprilie—1 Mai 1890).

Fabulă (*Revista Nouă*, II, nr. 2, 15 Mai 1890, p. 62).

Notiţe Bibliografice [Louis Leger şi Slavii] (*Revista Nouă*, III, nr. 3, 15 Iunie 1890, p. 119–120).

Armenii în România [o spicuire] (*Revista Nouă*, III, nr. 4–5, Iulie—August 1890, p. 128–135. Răspunde lui Xenopol, Arhiva Soc. Lit. Iaşi, nr. 1.)

Cei patru *aş* în limba română (*Revista Nouă*, III, nr, 9–10 Decembrie—Ianuarie 1891. p. 331–339).

1891

Sturlubatec şi zănatec (*Revista Nouă*, III nr. 9-10, Decembrie 1890—Ianuarie 1891, p. 389–390).

Știința Sufletului [Dumnezeu, Nemurirea, Destăinuirea] (*Revista Nouă*, III, nr. 11–12, Februarie—Martie 1891, p. 427–440. Cu mențiunea: 10 Martie 1891).
Somnul și Sufletul (*Revista Nouă*, IV, nr. 1, Aprilie 1891, p. 2–22. Datată: 8 Aprilie 1891).
Wickenhauser, [Notiță] (*Revista Nouă*, IV, nr. 2 Mai 1891,p. 42).
Telegrafia Iubirii (*Revista Nouă*, IV, nr. 2–3, Iunie—Iulie, p. 56–76. Datată: 15 Mai 1891).
Ipnotismul și spiritismul (*Revista Nouă*, IV, nr. 4–5, [August—Septembrie 1891], p. 125–152. Datată: 2 August 1891).
Materialismul în spiritism (*Revista Nouă*, IV, nr. 6–7 [Octombrie—Noembrie 1891], p. 254–271. Datată: 10 Octombrie 1891).
Din iarnă (*Amicul Copiilor*, an. I, Octombrie 1891, nr. 13 p. 306).
ANONYMUS LUGOSHIENSIS. Cel mai vechiu dicționar al limbii române, după manuscriptul din biblioteca Universității din Pesta, Bucuresci, 1891. [Ediția separată din *Columna* 1882—1883, nu se găsește în Bibl. Acad. Române].

1892

Excelsior (*Revista Nouă*, IV, nr. 8–9, Decembrie 1891—Ianuarie 1892, p. 301–324).
* Noi în 1892 (*Revista Nouă*, IV, nr. 11–12, 1892, p. 438–444).
Strat și substrat (Genealogia popoarelor Balcanice) (*Revista Nouă*, V, nr. 1, 1892, p. 5-27).
Fakir și Fakin (*Revista Nouă*, V, 1892, nr. 3–4, p. 156–57).
* Mater Dolorosa (*Amicul Copiilor*, an. ~~V, August~~ 1892, nr. 5, p. 159).
Episcopul Melchisedec (*Revista Nouă*, an. V, 1892, nr. 5, p. 162–163).
O restaurațiune (*Revista Nouă*, V, 1892, nr. 6–7, p. 217–222).
Un element femeesc în limba română (*Revista Nouă* V, 1892. nr. 8–9, p. 287–293).
STRAT ȘI SUBSTRAT. Geneogia popoarelor balcanice. Bucuresci, 1892. XXXVII p. + V planșe.
Lazăr Șăineanu, G. I. Ionnescu-Gion și B. P. Hasdeu, «EINE TRILOGIE». O istorie germană a literaturii române. Critică de... Buc. Socec, 1892, 71 p., in 16⁰. [Hasdeu, p. 50–71; în *Sarcasm*, 75–85 p.].
SIC COGITO. Ce e viața? Ce e moartea? Ce e omul? Bucuresci, 1892. 1 + 153 pagini.

1893

Purecii dela «Adevărul» (*Timpul*, XV, nr. 283, 3 Ianuarie 1893).
* Noi și Voi (*Revista Nouă*, V, nr. 10, p. 371–78).
Academia Română [Etym. Magn. Rom. Tom. III, fasc. 1; darea de seamă cetită în ședința dela 19 Martie 1893] (*Revista Nouă*, V, nr. 11–12, p. 413–424).
«Etymologicum Magnum Romaniae» (*Familia*, Pesta an. XXIX, nr. 21, 23 Mai – 4 Iunie 1893, p. 241–244).

Viaţa la Macedo-Români (*Revista Nouă*, VI, nr. 1, p. 13–15).
Basarabii [Cine? De unde? De când?] (*Revista Nouă*, VI, nr. 3–4, p. 85–105).
Philippidiotisme (*Revista Nouă*, VI, nr. 3–4, p. 160).
Zacherlina (*Revista Nouă*, VI, nr. 6, Noembrie 1893, p. 239–240).
Zacherlina Nr. 2 (*Revista Nouă*, VI, nr. 7, Decembrie 1893, p. 277–80. Răspuns lui Vlahuţă din « Viaţa »).
* Noi şi voi (conferinţă) (*Familia*, Pesta, an. XXIX, nr. 40, 3/15 Octomvrie 1893, p. 473–476).
SIC COGITO. Ed. II, Bucuresci, 1893.
ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIAE. Tom. III (b–bărbat). Bucuresci, 1893. XXXVII pag. + 1129 coloane [2225—3254] + XL col. in 4⁰.

1894

* Frunzele, poezie (*Familia*, Pesta, an. XXX, nr. 1, 2/14 Ianuarie 1894, p. 2).
Statu-Palmă-Barbă-Cot (*Revista Nouă*, VI, nr. 8 [1893–94] p. 301–305).
Zacherlina Nr. 4 (*Revista Nouă*, VI, p. 360).
Memento (*Tinerimea Română*, an. IX, Mai 1894, nr. 1, p. 2).
Bradul (*Amicul Copiilor*, an. IV, Mai 1894, nr. 2, p. 44).
* Basmul. Cetit dinaintea M. S. Regelui în şedinţa Acad. la 9 Aprilie 1894 (*Revista Nouă*, VI, nr. 10, p. 369–390).
* Basmul (*Familia*, Pesta, an. XXX; nr. 22, 29 Mai – 10 Iunie 1894, p. 253–255; nr. 23, 5/17 Iunie 1894, p. 267–270; nr. 24, 12/24 Iunie, p. 279–280; nr. 25, 19 Iunie/1 Iulie, p. 289–292; nr. 26, 26 Iunie/8 Iulie, p. 304–306; nr. 27, 3/15 Iulie, p. 318–319; nr. 28, 10/22 Iulie, p. 330; nr. 29, 17/29 Iulie, p. 340–343).
* Bradul (*Familia*, Pesta, an. XXX, nr. 3, 16/28 Iunie 1894, p. 25).
Studie Fisice asupra Spiritului (d. Fournier şi fotografia extra-retinală) (*Revista Nouă* VI, nr. 11—12, p. 406—418).
Magda lui Arbore (*Amicul Copiilor*, an. IV, nr. 7, Octombrie 1894, p. 200–201).
Studie fisice asupra spiritului [Materia odică şi materia nimbică] (*Revista Nouă*, VII, nr. 2, Noembrie 1894, p. 47–58).
* Dumnezeu (*Revista Nouă*, VII, nr. 3, Decembrie 1894, p. 83-89) Cetit la Académie în ziua de 2 Decembrie, cf. *Anale*, S. II, t. 17, p. 27).
DIN ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIAE. Bucăţi alese şi adaptate pentru clasele secundare superioare. Bucuresci, 1894, Editura Librăriei E. Graeve, 350 p. in 8⁰. Ed. I—VI.

1895

Răspunsul meu la revista « Viaţa » (*Revista Nouă*, VII, nr. 4, Ianuarie 1895, p. 164).
Cheile Bâcului [O zidărie celtică în România] (*Revista Nouă*,

VII, nr. 6, Martie 1895, p. 205–217).

Femeia (*Revista Nouă*, VIII, 10–11, Iulie – August 1895, p. 367–390)

Notiţă despre boerii Bălăceni (*Revista Nouă*, VII, nr. 10–11, p. 415–419).

Sonata la Kreutzer (*Revista Nouă*, VII, nr. 12, Septembrie 1895, p. 453–461).

RĂZVAN ŞI VIDRA, Poemă dramatică în cinci cânturi. Ediţiunea IV, Bucuresci 1895, Editura Librăriei Socec, 203 p., in 16⁰.

SIC COGITO. Ed. III, 1895.

1896

Micuţa (*Epoca Literară*, an. I, nr. 2, 3, 4; Aprilie-Mai 1896).

ROMÂNII BĂNĂŢENI DIN PUNCTUL DE VEDERE AL CONSERVATISMULUI DIALECTAL ŞI TERITORIAL. Bucuresci, 1896, 69 pag. in 8°.

BASARABII Cine? de unde? de când? Bucureşti, 1896.

1897

SARCASM ŞI IDEAL 1887–1896. Ultimii nouě ani de literatură. Bucuresci, Editura Librăriei Socecu, 1897, VI+236 pag. petit in 8°.

1898

ETYMOLOGICUM MAGNUM ROMANIAE, Tom. IV, Introducerea: Negru Vodă. Un secol şi jumătate din începuturile statului ţării româneşti, 1230–1380. Bucuresci, 1898. CCLXXXIII pag. in 4⁰.

1901

Prieteni cu voe sau fără voe, Conferinţa d-lui B. P. Hasdeu (*Apărarea Naţională*, I, nr. 321, 10 Decembrie 1900, *Literatură şi artă română*, an. V, p. 69. Despre amiciţia româno-bulgară).

Cine sunt albanezii? Conferinţă ţinută în şedinţa Academiei Române (*Literatură şi Artă Română*, an. V, p. 655–661, 1900–1901).

*Papa dela Neva (*Apărarea Naţională*, an. II, nr. 327, 18 Decembrie 1901; nr. 329, 20 Decembrie; nr. 330, 21 Decembrie 1901; reprodus: an. III, nr. 110, 8 Decembrie 1902; nr. 111, 15 Decembrie 1902; nr. 112, 22 Decembrie 1902; an. IV, nr. 1, 1 Ianuarie 1903).

PAPA DELA NEVA. Conferinţă ţinută la Ateneul Român în ziua de 7 Decembrie 1901. Edit. Soc. «Tinerimea Română», 1901, 29 p. in 16⁰.

CINE SUNT ALBANEZII? 11 pag. [Extras din *Analele Acad. Române* Seria II, t. XXIII].

1902

Un cuvânt înainte (*Apărarea Naţională*, an. III, nr. 1, 1 Ianuarie 1902; nr. 2, 3 Ianuarie 1902; nr. 3, 4 Ianuarie 1902).

Centenarul lui Heliade (cuvântare stenografiată) (*Apărarea Naţională*, an. III, nr. 16, 20 Ianuarie 1902: Analele Academiei Române, S. II, T. 24 p. 82—88).

Mitropolitul Partenie şi Basarabia (*Apărarea Naţională*, an. III, nr. 37, 17 Februarie 1902)

* Carliştii (*Apărarea Naţională*, 23 Martie 1902, an. III, nr. 66).

Pan-Latinismul în România, Oda româno-italiană « Severin » (*Apărarea Naţională*, an. III, nr. 75, 4 Aprilie 1902).

Şcoala Carp--Maiorescu Caragiale-Tocilescu-P. Missir. Vizită armenească (*Apărarea Naţională*, an. III, nr. 88, 21 Aprilie 1902).

Ce fel de anti-semiţi sunt Românii? (*Apărarea Naţională*, an. III, nr. 106, 10 Noemvrie 1902).

Comemorarea lui Ureche. (*Analele Academiei Române* seria II, vol. 24 190—902, p. 62; *Familia*, XXXVIII 1902, p. 181).

1903

O NEVASTĂ ROMÂNCĂ IN TRAIUL PĂMÂNTESC ŞI 'N VIEAŢA DUPĂ MOARTE. O conferinţă academică şi mai multe şedinţe extra-academice. Bucureşti, Socec, 1903, p. 63, in 8⁰.

1904

Prefaţă-scrisoare la volumul lui N. I. Apostolescu, STUDII. Literatură estetică, filozofie, Bucureşti, XI + .38 pag.

1907

SIC COGITO Bucuresci, ed. IV, 1907.

TABLA DE MATERII

ESSEU ŞI CULTURĂ

PAMFLETE ŞI CRONICI

MORALĂ ŞI PROFETISM ROMÂNESC

ARTICOLE POLITICE

ADDENDA

NOTE

PLANŞE

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI, 1937